This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

lav
327.
81.5

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of
THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of
JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

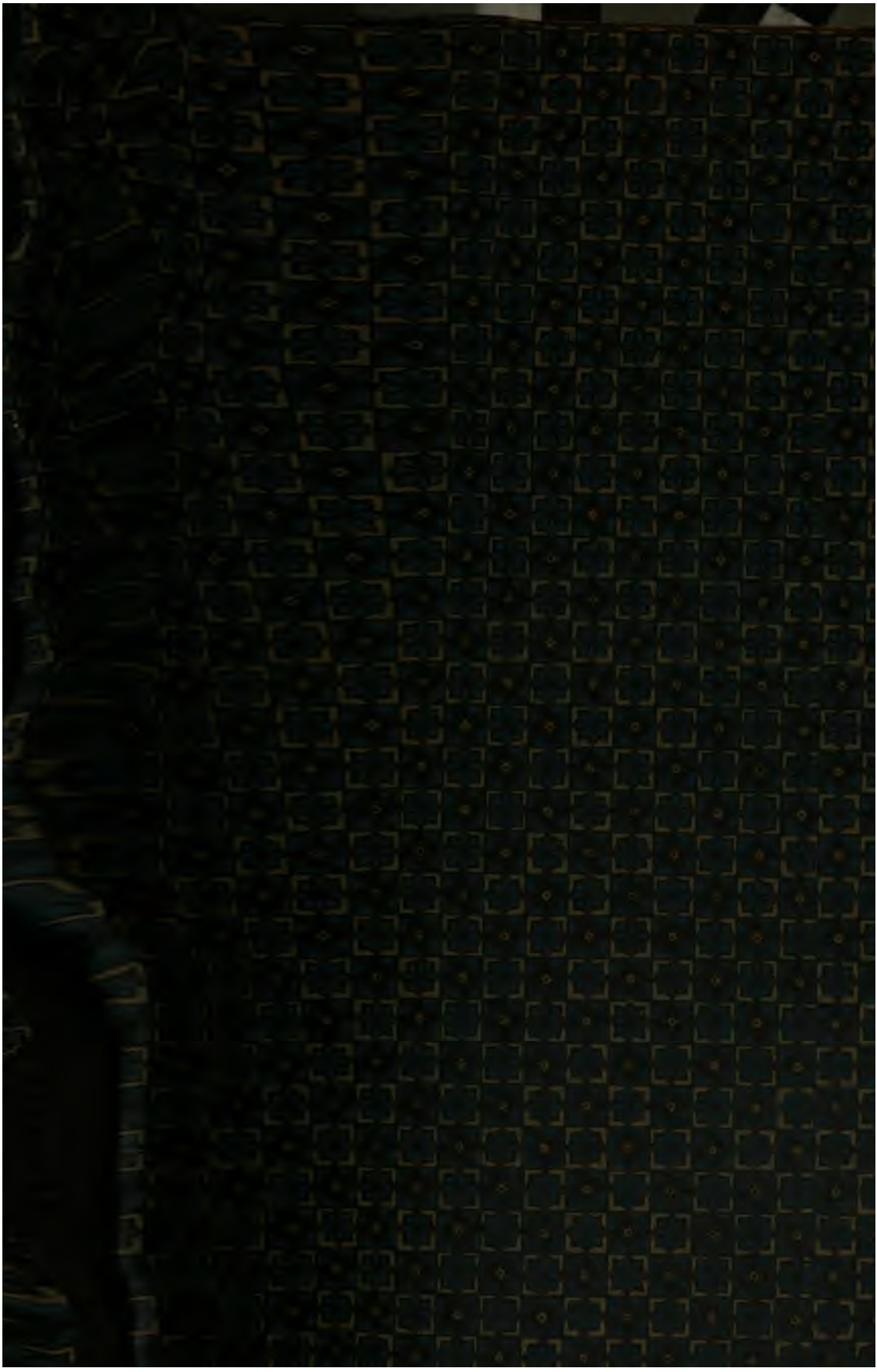

Sešit 27. Za 20 kr.

SBORNÍK
SPISŮ POLITICKÝCH A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH.
PÉČÍ KLUBU NÁRODNÍ STRANY SVOBODOMYSLNÉ.
REDIGUJE DR. LADISLAV DVOŘÁK. — SVÝM NÁKLADEM VYDÁVÁ J. OTTO.

NAUČENÍ NASTÁVAJÍCÍMU POLITIKOVI.
Sešit 6. (Dokonč.)

VÝBOR Z POLITICKÝCH ŘEČÍ
A ÚVAH
DRA. KARLA SLADKOVSKÉHO.

POŘÁDÁ DR. SERVÁC HELLER.

SEŠIT 1.

TISKEM A NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE.
1899.

Dopisy a příspěvky redakci „Sborníku spisů politických a národohospodářských“ zasýlány budtež **J. U. Dru. Lad. Dvořákovi**, advokátu v Praze, nároží třídy Ferdinandovy a Perlové ulice č. 10.

Odebírejte důležitou

novou revui

Obzor Národohospodářský.

Časopis věnovaný otázkám

národohospodářským a socialně politickým.

Redaktor dr. **Josef Gruber.**

Právě počal vycházeti ročník IV.,

jehož lednový svazek zašle se každému na požádání na ukázku!

Slavné sbory zastupitelské, společenstva živnostenská a obchodní, české spolky, jednoty, besedy, ústavy peněžní, pojišťovací, pp. průmyslníky, živnostníky, výrobce, obchodníky, hospodáře a českou intelligenci vůbec

žádáme:

odebírejte a rozšiřujte „Obzor Národohospodářský“!

⚜ ⚜ ⚜

»Obzor Národohospodářský« vychází 15. každého měsíce (vyjma srpen) ve svazcích o 56 stranách a **předplácí se na půl roku ☞ pouze 2 zl., poštou 2 zl. 25 kr.**

Odebírati lze v každém knihkupectví, jakož i v

Nakladatelství J. Otty v Praze,

Karlovo nám. č. 34 n.

389/46
30--
416 p.

SBORNÍK
SPISŮ POLITICKÝCH A NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH.
PÉČÍ KLUBU NÁRODNÍ STRANY SVOBODOMYSLNÉ. #3
REDIGUJE DR. LADISLAV DVOŘÁK. — SVÝM NÁKLADEM VYDÁVÁ J. OTTO.

VÝBOR Z POLITICKÝCH ŘEČÍ
A ÚVAH
DRA. KARLA SLADKOVSKÉHO.

POŘÁDÁ

DR. SERVÁC HELLER.

TISKEM A NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE.
1899.

Slav 7324.81.5

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZENA.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
NOV 24 1965

Dra. KARLA SLADKOVSKÉHO

ŽIVOT, PŮSOBENÍ A VÝZNAM.

Karel Sladkovský náleží mezi kovové postavy našich politických dějin a mezi nejvyvinutější charaktery našich národních letopisů. V paměti všech, kdož tohoto znamenitého, veskrze rázovitého muže blíže seznali, tkví postava Karla Sladkovského jako bronzová, daleko zářící socha stojící pevnou nohou na skále rovněž bronzové.

Sladkovský byl zjev svého druhu jediný: postava téměř martiální, vzezření vážné, skoro přísné, hlas jako zvon, pohyby samorostle odměřené, řeč pádná jako tesy těžkého meče... Sladkovský byl muž velkého, jasného ducha, avšak ducha, kterýž se nesl jenom k cílům velkým a úkolům těžkým. Sladkovský byl muž hlubokého přesvědčení. Než k přesvědčení nějakému dospěl, přemítal a uvažoval dlouho, ale pojav přesvědčení, trval pak na něm s důsledností nezvratnou. Sladkovský byl zrovna vtělené přesvědčení a vtělená důslednost. U něho bylo vše setrvačné, tuhé a pádné. Ukvapení žádného Sladkovský schopen nebyl, ale ještě méně byl přístupen jaké vrtkavosti. Všechny jeho myšlenky, city a slova pronikala jakási mohutná energie, všechno v něm dýchalo pevnou vůlí a silou.

Obdivuhodnou byla Sladkovského energie v práci. Přikročiv k řešení nějakého úkolu či problému neznal Sladkovský obtíží, neznal únavy, neznal klidu. Neustal v práci, až dospěl k vytknutému cíli. Sladkovský byl muž přísného rozumu, ale člověk schopný i nejvyššího nadšení; on byl muž ledově chladný v rozvaze a úsudku, ale za to plný posvátného ohně lásky ku strádajícímu lidstvu, ku svému trpícímu národu a ku své krutě zkoušené vlasti.

Čím mohl býti tento muž — volaly »Národní Listy« den po jeho smrti — kdyby mu bylo bývalo přáno, aby věnoval své nadání, své vědomosti, svou píli a svou vůli železnou *svobodné* vlasti české? Jak by byl rozkvetl tento mohutný talent státníka, čeho mohla dokázati tato výmluvnost, tato vůle, a především tato *poctivá* povaha, neznající jiné vášně, než lásku k národu a svobodě!

Ale v národě trpícím, v národě, od něhož nebéře osud kalich hoře, čím jiným mohl býti život Sladkovského, nežli životem toho lidu našeho; životem práce a zápasu, životem strádání a utrpení:

řekněme krátce, životem, jejž ozařuje jediný paprslek, jejž zdvíhá jediné kouzlo, jejž líbá jediný úsměv víry ve vítězství idey, ve vítězství práva a pravdy!

Ano, to je obsah celého toho velkého žití, kteréž nelze vypráveti, aby nevyprávěl se velký a důležitý kus dějin českého národa.

Anděl nadšení dotkl se duše mladistvé a ona vzplanula pro myšlénku osvobození svého národa. Prvním krokem, prvním požadavkem jest, nasaditi všechno, budoucnost, pohodlí i vyhlídky života, ba potřebí-li, život sám. A Sladkovský nasazuje všechno. A činí tak s dobrým rozvážením, neboť duch jeho jest ku podivu záhy uzralý a usedlý. On nevrhá se střemhlav v nerozvážný, všeho rozumu prostý boj, naopak, on zráží a udržuje, ale když toho třeba, pak staví se neohroženě za dobrou věc a trvá a bojuje třeba sám. Uvrhnou jej v žalář a drží osm let v jeho stínech.

Nemoc podlamuje vězně tak, že již život jeho visí na vlase. Ale duch jeho překonává všechno. Se zmrzačenou rukou, s osláblým zrakem vrací se po dlouhé době z »hrobů živoucích« do vlasti, kterouž nalézá na kolenou, spoutanou a chvějící se. Všechno jest beznadějné, všechno zoufalé. Však stačí to, aby také Sladkovský zoufal? Stačí, aby i on pohřbil své ideály a smířil se s okolnostmi? Nikoliv. Půl žití jest ztraceno, však druhá půle budiž opět věnována vlasti a její svobodě. A jak věnována! Od počátku až do konce vidí se až na dno této ryzí a veliké duše: na tom dně pak čte se — *povinnost*. Sladkovský netvářil se vážným, on byl *mravná opravdovost* sama. Měl srdce něžné jako dítě a tím miloval svůj národ; a měl srdce zároveň pevné jako žula a tím miloval *spravedlnost*. Tuto uskutečňovati mezi lidmi, tuto zjednávati svému národu, to byla žízeň jeho žití až do dechu posledního. V tomto hlubokém citu pro právo a spravedlnost, v tomto citu pro rovnost vzklíčilo jeho přesvědčení politické rovnou měrou jako z jeho ducha badavého ona touha za světlem, pravdou a pokrokem.

Jaká to mohutná intelligence, jaký to poklad vědomostí, jaká to srovnalost názorů a zásad bytovaly v této postavě drahé, která nám odchází na vždy, na věky! Duch, jenž chrabře domyslil, vůle, která nikdy se nelekala žádné práce, žádného namáhání pro pravdu a dobro: charakter tak rozhodný a neoblomný, že poznával jej přítel nepřítel na první pohled, muž celý a neporušený — to byl náš Sladkovský, o takového bojovníka zchudla naše strana, naše vlast, národ náš a Slovanstvo.

Dobojoval, dotrpěl ten náš bohatýr, nedočkav se ovoce svých snah, neuzřev den vítězství svého těžce zkoušeného lidu. A přece umíral s klidem pravého bojovníka Páně, tak jako byl v pravdě povahou husitskou — přece poslední ten oka jeho hled shlížel na život krásný a vznešený, neboť coždo jest vznešenějšího nežli zůstaviti po sobě zářící příklad nejúčinnějšího patrioty a památku práce tak požehnanou, tak zdatnou, jako zůstavuje Sladkovský.

Ejhle ten pomník velebný a krásný, jaký sobě zbudoval pro věky v srdcích národa, ejhle to naše důstojné *národní divadlo!*

A jako červánek večerní milou svou září zrumění nebe i zemi na rozloučenou: tak hle znovu procitlé nadšení národa pro dokonání díla toho památného naposledy potěšilo zmírající to srdce Karla našeho.

Však nad samu žulu toho Pantheonu našeho trvalejší budou bohdá základy onoho díla ideálního, jež položil svým *slovem*, svým *příkladem* a svým *charakterem* do duší našeho lidu. Není možno, aby odešel taký muž, aniž by zůstavil po sobě hluboké stopy v životě národa, z něhož se zrodil a pro nějž pracoval třicet let takým úsilím. Nikoliv: Sladkovský neumírá, neboť Sladkovský byl myšlénkou. Byl myšlénkou české demokracie, té poctivé *slovanské demokracie*, byl jejím představitelem nejvěrnějším tak jistě, jako byl jedním z nejušlechtilejších synův českého lidu, cokoliv jich znají a znáti budou dějiny národa našeho!

Umřel chudý — jako Aristides!

Ale králové mohou mu záviděti. Žehnáť mu národ a bude žehnati *památce jeho na věky!*

Sladkovský narodil se dne 22. února 1823 v Praze, byl až do r. 1848 ve veřejných kruzích osobností málo známou. Odbyv studia na gymnasiu malostranském a filosofická a právnická na universitě pražské, byl sice nejen rodem, ale i domácím vychováním Čech, jenž čtením české belletristické literatury všem národním dojmům byl se stal přístupným, ale kouzelný prut národní nadšenosti nebyl se ho v době studií dotknul a nikdo by tehda nebyl tušil, že z tohoto velenadaného, takřka výlučně za svobodu všelidskou a obecnou humanitu horlícího mladíka stane se kdysi netoliko všeobětavý český národovec, ale zejména nadšený Slovan, jemuž arci směr jeho z mládí zachovalo Kollárovo překrásné měřítko:

»Národ tak považuj jediné jako nádobu lidství, a vždy voláš-li Slavjan! nechť se ti ozve člověk.«

Sladkovský konal veškerá studia svá s nejlepším úspěchem a maje neobyčejné vlohy linguistické, vyučil se jazyku latinskému, francouzskému i anglickému — v pozdějších letech i maďarskému a posléz ruskému tak důkladně, že jimi hbitě mluvil, což v kariéře politické je výbornou pomůckou. Měl ostatně Sladkovský již co absolvovaný právník vše v sobě, co je podmínkou skutečného nadání. Neobyčejná chladnokrevnost, jež odpůrce z rovnováhy vyrušuje, železná, všeliké fráze potírající logika, neobyčejná bystrost ducha, jež z nabytých studií největších úspěchů kořistí, velká výmluvnost, osobní zmužilost, nezlomnost vůle v zásadách, ale zároveň ohebná povolnost v záležitostech vedlejších, ty byly vlastnosti Sladkovského, jež by v skutečně svobodném státním zřízení byly záhy talent a charakter tak neobyčejný uvedly v pravé koleje činnosti. Ale v absolutistickém zřízení Rakouska byla politická kariéra pro svobodomyslného člověka naprosto zatarasena a proto obral sobě i Sladkovský po absolvovaných studiích praktické povolání právnické za úkol životní. Odebrav se po skončených studiích právnických r. 1845 do Vídně, vykonal na tamní universitě všechny čtyry přísné zkoušky a nabyl právnické hodnosti doktorské předepsané, odbyl r. 1846 soudní praxi u magistrátu v Novém Městě za Vídní, o níž dostalo se mu skvělého vysvědčení, a po té vykonal s výtečným úspěchem politickou státní zkoušku u dolno-

rakouské zemské vlády. Takto čekala jej dosti přívětivá budoucnost, v níž by na praktické právnické cestě byl se domohl krásných úspěchů, a to tím více, an dosáhnul náklonnosti dcery vysokého úředníka, a tudíž by mu byla vedle okázalých schopností napomáhala vydatná, v tehdejším Rakousku arci nezbytná protekce. Leč osud tomu chtěl jinak a strhl jej na jiné koleje, na nichž ovšem pro sebe jen trní se dočkal, ale ku cti národa českého a k nepomíjitelné vděčnosti všech svobodomyslných Čechů navždy proslul.

Březnové události r. 1848 svobodomyslného jeho ducha mocně se dotkly a ježto v kruhu českých národovců ve Vídni, přítulně k sobě se družících, důkladněji byl seznal národní ruch českého národa, vyzul se z poměrů, do nichž praktickými svými snahami mimoděk byl vtažen a jal se o tom přemítati, jak by svobodomyslný ruch v Čechách ve své ryzosti byl zachován. Odebrav se za nedlouho po březnových událostech do Prahy za příčinou svatby své sestry, octnul se Sladkovský ihned v plném proudu strany demokratické a stal se pro své rázné, neohrožené vystupování a svou úchvatnou výmluvnost jejím vynikajícím členem a miláčkem studentstva, jež za slovy jeho neodolatelně následovalo.

Když zpupnost německá ve frankfurtském parlamentu pronesla hrozbu, že Čechové třebas ostřím meče musí býti přinuceni k připojení se k Německu, tuť za všeobecné nevole národa českého duch Sladkovského příčící se od mládí všem křivdám a úkorům, vzpřímil se v plné národní hrdosti a Sladkovský odhodlal se od tohoto okamžiku setrvati vytrvale nejen v službě svobody, ale i v neunavném obhajování národních práv svého národa, kterémužto úmyslu přes neskonalé svízele a s příkladnou nežistností dostál věrně až do dechu posledního.

Stal se od té chvíle nejúčinnějším českým demokratem, jenž maje zpřízněnost všech národů slovanských na zřeteli, obratný zápas národa českého vůči Němectvu, na nejvýš jej ohrožujícímu, obral sobě za nový nezvratný úkol celého dalšího svého života.

Všeobecná pozornost poprvé obrácena byla na Sladkovského v měsíci květnu 1848, kdy v lázni svatováclavské po celé tři hodiny mluvil proti zastoupení šlechty co stavu na sněmu českém.

Bylať tehda zajisté v celé Evropě doba, kdy rázem mělo se odstraniti všeliké středověké haraburdí, i nebylo tudíž divu, že řeč Sladkovského dovozující, kterak šlechta dbajíc vůbec jen vlastních svých prospěchů a zapírajíc v Čechách kromě toho vlastní svou národnost co zástupce země byla jí jen na úkor, došla ohlasu v celém národě a učinila jméno Sladkovského ve všech vrstvách svobodomyslných tak oblíbeným, že odtud za každého vskutku volného ruchu vliv jeho mohutně se osvědčoval.

Roku 1848 kynula úplná možnost, že národ český rázně vystoupivší pravého zastoupení dle lidnatosti na vládě vymůže a takto přirozenou svou většinou plným pánem svých osudů se stane; nicméně byli tehdejší čeští konservativci proti takovéto snaze poli-

tické, vyhledávajíce v kompromisech a spolcích se šlechtou veškeru spásu. Chování se Sladkovského a celé strany svobodomyslné bylo trnem v očích české straně konservativní, jež však neměla té zmužilosti, aby proti proudu v národě panujícímu veřejně vystoupila.

Dvorské kruhy vídeňské s nelibostí pozorovaly zmáhající se směr demokratický po celé říši a pomýšlely záhy, jak by se směr týž utlumil, a proto vyhlídly sobě za baštu svého polního tažení království České, v jehož konservativním, ba na mnoze zpátečnickém zastoupení, dle volebního řádu z 8. dubna 1848 umožněném, doufaly najíti vydatného spojence.

Byloť na bíledni, že takovému záměru svobodomyslné kruhy, v národě českém tehdáž patrně převládající, se oprou, i strojena tudíž pověstným zpátečníkem, vojenským velitelem knížetem Windischgrätzem, jenž okázalým způsobem vojsko při parádách častoval a takto je za příčinou obmýšlených útoků na lid sobě nakloňoval, násilná srážka, v níž by pak svobodomyslné živly buď byly odstraněny, anebo odstrašeny.

Což divu, že vůči takovému zřejmému ohrožování svobody strana svobodomyslná pomýšlela na obranu a že žádala, jak se to v tehdejších rozjitřených dobách všude a namnoze s úspěchem dělo, na Windischgrätzovi potřebné zbraně a náboje k uhájení ústavnosti. V deputaci k Windischgrätzovi, studentstvem pražským vyslané nalézal se co zástupce a hlavní řečník Karel Sladkovský. Že krok deputace za tehdejších poměrů nebyl nezákonný a nikterak nepředložený, vidno z toho, že ani Windischgrätz se neodvážil proti Sladkovskému násilně vystoupiti a klidně jej s celou deputací odejíti nechal. Že za takových okolností, kde jednak mysli obyvatelstva odůvodněnou obavou před reakcí, jednak vojska umělým podněcováním na nejvýš byly rozjitřeny, srážka každým okamžikem mohla se očekávati, je pochopitelno, i netřeba tudíž vyhledávati žádného nevyzpytatelného klíče k událostem červnovým roku 1848.

Sladkovský byl již tehdáž rozšafným mladým mužem, který vždy uvažoval, zdali k některému podniku má po ruce potřebné síly a proto r. 1848 před všelikou srážkou s mocí vojenskou stále a důrazně varoval. Ale když přese všecko vypukla mezi lidem a vojskem srážka, Windischgrätzem patrně vyhledávaná a urychlená nahodilými okolnostmi (průvodem lidu z Václavského náměstí, kde byla čtena mše u sochy sv. Václava, okolo vojenského velitelství okázale se ubírajícím), tuť ovšem Sladkovský nezalezl do bezpečných útulků, nýbrž stál v řadách bojovníků lidu, aby svou radou obraně, seč byl, dával rozumný směr.

V barikádním boji, v němž i Karel Havlíček činněji se súčastnil, měl Sladkovský důležitý vliv, neb rozkazův a rad jeho s důvěrou a oddaností posloucháno. Když místodržitel Lev Thun odváživ se z Malé Strany do jezovitské ulice mezi barikády, byl poznán, zajat a co vězeň v jedné z karmelitánských síní umístěn, měl k němu Sladkovský zničující řeč, v níž mu zpátečnické jeho jed-

nání vyčítal a k odvolání vojska arci marně jej vyzýval. Bylo třeba jen pokynutí a rozzuřený lid byl by se dopustil i nejkrajnější násilnosti na tom, jejž za nejúhlavnějšího svého nepřítele pokládal, ale chladnokrevnost Sladkovského všelikým přenáhlenostem zabránila.

Ježto na tvrdošijnosti Lva Thuna žádná povolnost nemohla se vymoci, puštěn byl na svobodu a vyslána 15. června od obecního zastupitelstva města Prahy deputace, k níž Sladkovský co zástupce studentstva přidružen, do Vídně se žádostí, aby místodržitel hrabě Lev Thun a vojenský velitel kníže Windischgrätz z hodností svých byli odvoláni.

Než ve Vídni byli špatně zpraveni o událostech červnových, jež vyličovány co uchystaná bartolomějská noc na pražské Němce (!) a ježto i do Prahy vyslaný, plným plnomocenstvím opatřený vládní komisař generál Mensdorf patrně události červnové v Praze strannicky pojímal, neučiněno nijakých rázných opatření a tak ponechána Windischgrätzovi příležitost, aby bombardováním Prahu ke vzdání přinutil.

Windischgrätz žádal co záruku dalšího poklidu v zástavu celou řadu osob, mezi nimiž nalézal se arci zejména též Karel Sladkovský. Týž vida, co se v Čechách děje pod jménem stíhání vymyšleného »široko rozvětveného spiknutí«, prohlášení obleženosti nad Prahou, zatýkání osob v boji svatodušním pranic se nesúčastnivších a vožení jich na Hradčany, setrval vzdor zatykači Windischgrätzově, jehož vídeňské úřady nedbaly, ve Vídni, aby tu vyčkal doby, kdy události svatodušní se vyjasní.

Ale i ve Vídni nesložil Sladkovský ruce v klín, nýbrž hleděl v rozhódných kruzích smýšlení Čechům příznivější vzbuditi. Nemoha ničeho pořídit u ministerstva, jež zcela bylo ovládáno »výborem bezpečnosti«, vesměs ze zuřivých Němců se skládajícím, odebral se Sladkovský do tohoto výboru, před nímž v ohnivé řeči německé dovodil nesmyslnost bajky, jakoby svatodušní události byly bývaly strojeny na záhubu pražských Němců, a zjistil pravý jich obranný ráz proti reakci, tak že touto jeho řečí podťat hned v zárodku kořen nejapné domněnce, jež by jinak snad kdo ví jak dlouho ještě světem se byla plížila. Sladkovský působil za tím účelem i v některých listech vídeňských. Nemaje tímto okamžikem jiného úkolu před sebou, jal se z Vídně dopisovati do rozšířeného demokratického pražského »Večerního listu« a ve svých dopisech bezohledně káral a stíhal politické chování se českých poslanců na říšský sněm, do Vídně položený, se dostavivších. Při volbách do říšského sněmu byla v Čechách národně-konservativní strana téměř úplně zvítězila a na vídeňském říšském sněmu vlastní své jádro vždy objevovala.

Když říšský sněm vídeňský, jemuž přisouzena moc ústavodárná, a v němž němečtí národové měli tehdáž většinu, vzal na přetřes otázku, zdali ústava říšským sněmem vypracovaná císařem může býti změněna, aneb zdali císař vypracovanou ústavu bez změny

schváliti musí, jali se čeští poslanci, zvolení to zástupcové lidu; hájiti náhledy, že císař ku změnám vypracované ústavy je oprávněn, ačkoli samo tehdejší ministerstvo pro opačný náhled na říšském sněmu se vyslovilo.

Toto chování se českých poslanců, poddávajících se úplně vlivu svých vůdců, pobouřilo demokratickou mysl Karla Sladkovského, jenž ve »Večerním listě« veřejně prohlásil, že čeští poslanci jsou ministerštější než ministři sami.

V říjnu 1848 vypukla ve Vídni revoluce, zosnována Maďary a Němci, kteřížto poslední z říše německé byli popuzováni. Revoluce tato měla za zjevný cíl nadvládu maďarského a německého živlu nad ostatními národy v Rakousku, jichž národní uvědomění oběma těmto živlům stávalo se hrozivým. Sladkovský nedal se pozlátkem svobodomyslných hesel maďarských u vídeňských demagogů zmásti, vrátil se do Prahy, kdež ihned vstoupil do spolku »Slovanské lípy«, v němž na začátku r. 1849 zvolen do výboru. jakož i před tím byl jej studentský spolek zvolil za svého místopředsedu.

Zatím ubíraly se veřejné záležitosti v Rakousku valně na zad. Revoluce vídeňská byla potlačena, i v Uhrách naděje na přemožení Maďarů se množily a v rozhodných kruzích vládních dozrávaly zámysly, aby se svobodě vůbec podetnuly žíly a aby absolutistická vláda nejen v zemích neuherských obnovena, ale i v Uhrách, kde po století vládlo se ústavně, byla zavedena.

Říšský sněm sice na nějakou dobu ponechán na živě, přeložen toliko z Vídně do Kroměříže, ale nesčíslná znamení poukazovala k tomu, kam vláda nalézající se v tu dobu v rukou Felixe Schwarzenberga, směřuje.

Jen čeští poslancí neviděli stíny blížící se reakce, chutě podporovali na mnoze vládu, hlasovali při rokování o ústavě proti zásadě svrchovanosti národa a okřikovali každého, kdož maje zřetel ku všemu, co se děje, reakci předpovídal.

Než, jednoho rána, dne 4. března 1849 našli čeští poslanci, ubírající se do kroměříšského paláce arcibiskupa olomouckého, kde říšský sněm zasedal, dvéře sněmovny zavřeny a vchod vojskem střežený, i ubírali se domů s nevalnou potěchou, že vláda dala národům rakouským o své ujmě vypracovanou čili oktroyovanou ústavu, ze dne 4. března, jež arci svobodě valně nenadržovala. Rozhořčenost zklamaných českých poslanců byla veliká, a proto odhodlali se čelnější z nich po svém návratu do Prahy vstoupiti do demokratického spolku »Slovanské lípy«.

Svobodomyslná strana, tuše, že vláda ve svých zpátečnických snahách bude pokračovati a že to dojde k úplnému zrušení ústavnosti v Rakousku, což se za nedlouho vskutku i stalo, hodlala se k ráznému, avšak zákonnému odporu v celé zemi organisovati, než horkokrevnější část této strany a zejména studentstvo nemělo tolik trpělivosti. Nejohnivější této strany členové, podněcováni revolucionářskými agenty z Uherska a Německa, domlouvajícími, že se osnuje

evropské všeobecné povstání k potření nastávající reakce, a neohlížejíce se na skutečné poměry, jali se osnovati přípravy k povstání v Čechách.

Na Sladkovského, muže vždy odhodlaného a pro svobodu vždy nadšeně horujícího, arciť obrácen též v záležitosti této zřetel. Sladkovský však, jsa vždy rozvážlivým a bera rozšafně zření ke skutečným poměrům, v národě českém panujícím, vystříhal se od všeho jednání, jehož neúspěch předvídal; jsa ale vtržen do přípravného odbojného proudu nechtěl státi se zrádcem a udavačem svých dosavadních politických přátel, již neobmezenou důvěru v něho skládali, nechal věcem průběh, ač k jejich rozvoji se ničím nepřičiňoval.

Když zradou osnování revolučního pokusu bylo odkryto a následkem toho obleženost nad Prahou poznovu prohlášena, byl i Sladkovský jako spoluvědomec a tudíž »spoluvinník« osnovaného odboje zatknut a před vojenskou komisi, na Hradčanech se usídlivší, pohnán a jí s velkým počtem jiných zatčenců v klášteře svatojirském vězněn. Tím skončila se na dlouhou řadu let veškerá veřejná působnost Karla Sladkovského.

Dvě léta trvalo trapné vyšetřování Sladkovského, po kteroužto dobu téměr nepřetržitě držán byl *v samovazbě!* Zde po dvakráte upadl v těžkou, po mnoha neděl trvající chorobu, jež i o ducha jeho se pokoušela, tak že jen svému železnému ústrojí tělesnému měl co děkovati, že z nebezpečenství smrti vyvázl. Dnem 20. srpna r. 1850 učiněn konec vyšetřovací jeho vazbě, neb tím dnem odsouzen byl Karel Sladkovský pro zločin velezrády od vojenského soudu na Hradčanech *k smrti provazem*, kteryžto trest cestou milosti mu zmírněn byl v těžký žalář na *dvacet let.*

I odvezen po té s některými soudruhy, zároveň s ním odsouzenými, na pevnost olomouckou, kdež ve zkaženém vzduchu temných a vlhkých kazemat dřívějšího svého zdraví, ve vězení v Praze hluboce podrytého, arci nemohl nabýti, nýbrž stále churavě, strávil značnou dobu ve vojenské nemocnici v blízkém zámku na Hradišti. Pohřiživ se v pilná studia jazykozpytná, zdokonalil se zejména v angličině, neb naučil se Walkerovu slovníku o výslovnosti (A critical pronouncing dictionary and expositor of the english language) téměř naskrze nazpaměť, nabyl theoretické i praktické úplné zručnosti v jazyku maďarském a po povalení uherského povstání a přivezení četných maďarských odsouzenců na pevnost olomouckou bystřil ducha svého v státnických a politických rozhovorech s maďarskými svými spolovězni, s nimiž se denně na procházce stýkal, neb byli to vesměs nejčelnější vojenští i političtí vůdcové z uherského povstání. Naděje na brzké vypuštění ze žaláře vůčihledě mizely a vyhlídky do politické budoucnosti v říši rakouské vždy více se kalily.

Dne 20. srpna 1851 zrušena oktrojovaná ústava ze dne 4. března r. 1849, jež ve skutečnosti arci nikdy platnosti byla nenabyla, a absolutistická vláda pro celou říši rakouskou, nevyjímaje krá-

lovství uherské, zavedena. Politický život zcela utuchnul, pluky četníkův bděly nad vykonáváním libovládných nařízení Alexandra Bacha.

Plných šest let strávil Karel Sladkovský v živém svém hrobě na pevnosti olomoucké, až konečně po 8letém uvěznění uhodila proň hodina osvobození. Následkem císařské amnestie ze dne 10. května r. 1857 vyšel Sladkovský dne 13. května na svobodu — i vrátil se do Prahy.

Ale jaká to byla svoboda?

Z hrobu — do hrobu, neb veřejný život v Rakousku nebyl tehda ničím jiným. Nejen politický, ale i národní ruch krutě stíhaný, zcela utuchnul; žurnalistika politická až na úřadní »Pražské Noviny« na dobro byla ubita, nikdo o veřejných záležitostech ani nehlesnul. Propuštěným politickým vězňům vedlo se arci nejhůře. Tak mnozí bývalí »vynikající národovci« štítili se jich, bojíce se, aby obcováním s nimi neprobudili vzpomínky na bývalou svou činnost, ba ve své zbabělosti šli tak daleko, že na příklad vlastenečtí advokáti propuštěné politické vězně do právnické praxe ani zdarma nechtěli přijímati, tak že tito u pověstných zpátečnických Němcův útulku musili vyhledávati! Ale i jiná všeliká činnost byla politickým vězňům zamezována. Veškerá jejich spisovatelská činnost podrobena byla přísnému dozoru policejnímu; nesměli nic bez dřívějšího ohlášení a povolení ani v belletristických spisech a časopisech uveřejňovati.

Sladkovský, maje všelikou dráhu životní uzavřenou, chtěl po příkladu americkém nastoupiti dráhu ryze praktickou a k poctivé výživě své, za pomoci svých příbuzných, začíti na své jméno obchod s uhlím. Ale ani to mu nebylo povoleno, neb policie bála se jména Sladkovského na štítu uhelného skladiště co nebezpečné politické demonstrace. A ježto Sladkovský bez povolení policie ani na krok z Prahy odstraniti se nesměl a každou neděli na policii osobně dostaviti se musil ku zjištění, že se nikam neodstranil, nyní k víře nepodobné a přece na ryzí skutečnosti se zakládající, nebylo ani pro ukrytou praktickou jeho činnost v Praze místa, i odebral se tudíž ku svému švakrovi do Kolína, kde se v zasílatelském jeho závodě se vzácnou pílí účastnil. Bohatý, po nejvyšších ideálech člověčenstva stále toužící duch Sladkovského živořil takto až do měsíce září roku 1860, kde nově probuzený politický ruch v Rakousku vyvolal zase Karla Sladkovského na veřejné jeviště.

Soustava absolutistická začala se v Rakousku sama zhrocovati. Svolána rozmnožená říšská rada, z důvěrníků celé říše se skládající.

Touže dobou povoleno, aby konečně zase směly vycházeti nezávislé české noviny, kteréžto povolení, byvši rozličným uchazečům odepřeno, konečně uděleno bylo dru. Krásovi, bývalému spolupracovníku »Národních Novin« Karlem Havlíčkem vydávaných Dr. Krása povolal k řízení politického deníku »Čas« jím založeného Vincence Vávru z r. 1848 jako redaktora novin »Slovanské

Lípy« známého, a Karel Sladkovský, byv ku vstoupení do redakce téhož listu vybídnut, přijal toto nabídnutí a setrval odtud v žurnalistické činnosti.

Když začátkem roku 1862 Vincencem Vávrou založený demokratický denník »Hlas«, jehož vydávání převzal dr. Ant. Fink, začal vycházeti, přešel Sladkovský do redakce tohoto listu, a když za příčinou soustředění se strany svobodomyslné »Hlas« s politickým denníkem »Národní Listy« se sloučil, přestoupil Sladkovský s ostatními čelnými spolupracovníky »Hlasu« do redakce »Národních Listů«

Když na základě říjnového diplomu národu českému vytknut byl státoprávní program zemí koruny České, jenž s obecním nadšením se přijal a vůči Schmerlingem vypracované centralisační ústavě únorové (vydané r. 1861) usilovně byl hájen, objevil se Sladkovský mezi *předními obránci státního práva českého*, ježto toto bylo se stalo mohutnou pakou k utužování národního uvědomění v národě českém, i setrval v řadách obhajců státního práva českého tak důsledně, že i nejprudší jeho odpůrcové v tomto vzhledě žádné výčitky mu činiti nemohli.

Přes všeliké malicherné pikle zvolen Sladkovský dne 6. prosince r. 1862 — ježto veškerým bývalým politickým provinilcům politická práva jejich byla zase navrácena — v okresu *žamberskokrálickém* za poslance do českého sněmu. V parlamentární této jeho činnosti bylo arci záhy pozorovati, že v mnohých náhledech rozchází se s vůdci ku konservativním názorům se nachylujícími, kterýž rozpor se zjevil při pověstném rokování na sněmu českém o vyloučení velkých statků ze svazku obecního, kde dr. Rieger zasazoval se za privilegované postavení velkostatkářů, či zejména šlechty, kdežto Sladkovský s neodolatelnou výmluvností hájil *rovnosti před zákonem* tak šťastně, že většina poslanců českých přidala se k jeho mínění a toliko malá část projevila se ve prospěch velkostatkářů.

Týž dvojí směr jevil se na sněmu českém při rozličných otázkách, jako zejména v záležitosti školské, v záležitosti řádu čeledního, v záležitosti honební, v záležitosti dalšího vyvazování ze zbylých ještě závad, kde Sladkovský a demokratičtí jeho souvěrci hájili vždy prospěchův lidu, nečiníce šlechtě a kněžstvu nijakých ústupkův; ale společný zápas za státoprávní program zakrýval všeliké tyto rozmíšky.

Kdykoliv totiž šlo o obhájení státoprávního postavení království Českého, jeho svézákonnosti a samosprávy, býval Sladkovský vždy mezi nejpřednějšími bojovníky v neviklající se řadě českých federalistů.

Při velké debatě o volebním řádu měl Sladkovský památnou řeč, v níž dovolával se *spravedlivého zastoupení české národnosti na sněmu zemském* a vyhrožoval, nestane-li se národu českému po právu, že mohou věci v Čechách dospěti tak dalece, jako druhdy v Belgii. Toto poukázání k belgické revoluci vyvolalo v sně-

movně české bouři, jaká tam nikdy více nebyla vídána. Němci jali se nehorázně hřmotit, kurie velkostatkářská a zejména německá šlechta, tehdáž většinou v kurii této zasedající, zvedla se jak rozčeřené moře, šlechticové *vyskákali na lavice a hrozili pěstmi*: předseda sněmu marně se o to pokoušel, aby zjednal poklid. Avšak Sladkovský, vystoupiv též na lavici, slovem svým, jak hromobití hlučícím, volaje za volnost řečnickou, přiměl sněmovnu k utišení a v rozpravě své pokračoval. Objeviltě se tehda Sladkovský co řečník *pro velké doby* v žití národů jako zrozený.

Když konečně ve Vídni nahlíženo, že by se s královstvím Českým mělo státi nějaké vyrovnání a za tou příčinou rozličná vyrovnávací ministerstva, Belcrediho, Potockého a Hohenwarta, nastupovala, tu Sladkovský vždy přičiňoval se k tomu, aby *úplnou solidárností veškerých českých poslanců* mohutnost národa českého se projevovala. Sladkovský tak nezvratně přidržoval se státoprávního programu, že k vůli provedení státoprávního vyrovnání, pokud docílení jeho za pomoci tak zvané historické šlechty zdálo se býti pravděpodobno, potlačoval v sobě na čas i demokratické své přesvědčení a pro virilní šlechtické hlasy v kurii velkostatkářské hlasoval.

Sladkovský podepsal, zároveň se všemi ostatními českými poslanci, *deklaraci* ze dne 22. srpna 1868 a činně se súčastnil za Hohenwarta v odborných poradách o článcích fundamentálních, novém to zřízení království Českého a celé neuherské říše rakouské. Následoval zmar státoprávního vyrovnání za Hohenwarta, zavedení přímých voleb do říšské rady a s naší strany opuštění českého sněmu, vzdání se veškeré parlamentární činnosti na půdě domácí. Marně opírala se strana svobodomyslná neblahému tomuto kroku, marně zasazoval se především Sladkovský v klubu českých poslanců za odvrácení většiny od tohoto úmyslu a poukázal k neblahým následkům, jež bohužel vesměs se také dostavily. Vliv tak zvané historické šlechty zvítězil.

Strana svobodomyslná podrobila se většině. Když listy strany konservativní za této příležitosti jaly se horlení Sladkovského za obeslání sněmu podezřívati, jako by mu při tom šlo o vytrvání v zemském výboru, do něhož zástupci obcí venkovských byl zvolen, věnoval Sladkovský *diety* své, několik set obnášející, ve prospěch *Národního divadla* a osvědčil takto zase svoji nezištnost, jaká by v podobném případě v protivném táboře asi sotva se vyskytla.

Povolnost strany svobodomyslné, podrobivší se k vůli svornosti a solidárnosti usnesení většiny, nenesla ovoce. Strana konservativní založila si svůj zvláštní klub (r. 1872), do něhož nepozvala Sladkovského ani koho z ostatních jeho stoupenců mezi poslanci, a třeba že jednoho dne pod nátlakem veřejného mínění v společném klubu návrat do sněmu odhlasován byl, na druhý den usnesení to se odvolalo.

Pomineme pokusy o připojení se konservativní strany české ke straně práva, což při poradách vídeňských jen hlavně přičiněním Sladkovského bylo zmařeno.

V památné schůzi klubu českých poslanců dne 24. listopadu 1873 hájil zase Sladkovský vedle jiných obeslání českého sněmu, ale strana konservativní usnesla se 48 hlasy proti 35 hlasům, tedy většinou 13 hlasů, že se i na dále vůči sněmu českému má setrvati v trpném odporu, a dr. Rieger prohlásil, že nebude nikoho kandidovati, kdo by od nynějška ještě pro obeslání sněmu působil.

Na to poslancové strany svobodomyslné se Sladkovským v čele složili své poslanecké mandáty, aby novou volbou národ o jejich krocích rozhodl. Strana konservativní však tyto poslance prohlásila za odštěpence a vyloučila je i z kandidatury pro říšskou radu, ač v tomto vzhledě nijaká různost myšlenek nepanovala.

Straně svobodomyslné nezbývalo tudíž nic jiného, než aby šla svou vlastní cestou. Jala se tudíž kandidovati poslance o své ujmě, a zřídivši se v památné schůzi v sále konviktském dne 27. prosince 1874, obeslané svobodomyslnými důvěrníky ze všech krajů českých, zřejmě jako národní strana svobodomyslná, usnesla se na programu svobodomyslném a jmenovala dra. K. Sladkovského předsedou sboru zvolených 21 důvěrníků strany svobodomyslné.

Dr. Sladkovský přes nehorázný odpor strany konservativní zvolen za poslance pro zasedání sněmu českého na r. 1875 a zasednuv v sněmu, jako přední zástupce strany svobodomyslné, účinně v něm působil.

Však i mimo své parlamentární a žurnalistické působení byl Sladkovský nad míru činným, kdekoliv šlo o probuzování národního a politického uvědomění v národě českém.

Slavnostní řeči Sladkovského při zasvěcení praporu pražského zpěváckého spolku Hlaholu, při oslavení památky Karla Havlíčka v Borové, při zasvěcení pomníku Komenského v Brandýse n. O., při slavném založení základního kamene Národního divadla v Praze, při oslavení památky Husovy v Husinci, jsouce vesměs prodchnuty nadšeným citem vlasteneckým a smýšlením svobodomyslným, s všeobecným nadšením bývaly přijaty a budou zajisté i v pozdějších dobách okrasou českého řečnictví.

Jednota průmyslová, jež krátce před r. 1848 vyrvána byla výhradnímu panství Němcův, za dob Bachovských octla se znova pod nadvládou německou, ježto Čechové, zmalátněvše v oněch časích, veřejné činnosti ponejvíce se vzdalovali. Za doby nově probuzeného politického života národa českého, pomýšleno záhy na to, aby týž ústav, pro mohutný vývoj národa českého veledůležitý, ocitl se zase pod přirozenou nadvládou živlu českého i působeno k tomu, aby Čechové do jednoty této hojně vstupovali a takto přirozeným způsobem většiny tam nabyli. Sladkovský byl při této agitaci nejen vydatně činným, ale i v jednotě samé, v řadě prvních řečníků, vítězně odrážel útoky strany německé, jež, vidouc se v nepříslušném jí panství ohroženu, veškeré své řečnické síly na obranu tohoto panství napínala.

Neocenitelné, nehynoucí zásluhy získal však sobě Sladkovský o zbudování Národního divadla. Na popud jeho svolána r. 1864

valná hromada sboru pro zřízení Národního divadla i zvolen nový výbor a za místopředsedu sboru Karel Sladkovský, jenž od té chvíle stal se v pravém smyslu slova *duší národního tohoto podniku.* Ačkoliv se ve valné hromadě r. 1864 se strany konservativní tvrdilo, že není lze cestou dobrovolných příspěvků ani 100.000 zl. od českého národa sehnati, dočkali jsme se toho, že k nadšenému vyzvání a k opětné, Sladkovským navržené a vypracované a pod jeho stálým dohledem prováděné organisaci sbírek a darův sešlo se dobrovolně *půl milionu* zlatých na stavbu důstojného Národního divadla, nejkrásnějšího to pomníku, jenž kdysi hlásati bude o obětavosti českého národa. Sladkovský, po celá léta od r. 1864 až do 1879 nejen ve všech komisích divadelního výboru a v odboru stavebním s neunavnou pílí a vytrvalostí se súčastnil, ale i na průběh stavby samé osobní dozor vykonával.

Když nastaly pak ony známé neblahé poměry v Čechách, kdy vše, co vycházelo od strany svobodomyslné, bylo stranou protivnou kaceřováno, tu osvědčil zase Sladkovský celou mohutnost poctivého svého přesvědčení, jež, neberouc se nikdy za osobními záměry, snášelo veškeren nespravedlivý úkor a přímo bralo se za vytknutým cílem. Nechtěje nechati rozestaveno divadlo, jež, vydáno všelikým nehodám živelním, prodlením času nutnou zkázu by bralo, prosadil Sladkovský svou výmluvností ve valné hromadě sboru pro zbudování Národního divadla, že veliká většina tohoto sboru, nedbajíc všelikých námitek odpůrcův, schválila uzavření půjčky 200.000 zl. u české spořitelny na stavbu Národního divadla. Aby ale stavba Národního divadla ani po vyčerpání půjčky u spořitelny české uzavřené nevázla, navrhoval Sladkovský, aby provedla se věcná loterie ve prospěch fondu na stavbu Národního divadla a vymohl u ministerstva povolení na tuto loterii. Konečně obrátil se i na český sněm, jenž jako zástupce země jest především povinen na stavbu Národního divadla, *jako ústavu zemského,* podporu z poplatků zemských poskytnouti.

Byltě již před 10 lety zemským výborem návrh na takovou podporu v obnosu 300.000 zl. učiněn a jen liknavostí nás Čechů samých záležitost tato tehda zanedbána.

Sněm český r. 1875 na žádost výboru pro zbudování Národního divadla přistoupil a částku 300.000 zl. ku stavbě Národního divadla k výplatě ve čtyrech ročních lhůtách povolil.

Vášeň politická, jako dříve již půjčku u spořitelny uzavřenou, tak i nyní podporu zemského sněmu kaceřovala jako vymoženost, čelící proti prospěchu věcí národní, ale Sladkovský nesl klidně veškeré úkory, odměněn vědomím, že usilovným jeho přičiněním bylo národem českým provedeno dílo tak velkolepé.

Touž dobou odhodlal se Sladkovský vystoupiti na pole vědeckého písemnictví a pracovati na větším díle *o původu a podstatě práva.* Jako propravu k studiím těmto vydal r. 1875 »Výklad voleb zástupců dle práva a spravedlnosti« v jazyku českém, kteryžto spis, do němčiny Vincencem Vávrou přeložený, zároveň vyšel. Další

práci přervala těžká nemoc, která trpitele našeho odtud hubila až do hodiny dnešní.

Sladkovský nikdy nemyslil na sebe, mělť jen na zřeteli *národ svůj a svobodu*, pro něž oboje zanícen byl až k neuvěření. Neoženil se a proto také láska jeho k národu a svobodě ničím nebyla matena, ničím oslabována. Sladkovský nikdy nebažil po zemských statcích a poctivost jeho stala se příkladnou, i bude jí kdysi teprve v plné míře vzpomínáno.

Aby nervosní svou rozčilenost překonal, odhodlal se Sladkovský hledati útočiště v živobytí vegetariánském a s pevností železné své vůle setrval při tomto způsobu živobytí důsledně . . .

Sladkovský ostatně ani dlouholetou chorobou neochabl na duchu a zápasil se zárodkem smrti v prsou věru silou stoickou. Kdo jednou jen pohledl v zádumčivé, v okamžiku nadšenosti neb spravedlivého rozhořčení však blesky šlehající oko toho mlčelivého, zřídka kdy se usmívajícího muže, ten dovedl pochopiti *mravní opravdovost*, s níž Sladkovský přistupoval ku všem záležitostem života, ale kdo měl příležitost blíže jej poznati, ten záhy poznal v Sladkovském *člověka srdce nejlepšího*, *humanistu* v nejkrásnějším slova toho smyslu.

* * *

Neduh vlekoucí se téměř čtvrt století hlodal dlouho, dlouho na mohutném kmeni, až konečně ho přece zvrátil v hrob! V kazematech olomouckých, v nezdravých vlhkých koutech pevnostních, tam vznikl zárodek jeho choroby.

R. 1872 donucen byl Sladkovský, onemocnělý dosti nebezpečně, vyhledati zdravý, sílící vzduch švýcarský. Vrátiv se poněkud osvěžen, věnoval se poznovu a se vším úsilím práci v zájmu národa svého. Roku 1879 zhoršil se neduh statečného bojovníka demokracie české v míře značné. Zdraví jeho bylo úplně podkopáno. V létě téhož roku odebral se do lázeňského města Marienbrunu u Mnichova, kdež řídila vyhlášený ústav léčebný proslavená »selská doktorka«, avšak nenalezl tam pomoci. Na podzim vyhledal lázně albrechtdorfské u Kamenice saské, avšak ani tam se rozrušené zdraví jeho nepolepšilo. Vrátiv se do Prahy Sladkovský ulehl. Několikráte odvážil se sice na procházku do nového parku, nedošel však dále, než za budku, v níž vybírala se potravní daň. Usedl tam na sedátko a pobyl půl hodiny až hodinu. Brzo nastalo však mrazivé počasí a od té doby, co první sníh napadl, neopustil Sladkovský již svého bytu. V posledním čase ubývaly síly jeho způsobem rapidním. Čtrnácte dnů před Sladkovského smrtí navštívil mučedníka dr. E. Grégr, aby požádal ho jakožto předsedu strany svobodomyslné o podpis na petici proti memorandu biskupskému.

Vyschlá ruka křečovitě chopila se péra a podepsala spis, jenž potom v plném znění čten byl v říšské radě. Slzy kanuly nad hrobem stojícímu vůdci demokracie přes zsinalou tvář a když péro odkládal, pravil, podav dru. E. Grégrovi s pohnutím ruku: »Děkuji ti, příteli, že jsi mi poskytl tuto příležitost. Tím zakončuji svou politickou činnost. Toť poslední můj politický skutek.« I byl skutečně posledním. U lože nemocného bděla sestra paní Marie Veverková a dvě sestřenice slečny Sladkovské. Ve středu večer cítil nemocný silné bolesti; několikráte upadl do mdlob, když pak opět procitl, stěžoval si pološeptem sestře své na muka, jež nemoc působí. »Cože nedočkám se žádného konce, žádného konce!« vzdychl si. Téhož dne požádal opatrovnici, aby nad lůžkem zavěsila mu fotografický obraz matky. Pohlížel neustále na obraz ten a bylo patrno, že mu působí pohled na podobiznu matčinu potěšení veliké... Dne 4. března o 11. hod. dop. navštívil nemocného lékař dr. Hamerník, který prohlásil, že nemocnému není již pomoci, že však nemoc třebas několik neděl se ještě protáhne. V posledních okamžicích cítil nemocný bolesti v hrdle, i nebyl již s to požívati potravy konsistentní. O jedné hodině požil ještě trochu mléka, které však jen s těží mohl polykati. O ½ 2. pohnul ústy, jakoby něco říci chtěl; sliz v hrdle zatajil mu však dech, Sladkovský zůstal bez sebe a než uplynulo pět vteřin, vzdychl a nebylo ho více. Dotrpěl! Umřel chud, nezanechal ani krejcaru. Do hrobu skácela se povaha antická — český Aristid!

»Nár. Listy« ze dne 5. března 1880.

KARLA SLADKOVSKÉHO
VSTUP DO VEŘEJNÉHO ŽIVOTA
ÚSTAVNÍHO.

Karel Sladkovský vypravuje o své kandidatuře v okresu vimpersko-volyňském.

Po vydání ústavy ze dne 26. února 1861 sešel se první sněm království Českého dne 6. dubna téhož roku. Avšak tohoto sněmu Karel Sladkovský z počátku ještě členem nebyl. Teprv následujícího roku, když se byl uprázdnil mandát v tehdejším volebním okresu vimpersko-volyňském, rozhodl se Sladkovský, že vstoupí na půdu parlamentní, a přijal kandidaturu pro jmenovaný okres z rukou tehdejší vůdčí trojice národní, Frant. Palackého, dra. Fr. Lad. Riegra a dra. Fr. Braunera.

Prohlášením této kandidatury uveden Karel Sladkovský, po letech vězení a soukromého života, za nové ústavnosti poprvé zase na *veřejnost* českého národního a politického života.

Tento nový vstup Karla Sladkovského do arény veřejných a parlamentních zápasů považujeme za počátek vlastní a hlavní politické jeho činnosti, neboť co Sladkovský v bouřných letech 1848 a 1849 činil a ústy nebo pérem hlásal, pohltily z větší části vlny oné mocně zmítané doby a zhladil s povrchu aktuální skutečnosti, ba ponejvíce i z paměti dějin více než desítiletý tuhý, vše umrtvující absolutismus bachovský. Proto mluvíce o Sladkovském jakožto politikovi, máme nyní na mysli především jeho činnost od roku 1861 jakožto publicisty, řečníka a státníka již vyspělého a bohatými zkušenostmi mocně vyzbrojeného.

A z téhož důvodu, považujíce druhý, nový vstup Karla Sladkovského do arény veřejných politických zápasů za událost v jeh životě i působení každým způsobem památnou, klademe tuto jakožto *doplněk* jeho životopisu a spolu jako *přechod* od tohoto k výboru z řečí Karla Sladkovského následující kapitolu, kteráž jednak charakteristický obrázek z tehdejších volebních zápasů poskytuje, jednak také již část politického vyznání Karla Sladkovského v jeho vlastní řečnické stylisaci obsahuje a proto — dle našeho soudu — do rámce této sbírky náleží.

*

Dne 1. března 1862 přinesly »Národní Listy« a »Hlas« v čele listu toto vyhlášení:

Doplňovací volby do sněmu zemského.

Jelikož oba poslancové na sněmu zemském: p. Jerie Vilibald, továrník, zvolený v městech Vrchlabí, Lanově a Hostinném, a pan Jan Vaněček, zvolený v okresu venkovském: vimpersko-volyň-

ském, poslanecké mandáty své složili, nastávají nové doplňovací volby v obou jmenovaných okresích.

Doplňovací volby tyto mají se odbývati dne 6. března.

Výbor volební, sestávající z pp. Frant. *Palackého*, dra. F. L. *Riegra* a dra. Fr. *Braunera*, maje vždy pilnou péči o blaho a zdar našeho národa a o řádné jeho zastoupení na sněmu zemském, navrhl po bedlivém uvážení pro venkovský okres *vimpersko-volyňský* za kandidáta pana

JUC. Karla Sladkovského,

jehož tuto co muže poctivého, statečného a svobodomyslného, co muže vlast a národ svůj upřímně milujícího pp. voličům ve Vimperce a ve Volyni co nejvřeleji odporučuje.

Okresu, sestávajícímu z měst Vrchlabí, Lanova a Hostinné, nedovoluje sobě volební výbor kandidáta navrhnouti, ponechávaje výboru německému, aby jmenoval sobě kandidáta svého do volebního okresu tohoto, z větší části německého, leč maje známost o tom, že z mnohých stran usiluje se o to, aby v okresu tomto zvolen byl svob. pán *z Kellersperku*, nynější místopředseda místodržitelství království Českého, a jsa pamětliv smýšlení a chování se jmenovaného pána k oběma národnostem v zemi stejně spravedlivého, uznal za dobré, odporučiti jej tuto všem ctěným pánům voličům národnosti české ve Vrchlabí, v Lanové a v Hostinném co kandidáta nejzpůsobilejšího.

V Praze, dne 28. února 1862.

Dne 2. března uveřejnil Sladkovský toto provolání, svědčící

Voličům do sněmu zemského ve venkovském okresu vimpersko-volyňském!

Občané!

Muži, kteří neobmezené požívají důvěry veškerého národa českého, za poslance na sněm zemský Vám odporučen, dovoluji si projeviti sám také ochotnost, s kterouž bych podle Vaší vůle povolání tomuto se věnoval, i naznačiti zároveň *hlavní směr*, jímž bych prospěchu Vašeho a veškerého národa českého hájiti se vždy vynasnažil.

Svézákonnost vlasti české v samostatně, svobodně řízené říši rakouské jest základem politického mého přesvědčení.

Aby se cíle toho došlo, jestiť přední a nevyhnutelnou potřebou, aby se ho veškeří národové rakouští a *zejména ve vlasti naší Čech i Němec spojenými silami a jednomyslně domáhali.*

Cokoliv by rušilo jednomyslnost tuto národní, zmařilo by dříve neb později veškeré naše naděje *v svobodný vývoj vlasti české i říše rakouské*, proti tomu musí tedy upřímní přátelé svobody především a vší mocí se obořiti, aby nevzniklo sémě nesvornosti a nekořistili z něho nepřátelé svobody.

Kde však není rovnosti, nemůže býti svornosti!

Aby tedy rovné právo všech národů rakouských, aby zejména *rovné právo obou národností v Čechách, jak slovem císařským zaručeno jest*, také v plné míře bylo uskutečněno, musí býti první, musí býti neustálou snahou naší, i bylo, jest a bude vždy nejsvětějším účelem politického působení mého.

Jen rovností a svorností odoláme živlům svobodě nepříznivým, jen rovností a svorností domůžeme se svobodného zřízení zemského, i svobodného zřízení říše, což bohdá v příštích dnech již dopřáno mi bude, abych živým slovem obšírněji Vám vyložil.

V Praze, dne 2. března 1862.

JUC. *Karel Sladkovský.*

Dne 10. března pak téhož roku podal Karel Sladkovský veřejným tiskem zprávu o své kandidatuře v národně smíšeném volebním okresu vimpersko-volyňském a o průběhu volby, kteráž se tehda konala veřejně a *ústně*. Zpráva zněla takto:

Volba do sněmu zemského ve Vimperku.

Jak známo, odbývala se minulý čtvrtek dne 6. t. m. ve Vimperce volba poslance do sněmu zemského pro okres volyňský a vimperský. Jakožto kandidát národní strany dostavil jsem se v úterý dne 4. t. m. do Volyně, abych se uvedl tamějším voličům. Divnou však náhodou přibyl tam již přede mnou smíchovský okresní komisař p. Alter na návštěvu k svému bratru, tamějšímu hospodářskému řediteli.

Věda, že rozhodný boj svede se ve Vimperku, odebral jsem se tam bez meškání i představil jsem se ve středu dne 5. t. m. dopoledne vimperskému okresnímu p. Urbanovi, u něhož podivnou opět náhodou nalezl jsem místodržitelského radu a prozatímního představeného okresu horažďovického p. Trnku.

Když jsem se panu okresnímu jakožto kandidát národní strany pro poslanectví do sněmu zemského ohlásil, projevil se p. okresní, že v okresu jeho panuje všeobecná důvěra pro p. místopresidenta c. k. místodržitelství českého, bar. Kellersperka, i že prý v tamější krajině mezi obyvateli německými i českými panuje tak krásná svornost, že by litovati bylo, kdyby byla rušena.

Na poznámku tuto tázal jsem se pana okresního, kdo vlastně tu svornost rušiti zamýšlí, zdali já, či zdali snad mužové, kteří mne za poslance pro okres vimpersko-volyňský ponavrhli, a když pan okresní na to se omlouvati počal, doložil jsem, že svobodný pán Kellersperk nehodí se nikoliv za poslance pro okresy volyňský a vimperský, jelikož tři čtvrti těchto okresů jsou české a svob. pán Kellersperk jazyka českého mocen není. Těmito slovy skončil jsem svou návštěvu, poručiv se v přízeň pana okresního.

Ještě tentýž den večer odbývala se v hostinci »u Mrázů« za přítomnosti pana okresního *porada voličů německých*, a když se tam některé hlasy projevily, že svob. pána Kellersperka za poslance svého voliti chtějí, považoval jsem za povinnost svou, abych je upozornil, že *úřadník jakožto vykonavatel zákona není zároveň osobou nejzpůsobilejší pro zástupce lidu*, jehož úlohou jest, aby na přísné vykonávání zákona úřadnictvem dohlížel.

Tato má slova však přerušil pan okresní, napomínaje mne, že proti úřadníkům mluviti nesmím, a že by, kdybych v den volby tak učinil, slovo mně odejmouti musil.

Upozorniv pana okresního, že ve všech českých novinách veřejně se psalo, aby lid úřadníky za zástupce své nevolil, doložil jsem, že mu je na vůli, aby mi při volbě odejmul slovo, že však proti takovému jednání ihned ohrazení své ve volební protokol složím a práva svého na příslušném místě hájiti dovedu.

Porada voličů německých se takto skončila, i dověděl jsem se z mnohých stran, že slova má na ně působila a že se zřejmě vyjádřili, že úřadníka za svého poslance voliti nebudou. Nevím pak, z jaké příčiny se stalo, že pan okresní veškeré volitele okresu vimperského v den volby objednal k sobě na úřad již o 7. hod. ráno, ačkoliv dle vlastního jeho výroku veškeří volitelové listinami volebními již opatřeni byli a volba teprv v 9 hodin počala. Tolik však jest jisto, že když volitelové okresu vimperského přišli z tajné porady s p. okresním, dojem, jež slova má den před tím na ně byla učinila, byl tak dalece zrušen, že mnozí z nich odvolávali se na to, kterak již rukou dáním pro svob. pána Kellersperka hlasovati přislíbili, ba že i někteří poukazovali k tomu, kterak prý já jsem hrdelnímu právu propadl a málem jen smrti provazem ušel, pročež se za poslance jejich nehodím, třebas nyní za příčinou rehabilitace proti mé volbě zákonných prostředků není.

As o $9^1/_2$ hod. zahájena jest schůze volební, i přihlásil se mimo mne jako kandidát také představený volyňský p. Hedl, aniž by se byl kdo slovem zmínil, že také svob. pán Kellersperk o poslanectví za okresy volyňský a vimperský se uchází, načež pak pan Hedl dobře uspořádanou řečí česky i německy učinil politické své vyznání na rovnost občanskou, náboženskou i národní. Když řečník tento skončil, jal jsem se sám také vykládati voličům své politické přesvědčení, při čemž jsem hlavní důraz kladl na to, že *Češi se všemi ostatními národy rakouskými v jednu svobodně zřízenou, mocnou říši, v říši rakouskou, spojiti se mají.* Ohledně poměrů

národních dokazoval jsem, že Čechové vymáhajíce si *rovné právo s ostatními národy rakouskými a zejména s národem německým*, národu tomuto nikde a v ničem ještě neukřivdili, aniž pak kdy ukřivditi hodlají.

Dále pak mluvil jsem o vlastnostech, jež od řádného zástupce se vyžadují, a poukázav k tomu, kterak z neznámé strany místopresident svob. pán Kellersperk voličům vimpersko-volyňským za poslance se schvaluje, pokračoval jsem takto:

»Pomysleme sobě, že by někdo z nás požadovati měl od někoho jiného jakousi část peněz, jež dlužník mu v čas zapraviti váhá. Co že by soudil svět o kterémkoli z nás, kdybychom jakožto věřitelé požádali dlužníka svého, aby se sám zažaloval, sám odsoudil a sám statek svůj prodal, abychom tak požádanost svou obdrželi? Nemyslím, že by kdo jednání takové schválil za rozumné! Úřadník ale jest vykonavatelem zákona i stává se velmi často, že právo občanům dle zákona přisluhováno nebývá, čímž tedy úřadník stává se v prvním ohledu jaksi dlužníkem občanů. Když však tito vyvolili si jej zároveň za zástupce svého, může se očekávati, že on jakožto zástupce lidu na sněmu zemském proti sobě samému jako úředníkovi veřejně stížnost povede? Může se očekávati, že na příklad ministr Schmerling jakožto původce volebního řádu do sněmu zemského sám proti němu brojiti bude za příčinou, že křivdí národu českému a z většiny dvou třetin uvrhuje jej v menšinu jedné třetiny? Či bude snad p. místopresident svob. pán Kellersperk jakožto služebník vlády vystupovati kdy na sněmu českém proti jakémukoliv ustanovení ministerstva, jež by snad právu voličů jeho do sněmu zemského bylo na újmu? Než dejme tomu, že by nebylo naprosto nerozumné, aby lid za zástupce svého do sněmu volil si úřadníka, bylo by to zajisté jakoby na posměch veškeré ústavnosti, *kdyby lid český volil si za zástupce člověka, jenž jazyka jeho mocen není a tudíž se zastoupenci svými v jazyku jejich ani se dorozuměti nemůže.*«

Obrátiv se pak k volitelům německým, vynasnažil jsem se dokázati, *kterak bez úplného provedení rovnoprávnosti národní v Čechách pokoje a míru dosíci nelze*, a vyvraceje zlomyslné pověsti, jakobychom, domáhajíce se rovného práva, národnost německou v Čechách utiskovati zamýšleli, končil jsem takto:

»Když po dvěstěleté tuhé vazbě, v kterouž národ německý zároveň s českým uvržen byl vládou neobmezenou, dne 20. října r. 1860 ozvalo se slovo císařské, že v Rakousku vůle národů déle poutána býti nemá, tuť všemožně počínali národové svrhovati se sebe neblahé okovy minulé nevolnosti, a hle, tuť zjevilo se, že někteří spoutáni byli na nohou i na rukou, *jiní však také na jazyku.* A když tito poslední zároveň s ostatními údy svými *také jazyk svůj osvoboditi se vynasnažují, tuť by tím křivditi měli národům jiným, tuť by tím měli křivditi národu německému?* Kdo že jsou oni zlomyslní poštěvači, kteří lživými takovými pověstmi mír a pokoj mezi národností českou a německou v Čechách rušiti se vy-

nasnažují? Nejsouť to Němci, jsou to z větší části *odrodilci a odštěpenci národa českého*, kteříž za doby vlády neobmezené jediné panujícím jazykem německým světských došli prospěchů a kteříž nyní jazyku českému tvrdošijně život upírají, *aby se mu přiučovati nemusili a z pohodlnosti své vytrhováni nebyli.* Jsouť to dále někteří židovští novináři, kteří na národ český a jeho snahy hanu kydati neustávají, aby snad v národu německém a známějším jim jazykem vezdejšího si dobyli chleba. Jsou to konečně někteří *Němci zahraniční, kteří sobě přejou, aby nesvorností rozpadla se říše rakouská a nějaká část z ní, zejména snad Čechy, dostala se za kořist velříše německé.* Němci však z Rakouska a zejména Němci v Čechách přejou sobě tak jako Čechové svobodné a mocné říše rakouské a mají tedy jeden a týž cíl; může snad mezi nimi býti různých mínění o prostředcích k tomuto cíli, není však příčiny, aby nesvornost a nepřátelství je rozdvojovaly. *V přátelském tedy dorozumění chtějí Čechové žíti s německými krajany svými,* tak jako i tito zajisté krajanům svým českým ublížiti nechtějí, pročež zejména v okresích těchto, volyňském a vimperském, voličové němečtí zajisté nebudou doléhati na to, aby obyvatelstvu českému, jež v okresích těchto má většinu tří čtvrtí, byl zvolen zástupce, který jazyka českého ani mocen není.«

Když takto se skončily obě řeči kandidátů, přikročilo se k hlasování, i hlasovali předně volitelové okresu vimperského, jichž celkem je 45 a mezi nimiž nalézá se 26 Němců a 19 Čechů. Nehledě tedy na hlasy volitelů německých, mohlo se právem očekávati, že oněch 19 volitelů českých věrně státi bude při straně vykázané jim přírodou samou, i že nezpronevěří se v rozhodném tomto okamžiku národu svému; avšak marné naděje, jakoby kouzlem jakýmsi omámeni sami národností svou pohrdati a jazyk svůj mateřský potupiti chtěli, volil si jeden za druhým z těchto zaslepenců zástupce národnosti německé, jemuž potřeby své jazykem svým mateřským nebudou moci vyložiti. Mezi voliteli těmito nalézali se zejména co vůdcové lidu českého Hrdlička, farář hoštický, a Svátek, farář bohumělický, dále pak voličové: Noha, představený ve Smrčné, Vojtíšek, představený v Dolanech, Zídek z Bořenovic, Hodina a Maršálek z Čkýně, Bursa, Krejsa, Beneš, Trojan, Denk a Železný, jichž, tuším, jména dosvědčují, že přináležejí národnosti české. Jediný Martin Kouba z Budilova zůstal věren národu svému, i hlasoval proti ostatním svým soudruhům.

Při takovémto nepřirozeném jednání českých volitelů okresu vimperského bylo marným poctivé vynasnažení volitelů okresu volyňského, kteříž pamětlivi národnosti a vlasti své, pevně stáli při návrhu učiněném jim předními vůdci národa českého. A když také mezi nimi nalezli se tři mužové, kteří přízně vlády výše sobě váží než blaha lidu, jímž splnomocněni jsou, tuť byla ovšem volba rozhodnuta.

Hospodářský rada Alter totiž, nemaje dosti odhodlanosti, aby sám hlasoval pro vládu, k čemuž jiné přemlouval, dal hlas svůj,

jakoby nestranně, volyňskému představenému panu Hedlovi, panský však myslivec Bernas a c. k. listovní Moravec hlasovali pro vládu. Kandidát vládní dostal takto 44 hlasy z okresu vimperského a 2 hlasy z okresu volyňského, dohromady tedy 46 hlasů. Jeden volitel okresu volyňského odešel a neodevzdál hlasu svého.

Považíme-li konečně, že volitelů z okresu vimperského jest 45, z okresu volyňského 44, z obou okresů tedy 89, prorazil kandidát vládní většinou dvou hlasů, což, tuším, není tak velkým znamením jakéhosi obratu ve veřejném mínění, jehož v tom některé zdejší noviny poznávati chtějí. Nechvaltež den před večerem!

Veškerým občanům národnosti české ve vlasti naší budiž příkladem, jaké to má následky, když do výboru obce volí se úřadníci, byť panští neb státní. Kdyby totiž v okresu volyňském místo panských úřadníků Altra, Bernasa, onoho, jenž nehlasoval, pak místo státního úřadníka Moravce 4 jiní občané bývali voliteli, bylo by se kandidátu strany národní dostalo 45, kandidátu strany vládní jen 44 a okresu volyňskému by se bylo dostalo slávy, že byl sám svou sjednocenosti zvítězil pro věc národní.

JUC. Karel Sladkovský.

Za poslance zemského sněmu zvolen byl Karel Sladkovský dne 6. prosince 1862 na Žambersku.

ŘEČI.

Řeč při svěcení praporu pražského zpěváckého spolku »Hlahol« dne 13. července 1862.

Pražský pěvecký spolek »Hlahol«, jeden z nejpopulárnějších našich spolků, sáhá vznikem svým do rozbřesku nové doby našeho národního života, k jehož sesílení, rozpjetí a rozplamenění sám v přední řadě byl povolán.

Sotva že diplomem ze dne 20. října 1860 nová doba ústavního života byla ohlášena, pojali skladatel Ferdinand Heller (tehda vychovatel syna maďarského magnáta barona Vaye a tou dobou v Praze ještě nikoli definitivně usazený) a jeho přítel, později švakr J. S. Lukes, slavený tehda operní pěvec, myšlenku, aby založen byl v Praze velký pěvecký spolek, kterýž by ušlechtilý sborový zpěv umělecký pěstoval, a při tom plamennou, úchvatnou mluvou nadšeně zpívané písně český lid v Praze a větších městech českých k novému, jarému životu jásavě probouzel.

V listopadu r. 1860 byl »Hlahol« zásadně a skutečně založen, ale prozatím jenom soukromě, jakožto volná — ačkoli četná — společnost přátel mužského sborového zpěvu, a teprv dne 2. října r. 1861 byly stanovy jeho c. k. místodržitelstvím potvrzeny a »Hlahol« tím na právní půdu veřejnosti postaven. Jakožto nepotvrzený ještě spolek, tedy vlastně jako soukromá pěvecká společnost, súčastnil se »Hlahol« při pohřbu Václava Hanky dne 14. ledna 1861, potom v akademii uspořádané na oslavu zahájení prvního sněmu království Českého dle nových ústavních řádů dne 8. dubna 1861, (sněm byl zahájen dne 6. dubna) a posléz při pohřbu Pavla Šafaříka dne 28. června 1861.

Ihned po potvrzení stanov svolána valná hromada »Hlaholu« a v té zvoleni: za předsedu JUDr. Rudolf kníže Thurn-Taxis, za místopředsedu skladatel J. L. Zvonař, za ředitele J. L. Lukes a Ferdinand Heller, za tajemníka skladatel JUC. Ludevít Procházka, za pokladníka Tenner, za listovního Srb a za obřadníka skladatel Pivoda.

Jakožto potvrzený spolek vystoupil »Hlahol« ponejprv veřejně dne 16. února r. 1862 při bohoslužbách v kostele sv. Jakuba vokální mší J. Krejčího a v týž den zábavou, již uspořádal svým zakládajícím a přispívajícím členům v sále Žofínském. Největším činem mladého »Hlaholu« byla nezapomenutelná všem účastníkům velkolepá slavnost ve dnech 17. a 18. května 1862. K této slavnosti sjelo se na pozvání »Hlaholu« již 87 pěveckých, dle »Hlaholu« zřízených českomoravských spolků, jež provedly v Praze s »Hlaholem« společně první obrovský koncert pěvecký, při němž arci také vynikající solisté, slavný tehda »král houslistů« Čech Ferdinand Laub a polská pěvkyně slečna Zawiszanka účinkovali.

Slavnosti těchto dnů, v divadle, na Žofíně, na Vltavě a t. d., jež spojeny byly *s oslavou památky Karla Havlíčka* potud, že při velkém koncertu v teh dejším obrovském dřevěném Novoměstském divadle vykonán tah věcné loterie ve prospěch Havlíčkovy dcery Zdeňky, jež za dceru národa prohlášena byla a pro niž se sbíralo národní věno, shromáždily v Praze nesčetné vlaste-

necké hosty z Čech i Moravy a způsobily svou vzácnou zdařilostí, novostí a jarým, vroucím duchem, kterýž jimi vanul a všechny účastníky rozehříval, nebývalé dosud nadšení, kteréž se odtud jako elektrisující, osvěžující a vzpružující proud životní síly po vlastech našich rozproudilo. To byly dni pro národovce v Praze shromážděné opravdu čarokrásné, plné půvabu a lahody, plné rozkošného zrovna vznícení! Oblíbenost »Hlaholu« dostoupila rázem největší možné výše po všech vlastech a bylo tedy zcela přirozeno, že Karel Sladkovský při svěcení jeho praporu dne 13. července 1862 nalezl slova tak horující a nadšená. »Hlahol« byl v šedesátých letech při buzení širých vrstev našeho národa činitelem velmi platným a tato jeho důležitost v době, kdy Karel Sladkovský jakožto tribun lidu znova na veřejné zápasiště vstupoval, jest zajisté dostatečným důvodem, aby řeč tato sem byla zařaděna.

Řeč zněla, jak následuje.

*

Vítejtež nám, druhové ‚Hlaholu', vítejte bratrům svým českým, vítejte nám jako sbor pěvců nebeských, když po dlouhé tuhé zimě návratem svým ve vlast naši *nové zvěstují nám jaro!*

Ano, dlouhá, tuhá, krutá byla zima, jež postihla strom národní svobody české, v jehož stínu kdysi bohatá ozývala se národní píseň česká, a jehož každý list protkán byl dechem písně této!

Jedním jediným dnem podzimním, jednou jedinou ranou mrazu náhlého popleněna nádherná koruna osmistyleté tenkráte lípy československé, a šmahem spadly nejkrásnější listy její, i padal neustále list po listu, hynula větev po větvi, až holý jen kmen strměl k nebesům, orvaný, roztříštěný, jako na vždy pohubený.

Umlkla pojednou národní píseň česká, zmizel národ, jenž zpěvem svým po tak dlouhé věky oslavoval vlast svou, zmizel statný lid český, skrývaje se v nejbídnější jen chýži před pohromou času, a slavná, krásná jeho vlast pustým stala se rejdištěm honců cizích, nemilosrdných.

‚K čemu zde ještě mrtvý ten kmen lípy zhynulé?' rozléhal se od jihu i od severu, od západu i od východu divý ryk cizinců, po zbídnělé vlasti české, ‚vymyťte jej úplně, aby bez překážky šířiti se tu mohly větve sousedního dubu našeho.'

A již tisícero seker záhubných vznášelo se nad kmenem, jejichž hromovým praskotem ran jednotlivých otřásala se vlast veškerá, než v tom — ejhle — samým jako hromem ran zhoubných trhati počalo se dvěstěleté mračno mrazivé, pronikl opětně oživující paprsek sluneční, zavanul větřík milostivější, a div — div divoucí! — kmen, jejž nepřátelé jeho jako ztrouchnivělý již vysekávali, kmen po dva věky hynoucí lípy československé počal se opět zelenati, s netušenou silou vzrostla větev po větvi.

Z děsné dřímoty své procitl opět lid český, odvážil se z temných skrýší svých, a po vlasti veškeré v tisícerých sborech zazněla opět píseň česká: ‚Žije ještě duch slovanský a bude žít na věky.'

A hřímavým hlasem obořil se na plenitele lípy své národ procitlý: ‚Ustaňtež, ustaňtež v počínání svém bezprávném! Lípa, již

vyhubiti chcete, byla životem, jest slávou otců našich, a my, věrní synové jejich, chceme ji pěstovati dále, i máme právo k tomu před Bohem a před veškerým světem, neb stojí na dědičné roli vlasti naší!'

Ohromeni ustrnuli vrahové lípy! Nevěříce však sluchu svému, že by žili ještě strážní duchové stromu ztrýzněného, v krátce opět se vzpamatovali, a jako učenci u prázdného hrobu Kristova pravili potměšile druh ke druhu: ‚Kterak možno, aby lípa ta byla ještě schopna života? Orván veškerý list, olámány větve veškeré, roztříštěn i kmen její a na vzdor tomu všemu že by se opět mohla zelenati?'

‚Nenít možno, toť jen klam, toť jen podvod! Šílení přívrženci stromu zhynulého ošemetně přes noc navroubili naň větve cizí, ověsili jej listím cizím, avšak dílo jejich nemůže se ujmouti na kmeni mrtvém, pročež pryč, pryč s ním, ať nepřekáží déle světové rozsáhlosti dubu našeho!'

A znova nastalo dílo zhoubné, spoutána násilně ústa odvážných pěvců národních, jakým jen kde nástrojem ohavena, hubena, ničena lípa československá, a aby ji za noční doby nikdo snad podvodně opět neozdobil rouškem zeleným, obklíčena neproniknutelnou hradbou špehounů a žoldnéřů.

Ubozí, krátkozrací! Netušili, že kmen lípy české, proslulý v dějinách a velkolepý, vyrostl přece jen z velké, v celou polovici Evropy zapuštěné lípy slovanské, netušili, že *prakořen lipového kmene českého nalézá se v krajinách, jichž zloba jejich nikdy nezastihne, netušili, že neporušený, mateřský kořen světové lípy slovanské dceři své české, byťsi na smrt zmořené, vždy nové a ještě bujarejší dodávati může síly životní,* netušili, že spoutaná ústa lidu českého šeptem ještě sobě popěvala: ‚A přece žije duch slovanský, bude žít na věky!'

Tak tedy opět po dvanáctiletém marném namáhání s úžasem hledí nyní na lípu československou nepřátelé její, kterak vždy mocněji a mocněji rozvíjí nadějné větve své, kterak vždy živějším odívá se rouchem zeleným a v brzce skvíti se bude květem tak zdárným, tak bohatým, jako za nejslavnějších dob otců našich.

Vyskytlit se ještě sadařové cizí, kteří uměním svým nepřirozeně rozpínati chtějí větve dubu sousedního nad lipou naší, aby nedostalo se jí slunce životního, i aby tak zakrněti a úplně zahynouti musila. Avšak na vzdor závistivým sadařům cizím co den rychleji zmáhá se lípa naše a jen když nebe zůstane příznivým, *povznese se v krátce opět nádherná její koruna i nad bývalou výši svou, a rozestřený nad ní list cizí prachem lehne kol kmene jejího.*

A přízeň nebe neodvrátí se již od nás, neb kdož z nás obával by se ještě mrazů krutých, kdož nevěřil by v trvalost doby jarní, když po veškeré obloze nebeské skřivánků utěšený rozléhá se popěv?

Pryč tedy již všeliká malomyslnosti, pryč tedy všeliká pochybnosti, z hloubi srdce svého zaplesej, národe československý, neb

po dvěstaletém hrobovém tichu *ozývají se opět pěvci tvoji národní* a nic nepřeruší již trvání jejich ve vlasti tvé.

Slavnost dnešního dne jest rukojemstvím, že lípě tvé trvale vrátilo se jaro. Slavnost dnešního dne májovou jest slavností vzkříšení a znovuzrození tvého.

Na nejvyšší vrchol lípy naší pevně už upínají dnes pěvcové ‚Hlaholu' slavnostní prapor svůj, aby veškeří sborové pěvců českomoravských kolem něho též vztyčili korouhvice své, a po veškerých vlastech československých jedním velebným rozléhalo se hlaholem: ‚Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti!'

Ne marná jen zábava, *vlast a národ i v zábavě jest posvátným účelem pěvců československých* a jediný tento účel nechť jeví se jediným nepřekonatelným heslem: ‚Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti.'

Za heslem tímto pěvcové Hlaholu i veškerých sborů československých pějtež k srdci oněm, kteří snad unavili se již zápasem s krutými nehodami doby minulé, aby zotavili se opět a nadchnuti pokračovali v díle svém slavném.

Pějtež k srdci oněch bratrů našich, kteří neprobrali se ještě z tuhé dřímoty a lhostejnosti své k vlasti a k národu, aby procitli a vzpamatovavše se rodu svého odhodlaně se postavili v šik bojovníků za práva a svobody jeho.

Pějtež k srdci oněch sester našich, jež v přeludném ještě zalíbení domnívají se, že cizí list dubový lépe zdobiti může ňadra jejich než vonný květ lípy otcovské. Pějte jim *o hrdosti pramatek jejich českých na slávu otců našich, pějte jim o skvělé budoucnosti kmene českého i národů slovanských,* a kouzlem zpěvu svého sejmětež blánu s očí jejich, aby poznaly opět matku svou, společnou naši vlast českou, aby poznaly společného nám praotce Čecha, jenž dosud v národu svém žije, i aby poznaly pravé bratry své a s horoucí láskou přilnuli s nimi k společnému rodu svému.

Pějte nám všem o neuhasitelné lásce k věčné pravdě a svobodě, jak přebývala v prsou otců našich, kteříž ani plamennou hranicí kostnickou vypáliti si jí nedali, ba raději v širopusté hrobiště bělohorské kosti své složili, než aby od ní upustili.

Zbožná budiž veškerá píseň vaše, *jako posvátná jest myšlenka, jíž pějete,* a tak, druhové ‚Hlaholu', dostojte úkolu svému, tak vyšinete se na nejdůstojnější výši umění svého a pronikne hlas váš srdce veškerá, aby lípa naše tím hlouběji v ně zapustiti mohla kořeny své a stala se stromem velebným, mohutným, jehož netkne se již nižádná zloba, ani času, ani lidu.

Již osvědčila se kouzelná moc zpěvu vašeho, pěvcové čeští, již v radostném úžasu hleděli jsme na netušený dříve výjev, kterak na první ozvání hlasu vašeho veškerá hnula se vlast českomoravská a ze všech stran vysílala četné sbory věrných synů svých, aby před veškerým světem slavné vydaly svědectví, že žije ještě národ český a žíti bude na věky, jelikož uznává zásluhy buditelů svých.

Šťastná, přešťastná to věštba, že hlas váš zasvětil se oslavou muže, jenž do poslední chvíle života svého setrval v první řadě

neohrožených bojovníků za blaženější budoucnost národa svého! *Nechť zpěv váš,* tak jako v prvním tomto osvědčení, *jest povždy věrným ohlasem nejsvětějších ideálů, nejvroucnějších tužeb a přání národních a veškerý národ v radostném nadšení naslouchati bude písním vašim,* zaplesá, když v rozkoš jej vyzývati bude milostný zpěv váš, v mužnou pohrouží se vážnost, když na svatou pokynete mu povinnost k vlasti, i k slavným vyšine se činům, když slavné příklady otců zaznějí mu z nadšených úst vašich, a tak dle hesla vašeho lnouti bude srdce k srdci, i přilnou k vlasti srdce veškerá, aby v jeden spojila se celek, v jeden národ statný, národ český, o nějž, jako o nejkrajnější břeh národnosti slovanské, roztříští se veškerá sebe vzteklejší vlna rozkaceného moře nenávisti.

Naději tyto skládá národ český v pěvce své a odevzdávajíce vám, milení druhové Hlaholu, prapor, *věnovaný nejšlechetnějšími ze sester našich, a zasvěcený vírou, láskou a nadějí veškerého národa československého,* odevzdávajíce vám jej rukou paní vznešené, již s pýchou a hrdostí svojí družkou nazývají veškeré paní české,*) pevně jsme přesvědčeni, že nesklame se víra, že neochabne láska, že slavně splní se naděje národa našeho a že prapor váš jsa čestným praporem umění nejlahodnějšího, nejmocnějšího, vždy věrným také bude průvodcem národa československého po dráze, kynoucí mu k nové budoucnosti.

Nechť nikdy nezašumí prapor tento hrůzou písní bojovníků božích, nechť vždy jen utěšeným vlaje hlaholem vespolné lásky bratrské!«

Řeč Karla Sladkovského při slavném odhalení pamětní desky na rodném domě Havlíčkově v Borové dne 19. srpna 1862.

Slavnostní odhalení Havlíčkovy desky v Borové bylo jedním z imposantních, nadšením sálajících hromadných projevů mladistvé národní energie, jimiž celá dekada let šedesátých u nás vynikla a českému národu u přátel i nepřátel nebývalou vážnost zjednala. Probuzený duch národa jásal tu a probouzel dále. Každá slavnost způsobila národní probuzení nových krajin a oživení nových vrstev českého lidu. Všechny překypovaly vroucností vlasteneckého citu a sálaly tímto čackým žárem do dalekého okolí.

Havlíčkova oslava v Borové byla vlastně první naší rozhodně politickou slavností od pádu Bachova absolutismu. Že Karel Havlíček prvním politickým oslavencem té doby se stal, bylo docela přirozené a logické. Havlíčkovo působení zůstalo po celou mrtvě tichou dobu absolutismu let padesátých tradicí a předmětem vzpomínek, jakož i nejdůvěrnějších hovorů uvědomělých národovců, a jako bylo v době té u nás neradno, ba zhola nebezpečno, o Havlíčkovi, jeho působení a osudu před svědky mluviti, tak bylo zase po pádu absolutismu Havlíčkovo jméno nejzpůsobilejší, takřka kouzelnou formulí pro křísení národního uvědomění a národní odvahy. I nejopatrnější a nejbojác-

*) Kněžny Taxisové, jakožto matky praporu, choti JUDra. Rudolfa knížete z Turnů a Taxisů, prvního předsedy »Hlaholu«. Pozn. pořadatele.

nější našinci, kteří svoji lásku k národu úzkostlivě uzavírali v nejtajnějším koutku srdce nebo duše, stávali se smělými, když slyšeli Havlíčkovo jméno veřejně velebit, Havlíčkovu činnost s velikou okázalostí oslavovat a Havlíčkově památce slavnostně žehnat.

Výklady o Havlíčkově činnosti a oslavami Havlíčkovy památky překlenovala se propast desíti let absolutismu, zjednávalo se jakési organické spojení, sestrojovala se ideální kontinuita čili myšlenková souvislost s lety 1848 a 1849 a pracovalo se úspěšně o vzkříšení smělého ducha let těchto, obrozeného pokročilostí doby a vytříbeného trpkými zkušenostmi jeho pěstitelů.

Slavnost v Borové ze dne 19. srpna 1862 byla velkolepým a malebným sjezdem vlasteneckého lidu z Čech a Moravy. Rozpoložení myslí bylo tak povznešené, že slavnost citelně nepoškodil ani déšť, který před zahájením slavnosti řinouti se začal a teprv pozdě odpoledne, při rozchodu a odjezdu ustal. Pod deštníkem, jejž Jos. Barák v pozadí tribuny nad ním držel, mluvil při slavnosti té Karel Sladkovský, jak níže uvedeno.

*

»*Nestrachujte se oněch, kdož tělo usmrcují, strachujte se spíše, aby duch váš věčné nepropadl smrti.*« Tímto heslem zvítězilo učení Kristovo nad modlářstvím starých pohanů, tímto heslem podnes ještě vítězí a zvítězí pravda věčná proti útokům a vzdorům všelikých nepřátel svých.

Krutý byl zápas prvních hlasatelů učení »Miluj bližního svého jako sebe sama«, strašná byla utrpení jejich za vznešenou a jasnou pravdu, však prsa jejich byla obrněna kouzelným heslem: »Nestrachujte se oněch, kdož tělo usmrcují«, a proti všem piklům modlosluţebníků, proti světovému vojsku císařů starořímských zvítězilo prostých, bezbranných dvanácte učedníků nové víry, i po veškerém světě uznána jest pravda, že člověk nemá býti otrokem člověka, že všichni jsme si rovni, druh druhu, že všichni mezi sebou máme býti bratry!

A když uznána byla svatá tato pravda, když pokořili se jí veškeří mocnářové světa, kdož by se byl domýšlel, že boj pravdy proti lži a lsti není na věky již ukončen, kdož by se byl domýšlel, *že slavně skončený boj proti věku starému v nových opět objeví se podobách ve věku novém?*

Avšak věčná jest pravda, věčně máme ji poznávati, věčným domáhati se jí zápasem. Kdokoliv domníval by se v marnivosti své, že ji úplně již vyhloubal, že se dále zkoumati nemá, jest urputným nepřítelem jejím, a v tom zakládá se hlavně, z toho vznikl posud trvající boj za pravdu ve věku novém.

Přestalo kamenování, ztrouchněl kříž na Golgotě i vznikla žíznícím po pravdě *muka nová.* Hustý mrak černého dýmu daleko široko rozvalil se po obloze nového světa křesťanského a dusil smrtelné úpění v plamenné hranici skonávajících, *kteří neuznávali ukončenost pravdy a hájili věčnosti jejího vývoje.*

Nepamatovalo se na učení Kristovo: »Nesuďte, abyste nebyli souzeni«; nepamatovalo se, že byť někdy omylem a bludem, ne-

ustále přec dokonalejšího se máme domáhati poznání pravdy, nepamatovalo se, že blud sám sebou pomine, pravda však že upáliti se nedá, i měl se násilně zastaviti veškerý pokrok duševní.

Avšak i proti těmto příšerám zvítězilo heslo prvních mučedníků křesťanských: „Nestrachujte se oněch, kdož tělo usmrcují«, a duch oněch, kteří tělo své byli na hranici obětovali, na peruti pravdy věčné rozlétl se po všech končinách světa křesťanského a zažehnav zloboha domýšlivé neomylnosti, stal se nám záštitou svobody náboženské.

Uhasl strašný plamen, v nějž za živa vrhány oběti lidske, kaceřování pozbylo hrůzy své, v nové však roucho přioděli se odpůrci pravdy věčné a novou zbraní pokračovali v boji krutém. Ošemetně vloudili se mezi lid a mezi panovníky jeho, obklíčili osoby těchto a pomocí jejich v novou tuhou vazbu uvrhnouti chtěli pokolení lidské.

»Lid jest dravá hyéna, jež věčně pevnou držeti se musí uzdou,« radili vladařům, jež lid skoro všude dobrovolně si byl zvolil, tajní přívrženci zrušeného otroctví starověkého; a jako modlosložebníci věku starého k vůli mrzkému prospěchu podvodně lichotili císařům pohanským, že jsou syny modlobohů jejich, ozývaly se nyní hlasy, že panovníci křesťanští, ač vesměs takřka lidem samým zvoleni, jsou panovníky přímo z milosti boží, že netřeba jim přihlížeti k vůli lidu, jenž si je byl zvolil jakožto vykonavatele vůle své, že lid stvořen jest jen k vůli panovníkům, a že vlastní vůle těchto jest svrchovaným zákonem všelikého řádu společenského.

Lživý tento zákon zasvěcen jest jménem »práva státního« a kdokoliv pochyboval o pravdivosti jeho, byl smrtihodným velezrádcem na svrchované moci panovnické.

I rozevřel se strašný jícen ukrutných mučíren a žalářů, zavlnilo se širé moře rázy zoufalými k lodi přikovaných galejníků, pod tíží nesnesitelnou klonily se stromy pěstované v sadech popravních, a meč kata pražského neosech', až lidu v hrůzu s mosteckých věží pražských krvavé vztyčeny hlavy posledních hajitelů práv a svobod národa českého.

Vždy ještě však v žaláři, na galejích i na popravišti ozýval se a působil mocný hlas: »Nestrachujtež se oněch, kdož tělo usmrcují«, a dříve, než se kdo nadál, zvraceti se počal osud a první sessul se královský trůn anglický, trůn panovníků z rodiny Stuartů.

To však dle křivého výkladu rádců svůdných nestalo prý se z vůle boží, bez níž přec nezkřiví se ani vlas na hlavě člověka, to prý se stalo jen piklemi zlomyslných několika zbojníkův, proti nimž tedy dále a ještě hůře se řádilo.

Tu také po vlasti francouzské strašná buráceti počala vichřice, a opět starý jeden trůn královský, trůn starobourbonský, praskotem celou Evropou otřásajícím rozpadl se a postavený na jeho střeninách císařský trůn Napoleonův jako hrůzná objevil se metla na obloze evropské soustavy státní.

I vyslechli opovržení, utiskovaní, trýznění posud národové ustrašený hlas panovníků, kteří v lepším již poznání vzývali nyní pomoc jejich proti neodolatelnému hubiteli svému, a mocí národů zachovány jsou chvějící se již trůny starých panovníků evropských.

Za vděk pak slavným slibem prohlásili před veškerým světem nejmocnější tři z panovníků osvobozených, ve svatou spojujíce se allianci, že příště po všechny věky vládnouti chtějí národům sobě svěřeným jen dle zásad bratrské lásky křesťanské a že navrátí národům staré právo jejich, aby v řízení ústavním volenými ze svého středu zástupci svobodně projevovati a chrániti mohli potřeby své i aby společně s panovníky řídili své osudy.

Vší silou zasazovali se přátelé poroby středověké, aby slavný ten slib mocnářů nebyl splněn. Když ale v několika letech již nově zřízený trůn starobourbonský šílenou urputností rádců svých po druhé uvržen jest v temnou propast zkázy nenapravitelné, tuť po veškeré Evropě vždy mocnějšího průchodu nabývalo přesvědčení, že neblahý tento osud trůnu jest zjevnou výstrahou spravedlnosti věčné, že národové nedají se déle poutati libovůlí zarputilých nepřátel bratrské lásky a rovnosti křesťanské, a jakkoli boj ještě rozhodnut nebyl, duch oněch, kteří v mučírnách, v žalářích, na galejích i na popravištích za právo lidské trapně, však hrdinně život svůj byli obětovali, duch jejich vždy hlasitěji nám věštil brzké a úplné vítězství svobody občanské.

Než bohužel, dříve než rozhodnut boj svobody občanské proti lživému, k porobě národů směřujícímu právu státnímu, objevila se již nová, *obnovila se třetí podoba zápasu pravdy věčné proti bludu zhoubnému.* Národové k panovníkům svým bratrské lásky a rovnosti se dovolávajíce zapomněli, že svatou tuto zásadu uznávati musí dříve sami mezi sebou, a právě když spojenou a jednosvornou myslí, když spojenou silou staviti se jim bylo proti nepříteli společnému, zaslepil některé z nich zloboh vládychtivosti, i jali se někteří, zaslepeni domnělou mocí a rozsáhlostí svou, dokazovati a mermomocí vštěpovati druhým, dle zdání jejich slabším, že povolání všech národů není stejné, že jim jakožto mocnějším k vůli zouti se musí národ slabší z obyčejů a mravů svých otcovských, že podříditi či obětovati musí jazyk otců svých rozšířenějšímu jazyku národa většího, neb jen tak odrodilému dostati prý se má osvěty, dostati prý se má blaha všeobecné svobody lidské.

V nešťastném, přenešťastném tomto rozbroji národů nezbavených ještě okovů občanských, v zápasu tomto o svobodu národní ve všeobecné svobodě občanské zatemnil se ještě po druhém pádu francouzského trůnu starobourbonského prosvitající již obzor svobody občanské, nanovo zkvétalo noční símě tmářů politických a v dusném vedru temna děsného zanikalo símě pravdy věčné.

Tu na západě strašnou ranou hromu nebeského otřásla se země veškerá, bleskem plamenným hrůzně zasvitlo v noci čiré, a z rána nového dne do všech končin světa rozprášen byl popel bleskem zastiženého trůnu Filipa Orleanského.

Za osudné oné noci ku dni 24. února 1848, za osudné oné noci, kdy tvrdě ještě dřímala velká část našeho národa českého, za oné noci bděl již jeden z věrných synů jeho, a jako vůdce utiskovaného národa z Egyptu v pustinách pod horou Horebskou keřem plamenným, tak i on oslněn jest v prvním okamžiku nesnesitelným leskem ohně nebeského.

V brzce však se vzpamatoval, i ozval se v něm hlas vnitřní: »*Nářek národa tvého na utiskovatele jeho povznesl se k výši spravedlnosti věčné, vyjdiž! abys z bídy vyvedl národ svůj.*« A když sám sobě byl na to odpověděl: »Nemám jazyk v moci své tak, abych neodolatelným proudem výmluvnosti četné a mocné nepřátele národa československého překonati mohl z bezpráví jejich!«, ozval se v něm opět mocný vnitřní hlas: »K čemu tedy dlouholeté namáhání tvé, aby péro stalo se ti hbitým tlumočníkem přesvědčení tvého? K čemu staleté namáhání velkých duchů lidských, aby, co jazyk pro pravdu věčnou s to vyhlásiti není, rozhlásiti se mohlo tisícerými jazyky tisku veřejného? »*Vyjdiž tedy a tiskem veřejným vymáhej z bídy národ svůj, národ československý!*«

I zmužila se tvář přemáhajícího, on s celou odhodlaností neoblomného ducha svého postavil se celému světu nepřátel, a jako první obhajce po dva věky utiskovaného národa československého tiskem veřejným objevil se *oslavenec náš, v paměti národa svého věčně slavný Karel Havlíček Borovský.*

»*Ostřím meče svého donutíme vás, abyste se odřekli otců svých!*« takovým hlasem oslovila r. 1848 národ československý bratrská láska a rovnoprávnost národní.

»Ostřím meče donutíme vás, abyste oblomili tvrdý jazyk svůj a připravili jej, by úplně splynouti mohl s ohebným jazykem naším,« tak vlídně nabízela se nám r. 1848 *osvěta.*

»Ostřím meče donutíme vás, abyste uznali nadvládu naši!« tak r. 1848 zvala nás *svoboda* v oblažující lůno své.

Proti tomuto ostří meče, jímž tak strašně hrozilo se národu československému, vytasil tedy především zvěčnělý náš Havel Borovský *ostří péra svého* a jakoby z ocele palcátů staročeských ukováno bylo péro jeho, neohroženě jím bodal a tepal v šik nepřátel našich, tak že tito před světem porážku svou omlouvati se jali nerovností zbraně, vytýkajíce hrdinskému odpůrci svému, že prý v jedovinu »pravtipu samorostlého« smáčí péro své.

Než tento věda, že zbraň jeho, právě jakožto samorostlá a přirozená, jest také nejspravedlivější, nedal se zmásti oulisnou výčitkou nepřátel, a neunavně stíhal a bičoval sobeckou nespravedlnost jejich.

»Slavíte svého Fichteho,« volal jim do duše, »že první dal vám podnět, abyste svrhli se sebe jho mravů a obyčejů cizích i jazyka cizího, i abyste se navrátili k mravům a jazyku otců svých; slavíte veškeré učence své, že vybavili vás z podruží učenosti cizí; slavíte svého Arndta, jenž první zapěl vám píseň, jíž rozníceni svrhli jste se sebe hanu nadvlády národa cizího, a to vše, co podnes sobě pokládáte za největší ctnost, *to vše národu československému po-*

kládati chcete za hřích, jenž smýti se má ohněm a mečem? Či snad nám chcete dokázati, že vy ovšem sprostiti jste se musili libovlády cizí, nám však že podáváte úplnou svobodu, a že tedy brojíce proti nadvládě vaší, hříšně brojíme proti svobodě? Ó vy beránkové se žaludkem vlčím, proč nedokazujete taktéž bratřím svým na moři severním, že jest to hřích brojiti proti podávané jim svobodě dánské, proč nedokazujete jim, že národnost vaše jest pro ně v říši dánské jen vedlejší, a že říšská ústava dánská má býti jim jediným základem budoucí spásy jejich? Proč schvalujete, podporujete, podněcujete i násilný odpor bratří svých proti svobodě dánské? Snad že svoboda dánská nezná a nešetří národnosti vaší? *A národ československý má přijmouti za vděk cizinskou svobodu vaši, v níž dříve snad než za věk jediný neznal by již otců svých, neznal by již sebe sama?* Odstuptež, prorokové lstiví, svoboda pravá jest všem stejna, vy však, jako kdysi stavové středověcí, jen sobě chcete ji osobiti, jen rodu a jazyku svému. Pravá osvěta jest nezištná jako paprsek sluneční, osvěta vaše však jest past, která vám sloužiti má k zasycení hltavosti vaší po velříši, sáhající od moře severního až k moři černému. Avšak jakkoliv černé jest moře budoucnosti, vždy více bělá se již na východě i na jihu nepřehledné moře národnosti slovanské a chcete-li v žíznivosti své moře toto vysrkati, optejte se dříve církevního otce Augustýna, *zdali děravou nádobou přeliti lze moře světové z ohromné nynější prostory jeho?*«

Tak vlastní zbraní jeho dorážel na nepřítele duch »Národních Novin« a neustal, až meč nepřátelský, v prvním žáru roku 1848 povrchně jen slitý, na 30 opět a několik rozdrobil se kousků, jimiž urputný dříve nepřítel nemohl pak zachrániti ani vlastní svobody své. Duch »Národ. Novin« stal se duchem ochranným národní svobody československé.

»Národ československý nemůže hleděti jinam než k Rakousku a k Vídni,« bylo stálým heslem ducha »N. N.« a za tímto heslem s pevnou, snad příliš pevnou důvěrou stál k mužům, kterýmž za doby jeho svěřen byl osud říše rakouské, a o kterých se domýšlel, že majíce zbudovati sjednocené, mohutné Rakousko, uznají správně, že velká tato úloha nemůže se provésti jinak, leč vřelým účastenstvím a tudíž svobodou všech národů Rakousko obývajících.

Víme bohužel všichni, kterak ošemetně zklamána byla důvěra tato v muže všední a krátkozraké, kterým šlo pouze o uspokojení jejich choutky po vládě, byť i říše tím v nejhlubší upadla propast! Leč mohl-li kdo zklamati důvěru hrdiny našeho, čest svou nedal si on nikým zkaliti, pročež poznav nepoctivé záměry tehdejšího ministerstva co do svobody občanské, obrátil proti němu veškeru zbraň ducha svého s toutéž rázností, s toutéž neohrožeností, jakouž dříve byl stepal nepoctivost u svobodě národní.

»Ministerstvo dá oktroyovanou konstituci,« ozval se již z Kroměříže hlas nového, mocného odpůrce vlády neupřímné; »ministerstvo dá oktroyovanou ústavu, zavede starou centralisaci v novém, ještě dražším kabátě, než byl starý, a položí tím základ k nové revoluci.

Ó krátkozrakosti ministerská, ó hrdosti a nevšímavosti ke všemu, čemu nás učí zkušenost historická! Jest to poctivé, s národy takto hráti a je do ustavičného neštěstí uváděti?« A když násilně rozehnán byl sněm říšský i prohlášena oktroyovaná ústava ze dne 4. března 1849, uveřejnil Havlíček ihned výklad její, jehož peprné pravdě chtěla vláda odolati pohnáním spisovatele před soud porotní, jelikož prý článkem svým hleděl oktroyovanou ústavu uvésti v opovržení. První to svízel, první to slavné vítězství pronásledovaného!

»Doufám,« hrdě zvolal obžalovaný před soudem, »že ta vláda, která mne nyní obžalovala, brzy bude sedět na stolici obžalovaného, na které nyní já sedím, a přál bych jí, aby na ní mohla seděti s tak čistým svědomím jako já.«

»Nevinen!« zněl výrok porotců a hřímající potlesk, jásající slávy volání osvobozenému zvěstovalo obžalovatelům jeho, že proroctví obžalovance záhy se splnilo, že na místě jeho vlastně souzena a odsouzena byla vláda, která jej obžalovala.

Avšak marná jsou zaslepenci všecka znamení! Zastaven jest v Praze ústavní soud porotní a zřízen vládě ve všem úslužný soud vojenský.

Hmotná síla vojenská ale nezaleká neohroženost hrdiny na duchu, jenž naopak přese všechny výstrahy soudu vojenského neustále hlásanou pravdou děsil zlé svědomí vlády, a když tato konečně, na smrt již ustrašena, neodolatelnému odpůrci svému v Praze násilně dala péro z ruky vymknouti, roznítil se právě tím neoblomný hrdina svobody občanské v boj na život a na smrt.

»Špatný voják,« volá v hněvu spravedlivém, »špatný voják, který hrdinsky smýšlí jen v čas pokoje, když není nebezpečenství!« a nyní, kdy nebylo již žádného práva osobní bezpečnosti proti libovůli ministerské, nyní, kdy všichni i nejhorlivější obhajcové svobody z bojiště byli zmizeli, nyní, když nad každým slovem pravdy vznášel se meč vlády neobmezené, nyní *Karel Havlíček Borovský* objevil se v nejúplnějším smyslu slova jako rekovný bohatýr pravdy věčné, i hájil sám a sám bez strachu a bez všeliké bázně svobodu občanskou a ústavní zřízení veškerého Rakouska.

Z Hor Kutných po veškeré vlasti v Čechách, na Moravě i ve Slezsku mocně ozývající se »*Slovan*« jest nesmrtelným příkladem neohrožené vytrvalosti v svatém boji za právo i pravdu, jest věčnou památkou poctivého zápasu národa československého *za rovnou všem svobodu občanskou i za úplnou též rovnost a svobodu v zřízení církevním.*

A tak tedy veškeré podoby, v nichž posud v dějinách lidských věrný objevil se zápas člověčenstva za pravdu věčnou, veškeré podoby zápasu tohoto k oslavě národa československého neohroženě podniknuty a s neoblomnou vytrvalostí vedeny spatřujeme v životě dnes slaveného muže, v životě *Karla Havlíčka Borovského,* jenž nám i veškerému národu československému trojí slavný zůstavil

příklad hrdinského zápasu duševního za svobodu národní, občanskou i náboženskou.

Vykonal úlohu svou první vůdce národa československého na dráze veřejného tisku, upamatoval národ svůj na bývalou slávu otců jeho a vybavil nás z poroby duševní, hlásaje nám po celý život:

»*Nestrachujte se oněch, kdož tělo usmrcují, strachujte se spíše, aby duch váš, národní váš duch československý věčné nepropadl smrti.*«

Není však dáno smrtelníku, aby obětí třeba celého života svého dokonal, co jest úlohou národa a veškerého pokolení lidského.

Slavně bojoval hrdina náš, slavně se obhájil proti poslednímu zarputilých nepřátel svobody, kteří, zrušivše sami na dlouhá léta pokoj a blaho národů rakouských, ošemetně vinili jej z rušení veřejného pokoje a veškerému národu československému ze srdce vyňatým výrokem statných porotců kutnohorských: »*Karel Havlíček jest nevinen!*« slavně odstoupil z bojiště, nespatřil ale zaslíbenou jím národu vlast osvobozenou.

Avšak sílně, jež tak hojně rozséval oslavenec náš po veškeré vlasti československé, utěšeně vzešlo, a slavnost dnešního dne skvělým jest důkazem, že *bdí nad námi strážný duch jeho,* že *slavně započaté dílo jeho nezanikne, alebrž že národ československý pevně kráčeti bude vytknutou mu již drahou, aby důstojně zaujal a vyplnil místo své mezi národy budoucnosti.*

Slavnost dnešního dne skvělým jest důkazem, že oslavenec náš neobětoval marně život svůj, a že si národ náš hluboce vštípil v srdce své učení jeho.

Slavnost dnešní nejskvělejším jest důkazem, že národ československý s hrdou nadšeností pohlíží a věčně pohlížeti bude na osvoboditele svého z podruží duševního a na *prvního svého vůdce na bojišti veřejného tisku v boji za svobodu a samostatnost národní.*

Bdí již a neupadne v tuhý spánek duševní národ československý, i může tudíž s utěšenou myslí pohlednouti k buditeli svému; pročež odestři se již, roucho temné, jež zakrýváš nám ještě tvář jeho, odestři se, roucho sivé, jež světu zakrýváš kolébku křisitele našeho, ve jménu ducha »Slovana« vyzývám tě ještě jednou: »Na věky již se odestři!«

Bratří Čechové, Moravané a Slezáci!

Se zbožnou tváří pohlednětež k posvátné oné desce! Jest to kámen mocí veřejného tisku odvalený s hrobu národnosti naší, jest to zákon národa československého, jehož ctěním a zachováním kámen ten nezvratnou stane se hradbou mezi neblahou dobou věků minulých a mezi kynoucí nám budoucností utěšenější.

Ještě nevkročili jsme v zaslíbenou nám vlast úplné svobody a samostatnosti národní, *ještě přebýváme na poušti, ještě mnohý a tuhý očekává nás boj, jenž ale nerozhodne se silou hmotnou, alebrž duševní a mravní!*

Nezvratná víra v nastávající již slavnou budoucnost živlu slovanského, *nepřekonatelná láska k vlastnímu rodu svému* československému, veškeré svízele pevně přetrvající *naděje v konečné vítězství věčné pravdy a neličené svobody* národní i lidské vůbec, toť jest zákon, jejž duch »Slovana« nepomíjitelnou a všem synům Slávy zřetelnou literou vryl v onu desku, toť jest zákon, jehož horlivým apoštolem státi se má každý z nás.

Vyjděte tedy, Češi, Moravané i Slezáci, kteříž v duchu »Slovana« jste se zde shromáždili, vyjděte a hlásejte veškerému světu československému, hlásejte všem národům ve vlasti české, moravské i slezské, hlásejte v obcích i rodinách svých, co zjeveno nám duchem »Slovana«, *aby vírou v sebe sama národ náš z pouští licoměrné svobody* vešel již v zaslíbenou vlast svobody bezúkladné, i *aby slavnost dnešního dne svatodušní se stala slavností vzkříšení národa československého*

A vy, občané Borovští, z jichž středu vyšel muž, jenž prvním mocným pérem vymáhal utiskovanému národu svému svatá práva jeho, nechť muž ten vždy živým jest příkladem horoucí lásky k vlasti a k národu vám i synům vašim, aby z kolébky oslavence našeho vždy jarý kol temene jeho rozvíjel se vavřín!

Řeč Karla Sladkovského pronesená ve sněmu království Českého dne 10. března 1863 při rokování o návrhu Palackého, aby zvolena byla komise, jež by prozkoumala volební řád, zdali činí ve všem zadost požadavkům, spravedlnosti a slibům císařem nám daným.

Řeč, kterouž nyní uvádíme, jest vyňata z prvního velkého rokování o návrhu Františka Palackého na opravu volebního řádu pro sněm království Českého. Nemohlo býti trapnějšího dojmu, než když uvědomělí vlastenci po sestoupení se prvního sněmu českého r. 1861 viděli, že je historický národ této země, tvořící dosud velikou většinu jejího obyvatelstva, v zákonodárném sboru a politickém zastupitelstvu svojí vlasti odsouzen a stlačen na malomocnou menšinu, obsahující sotva třetinu všech poslanců. Jako žhavý hrot v těle cítili všichni probudilí Čechové to hrozné, všechnu spravedlnost, ba i slušnost šlapající bezpráví, jež Schmerlingovým volebním řádem na českém národě bylo spácháno, a ihned stalo se heslem všech politických hlav u nás, že musí býti především a s napjetím všech sil usilováno, aby Schmerlingův volební řád dle práva a spravedlnosti byl opraven. Toto heslo stanulo v čele politického programu našeho a nalézá se tam dosud, ačkoli palčivost kruté křivdy, nám volebním řádem z r. 1861 učiněné, zmírněna byla fakty, že v kurii velkých statků časem opanovala historická čili konservativní strana, kteráž ohledně jazykové rovnoprávnosti a samosprávy království Českého na témž stanovisku stojí, jako český lid, a že v některých městech, jakož i v obchodních komorách jsme postupem doby dosáhli většiny. — V době, kdy František Palacký návrh svůj předložil, nebylo na volební opravu ni nejmenší naděje a celé rokování nemělo jiného účelu, než aby přede vším světem bylo ukázáno, jakého násilí se vláda vídeňská zase na českém národě dopustila a jak

umělým způsobem na českém sněmu sestrojena byla většina. Zástupcové německého lidu a německo-liberálního velkostatku ovšem neměli ani nejmenší chuti, vzdáti se panství v této zemi, jež proti právu a přírodě jim bylo přiřknuto, a komise sněmovní, kteréž návrh Palackého byl přikázán, snažila se všelijakými nesprávnými údaji a lichými důvody prokázati, že volební řád Schmerlingův faktickým poměrům zadost činí. A této nicotné, licoměrné a perfidní argumentaci čelí právě níže položená řeč Karla Sladkovského, jež sama sebou dosti jasně mluví a výkladů žádných nepotřebuje.

*

Pánové! Navzdor ne hrubě příznivému tónu pana zpravodaje většiny komise mám plné, důvěrné přesvědčení, že slavná tato sněmovna jest povolaným místem smíru, a že v této síni nemá býti teprve sporů a zápasů o požadavky prosté, fundamentální spravedlnosti.

V tomto směru budiž mi, pánové, dovoleno pojednati o otázce, zdali zpráva většiny komise, kterou jsme právě o návrhu velectěného poslance pro Karlín slyšeli, přiměřena jest vznešené úloze slavného tohoto sněmu.

Pánové! Slyšel a četl jsem již mnoho o tom, že odůvodnění návrhu velectěného poslance pro Karlín v tom chybuje, že se výhradně staví na půdu národní a že nevychází se stanoviska svobody, se stanoviska ryze demokratického. Já však, pánové, nenahlížím, jaký účel by takové odůvodnění se stanoviska svobody, se stanoviska demokratického v tomto zvláštním případu mělo.

Každá jednotlivá námitka, kterouž bychom učinili proti volebnímu řádu, třebas bychom stáli na stanovisku svobody a na stanovisku demokracie, každá — vy o tom, pánové, sami nepochybujete — dotkne se národnosti, a soudím tedy, že by to nebylo upřímné a že by bylo bez účelu, kdybychom pravý stav věcí zapírali.

Co mé osoby se týče, nenahlížím, proč bych se v této otázce jiného stanoviska držel, než jaké zaujal velectěný náš navrhovatel. Mám za to, že není teprv potřebí, abych svobodomyslné a demokratické smýšlení své slovy prokazoval. Jsem přesvědčen, že vy sami, velectění pánové, za přirozené uznáte, když nikdo z nás návrh s jiného stanoviska odůvodňovati nebude, než jak učinil slavný navrhovatel sám. Proto ale, pánové, že s národního stanoviska vycházím, prosím, abyste se neobávali, že řeč má v tomto shromáždění bude nějakým nářkem ve jménu našeho národa.

Národ, pánové, ten národ, kterému náležím, neprosí a nežebrá o milost, on žádá jenom svého práva. Získal bych si zajisté málo díků, kdybych zde volal hlasem prosebným a kdybych právě opak toho, čeho si národ náš žádá, ve slavné sněmovně této přednášel. Minulost, pánové, pominu mlčením. Myslím totiž ona století, kde národ náš byl *jediným na celém světě, který vykázati se mohl historií, jejíž upomínka hrůzu a strach budila.* O něčem chci

se ale přece zmíniti, něco chci zde přece uvésti. Navzdor všemu potlačování, navzdor vší porobě ve smutné minulosti posledních století nedopustil přece národ náš, aby vymazán byl ze seznamu národů evropských, a to jest — tuším — dostatečný důkaz životní síly, jejž zde proto uvádím, abyste na vědomí měli, že národ tu sílu životní dosud v sobě má a že již pro tuto životní sílu jest oprávněn žádati spravedlnosti v době nynější i budoucí.

Když po letech smutné minulosti konečně přišla hodina spásy, když přiblížil se rok, kterýž mnohým jen rokem převelkých zmatků se zdál býti, který ale zaznamenán jest v dějinách jako rok, v němž sítě této naší jsoucnosti a lepší ještě bohdá budoucnosti bylo zaseto, když, pánové, přišel rok 1848, vstoupil také národ náš po staletích poprvé zase do řady národů, kteří své věčné právo, kteří svoji svobodu nazpět žádali. Z oněch několika tisíců, které před dvěma stoletími z nás zůstaly, vzrostly opět milliony, a tyto milliony, pánové, vzpomněly si na své slavné předky jako národ a žádaly, aby příslušící jím dědictví otcův, které jim po právu jejich vlasti, které jim před Bohem i člověčenstvem náleží, jim nazpět bylo vráceno, tak aby stejného práva účastny byly, jako ostatní národové rakouští. Pánové, zlá vláda, která po deset let na to následovala a naděje i přání všech národů rakouských na čas desíti let zmařila, nemohla naděje a právní vědomí v národu našem vzbuzené potlačiti; a když slovo J. Veličenstva po celém mocnářství se rozlehlo, slovo, jímž mocnář záhubnou dráhu, kterou zaslepení jeho rádcové po deset let kráčeli, sám opustiti ráčil, když vznešené slovo císařovo, diplomem ze dne 20. října 1860 vyslovené, srdce všech národů mocnářství proniklo: tu, pánové, ozvala se také v našem národě naděje, že ukončena jest opět smutná a strastiplná minulost a že vznešené slovo J. V. zárodkem bude šťastné a nadějeplné budoucnosti.

Tři zásady jsou v císařském diplomu ze dne 20. října 1860 vysloveny. Tyto zásady právě, pánové, naplnily především každého, kdož k národu našemu náleží, oprávněnou nadějí, o kteréž právě mluvím: že totiž nastane doba lepší. *Zákonodárství, pánové, mělo předně na příště vykonáváno býti za spolupůsobení národů samých,* zákony měly jimi samými dávány, měněny a rušeny býti. *Druhou zásadou,* pánové, která jasně a srozumitelně říjnovým diplomem byla vyslovena, jest, že jen takové instituce a jen taková zařízení jednotu a postavení mocnářství zaručují, že tedy budoucí přetvoření mocnářství na základě jenom takových institucí díti se má, *které historickému vědomí právnímu jednotlivých království a zemí vyhovují a jimiž historické vědomí právní jednotlivých království a zemí bude zaručeno.* Za třetí bylo jasně vysloveno, *že národové obývající království a země této říše stejné mají míti právo, že se všem dostati má úplné rovnoprávnosti.*

Na základě těchto tří zásad, pánové, mělo se provésti přetvoření a omlazení Rakouska jako velmoci a vskutku, myslím, že

jsou to jedině pravé, že jsou to jedině nezvratné zásady, na nichž budoucnost velkého a silného Rakouska závisí.

Bohužel ale muž, kterému nejprve úloha svěřena byla, aby vznešené slovo J. V. uskutečnil — bohužel nebyl tento muž schopen, aby vznešený smysl císařského slova pochopil. Řády zemské uveřejněné od bývalého státního ministra Goluchovského — pánové, víme to všichni a pan zpravodaj většiny k tomu také poukázal — řády ty zůstaly daleko za slovem císařským a nevyplnily ani první ze zásad mnou dotčených. Nevyhověly vůli císařově v tom, že spolupůsobení národů v zákonodárství na příště rozhodným býti má.

Pánové! Zastoupení, jakéž zemské statuty Goluchovského národům rakouským uštědřily, způsobilo všeobecné pohoršení myslí, ježto si veřejné mínění bylo jasně vědomo, že na slově císařově nic se nemá měniti. Na důkaz, pánové, že vykladač ten slova panovníkova nedobře pojal, na důkaz, že účastenství národů rakouských v zákonodárství, že spolupůsobení národů v témže nesmí býti pouhým, *ve slovech* zanikajícím spolupůsobením, alebrž skutečným a mohutným spolupůsobením věcným, na důkaz toho, pánové, propustil mocnář neschopného vykonavatele vůle své a vypracované jím zemské řády propadly dříve, než uzřely světla světa, zaslouženému osudu; upadly v zapomenutí i povolán muž jiný k vykonání vůle panovníkovy. Za vlády nynějšího státního ministra vydány patenty ze dne 26. února 1861.

Pánové, nezapíral jsem nikdy, nepopírám ani zde, a myslím, že nikdo z nás nikdy nepopíral, že patenty únorové slovu císařskému ohledně spolupůsobení národů v zákonodárství aspoň co *do principu* poněkud přesnějšího výkladu popřály, než řády Goluchovského.

Avšak, pánové, bylo by žádoucno bývalo, a bylo by již nyní jinak s postavením Rakouska, kdyby netoliko tento jediný princip, alebrž i ostatní dvě, mnou prvé udané zásady, jež obsaženy jsou v diplomu císařském, a jimiž provedeno býti mělo znovuvzkříšení Rakouska, kdyby všechny tyto zásady od nynějšího státního ministra takového povšimnutí a takového výkladu se byly dočkaly, jakéhož se dle mého soudu a dle soudu nás všech dostalo principu prvnímu. Však nepovažuju to za žádnou zásluhu nynějšího státního ministra, že v ústavě únorové dopřál nám pravého výkladu aspoň první zásady.

Jakž by bývalo jinak možno, kdyby byl někdo, a buď si kdokoliv — po jasném vyslovení vůle císařské, a když byl nad to ještě císař sám propuštěním jednoho ministra i zavržením nových statutů nejvyšší vůli svou tak skvěle projevil — jakž by bylo bývalo možno, aby ještě někdo přišel, jenž by v říjnovém diplomu vyslovenou zásadu o spolupůsobení národů v zákonodárství v ten smysl se byl opovážil vykládati, jak byl učinil první ministr?

Soudím, pánové, a považoval bych za zločin na upřímné vůli J. V. spáchaný, kdyby kdo se domníval nebo tvrdil, že dostalo-li

se slovům mocnářovým v říjnovém diplomu obsaženým patenty únorovými lepšího výkladu, zásluha toho někomu jinému přísluší než mocnáři samému.

Co se nyní, pánové, ostatních dvou zásad týče, o nichž jsem se již byl zmínil, co se týče samosprávy v říjnovém diplomu jednotlivým královstvím a zemím zaručené, pokud se tato srovnává s neporušitelnou celistvostí říše a postavením téže jako velmoci, myslím, že po dvouletém trvání ústavy únorové neuspořádané poměry říše, nesúčastnění se celé polovice říše v záležitostech říšských a — nehodlám tím také, pánové, žádnou snad obžalobu vznésti — přečetní zástupcové této polovice říše jsou toho dostatečným důkazem, že v tomto ohledu nedostalo se patenty únorovými říjnovému diplomu onoho šťastného výkladu, jakéhož národové rakouští očekávali, a jakýž očekávati, dle mého mínění, skutečně byli oprávněni. Ještě méně než tato druhá právě udaná zásada, pánové, mnohem méně třetí zásada pro znovuzřízení Rakouska diplomem říjnovým stanovená, totiž zásada rovnoprávnosti všech národů, jest patentem únorovým rozřešena ku spokojenosti národů rakouských. Od té doby, pánové, co vyšel patent únorový a zejména zemský řád volební, musil každý, kdo jen poněkud živější cit má pro blaho svého národa, každý musil uznati, nechtěl-li státi na stanovisku negativním — já, pánové, nečinil jsem tak nikdy, znamenal jsem ale ku své velké žalosti — že volebním řádem království Českého, daným dne 26. února 1861, nebylo zadost učiněno právu našeho národa, kteréžto aby vyřkl a v život uvedl, povolán byl onen řád. Upřímnému příslušníku, upřímnému příteli národa a svobody *nelze se zastati ústavy, která v hlavních svých základech práva národa ruší a která nechce uznati úplné jeho oprávněnosti.*

Doufaje, že jsem ukázal, kterak patentem únorovým nedostalo se národnosti práva takového, jaké jí přísluší dle počtu, dle výše daní a dle dědičného práva na tuto zemi jako vlast, mám za to, že jsem zároveň také dokázal, že únorový patent nemohl se setkati s takovou důvěrou našeho národa, s jakouž by se byl zajisté setkal, kdyby národnosti a samosprávě království a zemí v tétéž míře byl zadost učinil, jako vyhověl zásadě v spoluúčinkování národů v zákonodárství.

Pánové! považoval jsem za potřebné, abych naděje naše v říjnový diplom kladené a nynější poměr náš k únorovému patentu vyložil. Přecházeje nyní, pánové, k důvodům, za jejichž příčinou většina komise o návrhu Palackého navrhuje, aby se přešlo k dennímu pořádku, dovoluji si především podotknouti, že jen velmi nerad obtěžovati chci sněmovnu ciferními daty. Avšak velká část, a sice velmi důležitá část zprávy většiny komise opírá se o cifry a nezbývá mi tedy, než opět ciframi odpověděti. Ve zprávě komise totiž se praví: »Jest tedy zřejmě dokázáno, že si v zastoupení obcí venkovských na zkrácení české národnosti nikdo právem naříkati nemůže.« Dovolím si především poukázati k číslům

ve zprávě uvedeným, totiž k 2,488.000 českým a 1,496.000 německým a 1,000.000 obyvatelům smíšené národnosti.

Sečtením jich nalezneme počet *veškerého* obyvatelstva a nikoli obyvatelstva obcí venkovských, neboť vyjde součet 4 milionů a asi 900 tisíc, a nemůže tudíž počítání toto za základ sloužiti oněm závěrům. Stěží dá se, pánové, dokázati, že tvoří německé obyvatelstvo polovičku těchto smíšených okresů. Ale nehledě na to vše, dovolil jsem si, pánové, sestaviti v té věci přiměřený rozpočet a sice na základě dat obsažených ve spisu »Politisches Taschenbuch« vzhledem na obyvatelstvo všech volebních okresů, kterážto data, jak se mi zdá, jsou docela spolehlivá. Máme dle toho v 31 ryze českých volebních okresích 1,653.372 obyvatelů, v 25 smíšených 1,283.185 obyv. a ve 23 ryze německých 939.003 obyvatele. Dle toho přichází na 79 zástupců, počítáme-li průměrně, jeden zástupce na 49.070 obyvatelů. Hledáme-li nyní, mnoholi dle tohoto průměru na obyvatelstvo českých, smíšených a německých okresů připadá, nalézáme, že 31 českých okresů mělo by míti 39 zástupců, 25 smíšených 26 zástupců a 23 německých 19 zástupců.

Mám za to, pánové, jak jsem již dříve podotkl, že data obsažená v onom spisku jsou spolehlivá, jsou úřadní, a že rozpočet mnou učiněný také vyvrátiti se nedá. Vysvítá tedy již z toho, když se pouze ohled béře na venkovské okresy, že tvrzení zprávy většiny komise se skutečností a pravdou se nesrovnává.

Podotknu-li ještě dále, pánové, že by přiměřenější *rozdělení volebních okresů s ohledem na národnost* dle mého přesvědčení na škodu naší národnosti nebylo, myslím, že jsem dokázal, že nedostalo se nám skutečně v obcích venkovských práva, jaké nám přísluší.

Také ohledně rozdělení měst a průmyslových míst shledává pan zpravodaj většiny komise vše v nejlepším pořádku a nejpřiměřenějším poměru. Ale jak i sám pan zpravodaj většiny komise dnes vskutku v důkladné řeči provedl, nesnadno lze pochopiti, proč právě mezi městy o poměru zastoupení Prahy a Liberce tak pomlčeti se má. Pánové, svým počítáním jsem nalezl, že v městech a průmyslových místech průměrně 11.400 obyvatelů jednoho zástupce mají, Praha však má, jak známo, 142.000 obyvatelů a Liberec 18.000. Dle toho měla by průměrně — nepočítám dle průměru nynějšího zastoupení, kde Liberec na 6000 a Praha na 13.000 obyvatelů jednoho má zástupce, nýbrž počítám dle všeobecného průměru měst, kde 12.000 má jednoho zástupce — *dle toho měla by Praha míti 13 a Liberec ne zcela 3 zástupce.* Myslím, že to také není přiměřeným provedením zásady spravedlivého a stejného zastoupení; na to se musí také vzíti ohled, a co nejdříve bude v té věci předložena slavnému sněmu petice zastupitelstva pražské obce. Při zastoupení Prahy musí se další ohled bráti na okolnost, že, kdežto na Hradčanech asi na 4000 obyvatelů jeden zástupce připadá, na *veskrze českém Novém Městě teprve na 30—40 tisíc obyvatelů jediný zástupce stanoven jest.* Nuže, pánové, tu myslím,

jestli by tak vynášená *podobnost ústavy naší s nejstarší ústavou anglickou*, ústavou svobodně přijatou a tudíž v pravdě nejsvobodnější, v ničem jiném pozůstávati neměla, než že by ony rotten boroughs, ony volebním právem nadané polozbořené a opuštěné městýsky, kteréž Anglie již před desetiletím z volebního řádu odstranila, kdyby tyto naším volebním řádem znovu měly býti utvořeny, na takovouto podobnost, pánové, bychom si nemohli asi mnoho zakládati.

Avšak při posuzování nynějšího zastoupení měst a průmyslových míst sluší ještě také na něco jiného zřetel bráti, a to hlavně na poměr obyvatelstva, na lidnatost, kteréžto faktory zpravidla ve volebních řádech při městech rozhodují. Nuže, pánové, a tu se objevuje, že všechna města, jež aspoň 3000 obyvatelů čítají, volebním řádem zásadně do kurie měst a průmyslových míst vřaděna jsou.

Mezi těmito městy nalézají se vskutku *všecka německá města a místa průmyslová* s 3000 obyvateli, z českých ale pohřešuji již čtyry, mezi nimi Kladno s 5000 obyv., a myslím, že nelze upírati, že by Kladno nebylo místem průmyslovým, byť i třebas nebylo městem. Musí se ale také na to hleděti, která města nad průměr volebním řádem přijatý do obyvatelstva zástupců měst počítána jsou a která města pod tímto průměrem zastoupení došla. A tu již, pánové, můžete se každý přesvědčiti, neboť máme v rukou seznam všech těch měst, že *40 německých míst s méně než 3000 obyvateli zastoupeno jest*, mezi nimi také Parchen (v Litoměřicku) s 500 obyvateli, kdežto z českých míst jen 12 takých, z nichž všecka o málo méně než 3000 obyvatelů mají, zastoupení obdrželo. Dále musí se uvážiti také, že zastoupení takou měrou nestejno jest, že se dá u měst a průmyslových míst dokázati, kterak ku př. dva volební okresy v městech a místech průmyslných ze samých skládají se míst, ze samých zkouskovány jsou míst, která daleko méně než 3000 obyv. mají, a že jest více než třetina takových okresů volebních, kde jedno místo 3000 a ostatní daleko pod 3000 obyv. mají.

Pánové, myslím, že netřeba mi z toho odvozovati dalších výsledků a mám za to, že vám všem zdálo by se velmi směšným, kdybych se zde chtěl odvolávati na všeobecné zásady spravedlnosti, kdybych se chtěl odvolávati na demokratismus. Myslím, že může se říci: zde šlo patrně jenom o národnost.

A nyní, pánové, když jsem, jak myslím, dokázal, že v kuriích venkovských obcí a měst naší české národnosti nebylo po právu učiněno, tak jak jí podle počtu a výměry daní náleží, uznáte snad, pánové, sami, že k tomuto volebnímu řádu již od samého počátku žádná důvěra v myslích národa našeho vzniknouti nemohla.

Pánové! bylo sice již mnohokráte v novinách a zejména v německých a vládních listech pražských slibováno, zvláště po odůvodnění návrhu, o který zde právě jde, že navrhovatelem uvedená data o výměře daní od nich vyvrácena budou a že pak učiněné z nich vývody jako nepodstatné se objeví. Avšak, pánové, dosud nic takového se nestalo, z čehož tuším mohu soudit, že listy ony

slibovaly věci nemožné, a že se bezpochyby spoléhaly při tom na občanský zákon, podle kterého sliby nemožných věcí jsou neplatnými smlouvami. Nuže na těchto datech o výměře daní království Českého lze jakožto na druhém bezpečném základě obšírněji dokázati, že ani dle poplatnosti se nám nedostalo práva, jehož požadovat můžeme.

Pánové, ve zprávě většiny výboru se praví: *Zastupitelstvo velkostatkářů a obchodních komor nenáleží k žádné národnosti* a proto nemůže si také žádná národnost v příčině tohoto zastupitelstva stěžovati a za zkrácenou se považovati. Pánové, slyšel kdo, že by ctění zástupcové velkostatkářů a obchodních komor v této sněmovně byli prohlásili, že ve všech záležitostech národnosti se týkajících hlasů svých při rozhodování se vzdají? Já o podobném prohlášení nevím. Když ale, jak tomu skutečně dosud jest, zástupcové velkostatkářů a obchodních komor také o záležitostech národních rozhodují, pak, pánové, nedokáže ani nejzchytralejší vývod pana zpravodaje většiny výboru, že větší nebo menší část zastupitelstva zmíněného se záležitostmi národnostními se nestýká, a proto dlužno uvážit také, v jakém poměru velkostatkáři a obchodní komory ve sněmovně této zastoupeni jsou podle dosavadního volebního řádu. Možná, že bude jedna neb druhá strana zde ve sněmovně přetřásání záležitosti této za ultrademokratické nebo za sociální považovati, jako se skutečně již stalo, ale to nás nesmí odstrašiti.

Dovoláváno se císařského slova ve vlastnoručním listu císařově na hr. Goluchovského ze dne 20. října 1860, kde se praví, že *všechny stavy a zájmy každé země ve sněmu v přirozeném poměru zastoupeny býti mají*. Pánové, táži se, chcete kdo ještě tvrdit, že vyšetřování, je-li zastupitelstvo velkostatkářů a obchodních komor v této sněmovně podle výslovné vůle císařovy v přiměřeném počtu zastoupeno, je akce ultrademokratická nebo socialistická?

Pan zpravodatel soudí a tvrdí, že zásady v císařském vlastnoručním listu vyslovené nikdy zákonné platnosti nenabyly a že tedy měřítkem býti nemohou.

Pánové, předepsal-li vladař ministrovi svému zásady, dle kterých tento říditi se má při provádění císařské vůle, táži se, jest nebo není, musí aneb nemusí to býti měřítkem? Byť to i nebyl formálně vydaný zákon, není-liž přece zjevno a jasno, kterak vůli císařské vlastně při sdělávání zákonů, jež vydány býti mají, rozuměno býti má? Proto je námitka, že v císařském listu ze dne 20. října 1860 na hr. Goluchovského vyslovená vůle císařova zde měřítkem býti nemůže, zcela planá a lichá, a to tím více, ježto vskutku vidíme, že i v samé ústavě únorové *zásady* ony platnosti nabyly. Či snad má ústava únorová jiné zásady ohledně zastupitelstev zemských, nežli zásada zastoupení dle zájmů? Má-li míti zastoupení zájmové vskutku pevnou půdu v národním zastupitelstvu a v ústavě, táži se, kterak jinak má se tu pojmu zastoupení zájmů rozuměti? Jestli tak, jak pan zpravodaj většiny učinil, aby se řeklo: »v zákonu

jsou obmyšleny ty a ty zájmy a to je tedy zastoupení dle zájmů«, to, pánové, nebyla by cesta, po jaké se při vydávání zákonů krátceti má. Zde musíme se tázati rozumu, »co jest to zastoupení zájmů« a odpověď na tuto otázku není, pánové, nesnadná. Zájmem myslím, jest v obecném životě to, na čem někomu záleží, a mluvíme-li o státu, potřebí nám pouze tázati se, na čem záleží státu a na čem témuž nejvíce záležeti musí.

Pánové! nejprvnější filosofové světa, byť by o této otázce až do skonání světa přemýšleli, nebudou ji moci jinak zodpovídati, nežli že jediným a nezměněným zájmem každého státu jest: počet duší, intelligence a výnos daní, jiných zájmů neznám a myslím, že výklad zastoupení zájmů není dán na libovůli toho neb onoho učence, toho neb jiného ministra.

To nemůže být vůlí císaře, neboť tento byl řekl, že všechny zájmy přiměřeně zastoupeny býti mají, a tudíž přiměřeně důležitosti své. Mluvíme-li nyní o zastoupení velkostatkářů, nastává otázka, podle kterého z mnou uvedených zájmů státních má nyní velkostatkářstvo zastoupeno býti? I zde je odpověď snadná. Nemůžeť zde jíti o počet duší aniž o intelligenci, nýbrž pouze o výnos daní a otázka, jsou-li velkostatkáři přiměřeně na sněmu zastoupeni, soustřeďuje se na to, jsou-li zastoupeni přiměřeně daním svým?

Tu dovolím si poukázati na to, že před nedávnem v mnohých listech pražských uveřejněn byl statistický výkaz výnosu daní v Čechách, a sice nikoliv s ohledem na celní okresy jako výkaz dra. Paackého.

Dle tohoto výkazu připadají na velkostatkáře 2,869.742 zl., na města 3,955.000 zl. a na venkovské obce 7,709.000 zl.

Z 221 zástupců, na které po odečtení zástupců obchodní komory a virilních hlasů zřetel míti dlužno, připadá na jednoho zástupce 56.000 zl. Dle tohoto průměru připadá na velkostatkáře 50, na města 34 a na venkovské obce 136 zástupců Pánové, tento poměr je již také vskutku událostmi, ne-li zcela, tedy aspoň částečně ospravedlněn.

Poukazuji na oktroyovanou ústavu březnovou z r. 1849, ve které zastoupení tak bylo rozděleno, že připadlo na velkostatkáře 60, na města 89, na obce 100 zástupců, tak že oproti tomu obce venkovské nyní o 21 hlasů pokročily.

Myslím, že volební řád z r. 1849 měl též za základ zastoupení dle zájmů, neboť byli tam také zástupcové velkostatkářů, měst, průmyslu a obcí venkovských, tedy i malých statkářů. Čím tedy liší se zastoupení dle volebního řádu z r. 1849 od zastoupení nynějšího? Jsem přesvědčen, že zastoupením dle obnosu placených daní velkostatkářům naurčito pražádná křivda se neděje, neboť máme-li zřetel na to, že na velkostatkáře 50, na města 34 a na obce 136 zástupců připadá, a ohlížíme-li se pak u obcí a měst nejen na daně, nýbrž na počet obyvatelstva, myslím, že můžeme říci, že zastoupenost velkostatku dle obnosu daní je vlastně velkostatkářům na prospěch. Že se ve svém výkladu nemýlím, toho

důkazem jest již uznání, jaké sama ministerská »Donauzeitung« v jednom článku z r. 1861 a sice v čísle 160. o zastoupení dle zájmů vyslovila, prohlásivši výslovně, že zastoupení dle zájmů hlavně na základě sumy placených daní provedeno býti musí.

Nyní se táži, pánové, kde jest důvod pro to, aby zastoupení velkostatkářů bylo ještě větší, než jaké podle daní na ně připadá? Myslím, že odůvodnění toho požadavku bude velmi nesnadné a že se nikdo o ně ani nepokusí.

Ve zprávě většiny výboru bylo poukázáno také na to, že podle diplomu říjnového a vlastnoručního listu císařského ke Goluchovskému veřejné zastupitelstvo mělo býti rozšířením bývalého zastupitelstva stavovského, a zdá se mi skoro, jako by okolnost, kteréž si vysvětlit nemohu, proč totiž při zastoupení zájmů jistá míra určena nebyla, se snad vysvětliti dala tím, že v patentech únorových toto quasi rozšířené zastoupení zemských stavů ustanoveno býti mělo. Dokázal jsem již tuším dostatečně, že císař sám svým výslovným vyjádřením na jevo dal, kterak slovo jeho vykládati se má, i divím se, že slovům těm se vždy podkládá smysl, kterýž císař sám zavrhl; leč i připustím-li, že by nynější zastupitelstvo velkostatkářů pouze rozšířeným zastupitelstvem stavovským bylo, uvěří někdo z nás tomu? Každý z nás ví, že v stavovských shromážděních před r. 1848 zemští stavové výhradně z nejvyšší šlechty sestávali, suďte tedy, pánové, zdali všechny ony rodiny, jež zde v stavovských sněmích před r. 1848 místo a hlas měly, také zde zastoupeny jsou, anebo zdali je nynější zastupitelstvo pouhým rozšířením zastupitelstva oněch šlechtických rodin?

Dokázala-li ale ústava únorová sama skutkem, že vůbec jakési výsadní zastoupení býti má, čím má se výsada oněch velkostatkářů, jimž bývalé stavovské zastupitelstvo přidruženo býti má, vysvětlit?

Musím se upřímně vyznat, že je mi to zhola nevysvětlitelno, tím více porovnám-li census nynějšího volebního řádu s censem z r. 1849. Tuším, že se nemýlím, že tehda census 300 zl. obnášel. Poměry se ale od oněch dob tak změnily, že mohu předpokládati s jistotou, že tehdejších 300 zl. nynějším 600 zl. se vyrovná. Kde jsou tedy jaké důvody, aby u velkostatkářů census na 250 zl. určen byl? Kdo neplatí více daní přímých než 250 zl., ten zajisté nemá výhodu před větším počtem oněch voličů, kteří ve venkovských obcích volí, neboť tam mnozí platí dvakrát, třikrát, také čtyřikrát tolik.

Co se týče zastoupení obchodu a průmyslu obchodními komorami, poukazuji opětně na volební řád pro Čechy z r. 1848. Tuším, že p. hrabě Stadion a kníže Schwarzenberg byli vskutku státníci, kteří zajisté zájmy obchodní a průmyslové v plné míře uznávali. Avšak ani v jimi nařízeném volebním řádu nenalézá se zvláštní zastoupení obchodních komor, a nechceme-li předpokládat, že onino státníci se vskutku ohromné chyby dopustili, nemůžeme jinak říci, nežli že věděli dobře, že obchod a průmysl obchodními a průmyslovými městy zastoupeny jsou, a že tudíž zvláštního za-

stoupení nepotřebují. Kdyby nebylo obchodní komory, mohlo by se zvláštní zastoupení obchodu zříditi.

Uváží-li se, pánové, že zemský volební řád ani co do počtu obyvatelstva, ani dle daní účelu svému nevyhovuje a spravedlnosti zadost nečiní, nebude se nikdo ani divit, že s tímto volebním řádem, ačkoli již dvě léta v platnosti se nalézá, my nikterak spřáteliti se nemůžeme.

Či byla snad navzdor tomu, že se věc ve veřejnosti opět a opět probírala, data s naší strany uváděná a mnou dnes opětovaná nějak vyvrácena? Kdyby vyvrácení to bylo vůbec možné, bylo by se zajisté již stalo. Roku 1861 objevil se v ministerské »Donauzeitung« v čísle 160. článek — a soudím, pánové, že list, kterýž je orgánem nynějšího státního ministerstva, v tomto ohledu i zde poněkud měřítkem býti může — objevil se tedy článek nadepsaný „Český a německý živel v českém sněmě«. V tomto článku vytýká se nám, že nemáme příčin, abychom s volebním řádem byli nespokojeni. Na to dokázal úvodní článek jednoho z českých listů ciframi již tenkráte, jak dalece si právem stěžovat můžeme a musíme, ale podnes je ministerský orgán, jenž přece všechna data po ruce má, odpověď na důkaz onen dlužen. A opět v roce 1862 přinesl týž list článek nadepsaný: »Panslavistické záměry«, v němž se o nás praví, že nikoli nespokojenost s ústavou, ale strannické choutky naše jsou příčinou, že proti ústavě brojíme. Nuže, pánové, opět uveřejněn jest v českém »Hlase« rozhodný článek proti »Donauzeitungu«, ve kterémžto článku dokázáno jest, že právě my to jsme, kteří si zdravého přetvoření Rakouska upřímně přejeme a přáti musíme. Opětně se dokázalo, že máme plné právo na nesrovnalosti v zemském volebním řádu sobě stěžovati, i vyzván byl onen ministerský list, aby nás veřejně usvědčil ze lži, jakož aby se vytasil se všemi důkazy, které mu jsou přístupny. A stalo se to? Uplynul opět rok a nestalo se nic. — Nuže, ptám se: Není-li to povinností orgánů, které jen proto byly založeny, aby vládu a statuty, jež vláda vydala, zastávaly, čí pak, pánové, to má býti povinností? Nebo byly snad výtky naše a důkazy tak nepatrny, že ministerské listy je ani za hodny nějaké odpovědi neuznaly? Každý nepředpojatý musí v tom vidět jasný důkaz, že ministerským listům není možno, aby proti žalobám našim důkazy uvedly? Hledíme-li na methodu, jak vlastně či jakým způsobem vládní listy vládu ohledně zemského volebního řádu zastávají, shledáme především, že jen na tom přestávají, aby s poloúřadní povýšenosti požadavky naše odmítly, což vypadá asi tak, jakoby byla vláda vskutku úmysl měla, aby neněmecké národnosti zemskými volebními řády byly zkráceny. Avšak, pánové, již před uveřejněním zemského volebního řádu našeho přišly na veřejnost vývody, které dosti vážné jsou a souditi dovolují, že šlo skutečně o to, aby oběma národnostem v Čechách po právu učiněno nebylo. Jest vám, pánové, zajisté dobře známo, odkud vídeňské korespondence pro »Augsburger Allgemeine Zeitung« vycházejí. Mám za to, že se opravdově

na to odvolati mohu, jest to jen několik řádků. Žádám, aby slavná sněmovna byla tázána, zdali čtení . . .

V této korespondenci, kde řeč je o organisačních zásadách pro sněmy a říšskou radu, nalézají se mezi jinými tato slova: »Proti tomu nemůže se zapříti, že by říšský sněm, když by z přímých voleb dle okresů byl sestaven, nejen veškeré obyvatelstvo, ale i jednotlivé části jeho, rozličné národnosti a zájmy mnohem určitěji zastupoval a tedy větší mravní význam měl, než říšský sněm, do něhož sněmy zemské zástupce své mají posílati. Zvláště pro zastoupení německého živlu a vyššího vzdělání v říšském sněmu by měla okolnost tato nesmírnou důležitost. Kdyby jednotlivé sněmy zemské volby jen dle prosté většiny vykonávaly, jest se arci obávati, že německý a kulturní živel v sněmu říšském nedojde onoho důležitého postavení, který mu v císařství rakouském přísluší.«

Nechci dále čísti, chtěl jsem jen ukázati, že zde se již tehda na to pomýšlelo, aby německé národnosti, byť by i co do počtu v menšině se nalézala, v zastoupení většina byla pojištěna. Ačkoliv se to především na říšskou radu vztahuje, musí se přece míti za to, že i při sněmech zemských se pomýšlelo na věc, na niž se při říšské radě poukazovalo.

Když ale, pánové, zemský volební řád u většiny obyvatelstva naší země žádné důvěry dojíti nemohl, ptám se, zdali snad důvěra dalším vývojem ústavnosti nemohla býti vzbuzena? Pánové, chci jen několika slovy na to poukázati, aby mně nikdo nepodkládal úmysl, jakobych pokoj a mír této sněmovny chtěl rušiti. — Jak mohlo se státi, aby zákonodárný sbor, jakým je *užší* říšská rada, rozhodoval o záležitostech jedné polovice říše, o kterých se dosud jenom společně s druhou polovicí jednalo, a kteréž dle ústavy samé společně projednávány býti mají? Když tedy takto ústavou stanoveno bylo a přece brzy na to v užší říšské radě jednati se začalo o věcech, které do kompetence *úplné* říšské rady náležejí, nemůže jednání takové vzbuditi pro únorovou ústavu větší důvěry, než jaké ústava tato hned na počátku svém postrádala. Pánové, král nemůže se bezpráví dopustit, to jest první a myslím nejstarší zásada anglické ústavy, avšak ministři jsou za veškeré odchylky od králem daných základních zásad pro udělení ústavy zodpovědni a nesmějí se žádnou mocí, ani korunou zakrýti, aby zodpovědnosti se vyhnuli. Je-li však ministrovi možno a volno, aby zásady ty libovolně vykládal a jim dle libosti se vyhýbal, může snadno se státi, že zejtra nebo pozejtří přijde nějaký ministr, který celou ústavu obejde.

Mám za to, že takovýmto způsobem důvěra v ústavu vzbuzena býti nemohla a také vzbuzena nebyla. Odchýlení se od zásad panovníkem prohlášených způsobilo, že většina obyvatelstva neustále proti ústavě brojí a dokud spravedlnosti zadost učiněno nebude, i na dále brojiti bude.

Všecka ohrazení, která jsme v tomto směru byli podali, nedošla ani s jedné, ani s druhé strany vyslyšení.

Nikdo neučinil kroku, aby plně odůvodněné námitky národa našeho proti volebnímu řádu a proti celému vývoji ústavnosti odzbrojil a spravedlivé naše rozhorlení ukonejšil. Ale přes to všechno, pánové, obracíme se my, zástupcové národa, kterýž po celé věky o práva svá oloupen byl a kterýž také nynější ústavou macešsky obmýšlen jest, na vás, zástupce národnosti, která spolu s námi v této společné vlasti žije a žíti bude, dovolávajíce se spravedlnosti vaší, abyste napravili, co vláda zavinila neb učiniti opomenula — a s jakou ochotou, s jakým posouzením návrhu svého setkáváme se tu, jaké důvody nacházíme ve zprávě většiny!

Nedá prý se upříti, že v řádě volebním nalézají se vady a nedostatky, ale odstraniti je, odpomoci jim není na čase a není nutno. Pánové, *národ, který po dvě století práva svého postrádá, předstupuje před slavné shromáždění, žádá od svého bratrského národa, aby se mu dostalo práva.* A takovému národu měla by se dáti odpověď: není na čase, aby bezpráví trvající po dvě století již nyní se napravilo; počkejte až na konec tohoto zasedání, v 6. roce uvidíme, co se dá dělati ... Pochybuju, pánové, že většina komise uvážila plný význam a dosah svého návrhu. Nemohu a nechci věřiti, že vy, pánové, tento návrh schválíte.

A dále shledávám ve zprávě většiny komise, že prý zákon nemůže se nikdy pevně zakořeniti, béře-li se hned po svém vydání jako celek v pochybnost. Pánové, táži se, zdali jsme skutečně volební řád jako celek v pochybnost brali? Bylo vskutku v úmyslu navrhovatelově, jak pan zpravodaj většiny komise pro mne nepochopitelně a beze všech důvodů tvrdil, bylo by vskutku v úmyslu navrhovatelově, aby učinil útok třeba jen na základní zásady zemského řádu, tím méně na ústavu? Pánové, poukázal jsem již k tomu, že smysl učiněného návrhu, o němž se jedná, není jiný, než aby se vyšetřilo, zdali zásady od nás uznané, které také v nynějším volebním řádě nalézáme, spravedlivě a v přiměřeném poměru dle vůle Jeho Veličenstva provedeny jsou, nikoli tedy, aby se brojilo proti zásadám ústavy vůbec.

Nikoliv! nýbrž jenom aby se nespravedlivé rozdělení volebních okresů v pochybnost vzalo, jest účelem návrhu. Či mělo by, pánové, skutečně i nespravedlivé rozdělení dle zásad o sobě spravedlivých tímto slavným sněmem býti hájeno?

Nedalo by se zajisté ničím, žádnými důvody a žádnými ohledy ospravedlniti, kdyby se po přání většiny komise naložilo s žádostí, s oprávněnou žádostí českého národa, s kterým národ německý v jedné zemi svorně dlíti a žíti má.

Nechceme tudíž, pánové, provisoria z r. 1848 v Rakousku prodlužovati; ale právě proto, že toho nechceme, právě proto žádáme, aby se ústava na pevné a nezvratné zásady postavila, což se jen tehdy může státi, když nejen spravedlivé základní zásady, nýbrž i spravedlivé rozdělení a provedení těchto zásad v ústavě místa dojdou.

Dále nalézáme ve zprávě většiny komise, že prý jest pochybno, je-li národnost zájmem. Pánové, musím upřímně vyznati, že v tomto ohledu snad příliš se uchyluji od mínění našeho velectěného navrhovatele. Nepokládám skutečně národnost za zájem; národnost jest dle mého soudu sama sobě účelem, a zůstane jím dokud jméno člověka na světě nedosáhne úplného uznání a všude plného oprávnění. A proto, že jest národnost sama sobě účelem, proto nelze smlouvati se o národnost, nelze vzdávati se národnosti ani částečně.

Každý, kdo k nějaké národnosti náleží — k tomu mi, pánové, jistě přisvědčíte, neboť to zajisté sami cítíte, — každý, kdo k nějaké národnosti náleží, musí státi na úplném uznání své národnosti. Neboť částečné, byť i sebe menší vzdání se této národnosti, bylo by vzdáním se sama sebe, zmizením, splynutím s národností jinou, a býti náhončí jiné národnosti, k tomu, myslím, není žádná národnost na světě určena.

Konečně nalézáme ve zprávě většiny komise, že volba do říšské rady a nastávající nové zákonodárství o řádu obecním a o řádu volení v obcích zřejmými jsou důkazy, že není teď na čase, aby se žádala revise řádu volebního do sněmu.

Pánové, žádali jsme někdy, aby revise v tak krátkém čase se provedla, dříve snad než zákon obecní a řád volební pro obce vyřízeny budou a než schválení Jeho Vel. dojdou? Mně o tom nic není známo.

Máme, pánové, se svým právem odkázáni býti až na dobu, snad Bohu samému neznámou, neb až někdy úplná říšská rada se sejde?

Pánové, to bylo by nad míru nebezpečno! Máme již jeden precedenční případ, že totiž nynější státní ministr nevčasným výrokem skutečně sejití se úplné říšské rady na dlouhý čas zmařil, veřejným totiž a velmi nevčasným prohlášením theorie propadání práv. Kdyby se to bylo nestalo, byla by se úplná říšská rada sešla. Ale my máme nyní čekati, až tato úplná říšská rada se sejde? Takovýmto odkladem odročuje se naše právo ad calendas graecas, čili na tak dlouho, abychom se ho vůbec nikdy nedomohli. Konečně nalézám ve zprávě ještě jeden zajímavý důvod, pro který revise našeho volebního řádu zamítnouti se má, totiž nastávající nové sčítání obyvatelstva.

Pánové, žádám vás, dejte nám jen to právo, které nám přísluší dle nynějšího počtu obyvatelstva a vybude-li nám ještě něco, s tím rádi počkáme.

Konečně musím zmíniti se ještě o jedné námitce, kterouž učinili úřadní noviny proti návrhu, o němž nyní jednáme, a kterouž též učinil pan zpravodaj většiny komise, totiž o námitce: Máme důležitější věci, nemáme času na opravu volebního řádu!

Pánové, nedivím se tomu, že takovýto důvod v tom neb onom úvodním článku některých poloúřadních novin uveden byl, ale divím se tomu velice, že pan zpravodaj tímto argumentem nepovrhl. Každému zajisté, kdo život sněmovní jen poněkud zná, jest

známo, a musí býti samo sebou každému zjevno, že volba komise pro volební opravu nepřekáží sněmovnímu rokování.

Mohli bychom nyní bez překážky rokovati o důležitých záležitostech, kdyby se bylo hned při podání usneslo, aby komise byla zvolena, byť i zjevno bylo, že nebude s prací svou do příštího zasedání hotova.

Myslím tedy, pánové, že i posléz uvedený důvod odpadá a že veškery námitky, jež byly učiněny proti opravě řádu volebního, mohou klesnouti do svojí nicoty.

Anebo má snad tam, kde není příčiny právní, býti opatrnost důvodem pro odklad, kterýmž se národnosti naší zadržuje přiznání jejího dobrého práva? Či není snad říšská moc rakouská, ve které účast má tolik milionů našich soukmenovců, dostatečnou, aby každému potlačování jedné národnosti, jakmile se objevilo a zjištěno bylo, učinila konec?

Pánové! Neposkytoval by německý 40 milionů čítající národ dosti rukojemství a jistoty, že větvi jeho v zemi sousední ani vlas na hlavě zkřiven býti nesmí? Nestačí snad ani tato jistota? Stačí věru až s nadbytek, a proto doufám, že předložený návrh slavnou sněmovnou schválen bude, poněvad proň mluví důvody právní, jakož i důvody účelnosti a přiměřenosti, čerpané z přítomné skutečnosti a z dějin.

Nechci, pánové, poukazovati k dějepisu západu, jaké smutné následky způsobila umělá většina v parlamentech západních říší, neboť by se mi mohlo namítati, že dějepis západu je ryze politický, a že není tudíž podoben záležitostem národnostním, avšak o jednom příkladu chci se zde zmíniti, o příkladu, o kterémž žádný z vás tvrditi nebude, že sem nenáleží. Když totiž na vídeňském kongresu z roku 1815 spojení Nizozemska s Belgií vyřknuto bylo, tu, pánové, zjednalo se ústavou ze dne 24. srpna 1815 menší národnosti hollandské stejné zastoupení s belgickou. K menšině jsa odsouzen, nemohl národ belgický proraziti s potřebami svobodných zařízení, ani tomu ubrániti, aby řeč jeho ze školy a úřadův odstraněna a všude hollandská zavedena byla. To, pánové, a zvláště poslední okolnost způsobilo u Belgů největší rozhořčení. Bylo potřebí jen jiskry, aby zápalná látka v plamen vyšlehla. Tato jiskra zapadla v červencových dnech pařížských a plamen se vznítil a strávil na věčné časy pásmo, kterýmž Belgie s Hollandskem spojena býti měla.

A konečně pánové, nebylo by půvabnou myšlenkou a svůdnou ideou, pokusiti se o smíření a docílení dobré přátelské sousedské shody mezi námi a vámi, oběma národnostmi v zemi? Nebylo by skvostnou zásluhou, kdybychom vlasti své pojistili mír, kdybychom docílili, že vlast naše první příklad dala, jak dvě národnosti ve smíru a přátelství vedle sebe žíti mohou, že vlast naše první rozluštila otázku, na jejímž rozřešení Rakouska budoucnost závisí?

Pánové! Čechy jsou hlavou říše, a má-li tělo úkolu svému dostáti, musí si nejprve hlava úkolu svého býti vědoma. To však se

nikdy nestane, dokud někdo za bludičkou svého panství, nadutostí kráčí a jí se zaslepiti dává.

Stane se tak jen tenkráte, když my všichni a každý z nás přidrží se stejně světla daného nám rozumem, aniž by proto světlo jiného v hrdém pychu chtěl shasínati.

A takž myslím, pánové, že vyvrátil jsem všechny důvody, jež dosud pro návrh většiny uvedeny byly; a jelikož se nemohu domýšleti, že byste, pánové, zodpovědnost, která jest následkem návrhu většiny komise, na svá bedra uvaliti chtěli, upozorňuji ještě na něco.

Pánové, dosud se obecně tvrdilo a také obecně věřilo, že vším bezprávím, které se nám děje, vinna jest toliko vláda. Pánové, jste sobě toho vědomi, že návrh většiny komise k tomu směřuje, aby se veškerá zášť a vina s vlády na vás přesmekla? Jste sobě, pánové, toho vědomi, že návrh většiny komise k tomu směřuje, aby se utvrdilo domnění v našem národě, *že tato země má býti jen kolonií, která by se při nejbližší příležitosti přenechala národnosti jiné* — národnosti, která ji považovati může za přirozené pole své činnosti?

Nuže tedy, pánové! Myslím a mohu též prohlásiti vzhledem k návrhu, aby se přešlo k dennímu pořádku, — jak zpráva komise tomu chce — že na denním tom pořádku již jenom jeden předmět zaznamenán jest, totiž nenávist a zášť mezi oběma národnostmi v zemi této a pánové, ano, pánové! kojím se nadějí, že nevezmete na sebe zodpovědnost tuto, a nenahlížím, proč se tak horšíte, když vám naše mínění jasně a zřejmě tlumočím, abyste nemohli se vymlouvati, že jste ho neznali. Jsa tedy přesvědčen, pánové, že zodpovědnost tuto na sebe nevezmete, dovoluji si vám oproti návrhu většiny komise podati a odporučiti tento návrh:

»V uvážení, že řád volební království Českého v přečetných svých ustaveních nutně vyžaduje opravy, a že se o něm právě proto zcela vhodně říci může, že se *příčí obecným zásadám spravedlnosti a že především jest porušením zásady o zastoupení na radě říšské a ve sněmu*, kterou Jeho Veličenstvo v dodatku k nejvyššímu diplomu ze dne 20. října 1860 současně byl vyslovil; v uvážení pak toho, že úplná a důkladná revise řádu volebního jest nejen velmi žádoucí, alebrž že zároveň s novým řádem obecním a novým roztříděním okresů cestou ústavní nejlépe provedena býti může; v uvážení dále, že změna okresů volebních a počtu zemských poslanců, kteří od nich voleni býti mají, nutně i změnu dodatku ku řádu volebnímu ohledně rozdělení poslanců, kteří ze sněmovny zemské do sněmovny poslanců na říšskou radu vysílání býti mají, a na jednotlivé obvody města a korporace vypadají, v sobě chová a právě proto velmi lehko na základě čl. 13. ústavy říšské provedena býti může, jelikož nemožno národ tím odbýti, že se tak teprv stane, až se sejde celá říšská rada, o kteréž se ostatně ani neví, kdy aneb zdali se vůbec sejde, a konečně v uvážení, že obsáhlá revise povšechného řádu volebního velmi bez-

odkladnou a právě proto velmi nutnou jest, jelikož toho svornost a mír národnostní vyžadují — v uvážení všech těchto důvodů, činím návrh:

Slavný sněme, račiž se usnésti, aby byl návrh od většiny komise podaný zamítnut a návrh menšinou podaný schválen.«

Dovolím si ještě několik slov. Návrhem tuto učiněným vykonali jsme povinnost svou, přispěli jím dle sil svých ku smíru a pokoji mezi oběma národnostmi v této zemi vedle sebe žijícími. Mohu tedy směle prohlásiti, bude-li návrh menšiny zamítnut, že toto zamítnutí se nestane s přivolením německého obyvatelstva země naší.

Neboť, pánové, já honosím se býti zástupcem okresu německého, a mohu to zde veřejně prohlásiti. (Velký hluk ve sněmovně.)

Řekl jsem něco nedovoleného?

Jsem zástupcem okresu německého, a mohu tuto v slavném sněmu prohlásiti, že shromáždění zástupcové onoho okresu, že voličové moji slavně na jevo dali, že jest nejvřelejším jejich přáním, aby vady řádu volebního odstraněny byly a oběma národnostem aby se ve sněmu zemském dostalo spravedlnosti, poněvadž obě chtějí a mají vedle sebe svorně žíti.

Nuže, pánové, tento návrh na uskutečnění svornosti jsme učinili, po jeho zamítnutí nebude nám nikdy již možno vyzvati národ český k důvěře v trvající poměry ústavní, leč bychom se chtěli vydati v nebezpečí, že budeme od kohokoliv prohlášeni za zrádce vlasti. A nevím opravdu, pánové, jak bychom se oproti takovéto žalobě dovedli ospravedlnit. »Pokoj a mír na jedné, nenávist a zášť na druhé straně« — toť je výsledek dnešního dne. Máte, pánové, volbu!

Řeč Karla Sladkovského pronesená v povšechném rokování o obecním zřízení na sněmu království Českého dne 20. března roku 1863 a jednající o návrhu na vyloučení velkých statků ze svazku obcí.

Dne 19. března 1863 zahájeno na sněmu království Českého hlavní rokování o vládní předloze obecního zřízení na základě zpráv a návrhů, jež podaly většina a menšina komise, kteréž vládní předloha k prozkoumání byla přidělena. Návrhy většiny a menšiny komise rozcházely se při několika článcích, avšak hlavní spor týkal se otázky, mají-li deskové a lenní statky ve svazku obcí ponechány anebo z něho vyloučeny býti. Menšina komise, kteráž sestávala jenom z velkostatkářů, byla pro vyloučení velkých statků z obecního svazku a podala tento návrh: »Slavný sněme, račiž dříve než k podrobnému rokování o předložené osnově zákona se přikročí, svým usnesením prohlásiti prejudiciální zásadu: že se deskovému nebo lennímu statku, jehož vlastnictví dává volební právo ve skupině velkých statkářů, přiznává právo, aby dle ustanovení příslušného zákona vedle obcí jakožto statkový obvod se

ustavil.« — Většina komise, zastupující občanské voličstvo městské a venkovské vzpírala se proti tomuto návrhu, jehož přijetím by se dle jejího přesvědčení byla na škodu obcí zavedla nová, ničím neodůvodněná výsada pro velkostatek, a trvala na vládní předloze, dle níž velké statky ve svazku obcí i na dále měly zůstati. Zpravodajem většiny byl dvorní rada pan Taschek, zpravodajem menšiny hrabě Jindřich Clam-Martinic Hlavním řečníkem českých poslanců byl Karel Sladkovský, hlavním řečníkem německých poslanců za města a venkovské obce dr. Eduard Herbst a hlavním řečníkem velkostatkářů hrabě Lev Thun. Po skončeném povšechném rokování hlasováno nejdříve o prejudiciálním návrhu menšiny komise a to na projevenou žádost poslance dra. Hanische dle jmen. (Tehda musilo se hlasovati dle jmen, jakmile třebas jediný poslanec o to žádal.) Návrh, aby velkostatkům dáno bylo právo ustaviti se jakožto statkový obvod mimo obce, zamítnut 147 hlasy proti 70. Pro něj hlasovali skoro jenom členové kurie velkostatkářské.

Sladkovský promluvil takto:

*

Slavný sněme! Záležitost, o které se právě v tomto slavném shromáždění jedná, záležitost tato, jako každá důležitější záležitost v zřízení státním, posuzuje se a posuzovati se musí se stanoviska právního a se stanoviska přiměřenosti politické. Tím způsobem nalézáme, že záležitost tuto posuzuje také i zpráva menšiny a slyšeli jsme, že ctihodný zpravodaj menšiny tím způsobem hájil svůj náhled ve včerejší schůzi slavného sněmu.

Dovolím si tedy také dle těchto dvou hledisk otázku, o kterouž nyní jde, rozebrati, a poněvadž se mi zdá, že otázka o právu v této záležitosti je nejdůležitější a rozhodující, počnu s otázkou touto. Ve zprávě menšiny a také ve výkladu pana zpravodaje menšiny slyšeli a četli jsme, že vtělení velkých statků deskových a lenních nebylo by uskutečněním rovnoprávnosti, že by to byla velká nestejnost, poněvadž statky velké, deskové a lenní, o kterých se jedná, platí nezřídka dvakrát, ba třikráte i devětkráte tolik daní, jako celá obec, ku které přivtěleny jsou.

Pánové, dovoluji si zde především k objasnění této věci upozorniti na okolnost, že také v městech nalézáme jednotlivce, kteří z příjmů svých platí daň nejen devětkráte, často i stokráte tak velkou, jakou platí jiní členové političtí v týchž městských obcích. Nalézáme majitele domů, kteří platí daň z činže tak vysokou, že tato stokrát převyšuje daň, již platí jiný člen politický, oprávněný v této městské obci. Pánové! Nebyl by nutný následek, kdybychom pro výši daní chtěli uznávati právo k vyloučení velkých statků deskových a lenních, — nebyl by nutný následek, že také každý jednotlivec v městech, jako na př. zde nebo ve Vídni nebo v každém větším městě, by musil míti právo, a že bychom mu nemohli upírati toho práva, kdyby ho chtěl žádati, aby byl sám o sobě postaven v městě a vyloučen z městského svazku, poněvadž platí nejen devětkrát, nýbrž mnohem vícekráte tolik daní, než snad platí ostatní jednotlivci.

Z toho, myslím, plyne nepřímým způsobem, že žádost, která se vznáší na slavný sněm, aby se za příčinou vysokých daní velkým statkům lenním a deskovým zjednalo samostatné postavení mimo obce, že žádosti této vyhověti lze není. Ale i přímým způsobem, myslím, že neoprávněnost této žádosti snadno se dá dokázati.

Pánové, ptám se vás především, co jest obec? Jest obec snad soubor pozemků?

Soudím, pánové, že by nikdo z nás nesouhlasil a k tomu nepřistoupil, kdyby někdo pojem obce takto chtěl definovati. *Myslím, že obec není souborem pozemků, než že je souborem osobností.* Osobnosti jsou oprávněnými silami v obci a vůbec hlavním činitelem v ní. Je-li tomu skutečně tak — jako že jest — pak, pánové, nemůže se rozhodovati o postavení, jaké má někdo míti v obci dle rozsáhlosti pozemků, jež nazývá svým majetkem.

Osobnosti, pánové, rozhodují především a hlavně. Či, pánové, není ona daň, kterou obec, kterou osobnosti v obci platí svými vlastními osobami, není ona daň, kterouž prolévá od tolika statných občanů na bojištích, daň, z které vznikla sláva a mohutnost naší vlasti, z které vznikla sláva a mohutnost veškeré naší říše, není, pánové, tato daň mnohem důležitější než daň, vypočtená jinou částí z peněz?

Tato daň, pánové, ale, *kterou obce, kterou členové obcí platí státu a odvádějí státu na jeho obranu, tato daň, zdá se mi, že právě v obci musí dojíti největšího uznání*, poněvadž ve všech jiných věcech, v zastoupeních státních, ve všech jiných zastupitelstvech, — jděme nahoru od okresních obcí až k sněmu zemskému a říšské radě — ve všech těchto zastupitelstvech rozhoduje již umění, věda, nadání a schopnost vždy více, než ona daň, která státu je nejdůležitější, bez které žádný stát se nemůže obejíti a která všude zůstává pozadu.

Tehdy v obci musí býti tato daň uznána, a nebude-li v obci uznána, nebude uznána nikde. Avšak, pánové, zdá se mi, že tato daň skutečně nedá se porovnati s tisíci a milliony bídných peněz; tato daň, kterou občané život svůj vlasti a státu obětují, tato daň musí, zdá se mi to býti nevyhnutelno, musí býti uznána v obci a není tedy na rovni s ostatními daněmi, jež penězi se platí, a to se mi zdá býti hlavní a rozhodnou příčinou, proč právě v obecním zřízení počet osob nejvíce musí rozhodovat, více než na sněmu zemském, více než na říšské radě.

Avšak, pohlednu-li také dále k důvodům, kdež zpráva menšiny praví, že by sloučením velkých statků s obcemi velkým statkům se ukřivdilo, zdá se mi, že tyto důvody hned na první pohled se dají vyvrátiti. Pánové, zpráva menšiny praví, že by se velkostatkářům tím ukřivdilo, poněvadž by se na ně uvalila větší břemena; s druhé strany však četli a slyšeli jsme, že samostatným postavením velkých statků nechtějí se majitelé velkých statků snad vyloučiti z daní a příspěvků, které na ně připadají pro kostely, z příspěvků, které na ně padají na silnice, a z příspěvků, které na

ně připadají na zaopatřování chudých. Pánové, když se z těchto příspěvků nechtějí vyloučiti, ač jestli opravdu nechtějí se z něčeho vyloučiti, co skutečně k jich vlastnímu prospěchu a k obhájení jich jmění a postavení přináleží, tu bych rád věděl, kterak mohou býti zkráceni? Vždyť návrhem většiny nesvalila by se na ně žádná břemena, kteráž by neplynula z ústavů a zřízení, ve kterých oni skutečně účastenství mají. Nebudu šířiti slov o tom, poněvadž jsem přesvědčen, že každý člen tohoto slavného sněmu zajisté již návrh většiny i návrh menšiny si přečetl, ale k tomu musím poukázati, že jest návrh většiny velmi spravedlivý, že velmi svědomitě a úzkostlivě k tomu hledí, aby na majitele velkých statků se neuvalovaly příspěvky a takové výdaje, z kterých nemají žádného užitku. Jest tam zvláštní článek, kterým se vylučuje každý z takových výdajů, jež jsou na prospěch jenom jednotlivých pozemků aneb jednotlivých částí spojených obcí. I skutečně nevidím, kde a jakým způsobem by si mohl kdo stěžovati, že se na něj spojením s obcí uvalují břemena, z kterých nemá užitku. Jsou právě mnohé ústavy obecní, na kterých prý velké statky deskové i lenní mají buď málo, anebo pražádného podílu. Pánové, já bych se tázal, jaké jsou to ústavy a rád bych byl slyšel, kdyby se byly přesně vytknuly.

Jest to snad náklad, kterého je potřebí na obecní řízení vůbec? Myslím, že obecní řízení je ustanoveno k tomu, aby bylo ochráncem veřejné bezpečnosti, bezpečnosti osoby i jmění, a tu myslím, že mají zrovna na tom největší zájem ti, kdož mají největší majetek; a když se tedy za tím účelem na ně rozvrhuje příspěvek dle daně, nečiní se jim přece žádné bezpráví, a jsem jist, že toho nebude nikdo tvrditi, poněvadž kdo má větší majetek, jest také povinen dle práva přispívati více na veřejnou jistotu a na veřejnou bezpečnost. Dále pak praví se ve zprávě menšiny, že v celém zařízení státním spatřujeme, kterak majitelům velkých statků deskových a lenních zvláštní postavení jest vyhrazeno, a že to, co se děje ve vyšších organisacích, má prý základ v nižších organismech státních, v obcích. Jest mi věru s podivením, jak takovýto důvod mohl býti uveden, aniž se napřed vědělo, že již velkou snadností, kterou se dá vyvrátiti, nemůže přispěti než toliko k poškození toho, co mělo býti obhájeno.

Pánové, jak pak se vlastně dělo v zastoupeních vyšších s rozličnými zájmy, jež v nich jsou zastoupeny? Má snad v těch vyšších a nejvyšších organismech, ve sněmu zemském a na radě říšské, některý stav zvláštní postavení? Má tu snad obec pro sebe nějakou samostatnost, nějakou neodvislost? Páno é, tento sněm nám ukazuje, že jsou v něm sice různé zájmy, ale všechny tyto zájmy jsou zde pospolu, pohromadě. Veškeří zástupcové zájmů těch rokují zde společně. Pánové! To právě se zachovává také v návrhu většiny, kde téže zásady je šetřeno. Vždyť také v návrhu většiny poskytuje se majitelům velkých statků deskových a lenních možnost, ba zabezpečuje se jim jistota, že mají míti rozhodný hlas v zastupitelstvu obecním. Či nedá se snad vyvrátit námitka, že virilní hlas

je právě pouhé uznání nedostatečnosti návrhu většiny a že ten virilní hlas nevyhoví? Pánové, já myslím, když se dá některé osobnosti aneb některému sboru právo, že v záležitostech veřejných sám o sobě bez volby jiných má právo mluviti, hlasovati a rozhodovati, že toto, pánové, není žádné malé právo. Není to pouhé uznání nedostatečnosti návrhu většiny, jest to výsledek práva, přísného práva, které většina zachovati se vynasnažila.

Konečně ještě si dovoluji, co se týče právních poměrů v této otázce, položiti otázku: jaký pak výsledek by to vlastně mělo? Vyhnuli bychom se snad domnělé vadě nerovného zastoupení — dle daní, kdybychom přijali a sledovati chtěli návrh menšiny? Co by se stalo? Pánové, představme si na př. 10 obcí.

V každé z těchto 10 obcí máme nějakého majitele statku deskového neb manského; dokud zůstane velkostatkář v jedné obci, platí ku př. dvakrát tolik daně co ostatní obce, a to vezmeme ve všech desíti obcích.

A tu se praví: »To je veliké beprávi, on platí dvakráte tolik, jako celá ostatní obec, a má tam míti jen jeden, ale jistý hlas!«

Tak tedy musíme sloučiti všech 10 obcí, abychom majitelům zaručili větší právo. Bude v tom sloučení poměr jiný? Pak budeme míti deset velkých statků a tyto budou dohromady dvakráte tolik daní platit, jako všech 10 spojených obcí. A tak zůstane poměr nezměněný a vyjde celá věc na otázku, má-li se dít zastoupení v obcích pouze dle daní, anebo má-li také rozhodovat daň, kterou platí každý člen obce a státu tím, že syna svého, draze a často na ujmu svého života vychovaného, obětuje ochraně a bezpečnosti státní. Tak, pánové, myslím, že jsem kriticky pojednal o všech důvodech, jež jsem ve zprávě menšiny nalezl, pro návrh menšiny, pokud se tyto důvody týkají práva.

Dovoluji si ještě nyní v krátkosti promluviti o důvodech přiměřenosti politické, které se uvádějí. Tu především musil každý z nás, kdo nejen návrh menšiny četl, ale kdo také obhajovací řeč pro tento návrh včera zde si poslechl, míti dojem, že se nám, jakožto hlavní důvod přiměřenosti politické dává hrozebná výstraha, abychom se chránili neuznati návrhu menšiny, poněvadž by z toho vyplynuly rozličné neblahé následky. Nuže, pánové, jaké by to asi byly neblahé následky?

Především se nám praví: »Vtělíte-li majitele velkých statků do obcí, anebo ponecháte-li je v obcích, vzniknou z toho odvolání těchto majitelů, povstanou z toho neustálé stížnosti.«

Divím se skutečně, pánové, že tato námitka se lépe neuvážila dříve, než byla napsána a do tisku odevzdána, poněvadž tu nalézám, že hned za touto výstrahou se nám praví: »Ta stížnost nebude se ovšem zakládati na právu, v rušení právních poměrů, nýbrž jenom v tom, že velkostatkář má přispívati dle daní svých k výdajům obecním.« — Pánové, nepřiznává se tím menšina sama, že nemá žádných právních důvodů stěžovati sobě a že si jen proto stěžovati bude, že jsme jí neudělali po vůli? Ten důvod, zdá se

mi, že je velmi nešťastný. Mimo to tvrdí se dále, že prý takovéto vtělení do obcí bylo by utiskováním velkostatkářů, a že by to bylo nepřirozené spojení nestejných poměrů.

Nevím, pánové, kde těchto nestejných poměrů hledat. Nestejnost se nalezne jenom v soukromém majetku či jmění, obci však nejde a nepůjde nikdy o jmění majitelů velkých statků, nýbrž o veřejnou bezpečnost a jistotu. Nuž, a tu myslím, že poměr je ve všem stejný a že zájem ten mají velkostatkáři jako malí rolníci. Onen nestejný poměr vztahuje se pouze na domácnost a není lze dokázat, že by snad návrh většiny sáhal v domácí právo a někomu tím se děla křivda. Dále se praví: »Nutný následek spojení velkých statků s obcí je, že velkostatkáři také budou žádat podílu v obecním jmění.« Již dříve ale jsem dokázal, že vtělením neb vlastně zůstavením velkých statků v obci neuvalují se nižádná nová břemena na velkostatkáře a všechna ta břemena jsou uznána ve zprávě menšiny samé; když ale žádných nových břemen se na velkostatkářstvo neuvaluje, rád bych věděl, z jakých důvodů má velkostatkář nabýti práva, aby se účastnil ve jmění, kteréž jisté společnosti přináleželo po sta let? To zdá se mi, že nemohlo by se státi na základě práva, nýbrž že by se to mohlo stát jen z té příčiny, že by se vždy chtěly klásti obtíže, aby se obecní zřízení nezdařilo.

Avšak, pánové, sám pan zpravodaj ve své zprávě uznává šlechetnost »milých našich venkovanů« ... sám uznává, že venkované naši, ačkoli by zcela po zákonu žádati mohli, aby se dle zákona přispívalo, mají tolik šlechetné mysli, že nenaléhají na toto právo své — že v dobrém hledí se srovnati se svými sousedy velkostatkáři.

A to, pánové, že by nyní od těchto pánů se činily všude neoprávněné obtíže, to by mělo býti odměnou za toto chování se našich venkovanů?

Pánové, nevěřím, že by zpravodaj menšiny myslil to opravdově, nevěřím, že by s tím většina mohla souhlasiti. Jsem naopak přesvědčen, že majitelé velkých statků vždy budou konati povinnost, která sloučena jest s jejich ctí, že totiž mají a mohou býti příkladem vzdělanosti a šlechetnosti v obci, a zejména, pánové, jsem přesvědčen, že jedna část majitelů velkých statků, která již i jménem je k tomu poukázána a která si na tom zakládá, že jménem jejím označena je šlechetnost mysli, že tomu dostojí a dokáže, že hrozebné ono varování ve skutečnosti nemá podstaty.

Myslím, pánové, že takovýmto způsobem jsem posoudil hlavní důvody co do práva i co do přiměřenosti politické, které se ve zprávě pro návrh menšiny nalézají. Jen budiž mi ještě dovoleno k tomu poukázati, že se ta zpráva odvolává na zákon z r. 1849.

Pánové, myslím, že by bylo záhodno, abychom o oné době již ani nemluvili. Vímeť, že skutečně onen zákon, ačkoli nikdy nevešel do života, nebyl přiměřen míru a smíru, že onen zákon, hned jak byl uveřejněn, zavdal příčinu k velkým svárům, a že by ony ne-

švary byly bývaly ještě daleko hroznější, kdyby zákon skutečně byl v skutek vešel.

Konečně, pánové, nemohu opominout dotknouti se některých příkladů z dějepisu, kteréž byl pan zpravodaj menšiny zde uvedl. Co se týká postavení rytířských statků v Prusku, myslím, že je lépe zcela o nich pomlčeti; myslím, že není nikoho mezi námi, jenž by si chtěl vzíti na svědomí, aby se stal původcem takových poměrů, jaké se nalézají v Prusku, při jichž vzpomenutí můžeme zajisté z celé duše prositi: »Pane, neuveď nás v pokušení.«

Co se týká Anglicka, tu ovšem nemohu popříti, že tamější velkostatkáři skutečně mají zvláštní postavení. Avšak, pánové, mám vám poukázati: kdo že byl původcem, kdo že byl hlavním obhájcem ústavy anglické?! Kdo zřídil, kdo zastával a kdo až do dnešního dne hájí v první řadě tuto ústavu?

Pánové, když někdo sám si něco vystaví, může si libovolně plán vytknouti, ale tyto poměry nehodí se na naši říši. O naší říši můžeme říci, že všichni jsme přispěli a že budeme stejně přispívat, aby byla zachována, že jsme přispěli, aby byla ústavnost dána a že se vzepřeme, aby nám nebyla vzata.

Není tedy žádného případného porovnání mezi anglickými a našimi poměry. My, pánové, se těšíme z ústavního zřízení na základě diplomu říjnového, v kterémž praví se mimo jiné, že má být rovnost všech občanů, všech jednotlivců bez rozdílu stavů před zákonem, základem veškerého zřízení, a tu rovnost, pánové, abychom zachovali, jest naší nejsvětější povinností, chceme-li upřímně vyplniti vůli, kterou Jeho Veličenstvo v diplomu svém projevil, chceme-li této vůle skutečně hodnými se osvědčit, chceme-li dokázat, že sami si dovedeme zřídit, k čemu nám se naskytuje příležitost — musíme co nejhorlivěji o dosažení této rovnosti pracovati. Za tou příčinou, myslím, pánové, že kdokoli se drží diplomu císařského a kdokoli chce vůli panovníkovu v něm projevenou uskutečnit, musí se přidati k návrhům, které nám činí většina!

Řeč JUC. Karla Sladkovského při podrobném rokování o obecním řádu 20. března 1863.

Po vykonaném hlasování o praejudiciálním návrhu menšiny komise přikročeno k podrobnému rokování a zahájena rozprava o §. 1. obecního řádu, nadepsaném »O místní obci vůbec«. Většina komise odporučovala, aby paragraf první dle vládní předlohy zněl takto: »Nynější obce místní zůstanou i dále obcemi místními, pokud se v nich způsobem v zákoně tomto předepsaným nějaké změny neučiní;« menšina pak doporučovala znění toto: »Obec místní jest spojení několika osad aneb snad také i statků zemských, jež k obstarávání záležitostí dle zákona obci náležejících společného představeného a společné zastupitelstvo mají,« k tomu pak navrhl dr. Rieger ještě tento do-

datek: »Osada, která má o sobě dosti prostředků k obstarávání těchto záležitostí, může o sobě místní obcí býti.« — O těchto návrzích svedena v druhé polovici schůze ze dne 20. března tuhá seč řečnická, ve kteréž se kromě zpravodaje většiny, dvorního rady Taschka a zpravodaje menšiny hr. Jindř. Clama Martinice súčastnili poslanci: dr. Stamm, hr. Zedwitz, hr. Lev Thun, V. V. Tomek, dr. Görner, dr. Rieger, dr. Ed Herbst, dr. K L. Klaudy, Sladkovský, dr. Trojan a j. Rokování toto bylo co do předmětu velmi blízké debatě o praejudiciálním návrhu menšiny při rokování povšechném. ba bylo v jistém ohledu jako pokračováním a proto není snad od místa, klademe-li sem i tuto kratší řeč Karla Sladkovského, kterýž arci mluvil proti návrhu menšiny, jenž učiněn byl se stanoviska a hlediště velkostatkářského. Čeští lidoví poslanci mluvili a hlasovali při §. 1. už různě, konservativně smýšlející pro návrh menšiny (s Palackým a Riegrem hlasovala menšina), demokraticky smýšlející proti němu (se Sladkovským a Trojanem většina). Celkem hlasovalo 52 poslanců (dle jmen) pro návrh menšiny, 149 proti němu. Na to přijat prostým hlasováním návrh většiny.

*

Karel Sladkovský promluvil takto:

»Il faut avoir le courage de son opinion« — totiž každý má hájit veřejně svého mínění. To heslo prohlásil jeden z ctěných řečníků (dr. Rieger) přede mnou za své a já nyní přihlašuji se také úplně k tomuto heslu. Za tou příčinou může býti, pánové, každý ubezpečen, že co jsem dnes mluvil a proč ještě budu mluviti i hlasovati, nečiním proto, aby mi někdo přezdíval liberalistů nebo feudalistů. To jest mi jedno. Já myslím, pánové, že se mi dostane ještě příležitosti, ukázati, že nebude vždy veřejné mínění mým tyranem, já dovedu se zajisté veřejnému mínění podstatně opříti, když to bude moje mínění a moje přesvědčení.

Avšak, abych nešířil slov a přišel raději k věci, o které se právě jedná, vezmu v úvahu ony dvě otázky, jež se mi hlavními býti zdají. Předně: *Jakým způsobem mají se zařizovati obce dle nového zákona*, a za druhé: *Jakým způsobem má pak zároveň býti v nových těchto obcích postavení velkostatkářům vytknuto?*

Tu především praví se nám, pánové, že nemá se tvořiti obec nová zákonem. Obec prý má být samorostlou obcí, každá má takřka z rodiny se vyvinouti, a obce, které povstaly z rodiny, mají prý býti základem obecního zřízení.

S tím, pánové, úplně souhlasím. Nevím ovšem, zda-li ta obec před rokem 49 toutéž obcí jest, která povstala z rodinných poměrů za časů vévody Neklana starodávné paměti, anebo snad ještě dříve, ale tolik vím, pánové, že zákon z r. 1849 na té »přirozené«, na té »samorostlé« — na té »rodinné obci« pranic nezměnil.

Či, pánové, rozřezal zákon z r. 1849 některé samorostlé obce na dva, na tři, neb na čtyry díly? To myslím, že nikomu z nás známo není.

Zákonem zmíněným rozřízly se toliko pozemky, i nevím, zdali stalo se tak za příčinou odvádění daní, aneb za příčinou, aby se lepším účelům vyhovělo.

To, pánové, ale není žádné neštěstí! A jestli se stalo skutečně, jak se zde ustavičně tvrdí, že prý se obce sloučily nepřirozeně, nebo že se roztrhly pozemky některé nepřirozeně, že některý z jedné obce má pozemky ve třech obcích a že do tří rozličných obcí musí platiti daně, upozorňuji na to: dělejte si nové rozdělení, jaké chcete, nikdy nedospějete k tomu, aby některé polnosti jedné obce nepatřily do jiné, poněvadž některý majitel pozemků má pozemky na hodinu i dále od obce vzdálené, a tomu se neodpomůže nižádným novým zařízením a rozdělením, poněvadž máme zkušenost, že, když se zřídily nové okresy, nebylo možno ani malé panství do jednoho okresu přenésti a že musilo často jedno a totéž panství do tří okresů rozděleno býti. Toliko jedinou cestou dá se tomu odpomoci, jest to *svobodné dělení pozemků.* Když bude svoboda dělení, mohou obce venkovské vzdálená pole odprodati a bližší zakoupiti, a tak se docílí zaokrouhlení pozemků, ale nižádným umělým způsobem. Avšak, praví se dále, stalo se zase na druhé straně nepřirozené spojení. To jest možné, avšak o všech žádostech, o kterých se zde mluvilo, nikde nepodotknuto, že přicházejí jen odtamtud, kde se více obcí spojilo.

Nikde nepřišly žádosti od obcí, které zůstaly samy o sobě, ještě nepřišly od žádné takové obce stížnosti a žaloby, že tím novým obecním zákonem z r. 1849 se jim jakýmkoli způsobem ukřivdilo.

Tedy, jsou-li vady, aspoň nejsou ve většině, a těm vadám, které jsou v zákonu z r. 1849, dá se snadno odpomoci.

§. 3. návrhu většiny dává možnost, aby obce, které byly násilně spojeny v r. 1849, se rozešly. Jest to ovšem smutné, že je k tomu potřebí zemského zákona, avšak tomu se nedá odpomoci, poněvadž to ustanovuje zákon obecní v říšské radě ustanovený. Není to ale tak velká vada, poněvadž, je-li pravda, že se sejdeme na podzim, budeme míti příležitost všecky tyto žádosti o rozdělení spojených obcí šmahem vyříditi. Avšak praví se dále: »Především musíme hledět, aby se spojení obcí stalo za dobré vůle, dle vlastního uznání obcí.« Divím se, pánové, že v této věci může býti zde tak dlouhého řečnění, a že každý nemůže hned uznati, kterak návrh většiny vyhovuje všemu, co se v tom ohledu žádati může.

Návrh menšiny praví ovšem, že k tomu cíli mají ustanoviti se zvláštní komise, a že bude se moci každá obec vyjádřiti, ku kterému kruhu obcí by se chtěla přidati. Tu ovšem některá obec bude míti na vůli, chce-li v pravo nebo v levo, nahoru nebo dolů; ale do nějakého kruhu musí, a to již z prvního počátku. Jinak ale návrh většiny to učinil. Tam hájena úplná svoboda, tam uznána svoboda každé obce, poněvadž se nepraví: »Musíme se spojit,« nýbrž: »Pokud nebudete moci zastat povinností, které vám jako obci přirozeně, aneb přeneseně od státu byly uloženy, potud budete se muset spojit.« Avšak praví se nám: »Nemají se na obce uvalovat takové povinnosti, které je k takovému spojení nutí.« — a hned na to se praví: »Musíme je spojit, aby měly větší moc, aby nepodlehly vlivu byrokratickému.«

Pánové, rozum zůstává člověku stát, nevím kam se obrátit a co mám věřit. Já věřím tomu, že skutečně se máme vymknouti byrokratickému vlivu, a to se stane, když dáme každé obci svobodu, aby své síly sama seznala a posoudila a dle toho jednala.

Ten byrokratický vliv je v návrhu menšiny napřed již položen, poněvadž jsou tam vždy komise, a ty budou neustále zřizovat — tady je ten byrokratický vliv, kterého se musíme vystříhati.

Máme se také vystříhati vlivu bývalého patrimoniálního, aby se více nevrátil. S tím souhlasím z plna srdce. Ale kterým způsobem se to lépe stane? Tu opět myslím, kdo jen poněkud blíže se na věc podívá, nebude o tom na rozpacích. Je pravda, že v návrhu většiny je článek, že stát může vykonávání přeneseného oboru ponechati také svým orgánům. Stane-li se tak, ponechá ovšem vykonávání toho jen sobě milému orgánu.

Avšak, myslím, že to není tak veliké neštěstí, poněvadž to nebude navždy, — ale těm pánům Francům, o kterých se mluví, bychom padli brzy za kořist, kdyby se věc zařídila dle návrhu menšiny.

V §. 46. neb tam kdesi se praví, že se může vykonávání veškeré obecné moci také přenésti na velké statky, které pak by byly vyloučeny.

To se rozumí, poněvadž se tu *jedná také o vyloučení.*

Pánové, já vím, že v těch místech, kde jest probuzené obyvatelstvo, takový pan Franc nenajde tak příliš velikého vlivu; ale nesmíme zapírat, že jest mnoho míst, kde mu budou naslouchat, když řekne: »I, co se potřebujete trmácet, my tam máme v zámku pokojů a písařů dosti, my vám to vše zařídíme a povedeme «

Řeklo se, že je zvláštní podivná osoba ten pan Franc, já v něm nevidím pranic podivného a zvláštního; on není nic samostatného, on je jen odstín, ohlas svého pána, a když se najde takový pán, který mu nařídí, aby hleděl právomocnost obce dostat do svých rukou, bude hleděti. Já nevěřím, že se to stane, a že ti úřadníci hospodářští by mohli býti velkým pohoršením obcí v jejích záležitostech. Jak by to mohlo býti, když sama menšina uznává veřejně ušlechtilost našeho lidu a když sama menšina, která návrh podává veřejně, uznala šlechetnou mysl našich venkovských občanů, když uznala, že venkovský občan je pohotov se svými v míru a smíru žíti: doufám, že nižádný z těchto pánů, kterých se to týká, nedá svému panu Francovi nařízení, abychom se ho museli báti. Pravilo se, pánové, že prý jen některý jednotlivec si přeje, aby tím, když vylučujeme velkostatkáře z obce, obci přiřknul se snad prospěch, který jí nepřísluší; na takové přání jednotlivců že nemusíme dbáti.

V tom ohledu nechci dáti a nedal bych obci více, než ji patří, a nebyl bych nikdy poslouchal na žádost a na libovůli takového člověka, který by chtěl více, než mu přísluší. Ale jak jsem již vyslovil, chci dát obci, co ji přísluší. Připomenul-li jiný řečník, že když se jednalo o vykoupení roboty, naši rolníci nechtěli ničeho

zdarma, a že se vykoupili, dokládám k tomu, že si koupili rovné právo se všemi, aby nikdo nestál nad nimi, nýbrž aby stáli na rovni se všemi.

Tu tedy, pánové, jedná se o to, abychom jim toho práva, kteréž si zakoupili, uhájili, i nemáme práva, abychom je zbavili toho, čeho právem dosáhli, abychom utvořili systém, kterýžto by úplně zrušil rovné postavení jejich s jinými. Pak se také praví, že v zřízení obecního zákona z r. 1849 je hlavně nepřirozenou a nespravedlivou věcí, že vede statky k rozkouskování a přivtělení v jednotlivé obce.

Pánové, ptám se, jak se to má jinak udělat, má se jeden statek do jediné obce celý přidělit? Tu by zajisté byla převaha velkého statku v obci, které všichni se chceme vyhnout.

Dále je to zajisté spravedlivé, když onen výnos a ony příspěvky, ku kterým dle práva velkostatkáři povinnováni jsou, rozdělí se mezi obce všechny a neponechá se jen obci jedné, poněvadž je moudré i nutné, aby každý velkostatkář nejen pomohl snášet obecní břemena, pokud sám také béře podílu na právech obecních, nýbrž aby také stal se v obci jakýmsi živlem spolupovzbuzujícím a vzdělávajícím.

Není-li tím však velkostatkář sám, může jím býti jeho úřadník. Já tedy, pánové, když tvoříme nové pluky k obhájení svobody — jak se pravilo — mám za to, abychom zřídili pluky ty na právním základě, a nikoli proto, aby vedle nich vzrůstal jakýsi dědičný plukovník. Tomu chci se vyhnouti.

Konečně, pánové, — nemám iž mnoho, o čem bych se zmínil, a chci toliko ještě podotknout, že s úplně pokojným svědomím hájím dnes svého mínění a svých náhledů, a že mohu jich i na budoucně hájiti, poněvadž nejen muž, který je v obecních záležitostech všeobecně za první autoritu uznán, vykázal mi dráhu, kterouž kráčím, nýbrž poněvadž i v komisi, kterouž jsme si sami byli zvolili, souhlasím s většinou čtyř členů, kdežto jen jediný člen přidal se k minoritě.

Nuže, pánové, za kým mám kráčet? Za jedním, anebo za čtyřmi?

Doufám, že na to dovede si každý odpověděti sám. A nyní podotýkám, že celý ten návrh menšiny §. 1. pokud se týká velkostatkářů není nic jiného, nežli representace principu, o kterém jsme se byli ráno vyslovili. To, co se nám včera okázalo otevřeným hledím, představuje se nám nyní s hledím spuštěným.

Pánové, kdo hlasoval ráno proti návrhu menšiny, musí i nyní důsledně hlasovati proti návrhu menšiny, a to tím více, poněvadž návrh tento je ještě nebezpečnější. Kdyby se byl přijal první návrh menšiny, tu bychom měli něco určitého, na čem bychom mohli dále stavěti.

Velkostatkář by byl vyloučen a ostatně věděli bychom, co máme dělat. Dle nynějšího návrhu ale, kdybychom jej přijmuli, nevěděl bych věru kam se otočit a kde co popadnout.

Pořád by se množily žádosti za vyloučení velkých statků i stížnosti proti jich spojení s obcemi a tak by se komise stále protahovaly a množily, že by obecní náš řád odročen byl až někam ad calendas graecas!

Proto hlasuji pro návrh většiny.

Slavnostní řeč Karla Sladkovského při odhalení pomníku Jana Amosa Komenského v Brandýse n. O. dne 5. září 1865.

Dne 5. září roku 1865 odhalen byl slavnostním způsobem pomník Jana Amosa Komenského »pod Klopotem« u Brandýsa nad Orlicí. Nebude snad prosto zajímavosti, povíme-li zde, jakým způsobem vznikla myšlenka, postaviti zrovna na onom místě pomník velikému reformátorovi školství a slavnému spisovateli sedmnáctého věku. Jedním z nejzajímavějších spisů Jana Amosa Komenského jest »Labyrint světa«. Tento spis věnoval autor velkodušnému mecenáši své doby, p. Karlu ze Žerotína a ukončil latinskou dedikaci slovy: »Dabam sub Klopot Idibus Decembris 1623.« — (Napsal jsem pod Klopotem dne 13. prosince 1623). Ježto pak ani v Čechách ani na Moravě není osady, kteráž by se Klopot jmenovala, nevěděli literární historikové, kde vlastně Komenský »Labyrint« sepsal. Teprve roku 1838 podařilo se pozdějšímu profesorovi na vídeňské universitě A. Šemberovi toto památné místo objeviti. Na podzim onoho roku odejel Šembera na žádost hraběte Františka ze Žerotína z Brna do Brandýsa n. O., aby tam vyhledal kosti Karla ze Žerotína a jeho příbuzných, asi před 140 lety z hrobky vybrané a na neznámém místě zakopané, a tu dověděl se, že lesem porostlá stráň jižně od města nazývá se »Klopot« a že asi před 60 lety pod tou strání byl panský domeček, od něhož šla cesta po lávce přes Orlici přímo k domu na náměstí, kde Karel ze Žerotína se narodil a obyčejně bydlel. Ježto pak ze zápisů městských a odjinud s jistotou se vědělo, že Komenský, stíhán pro víru svou, r. 1623 u svého příznivce na Brandýse se zdržoval, nebylo pochybnosti, že shora uvedené datum v dedikaci k Brandýsu se vztahuje a že Komenský »Labyrint světa« sepsal v onom osamělém domečku v údolí klopotském. Prof. Šembera zjistiv tuto věc, pronesl již tehda myšlenku, aby tu velkému reformátorovi škol a spisovateli »Labyrintu světa« a t. d. na tomto místě jeho literární činnosti, pod Klopotem, postaven byl pomník, a to tím spíše, ježto s jistotou vyhledáno není, kde Komenský se narodil — zda-li v Brodě Uherském nebo v Nivnicích — a že rovněž se neví, na kterém místě, zda-li v Naardenu nebo v Amsterodamu pohřben jest. Myšlenka ona r. 1838 projevená došla r. 1865 důstojného uskutečnění přičiněním výboru pro zřízení pomníku J. A. Komenského, ve kterémž zasedali přední vlastenci z Brandýsa nad Orlicí.

Slavnost odhalení pomníku konala se za překrásné povětrnosti a velkého účastenství vlasteneckého lidu, jakož i jeho předáků z Čech i Moravy. Po 11. hodině dopolední vyšel slavnostní průvod z Brandýsa od radnice k zastřenému pomníku pod Klopotem, za nímž s vysoké žerdi vlál obrovský prapor o sedmi barvách duhy, jakožto odznak obecné osvěty světové a příštího obecného míru národů. Zde zapěli pěvečtí spolkové řízením Ferdinanda Hellera chorál sv. Vojtěcha, načež Sladkovský slavnostní řeč pronesl. Při odhalení zapěly spolky staročeský sbor od Škroupa a malebným hornatým krajem hřímala ladnou ozvěnou střelba z hmoždířů. Potom byl pod velikým stanem společný oběd, po obědě na planině koncert zpěváckých spolků opět řízením Ferd. Hellera a večer ples v lázeňském sále.

Řeč Sladkovského zněla, jak následuje.

*

Celý věk byl minul od památné doby, co odvážný plavec janovský, překonav všechny hrůzy rozpoutaného moře světového, šťastně přistál k neznámým dříve břehům západní polovice země naší, plný věk byl již minul, co Kristofem Kolumbem vynalezen byl nový svět, avšak člověčenstvo ve světě starém pořád ještě potácelo se ve tmách věku středního, ve světě starém i novém pořád ještě člověčenstvo semo tamo zmítáno v černých vlnách moře vášní nejstrašnějších, a na žádné straně nezelenal se utěšený břeh nového, blaženějšího světa duševního.

Požár, jímž byl skoro před stoletím již od hranice kostnické vzplanul všechen starý svět, daleko široko rozestíral ještě děsnou záři svou a proudy krve, kteréž jako k uhašení požáru se všech stran byly prolévány a jen na čas někdy zastaveny, jako chvílemi déšť ustává, kdy kolkolem ještě hrozí nebe zastírající černé mračno.

Haslať již v prsou uděšeného člověčenstva veškerá takřka naděje v klidnější budoucnost, a zjevila-li se kdy nebeská věštkyně věčného míru, zaleskla-li se zejména v den 28. března roku 1592 na obloze nebeské duha v nejvelebnější kráse sedmi barev svých, nevěřil nikdo, že to znamení přicházejícího velkého posla míru, netušil nikdo, že právě sto let po vynalezení cesty do nového světa smyslného v nejzažším konci jihovýchodním sestřenské vlasti moravské, v starém sídle krutě stíhaných bratří českých, spatřil poprvé světlo tohoto světa *Jan Amos Komenský*, vyslaný, aby člověčenstvu rozevřel brány osvěty a míru, aby z temna a tísní starého světa středověkého vypátral cestu do nového, blaženějšího světa rozumového a mravného.

Vznešený, zajisté nad všecky jiné vznešenější, než i nade všecky jiné obtížnější a nesnadnější to úkol životní, jenž vykázán byl muži, jehož oslavě dnešní zasvěcujeme den; avšak muž ten nižádným vzdorem osudu, nižádným předsudkem a protivenstvím lidským nedal se svésti s vykázané jemu dráhy, a s neohroženou, nezvratnou myslí po celý svůj život kráčel za cílem, od prozřetelnosti věčné jemu vytknutým.

Již jako dospělejší jinoch v krátké době čtyř let neunavnou pílí nahromadiv plnou měrou vše, co v dřívějším vychování záhy osiřelého poručníků netečnost byla zanedbala, doplňuje Komenský v dalších dvou letech vzdělání své na některých z nejznamenitějších tenkráte vysokých škol střední Evropy, a nabyv neobyčejné v tehdejším věku známosti světa i lidí, nastupuje již v 22. roce věku svého úřad svůj jako budoucí učitel národů, i vede nejdříve správu bratrské školy přerovské, jakož i dvě léta později na kněžství vysvěcen, jakožto kazatel hlavního a nejstaršího sboru bratří českých na Moravě, sboru fulneckého, je zároveň dozorcem jeho škol, a již tu v působení i spisech jeho jeví snaha po dokonalé opravě nepřirozeného tehdejšího způsobu vyučování mládeže.

Avšak klidný život v středu rodiny a v středu svěřených mu jako duševnímu pastýři bratří nebyl na dlouho souzen onomu,

jehož život měl býti jaksi odleskem bouří, zmítajících tehdejším světem a zejména vlastí českou.

Již ve dvou letech nastal osudný den 8. listopadu r. 1620, a ze smrtonosných děl bělohorských hrůzně po všech vlastech českých rozléhající se hrana děsnou světu zvěstuje zprávu, že veškerá šlechta česká na věčné časy v krvavý lehla hrob a že ohromnou touto ztrátou také celý český národ skoro úplně již zničen, snad na věky také pohřben.

A již ohromující této zprávě v zápětí rozhánějí se po krajích vlastí českých zuřiví zástupové vojska vítězného, loupíce, pálíce a drancujíce bez smilování vše, co se jim v cestu staví, a nad pustým spáleništěm, v něž proměněno také město Fulnek, z černošedého oblaku s rouhavou škodolibostí pohlíží věčný protivník blaha lidského na truchlící postavu Komenského, jenž želí ne snad ztráty veškerého jmění, alebrž ztráty všeho, co po mnohá léta byl sepsal již v službě a na prospěch člověčenstva.

Vyháněni jsou nyní kněží bratrští od sborů svých, a s nimi opouští také Komenský církev svou, hledaje u příznivce svého a hlavního tenkráte bratří českomoravských zástupce, u pana Karla Žerotína, útulku, jejž na několik let nalézá v památném tomto, před námi zde se rozprostírajícím údolí.

Nijaká rána osudu však není s to vyšinouti oslavence našeho s dráhy k životnímu jeho cíli. Dlícímu v posvátné klidnosti utěšeného tohoto údolí a ve velebném tichu lesů těchto odvěkých tím jasněji jeví se mu marnost a zmatenost veškerého společenského zřízení lidského, a Jan Amos pojav a vylíčiv vtipnou myslí všechnu lichost a zvrácenost, panující ve všech poměrech a ve všech stavech společnosti lidské, podává z údolí »pod Klopoty« velezajímavý, i pro naši dobu ještě velevzácný a poučný obraz, podává člověčenstvu svůj »*Labyrint světa*« jako zrcadlo, v němž samo by jasně uzřelo, kterak v posavadním zřízení světa není nic než matení a motání, kolotání a lopocení, mámení a šalba, bída a tesknost, a naposled omrzení všeho a zoufání, a kterak člověk jen v srdci svém se uzavíraje, přichází k pravému a plnému mysli upokojení.

Když pak osudem stíhanému nedopřán dále již ani osamotnělý příbytek »pod Klopoty«, a když s ostatními knězi bratrskými před krutými prchaje pronásledovníky, ukrývá se v lesích, skalách a slujích: tu na útěchu sobě i soustrastníkům svým v čas největších nebezpečenství odkrývá Komenský »*Hlubinu bezpečnosti*«, vykládaje zbožným slovem, kterak v jediném Bohu a jemu na vůli se oddání záleží všecka života bezpečnost.

Již však blíží se nejbolestnější, již přiblížila se nejtrpčí hodina v životě oslavence našeho, i ohlášeni jsou rozkazové císařští, aby kdokoliv by k náboženství pod jednou přistoupiti nechtěl, ze země se vyhostil, a již i pánové ze Žerotína a Sádovský, jediní dosud ochráncové bratří českých, chystají se do vyhnanství.

Tu na hranicích, jež vlast naši dělí od Slezska, hle, tam zástup věrných sluhů Páně, v nejkrutší zimě měsíce ledna na kolenou

klečících a s porosenou horoucími slzami tváří loučících se s vlastí otců svých a v středu hluboce zarmoucených, hle, Jana Amosa Komenského, v jehož horkou slzou zaroněném oku vroucí zračí se modlitba za smilování s krutě zkoušenými bratry svými, za smilování s hluboce pokořenou vlastí českou.

I není oslyšána vroucí modlitba loučícího se s vlastí, i neodcházíť on z ní, aby postižen kletbou doživotního třeba vyhnanství neměl již v ničem více přispěti k oslavě její, neměl ničím více přispěti k slávě svého národa.

Z dýmu požáru, jímž celá vlast česká lehla popelem, z dýmu požáru toho strašného jako pták onen báječný v podobě čarostkvělé povznésti se má kdysi z popelu požáru světového, povznáší se nyní Jan Amos Komenský v plnou výši povolání svého, aby osvícením veškerého člověčenstva oslavil jméno národa českého ještě po omrtvení jeho, i aby zvěstoval světu, že kdysi v osvícenější době budoucí z širého hrobu, v jakýž proměněna na čas veškerá vlast česká, v podobě ušlechtilejší než dříve povstane opět všechen národ československý.

V Lešně, městě to nynějšího Poznaňska, jako učitel a ředitel tamějšího gymnasia není Komenský již jen učitelem svěřené mu bezprostředně mládeže, alebrž stává se již učitelem učitelů, tvoře novou soustavu veškerého vyučování i pátrá po cestě z labyrintu starého světa a středověkého v říši všeobecné osvěty lidské.

Nenít naděje vyvésti z motání a matení, z kolotání a lopocení starého světa v předsudcích doby své již příliš hluboko zabředlé pokolení člověčenstva starší, pročež k mládeži obrací Komenský nejprve zřetel svůj, i aby tato nebyla zavedena v bludiště ducha umírajících forem, hlásá učitelům všech národů:

»Šetřtež nejprve věci, potom slov; cvičte nejprve smysly, potom paměť, pak rozum a soudnost, počínejte všude od počátků nejprostších a nejhlavnějších, předkládejte všecky věci tolikerým smyslům, kolikerými je chápati lze; učte všemu s příčinami v přírodě samé založenými, nic pouhým toliko kázáním neb svědectvím cizím; učte lidi, pokud je možná, ne z knih, ale z nebe i země, z dubů a jedlí se domýšleti, to jest ať sami zkoumají a ne na cizích toliko zprávách dosti mají; jazykům učte ne bez věci spolu a nejprv mateřskému podle vlastních jeho pravidel, potom teprve cizímu.«

Prosté, však prostou pravdou svou věčně platné ty zásady Komenský v obšírných pak vykládá spisech: »*Didaktika*«, »*Škola mateřská*«, »*Škola prostonárodní*«, i aby učením se jazyku již vštípil se mládeži obraz veškerého poznání lidského, vydána nyní: »*Brána jazyků otevřená*«.

Dílem tímto, dle něhož později také vydán »*Svět v obrazích*«, jenž podnes ještě mládeži rozevírá bránu vzdělaných jazyků cizích, rychle rozhlášeno jméno Komenského ve veškerém starém světě a nejen všichni téměř národové evropští, alebrž i Turci, Arabové, Peršané a Mongolové spěchají ve svém každý jazyku rozevříti mládeži Komenského »*Bránu jazyků*«.

Se všech stran jakoby o závod vyzýván, nalézá se nyní oslavenec náš jako pravý apoštol osvěty neustále na cestách od národa k národu a ubíraje se ze středu rodáků svých, Poláků, k Švédům, odtud pak nazpět mezi bratry Poláky a z Polsky do východních Uher i do Sedmihrad, vykládá všude nejčelnějším mužům věku zásady nové soustavy své vyučovací, zařizuje i opravuje školy, spisuje potřebné školní knihy i rozsévá ve všech zemích símě přirozeného rozumového vyučování mládeže.

Všeliké toto namáhavé zaměstnání ale není s to překonati neb zaneprázdniti neobyčejně velikého ducha tak, aby vedle opravování školství nepomýšlel také ještě dále na to, vpraviti veškerou vědu lidskou v přirozenější a rychleji k cíli vedoucí dráhy, než jakou do té doby se ubírala.

A jako dříve učitelům, tak především hlásá nyní Komenský pěstitelům vědy a učencům všech národů, aby nechajíce již jednou nekonečné péče o mrtvou latinu a zastaralé šperky její, snažení své obraceli ku vzdělání řečí svých národních a skrze ně i ku vzdělání lidu obecného v každé zemi.

»Slepý to předsudek,« volá rozhodným slovem, »slepý to předsudek, že by nové řeči evropské nebyly ku všemu potřebnému vzdělatelné a způsobné, jen ať pilnost se přičiní k vyhledávání skrytých ještě žil a pramenů jejich, a ať se každá podle přirozených pravidel analogie své čistí a šlechtí, tuť jistě každá ke všemu postačí.«

Rozevřev pak mládeži bránu, kterouž by zároveň s osvojením si jazyků vnikla ve veliký obor lidského poznání, podjímá se nyní, podporován od mnohých z nejproslulejších učenců svého věku a obdivován od veškerého učeného světa, ohromného díla, sestaviti veškeré užitečné a prospěšné známosti v oboru veškerých věd lidských v jeden ladně uspořádaný celek, ujímá se ohromného díla rozevříti »*Bránu moudrosti*«, kterouž by každý snadněji a bezpečněji než dosud vkročiti mohl v nepřístupnou dříve říši vědy všeobecné, a tak jako ve školství zásadu vyučování názorného, tak ve vědě první hlásá nyní zásadu, že věda, nemá-li zblouditi v labyrint pouhých smyšlenek a klamných vidin, kráčeti musí neustále ruku v ruce se skutečností.

Jako kmet 62letý z pouti své světové vrací se opět Komenský, zvolen byv před šesti lety za předního biskupa celé jednoty bratrské, v střed bratří svých do Lešna, aby provedl zde podniknuté dílo obrovské; tu však opět krutá stihne ho nenávist osudu, jenž z nejskvělejších plodů ducha jeho kynoucí blaho dopřáti nechce člověčenstvu, dopřáti nechce kynoucí z nich slávu národu českému.

V zuřivém boji Lešno v prach a popel obráceno, a jako kdysi na třicetiletého muže ve Fulneku, tak nyní po druhé zloboh světa s výše neukrotné zloby své shlíží na čtyřiašedetátiletého kmeta, jenž s žalostným, však v nejvyšší vůli oddaným zrakem hledí v temné popeliště lešeňské jako v temný ducha svého hrob, v němž pohřben neocenitelný poklad od více než 40 let nahromaděných

rukopisů, pohřbena největší část toho, co připraveno již k provedení díla o všeobecné vědě lidské! Nejcitelnější tato ztráta pro kmeta, nalézajícího se již na kraji života, jakož pak zničení po dlouhá léta sebrané látky k velkému slovníku českému nenahraditelnou na dlouhé věky bylo ztrátou pro československý národ.

Do všech úhlů světa rozprchávají se nyní bratří čeští, a poslední z biskupů jejich k pozvání pana z Geerů, jehož otec již vědecké snahy biskupovy velkomyslně byl podporoval, odebírá se v Amsterodam, kdežto dále ještě k opravení školství působí novým vydáním a rozmnožením spisů svých školních.

V posledních letech svého života pak zahořel proslavený kmet náš touhou, aby člověčenstvu rozevřena byla již také »*Brána všeobecného míru*«, k čemuž přispěti se snaží ještě spisy svými: »*Anjel pokoje*« a »*Jedno potřebné*«, v kterémž posledním poroučeje nejvřelejšími slovy všem lidem především jiným »*svornost*«, již jako by se loučil s člověčenstvem a vskutku rozloučil se a ve třech letech nebylo ho více.

Nepřízní osudu vyloučen z vlasti a ze středu svého národa, Komenský, zůstav navzdor tomu do posledního okamžiku života vlasti i národu svému vroucí oddán láskou, zasvětil osmdesátiletý život svůj blahu veškerého člověčenstva i dokonal jako muž slávy světové v Amsterodamě, v městě, jež bylo obchodem svým tenkráte městem světovým, zanechav navzdor vší zlobě osudu národu svému i veškerému obecenstvu bohaté dědictví 92 spisů náboženských, školních a vědeckých vůbec.

Dva věky nyní již minuly, co Jan Amos Komenský první vynalezl cestu do nového světa duševního a co branou jazyků a branou moudrosti vésti se jal člověčenstvo v říši všeobecné osvěty a všeobecného míru; podnes celé člověčenstvo kolotalo a lopotilo se v klamu a šalbě předsudků dávnověkých, posud potácelo se v labyrintě světa starého.

Již však vznešené zásady: »vyučujte i učte se na základě přirozeného svého jazyka mateřského, vyučujte a učte se se stálým vzhledem k přírodě a ke skutečnosti a v stálém s nimi souhlasu«, již kouzelné tyto zásady co den mocněji domáhají se platnosti u veškerých národů a rozvírajíce jim brány jazyků a moudrosti, uvádějí je na dráhu v nový svět rozumový a mravní, vedou je v říši vše oblažující osvěty.

Jakož ale, věčný to doklad nevděku lidského! jakož jméno Kolumbovo nezvěčněno jménem vynalezené jím polovice země a jakož jménem Ameriky podloudně v lidskou paměť vtírá se jméno nepatrného, u vynalezení nového světa vší zásluhy prázdného člověka: tak také nyní, kdy zásady Komenského u vyučování i ve vědě co den všeobecnější nabývají platnosti, nepřipomíná se jména prvního vynálezce jejich; ale plným hrdlem hlásá se sláva mnohého, jenž třeba jen kolečko dosti bídného rumu přivezl na vytknutou a vyměřenou prvně od Komenského dráhu v nový svět všeobecné osvěty lidské. Jako apoštol pravé osvěty chodil otec

náš Komenský od národa k národu, a bezzištně vykládaje všem přirozené zásady rozumného vyučování a přemítání o všech věcech lidských, důtklivě sám napomínal i vyzýval je všecky, aby každý z nich především hleděl si jazyka otců svých, jej aby neustále pěstoval, v něm aby dále se vzdělával.

A za vděk nyní falešní prorokové, jakoby jen v jejich vlastním jazyku lze bylo se vzdělávati, drzým slovem hlásají nám neustále: »Chcete-li vejíti v chrám osvěty, musíte se odříci jazyka, musíte se odříci vlasti otců svých i musíte vše obětovat na oltáři nenasytné bohyně naší.«

Přijde však a přichází již doba, kdy tak, jako Kristus vypudil prodavače a kupce z předsíně chrámu Otce svého, vymetáni budou prodavači osvěty z předsíně velebného chrámu jejího a za prchajícím hromová rozléhati se budou slova: »*Chrám můj jest chrám bezzištného osvícení a oblažení veškerých národů jakéhokoliv jazyku, vy však jste jej učiniti chtěli peleší lotrovskou!*«

A když pak vyklizenou předsíní vstupovati budou veškeří národové celého světa v stejně jim všem rozevřený chrám, vzývajíce a velebíce každý svým vlastním jazykem osvětu pojící je všecky věčnou páskou bratrskou: pak v dějinách člověčenstva v lesku ničím více nezkaleném zaskví se jméno slavného syna národa československého, zaskví se jméno *Jana Amosa Komenského*, a tak jako v dějinách světa, nyní nová počítá se doba od vynalezení nového světa hmotného Kryštofem Kolumbem, tak *v dějinách osvěty nová počítati se bude doba od vynalezení nového světa rozumového a mravního Janem Amosem Komenským.*

Naší pak, bratři Slované v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, přede všemi jinými naší jest povinností nejsvětější, *abychom obnovili, zachovali, a pro všechen budoucí čas zasvětili památku muže, jenž vyšed z národa našeho* v osudné oné době, kdy tento v dlouhověkou klesl mdlobu, *proslavil se ve veškerém světě a za přední dědice nehynoucí slávy své ustanovil nás, zůstavil procitnoucí někdy k novému životu národ československý.*

Pročež na tomtéž místě, na kterémž oslavenec náš v mysli své procházel labyrint veškerého světa, aby pak člověčenstvu bezpečný z něho mohl ukázati východ, na tomtéž místě nechť již objeví se nám, nechť objeví se národům celého světa, nechť objeví se všem věkům budoucím posvátný pomník jednoho z nejpřednějších synů národa našeho československého, jednoho z nejpřednějších učitelů člověčenstva — nechť objeví se pomník nesmrtelného *Jana Amosa Komenského.*

Z klidného utěšeného údolí hledí pamětní tento kámen ke dráze světové jako někdy onen, jehož jméno kamenem tím zvěčněno jest, s klidnou utěšenou myslí v širý rozhlížel se svět.

Nechť Angličan, nechť Švéd, nechť Maďar, Polák nebo Holandčan, nechť z daleké Asie národů syn po světové oné dráze staví se v tomto místě, nechť každému z nich skvoucí se na pomníku jméno

velevážným je oslovením: »Stůj noho, posvátná jsou místa!« a nechť každý z nich velebí zde památku učitele praotců svých.

Tobě pak, synu národa československého, tobě nechť pomník ten vždy živým hlásá slovem, *že pravá osvěta nižádný nezvrátí jazyk*, a v hrdém vědomí, že vlastní otec tvůj všechny národy vyučoval ve vlastním jazyku jejich, *s ošklivostí vždy odvrať se od osvěty, jež prodejná a ziskuchtivá nabízí se ti za cenu od otců zděděného jazyka, za cenu od otců zděděné vslati.*

Vás pak všecky, synové kteréhokoliv národa, kdož s upřímnou myslí toužíte po všeobecné všech národů osvětě, *vás všecky nechť osvítí duch, nad posvátným tímto pomníkem se vznášející*, aby vnuknutím jeho se podařilo vám, vyvésti konečně z labyrintu, v němž motaje a kolotaje se neustále jeden s druhým se sráží, a vypraviti je na dráhu *v ono blaženější zřízení světa, ze kterého všichni jako bratří kolem onoho sestoupneme se praporu,* v němž prapory všech národů splynou v jeden všeho člověčenstva prapor, jehož *kouzelná sedmi barev krása, velebně vlajíc nad světem starým i novým, trvalou bude pak lidskému pokolení záštitou všeobecné osvěty, všeobecného na zemi míru!*

Karel Sladkovský při rokování o podání adresy císaři dne 12. prosince 1865.

Následkem neoblomného odporu uherského a chorvatského sněmu nejenom proti únorové ústavě Schmerlingově, nýbrž proti všeliké obecně říšské ústavě rakouské, jež by také pro země uherské koruny platnou byla, a tolikéž tuhým odporem českého národa proti únorové ústavě a »užší« i »plné« říšské radě vídeňské stalo se nezbytným, aby učiněn byl vážný pokus o jiné uspořádání ústavních poměrů Rakouska na základě dohodnutí se s národy. Ve smyslu této nutnosti vydán dne 20. září 1865 památný *císařský manifest*, kterýmž zastavena byla platnost únorové ústavy a prohlášena »volná dráha« k dohodnutí se národů rakouské říše o nové ústavě. V manifestu tom pravilo se vzhledem na passivní odpor Uherska a českého národa oproti Schmerlingově říšské radě mimo jiné: »Veliká část říše, jakkoli vřelá a vlastenecká srdce tam bijou, trvale vzdalovala se společného působení v zákonodárství, hledíc odůvodniti své právní pochybnosti růzností v ustanoveních zákonů základních, kteréž právě jakožto celek tvoří ústavu říše. Má panovnická povinnost nedovoluje mi, abych si nevšímal události, která zdržuje uskutečnění mého zámyslu, hledícího k vývoji svobodného života ústavního a která hrozí nebezpečím *základům práv všech národů*; neboť také pokud se týče zemí, náležejících ke koruně uherské spočívá společné oprávnění k zákonodárství pouze na základě, jejž článek VI. patentu daného dne 26. února 1861 za ústavu říše označuje. Pokud se nedostává hlavní podmínky živého souboru základních zákonů a jasně vytknuté shodnosti částí toho souboru: potud také nevešlo ve skutek veliké a zajisté blahodatné dílo trvalého ústavního právního zřízení říše. Abych Mému císařskému slovu dostál a podstatu formě neobětoval, uzavřel jsem vejíti nejdříve v srozumění se zákonnými zástupci Mých národů ve východních částech říše a předložiti k přijetí zemským sně-

mům uherskému a chorvatskému diplom daný dne 20. října 1860 a základní zákon o říšském zastupitelstvu prohlášený patentem daným dne 26. února r. 1861. — Přihlížeje k tomu, že není dle práva možno, aby totéž ustanovení v jedné části říše stalo se předmětem jednání, v jiných pak částech aby zároveň bylo vůbec závazným zákonem říšským: vidím se nucena *zastaviti platnost zákona o říšském zastupitelstvě* s výslovným prohlášením, že sobě vyhražuju *výsledky vyjednávaní zastupitelstev oněch východních království*, kdyby obsahovaly změny řečených zákonů, jež by se snášely s jednotou a velmocenským postavením říše, *předložiti*, než se rozhodnu, *zákonným zastupitelstvům ostatních království a zemí, abych vyslechl a ocenil jejich stejně vážné mínění.*« Na konci pak pravilo se v manifestu: »Volná jest dráha, která hledíc k právu legitimnímu, k srozumění vede, jestliže — več úplně důvěřuji — obětavé a smířlivé smýšlení, jestliže zralý rozum říditi bude rozvahu Mých věrných národů, ku kterým císařské slovo to s plnou důvěrou se pronáší.«

Jádrem tohoto manifestu bylo předně, že únorová ústava pozbývá platnosti a za druhé, že usnesení sněmů uherského a chorvatského předložena budou sněmům předlitavským, aby o nich svoje stejně závažné mínění pronesly.

Zároveň s císařským manifestem uveřejněn ve »Wiener Zeitung« dne 21. září císařský patent, kterýmž hlavní zásady manifestu přesnou formou vládního nařízení v platnost se uváděly. Uherský sněm svolán byl téhož dne ke dni 10. prosince.

Na sněmu království českého stala se prodlením času v poměru stran taková změna, že dřívější centralistická většina jasnějším roztříděním duchů v kurii velkostatkářské se proměnila v dočasnou většinu autonomistickou, ve většinu usilující o provedení českého státního práva. Touto proměnou zahájena perioda střídání se autonomistických a centralistických většin na zemském sněmu, perioda krutých bojů o většinu v kurii velkých statků, kteréžto boje snad již považovati lze za ukončené.

Dne 23. listopadu zahájen byl sněm království Českého a při tom čten *kabinetní list* ze dne 7. listopadu, jehož znění bylo toto: »Ve svém manifestu a patentu společně s ním vydaném dne 20. září 1865 ukázal jsem cestu, na niž vládě jest nastoupiti, aby zjednány byly *trvalé základy ústavě říše*, která by spůsobilou byla pojistiti mocnářství jednotné trvání a *jednotlivým královstvím a zemím i v oboru jejich samostatnosti* i co nerozlučně spojeným částem celku to, *čeho právem žádati mohou*. Pro důležitost tohoto státního aktu nařizuju, aby zemským sněmům Mých království a zemí v západní části říše při jich zahájení o tom dána byla vědomost.«

Ku konci první sněmovní schůze podal hrabě Albert Nostic návrh, aby za příčinou sděleného sněmu kabinetního listu podána byla císaři adressa, jež by obsahovala odpověď sněmu na císařské sdělení.

Dne 12. prosince bylo pak na sněmu rokováno a rozhodnuto o adresse, o níž se byla většina adressní komise usnesla a ve kteréž se mimo jiné pravilo: »Volna jest dráha, kterou otevřelo Vaše Veličenstvo věrným svým národům ku všestrannému dorozuměla se. Držíme se té naděje pevně, že nižádný z nich nebude chtíti uvaliti na se těžkou zodpovědnost za to, že by dráhu tu pobratřeným národům zahradil nepřekonatelnými překážkami. Doufáme setkati se s nimi se všemi ve společném snažení k nepohnutému od Vašeho Veličenstva vytknutému cíli: neboť aby k cíli tomu se došlo, jest společná všech částí říše potřeba. Tímto cílem jest *obnovené upevnění a věku našemu přiměřené přizpůsobení pragmatické sankce*, aby zachovalo se mocnostní postavení státu společným opatřováním nejvyšších jeho úloh a jednota říše aby pojištěna byla *šetřením rozmanitostí částí, z kterýchž záleží, a dějinného vývoje jejich práv*. Budou-li v takovém duchu vedena vyjednávání, kterýmž Vaše Veličenstvo cestu připraviti ráčilo, obnoví se zase jasnost i pevnost veřejného práva v záležitostech jak celku říšského *tak i českého království*. Blahověstným pak znamením zdařilé obnovy té *bude nám Čechům korunování, oděvké to v království našem symbolické zjevení*, vzájemné rukojemství a nejvyšší zasvěcení ubezpečeného slova právního. Protož toužebně hledí poslušný sněm ra-

dostnému dni vstříc, *kdy spočine staroslavná koruna Česká na posvěcené hlavě Františka Josefa prvního.*“

Rokování bylo velké a lze říci slavné. Mluvili: Zpravodaj hr. Lev Thun; dále kníže K. Auersperg (proti), Rieger (pro), Hasner (proti), hr. Clam Martinic (pro), Sadil (proti), Zeithamer (pro), Brinz (proti), hr. Albert Nostic (pro), hr. Hartig (proti). Herbst (proti), Klaudy (pro), Plener (proti), Sladkovský (pro), Taschek (proti), Trojan (pro). Pak ještě zástupce vlády a opět zpravodaj. Rokování začalo o půl jedenácté a potrvalo do půl sedmé hodiny večerní. Poslanec Plener učinil na konec návrh na přechod k dennímu pořádku. Tento návrh byl při hlasování dle jmen 118 hlasy proti 97 zamítnut a adressa na to odstavec za odstavcem přijata.

*

Sladkovský promluvil takto:

Slavný sněme!

Chtěje hlasovati pro adresu mám za povinnost svou, vyložiti toho příčinu, jež záleží v tom, že císařský manifest ze dne 20. září považuji za výraz pravé svobody a nepřerušené ústavnosti, že onen manifest považuji za skutek tak vznešený, jakéhož v dějinách států ústavních se snad žádného nenalézá. Praví se ovšem s druhé strany, že císařský manifest ze dne 20. září ústavnost naši porušil, avšak veškery důvody, jež pronesly se pro toto mínění i proti němu, nedovedou přesvědčiti ani jednu ani druhou stranu. Za tou příčinou přál bych si, abychom otázku, zdali obhájcové ústavy únorové čili přívrženci císařského manifestu ze dne 20. září hájí pravé a neporušené ústavnosti, předložiti mohli jakési jury anglických znalců ústavnosti. Jsem přesvědčen, že kdyby taková jury výrok svůj pronesla, že by onen řečník na jiném sněmu zemském (dr. Berger na sněmu dolnorakouském), jenž za dobré uznal propůjčiti císařskému manifestu ze dne 20. září fikový list, listu toho sám potřeboval, není-li snad vůbec zvyklý ve všech okolnostech bez takového listu se obcházeti.

Dokazovalo se, že říšská rada se zakládá již v čl. I. diplomu říjnového, avšak článek ten praví, že právo zákony dávati a měniti pro všechen budoucí čas vykonávati se má spolupůsobením sněmů zemských a vzhledem k jistým záležitostem spolupůsobením říšské rady. Dle toho mluví diplom říjnový patrně dříve o sněmech zemských, a *říšská rada čili zákon o říšském zastupitelstvu měl se patrně utvořiti teprve spolupůsobením sněmů zemských*, což ale se nestalo a čímž právě přirozený, souvislý rozvoj ústavnosti byl přerušen.

V tom také spočívá, ačkoliv ne jediná, přece hlavní příčina, že diplom říjnový nevedl ke smíru se zeměmi uherskými, neboť v těchto zemích, kde nejen dle práva, alebrž v skutečnosti a na základě uznaných již volebních řádů zemští sněmové svoláni býti mohli, měl se již diplom říjnový nejen k jednoduchému přijetí a

k inartikulování, alebrž k uvážení a schválení jakožto proposice královská předložiti sněmům zemským, což tím více státi se mělo s ústavou únorovou, a že se tak nestalo, bylo zajisté první příčinou odporu proti diplomu říjnovému. Nechci tím říci, že by se v Uhrách nebyl objevil žádný odpor proti obsahu říjnového diplomu, a jest možno, že odpor takový také nyní se dostaví, jsem ale přesvědčen, že se objeví možnost odpor tento odstraniti a jestli císař pán k vůli vyrovnání se zeměmi uherskými uzná za dobré, od zásad diplomu říjnového vzhledem k zemím uherským v něčem ještě upustit, nebude se dle mého mínění moci říci, že by tím diplom říjnový vzhledem k nám byl porušen, jakož i můžeme býti přesvědčeni, že takovouto povolností neutrpí zajisté jednota a mohutnost říše, neboť péči o tuto jednotu a mohutnost bezpečně můžeme zůstaviti císaři pánu samému.

Pravilo se, že říšská ústava únorová není dílem doktrinářským, alebrž že skutečně jest jakýmsi kompromisem, ovšem nikoli kompromisem subjektivním, alebrž objektivním, dle kterého ona prý jeví se býti jakýmsi středem mezi centralisací, federací a dualismem. Kdo však byl ten neomylný pán, který pravý tento střed vynalezl, v němž přání tolika národů, v němž přání tolika milionů obyvatelstva šťastně se měla stýkati? To je právě doktrinářství, když jednotlivec se domýšlí, že střed takový, jenž by všem vyhověl, jedině svým rozumem vynalezl.

Za tou příčinou právě, že ústava únorová byla doktrinářským vynálezem jednotlivce, nevešla nikdy v život a krev národů.

Dávala se nám výstraha, že valuta peněz u nás beztoho neustále kolísá, nyní pak že také kolísati bude valuta právní; avšak právě ústava únorová byla nucenou valutou státoprávní a tak jako nucenou valutou peněžní nastává vždy nebezpečná krise ve světě peněžním, nastala touto nucenou valutou státoprávní krise, ze kteréž jedinou cestu vykazuje nám císařský manifest ze dne 20. září.

Za příčinou vyjednávání se zeměmi uherskými nemělo prý se ustoupiti od ústavního stanoviska zemí našich. Kde však upustilo se od tohoto stanoviska? Okolnost, že jsme nyní pohromadě a svobodně rokujeme v tomto shromáždění, jest nejpatrnějším důkazem, že stanovisko naše právní a ústavní není v nijakém nebezpečenství, ba císařským manifestem ze dne 20. září vrátili jsme se nazpět k pravému stanovisku ústavní neporušenosti, které jsme ústavou únorovou byli opustili. Praví se ovšem, že tak zvaná plná říšská rada měla zůstati pohromadě a s tou že měli vyjednávati sněmové zemí uherských. Kdyby v oné tak zvané »plné« říšské radě skutečně byli bývali zastoupeni aspoň všickni národové zemí mimouherských, možná, že by ono vyjednávání s ní bylo vedlo k cíli, ale tak, jak říšská rada vypadala v době poslední, kdy 8 milionů obyvatelův zemí mimouherských tam nebylo zastoupeno, nebyl by se sněm uherský s ní nikdy pustil do vyjednávání, neboť nemůžeme věděti, zdali by se později někdy nebylo řeklo, že smlouva s takovým zastupitelstvem, v němž přes osm milionů

obyvatelstva nebylo zastoupeno, nemůže míti nezvratné váhy, a takovou možnost národové uherští jako staří obhájcové ústavnosti a znalcové ústavního jednání zajisté velmi dobře tušili. Pravilo se také, že ústava únorová ani pro země uherské nemohla býti zákonem jen pod výminkou vydaným, avšak v tomto ohledu dokázal právě už jiný řečník druhé strany, že v ústavě některá ustanovení byla vydána jen pod jistými výminkami, čímž nejlépe dokázáno jest, že zákon pod výminkami vydán býti může. Třeba by ostatně ústava únorová nebyla vydána pod nějakými výminkami, jsem přesvědčen, že by aspoň pod žádnou výminkou nebyla mohla vejíti v platnost.

Dokazovalo se nám také, že vlastně nelze mluviti v našich zemích o otázce ústavní, neboť kdyby země uherské diplom říjnový a patent únorový byly přijaly, byla by prý věc každým způsobem bývala vyřízena, a proto prý ústavní otázka jest vlastně jen otázkou uherskou. Avšak to je právě to »kdyby« a poněvadž toho »kdyby« není, *stala se otázka ústavní otázkou říšskou.*

Věřím rád, že kdyby diplom říjnový a patent únorový v zemích uherských se byl přijal, pánové s druhé strany by se nebyli dále o to starali, zdali ústavou únorovou jest snad některý národ zkrácen. V tomto ohledu pak mohu říci, že bychom my naopak nikdy tak nejednali a že bychom si nikdy nepřáli, aby otázka ústavní vyřízena byla přes hlavy toho neb onoho národa, alebrž že si přejeme, aby se vyřídila ruku v ruce srozuměním všech národů.

Pravil-li ale J. Exc. bývalý pan finanční ministr Plener, že jest jednomyslné o tom všude mínění, tuť zajisté již dávno a snadno mohlo tomu býti odpomoženo tím, kdyby za dřívějšího ministerstva aspoň jiný volební řád byl vydán býval.

Pak nebylo by lze se obávati, že většina pro adresu nebude dosti velká. Leč vždy k tomu slušný zřetel bráti nutno a počítati, co většinou je zastoupeno. Kdyby návrh toho smyslu, že »jest to přáním obyvatelstva, aby patenty únorové opětně platnosti nabyly«, k obecnému přiveden byl hlasování, pak by zajisté návrh takový se čtvrtinou hlasů zůstal v menšině. Zemský sněm království Českého nemůže přece porovnáván býti se sněmy jinými, jež pouze 20 členů čítají. Bylo konečně řečeno, že má-li býti podána adresa J. V., adresa ta musí býti jednohlasně schválena. Však toho zajisté není potřebí. Neboť kdyby tomu tak bylo, nikdy nemohla by se většina obrátiti k císaři proto, že by menšinou na věky zbavena byla k tomu práva. Při dnešním jednání nestala se zajisté křivda nikomu; neboť členové komise, kteříž s osnovou adresy nesouhlasili, mohli předložiti jinou osnovu adresy od nich vypracovanou. Nikomu nebylo slovo vzato, aniž odnímáno; každý volně pronésti mohl svoje mínění. I já pronesl jsem důvody své a na jich základě s dobrým svědomím hlasovati budu pro adresu.

Řeč dra. Karla Sladkovského při generální debatě o adrese k Jeho Veličenstvu v příčině volebního řádu, pronesená ve sněmu dne 19. března 1866.

Neochabující, ba stále rostoucí volání po opravě nespravedlivého volebního řádu, petice, pamětní spisy a p. sněmu a zemskému výboru zasílané měly konečně jakýsi výsledek. Zemský výbor, v němž byla tím časem — jako ve sněmu propagandou historické šlechty a doplňovacími volbami — státoprávní strana většiny docílila, odhodlal se k počinu a předložil dne 11. ledna r. 1866 tento návrh:

»Slavný sněme račiž se usnésti: 1. K přípravné poradě o návrzích, kteréž majíce za účel revisi a změnu řádu volení do sněmu podány byly v 3. zasedání sněmu r. 1864, budiž zvolena komise patnácti členů a to tak, že každá kurie zvolí pět členů z celého sněmu. 2. Komisi této buďtež k vyřízení přikázány také všechny petice a všechna podání, týkající se revise a změny řádu volení do sněmu.«

Zástupce vlády rytíř Neubauer oznámil po přečtení tohoto návrhu, že »vláda učinila opatření, aby potřebný statistický materiál byl sebrán a že větší část jeho již úplně je hotova. Vláda jest ochotna všem oprávněným požadavkům vyhověti.« Na to byl návrh zemského výboru bez debaty přijat a do komise zvoleni: kníže Karel Schwarzenberg, hrabě Lev Thun, kníže Jiří Lobkowicz, hrabě Jindřich Clam-Martinic, rytíř August Eisenstein, dr. Hasner, dr. Herbst, dr. Brinz, dvorní rada Taschek, Schrott, dr. Fr. Palacký, dr. Fr. L. Rieger, dr. Fr. Brauner, dr. Karel Sladkovský a prof. Otokar Zeithammer.

Tato komise usnesla se většinou hlasů — přes prudký odpor německých centralistů, — aby podána byla císaři v záležitosti volební opravy adresa a k této adrese aby připojen byl návrh opraveného volebního řádu. Dne 13. března byly na veřejnost dány návrh adresy, obsahující zevrubnou, věcně doloženou kritiku volebního řádu ze dne 26. února 1861 jakož i základní zásady, dle nichž by volební řád ten opraven býti měl, dále pak podrobně zartikulovaný návrh nového volebního řádu. Účelem této akce bylo, aby císař vládě uložil provedení volební opravy dle návrhu většinou zemského sněmu předloženého, vláda pak aby buď císařským nařízením zrušila ustanovení, že ku změně volebního řádu je potřebí přítomnosti tří čtvrtí všech poslanců a z těch dvou třetin hlasů, aneb aby opravený volební řád jakožto oktrojovaný zatímný zákon vydala, na jeho základě nový sněm svolala a tomuto sněmu jej ku schválení předložila. Jiného východiska vůbec nebylo, poněvadž státoprávní strany ve sněmu potřebné dvoutřetinové většiny neměly.

O návrzích komise provedeno bylo dne 19. března povšechné rokování. Němci odporovali proti rokování o adrese a žádali, aby se rokovalo o artikulovaném návrhu nového volebního zákona, vědouce, že pro tento návrh potřebná většina se neshledá. Řečníci státoprávních stran trvaly ovšem na podání adresy s přiloženou osnovou zákona. Zpravodaj většiny byl hr. Clam-Martinic, zpravodajem menšiny prof. dr. Ed. Herbst. Pro návrh většiny mluvili v povšechném rokování dr. K. Sladkovský, Sadil, prof. Zeithammer, hrabě František Thun, hr. Lev Thun, a jakožto generální řečník dr. Rieger; proti návrhu většiny mluvili býv. finanční ministr Plener, prof. dr. Hasner, prof. Schrott a dvorní rada Taschek. Německý návrh, aby se přes navrženou adresu přešlo k dennímu pořádku, zamítnut 119 hlasy proti 100. Následujícího dne pak (20. března) přijata adresa v podrobném rokování 119 hlasy proti 98.

*

Karel Sladkovský doporučil přijetí adresy touto řečí:

Slavný sněme!

Dle způsobu, jak jest zavedeno rokování o návrhu komise, jež zvolena byla, aby vypracovala návrh, dle kterého by se volební řád měl upravit, chci se také přísně zachovati a proto chci v přední řadě promluviti proti námitkám, které se strany menšiny komise učiněny byly proti návrhu čelícímu k tomu, aby slavný sněm zvláštní adresu J. Veličenstvu králi našemu podal, aby král v záležitosti tak důležité, jako je právě volební řád, ráčil se uchopit iniciativy.

Bylo právě řečníkem, jenž přede mnou mluvil, vytýkáno v celku velmi podivným způsobem výboru, jako by se byl dopustil v poradách svých nějakého poklesku, bylo mu totiž vytýkáno, jako by byl měl bůh ví co schůzí — skutečně ani nevím, kolik jich bylo — a že v jedné z posledních teprv, totiž dne 5. března se začalo mluviti nenadále o podání adresy císaři a králi našemu.

Já však se, pánové, táži, co v tom vlastně jest podivuhodného, co vlastně zasluhuje nějaké výtky, že se stalo tak a ne jinak?

Mám za to, že pravidelný chod porad o celé záležitosti sám s sebou věc způsobil a že jinak býti nemohlo; vždyť, pánové, každý z vás, kdokoliv — a jsem přesvědčen, že učinil tak každý — přečetl zprávu komisí nám podanou, zajisté nahlédl, že nežli k tomu návrhu, jaký komise činí, se přišlo, dříve se musilo vůbec vědět, oč vlastně jde, že se musilo vědět, čeho vlastně chceme docíliti a teprve, když si komise byla vědoma, čeho vlastně si přeje, a když seznala, že by provedení toho, co žádoucno jest, obyčejnou cestou provésti se nedalo: tu teprve mohlo v tom neb onom členu komise vzniknouti pomyšlení, aby se učinil návrh takový, že když obyčejnou cestou věc možna není, aby se provedla cestou jinou. V tom tedy, pánové, že takový návrh v komisi teprve v posledních sezeních učiněn byl, nemůže nikdo hledati cosi podivuhodného, cosi neobyčejného neb cosi takového, z čeho by se druhé straně nějaká příčina zavdala, aby si na to stěžovala. Vždyť, pánové, není dokázáno, zdali mimo navrhovatele také ještě někdo z celé komise o tom věděl dříve, nežli se návrh učinil. Či jest to obyčejné v komisích, aby každý jednotlivý člen komise, dříve než nějaký návrh učiní, sdělil jej všem ostatním členům?

Mám za to, že velmi mnohý návrh vznikne v hlavě navrhovatelově teprve v okamžiku, když v poradě sedí, aniž se dříve o něm stala zmínka. To tedy, pánové, je zcela přirozená věc, a jak jsem již dříve řekl, nemůže si na to stěžovati nikdo. Já naopak se divím, že vůbec o takové věci stala se zmínka ve zprávě tištěné, a když se to již stalo ve zprávě tištěné, že se ta věc opakovala s důrazem ve sněmovně. Co se týče formálních námitek proti tomu, aby se v záležitosti opravy volebního řádu podala J. V. adresa, jest

první námitkou, že komise činíc návrh ten překročuje meze svého mandátu.

Bylo již v tomto ohledu velmi dobře odpověděno panem zpravodajem většiny, že komise, když dostane nějaký úkol, nějakou úlohu, přece musí míti právo, aby přemýšlela o něm a ponavrhla slav. sněmu takové prostředky, jakými by to, co provésti se má, provésti se dalo; a když tedy komise uznala tuto cestu a navrhuje ji slavnému sněmu, nevím, jak by v tom se mohlo shledati nějaké překročení mandátu. Kdyby komise sama o sobě něco učinila, co by snad vedlo k nějakému provádění jejího náhledu, kdyby byla obešla slavnou sněmovnu, tu bych ovšem uznal sám, že je to překročení mandátu; když ale komise činí nějaký návrh sněmovně, ať si jest návrh jakýkoliv, o kterém se nemůže říci a nikdo nemůže dokázati, že by nesouvisel s hlavní věci, že by nebyl prostředkem k tomu, co vlastně komise měla k poopravení prací předsevzíti, když to vše nemůže se dokázati a toho všeho není, nevím, jak vlastně by se mohlo podstatně dokázati, že komise úlohu svou překročila, že překročila meze svého mandátu.

Praví se pak dále, že kdyby snad ani toho nebylo, že by totiž komise nepřekročila meze svého mandátu, tak že aspoň návrh, který činí na podání adresy J. V., čelí proti jednacímu řádu a proti zřízení zemskému, jež v § 38. zřejmě ustanovuje cestu, jakou jedině může se ve sněmu měniti volební řád a zřízení zemské vůbec. Pánové, je ovšem v § 38. naznačeno, jakým způsobem slavný sněm platná usnesení má činiti, když by chtěl měniti jakákoliv ustanovení volebního, či vlastně zemského zřízení; avšak, pánové, proto, že sněm má právo sám také uzavírati a platně se usnášeti o změně volebního řádu a usnesení svá pak předložiti prostě jenom k nejvyššímu stvrzení, z toho nenásleduje, pánové, že by sněm neměl právo v téže záležitosti, v které má právo zakonodárné, také přání své ve zvláštní adrese projeviti nejjasnějšímu králi anebo vládě.

Já mám za to, že když máme moc zákonodárnou, že v tétéž věci máme zajisté i právo, jakousi prosbu, jakési přání pronésti. Neboť v § 19. zemského zřízení se praví výslovně, že sněm má také právo činiti návrhy v takových záležitostech, jež se týkají všeobecného zákona a zřízení, kterých vyžaduje potřeba a blaho země, a já mám za to, pánové, že volební řád se týká potřeby a blaha naší vlasti, že se týká potřeby a blaha celého království našeho, o tom tuším nebude nikdo pochybovati. Kdyby tedy skutečně bylo tomu tak, jak se pořáde tvrdí z druhé strany, že se činí již jakýsi návrh, co se týče volebního řádu, mám za to, že bychom ani tím své moci, že bychom tím své příslušnosti nikterak nepřekročili, nýbrž že bychom se úplně drželi a pohybovali v mezích ústavního zřízení zemského, třeba bychom z části a na čas jaksi upouštěli od většího práva, které máme; avšak od práva nějakého na čas upustit, když většina sněmu s tím souhlasí, to nemůže nám zajisté nikdo zapovědět.

Mohla by se činiti námitka, kdybychom si chtěli osobovati větší právo, avšak, jak pravím, práva svého v jistém případě nepoužiti, nemůže nikomu a tedy ani slavnému sněmu nikdo zakazovati nebo brániti; nepoužíváme-li v tomto případě svého práva, nemůže nikdo právem tvrdit, že tím rušíme zemské zřízení. Pánové, ukázalo se k tomu, že by se tím snad sněm jaksi vzdával své zákonodárné moci v záležitosti, která mu přísluší, že by sám svého ústavního práva se zříkal. Dovoluji si poukázati na příklad jiné země, na příklad, jak se děje u jiného národa, pánové, o kterém zajisté všichni budete přesvědčeni, že je ústavností čili konstitučním duchem skrz na skrz proniknut, a že by dojista žádného nedopustil se kroku, který by pravé ústavnosti v nejmenším byl na újmu, který by pravé ústavnosti v nejmenším mohl zadati. Pánové, národ ten, který právě tak, jako my chceme bezprostředně obrátit se ku králi svému, skoro ve všech nejdůležitějších záležitostech neustále a bezprostředně obrací se ke svému králi, je národ maďarský. Národ ten obrací se ku králi v záležitostech takých, které nejsou ani o vlas méně důležitější, než záležitost, o které my nyní jednáme. Jeť známo, že šlo a jde od r. 1861 o to, aby v Uhrách zaveden byl základní zákon říšský, že se jedná o základních zákonech říšských, o svolání a obeslání obecného říšského sněmu, o diplomu říjnovém, kterým oživena opět ústavnost ve veškeré říši naší, stran všech těchto záležitostí vede se od r. 1861, nyní již v druhém sněmu uherském neustále vyjednávání. Pánové, sněm uherský, ačkoli mu v r. 1861 diplom říjnový a ústava únorová byly podány jakožto předloha, nepustil se do porady o těchto předlohách, neusnášel se o nich, nýbrž projevil prostě v adrese ke králi svoje mínění a žádal také a žádá nyní opět za iniciativu J. V. krále v této záležitosti a nikdo z celého národa maďarského, který, jak všichni uznáváme, v ústavních záležitostech velmi dobře se zná, nikdo nepozvedne svého hlasu, aby řekl: To není ústavní, neměli jste se obracet ku králi, měli jste vzíti diplom říjnový a ústavu únorovou v poradu a zavrhnouti je. To by bývala přesná cesta, a přece se nestalo tak a nevyčítá se sněmu uherskému, neříká se, že proti ústavnosti o něco žádal, že činil krok na úkor a újmu ústavnosti.

A takž mám, pánové, i já za to, že my s týmž právem, jako sněm uherský, můžeme se v záležitosti tak důležité, jakou jest volební řád, přímo ke králi, přímo k J. V. obrátiti, a můžeme, neříkám tak, jak se nám podkládá, činiti určitý návrh, ale jako národ maďarský stížnost vznésti ku králi a vysloviti v této stížnosti přání, na jichž splnění s největší horoucností již po drahnou dobu čekáme. Nyní, pánové, činí se nám druhá námitka. Praví se totiž, že v adrese, kterou navrhujeme a kterouž sněm se má obrátit přímo k J. V. králi našemu, že v adrese té jaksi vyzýváme k oktrojování nového volebního řádu, že tedy chceme obcházeti ústavní cestu a že chceme apelovat na neobmezenou moc J. V. krále.

Však, pánové, již sama zpráva menšiny a také odůvodnění ústní této zprávy, jak od výtečného zajisté řečníka jsme odůvodnění to slyšeli, již zpráva ta i odůvodnění ono ukazuje nejistotu, v které sama menšina komise se nalézá. Ukazuje nedostatek důvodů a ukazuje, kterak zpravodaj sám si nebyl vědom a si nebyl jist, jakým způsobem by toto tvrzení mohl dokázati tak, že by věc měla aspoň nějakou pravděpodobnost do sebe. Neb, ačkoli napřed se tvrdí ve zprávě, že se obracíme ku králi s žádostí, aby oktrojoval, ku konci se musí ve zprávě přijíti k tomu, že to neleží v adrese, nýbrž že adresa ve svém znění neobsahuje nic jiného než žádost, aby král uchopil se iniciativy v tom směru, aby podána byla slavnému sněmu od vlády samé předloha na opravu volebního řádu. A to, pánové, taková žádost, aby vláda nějakou předlohu učinila, právě ani sama zpráva menšiny neodvažuje se prohlašovati za neústavné. Ovšem ústně bylo pověděno, že jest to neústavní, že bychom se na vládu měli obrátiti a nikoli na krále; avšak, pánové, my se neobracíme ku králi se žádostí, aby král sám předlohu k slavnému sněmu učinil, nýbrž my se obracíme v adrese ku králi, jak jsem byl již dříve k tomu poukázal, abychom stížnosti své proti nynějšímu volebnímu řádu přednesli, abychom vysvětlili, že skutečně je svrchovaně potřebí, aby byl volební řád opraven a že jest nejvyšší čas, aby vláda takovou předlohu podala. Jenom za tím účelem vyznačuje se v adrese, co ve volebním řádu se neshoduje s přáními našimi, ale nikoli abychom vládě, neřku-li králi chtěli předpisovati, v jaký smysl by předloha, kterou vláda k vybídnutí Jeho Veličenstva předložiti má, měla býti vypracována a jak by měla zníti. Že zároveň jest od komise návrh vypracován, to neračte míchati s adresou. To má jiný důvod velmi podstatný, který musí uznati všichni, kdož vůbec chtějí uznati, že komise měla úkol vypracovati návrh. Komise dospěla k poznání, že oprava volebního řádu jakkoli je žádoucna, nedá se obyčejnou cestou provésti; poněvadž ale viděla, že mimořádná cesta, kterou navrhuje, závisí na rozhodnutí slavného sněmu, jestli chce tuto cestu nastoupiti čili nic, musila komise také na tu možnost pomysliti, že by slavný sněm nechtěl nastoupiti na cestu neobyčejnou, a pro ten případ byla povinna, aby vyhověla dané sobě úloze, vypracovati skutečně návrh opravný volebního řádu, jak ona zapotřebí uznala. Za tou příčinou je vypracován ten volební řád a podává se zde slavnému sněmu, nikoliv ale ani slavné vládě, ani Jeho Veličenstvu císaři a králi našemu, jako nějaký vzor snad anebo měřítko, dle kterého by vláda měla být vázána, aby se řídila, nýbrž návrh ten podává se jenom slavnému sněmu pro případ, aby slavný sněm, kdyby nechtěl přistoupiti na návrh, aby podána byla adresa, mohl pokračovat sám v opravě volebního řádu. Nyní, pánové, když se ale praví, že adresa v nejasném slohu svém jaksi zahrnuje v sobě také žádost za jakési oktrojování, tu, pánové, táži se, kdyby skutečně tomu tak bylo, čeho by se to oktrojování mohlo vlastně týkat? Nemohlo by se to nikterak týkat toho, jak se praví, aby slavná

vláda návrh ten, který komise vypracovala pro slavný sněm, potvrdila; patrně nemohlo by se to týkat než stížnosti, a to hlavní stížnosti, která se vede v návrhu adresy, jež se má podat Jeho Veličenstvu císaři a králi našemu. Patrně vede se stížnost tato jenom proti jednomu ustanovení, jež v §. 38. zemského zřízení je obsaženo, že všeliké opravy zemského řádu a následkem toho všeliké opravy důležitější volebního řádu nemohou se stát jinak než většinou dvou třetin ze tří čtvrtí přítomných všech členů slavného sněmu. Nuže, pánové, táži se: kdyby skutečně se vedla stížnost na toto ustanovení, byla by tato stížnost žádostí za oktrojování? Já, pánové, nevím, jak všichni páni členové v této sněmovně o té záležitosti soudí, avšak dovolte mi, abych zde projevil o této záležitosti mínění své a mínění všech, kteří jsou v politickém snažení mými soudruhy.

Když, pánové, v císařském manifestu ze dne 20. října, jenž uveřejněn byl jakožto úvod k diplomu říjnovému, Jeho Veličenství císař a nejjasnější král náš výslovně a zřejmě se byl prohlásil, že všechny zásady v diplomu říjnovém složené, znovu zavedené neb navrácené, že veškeré tyto zásady a všechna tato zřízení zůstavuje k dalšímu rozvoji dospělému náhledu národů svých, když, pánové, císař a král náš tenkráte pronesl pamětihodná tato slova — tuť každý z nás nevykládal si jich jinak, než že tímto okamžikem byly národové čili zástupcové jejich povoláni, aby při hotovení a vydávání jakéhokoliv základního zákona státního, jenž by se na dále měl činit a tvořit, se súčastnili svým rozhodujícím hlasem. Následkem toho jsme soudili, že vydá-li se, jak se státi musí, pro započetí ústavního působeni základní zákon, volební řád pro jednotlivá království a země, za tou příčinou, aby se mohl zákonodárný sbor sejíti — že se to stane způsobem ne-li prozatímním, aspoň takovým, aby tato jednostranně vydaná zřízení ústavně mohla se opravit a přijetím ze strany zástupců národních státi se pak skutečně smlouvou mezi panovníkem z jedné a mezi národy ze strany druhé. Avšak, pánové, takovým způsobem se věc neprovedla; je vám všem známo, jak od toho dne, kdy prohlášen byl slavný diplom ode 20. října 1860, jak od té doby z rozličných stran, od rozličných rádců koruny, rozličných vad se bylo dopuštěno, které z části byly a jsou nyní již odstraněny. Tak stalo se, že volební řády pro jednotlivá království a země, jež uveřejněny byly dne 26. února 1861, že tyto volební řády a zemská zřízení nebyly uvedeny jenom zatímně, nebyly předloženy hned shromážděným sněmům jakožto vládní předlohy, aby se sněmové o nich radili, nevyžadují-li oprav, a pak teprva aby předloženy byly k nejvyššímu stvrzení, by takto mezi národy a panovníkem stala se smlouva ústavní.

Zemská tato zřízení, volební tyto řády, byly zavedeny hned jakožto definitivně platné. Avšak, pánové, ani to by ještě nebylo největší vadou: bylo v nich vysloveno, že aspoň po jistou řadu let připouštějí oprav, leč oprava tato a i možnost opravy této byla jenom zdánlivou, a tu, pánové, jest právě největší vada, poněvadž

jest oprava tato vázána na takovou podmínku, že by se tato nikdy nesplnila, na podmínku takovou, pánové, aby ona část zástupců národa, ona část sněmovníků, která ve volebním řádu, uveřejněném od vlády dřívější, shledává největší výhody, aby od těchto samých sněmovníkův od výhod těchto bylo upuštěno, což, pánové, nelze doufati, jak nás zkušenost poučuje a není to také možno, poněvadž uznáváme sami, že zástupcové kteréhokoli národa mají povinnost, aby, pokud možno, hájili práv svého národa a v tom ohledu jest snad možno, že zástupcové národa při kterékoliv záležitosti snad v přílišné horlivosti své *nechtějí upustiti ani od toho, od čeho by po právu a slušnosti a bez poškození svého národa* mohli a měli upustiti.

Nuže, pánové, když tedy takovým způsobem opravení volebního a zemského řádu bylo učiněno nemožným, když bylo učiněno nemožným, aby ty zákony, které nám byly původně oktrojovány, poradou v zemských sněmích se opravily, dle přání rozličných království a zemí se přizpůsobily a ústavní cestou nabyly platnosti smlouvy ústavní, když to se stalo nemožným, pánové, a když se to stalo nemožno jedním článkem oktrojovaných těch zemských zřízení: nuže, pánové, když nyní třeba bychom skutečně žádali, abychom od platnosti tohoto článku byli osvobozeni, byla by to žádost oktrojování? Dle mého stanoviska, pánové, dle přesvědčení mého aspoň by to nebyla žádost za oktrojování, ale žádost za zrušení oktrojované ústavy, která právě klade nepřekonatelné meze tomu, abychom mohli z oktrojování přejíti do skutečné ústavnosti, abychom mohli přejíti do stavu, o kterém bychom směli a musili říci, že stav ten zakládá se na dobrovolném shodnutí mezi národy z jedné strany a panovníkem ze strany druhé. Pánové, kdybych kdykoli v životě svém chtěl se dopustiti toho, že bych chtěl snad hájiti návrhu, který by radil, aby slavná sněmovna obrátila se přímo ku králi v záležitosti změnění takového zákona, který by byl učiněn a utvrzen smlouvou mezi sněmem, mezi zastupitelstvem národa a mezi panovníkem, který byl by učiněn následkem úplně dobrovolného usnesení zástupců národních, následkem přihlášení se jich k tomu, a následkem stvrzení se strany mocnářovy, kdybych toho se dopustil, pánové, tož buďte přesvědčeni, neodvážil bych se vystoupiti se smělou tváří a tvrditi s dobrým svědomím, že jednám ústavně! Ani já, pánové, ani někdo jiný, kdož se mnou stejně smýšlejí, nechceme opustiti cesty ústavní.

Nikdo nechce obejíti práva ústavnosti! Pánové, *naopak chceme, abychom se pravé ústavnosti domohli!*

Pořáde mluví se s oné strany, jako by šlo o nějaké smluvení se s korunou, o nějaké shodnutí se, a o tom prý nesmí býti řeči, poněvadž máme jistý zákonný stav a kde jest zákonitý stav, tam se nemůže mluviti o žádném smlouvání, o žádném novém se shodování.

Já, pánové, pravím, že se stanoviska těch, kteří nynější stav, zakládající se na zákonech, vesměs *oktrojovaných*, považují za stav

skutečně a opravdově ústavní, se ovšem také může tvrditi, že se nesmíme dále přímo obraceti ku králi svému, avšak tu jest, pánové, právě ten rozdíl, jak jsem dříve vyložil. *My právě nestojíme na této půdě*, my jsme vstoupili do tohoto slavného shromáždění na základě patentu únorového, na základě volebního řádu a zřízení zemského únorového; však, pánove, jak všichni se budete pamatovati, *vstoupili jsme sem s výslovným ohrazením, že vstupujeme do tohoto shromáždění jen za tou příčinou, že veškeré zákony únorové považujeme toliko za prozatimné*, poněvadž v nich samých se praví, že se budou moci opraviti, což se ovšem bohužel ukázalo býti nemožným.

A výslovně v tom ohražení se pravilo dále, že zejména se *ohrazujeme proti všemu zkrácení práv hrálovství našeho* a národnosti kterékoliv ve vlasti naší, jež by se na základě patentu únorového mohlo státi. Pánové, není snad ani třeba, abych ohrazení to zde opakoval, znáte je všickni, bylo předneseno v prvním zasedání sněmu, jenž zasedá vůbec na základě patentu únorového a na *stanovisku tohoto ohrazení, pánové, stojíme ještě dnes. My ještě dnes trváme na tom, že patenty únorové jsou a mohou se považovati jen za prozatimné, pokud se strany zastupitelstev národních nebudou přijaty* takovým způsobem, že nebude moci býti žádné pochybnosti, že veškeří národové a že veškeré země a království se v ně také platně *uvázaly*. To ale posud se nestalo a proto, pánové, s našeho stanoviska jest úplně možno, že pravíme: *ano, jsme na cestě vyjednávání, na cestě uspokojení a shody s korunou.*

Za tou příčinou, a to jest opět novým důvodem, obracíme se přímo k Jeho Veličenstvu králi našemu, přímo k mocnáři, a tu, pánové, opět ještě jednou poukazuji k tomu, že máme i v této záležitosti a můžeme míti za příklad zastupitelstvo národu uherského, zastupitelstvo toho národu, o kterémž ještě jednou to opakuji, nikdo neopováží se tvrditi, že by opouštěl cestu ústavnosti.

Tu, pánové, máme důkaz v nejnovější době, co se týče jejich práv, co se týče toho, co vláda nynější od nich žádala, aby totiž uznali diplom říjnový a aby vzali patent únorový v poradu, že v té záležitosti opět jen adresou králi svému odpovídají, a mínění své v adrese pronášejí, nikoli ale nepouštějí se do zákonodárné činnosti ani v tu stranu, aby zamítli, ani aby opravili.

My, pánové, jsme ochotni, my chceme, pokud jen možno bylo, se pustiti v opravu zákona, který patentem únorovým byl za základní zákon prohlášen, avšak, pánové, má-li se to učiniti, nesmí to býti možnost zdánlivá, musí to býti skutečná, nesmí to býti možnost taková, kde se třem dá něco k rozhodování, avšak se řekne, že když dva souhlasí a třetí nepřistoupí, pak to nebude platným usnesením.

Než, musí se říci, když většina se na něčem usnese, bude to míti platnost a bude míti většina právo to měniti, nikoliv ale, pánové, aby se řeklo, když několik jenom jich nepřistoupí a když

několik jen nebude poradám přítomno, když se bude jednati o to, pak nebude jednání míti žádnou platnost.

Tu, pánové, není a nebude ovšem žádné naděje, abychom se domohli toho, co jsme podmínkou učinili, když jsme vstupovali do tohoto shromáždění, nebude naděje, že toho docílíme, když setrvati chceme v tomto slavném shromáždění a dovolávati se toho, aby volební řád náš byl všestranně uspořádán a upraven, jak toho vyšší spravedlnost božská i světská vyžaduje.

Poukázat musím ještě k tomu, že zpráva, jak nám jest podána od nynější komise, ustanovené k tomu, aby se opravil volební řád, může nám, kteří jsme před 3 lety činili návrh na opravení volebního řádu a kterým se tenkráte prostě odpovědělo, že volební řád se spravedlností úplně souhlasí a že vlastně by opravení volebního řádu čelilo k zrušení ústavy, nám, pánové, kteří jsme tenkráte ten návrh činili a tu odpověď dostali, jest zpráva nynější komise úplným zadostiučiněním, že jsme ne marně, ne svévolně naléhali, aby volební řád byl prohlédnut a také opraven. Kdyby, pánové, nic jiného nebylo se stalo, před celým světem jest nyní dokázáno, že co jsme tenkráte tvrdili a co jsme tenkráte čísly dotvrdili, čísly, o kterých se nám říkalo, že nejsou úřadní, jest nyní již dokázáno čísly úředními, a tolikéž je dokázáno, že my skutečně žádáme, že skutečně se zasazujeme za věc spravedlivou, a to konečně doloživ, prosím, pánové, abyste k spravedlivé této věci přistoupili, aby ve společné vlasti naší zavladl mír, za který jsem se upřímně, z vroucího srdce přimlouval již tehda, kdy slova má nebyla dobře vykládána, mír, za který se dnes opětně přimlouvám, doporučuje, abychom uzpůsobili zákon, na kterém by mohli oba národové v zemi se spokojením setrvati a k oslavě společné naší vlasti působiti!

Řeč Karla Sladkovského při jednání o podání adresy ve sněmu českém dne 7. prosince 1866.

Když se byly po skončené válce z roku 1866 a po odchodu pruského okupačního vojska veřejné věci v Rakousku opět tou měrou uklidnily, že bylo lze pokračovati v politických transakcích manifestem ze dne 20. září 1865 zahájených a výbuchem války přerušených, zahájen dne 19. listopadu 1866 sněm království Českého a na počátku první schůze čten císařův vlastnoruční list ze dne 13. října 1866 svědčící tehdejšímu »státnímu ministrovi« hr. Richardu Belcredimu Tento vlastnoruční list pojednával o ukončené právě nešťastné válce a jejích *nepolitických* následcích, o věrné oddanosti, již národové rakouští v době války říši a trůnu osvědčovali a o potřebě, aby rány válkou obyvatelstvu Čech, Moravy a poněkud i Dolních Rakous zasazené co nejdříve byly zhojeny. Aktuální politiky vnitřní se list ani slovem nedotekl. Hned na konci první schůze podal dr Herbst se soudruhy a na počátku druhé schůze hr. Jindř. Clam-Martinic se soudruhy návrh, aby sněm na vlastnoruční list císařův, ačkoli tento sněmu přímo nesvědčil a také na jiných sně-

mech čten býti musil, odpověděl adresou. Oba tyto návrhy odkázány devitičlenné, z kurií stejným počtem zvolené komisi a dne 6. prosince 1866 podaly většina i menšina této komise sněmu svoje zprávy a návrhy. Zpravodajem většiny (6 členů) byl hrabě Lev Thun, zpravodajem menšiny (3 členové) prof. dr. Ed. Herbst. Čtyři první odstavce většinou navržené adresy vztahovaly se na překonanou válku, obsahovaly díky císaři za jeho uznání i projevené úmysly a žádost, aby škody obyvatelstvu válkou způsobené co nejdříve byly nahrazeny. S těmito odstavci souhlasila německo-centralistická menšina, avšak žádala, aby místo následujících, politických odstavců byly do adresy pojaty také politické, ale opačným směrem se nesoucí, jí vypracované výklady.

Pátý a následující odstavce většinou navržené adresy zněly takto: »Avšak netoliko těžké rány, které utrpěl blahobyt národa, hojiti jest úmyslem Vašeho Veličenstva; opět a opět ráčili Jste nejmilostivěji prohlásiti za nejpilnější panovnickou péči Svou, aby ústavní poměry naší říše došly trvalého ustálení. Žalostné vypuknutí války přerušilo snahy Vašeho Veličenstva a nešťastný konec její rozmnožil nesnáze, ve kterých říše se nachází. Cíl ale zůstává povždy týž, aniž podléhá změnám Jako prve, tak i nyní má věrně poslušný sněm Českého království přesvědčení, že ústavního ustrojení říše dle práva dojíti lze jenom cestou od Vašeho Veličenstva naznačenou, svobodnými a upřímnými úmluvami, spočívajícími na neodvolatelném základě Nejvyššího diplomu ze dne 20. října 1860 a vedenými v jeho duchu, za prostředkujícího působení koruny, a že přirozené povaze a potřebám Rakouska jen taková ústava vyhověti může, která má v sobě pevnou záruku, především podmínek trvalosti a moci říše, ovšem ale také trvání a samosprávného řízení jejích království a jejích zemí Přesvědčení toto u nás pohromami poslední doby nabylo jen ještě větší síly...«

Uvedené tuto věty tvořily 5. až 12. odstavec většinou navržené adresy. Odstavec třináctý dovolával se manifestu ze dne 20 září 1865 ohledně slibu, že o návrzích sněmů uherského a chorvatského na upravení ústavních poměrů v rakouské říši vyslechnut bude »stejně závažný hlas« ostatních sněmů a ve čtrnáctém pak odstavci se pravilo: »Ve vznešeném tomto slovu Vašeho Veličenstva, jakožto legitimního dědice staroslavné koruny, kterou že dle práva a posvátného obyčeje se chce dáti korunovat, Vaše Veličenstvo nejednou prohlásiti ráčilo, spatřuje sněm království Českého plnou záruku, že nikoli bez přičinění zemského zastupitelstva — a doufáme, že takového zastupitelstva, jehož složení ručí za všeobecné uznání jeho mravní i právní kompetence, — veliká úloha všestranného narovnání dovedena bude k rozřešení svému, že bez takového přičinění nic se nestane a státi nemůže, co by zjinačilo starodávné státoprávní postavení království Českého a jeho poměry ke trůnu a k říši, a že zejména země koruny České bez svolení zákonných jejich zástupců nebudou moci spojeny býti do nižádného nového státoprávního útvaru. — V pevné důvěře, že cokoli by zkracovalo práva království Českého, aneb jednotu a mocnost Rakouska uvodilo v nebezpečí, nebude ani od moudrého panovnického ducha Vašeho Veličenstva dopuštěno, ani kdy od věrného zastupitelstva českého uzavřeno, za to má věrně poslušný sněm, že mu jest odročiti líčení oprávněných nároků a žádostí zemských k té době kdy povolán bude, aby do vyjednávání Vaším Veličenstvem zahájených vstoupil se vší silou hlasu svého« a t. d.

Menšinou navržená politická část adresy obsahovala nepříznivou, odsuzující kritiku vládní činnosti v ohledu politickém a hospodářském od zastavení únorové ústavy, líčila temnými barvami rozháraný stav říše jakožto následek onoho zastavení ústavy a vrcholila v závěrečném odstavci prosbou: »Vaše Veličenstvo račiž na propravu k zavedení soustavy odpovědné vlády, kterouž Vaše Veličenstvo vůbec ve skutek uvésti odhodláno jest, nejmilostivěji nařídíti, aby co nejdříve obnoven byl přesný stav ústavní také pro země na této straně Litavy a následkem toho aby svolána byla říšská rada, jakožto ústavní zastoupení těchto zemí.« — Žádala tedy adresa menšiny za prosté obnovení platnosti únorové ústavy v zemích mimouherských.

O těchto návrzích rozproudilo se velké rokování, v němž mluvili *pro návrh většiny*: prof. Tonner, dr. Trojan, prof. Zeithammer, dr. Rieger, hrabě Clam-

Martinic, dr. Brauner, dr. Klaudy, K. Sladkovský, Komers, kníže Jiří Lobkowicz (jakožto generální řečník za ostatní ještě přihlášené řečníky) a hr. Lev Thun jakožto zpravodaj většiny; proti návrhu většiny a pro návrh menšiny mluvili: Ig. Plener, Taschek, Wolfrum, dr. Görner, dr. Pickert, dr. Klier, hr. Hartig, Wolf, dr. Schmeykal, generální řečník prof. Schrott a zpravodaj menšiny prof. dr. Ed. Herbst.

Po skončeném povšechném rokování přijat celý návrh většiny komise za základ podrobného hlasování 126 hlasy proti 91, v dalším pak podrobném rokování přijata osnova většiny odstavec za odstavcem.

*

Řeč Karla Sladkovského zněla takto:

Slavný sněme!

Dříve než o věci samé se pronesu, chci jenom stručně se zmíniti o formální stránce návrhu, na jehož základě dnešní rokování se děje. Dle mého osobního mínění nevymáhá právě vlastnoruční list ze dne 13. října nějaké odpovědi Jeho Veličenstvu zvláštní adresou, neboť jest obecně známo, že pokaždé, když Jeho Veličenství očekává od kteréhokoli zastupitelstva, od kteréhokoli sněmu zvláštní vyjádření — a zejména očekávalo to J. V. při zahájení sněmu — že se obrací k sněmu při jeho svolání zvláštním reskriptem královským. Takovým způsobem osloveny Jeho Veličenstvem při zahájení sněmy uherský a chorvatský.

Pánové, při důležitosti sněmu království Českého, při důležitosti tohoto sněmu, jenž zajisté v každém ohledu rovnati se může jak sněmu záhřebskému, sněmu trojjediného království, tak i sněmu uherskému, zejména v době nynější, při důležitosti této soudím, že sněm český na vlastnoruční přípis J. V. ze dne 13. října by vlastně neměl příčiny, aby odpověděl zvláštní adresou. Avšak mimořádné poměry vážné doby, kterou jsme prožili utrpením a obětmi, jež veliká část vlasti naší pro celou říši přinésti musela, zavdaly podnět, že uznáno za dobré a vhodné, aby sněm zvláštní adresou Jeho Veličenstvo oslovil. Sněmovna sama, ačkoli by v takovémto případě neměla hrubě příčinu k podání přímé odpovědi J. V. králi našemu, přece se na tom usnesla, a nelze ovšem popříti, že má k tomu právo vždy a za všech okolností.

Připojuju se tedy i já k návrhu, aby adresa J. V. byla podána. Následkem toho, že se stalo usnesení, aby J. V. podána byla adresa, leží nám zde dva návrhy před rukama, návrh většiny komise a návrh menšiny. V čem se oba tyto návrhy v podstatě liší, bylo již tak obšírně od řečníků nejvýtečnějších v tomto sněmu dolíčeno, že není třeba ještě šířeji se o tom rozkládati. Avšak zdá se mi nutným, abych v krátkosti naznačil, jakým způsobem já onen rozdíl pochopuji, a proč následkem toho rozdílu pro jednu a ne pro druhou hlasovati hodlám. Bylo z několika stran k tomu ukázáno, jak temný a děsný obraz Rakouska nynějšího podává

nám adresa minority; ale od několika řečníků, s kterými já se úplně shoduji a posud ve všem byl jsem stejného smýšlení, od několika takovýchto řečníků bylo k tomu poukázáno, že skutečně onen obraz, jakkoliv je temný a děsný, není přece nepravdivý, že neblahým osudem a neblahými událostmi nejen posledního roku, nýbrž i v dlouhé řadě let, která počíná před půl věkem, totiž tenkráte, když se začínalo nešetřiti práv jednotlivých zemí a národů, a když stará práva království Českého bez svolení sněmu jeho se začínala vyhlazovati a ničiti, položen byl zárodek událostem a poměrům nynějším, které ovšem nejsou takové, aby mohly uspokojiti, nebo nemusily vzbuzovati obavy. S tímto míněním přede mnou vysloveným se docela shoduji. Avšak, pánové, my jsme upřímné mysli a vytýkáme vady jen takové, které se dají odstraniti. Kdo vytýká někomu, co jest na něm chybného, ten jest jeho upřímným přítelem jen tenkráte, když mu také udá pravdivou příčinu, proč do oněch vad a nesnází přišel. Proto se mi nezdá, že v návrhu menšiny se nacházejí pravé příčiny, jak již z několika stran k tomu bylo poukázáno. Zdá se mi, že právě to, co bylo příčinou všeho zla a neblahých poměrů, ve kterých Rakousko se ocítilo, menšina doporučiti chce naší říši jakožto prostředek pro budoucí její spásu.

S tím, pánové, skutečně nemohu se shodnouti, poněvadž kdybych ani neměl toho interesu při tom, aby vůbec říše zachována byla, přece bych nikdy jakožto přímý člověk nemohl doporučiti někomu jako prostředek a lék něco, o čem vím, že ho to dříve již otrávilo.

Z podrobného obsahu minoritní adresy bije především do očí okolnost, že se tu nynějšímu ministerstvu činí výčitky, jako by ono bylo příčinou a původem všeho neštěstí a všech strastí, které se na Rakousko shlukly, a zejména praví se tam, že ministerstvo od té doby, co nastoupilo vládu, pořáde v úplné nečinnosti a v úplné netečnosti setrvalo.

Pánové, já ještě méně než kdokoliv jiný jsem povolán, abych jakožto obhájce nynějšího ministerstva vystupoval a prohlásil jsem již, že dle mého soudu nynější ministerstvo úloze své nedostálo, neboť až dosud aspoň nepodalo znamení ani důkazů, že na cestě, na kterou bylo nastoupilo, chce dále pokračovati a že úloze, které se podjalo, skutečně také dostojí.

Avšak přes to všechno slyším-li takovéto výčitky nynějšímu ministerstvu činiti, cítím se bezděky povzbuzen a podnícen ohlednouti se na působení dřívějšího ministerstva, o jehož dílo přívrženci adresy minoritní hlavně se opírají a jehožto zásluhy vždy tak velebí. Celá zásluha dřívějšího ministerstva jest, že přes noc utvořilo celou řadu patentů. To jest pravda.

Jednoho krásného rána našli jsme je ve všech novinách a od té chvíle vynasnažilo se ministerstvo Schmerlingovo, aby je uvedlo potom co možná v platnost. Avšak jakým způsobem? Pánové, mně se zdá tak, jakoby dřívější pan státní ministr rytíř Schmerling, jako kdysi řečtí a římští bohové celý svět řídili, byl chtěl zbudovati a říditi Rakousko při samých hostinách.

Pánové, za žádného dřívějšího ministerstva a ani v této době nebylo tolik politických hostin, jako za ministerstva pana rytíře Schmerlinga při každé příležitosti, ve Frankfurtě i zde v Praze, vůbec kdykoliv se jen nejmenší příležitost k tomu naskytla.

Při jedné takové příležitosti zde v Praze pan rytíř prorokoval, a Bohu díky, že byl falešným prorokem, a že se jeho proroctví nesplnilo. Myslím, že všichni pánové, kteří to slyšeli, na to se pamatují, když zde byl v prvním roce ústavy únorové, kterak prorokoval, že je potřebí jenom dvou let, aby ústava únorová se tak pevně zakořenila, aby jako církev katolická pevně stála na skále, a že pak nikdo již nebude s to jí otřásti a ji zvrátiti.

Avšak, pánové, viděli jste všickni, jak ústava, která stála nejenom dvě léta, nýbrž i s oním ministerstvem 3 a 4 léta, jak ústava tato navzdor tomu konečně přece musila dojíti toho konce, který jí každý rozumný hned z počátku předpověděl.

Bylo pak proroctví druhé, které jsme slyšeli zde v Praze, kdežto státní pan ministr prorokoval, že budoucí rok — pak doufá — bude hodovati v Pešti. O tom proroctví také vím, že se velmi smutně splnilo, nebot budoucí rok státní pan ministr nejen že v Pešti nehodoval, ale již byly poměry takové, že v několika měsících po uplynutí toho roku ani jeho ministerstva již nebylo a on vládu složiti musil v ruce ministra jiného. Adresa minoritní také hlavně ukazuje k tomu, jakoby činnost bývalé říšské rady byla bývala jaksi základem a zdrojem blaha říše naší, kterého však jsme tenkráte neměli a kteréhož nyní, kdy oné říšské rady již není, také nemáme. Nuže, pánové, jestliže tvůrce ústavy únorové sám pranic neučinil, aby ji byl dále v život uvedl, aby ji dále zdokonalil, můžeme s dobrým svědomím říci, že ani říšská rada toho nejmenšího neučinila, aby ústavu únorovou dosti v malém jen ohledu, v kterém se to žádoucno ukázalo, byla opravila a zdokonalila. Ovšem řečeno bylo mnoho, a bylo mnoho útoků činěno na § 13. říšské ústavy, kterému se vytýkalo také v letošním zasedání jednoho sněmu, že jest tulichem schovaným v řasách ústavy proti ústavě.

Proti tomu se ovšem učinil útok, avšak když velmocný státní pan ministr v sněmovně se zamračil, umlkl všecken odpor, a on na základě § 13. panoval zase jako dříve. A tak bylo o odpovědnosti ministerstva mnoho řečí a skutečně státní pan ministr uznal v zásadě, že jest ministerstvo odpovědno, avšak pánové, co byla ta odpovědnost v zásadě platna! Jakmile sněmovna poslanců proti ministerstvu se obrátila, a něco se jen tázala, co nebylo ministerstvu vhod, jakou dostala odpověď? Byly odpovědi všeliké. Já jsem si ale jenom jednu zapamatoval, která se sněmovně dostala tenkráte, myslím, když se jednalo o to, a když se chtělo, aby říšská rada měla právo daně nejen povolovati, alebrž také odpírati, a kdy se zdálo, jakoby říšská rada byla chtěla státního ministra svrhnouti, tehda tedy odpověděl pan státní ministr, že ovšem je velmi snadno dělati odpor, ale že z celé sněmovny nenajde se ani jediný muž, který by, kdyby on odstoupil, byl s to utvořiti ministerstvo nové.

Pánové, to byla odpověď odpovědného ministra a státníka! Než ještě se také k tomu, co se týče působnosti říšské rady, ukazuje v minoritní adrese, že od té doby, co nemáme říšské rady, zastavením jejím prý záležitost uherská přišla v náramné nebezpečí, že vázne, a že prý se k vyrovnání jejímu také nic nestalo. Nuže, pánové, já myslím, jestli se nestalo teď nic, tož ještě méně se stalo za ministerstva páně Schmerlingova.

Tenkráte nestalo se nic více, než že věc, pokud jen bylo možno, se ještě zhoršila, že všeliké narovnání takřka na léta se stalo nemožným, poněvadž neblahým učením neblahého učitele, učením o propadání práv národů, naděje národů uherských na jakési smíření a vyrovnání na léta byly zmařeny a vyhlazeny. A, pánové, za takových okolností nastoupilo ministerstvo nynější a musilo především tu nenávist k narovnání, kterou dřívější ministerstvo vzbudilo, překonati, a tu vidíme, že dle nejnovější zprávy došlo skutečně k tomu, že ona nechuť národů uherských jest překonána tou měrou, že jest nejlepší naděje, že vyrovnání se stane způsobem žádoucím.

Pravilo se s jiné strany, která byla nejméně k tomu oprávněna, že se vyrovnání děje na útraty jednoty říše. Pánové, bylo-li lepší narovnání možné, proč pak ten pán, který zasedal v ministerstvu se státním ministrem Schmerlingem,*) proč pak neučinil k tomu všechny možné pokusy?

Bylo by to bývalo možnější; ale, jak jsem pravil, když se věc takovým způsobem z koleje vyvrhne a takovým způsobem zkazí, jako bylo pokaženo narovnání s Uhry, nemůžeme se diviti, že se nyní platiti musí větší cena za vyrovnání než tenkráte, kdyby hned tehda rozumným způsobem se bylo k tomu přihlíželo.

Avšak navzdor tomu nemohu sdíleti obavy, že ono smírné narovnání se sněmem uherským a zeměmi koruny Uherské, jež nyní se blíží ku svému cíli, že ono narovnání by mohlo býti říši na újmu a mohlo se díti na útraty říše.

Mám, pánové, za to, že v tomto okamžení péči, aby říše vyrovnáním s královstvím Uherským neutrpěla žádné újmy, že nyní všecku tuto péči můžeme zůstaviti Jeho Veličenstvu, králi uherskému, mocnáři veškeré říše, císaři Františku Josefu I.

My jsme přesvědčeni, že se strany J. V. dozajista žádná koncese učiněna nebude, která by celistvosti říše byla na újmu.

Co Jeho Veličenstvem bude schváleno, to můžeme považovati za nevyhnutelný požadavek říše, za nejmenší míru, kteréžto každá země podvoliti se musí ve prospěch říše.

Avšak *zároveň to budeme moci považovati za měřítko, jež na poměr království Českého k říši lze bude přiložiti, za měřítko, do jakého rozsahu se bude moci požadovati svézákonnost pro země koruny České.*

*) Poslanec Ignác šl. Plener.

Co se týče obavy před dualismem, mám za to, že sněm chorvatský má tolik moci a postará se o to, aby tento dualismus v zemích koruny Uherské se nestal centralismem, aby nezcentralisoval jednu polovici, neb toho jest důkazem usnesení sněmu záhřebského z r. 1861, kdež se praví, že veškeré záležitosti, ježto se týkají vnitřní správy země, jsou a mají zůstati výhradně právem sněmu záhřebského, a že kdyby se mělo státi vyrovnání se sněmem pešťským a s korunou Uherskou, nikdy se to státi nesmí na újmu sněmu chorvatského a vyhrazených jeho práv.

Na stanovisku tohoto usnesení stojí sněm chorvatský podnes a toho usnesení se nespustí. Stane-li se nedorozumění mezi sněmem chorvatským a uherským, nebude to žádné takové dorozumění, které by zcentralisovalo země trojjediného království se zeměmi koruny Uherské a které by zachovalo onu míru autonomie, kterou my v soustavě federalistické žádáme pro Rakousko.

Co se týče druhé polovice, mám za to, jestli někdy toho bude potřebí, že zajisté tento slavný sněm bude stálým obhájcem a ochráncem, aby se v této říši neutvořily zvláštní celky, *aby se neutvořily takové zvláštní, nepřirozené polovice, které by nečelily k něčemu jinému než k nebezpečnému roztržení celku*, kdežto když takovým způsobem se utvoří říše, jak my si přejeme, žádná z těch zemí a žádné z těch království nebude moci pomýšleti na to, aby se chtěly od říše odtrhnout, poněvadž říše bude jejich základem a jejich bezpečnou ochranou.

Mluvil-li jsem dosud o působení říšské rady před válkou, musím se zmíniti o nadějích, které prý mohly klásti se v říšskou radu, kdyby ona byla bývala svolána v čas války, v čas, kdy nastala Rakousku doba válečná.

Praví se a pravilo se z několika stran: kdyby byla říšská rada bývala pohromadě, byla by zajisté roznítila mysl veškerého obyvatelstva v takové míře, že by byli všichni národové bývali nadchnuti pro blaho a udržení Rakouska, a že by byl výsledek války zajisté jiný, nežli byl. Pánové, tážu se, *koho by byla chtěla říšská rada roznítiti, koho by byla chtěla nadchnouti? Pětadvacet milionů obyvatelstva rakouského nechtělo o ní nic slyšet.* Těch by tedy zajisté nebyla svým hlasem pohnula, tito by hlasem jejím nebyli bývali nikdy nadchnuti. A ostatních 7 milionů nebylo zapotřebí teprv podněcovat, poněvadž jsme slyšeli zejména z jejich hlavního sídla, z hlavního tábora, ku kterému se ta strana 7 millionů čítá — z Vídně jsme slyšeli neustále hlasy, že máme bojovat až na nůž. To ovšem bylo velmi moudré slovo. Vídeň sama bojovat neměla, ale ovšem my v provincii.

Avšak tak, jak oni hlasové nás k tomu nedostali, tak zajisté celá říšská rada, kdyby byla bývala pohromadě, by nás nebyla roznítila, abychom něco tak nerozumného učinili.

Tedy věru nevím, co by nám byla říšská rada prospěla, kdyby tenkráte byla zasedala! Ještě k tomu poukázáno, že J. V. toho litoval, že neměl zastoupení říše okolo sebe, když válka začala.

Avšak, pánové, račte si onu listinu přečísti! Tam netane J. V. na mysli říšská rada, tam tane mu na mysli *zastoupení veškeré říše* a takové zastoupení by nebylo zajisté užší říšská rada bývala s to svolati, kdyby byla i volala nevím jak dlouho a jak napjatým hlasem. Nikdy by nebyla celá říše zastoupena bývala v říšské radě.

Pravilo se ještě z oné strany, že prý tenkráte, když říšská rada zasedala, Rakousko mělo v cizině zcela jinou vážnost a že od té doby, co není říšské rady, klesla vážnost Rakouska v cizině.

Pánové, chci docela krátce odpovědět na to, co z několika stran také na jiných sněmech tvrzeno bylo, že by bylo Rakousko na Prusko docela jiný dojem učinilo, kdyby byla říšská rada zasedala. Nevím, jaký respekt vzbuzovala říšská rada v Prusku. Avšak, co se týče ciziny vůbec, uvedu jenom jeden doklad, který zajisté každého dostatečně přesvědčí, že tomu není tak, jak onen pán věc líčil, že když zasedala říšská rada, Rakousko mělo větší vážnost v cizině.

Upozorňuji na to, kterak známý dějepisec francouzský tenkráte, když za jakési příležitosti ve francouzském sněmu strhl se nepokoj, šum a povyk, kterak Thiers zvolal: »Sommes nous en Autriche?« a tím chtěl vlastně vlastně říci: »Jsme v říšské radě vídeňské?« Pánové! Takové zastupitelstvo mělo Rakousku zjednat vážnost v cizině? Pánové! Mám za to, že na takovém zastupitelstvu není třeba pranic si zakládati. Když Rakousko takových zastupitelstev nebude míti v té formě a toho způsobu, na vážnosti své pranic neutrpí.

Nyní pak, než se rozloučím s bývalou říšskou radou, musím se ještě ohraditi ve jménu celé říše, poněvadž se to na jiném místě státi nemůže, proti přirovnání, jež učiněno bylo ve sněmu dolnorakouském, že totiž Rakousko stojí na jednom stupni s Tureckem. Pánové! Ve jménu celé říše a jménem království Českého zvlášť mám za povinnost, abych přirovnání toto odmítl a za nepravé prohlásil.

Pánové! Kdyby bylo bývalo možno srovnati říši rakouskou s Tureckem, bylo by to bývalo spíše možné za oné doby, když říšská rada smutně zasedala.

Pánové! Já to dokáži doklady slušnými a zajisté takovými, ku kterým bude musit každý přisvědčit.

V Turecku jeden kmen nad ostatními panuje, taktéž se dělo v říšské radě. Kdožkoli by v Turecku chtěl hájiti své národnosti, ten by byl synem smrti.

Pánové! Kdokoli na říšské radě se ujímal své vlasti a práv svého národa, tomu ihned odzvonil osudný umíráček tehdejšího pana předsedy.

Tak tedy, pánové, není pravda, že snad nyní Turecko čeká na to, jakou my dostaneme ústavu od ministerstva volné dráhy, aby mohlo jí použiti u sebe. Naopak ale odkazujeme Turecku ústavu ze dne 26. února, poněvadž jí zde potřebovati nemůžeme. Nechci víc, pánové, šířiti slov o této záležitosti a prosím, abyste

byli všichni přesvědčeni, že bych dozajista do těchto záležitostí se nebyl spustil, kdyby s druhé strany také s touž slušností a s touž mírností — nemyslím jen zde v této sněmovně, činím rozdíl mezi přívrženci ústavy únorové a jejími odpůrci — kdyby s druhé strany s onou mírností se bylo jednalo, kteréž právo jsme měli očekávat, neb tu dozajista bych byl řekl, nechme minulost v hrobě a hleďme si přítomnosti, abychom si na základě jejím zbudovali něco jiného, něco lepšího, než jest to, co se nám dříve vnucovalo. Poněvadž ale s druhé strany přívrženci ústavy únorové neustále činí nájezdy, tedy ještě jednou prosím za odpuštění, že jsem slavnou sněmovnu v této záležitosti snad příliš dlouho zaměstnával.

Pánové! Když následkem toho, že každý uznává, že ústava únorová nepovede k uspořádání Rakouska, když následkem toho císař pán v manifestu ze dne 20. září 1865 prohlásil, že ne tak jako dříve nucením, nýbrž že dobrovolně a na základě shody národů se má přetvořiti říše, a že nemají být národové nuceni říši více obětí přinášeti, než je potřebí, tu pánové, 25 milionů obyvatelstva rakouského s jásotem tento manifest, toto slavné slovo císařské uvítalo, a nyní táži se, pánové, má-li platit v Rakousku princip ústavní, je-li větší právo na té straně, která se drží císařského manifestu a chce, aby se říše zbudovala smlouvami a dobrovolným dorozuměním — anebo na té straně 7 milionů, která pořáde neústupně na tom trvá, že se všichni národové nutně tomu podrobiti musí, co se v ústavě ze dne 26. února vyřklo, že nemají mít vlastního hlasu o tom, jak mají k zbudování říše přispěti. Myslím, tam, kde se přiznává 25 milionů, že jest ústavnost, poněvadž jest to většina, a kde 7 milionů, tam že je menšina, a ta nemá nikdy pravdu v ústavním životě. Ovšem jeden z pánů řečníků, kteří včera mluvili, upozornil na to, že jest velmi snadno mluvit o ústavě únorové a zříkat se jí, to prý jest ale pouhé tvrzení a pouhým tvrzením že se nic nedokáže. A tu především nám hlásal, že prý jsme ani ještě nedokázali, že ústava únorová není již v platnosti, jakož prý skutečně ještě v platnosti trvá, neboť prý císařským manifestem ze dne 20. září byla jenom zastavena, ale nikoliv zrušena, jako prý se leckdy ústava v dobách války a vzbouření zastavuje, proto nemůže prý se říci, že by byla zrušena, alebrž když okolností pominou, že vejde opět v platnost.

To by ovšem byla pravda, kdyby ústava únorová byla bývala zastavena za příčinou války nebo vnitřních nepokojů, tu by nikdo proti tomu nemohl nic namítat. Avšak již v císařském manifestu se praví, že za jinou příčinou zastavena byla, než za takovou zvláštní, jako je válka nebo vzbouření, totiž proto, *aby se mohlo vyjednávati s národy o vypracování a zhotovení nové ústavy a tedy jiného zastupitelstva říše*, než byla říšská rada. Tím, že manifest zářijový řekl, že se má vyjednávat s národy uherskými o zastupitelstvu říšském a utvoření jeho, tím pravím, nebyla zastavena, ale *zrušena* t. zv. říšská rada, která měla zasedat podle ústavy únorové.

Ježto pak žádným způsobem nebyla naděje, že národové uherští obešlou kdy takovou říšskou radu, stala se říšská rada mimo Uhry pouhým přeludem a objevil se velký obor záležitostí, pro které nebylo žádného orgánu, pro které nebylo již žádného oprávněného zastupitelstva, neboť užší říšská rada byla by měla právo jen v takových společných záležitostech rozhodovati, které se po dlouhá léta v zemích mimouherských společně vyřizovaly, avšak ohledně zřízení státního, ohledně státoprávních záležitostí nebyla užší říšská rada k ničemu oprávněna, a proto následkem zářijového manifestu pro každého rozumného a politicky vzdělaného člověka bylo na bíledni, že manifestem tím zrušena byla nejen širší, ale i užší říšská rada únorová. Tu jest patrno, že netvrdíme pouze, ale že tvrdíce máme také důkazy, že však se tyto důkazy vždycky neuvádějí, protože jsou tak jasné, že by o nich nikdo pochybovati nemohl.

Avšak jako císařským manifestem zrušena jest ústava únorová a s ústavou únorovou širší rada říšská, právě tak může se také dokázat, že není pravda, co pan řečník přede mnou uvedl na doklad svého tvrzení, že odvolávajíce se na diplom říjnový snad přiznáme se k takovému zastupitelstvu, jakým byla užší říšská rada.

Pánové! To jest opět jen důkaz, že někteří pánové nemohou se nikterak vybrati a probrati z toho, co se naučili od prvního svého učitele pana rytíře Schmerlinga.

Tento ovšem vyložil říjnový diplom tak a zejména onen odstavec, který praví: »Poněvadž některé záležitosti po delší řadu let se projednávaly společně, vyhrazuje si J. V. i pro budoucnost právo, aby takové záležitosti od zástupců těchto zemí společně dal vyřizovati,« tento odstavec ovšem pan rytíř Schmerling vyložil nám tak, že je to užší říšská rada pro všechny mimouherské země, ty že měly vždy společné záležitosti. Proti tomu se však skutečnost ukázala taková, že nepravost výkladu páně Schmerlingova na bíledni se objevila. Předně: do užší říšské rady, do které on také chtěl zahrnout Italii naši a zejména Benátsko, toto nikdy nešlo, a skutečně také společných záležitostí s jinými zeměmi rakouskými nikdy nemělo. Tak také království České mělo až do roku 48 a z největší části i po roce 50 své vlastní zákonodárství, až do oné doby, kde o svobodě národů nebylo žádné řeči, až do poslední doby, zejména kde pro království České nebo pro země koruny České vydávaly se zvláštní zákony. A tedy, pánové, když chceme probírati diplom říjnový, zejména článek, který začíná slovy: »Poněvadž však některé záležitosti« — a dobře uvážíme, *které to byly země, v kterých se takové záležitosti vždy společně vyřizovaly, které měly dávnověký společný osud, byly to v první řadě země koruny České*, a chceme li pro tyto záležitosti míti zvláštní zastupitelstvo, budou to jen generální sněmy koruny České. Avšak nejde tu ani o to, že bychom snad z diplomu říjnového chtěli vyvozovat právo na zvláštní osobnost a individuálnost království Českého, nebo vlastně koruny České. Jak někteří řečníci přede mnou velmi dobře dovodili, je diplom říjnový jen jakési znovuvzbuzení a potvrzení

všech oněch práv, jež království České a koruna Česká měly, již za dávných dob, a kterých země koruny České nikdy nebyly zbaveny. Jeden z pánů řečníků, který přede mnou o této záležitosti nedávno mluvil, vyložil celkem práva koruny České takovým způsobem, že se mi jeví potřeba v jedné částce něco doložiti a sice v té části, *která je obsažena v obnoveném zřízení Ferdinandském*, a která je proto důležitá, *že kdybychom neměli nic jiného, než onu část státního našeho práva, měli bychom dosti, abychom* všecko mohli vyvozovat a hájit, čeho my pro korunu Českou a království České nazpět žádáme. Pánové, hned na prvním listu obnoveného zřízení Ferdinandského stojí a jest uznáno, že *země koruny České, neb vlastně království České a připojené k němu země mají právo po vymření panující nynější rodiny voliti si svého krále samostatně.* Žádného jiného práva není třeba míti, než toto, neboť z toho plyne přísně individuálnost a samostatnost zemí koruny České, jakož i celistvost zemí těchto a následek toho jest, že nesmějí se nikdy od sebe odtrhnouti, ale že musí pohromadě zůstati, ba panovník sám ani nemá práva, aby je od sebe odlučoval.

Pánové, když se zachovalo toto právo i po bitvě na Bílé Hoře, tenkráte, když jsme vší moci byli zbaveni, tenkráte, když jsme na milost i nemilost vítězi byli vydáni, když nám tenkráte ponecháno bylo, že mají koruna Česká a země koruny České právo, voliti si svého krále, vymře-li panující rodina, tu zajisté, nemá-li to právo býti pouhou hříčkou, musí také býti po právu, *aby země koruny České*, které někdy budou anebo mohou vykonávati právo voliti si krále, *nevešly v takové spojení s jinými zeměmi, že by snad za několik let nebylo k poznání, které země to jsou,* jež si mohou krále samy voliti.

Když ani vítěz po bitvě Bělohorské neměl práva takového spojení učiniti, tuť, aby právo to nebylo pouhou hříčkou, země koruny České také nyní se nesmějí uvésti v žádné tuhé, organické spojení s kterýmikoliv zeměmi, ať rakouskými, ať mimorakouskými.

Země koruny České musí vždy zůstati v takové samostatnosti a v takové zvláštnosti, aby v tom okamžení, jakmile toto nezrušitelné právo, voliti si krále, by v skutečnost vešlo, hned celý svět věděl, které to země jsou.

A toto právo jest zaručeno celou Evropou a budeme je také vykonávati, kdyby na to došlo, před celou Evropou.

Ale nejen samostatnost, alebrž i celistvost zemí koruny České z toho plyne, že máme právo voliti sobě krále po vymření panujícího rodu, neboť stojí hned na druhé stránce řádu Ferdinandova: »*Království České a připojené k němu země mají toto právo vykonávat.*«

Jsem přesvědčen, že kdyby zítra mělo k tomu přijíti, že všichni ti, kteří o souvislosti a příslušnosti Moravy k Čechám nyní ničeho nechtějí věděti, všichni by se přihlásili, a na tom stáli, že chtějí právo, voliti krále, společně vykonávat a integritu koruny České

na věky věkův od císaře Ferdinanda I. stvrzenou hájiti. Na to jsem chtěl poukázati.

Co se týče námitek, které zde několikráte se učinily, že chceme-li vůbec míti ústavnost, že se musíme držeti začátku a nesmíme neustále nové zaváděti, poukazuji na to, že máme-li se skutečně držeti začátku, nesmíme pravý začátek eskamotovati a musíme se držeti diplomu, neboť ten jest první začátek naší ústavnosti. My bychom mohli jíti nazpět na jiný začátek, ale my máme dobrou vůli se srovnati, a poněvadž nežádáme nic jiného, než co by samostatné existenci koruny České nebylo na závadu, nechceme jíti dále, alebrž vycházíme z diplomu a diplom jest náš začátek! Vychází-li se z něho důkladně a pořádně-li se diplom ten vykládá, nevyvodí z toho nikdo ústavu únorovou, ze dne 26. února. Včera ještě s jedné strany poukazovalo se k tomu, jaké nebezpečí nyní hrozí se všech stran Rakousku a na svědomí nám kladena otázka, chceme-li skutečně vzít na svou zodpovědnost, abychom nyní, v této chvíli, zřizovali federativní Rakousko, kde mu hrozí se všech stran nebezpečí a jestli bude potom možno, aby Rakousko všem těm nebezpečím odolalo. Na to jest, myslím, snadná odpověď. Přece vždy spíše odolá říše nebezpečím, když jest uspořádána jakkoliv, než když jest neuspořádána vůbec, a tím spíše odolá říše taková, která jest uspořádána tak, že veškeří její členové a příslušní národové nejen se k ní hlásí, ale i také statky a životy v oběť hotovi jsou dáti, než taková, kde čekají jednotlivé její části jen na příležitost, aby, když nastanou nesnáze zevnitř, mohli doléhat na dosažení svých práv, která jim dříve byla násilně odňata. To, pánové, prosím uvažte, že uspořádáte-li říši uvnitř, můžeme bez nebezpečí hleděti k tomu, co by Rakousku mohlo přijít vstříc. Pánové, kdyby mně v mém domě hrozilo nebezpečí, a moji sousedé se mi nabídnou, že společně mne chtějí bránit, a já bych jim řekl, já vaší pomoci přijmu jen tehda, jestli si oblečete takový kabát, jaký já vám přistřihnu, a strhnete domy své a budete stavěti jeden dům společně, jestli ale oni k tomu nesvolí a zatím nepřítel přijde a najde mne osamělého, jsem já tím vinen sám, neb k tomu nebylo potřebí stejných kabátů a strhání domů a sestavení v jeden, nýbrž nechati každého ve svém domě, nechati ve svém kabátě, jaký se mu líbí, a jaký byl od svých praotců zdědil. Takovým způsobem budeme i my stavěti na základě nezvratném. Z téže strany, která nás včera na to upozornila, abychom uvážili, zda-li by federativní Rakousko dovedlo odolati všem jemu hrozícím nebezpečím, z té strany poukazuje se na rostoucí vždy moc říše Pruské a kterak Prusko jen na to čeká, aby část německou, kterou ještě nepohltilo, si připojilo. Poukázáno k tomu však takovým způsobem, pánové, že jsem si z toho vycítit musil jakousi vyhrůžku, jakoby tenkráte, když nepřijmeme, co centralistická theorie nám nabízí, ze strany Pruska hrozilo nám v nejbližší budoucnosti nebezpečí.

Nuže pánové! z několika stran velmi dobře bylo proneseno, že není záhodno, abychom my nyní takový pessimismus hlásali, jakoby Rakouská říše byla v takovém nebezpečí, že by se nemohla ubrániti svému nepříteli.

Tomu nevěřím, nýbrž záleží na tom, aby tvůrčí moc Rakouska dovedla spojiti všecky síly, které v říši Rakouské se nalézají, a uhlídáme, jakou mocí bude Rakousko a uhlídáme, že bude míti skutečně jiné postavení než jaké mělo i za nejskvělejších dob svých pod Meternichem.

Avšak kdyby se i neuchránilo, kdyby se neudrželo, ani pro ten případ se nebojíme, že by Prusko bylo nám nebezpečné. Nedovede-li se uchránit Rakousko, dovede se uchrániti Evropa a bude-li tato se chtít uchránit, *nesmí připustit, aby země koruny České připadly k Prusku.*

Musím upozornit, že **nespočívá pro nás žádný strašák v tom, že bychom mohli připadnouti k Prusku.** My víme velmi dobře, že kdyby k tomu přišlo, *Evropa nám dá postavení takové, jakého jsme hodni a jakého země koruny České v takových okolnostech zaujímati budou povolány.*

Nyní, pánové, doufám, že všecky důležitější momenty, které se nalézají v adrese majority i minority, nejen ode mne, ale i od všech řečníků přede mnou jsou tak probrány, že kdokoliv nestranně chce souditi, nemůže býti v pochybnosti, kdo jest pravým a lepším přítelem Rakouska: zda-li adresa minority, anebo adresa majority. Adresa menšiny nabízí říši tolik, co jí strana minority ze všech národů chce vynutiti.

Adresa majority nabízí říši tolik, co jí může učiniti mohutnou, co jí může dáti dostatečných sil proti všem nepřátelům a jen na základě této adresy dá se vzbuditi naděje, že bude trvati mohutné Rakousko.

Ale státi na zásadách, kterýmiž, přijdou-li v kruzích příslušných k platnosti tak, jak se pronášejí v adrese minority, nebude Rakousko, kdyby potřebovalo pomoci veškerých národů, v žádných jiných poměrech, než že nebude uvnitř uspořádáno, a že národové sami uvnitř budou proti sobě brojiti a že zevnější nepřítel bude míti velmi snadnou hru — státi na takových zásadách není zajisté radno. Já, pánové, nechci, aby se uskutečnilo, co jsme slyšeli v posledních dnech od jednoho z nejprvnějších řečníků na sněmu uherském. Pravilť onen řečník, aby naklonil většinu pro přijetí společných záležitostí:

»Máme vyrovnání, pánové, zapotřebí také proto, abychom v tom okamžení, když by Rakousko déle nemohlo obstáti, byli v takovém zřízení sami, aby Evropa nemohla rozhodovati o nás bez naší vůle.«

Pánové, já to neopětuji proto, že bych myslil, že skutečně k tomu dojde, ale proto, aby se vzal zřetel k okolnosti, že je potřebí, aby

také země koruny České byly upevněny takovým způsobem jako země uherské pro takové okamžení, když by Rakousku nastalo nebezpečí, aby mu mohly býti neodolatelným obhájcem, a za tou příčinou hlasuji pro návrh většiny.

Řeč Karla Sladkovského při slavném položení základního kamene k Národnímu divadlu v Praze dne 16. května 1868.

Den 16. května 1868 je v dějinách našeho národního života a kulturního rozvoje dnem vysoce památným, neboť toho dne položen nad míru slavným způsobem základní kámen k Národnímu divadlu, jehož zbudování bylo tehda vroucí, ba žhavou touhou celého národa. Dvacet let bylo uplynulo od doby, kdy pojata a vlasteneckými kruhy schválena byla myšlenka, aby národ český dobrovolnými sbírkami opatřil prostředky ke zbudování důstojné budovy pro české hry divadelní a práce na staveništi, kteréž roku 1867 byly zahájeny, dospěly tak daleko, že mohl býti položen základní kámen. Peněz nebylo ovšem ani z daleka tolik pohromadě, aby rozpočtený náklad na stavbu krytým se jevil, ba hotovost kasovní stačila jenom, aby se stavbou jakž takž začíti se mohlo, avšak právě proto spěchalo se, aby lid český viděl, že Národní divadlo ze základů již vyrůstá, že jeho dávná, plamenná touha svému uskutečnění se blíží a aby tímto radostným začátkem práce obětavost národa mocně byla podnícena. Ačkoli bylo předem již určeno, že bude Národní divadlo divadlem zemským, nebylo žádáno, aby bylo zbudováno nákladem země, nýbrž stanoveno za obecného souhlasu, aby je postavil »Národ sobě« jakožto pomník svého probuzení, svojí záchrany a svého zmohutnění.

Sbírky na Národní divadlo byly měřítkem národního uvědomění a spolu také prostředkem dalšího buzení a sílení vlasteneckého ducha. Položení základního kamene k Národnímu divadlu uvítal všechen lid český s nadšením, kteréž by zrovna nepochopitelným se jevilo, kdyby bylo šlo jenom či prostě o divadlo, o budovu pro divadelní hry; avšak nadšení to bylo zcela přirozeno a důvodno vzhledem k tomu, co zbudování Národního divadla z dobrovolných příspěvků tehda značilo. Nadšení všeho uvědomělého lidu českého bylo velkolepé, takřka plamenně sálavé a proto byla také slavnost položení základního kamene k Národnímu divadlu svou velikostí a nádherou, svým duchem a vzrušením zrovna ohromující Od korunovace císaře Ferdinanda V. na krále českého na podzim roku 1836 neviděla Praha nic podobného a nespatřila od té doby až po dnes nic tomu rovného. Slavnostní průvod při loňském položení základního kamene k pomníku Františka Palackého byl stkvělý, avšak nedostihl daleko a daleko velikosti, rozmanitosti, pestrosti a lesku průvodu, kterýž se dne 16. května 1868 dopoledne bral z rozsáhlé tehdejší pláně před invalidovnou Karlínem, Poříčím, Josefským náměstím, Kolovratskou třídou (Příkopy) atd. ku staveništi Národního divadla, před nímž ale jenom malinký zlomek průvodu mohl stanouti. Zpěvácké spolky (počtem více než dvou tisíc hlav) vystoupily a seskupily se podle hlasů na obrovské tribuně, kteráž jako mírně nakloněná střecha od místa slavnostního aktu vzhůru stoupala až skoro ku střeše tehdejšího prozatímního divadla, jež později se zbývajícími domy adaptováno bylo jakožto přístavek Národního divadla. Císař a král Ferdinand, tehda již Dobrotivým zvaný, díval se na slavnostní průvod i slavnostní akt z protějšího paláce hraběte Lažanského. Když byl průvod postup svůj dle programu provedl, zapěly zpěvácké spolky slavnostní hymnu od K. Šebora k tomu účelu zvlášť složenou, při čemž tři dirigenti: Karel Bendl, Ferdinand Heller a Adolf Čech s vyvýšených míst zpěv řídili, a dr. Karel Sladkovský pronesl mocným, daleko slyšeným hlasem tuto řeč slavnostní:

*

Zaplesej, dlouho svírané srdce české, zaplesej, sbratřené s ním srdce slovanské! Již zasvitla nám zora jasného, nadějného dne, již opět probuzen jest národ náš k novému činoskvělému životu a dílem slavným chystá základ slavné budoucnosti své.

Aj, ty předrahá máti naše Praho, jak blažeností zářícím okem pohlížíš na bezčetné zástupy lidu nesčíslného, jenž v nepřehledném průvodu slavnostním jeví se dnes před tebou! I neklame tě cit blaženosti mateřské! Ano, jsou to všickni vlastní tvoji synové a dcery, již byťsi v nejkrajnější konec širých vlastí našich rozptýleni, v duchu vždy věrně hlásili se k tobě. Jsou to věrní tvoji synové a dcery, z nichž každý v pocitu dětské lásky a vděčnosti po dlouhou dobu již skládal dárek k dárku, abychom tobě, drahá máti, po staleté strasti, již zakoušela jsi za neblahého utrpení našeho, spojenou silou připravili den svátku rodinného, den největší oné blaženosti, již cítí matka, když krutým osudem stíhané dítky své v okamžení utěšenějším spatří opět všechny kolem sebe. Jsou to věrní tvoji synové a dcery, kteří nyní, když společné jejich dárky vzrůstají již v důstojný tebe dar, přistupují dnes k tobě, aby nový připojili list ve věnec nehynoucí krásy tvé a slávy, i aby novým oslavením tebe položili základ nového oslavení celého rodu svého.

Pročež jménem společné naší matky Prahy vítejte nám, bratří všickni z Čech, z Moravy i ze Slezska, i vítejte nám, pobratimové ze vzdálených zemí a říší mimo vlasti naše, kteříž zavítali jste k nám, abyste zvýšili význam dnešní naší slavnosti, dotvrzujíce světu přítomností svou, že my všichni jako vnukové jedné a téže pramatky Slávy jsme členy velkého národa slovanského, jemuž vespolným všech nás přičiněním velká, slavná kyne budoucnost.

Národ náš posud ovšem nevyšinul se na ono místo, jež v řadě ostatních národů evropských zaujímali předkové jeho; národ náš není dosud pevnou hradbou práva, po otcích mu příslušícího, zabezpečen proti útokům, jimiž ohrožují jej odvěcí nepřátelé jeho, a posud jen duch času brání tomu mocnou rukou svou, aby nyní nestihlo jej ono ukrutenství, jemuž bezmála navždy by byl podlehl.

To však svědectví může ve slavném tomto okamžiku národ náš dáti si před celým světem, že krátkého oddechu několika desítiletí, jehož dopřáno mu bylo po staleté trýzni nelidské, nemohl bedlivěji, nemohl vydatněji použiti k zotavení svému duševnímu a hmotnému, než jak skutečně se stalo.

Neminuloť ani čtvrt věku, co národ náš na vymření býval ještě odkazován, a hle! nyní již honosí se učenci, jichž jméno s úctou pronáší se ve veškerém světě vzdělaném; veškerá odvětví písemnictví a krásného umění našeho v nadějném jsou rozkvětu; utěšeným, ba netušeným pokrokem ve všech oborech národního hospodářství co den zmáhá se blahobyt a osvěta ve všech vrstvách lidu našeho; všeobecně opět probuzené vědomí práva našeho na samostatnost národní jakož i vědomí společného státního práva dědičných vlastí našich vždy usilovněji domáhá a domůže se

plného práv těchto uznání, a tak každý z nás s hrdostí může hlásiti se k rodu svému.

Či pochybuje kdosi ještě o životní síle, pochybuje kdosi o budoucnosti našeho národa? Nechť zodpoví si otázku: Není osvěta silou životní, nemá osvěta budoucnosti? A jako nade všechnu pochybnost jest jisto, že osvěta je zdrojem veškerého života a zárukou budoucnosti, tak jistá jest také živoucnost, tak jistá národa našeho budoucnost. Pohleďniž, kdož pochybovati chceš, na nepřehledné řady tisíců, jež jeví se zde zraku tvému. Osvěta jest heslem, za nímž jsou zde shromážděni k oslavě dnešního dne, osvěta jest heslem milionů nepřítomných bratří a sester jejich, osvěta jest heslem a základem veškerého života našeho národního!

Hned v první době, kdy po dlouhém, tuhém omráčení národ náš k novému probudil se životu, bylo přední a hlavní snahou jeho, aby zbraní duševní, aby vzdělaností a osvíceností důstojného opět domohl se místa v řadě národů, a jakoby o závod po všech vlastech našich zakládány a zvelebovány byly školy a vzdělávací ústavy veliké, v nichž by staletou nevolností sklíčený a umrtvený jazyk náš nové nabyl pružnosti a uhlazenosti, v nichž mládež naše vymaněna z poroby mluvy cizí, vzdělávala se jazykem a v duchu otců svých.

Nechtěl pak v šlechetném zápase o povznesení a zvelebení rodu i jazyka svého za mladším ani dospělejší, nechtěl za synem ani otec zůstati, i žádal také pro sebe vzdělávacího ústavu národního, žádal školy života praktického, žádal školy, jež probuzením a ušlechtěním krasocitu vedla by k ušlechtění srdce a mravů, aby na základě ryze národního vzdělání veškeré třídy lidu prodchnula pravá osvěta lidská; a tak za praporem osvěty již před 20 lety v celém národě našem ozvalo se heslo: »Musíme míti samostatné divadlo národní!«

Zdaž asi byli si toho vědomi, zdaž jen tušiti to mohli ti, kdož za zřízení divadla národního první pronesli slovo, jakého ohlasu, jakého účastenství slovo to dojde ve veškerém národě našem?

Jakoby dotklo se struny, v níž tisíc tisícera tónů kouzelný skrývá se libozvuk, tak čarovné to slovo po všech vlastech, v Čechách, na Moravě i Slezsku ozývalo se od srdce k srdci, a v posvátném zápalu otec i syn, matka i dcera, zámožnější i chudší pospíchali k oltáři obětnímu, aby každý z nich dle síly své přispěl k oslavě osvěty, k oslavě celého národa svého, a hned v prvním tomto rozechvění všeobecné nadšenosti vznešenému podniku národnímu skvělý zabezpečen stan. Zde v nejlepším výskytu velkolepého obrazu zlaté Prahy naší, v stínu utěšeného površí Petřínského, přiobrouben stříbrolesklým pásem klidné Vltavy, po pravém boku Vyšehradu staro-vévodského a vstříc hrdému sídlu králů našich zde velebně vznášeti se bude národního našeho umění chrám a stín jeho v zrcadlivé hladině Vltavy stýkati se bude se stínem staroslavného hradu královského, jako na důkaz, že národ náš jako kdysi tvoříval, i příště tvořiti chce jeden celek s králi svými,

že tak jako oslavě sebe i oslavě jejich zasvěcuje umění své, a že nikým a v ničem nedá libovolně rušiti odvěký právní svůj poměr ke korunovaným králům svým.

Bezmála dvacet plných uplynulo let, co čarokrásná tato místnost zasvěcena byla vznešenému svému účelu, i nebylyť nepatrny různé ony překážky a nesnáze, jež po celou tu dobu stavěly se proti vroucímu přání každého z nás, aby již přikročilo se k provedení velkého díla národního. Všeliké tyto překážky a nesnáze však nebyly s to, aby utlumily nadšenost národa našeho pro slavný úkol, jejž on sám si byl vytknul, a v každém poněkud jen příznivějším okamžiku znova jevila se pevná jeho vůle, neustati od díla, v jehož provedení hned na počátku nového svého života před celým světem ctí svou byl se zavázal.

Když ale v době nedávné ze středu vlasti, z královské Prahy naší opět vážný ozval se hlas: »Již čas, aby postaven byl chrám dramatické Musy české!« tu po všech vlastech našich živý a bohatě posud proudící rozevřel se zdroj nejochotnější obětavosti národní, jež dnešního dne již za všeobecného plesání veškerého světa slovanského slaví první skvělé vítězství účinné vytrvalosti své slavným položením základu k velkolepému chrámu umění našeho národního.

Slavný tento den prvním, skvělým jest toho rukojemstvím, že národ náš dílo, jež v prvním okamžiku svého znovuzrození za první sobě vytknul úlohu čestnou, spojenou silou a vůlí rozhodnou s to jest také provésti, začež v slavném tomto okamžiku jménem veškerého národa přijmětež dík, nehynoucí dík všickni, kdož přispěli jste k urychlení dnešní, pro rozvoj národního našeho života, pro všecku budoucnost národa našeho věčně památné slavnosti.

Jménem celého národa našeho dík především Tobě, nejjasnější králi a pane náš, jenž sám blahosklonně uznati jsi ráčil šlechetné snahy národa našeho; dík, nehynoucí dík Vám, Vy spanilomyslné paní a dcery české, jež věrny vrozenému krasocitu svému obětavou a podněcující podporu svou věnovaly jste chrámu krásného umění; nehynoucí dík Vám, Vy velkomyslní zástupcové královské naší Prahy, jejíž obětavost přičiněním Vaším skutečně co královský zaskvěla se obětavosti příklad, i dík Vám, Vy zastupitelstva měst a obcí českomoravských, jež s heslem: »Za Prahou!« věrně příklad její jste následovala! Dík Vám, Vy stateční zástupcové okresní, již pevně stáli jste na tom, že všeliká věc národní je také věcí Vaší! Dík Vám, Vy spolkové živnostenští a řemeslničtí, i Vám, vy záložny českomoravské, jež osvědčily jste se vědomím, že krásná umění a průmysl všeliký zkvétají jen ve vzájemném sebe podporování! Dík Vám, Vy různí spolkové vlastenečtí, kteří jakéhokoliv zvláštního účelu svého použili jste také ve prospěch a k oslavě velkého účelu národního! Dík Vám, Vy čeští dělníci, kteří uskrovnili jste snad nejnutnější denní potřebu svou, abyste jen také dárek svůj položiti mohli na oltář vlasti a národa. Dík Tobě, konečně, Ty bujará mládeži studující, jež planoucí nadšeností svou

v prsou tisíců vždy rozněcovala jsi a posud rozněcuješ plamen nadšenosti pro svatou věc národní! Zaplesejtež všichni vespolek, neb dnešní den jest první slavnou odměnou dlouholetého, šlechetného snažení vašeho společného.

Je však dílo, o jehož uskutečnění veškeren národ náš zasazuje se s nejnadšenější obětavostí, je dílo, jehož založení celý národ náš a s ním celý slovanský svět slaví dnes jako největší posud svátek náš národní, je dílo to skutečně tak vznešeného, tak velevážného pro nás významu, jakýž jemu přikládáme ve svrchované snad nadšenosti své?

Není národa v řadě národů vzdělaných, jenž divadlo co chrám umění dramatického nepovažoval by za veledůležitý ústav vzdělávací, za školu k ušlechtění srdce i vytříbení rozumu dospělého a škole jinak již odrostlého lidu, za školu osvěty národní a lidské vůbec, bez níž národu, jenž chce honositi se osvíceností, nelze ani obejíti se.

Řekové, nejosvícenější to národ věku starého, stavěli chrám musy dramatické přímo vedle chrámu zasvěceného bohům samým, i nemýlíť se zajisté osvícení národové novověcí, stavíce chrám umění dramatického v první řadu po chrámu Páně a po chrámech vědy, neb vedle náboženství a vědy není ústavu, jenž tak mocně by mohl působiti na vzdělání mravní a na osvícení rozumu, jakož působiti může a již také působil i působí ušlechtilý směr umění dramatického.

Právem naznačuje se co nejvznešenější přednost mravouky a zejména mravouky náboženské, že pobádá k dobrému, i že soudní moci její nemůže vymknouti se nižádný skutek, ba ani nejtajnější hnutí mysli lidské, jež nikdy nezastihne moc spravedlnosti světské, kteráž nanejvýše stačí jen k zamezení zla.

Pohledněmež však na jeviště umění dramatického a pozorujmež, kterak tu všeliký šlechetný čin a úmysl, nechť si svého času byl uznán či naprosto snad zneuznán, pro všecku budoucnost dochází zasloužené odměny a oslavy, a pozorujmež, kterak tu škůdce, buďsi rodu obecného či královského, jenž zchytrale dovedl uchrániti se trestajícího ramene spravedlnosti světské, svíjí se před námi ve vnitřních mukách zlého svědomí svého, a kterak i ten, jenž z úplna ohlušil svědomí své a v světské slávě snad trávil i skončil ohavný život svůj, po smrti právě pohnán jest na jeviště světa dramatického jako před stolici soudní, aby všecko pozdější pokolení lidské opět a opět jej zatratilo a pro vždy s ošklivostí odvracelo se od ohavnosti jeho.

Není ve všech těchto zjevech dojímavé, veledojímavé pobudky k dobrému, nejsou zjevy tyto mocnou, velemocnou výstrahou všeliké i nejtajnější zlomyslnosti, a nejeví se dle toho tatáž moc jako v mravouce patrně také v předních a hlavních výkonech umění dramatického?

Či měl by snad proto vznešený úkol umění dramatického tratiti na vnitřní ceně své, že domáháno se ho v zevní způsobě pří-

jemnosti a zábavy? Tím právě co nejvzácnější zásluhou svou může honositi se umění dramatické, že také v onu dobu, když duch lidský unavený denním namáháním k potřebnému zotavení svému vyhledává zábavy, i zábavou svou vzbuzuje a tuží vědomí jeho mravní.

Není však mravouka jediným účelem umění dramatického, tuť zajisté všeliký jiný účel jeho mravnosti nejen není na odpor, alebrž spíše také jí podporuje.

Či jest snad mravnosti na újmu, když v ději dramatickém nahlížíme v rozličné poměry života společenského, abychom zvěděli, jak kdy zachovati a čemu vyvarovati se, nemáme-li nezkušeností svou snad ve zbytečných octnouti se nesnázích? Jest na újmu mravnosti, staví-li se v ději dramatickém všeliká křehkost, všeliká blouznivost lidská na pranýř veřejného posměchu, abychom sami v životě svém vystříhali se podobného trapného osudu? V tom jest nám divadlo školou moudrosti, školou života praktického.

Když pak na jevišti nejpříkladnější činnosti své vystupují před námi slavní mužové minulosti, kteříž rekovností svou vlast i národ uhájili před hrozící již záhubou, kteří věhlasem moudrosti své vlast i národ oblažili a oslavili, kteří nejen za svobodu lidskou ale i samostatnost národní s myslí neohroženou v hrdinný pustili se zápas, kdož nepřisvědčil by tomu, že jeviště jest také nejmocnějším buditelem národního vědomí, nejmocnějším buditelem a pěstitelem lásky k vlasti a národu?

Nikdo konečně nebude popírati, že divadlo jest také základem, je hlavní podmínkou rozvoje a nadějnějšího vzletu všeho jiného krásného umění a zejména umění hudebního. S hrdostí můžeme honositi se, že nyní již za stísněných poměrů našich můžeme vykázati se řadou výtečných mistrů a skladatelů hudebních, že památný den dnešní zasvětiti nám lze vlastním zpěvem národním i velkou národní skladbou hudební a že takto divadlem právě položen jest již základ skvělé budoucnosti hudby naší národní.

Všeliký mocný tento vliv umění dramatického na vzdělanost mravní, na praktické vzdělání životní, na probuzení a otužení národního vědomí, jakož i na zdravý rozvoj umění hudebního uznali a posud uznávají veškeří národové vzdělaní, a chrám umění dramatického jest jim všem nejdůležitějším a nejmocnějším základem všeobecné osvěty národní, z něhož blahodatné paprsky její v nejširší rozbíhají se kruh, a nejhlouběji vnikají do všech vrstev veškerého národa.

Již tím vším zajisté dostatečně by byla odůvodněna nadšenost národa našeho pro myšlenku národního divadla, avšak divadlo má pro národ náš vážnější ještě, mnohem vážnější význam, než pro kterýkoliv národ jiný a význam ten je vlastně ohniskem všeobecné, svrchované nadšenosti jeho.

V trudné, přetrudné oné době, když jazyk náš násilně vyvržen byl již z úřadů, ze škol a z veškerého života veřejného, ba když již v samém chrámu Páně postrkován byl jako pastorek, jenž kde

jen možná a zejména v městech ustoupiti musil jazyku cizímu, a k němuž nejvyšší duchovní pastýřové naši i slavné konsistoře jejich nechtěli více znáti se, v nejtrudnější oné době zbídněnosti naší národní nezbýval již otcovskému jazyku našemu než jediný jen útulek, kde nezohyzděn a nezpotvořen cizími přímětky ozývati se mohl ještě ryzejším poněkud zvukem svým, kde ubrániti se mohl nákazy smrtelné, kde ubrániti se mohl věčného svého umlknutí.

Byloť to soukromé, byloť to domácí divadlo, kde od počátku našeho století již jen několik horlivějších mladíků studujících se vší láskou ohnivého srdce svého pěstovalo a tříbilo na smrt ztýraný jazyk český, kde ne zcela odrodilí občané naši naslouchali časem zvukům jeho slušnějším a důstojnějším, než v jakých z úst pánův ozýval se otročilému lokaji a selskému nevolníku, a odkud živořící již jen jazyk náš během několika roků z nahodilých dříve her vyšinul se na pravidelné divadlo nedělní a konečně na stálé divadlo denní.

Divadlo tedy bylo posledním veřejným ústavem, v němž jazyk otců našich od několika jen věrných synův jejich důstojněji byl ještě pěstován, a divadlo bylo pak také prvním veřejným ústavem, z něhož jazyk náš dojemně i mocně počal opět ozývati se všemu lidu našemu. Divadlo bylo posledním ústavem veřejným, jenž aspoň v hrstce lidu našeho zachoval i sílil vědomí národní, a divadlo bylo pak také prvním ústavem veřejným, z něhož paprsky národního vědomí mocně a hluboko vnikaly v nejhlubší kruhy lidu našeho. Divadlo bylo posledním opatrovatelem zmírajícího a bylo první posilou zotavujícího se národa našeho.

Toť nejvážnější a nejdojemnější význam, jakýž divadlo má pro národ náš, a jakéhož nemá pro žádný jiný národ na celém světě. Toť posvátný onen význam, v kterémž mezi všemi ostatními národy na světě jen národ náš divadlo své nazývati může divadlem *národním.*

To však také dostatečnou jest příčinou, že myšlenka národního divadla s to jest, aby srdce celého národa našeho v nejhlubších jeho útrobách rozechvěla na nejvyšší stupeň nadšenosti a obětavosti, toť příčinou, že zbudování divadla národního, jak toho není příkladu u žádného jiného národa na světě, celý národ náš považuje za vlastní, svatou povinnost svou, neb v budově národního divadla národ náš nespatřuje a nebuduje jen chrám umění; v tom chrámu národ náš spatřuje také jediného soucitného svědka nejkrutějšího utrpení a ponenáhlého zotavení svého, i buduje si v něm v pravém a plném toho smyslu slova pomník svého zmírání a vítězného svého smrti odolání.

Či nezmíral, nebyl již chřadl národ náš, když vlastní otec náš Dobrovský, zkoumaje a rovnaje jazyk jeho, sám zoufale zvolal: »Vímť, že jazyk ten neoživne více!« Ozývaliť se ovšem kolem něho hlasové mladíků, kteří ve svěžesti vlastní naděje své těšili jej, poukazujíce zejména také k rostoucímu neustále účastenství pro po-

kusy jejich divadelní v jazyku našem otcovském. Stařec však nedůvěřivě se usmíval a v hlubokém žalu srdce svého připomínal si, že již druhý věk je na sklonku od hrozného onoho dne, co klesl národ na osudné Hoře Bílé a že pořád ještě nedává ani nejmenšího znamení života.

Ano dva věky ovšem, ale dva dni to v životě národů, dokonce uplynuly od osudného dne bělohorského, a národ náš ještě neprobíral se z omráčení smrtelného. Již však na počátku následujícího tohoto věku našeho, ještě za soumraku dne třetího veškerá země počala otřásati se, roztrhalať se opona v modlochrámu duchamorné svaté alliance, trůny bořily se, národové vstávali z bídných hrobů nevolnictví.

Než nastojte, jaký divoucí obraz jeví se zde žalostnému zraku mému? V nočním pološeru pojednou široširé vše pusté přede mnou rozprostírá se pole, hrůzné to pole bělohorské, obklopeno tlupami střežících je žoldnéřů. Již však počíná opět svítati, vidím opět základní onen kámen, avšak — rozevřená pod kamenem tím hrobka vždy víc a více rozvírá se, rozvírá se široko daleko ohromné hrobiště to celé, žoldnéřové omráčení padají k zemi a — již smrt překonána je životem, již opět vidím před sebou všecky nesčíslné ty řady slavného průvodu dnešního, jenž odtud krokem velebným ubírá se přímo k výši staroslavného onoho sídla slavných králů našich. Za prchajícími však žoldnéři ale hřímavý nyní ozývá se hlas: »Jdetež a zvěstujtež pánům svým, že národ, jejž co mrtvého měli jste zde stříci, překonal smrt i povstal z vlastní moci své, aby zasedl na pravici trůnu králů svých, a společně s nimi vládl opět ve vší vlasti své!«

Ano vstalť jest a žije opět národ český, a dnešní den jest právě dnem slavného jeho vzkříšení duševního, neb dnes počíná se vtělovati první vznešená myšlenka nového života jeho, dnes on sám, zakládaje první velkolepé dílo nové doby své, z vlastní moci povstal z hrobu dvěstileté nečinnosti a vy, shromáždění zde tisícové, poprvé dnes vysláni jste od něho za posvátným účelem tím, aby před celým světem slavné vydali jste svědectví o síle jeho životní, a abyste na důkaz, že osvěta má býti osou nového jeho života, slavně položili základ slavného chrámu osvěty, slavného chrámu nového věku národnosti československé.

Šestnácte skal slučuje se zde, v lůně této národu zasvěcené půdy, aby chrámu našeho národního jeden tvořily základ mohutný, jejž nižádná zloba lidská nebyla by s to zvrátiti.

Posvátný Říp, s jehož velebného temene praotec náš Čech poprvé rozhlížel se po čarovábných nivách krásné této země, a jménem celého národa svého pro všecko své potomstvo uvázal se v držení její; vrch ten posvátný i Vyšehrad náš tvrdý, staré to sídlo vojvodů našich českých, skládají zde mocný odděl tělesa svého, aby základy národní této budovy hlásaly opět světu veškerému, že od praotce svého národ náš podnes jest v dědičném

držení této vlasti své, a že tisíciletého svého práva k ní povždy hájiti bude do posledního dechu života svého.

Staropamátný Radhošt sesterské naší Moravy, na jehož vrcholu v dávných již dobách, kdy v kraje tyto nebylo ještě vniklo vznešené učení Kristovo, předkové naši, oslavujíce Boha pohostinství, povzbuzovali se k lásce k bližnímu, staropamátný »Radhošt«, klade sem žebro z obrovského boku svého, aby již základy nového tohoto chrámu osvěty svědčily o tom, že národ náš, tak jako předkové jeho v dávné době, pro všecku budoucnost v pohostinském a přátelském poměru žíti chce se všemi národy, i že dle slova Kristova nikdy žádnému z nich nechce činiti, čeho sám nepřeje si, aby činěno bylo jemu, že však tohotéž slova Kristova také pro sebe bude vždy dovolávati se vší mocí hlasu svého.

Z kraje, kde nesmrtelný náš mistr Jan Hus spatřil světlo života, ze staroslavné Práchně mohutný leží zde balvan na důkaz, že chrám osvěty naší národní spočívá na základě pravdy věčné, jejímž prvním slavným hlasatelem byl mistr Jan Hus, a jejímiž prvními neohroženými obránci byli statní otcové naši.

Z vlasti, kde Olomúc vévodí, divoucím vítězstvím nad Kublajem chánem proslulý Hostajnov i vrch Buchlovický, i veleslavný Trocnov, kolébka to největšího reka národa našeho Žižky, i vítězstvím jeho na věky proslavený Žižkov náš i skála tvrdého hradu Rábí, kde nepřemožitelný vůdce a velitel náš pozbyl zraku, nepozbyl však vítězoslávy své, i Čerchov u Domažlic vítězoslavných svých beder výtvary zde kladou, by základy našeho chrámu národního záruku v sobě chovaly toho, že my statní synové Žižky a Prokopů dovedeme také brániti vlasti a národa, i jako velmi rekovný Jaroslav obhájiti osvětu proti všelikým útokům veřejných surovců.

Z vrchu Doudlebského i z pravěkých skal Šumavy, z Boubína i ze Svatoboru mohutné zaléhají zde balvany, aby tak jako lid Doudlebský podnes věren zůstal mravům otců a jako Šumavan nikdy neodrodí se, nový náš chrám národní byl pevným hradem zvláštního našeho života národního.

Též Kotyš u Tudaně i starobylé zříceniny Chrástské k základům těm přispěly na důkaz, že chrám náš národní na lásce zakládá se veškerého národa. Náš Blaník slynoucí konečně nadějnou našemu národu pomocí, mocný kloub tvrdé šíje své sklání v posvátné tyto základy, aby tak jako z tajemných jeho útrob vyslané vojsko reků z největšího někdy nebezpečenství má vysvoboditi národ náš, vycházela také z velebných síní chrámu umění našeho národního mocná četa bojovníků národních, kteříž kouzelnou zbraní umění svého slavně opět národu našemu vydobudou předního místa v řadě národů osvícených.

Tak zároveň i v samé základy prvního našeho díla národního obrovskými literami zaznamenáno jest odvěké spojení Čech s družnou Moravou a v záři společné slávy, též z tohoto společného nám chrámu umění bude povznášeti se nad celým národem naším

v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, nerozlučné naše spojení v novém zastkví se lesku.

Však nejen bratrská jednota Čechů a Moravanů, také uvedený náš svazek s veškerým Slovanstvem zrací se v hlubinách těchto základů. Ze země i vody, studánky, jejímž pramenem slovanský apoštol Cyrill praotce naše zasvěcoval učení Kristovu, z posvátné vody a země této vypálenou kameninu zasílá sem sesterská naše Morava, aby tak jako slovanští apoštolé Cyrill a Methoděj ctěni a slaveni jsou po veškerém světě slovanském, i chrá m našeho umění proslavil se po Slovanstvu veškerém, aby stal se spojidlem umění našeho národního s všeobecným uměním slovanským, i stal se mohutným pilířem duševní národní jednoty slovanské.

A již, sejdiž, čtverhrane, jenž první máš zalehnouti na vzácné základy národní naší budovy; sejdiž a zakryj símě, jež zde klademe dnes v lůno matky země; sejdiž a šťastně na ní ulehni, aby símě toto drahocenné pod ochranou tvou šťastně zachovalo se a vzešlo.

Nechť šťastně ujme se símě samostatnosti naší národní a dobrého našeho srozumění se všemi ostatními národy; nechť šťastně ujme se símě rekovné obětavosti za práva vlasti i národa; nechť šťastně ujme se símě národního umění a národní naší osvěty; nechť veškeré toto símě šťastně ujme se, klíčí a vzejde, aby z nádherného chrámu národního našeho umění v plné síle rozvíjel se strom národního našeho života jako hrdý kmen mohutné, velebné, krásné lípy slovanské.

Přistuptež nyní, Vy nejvyšší hodnostářové království Českého, přistuptež Vy přední zástupcové vědy a umění. přistuptež Vy přední důvěrníci národa našeho, ze všech zemí koruny České, abyste úhozem svým na základy vznešeného díla národního blahému žehnali zdaru jeho.

Přistuptež pak Vy dělníci národa, kteří jménem soudruhů svých čestnou máte vykonati úlohu, abyste tmelem věkům vzdorujícím nerozborně sloučili základní kameny chrámu našeho národního! Hrdostí nechť každého z Vás, hrdostí necht každého ze všech soudruhů Vašich naplní vědomí, že dopřáno Vám súčastniti se v provedení velkého díla našeho! Nechť každý z Vás s nadšenou pracuje myslí, že budujete svatyni slavné minulosti a nadějné budoucnosti národa svého, a že po celou dobu této práce pohlíží k Vám vděčné oko jeho; nechť každý z Vás s upřímností pracuje k tomu, aby výsledek společné práce Vaší důstojen byl vznešeného důmyslu mistra, jenž skvělý naznačil Vám obraz velkolepého díla, aby dílo to bylo slavným pomníkem našeho nového umění národního!

Vy však tisícové, již jste svědky věčně památné naší slavnosti dnešní, jděte a zvěstujte veškerému národu našemu, že slavně položen jest základ slavného díla jeho, že položen jest základ důstojného chrámu národního našeho umění, že položen jest základ samostatného našeho divadla národního.

Jděte ž a zvěstujte ž veškerému národu našemu, že ohlas slávy dnešního dne mocně rozléhal se po veškerém světě slovanském a radostnou touto zvěstí v srdci celého národa našeho plamen nadšené obětavosti ve světlou rozžehněte ž zář, jež nehasnouc rychle provodila by nás k slavnějšímu onomu dni, v který s pocitem plného vítězství jásajíce zvoláme: »*Ejhle, co slavně započato, slavně také již dokonáno.*«

Řeč dra. Karla Sladkovského při slavnosti 500leté památky narození Mistra Jana Husi v Husinci dne 6. září 1869.

Řadu velkých národních slavností let šedesátých ukončila mohutným akordem oslava pětistyleté památky narození mistra Jana Husi v oslavencově rodišti, městysu Husinci u Prachatic dne 6. září 1869. Slavnost tuto uspořádal za tím účelem zvlášť sestavený pražský výbor, v jehož čele stál dr. Karel Sladkovský, společně s místním slavnostním výborem v Husinci, jemuž předsedal dr. J. Wieser. Ku slavnosti, jejíž zdar byl v každém ohledu velkolepý, dostavilo se obrovské množství lidu z blízka i z daleka, jakož i mnoho vynikajících mužů ze slovanských zemí, z Francie, Švýcar a t. d. Pražští účastníci a ti, kteří se k nim zde připojili, odebrali se dne 5. září ráno slavnostním průvodem na nádraží Západní dráhy, kamž o 10. hodině dorazili a odejeli o půl jedenácté hodině zvláštním vlakem k Prachaticům. Cestou byl vlak na všech větších stanicích slavnostně pozdravován a přijímal stále nové účastníky. Dle programu rozdělili se účastníci na noc do Strakonic, Protivína, Vodňan a Bavorova; kdež všude bylo slavnostní vítání se zábavami, osvětlením atd. Ráno pak dne 6. září seřadily se všude vozové průvody a za zpěvu vlasteneckých písní nebo hřímavé hudby vykonána jízda k Husinci. Před Husincem sestoupeno s vozů, kteréž zůstaveny na okolních lukách a pastvinách. Celý slavnostní průvod shromáždil a seřadil se na návrší u Těšovic podél prachatické silnice. U husineckého můstku stála slavobrána a zde uvítal průvod husinecký slavnostní výbor, jehož jménem pronesl dr. J. Wieser řeč vítací. O půl dvanácté hodině přibyl průvod k ověnčenému Husovu domku, před nímž řečnická tribuna byla postavena; na protější straně náměstí či ulice zřízena tribuna pro cizí hosty. Když byli tito místa svá zaujali, přikročeno k slavnostnímu aktu, kterýmž bylo odhalení pamětní desky na Husově rodném domku. Deska obsahuje podobiznu (hlavu) Husovu v životní velikosti a nápis: »V tomto domě spatřil světlo světa mistr Jan Hus dne 6. června 1369.« — Dříve než deska odhalena byla, pronesl dr. Karel Sladkovský níže položenou řeč slavnostní. Po skončené této řeči odhalena deska a potom pronesli ještě krátké řeči Rus Michal Andrejevič *Buchtějev*, zástupce slovanského výboru v Moskvě, Srb dr. Vladan *Dorděvič*, Polák *Romanowicz*, Bulhar *Stojanov* a Karel *Sabina*. Následujícího dne byl v Praze velký slavnostní banket, při němž opět řada řečí byla pronesena.

*

Řeč dra. Karla Sladkovského před odhalením pamětní desky zněla takto:

Půl tisíce let! Národe český, cítíš váhu těchto tří slov? Vrchol to slávy, prohlubeň sníženosti a zásvit nové, nadějné tvé budoucnosti!

Hluboko, tak hluboko byl před pěti sty lety klesl křesťanský svět v západní Evropě, že jako mrzké zboží jedni prodávali a druzí kupovali samo věčné milosrdenství Boží. Jako nyní jest obyčejem všech kupců, tak za oné doby v Římě sestavili si zvláštní ceník, ceník odpustků za všeliké hříchy a poklesky lidské, i vyslali do veškerého světa šantročníky své, kteří táhnouce od města k městu i ode vsi ke vsi, na veřejném trhu všude za bídný peníz nabízeli každému úplné prominutí v tom i onom životě všech jeho hříchův minulých i budoucích. A blbé stádo zaslepeného lidu hrnulo se k bezedným pokladnám svatoprodavačů a naplňovalo je penízem svým od krvavého haléře chudé vdovy počínajíc, až k stříbrňákům a zlatákům bohatého prostopášníka, a domnívali se, že takto bezpečný zakoupili si vstup do nebeského království.

V neblahé této zatemnělosti rozumu i mravocitu lidského nad nepatrným tímto městečkem zaskvěla se dennice v nejjasnějším lesku a v tomtéž okamžení v malé jizbě skromného domku tohoto nový zasvitl paprsek života, o němž ovšem nikdo tenkráte netušil, že národu našemu i veškerému člověčenstvu prvním jest svítáním nového, světlejšího dne.

V třiatřicíti letech na to však ozývalo se již mocně po veškeré vlasti české i za hranicemi rozléhalo se kárající slovo Kristovo: »Dům můj dům modlitby jest, vy jste jej však učinili peleší lotrovskou.«

Byltě to hlas mravokárce, vyslaného z rolnické této chýše zde v Husinci, jenž v třiatřicátém roce věku svého v Betlémské kapli v Praze nastoupil úřad učitele lidu. Byltě to hlas Mistra Jana Husi.

Veškeren lid také uvěřil slovům nadšeného hlasatele neporušené pravdy věčné, odvrátil se od oněch, kdož k nečistému vedli jej kupčení s milostí Boží a horlivě následoval vznešený příklad bezúhonné mravnosti učitele Betlémského. Ti však, jichž hnusné výdělkářství učením jeho trpěli újmu, nezkrotným proti němu zahořeli záštím a neustali štváti proti němu veškeru moc duchovní i světskou, až uzřeli plamen hranice kostnické vyšlehnouti nad jeho hlavou i nad hyzdící jej korunou papírovou, na níž shromáždění v Kostnici svatí otcové vepsati dali nález svůj tenkráte nejosudnějším slovem: »*Arcikacíř*«.

Když pak za Mistrem Janem Husem upálili také šlechetného přítele jeho Jeronýma, byla zuřivá vášeň obou jich nepřátel ochlazena, i bylo vyhověno spravedlnosti sv. otců v Kostnici. Avšak nyní teprve spravedlnost věčná na soudní zasedla stolici, a následující soud její byl hrůzný, tak hrůzný, že veškeré člověčenstvo žasnouc trnulo, i nastal postrach a nářek mezi svatými otci v Kostnici a v Římě.

Vírem zatočila se nad plameny kostnickými i nejpronikavějším hvizdem zafičela divoká vichřice, a jakoby na vždy chtěla zničiti rovnováhu moře vzduchového, v nejlítější rozkacenosti počala projížděti se nad veškerou svatou říší římsko-německou, rozmetávajíc ohnivé oharky z hranice kostnické po vší vlasti českomoravské.

Tu pak v plamenné záři povšechného požáru všechen lid sbíhal se v tábory válečné, vozy srážely se v nedobytné hradby, bořily se svatoprodavačů chrámy a kláštery, hrady a města lehaly v prach a popel, a celý národ československý ve zbrani s nepřemožitelnými reky svými, s Janem Žižkou i s oběma Prokopy v čele, děsnou nepřátelům jal se zpívati píseň: »Kdož jste boží bojovníci.«

Z ponořeného v Rýně popelu upáleného arcikacíře povstal celý národ kacířů, a sv. otcové v Římě třásli se i zdvihali kříž proti němu, avšak kříž nejevil nižádné moci v rukou jejich, nejevil moci proti bojovníkům božím.

Pozdvihli kříž poprvé, avšak zaražena sklesla ruka jejich a z památného od té doby Žižkova, kde na 100.000 bojovníků ze všech národů střední Evropy vítěznému podlehlo palcátu hrdiny našeho Žižky, vítězohrůzně zavznívala jim píseň: »Kdož jste boží bojovníci!«

Podzvihli kříž po druhé, i po druhé malomocně klesla ruka jejich, a od Chebu, kde ohromné vojsko křižácké v hanebném potřeno útěku, i od Hor Kutných a od Německého Brodu, kde celé vojsko císaře Sigmunda na hlavu poraženo od Žižky, ještě hrůzněji než dříve zaznívalo: »Kdož jste boží bojovníci!«

I pozdvihli kříž po třetí a po čtvrté, a zoufaleji vždy klesala ruka jejich. neb 200.000 křižáků se samým kardinálem v čele při pouhém již pohledu na tábor jen 20.000 Čechů od Stříbra i od Tachova dvakrát v zděšený dalo se útěk, i pobito jest a rozehnáno za vítězného zpěvu: »Kdož jste boží bojovníci!«

A po páté ještě podzdvižen kříž, i vypadl zcela z ochromených rukou sv. otců, a od Domažlic, kde opět 150.000 křižáků s kardinálem v čele jako pleva rozprášeno a potřeno jako konečný a neodolatelný soud boží vítězoslavně rozléhalo se až do Říma: »Kdož jste boží bojovníci!«

Titíž svatí otcové, kteří o 16 let dříve Mistra Jana Husa v Kostnici co arcikacíře dali upáliti, titíž svatí otcové nyní v Basileji shromáždění uznali následovníky jeho slavně před celým světem za věrné syny prvotné církve Kristovy.

Zvítěziliť bojovníci boží, zvítězil národ československý a po celých dvě stě let v slávě a ve velké vážnosti u všech národů evropských požíval vítězství svého. Celý svět obdivoval se chrabrosti a neoblomnosti národa českého, celý svět obdivoval se velerekům a znamenitým mužům jeho.

Vskutku tak slavné, tak zázračné, a od oné doby, co malý národ Řeků ubránil se proti celému milionu hord asijských, bezpříkladné bylo, aby národ sotva čtyř milionů, jako tenkráte národ český, odolával po celých 16 let veškeré takřka Evropě, a statisíce vojska jejího opět a opět sporážel a v šílený vehnal útěk.

Nejvyšší ale význam vítězství českého byl ten, že podlehl mu světovládný tenkráte ještě Řím. Král Jindřich VIII. odloučil se s národem anglickým zúplna od Říma, a později větší část knížat německých vybojovala vyznání luteránskému a protestantskému

vůbec plnou svobodu a neodvislost od papeže. V obojím tomto případě Řím utrpěl velkou ztrátu, ale zásada, že Řím v ničem nesmí povoliti, zásada ta při tom vždy zůstala neporušena. Angličané a protestanti Němci stali se kacíři, jež Řím nemohl sice mečem vyhladiti, jimž ale také ani v nejmenším se nepodal.

Vítězní pak praotcové naši, vítězní Čechové dokázali toho, že svatí otcové musili naslouchati jejich podmínkám míru, že tajíce vnitřní zlobu musili chlácholiti a prositi je o mír, a konečně podrobiti se výminkám od kacířských Čechů samých položeným. Tak Čechové pokořili zpupný Řím, až on sám před celým světem musil připustit, že libovůle jeho a hierarchie vůbec není článkem víry Kristovy, až svatí otcové v Basileji sami musili pronásledované dříve kacíře prohlásiti slavně za pravé syny prvotní církve Kristovy. Takovýmto vítězstvím nad samými základy Říma nemůže honositi se nižádný jiný národ v Evropě; a to vítězství, národe český, toť vrchol slávy tvé!

Avšak co znamená smlouva s Římem, co znamená smlouva s celým sborem svatých otců, pokud jest učením jejich, že netřeba dostáti slovu kacíři danému, netřeba držeti přísahy, složené ve prospěch kacířů!

Když Mistr Jan Hus před smrtí svou v Kostnici veřejně připomenul císaři Sigmundovi, že on slovem i průvodním listem svým císařským zaručil mu úplnou bezpečnost osoby a života, císař v hlubokém zarděl se studu. Rychle však shromáždění v Kostnici svatí otcové přispěli na pomoc slabé mysli císaře, a zvláštním zápisem ubezpečili jej, že není vázán dostáti slovu kacíři danému. Od oné doby pak, co shromáždění v Basileji svatí otcové sami toužebně Čechy prosili o mír, a co mír ten s nimi uzavřeli na základě tak zvaných kompaktát, sotva více než čtvrt století minulo, a Řím již necítil se slavnou tou smlouvou vázána a papež neostýchal se veřejně ji prohlásiti za neplatnou. Kompaktáta basilejská nesvědčila prý než těm, kdož tehda, když obapolná stala se o nich smlouva, byli na živě. Tak mezi jiným dokazoval svatý otec a zrušil je za takovýmto vší pravdě v oči bijícím důvodem.

Neohroženě však rekovný král náš Jiří Poděbradský hájil proti Římu dobrého práva národa českého, a byť si od papeže za hlavu všech proklatých prohlášen, slavně odolal všelikým pohromám, jež následkem klatby papežovy hrozily jemu i celému království Českému.

Pranic neprospělo jednostranné zrušení kompaktát, pranic neprospělo, že prohlášen byl veškeren národ český za rotu proklatých kacířů, pranic neprospělo všeliké usilování, aby národ ten kacířů vyhlazen byl mečem a ohněm.

Národ český neústupně hájil si 16letým bojem vydobytého práva svobody svědomí, ba rok od roku šířeji rozevíral jí brány přesvědčení svého, až konečně také vystoupením Martina Luthera celý takřka národ německý pozdvihl se proti drzému kramaření

s odpustky, a takto za příkladem Čechů celá střední Evropa vztyčila prapor svobody myšlénky, svobody ducha.

Dva věky byly minuly, co Mistr Jan Hus a přítel jeho Jeroným za přesvědčení své podstoupili smrt v plamenech kostnických, národ český památku jejich červenými literami zaznamenal v kalendáři svém, nejšlechetnější snažení jejich po obnovení církve křesťanské v prvotní její ryzosti v jednotě českomoravských bratří vzneseného došlo výrazu, a na místo jednostranně zrušených kompaktát basilejských národ náš jako novou hradbu svobody svědomí od krále svého císaře Rudolfa II. vymohl si císařský majestát, jímž pro veškeré země koruny České slavně zaručena jest svoboda náboženská.

Ze čtyř asi milionů lidu českého v Čechách a na Moravě nebylo již ani půl milionu oněch, kdož zúplna a bez výminky přidržovali se ještě Říma, a majestát císaře Rudolfa II. byl tudíž nade všechnu pochybnost výsledkem vůle veškerého takřka národa. Kdož takto mohl si osobovati právo zvrhnout zjevnou tuto vůli celého národa stvrzenou i přísahami samých králů jeho?

Avšak jak šeredný jeví se nám tu obraz zvrácenosti pojmů lidských o závaznosti slavných slibů a přísah posvátných! Král Matiáš, aby domohl se koruny České, přísahou potvrdil veškerá práva i svobody království Českého, přísahou potvrdil i majestát zaručující svobodu náboženskou, však nedlouho na to dal se přesvědčiti od rádců jezovitských, že zrušením přísahou stvrzeného majestátu přispěje jen k větší oslavě boží. Ještě pak za živobytí jeho Ferdinand ze Štýrska usilovně domáhal se koruny České, a když nemohl to srovnati s náboženským přesvědčením svým, aby přísahal na majestát, obrátil se na radu k sv. otcům jezovitské koleje pražské, kteříž mravné dali mu naučení, aby jen přísahal, není-li mu lze jinak dostati se k vládě, neboť přísahu kacířům složenou netřeba prý zachovati. Nešetřeno tedy majestátu, a když národ český opřel se proti tomu, naprosto zrušen majestát, a na novo vyšlehl plamen strašné války náboženské.

Slzou žhoucí zaros se oko genia člověčenstva, a srdce lidské horoucím zaplápolej bolem! Osudné již blíží se okamžení, v němž po více než dvěstěletém zápase hrdinném pravda musí podlehnouti, a vycházející slunce svobody ztrácí se jako na vždy v hustém mračnu středověké temnoty. Na smrt zemdlen dvěstěletým bojem krutým klesl na Bílé Hoře mohutný náš lev český a jako na úplně mrtvého již slítlo se naň hejno bídných dravců, i jalo se rváti mocnou hřívu jeho, jejímž pouhým otřesením kdysi vyděšeno rozprášilo se do všech úhlů světa.

Nyní svatí otcové řádu jezovitského plnýma rukama chopili se díla! Kacíři jímáni, trýzněni, páleni i ze země vyháněni, veškeré spisy české v oheň vrhány, a v několika desítiletích v Čechách i na Moravě dle zevního zdání aspoň nebylo již stopy zlořečeného kacířstva. Aby však vyhlazena byla na věky všeliká památka i národa českého vůbec, uvržena jest hrstka zbývajícího lidu v nejtužší

nevolnictví, uzavřena mu škola národní, i dohnáno zpotvoření jeho tak daleko, že on sám styděl se za přirozený jazyk svůj, a jazykem cizím učil se zlořečiti a láti památce nejslavnějších mužů, vlastních otců svých. Tak hluboko byl jsi pokořen, národe český, tak hluboko klesl jsi prodlením dvou set let, toť prohlubeň tvého ponížení. Kam ale, těžce zkoušený národe, kam zmizela světová kdysi sláva tvá, kam zmizela někdejší všech ostatních národů evropských úcta k tobě, a je obé snad na věčné časy nenávratně pro tebe ztraceno? Hle, temnou tuto roušku zde: nevíš, co znamená, netušíš v srdci svém, co skrývá se jí po dlouhé již věky oblouzenému zraku tvému?

Projděmež síně, v nichž mnohé rodiny od dávných let sestavují podobizny všech předků svých, i najdeme tam také po různu obraz, hustým zastřený závojem. Znamení to, že člen rodiny, jehož podoba takto zahalena jest, velkého pro celou rodinu byl původcem neštěstí, neb že dokonce považován jest za skvrnu rodiny a že tato s pocitem hanby tvář jeho zakrývá světu.

Má snad tato rouška zde podobný význam? Ano, týž neblahý jest význam její. Či nebylo nám po více než dvě stě let dokazováno a násilně vštěpováno, že všichni předkové naši z nejslavnější doby dějin českých od Jana Husa počínaje až k Janu Komenskému jako kacíři byli vesměs jen samí proklatci, paliči, loupežníci a krvelační vrahové, od nichž všichni počestní lidé a tak i vlastní synové a potomci jejich s ošklivostí a hrůzou musí odvrátiti se, jež vlastní národ jejich na věky proklínati má jako hlavní příčinu původce všeho neštěstí svého a jichž jména nikdo ani vysloviti nemá bez znamení svatého kříže?

Ano, ano, ti poctivci, tak oni nám i celému světu líčili předky naše, i abychom nemohli jim pohlednouti v tvář a neshledali v ní snad přece cosi lidského neb dokonce vznešeného, zahalili je všecky v tuto roušku největší ohavnosti, jíž lze jen domysliti se. A my, potomci těchto obětí nejhanebnějšího utrhačství, chceme neustále nechat przniti památku praotců svých? Chceme po všecky časy slouti syny proklatců? My podnes bychom nebyli tak dalece dospěli, abychom strhli onu od padlých sobíků a podvodníků upletenou roušku a pohlédli v tvář otcům svým, abychom sami o nich utvořili si úsudek svůj a mužně ho na příště hájili proti veškerému světu, i zatočili oštěpem obrany nad hlavami těch, kdož by dále ještě chtěli hanu kydati na hlavy rodu našeho?

Čím provinil se náš Mistr Jan Hus? Předstuptež, obžalobci jeho, předstupiž ty, Jene Železný, biskupe Litomyšlský, i ty, Michale z Německého Brodu s pověstným příjmím »de Causis«, i ty, mistře Štěpáne Palče; předstuptež všickni, vy politování hodní náhončí kata kostnického, kteří tak dalece zapomněli jste se, že Čechové jsouce proti rodnému bratru svému Čechu a na potupu slavného království Českého vystoupili jste jako žalobníci před soudem cizím!

Byloť vám arci snadno žalovati před soudem sv. otců v Kostnici, o nichž jste napřed již věděli, že každý z nich se bude cítiti

osobně uražena Husovým horlením proti přepychu v prostopášnictví jejich, a že pak všickni vespolek budou nestranným, ku podivu nestranným soudem ve strannické záležitosti své vlastní.

Nyní však, po půl tisíci let předstupujete sem před všeobecný a strannických vášní vašich prostý soud potomstva, před vznešený soud dějin lidských, jemuž jedině náleží veškeré soudní výroky minulosti a tudíž i nález na plamennou smrt v Kostnici revidovati s konečnou pravoplatností pro tento svět, sem přistupte a opětujte: jakou vinu shledali jste na Mistru Janu Husovi?

Nelze vám nijak popírati, že Mistr Jan Hus vedl ve všem všudy bezúhonný, vzorný život jako pravý následovník Kristův, a to zajisté samo o sobě již velice svědčí proti oněm, kdož jej obžalovali, soudili a utratili, neboť největší jich část v nejhnusnějším libovala si smilství a prostopášnictví všeho druhu. Všickni tito mrzcí rozkošníci však jen proto, že Mistr Jan Hus káral neplechy a nešesti jejich, volali zuřivě: »Upalte jej, upalte jej.«

Avšak slyšíme vás, vy zuřivci samozvané pravověrnosti, slyším vás brojiti a divoce křičeti: »Byl' kacíř Jan Hus, proklatý arcikacíř, a musí na věky býti zatracen.« Utište se, hned pohledneme kacířství tomu přímo v tvář.

Horlil' Mistr Jan Hus proti hanebnému obchodu, jenž z nekonečné boží milosti tržiti chtěl jako z prodejného, sprostého zboží. Chce dnešního dne někdo tvrditi, že jest kacířem? Nikdo neopováží se toho! Propadli jste, žalobníci, s první obžalobou svou před soudem dějin lidských.

Hlásalt Mistr Jan Hus, že říše Kristova není říše tohoto světa, a že tudíž následovníci jeho, biskupové i kněží vesměs nemají oddávati se nezřízené dychtivosti po marných statcích a rozkoších světských. Jest tu kdo, jenž shledává v tom kacířství? Nikdo se nehlásí! Podruhé, žalobníci odmítá vás soud dějin lidských.

Mistr Jan Hus byl toho příčinou, že utvořila se národní církev česká, že zřekla se nesrozumitelné věřícím a zohyzděné mluvy latinské a ve všem všudy konala služby boží v srozumitelném lidu a přirozeném jazyku jeho. Zdaž v tom chtěl by kdo nyní viděti kacířství?

Slavné ticho, velevýznamné to ticho pro vás, žalobníci, a potřetí zavržena jest žaloba vaše před soudem dějin lidských.

Avšak Hus, volají rozsápaně žalobci jeho, Hus dotýkal se také článků věrouky samé, i bludně zejména rozšiřoval učení o večeři Páně! Nuže vy horlivci Páně! Nuže vy horlivci víry, rcete, co jest víra? Nevíte, že víra počíná tam, kde přestává všeliké vědění lidské, i má kdo právo kaceřovati a upáliti jiného proto, čeho on sám neví? Kdož rozumný staral neb dokonce hádal by se dnes ještě o to, je-li či není-li nutno přijímati pod obojí, anebo zmizel či nezmizel-li chléb ve večeři Páně? Či chtěli byste dnes ještě kaceřovati někoho, protože v některé z těchto a podobných jiných věcí nemá stejnou s vámi víru? Možno vám ovšem podnes kaceřovati a zatracovati dle libosti. Avšak i kaceřovaný dle libosti

může s chladnou myslí odvrátiti se od kaceřující společností vaší, a můžete pak ještě, jako bývalo, odevzdati jej na hranici k upálení?

Tu, Bohu díky, stavena je moc vaše, na dobro stavena jest mocí ducha času, na věky stavena neodvolatelnou mocí ducha osvěty, jenž jako nejvyšší přikázání úplnou hlásá svobodu svědomí, jenž nezná nižádných kacířů ani v přítomnosti, ani v minulosti.

Ustuptež tedy již a ustaňte viniti Mistra Jana Husa, neb konečně a neodvolatelně rozhodl již soud dějin, i zníť nezrušitelný jeho nález: »Není kacířem Mistr Jan Hus, alebrž jest mučedníkem a sice nejvíce mučedníkem pravdy, ve všem všudy ale mučedníkem přesvědčení svého, jest osvoboditelem národa svého z okovů nevolnictví duševního, jest jedním z nejpřednějších a nejvznešenějších bojovníků za všeobecnou svobodu lidskou.«

Rozhlednětež se, Čechové, a pozorujte, kterak jméno Mistra Jana Husa ctěno a váženo jest u všech národů osvícených a kterak přední synové jejich z dalekých dostavili se krajin, aby společně s vámi oslavili dnes památku velikého buditele ducha lidského; i pohlednětež, kterak rodní bratří naši všech kmenů slovanských hrdě hlásí se k Mistru Janu Husovi jako veleduchu slovanskému! Chtěli bychom snad my samojediní zneuznávati jednoho z největších svých mužů, chtěli bychom snad i vlastním svým nepřátelům k vůli odřeknouti se ho, i odřeknouti se slávy, kteréž jménem jeho nabyl kdysi národ náš a kteréž napořád těšiti se může ve veškerém světě vzdělaném?

A zdali nyní, zdali národ český vůbec ještě náležel by mezi národy živé, kdyby nebylo bývalo Mistra Jana Husi? Díky cizorodým králům jeho měli cizinci jen příliš často rozhodující vliv při dvoře, cizinci vládli na vysokých školách pražských, cizinci měli také již obecní správu královského hlavního města Prahy tak dobře jako zúplna v rukou a mocným nátlakem se všech těchto stran den ke dni víc a více živel český ve veškerém životě veřejném ustupovati musil živlu cizinskému.

V nanejvýše nebezpečném okamžení tomto byl to Mistr Jan Hus, který zmalátnělého ducha českého k novému povzbudil životu a mocnou roznítil v něm snahu sebe zachování. Jeho přičiněním opanovali Čechové vysoké školy pražské, jeho přičiněním zrušena nadvláda cizinců v obecní radě pražské, jeho zásluhou zveleben jazyk český co do slova i písma, a bojem ducha i meče, jenž vzplanul z mučednické smrti jeho, Čech opět stal se pánem ve veškeré vlasti své. Svobodou duševní Mistr Jan Hus povzbudil a posílil národ svůj také k zachování a slavnému zabezpečení národní jsoucnosti jeho pro celé dva věky; a národ ten neměl by s hrdostí, neměl by s vděčností pohlížeti k němu po všecken čas svého trvání?

Roztržena budiž neblahá ta rouška, kterouž závistná ruka cizí po dvě stě let zakrývala největší slávu naši, roztržena budiž na

vždy, aby celý národ náš pro všecku budoucnost zříti mohl opět ve vznešenou tvář osvoboditele a oslavitele svého!

Veřejně, Mistře Jene Huse, před celým světem hrdě nazýváme tě svým, a chceme památku tvou ctíti a slaviti, pokud trvati bude jméno české. Nedbáme toho, zdali jiní tě kacеřují, aniž více třeba nám stavěti tě v řadu svatých. Vímeť, že jsi největší chloubou naší, ozdobou veškerého Slovanstva i světlou hvězdou celého člověčenstva. Vejdiž v chrám oslavencův našich a v jich přední řadě zaujmi místo!

S tebou zároveň pak voláme nyní v střed našich nejslavnějších též šlechetné přátele tvé, Mistra Jeronýma Pražského a Mikuláše z Husince, i voláme všecky, jichž jména zaskvěla se v zahájené tebou nejskvělejší době dějin českých. A hle, jeví se již velerek a nepřemožený vítěz náš Jan Žižka, tvůrce nového umění válečného, obhájce vlasti a postrach našich nepřátel, a za ním oba Prokopové, proslavení vojevůdcové vítězoslavných bojovníků božích. Vstupujeť moudrostí a rekovností proslulý král náš, velký Jiřík Poděbradský s přítelem a důvěrníkem svým Mistrem Janem Rokycanou. Přicházíť pak Jan Chelčický, v dálce vzdálenou budoucnost zírající věštec nového zřízení společnosti lidské, i zavírá řadu slavných velký náš Jan Amos Komenský, hvězda večerní vyhaslého lesku slávy národa našeho!

V jak světlém kruhu jasných paprsků slávy nejvyšší září tu pojednou jméno tvé, národe český! Pozoruješ nyní, kam dřívější byla zmizela sláva tvá, kam úcta ostatních národů k tobě?

Národ, jenž nectí zasloužilých mužů svých, sám cti hoden není!

Národ, jenž neslaví velkých mužů svých, sám vlastní maří slávu svou.

Národ, jenž zapomíná svých veleduchů a bohatýrů, sám v temné vrhá se zapomenutí u ostatních národů.

Nečestné takové zapomenutí po více než dvě stě let neblahým byly osudem naším. Minula však ona doba a nevrátí se více!

Dnešního dne, národe český, oslavením památky jednoho velikána svého, oslavením 500leté památky narození nesmrtelného Mistra Jana Husi, sám navracuješ sobě dlouhou řadu mužů slavných, sám navracuješ sobě slavnou minulost svou, sám navracuješ sobě vážnost a úctu všech národů osvícených.

Znova krev slavných předků proudí ve všech žilách tvých, znova po příkladu jejich mužně a neústupně hájíš nepromlčitelného svatého práva svého i vlasti své, znova obracejí se k tobě uznání plné zraky veškeré vzdělané Evropy.

V tom znamení, národe československý, v znamení vítězství otců tvých již svítá ti nová nadějné budoucnosti zora, v znamení vítězství otců svých i ty slavně zajisté zvítězíš!

Řeč dra. Karla Sladkovského při hostině, kteráž uspořádána byla na oslavu volebního vítězství při lednových říšských volbách na Mělníce dne 1. února 1874.

Ode dne, kdy dr. Karel Sladkovský na sněmu království Českého pronesl řeč, uvedenou na stránkách 91—105. této sbírky, do dne, kdy pronesena byla řeč, k níž tuto úvodní řádky píšeme, uplynulo sedm let, plných dějů, změn a obratů v říši rakouské i v Českém království.

Nedlouho po uzavření míru s Pruskem jmenován bývalý saský ministr zahraničných záležitostí von Beust kancléřem říše rakouské. Maďarská šlechta vidouc, že vrchní řízení státních záležitostí svěřeno cizinci, který pro tradice rakouské říše neměl smyslu a pro budoucnost státu valného zájmu, získala si nového kancléře a tento pojal plán dualismu odhodlav se povoliti Uhersku plnou téměř státní samostatnost a utvořiti z ostatních, předlitavských zemí stát s ústředním parlamentem ve Vídni. Tomuto plánu přičila se Belcrediova politika »vyslechnutí stejně závažného hlasu zákonných zástupců království a zemí, volného spolupůsobení všech národů a srozumění na volné dráze« a proto byl hr. Belcredi propuštěn.

Tento pro celé bývalé Rakousko velepamátný obrat je v politické historii označen těmito ději. Dne 2. ledna 1867 svolána císařským patentem mimořádná říšská rada, aby zkoncovala s Uherskem zahájené vyjednávání ohledně státoprávního vyrovnání Za tím účelem nařizovalo se v onom patentu:

Článek I. Zemské sněmy jsou rozpuštěny. Článek II. Neprodleně budiž přikročeno k provedení nových voleb. Článek III. Na základě těchto nových voleb sestavené zemské sněmy, jakož i rada města Terstu svolávají se ke dni 11. února do svých zákonných shromáždišť. Článek IV. Sdělení tohoto Našeho Císařského patentu a vyzvání k volbě do mimořádného shromáždění říšské rady buďtež jedinými předměty předlohy čili činnosti svolaných sněmů a městské rady Terstské Článek V. Mimořádná říšská rada svolává se ke dni 25. února t. r. do našeho hlavního a sídelního města Vídně. Článek VI. Projednání ústavní otázky budiž jediným předmětem činnosti tohoto mimořádného shromáždění říšské rady.

Dva dni po vydání tohoto císařského patentu usnesl se zemský volební výbor Němců v Praze, aby se němečtí poslanci voleb do mimořádné říšské rady nesúčastnili a také žádných mandátů pro říšskou radu nepřijali. Dne 13. ledna pak usneslo se shromáždění vynikajících vůdců německé a liberální strany z různých korunních zemí za předsednictví knížete Colloreda, že se zasadí o to, aby Němci volby do mimořádné říšské rady všude odepřeli a za druhé aby se vykonaly co možná všude volby do zákonné říšské rady, jak předpisují zemské řády ze dne 26. února 1861.

Tou dobou, ne-li již dříve, propukl ostrý spor mezi říšským kancléřem hrabětem Beustem a státním ministrem hrab. Belcredim. Beust žádal naléhavě, aby se od svolání mimoř. říšské rady upustilo a aby svolána byla užší říšská rada, s tou pak aby uherské vyrovnání bylo uzavřeno. Ježto si Beust pro tento postup zjednal souhlas panovníkův, požádal hrabě Belcredi dne 1. února za propuštění. Již dne 4. února bylo ve dvorním hradě rozhodnuto, že se od svolání mimoř. říšské rady upustí a že stane se návrat k únorové ústavě, pokud by jí nebylo dotčeno vyrovnání s Uherskem smluvené. Toto rozhodnutí bylo prozatím tajeno a teprv dne 7. února byl hrabě Belcredi císařským vlastnoručním listem propuštěn a Beust jmenován ministerským předsedou, zároveň svěřena Beustovi správa ministerstva státního a ministerstva policie. Svolání zemských sněmů odročeno ze dne 11. na den 18. února. Téhož dne přijel do Vídně, byv císařem tam povolán, František Deák a měl dne 8. února u císaře dlouhou audienci. Již toho dne považovalo se vyrovnání s Uhry za hotové a také ohledně sestavení zodpovědného uherského ministerstva byla již docílena shoda. Deák vrátil se ihned do Pešti. — Dne 22. února svěřeno hrab. Taaffovi zatímní řízení správního ministerstva

(ministerstva vnitra), kteréž bylo dosud podřízeným úřadem ministerstva státního.

Sněm království Českého svolán ke dni 18. února 1867 a vyzván při zahájení, aby zvolil členy do říšské rady, kteréž prý předloženy budou ku přijetí potřebné změny ústavy. To bylo odpovědí na adressu českého sněmu z měsíce prosince r. 1866! Sněm odpověděl na toto vyzvání dne 25. února adressou, *v níž se království České ohrazuje proti tomu, »aby bytnost jeho zaniknouti měla v nějaké polovině říše, státním útvaru, kterémuž nedostává se státoprávního základu«*, a v níž odmítá se obeslání říšské rady. Dva dni na to, dne 27. února byl český sněm rozpuštěn a při nových volbách, jež řídil jakožto místodržitel baron Kellersperg, zvítězili pomocí silného nátlaku státní moci odpůrcové českého státního práva v kurii velkostatkářské, *tak že měl český sněm opět většinu centralisticky-německou.* Dne 13. dubna měl český sněm vykonati volbu poslanců do říšké rady. Státoprávní poslanci čeští a velkostatkářští podali návrh, aby volby do říšké rady na základě únorové ústavy svolané byly odepřeny. Avšak návrh jejich byl většinou sněmu zamítnut a většina čítající 135 poslanců přikročila k volbám. Proti těmto volbám podali čeští poslanci protest, v němž prohlásili sněm za *nepravé a neoprávněné zastoupení země, a ohradili se proti všemu, »co by říšská rada, z království Českého takto neoprávněným způsobem obesland, učinila na újmu státnímu a ústavnímu právu království tohoto i koruny České«!* Odevzdavše tento protest odešli ze sněmu a *zahájili trpný odpor* Říšská rada, na jaře r. 1867 ze sněmů zvolená, schválila vyrovnání, jež byl Beust s Maďary uzavřel a vypracovala pro »země na říšské radě zastoupené« novou, centralistickou ústavu, kteráž dne 21. prosince 1867 císařem potvrzena byla a proto ústavou prosincovou se nazývá. (Do této ústavy přešel §. 13. únorové ústavy s některými změnami jakožto §. 14., o němž se tou dobou tak mnoho mluví a píše.) Jakožto odpověď na provedený, nám nepřátelský obrat ve vnitřní politice rakouské uspořádali dr. Fr. Palacký, dr. Fr. L. Rieger, dr. Fr. Brauner a dr. Julius Grégr v květnu 1867 památnou pouť do Moskvy k tamější národopisné výstavě. Následujícího roku se čeští poslanci opět do sněmu nedostavili, nýbrž podali předsedajícímu nejvyššímu maršálkovi památnou *deklaraci* ze dne 22. srpna 1868 a nechodili do sněmu až do r. 1870. Počátkem roku 1868 zostřil se do nebývalé prudkosti zápas mezi českým národem a Vídní, zápas, proti němuž byly události roku 1893 učiněnou hračkou. Tou dobou zahájilo totiž svoji neblahou, pro Rakousko téměř vražednou činnost ministerstvo německých jakobínů, nazvané ministerstvem »občanským« (předseda kníže Karel Auersperg, ministr vnitra dr. Giskra, ministr spravedlnosti dr. Ed. Herbst atd.), a toto ministerstvo začalo se zuřivostí fanatických stranníků »lámati českou opposici krok za krokem«, a národ český, plný již junáckého ohně a mladistvé síly, zahájil proti této politice odboj opravdu až na nůž, vyčerpávaje všechny zákonné pomůcky a prostředky a nelekaje se ani důsledků hesla: oko za oko, zub za zub. *To byl politický odboj velkolepých rozměrů*, zápas, kterýž do Čech ke studiu lákal politiky, žurnalisty, ba i — malíře ze všech téměř zemí Evropy (na slavné tehdejší tábory lidu). Násilníci na ministerských křeslech, vidouce nemožnost českou opposici zlomiti prostředky, jež vlastní jejich zákony jim poskytovaly, a nechtíce před ní kapitulovati, *sastavili pro Čechy platnost ústavních zákonů a zavedli tu vojenskou hrůzovládu* s generálem Kollerem jakožto místodržitelem (dne 19. října 1868). Avšak ani hrůzovláda Kollerova výminečného stavu odporu českého lidu nezlomila. »Deklaranti« zbavováni sice mandátů a vypisovány na jich místa volby nové, avšak národ odpovídal stále jednomyslnou opětnou volbou týchž deklarantů.

Roku 1870 padlo »občanské ministerstvo« Herbst-Giskrovo a k veslu povoláno vyrovnávací ministerstvo hraběte Potockého. Politika násilí byla neoblomnou českou opposicí poražena a *Potocki přijel v květnu do Prahy, aby se osobně pokusil o státoprávní vyrovnání s Čechy;* avšak podmínka vlády, aby vyrovnání to provedeno bylo *cestou ústavní*, to jest na říšské radě, kdež Potocki sliboval zříditi federalistickou většinu, jevila se českým politikům po tak tuhém státoprávním odporu nesplnitelnou a pokus Potockého byl zmařen. Tím časem propukla válka francouzsko-německá a dne 4. února 1871 povoláno ministerstvo hraběte Hohenwarta, jemuž bylo uloženo, aby provedl vyrovnání

s českým národem cestou mimoústavní. Hohenwart smluvil s českými předáky známých 18 „fundamentálních článků« a dne 12. září 1871 zahájen sněm království Českého nezapomenutelným *královským poselstvím, kterýmž české státní právo bylo uznáno* a sněm vyzván, aby učinil vhodné návrhy na upravení poměru tohoto království k ostatní říši. Sněm království Českého, kterýž měl od r. 1870 zase většinu národně státoprávní, přijal komisí navržené »fundamentální články«, vypracoval nový volební řád pro zemský sněm, zákon o národních kuriích na sněmu atd. a předložil elaboráty své s přiměřenou adressou panovníkovi. Tu však zdvihl se ve Vídni proti fundamentálním článkům veliký odpor, v němž Maďaři vynikající účastenství měli a do něhož i cizina plným vlivem zasáhla, a hr. Hohenwart dne 27. října odstoupil. Místo hotového již reskriptu, kterýmž se fundamentální články potvrzovaly (reskript tento měl prý správce místodržitelství hr. Bohuslav Chotek již ve sněmovním stolku čekaje telegrafického pokynu, aby jej přečetl) zaslán sněmu pověstný Holzgethanův reskript (bar. Holzgethan byl správcem přechodní vlády), kterýmž sněmu odpověděno bylo, že je poměr království Českého upraven již ústavou ze dne 21. prosince 1867.

Záhy na to povoláno k veslu »*druhé občanské ministerstvo*«, jehož předsedou byl Adolf Auersperg (bratr knížete Karla Auersperga) a v němž ministrem vnitra byl baron Lasser, pročež toto ministerstvo nazýváno bylo ministerstvem Auersperg-Lasserovým čili »ministerstvo Lasserovo, nazvané Auerspergovo«, a hrabě Beust propuštěn. Od té doby nemělo Rakousko zase žádného »kancléře« a ministrem zahraničných záležitostí jmenován první předseda uherského ministerstva hr. Julius Andrassy. Tím odevzdána Maďarům nadvláda také ve věcech politiky zahraničné.

Sněm český byl opětně rozpuštěn a r. 1872 provedeny za nebývalého zápasu nové volby, nazvané chabrusovými, protože o většinu v kurii velkých statků zápaseno kupováním deskových statků. V tomto zápase rozhodovaly jenom peníze, a ježto německocentralistická a vládní strana k disposici měla více kapitalií než strana státoprávní, zvítězili němečtí centralisté a čeští poslanci zahájili opětně passivní odpor oproti českému sněmu.

Avšak tu byla již mezi nimi velká různost mínění. Proti trpné opposici, kteráž byla vlastně jenom resignující nečinností, vzmáhal se rychle tuhý odpor, ježto Němci na sněmu a v zemském výboru, prosti všech překážek a všeho odporu, všech prostředků používali, aby své posice v zemské správě i v zemi utvrdili, své školství na úkor našemu školství rozhojnili a vůbec prostředky své moci tak rozmnožili, aby nám v pozdějších zápasech nesnadno, ne-li nemožno bylo je do pravých mezí zatlačiti. Žádáno tedy ústně i písemně, aby poslancové čeští »k činnosti na domácí půdě« se vrátili, ale *trváno pevně na trpném odporu proti říšské radě*. Netřeba snad ani zvlášť připomínati, že byli proti passivní opposici vůči sněmu hlavně stoupenci dra. Sladkovského a dra. Julia Grégra; avšak i jiné vrstvy českého občanstva začaly toužiti po návratu českých poslanců do sněmu a spor přiostřil se tak, že dne 25. listopadu 1873 poslancové národní pro otázku obeslání či neobeslání zemského sněmu na dvě strany se rozstoupili, majíce jedni v čele Palackého, Riegra a Skrejšovského, druzí pak Sladkovského, Julia Grégra a Trojana. Téhož dne složilo 29 poslanců (odpůrců trpného odporu) mandáty do rukou voličů, kteří novým hlasováním měli rozhodnouti. Ve schůzi poslaneckého klubu ze dne 25. listopadu 1873 hlasovalo pro obeslání sněmu 35 poslanců a proti obeslání 47. Šest dřívějších horlitelů pro návrat do zemského zastupitelstva podrobilo se po vykonaném hlasování většině a vzdalo se dalšího boje proti trpnému odporu. Zbývajících dvacet devět poslanců klubovní menšiny vědělo bezpečně, že si voličstvo většinou, ne-li vůbec, návratu do zemského sněmu rozhodně přeje a chtělo provokováním nových voleb s tímto jediným heslem docíliti imposantního projevu voličstva, kterýž by ostatní poslance přiměl k obratu.

Po dokonaném takto rozstupu stran vyloučila konservativní čili staročeská většina obhájce sněmovní činnosti ze sboru důvěrníků a ze všech kandidatur, také z kandidatury pro říšskou radu, ačkoli v té příčině nebylo žádné různosti mínění, a takž nastal začátek samostatných kandidatur a volebních zápasů mezi stranou konservativní a svobodomyslnou.

K poznání a posouzení tehdejší situace v českém táboře přispějou zajisté tyto dvě zajímavé listiny.

Dne 1. ledna 1874 uveřejněn byl *otevřený list voličů okresů smíchovského, unhoštského, zbraslavského a berounského dr. L. Riegrovi a dr. K. Sladkovskému* adressovaný, ve kterém důvěrníci zmíněných okresů přednesli tuto žádost:

»Vaše Blahorodí! Slovutný pane!

Stopujíce s trapným pocitem události poslední doby, těžce toho želíme, že v chvíli pro náš národ tak osudné a nepříznivé rozhostil se rozkol v lůně zástupců národa, hrozící rozštěpiti ve dva nepřátelské tábory svornou dosud stranu národní.

Nechceme zkoušeti důvody jedné ani druhé strany, nechceme pátrati, čí vinou stala se roztržka; jsmeť přesvědčeni, že jednu i druhou stranu vedly důvody podstatné, jakož přesvědčeni jsme o poctivé a vlastenecké snaze jedněch i druhých. Pryč s obapolnými stížnostmi a obžalobami! Jen to mějme na mysli, jak předejíti další zlo, jak odstraniti možné následky nynější roztržky, aby jimi nebyla poškozena věc národní.

Za tím účelem obracíme se k Vaší Slovutnosti jakožto přednímu vůdci strany národní, jemuž před jinými sluší pečovati o zamezení zhoubného rozkolu v národě, abyste ráčil ze všech sil Svých starati se o to, *aby ve všech důležitých otázkách politických*, zasahujících do životních zájmů národa, *strany obě i na dále společně pracovaly, v jednosvorném stojíce šiku proti společným našim odpůrcům.*

My podepsaní zástupcové a důvěrníci čtyř okresů po pilné a bedlivé úradě usnesli jsme se na tom, vznésti k Vašemu Blahorodí důtklivou prosbu, abyste se ráčil rozhodujícím vlivem svým u svých politických přátel o to zasaditi, aby zřejmá roztržka nepřišla na jevo způsobem pro celý národ u velké míře žalostným, alebrž aby dosavadní jednota opět jevila se skutkem v nejdůležitějších úkolech veřejného našeho života.

Prosíme, aby *jednota zachována byla:*

1. *při všech volbách do sborů zákonodárných* vydáním společných kandidátních listin;

2. *společným rokováním a usnášením se* všech poslanců ve společném klubu jako dosud o všech důležitých otázkách;

3. společným a jednosvorným jednáním všech poslanců, aby žádná strana bez druhé nevstupovala do sněmu a tam o své ujmě nepodnikala činnost, nýbrž aby, jakož bylo dosud, po společném hlasování všech poslanců *menšina podřizovala se většině.*

Nepochybujeme, že upřímné snaze Vašeho Blahorodí podaří se zajisté zjednati jednotu ve všech těchto kusech podstatných a že velikou sobě získáte zásluhu v národě, utišiv mysl jeho dosavadní roztržkou u velké míře znepokojenou.

Prosíme, aby důtklivá prosba naše, s níž zajisté valná část národa souhlasiti bude, nezůstala bez povšimnutí, jakoby byla jen ohlasem mínění několika jednotlivců, jestit ona zajisté výrazem smýšlení čtyř okresův, v jichž jméně hlas svůj pozvedáme k Vašemu Blahorodí.

Prosíme na konec, aby nám dána byla odpověd od Vašeho Blahorodí a zaslána k rukoum našeho plnomocníka p. Fr. Knechtla, starosty okresu unhoštského v Červeném Újezdě.

Na Smíchově 26. prosince 1873.«

Následují podpisy.

Dne 4. ledna 1874 odpověděl v Národních Listech dr. *K. Sladkovský:*

Odpověď na list pp. důvěrníků okresův smíchovského, berounského, zbraslavského a unhoštského k rukoum p. Fr. Knechtla, starosty unhoštského

»Velectěný pane!

Na ctěný přípis ze dne 26. t. m. račte, prosím, přijati a laskavě také velectěným pánům soudruhům svým sděliti tuto odpověď:

Jedinou příčinou nynějšího sporu v národním našem táboře jest obecně již známý, svémocný výrok, že *nebude nikdo více kandidován za poslance* zemského, kdo by příště ještě obnoviti chtěl otázku, má-li se vstoupiti do sněmu. Tímto výrokem byli jsme já i političtí přátelé moji přinuceni, vzdáti se mandátů, aby nemohlo se nám kdysi snad vytýkati, že jsme spoluzodpovědni za ujmy, jichž národ náš může ještě doznati dále trvající politikou nečinnosti sněmovní.

Kdyby tudíž onen výrok nebyl býval pronesen, neb kdyby nyní ještě s něho sešlo, nestálo by zajisté pranic v cestě, aby jako dosud i na dále pro všecky volby do veřejných sborů politických vydávaly se společné kandidátní listiny, i aby o všech důležitějších, zejména státoprávních otázkách všichni naši poslancové rokovali a usnášeli se společně. Tím bylo by prvním dvěma přáním ctěného Vašnostina přípisu úplně vyhověno.

Co se týká třetího, v dotčeném přípisu naznačeného přání, mohu tuto ihned ubezpečiti, že ani já, ani političtí přátelé moji *nezamýšlíme* vstoupiti do sněmu jakožto menšina poslanců českých.

Již ve svém vyjádření v č. 305. »Národních Listů« ze dne 6. listop. m. r., tedy několik neděl před tím, než nastala roztržka, vyložil jsem v té věci úmysl svůj v ten spůsob, »že od toho, aby vstoupilo se do sněmu, neustoupím na žádný spůsob, totiž ani tenkráte, *kdyby snad pp. Palacký a Rieger opětně nechtěli podvoliti se usnesení většivy všech poslanců*«, *jako zkutečně stalo se již dne 23. dubna 1872.*

Patrno tedy, že vždy zamýšlel jsem vstoupiti do sněmu jen v případu, když by usnesla se na tom většina poslanců, a chtěl jsem tam vstoupiti jen bez ohledu na kteroukoli vzdorující snad menšinu, nikoli však bez ohledu na většinu všech poslanců.

V tom také souhlasí se mnou všichni moji političtí přátelé, a proto právě s naší strany vždy naléháno na to, aby tak, jako jsme my nyní podrobili se většině a jako menšina do sněmu jsme nevstoupili, příště také, když by většina byla pro vstoupení do sněmu, menšina tomu se podrobila a spolu s většinou do sněmu vstoupila.

Z toho, tuším, každému lze poznati, na kom je záleženo, aby k odstranění panující nyní roztržky první a rozhodný učinil krok.

Zdali však krok takový bude chtít učiniti, kdo v libovůli své vyšinul se již tak daleko, že *svémocně vylučuje mne i přátele moje ze sborů důvěrníků a s kandidátní listiny i vzhledem k volbám do říšské rady,* jichž patrně spor o obeslání sněmu pranic se netýká, jest ovšem otázka.

Kdyby však páni voličové do sněmu českého, když dojde nyní na jejich rozhodnutí, rozhodli proti nám, já i političtí přátelé moji s pokojnou myslí můžeme vyčkati den, v kterýž veškeren národ přijde k poznání, že zástupcové jeho sněm zemský nikdy neměli opouštěti, ještě méně pak že měli se ho i nyní a do neurčité budoucnosti vzdalovati, a že tudíž já i političtí moji přátelé nemohli jsme jinak, než odpovědnost za takovéto jednání veřejně od sebe odmítnouti složením mandátů svých.

Tím, doufám, zodpovídal jsem ctěný přípis ze dne 22. m. m. tak, že se mně a politickým přátelům mým nebude moci dávati toho nižadná vina, jestliže šlechetný úmysl Vašnostin a velectěných pánů soudruhů Vašich žádoucího mine se výsledku, a v naději té trvám v největší úctě Vašnostem

vždy ochotný

Dr. Karel Sladkovský.«

V Praze 2. ledna 1874.

Násilnická vláda »druhého občanského ministerstva« zasadila samosprávě království a zemí velkou ránu tím, že přiměla říšskou radu na jaře r. 1873 ku přijetí navržené jí změny ústavy v ten smysl, že se mají volby do říšské rady napříště konati přímo, s obejitím zemských sněmů. Následkem toho vypsány v říjnu 1873 v Čechách přímé volby do říšské rady a když zvolení zde říšští poslanci do říšské rady nevstoupili, zbaveni mandátů a vypsány volby nové, ve venkovských obcích na den 10. a v městech na den 17. ledna 1874. K těmto posledním volbám kandidovali vůdcové staročeské strany, věrni svému staršímu rozhodnutí, jenom stoupence svojí strany s vyloučením všech horlitelů pro obeslání českého sněmu, tedy s vyloučením dosavadních říšských poslanců: dra. Trojana, dra. Karla Sladkovského, dra. Antonína Čížka, dra. Eduarda Grégra, JUC. Jana Kratochvíle a Emanuela Tonnera.

Avšak důvěrníci volební skupiny venkovských obcí okresů roudnického, mělnického atd. prohlásili dne 7. ledna v »Národních Listech« kandidaturu dra. Karla Sladkovského, kterýž také při volbě dne 10. ledna zvolen byl. Na oslavu tohoto volebního vítězství uspořádána dne 1. února 1874 na Mělníce v hostinci p. Vykysala hostina, při níž dr. Karel Sladkovský tuto řeč pronesl:

*

Pánové a občané!

Nepotřebuji ubezpečovati, že čest dnešního dne nevztahuji k sobě. Mužové tak uvědomělí, jako vy jste, mužové z okolí podřípského zajisté nikdy *neoslavují žádných osob*, mužové tací mohou oslavovati *jenom věc* buďto celého národa aneb věc, která se týká aspoň zájmu jejich vlastní krajiny. Mám také za to, že příčina, pro kterou jsme se dnes sešli, týká se nejen celého okolí podřípského v přední řadě, nýbrž skutečně celého národa našeho.

Já, pánové, pro svou osobu mohu říci, že nikdy jsem si neosoboval nižádných takových zásluh o svůj národ, abych mohl za to očekávati zvláštní nějaké oslavení.

Já zejména nikdy jsem si neosoboval zásluhu jakéhosi mučednictví pro svůj národ. Z mých úst nikdy ani jediného slova nikdo neslyšel, jež by jen povzdálí mohlo se vykládat v ten smysl, jako bych tu nahodilou okolnost, že jsem dlouhá ovšem léta přestál na pevnosti, pokládal si za zásluhu o národ

Proto ohrazuji se proti tomu, poněvadž se to nejen nyní zde v dobrém úmyslu podotklo, nýbrž i v zlém úmyslu veřejně způsobem takovým mně vyčítalo, jako bych snad já si na tom něco zakládal. Prohlašuju tedy zde jednou pro vždy, že svůj pobyt a sice dosti trudný pobyt 8 let na pevnosti nikdy nepřičítal jsem a nepřičítám si za nějakou zásluhu.

Že, pánové. v poslední době nastal v lůně národa našeho a zejména v lůně zástupců jeho rozkol, to ovšem jest věc, která se nedá popírat Ale ještě smutnější, pánové, jest okolnost, že následkem různosti v míněních, objevila se nad námi černá mračna a sice tak hustá mračna drzých, nestoudných lží, že každého, kdo ví, že *jen pravdou může národ zvítěziti a že jen na pravdě má zakládati každý národ budoucnost svou*, zajisté velmi trapně musilo to dojmout.

Avšak, pánové, v každé takřka krajině, když kolkolem mračna se stahují, pohlíží hospodář na nejblíže položený některý vrch a když nad temenem vrchu ještě prosvítá modré nebe, tu, pánové, nevzniká obava v prsou hospodáře, že mrak, jenž kolkolem se stahuje. zastře celé nebe a že z něho snad strhne se bouře záhubná, alebrž těší jej naděje, že tmavý mrak záhy se protrhne, že brzy bude paprskem slunečním rozehnán a že snad i ta bouře z něho pocházející poslouží k zúrodnění rolí.

Pánové! Tím, čím onen vrch jest v té neb oné krajině, tím zdá se mi býti pro celou naši vlast starobylý náš, posvátný Říp!

Když v poslední době nad celou vlastí naší stahovala se mračna drzých a nestoudných lží i zdálo se, že pravda na vždy má býti zahalena. tu pohlednuvše k posvátnému Řípu, spatřili jsme, kterak nad ním modré lesklo se nebe na znamení, že mračno ono bude v brzce rozptýleno a že konečně lež, která šířila se po celé vlasti, musí ustoupiti vítězné pravdě.

Avšak i na jiných místech vlasti naší, pánové, i tam nad starobylou Šumavou i nad horami českomoravskými, i odtud zasvitla k nám naděje, že nastane jasný den a že není vzdálený čas, kdy pravda zvítězí úplně. A jakž neměla by zvítěziti? Vždyť lež, kterou odpůrcové naši nyní na okamžik pomohli si k vítězství, jest tak zřejmá, že i ti, kteří na chvíli se dali zaslepit, v krátce musí prohlednouti a k pravdě se navrátit! Ani jediným pravdivým momentem, nýbrž *samými nepravdami a samými lžemi zvítězili naši odpůrci* v tomto okamžiku.

Aby zvítězili, musili nepravdu říci, co se týče *příčiny, pro kterouž rozkol nastal* mezi poslanci našimi. Aby zvítězili, musili nepravdu zakrývat, že oni *sami jsou původci tohoto rozkolu, že oni sami vlastně byli jeho příčinou!*

Oni musili nepravdou a lží zakrývati příčinu toho, proč nechtěli s onou částí poslanců, jež naléhala na to, aby se upustilo od dlouholeté politické nečinnosti, stejným krokem jíti. Oni musili nepravdou zastříť právo, které stálo na straně těch, kteří chtěli navrátiti se k činnosti na sněmu zemském, oni musili nepravdou jednání své od prvního do posledního zakrývati; aby právě národ neviděl, jak jednali, a aby hned v prvním okamžení jich neodsoudil.

Když, pánové, nastala otázka, má li či nemá-li se jíti do sněmu, tu zajisté ve všech koncích vlasti naší bylo slyšeti odpověď: ano, poslancové naši mají se navrátiti do sněmu, mají konečně nastoupiti opět na cestu činnosti; neboť na dráze, po níž posud kráčeli, nekvetlo nám nijaké blaho. Když pak otázka ta měla býti konečně rozhodnuta v lůně poslanců našich, tu, jak vám všem beztoho známo, byli jsme my to, *kteří jsme učinili návrh, aby menšina podrobila se většině.*

Avšak, pánové, čeho jsme se dožili? Bylo odhlasováno, my zůstali v menšině a *byli jsme také hned ochotni podle onoho usnesení podrobiti se většině* a do sněmu nejíti. Tím byla věc odbyta, a

kdyby bylo zůstalo při tom, neviděli byste nyní, pánové, nižádného rozkolu, ba ani nejmenší roztržky.

Avšak, pánové, když věc takto byla klidně odbyta, když byla takto již na dobro vyřízena, tu předseda klubu p. dr. *Rieger*, jako nějaký diktator, jak v některých listech skutečně jej nazývají, odcházejícím již nám takřka do zad vzkřikl rozkazem, *že usnesení, které se právě stalo, že rozhodnutí, že do sněmu jíti se nemá, nemá platiti jen pro toto zasedání, jen pro tento rok, alebrž že má býti platným do neurčita,* neb snad aspoň na tak dlouho, až by se jemu zlíbilo, aby se na novo vzalo na uváženou, má-li se do sněmu jíti čili nic.

Pánové, bylo to nějaké usnesení klubu, bylo to usnesení většiny poslanců, kterému my byli povinni se podrobiti? Bylo by nás bývalo jako poslanců zemských, jako zástupců národních důstojno, abychom takovému jednostrannému, libovolnému, svémocnému diktátu mlčky se byli podrobili?

Pánové, jací by to byli poslancové, kteří kterémukoliv ze svých spoluposlanců, když se mu zlíbí vydati nějaký úkaz, by se beze všeho podrobili?

Pánové, myslím, že voličové v království Českém a zejména v národě našem zvolili si poslance v tom úmyslu, aby zvolení dle svého přesvědčení hájili jejich prospěchu. Jak bychom byli dostáli této povinnosti, kdybychom se na svémocný výrok dra. Riegra byli podrobili a pokorně svolili, aby to, co právě usneslo se pro toto sněmovní zasedání, platilo na neurčitou dobu?

Pánové, vždyť jsem dříve pravil, že před sejitím se poslanců českých jevilo se po celé zemi vlasti české i vyslovilo se také na mnoze ve schůzích voličských *mínění většiny národa, že se má jíti do sněmu*, a nyní bychom mlčky měli přijati rozkaz, že *nesmíme více o tom ani mluviti,* že nesmíme již uvésti na denní pořádek našich porad otázku, má-li či nemá-li se konečně jíti do sněmu?

Pánové, mám za to, že jsme učinili svou povinnost, když jsme se proti tomu nejen v klubu ohradili, nýbrž i veřejně prohlásili, že takovému jednostrannému diktátu, takovému svémocnému výroku nemůžeme se podrobiti.

A to, pánové, má býti příčina, pro kterou se nám klade vina, že my jsme způsobili rozkol? Nevidí tu celý svět, kdo je příčinou rozkolu a kdo je vlastně ten, který by se měl z toho národu zodpovídati?

Já mám za to, nevidí-li nyní celý národ, že aspoň nemůže dlouho býti v nejistotě a že musí nahlednout, kdo vlastně byl příčinou a kdo svévolně zavdal podnět k nynějšímu rozkolu.

Když na to odpůrcové naši vším způsobem musili hleděti k tomu, aby se nedalo národu prohlednouti, kdo příčinou je roztržky, tu ovšem nemohli si pomoci než samou lží. Musili především věc vykládati tak, jako by bylo neštěstím, kdybychom do sněmu opětně vstoupili a jakobychom tím svůj program a státní právo naše zapřeli a pro všechnu budoucnost v šanc dávali.

Pánové, nebudu široce vykládati, kterak státní naše právo nikterakž neutrpí, kdybychom do sněm zemského vstoupili; neboť, pánové, hlavní náš odpůrce a hlavní protiva našeho státního práva přece nemůže spočívati ve sněmu našem zemském!

Vždyť víme, *že český sněm je vždy přece jen půda domácí* a nepožíváme-li na něm všech práv nám náležejících, musíme se jich domáhati!

Jen ten zadával by právo naše státní a národní, *kdo by snad na nějaký zákonodárný sbor mimo Čechy, kde by jiní než poslancové našeho národa měli rozhodující většinu, kdo by na takový sbor vznesl rozhodování o záležitostech našich.* Takovým sborem však není náš sněm zemský; vždyť na sněmě tom zasedají přece jen zástupcové obyvatelstva vlasti naší České a máme sice přední povinnost, poněvadž tam nejsme poměrně zastoupeni co do počtu, abychom se poměrného zastoupení domáhali, ale nemáme zajisté příčiny, shromáždění toho se straniti z obavy, jako bychom tím zadali státnímu právu, kdybychom se v něm súčastnili.

Další nepravda, která se rozšiřuje, jest ta, že nám šlo v první řadě o to, abychom dostali se v popředí a že jen ctižádost řídila kroky naše. Nuže, pánové, my můžeme dokázati, že jsme prodlením celých 11 let dali nejednou důkaz, že nevedla nás žádná ctižádost, že jsme se dovedli podrobiti většině i tenkráte, když jsme to činili s tím vědomím, že pravda je na straně naší. Ba my jsme jednou i v případě, *kde jsme byli většinou*, se té většiny vzdali. Bylo to r. 1872, *kdy většinou stalo se usnesení, že se do sněmu má jíti; poněvadž ale pánové Palacký a Rieger rozhodně se vyslovili, že oni nikdy do sněmu nepůjdou*, a poněvadž tenkráte již hrozila taková roztržka a takový rozkol, jako nyní nastal, vzdali jsme se svého práva i jako většina.

Jest snad to důkaz, že jsme byli ctižádostivi, že jsme se chtěli domáhati vrchu, že jsme chtěli pány, kteří kladou všecku váhu jen na to, aby zůstali v přední řadě, aby podrželi veslo v rukou, že jsme ty pány chtěli z vlády strhnouti? že jsme je chtěli od toho vesla, které tak křečovitě v rukou drží, odstrčiti?

Mám za to, že jsme podali důkaz, že je chceme ponechati na místě, kde jsou, a že nechceme nic více, než aby ostatní spoluposlancové jejich zaujali též důstojné místo, a ne jen místo pouhých kývalů a potakačů.

Nejednali jsme nikdy ze ctižádosti, alebrž jednalo se nám v první řadě jen o to, abychom nemusili spolu odpovídati za to, že se má pokračovati ještě dále cestou, o které národ již si je vědom, že nevede ku spáse, že nevede k blahu.

Bylo by ovšem snad bývalo oněm pánům vítáno, kdybychom i my byli nesli část odpovědnosti za libůstky jejich; to však jsme my na dále nechtěli a nemohli.

Proto jsme veřejně vystoupili, proto jsme se ozvali a pravili jsme: »My jsme se podrobili vždycky i podrobujeme se také nyní jakožto menšina většině, my do sněmu nevstoupíme, avšak pokud

bylo přáním tvým, národe, abychom do sněmu šli, věz, kdo je tím vinen, že tam nejdeme, věz, kdo má za to též zodpovědnost na sobě!

Poněvadž ale pánům, kteří nyní mají všecku odpovědnost za jednání své na svých bedrách, není to právě velmi příjemné, proto oni i v této příčině musili pravdu zakrývati a v národě rozšiřovati domnění, jako bychom byli jen z pouhé ctižádosti chtěli do sněmu vstoupiti, jako bychom ze ctižádosti byli se od nich odtrhli

Jsem přesvědčen, jakkoli pravda o tom všem není ještě celému národu jasna, že nebude přece dlouho trvati, a národ celý, jako nyní již celé okresy, pravdu tuto nahledne, ba že i z minulosti utvoří si úsudek o tom, na které straně nalézají se a nalézali jeho praví přátelé.

Ptám se na příklad, když šlo o to, jak obce mají býti v království Českém zřízeny, kdo tenkráte byl pravým zástupcem národa celého? Byli to snad oni pánové, kteří chtěli ze svazku obecního vyloučiti velké statky, kteří chtěli velkým statkům vedle ostatního rolnictva zvláštní moc přiřknouti? Či nebyli to spíše oni mužové, kteří na tom stáli, aby velkostatkář nevylučoval se ze svazku obecního, aby s ostatním občanstvem sloučen byl v jednu obec a nesl stejná břemena obecní, jako všichni ostatní občané?

Co by bylo nastalo, kdyby byly velké statky bývaly jako zvláštní obce postaveny vedle ostatních obcí? Nepotřebuji toho vykládati, máť každý z vás, každý samostatný občan v celém národě dosti jasné a dokonalé o této věci ponětí. Anebo, pánové, co by bylo následovalo, kdyby obce byly zřízeny dle farních obvodů a kdyby se byly zřídily ony pluky s faráři a velkostatkáři v čele?

K čemu ty pluky by byly sloužily, ne-li k tomu snad, aby v naší době o sv. Václavě byly komandovány na procesí do Prahy?

Anebo, pánové, kdyby kontribučenské sýpky, tak jak si toho mnozí páni přáli, nebyly vydány jakožto majetek rolníků v jejich ruce, nýbrž kdyby z nich bývaly zřízeny záložny zemské nebo okresní? Jaký následek byl by se jevil, kdyby jmění z oněch kontribučenských sýpek bylo se stalo zemským fondem?

Právě ti lidé, kteří zpouzejí se vrátiti se na sněm, ti nyní by musili největší odpovědnost nésti, kdyby podle jejich přání a úsilí jmění kontribučenských sýpek bylo nyní ve správě našich politických nepřátel na sněmu zemském.

Ba i kdyby se byly z oněch fondů staly záložny okresní, nebylo by menší nebezpečenství, poněvadž v nynější době nepřátelé naši chystají se k tomu, *aby okresní zastupitelstva se zrušila*, a kdyby okresní zastupitelstva byla zrušena, přešlo by snad jmění, o které jde, v ruce jeho majitelů?

Zajisté zase jen v ruce našich nepříznivcův a politických nepřátel. Tak opět titíž lidé, kteří zdráhají se jíti na sněm a kteří očekávají tak lhostejně zrušení okresních zastupitelstev, opět pravím, titíž lidé měli by za to zodpovědnost, když by po zrušení okresních zastupitelstev celé ono jmění, jednotlivým našim rolníkům po právu

náležející, dostalo se do rukou politických našich nepřátel. Či má rolník náš příčinu býti povděčen oněm pánům, kteří svého času neústupně stáli na tom, že za dříví, které jindy vrchnost musila odváděti k vytápění škol, nemají vrchnosti dáti obcím žádné náhrady? Když šlo o náhradu, kterou měly obce platiti oněm pánům, kteří zakládají si tolik na t. zv. »řádně dobytých právech«, ku kterým počítali též robotu, tu oni pánové velmi dobře věděli, kterak by se bylo ublížilo velkostatkářům, kdyby bez náhrady oněch práv (roboty) byli bývali zbaveni. Když ale šlo o podobné »dobře nabyté právo lidu«, tu pojednou neměla býti o náhradě řeč, a byla by bývala náhrada za dříví ku školám křivdou. Jeví se v tom snad pravý zástupce rolnictva a lidu?

Avšak, abych nezapomněl, pánové, v jedné věci přece onen pán, který v době, o které mluvím, takřka ve všem všudy stál proti zájmům lidu, ujímal se zájmů jeho. Když totiž jednalo se o tom, má-li býti zrušeno školné, a má-li býti zavedeno zařízení takové, aby lidé, kteří nemohou za dítky své platiti, byli osvobozeni od školného, tu onen pán, dr. Rieger, ujímal se zámožnějšího lidu, i tázal se rozhorleně, kterak by kdo k tomu přišel, aby platil za děti cizí a aby snad také dítkám toho neb onoho chudého kupoval střevíčky?

Avšak, pánové, tento způsob ujímati se prospěchu lidu nedošel bohudíky ani nejmenšího ohlasu v národu našem. Vy všichni zde, pánové, jako vůbec rolnictvo v celém království Českém, s hrdostí můžeme to říci, odvrátili jste se s nevolí od takového způsobu hájiti vašeho prospěchu. Vy jste veřejně osvědčili také, že jste si toho vědomi, že vy a všichni, kdo jste v lepších poměrech, mají za svou povinnost, aby za dítky oněch, kteří jim nemohou dáti slušného vyučování, na školné přispívali, aby mohly nabyti vzdělání takového, aby kdysi z nich byli řádní občané a aby nebyli celé společnosti lidské na obtíž, ba snad i nebezpečí.

Tak tedy oni pánové, kteří nyní všelikou i sebe hanebnější zbraň vytasili proti nám, zachovali se v minulosti jako zástupcové lidu a poněvadž pamatují se na to, kterak my jsme jim tenkráte překáželi, i tuší, kterak bychom jim i budoucně byli na překážku, proto všemožně tupí a osočují nás, aby odvrátili od nás důvěru lidu. Jaké pak zástupce by na těch pánech měl národ i v budoucnosti? Co lze očekávat od těch, kteří tak úzce jsou spojeni s oněmi živly, od kterých pro národ a pro lid nelze očekávati ani toho nejmenšího, ba kteří zájmům lidu staví se všude a přímo na odpor? Od takových zástupců lidu, kteří spojují se s oněmi, kteří nepomýšlejí na nic jiného, než hájiti práv vlastního stavu; od takových zástupců lidu, kteří tak úzce jsou spojeni s oněmi, kteří na nic jiného nepomýšlejí, nežli hájiti prospěchu své hlavy, která nalézá se mimo zemi; kteří nepomýšlejí na nic jiného, nežli hájiti neomylnost papeže; od takovýchto zástupců lidu také do budoucnosti nelze mnoho očekávat, a že pánové ti, kteří nyní vší mocí chtějí vytisk-

nouti nás z řady zástupců národních, co nejúžeji spojeni jsou s oněmi národu nepřejícími stranami, jest věcí nepopíratelnou.

A právě, pánové, že to nyní všemožně popírají, že to vší mocí chtějí národu vymluvit, právě to svědčí proti nim. Ostatně může se jim to nezvratnými důkazy stvrditi, že skutečně spojeni jsou s oněmi živly. Vždyť oni, pánové, chtěli i nás do tohoto spojení strhnout a sice způsobem takovým, v němž opět jeví se ona taktika nedůstojná, jakouž jedná se s této strany proti nám nejen nyní, ale i za všech dřívějších příležitostí. Když totiž ponejprv jednalo se o spojení s tak zvanou stranou práva, když jednalo se o to, abychom přistoupili k jejímu programu, tu byla věc ve sboru důvěrníků většinou hlasů odmítnuta.

Dlouhý čas pak nebylo o tom řeči, až přišlo to pozvání, abychom se sešli ve Vídni jako zástupcové všech proticentralistických stran. Proti tomu nemohl ovšem nikdo nic namítati, neboť musilo být účelem naším, abychom spojili se všichni, kdož bojovali jsme za stejným cílem, a tu ovšem i strana práva, poněvadž byla proticentralistická, šla do jisté míry s námi stejným směrem. Proto jsme nemohli nic namítati proti tomu, abychom domluvili se o společném boji se stranou práva, avšak přistoupili jsme k tomu jen s podmínkou, že se úrada díti bude společně se všemi zástupci všech proticentralistických stran a zejména s Poláky.

Avšak, pánové, když jsme již ve Vídni byli, tu oni dva pánové (Rieger a Zeithammer), kteří byli hlavními prostředkovateli v té záležitosti, k nám přišli a začali nám vysvětlovat věc takovým způsobem, že jsme viděli, kterak vlastně chtěli nás vtrhnout do strany práva, i domnívali se, že když jednou ve Vídni jsme, budeme se ostýchat couvnout a řekneme snad: nuže dobře, když vy jste již v té straně, půjdeme do ní my také. Tu vidíte, jakým způsobem se jednalo z oné strany, která nám chce vytýkat, že my jsme příčinou rozkolu v národu. Avšak jest vám všem známo, že jsme se tenkrát onomu nedůstojnému, podloudnému jednání nepoddali, nýbrž že jsme ve schůzi té, do které přišli všichni proticentralisté společně, když počínáno si tam takovým způsobem, jako by tam jen strana práva zastoupena byla, já s dr. Čížkem se ohradili proti tomu, že nejsme oprávněni účastniti se porad strany práva a že nejsme členové strany té, nýbrž že jsme měli domnění, že nalézáme se ve schůzi všech proticentralistických stran a že jen v tom domnění súčastnili jsme se porady té.

Následkem toho stalo se pak, že strana práva ještě téhož dne večer usnesla se na tom, že ona skládá se ze samých svobodných stran a že jenom tenkrát tyto strany mají býti vázány usneseními strany práva, když by samy k tomu usnesení přistoupily.

Však toto usnesení stalo se právě teprv následkem našeho protestu, a když nyní oni dva pánové se tím hájí, že jest takové usnesení strany práva a že se mohou o tom protokolem vykázat, mohu jim odpovědíti, že by tohoto protokolu nebylo, kdybychom my jim byli šli na lep. Tak by nebylo onoho protokolu, nýbrž my

všichni bychom byli členy strany práva a celý národ český, aniž by věděl, jak k tomu přišel, by nebyl již stranou opposice státoprávní, nýbrž *národ český by byl splynul v jedno s rakouskou stranou práva*, a jestli, pánové, by to bylo bývalo ve prospěch národa našeho, o tom, myslím, že si každý z vás dovede učiniti úsudek sám.

A nyní tedy, pánové, kdyby zítra položena byla otázka o zrušení patronátu neb o tom, má-li být zrušeno školné, lze tu očekávati, že ti živlové, o kterých nyní jsem mluvil, rozhodnou otázky tyto takovým způsobem, jak vy všichni si přejete a jak si toho přeje většina národa?

Proto právě však, aby v těch a podobných věcech mohli budoucně jednati a usnášeti se zcela dle své libosti, rádi by se nás sprostili. Právě proto ale je naděje má odůvodněna, že přijde den, kdy národ český prohledne a nahledne, že veškeré nepravdy, kterými nyní se brojí proti nám, byly křiklavými křivdami nám činěnými, a kdy v celém národě dostane se nám onoho zadostiučinění, které nám přísluší a kterého docházíme nyní již ve středu vašem.

A když nastane ono okamžení, pak také »*kantony podřípské*«, jak nyní okresy vaše úsměšně nazývají se v orgánech odpůrců našich, opět dojdou oné cti z celého národa našeho, kteréž došly již za nejednou příčinou: oné cti, které došly »*kantony*« ty, když šlo o spolčování lidu, oné cti, které kantony podřípské došly, když šlo o obhájení státního práva našeho, o zařizování táborů, oné cti, které došly za tolika a tolika jiných příležitostí; a proto, pánové, poněvadž »kantony podřípské«, jako vždycky stály v předních řadách národa našeho, také ve věci, o kterou nyní jde, v první řadě zase stojí na straně pravdy, proto přípitek svůj dnešní pronáším v první řadě »kantonům podřípským« a statným jeho občanům i všem po celé vlasti naší, kdož zároveň s nimi nyní žijí, kdy po celé vlasti šířila se tma nepravdy a lži, pravdu přece rozeznali a od ní odvrátiti se nedali. Všem těmto občanům a v přední řadě občanům kantonů podřípských sláva a na zdar!

Řeč Karla Sladkovského pronesená ve veřejné schůzi lidu na Žofíně dne 3. března 1879.

Obraz dra. Karla Sladkovského jakožto politika a právníka nebyl by úplný, kdyby potlačena aneb utajena byla řeč, kterouž Sladkovský pronesl při veřejné schůzi lidu v Praze dne 3. března 1879. Pořadatel této sbírky rozpakoval se nějakou chvíli, má-li tuto řeč sem zařaditi anebo stranou zůstaviti, ježto duch a tendence její tak málo se hodí k myšlénkovému a citovému proudu nynější doby, že může snadno tu a tam způsobiti dojem dissonance, jako jej u valné části českého obecenstva způsobila již tehda, když byla promluvena. Avšak sbírku tuto sluší považovati — aspoň pokud se řečí týče — za historický materiál k vystižení osoby i doby Karla Sladkovského a tu by

scházel na politickém portrétu Karla Sladkovského rys velmi charakteristický, kdyby jeho řeč ze dne 3. března 1879 klesla v zapomenutí

Pravil jsem v úvodních řádcích k této sbírce, že byl Sladkovský vtělené přesvědčení, avšak Sladkovský byl zároveň také vtěleným citem pro právo a spravedlnost. Právní cit a přesvědčení byly u Karla Sladkovského tak hluboky a mocny, že nesnesly žádné výjimky ani odchylky. Při tom arci nestál Sladkovský jenom na stanovisku positivních zákonů, zejména politických, kteréž bývají nezřídka čirým artikulovaným bezprávím, nýbrž hledal všude právo o sobě, právo přirozené, právo rozumem a ryzím lidským citem vytčené. Jako byl Sladkovský horlivým, neústupným a neoblomným obhájcem historických a přirozených práv svého národa, tak byl i ohnivým borcem za právo svojí strany a nerozpakoval se ani, býti veřejným obhájcem práva svých a svého národa odpůrců, když o pravdě a podstatě jejich práva byl přesvědčen. Sladkovský neuznával, že by se bezpráví smělo činit nebo trpěti z důvodů politických a neuznával také, že by bezpráví bezprávím býti přestávalo a v právní stav se měnilo, když platí pro všechny, když tíží přítele i nepřítele.

Taktika odvety a retorse se mu příčila, jakmile v jejích skutcích spatřoval nějaké rušení práva. Jeho zásadou bylo, že zejména ten, kdo práv svých se domáhá, práva šetřiti musí vždy a všude a to snad nejenom proto, aby byl jaksi vzorem aneb aby tím svému právu spíše dopomohl ku platnosti, nýbrž proto, že jest neodbytnou a naprostou mravní povinností každého, kdo na stanovisku práva vůbec stojí, aby pochopeného práva šetřil absolutně, beze vší výjimky a beze všeho ohledu.

S tohoto mravně zásadního stanoviska vysvětluje se obsah a tendence následující řeči sama sebou. Sladkovský hájí tu práva pražských Němců, aby měli v obecním zastupitelstvu přiměřený počet zástupců vlastní volbou určených a hájí tolikéž práva národní strany svobodomyslné na příslušné jí zastoupení ve správě obce pražské, obého dle svojí theorie o poměrném zastoupení. Tou dobou kandidoval totiž staročeský tehdejší sbor »Pokroku k lepšímu«, jehož sídlem byla Měšťanská beseda, do obecního zastupitelstva jenom vlastní svoje stoupence a několik málo Němců, kteří téměř ve všem šli od dávna ruku v ruce se stranou staročeskou, tak že jich ostatní Němci za své zástupce neuznávali. Národní strana svobodomyslná byla na jaře roku 1879 u konservativní strany národní, co se týče voleb do obecního zastupitelstva pražského, ještě v klatbě, ačkoli tato v politickém ohledu zrušena byla již dne 2. srpna 1878, založením společné strany státoprávní, ve kteréž byly jinak autonomními Staročeši s konservativními velkostatkáři a Mladočeši. Na tomto nepřátelském poměru stran v obecních záležitostech nezměnila nic ani fakta, že dne 24. září 1878 všech 81 lidových poslanců českých zase do zemského sněmu (arci se státoprávním ohrazením) vstoupilo a že se od počátku r. 1879 v německém i českém tisku horlivě uvažovalo o smíru mezi Čechy a Němci, ke kterémužto ruchu první podnět zavdal štědrovečerní článek vídeňské »Neue Freie Presse« (r. 1878). Tento smiřovací ruch podporovaný hlavním orgánem německých liberálů »Neue Freie Presse« a jinými politickými časopisy německými, jakož i vynikajícími osobnostmi německého tábora, rostl od nového roku 1879 každým dnem a Sladkovského veřejné vystoupení na prospěch pražských Němců nebylo tedy s duchem času v nižádném rozporu, ačkoli — jak už praveno — na místní poměry pražské politické události téměř žádného vlivu nejevily. Pro seznání a posouzení těchto poměrů je žofínská řeč Karla Sladkovského ze dne 3. března 1879 velmi charakteristickou.

*

Zněla takto:

Velectění pánové!

Od posledního zasedání zemského sněmu neminul snad ani týden, abychom v některých z našich veřejných listů, ať si to byl již

»Pokrok«, »Politik«, »Nár. Listy«, či »Posel z Prahy«, nebyli se setkali s pojednáním, týkajícím se smíru obou národností v Čechách bydlících. Toť důkaz, jaká důležitost přikládá se smíření tomuto, kteréž nejevilo by se blahodárným toliko v zemi a říši, nýbrž které by zejména v obci naší, kterou vším právem hlavou království nazýváme, mělo pro rozkvět Prahy, pro zájmy obecní, následky nejlepší. Nikdo nebude a nemůže popírati, že je důležito a že je na čase, aby zavládl opět mír jak v zemi, tak v říši a obci naší. Zajisté vnutila se každému sama sebou otázka, proč a v jakém směru má docíleno býti dohodnutí a smíření v naší obci.

Již v předešlé schůzi bylo k tomu poukázáno, že zastoupeny jsou obě národnosti v representaci městské. Jest to sice pravda, avšak, má-li býti strana zastoupena ne snad z dobré vůle a z milosti většiny, musí zastoupení to zakládati se na *svobodné volbě, vyšlé ze strany samé; zkrátka zvolení musí býti skutečnými zástupci strany, kterou representovati mají.* Že takový poměr neshledáme mezi domnělými zástupci německými a stranou německou, to nikdo asi nepopře. Strana německá není v zastupitelstvu obecním zastoupena od 26. listopadu 1871, kdy den před volbou vydáno bylo stranou německého kasina provolání, ve kterémž ohlášeno, že se Němci pražští voleb obecních na dále účastniti nechtějí a že vyzývají všechny spolunárodovce své, aby se voleb rovněž nesúčastnili. Mohlo by se tedy říci, že němečtí krajané vlastní vinou vyloučeni jsou z representace městské a že nejméně nám přísluší domáhati se toho, aby došli opět zastoupení ve správě obecní. Avšak, pánové, jde právě o to, že se nechceme již vzdorovitě dívati na abstinenci obyvatelstva německého, že nechceme rozhodovati, zdali vlastní vinou, či bez viny vyloučeni jsou ze zastupitelstva obecního.

Naší povinností jest, abychom jim položili zlatý most a tím osvědčili smířlivost a dobrou vůli ke shodě. Musíme to učiniti již proto, jelikož očekáváme, že podobně zachová se také druhá strana vůči nám.

Pánové, my jsme v zemském sněmu měli větší číselné zastoupení nežli Němci v zastupitelstvu obecním a přece jsme vystoupili. Stalo se to z důvodů vážných, které vůči komukoli také dnes ještě hájiti by se daly.

Sněm sestaven totiž až do dneška na zásadách nesprávných, které spravedlivé zastoupení národnosti naší přímo vylučovaly. A přece proklestilo si cestu mínění, že nebylo prozřetelně jednáno, když ze sněmu jsme vystoupili, a proto se celý národ vzpřímil a žadal, aby zástupcové jeho opět vrátili se k činnosti sněmovní. Takové omluvy zástupcové našich německých krajanů ovšem nemají. Oni nemohou říci, že zastupitelstvo obecní zvoleno na základě jakéhosi zvláštního volebního řádu, který by nepřipouštěl spravedlivého jich zastoupení v městské representaci; na to oni si stěžovati nemohou, volební řád obecní zpracován od samých zástupců německého obyvatelstva, a sice sestaven takovým způsobem, že má

znak na čele, jak všemožně namáhali se tito, aby zabezpečili co nejvíce hlasů straně německé. Jest zde tedy rozdíl mezi obecním a sněmovním řádem volebním. Tážeme-li se, jaká že to byla příčina, pro kterou vystoupili němečtí zástupcové z representace obecní, dá nám na otázku tu nejlepší odpověď ono provolání ze dne 26. listopadu 1871, o kterémž jsem se již zmínil.

Hlavní důvod, který v něm uveden, jest, že nedostává se obyvatelstvu německému jeho počtu přiměřeného zastoupení; při tom dovolává se provolání síly německého obyvatelstva a na daně, které obyvatelstvo to platí.

Prohledneme-li si však obecní volební řád, tuť shledáme, že to právě daň, na kterou klade se v něm váha největší, a že právě těm, kteří platí nejvíce daní, dává nejvíce zástupců. Co se týče počtu obyvatelstva, tu ovšem nemáme dostatečnou statistiku po ruce, však při této důležité záležitosti nejde o nějaký ten hlas, zde nerozhoduje, je-li německého obyvatelstva v Praze o dva nebo tři tisíce více, než udáno je v té které knize; obyčejně páčí se se strany naší počet německého obyvatelstva v Praze na 20, nejvíce 30 tisíc; dejme tomu, že je tu 30, ba více, 35 až 36 tisíc Němců, jak oni tvrdí, pak by tu oni representovali, jelikož obyvatelstvo Prahy čítá se na 180.000, šestinu, resp. pětinu celé populace. Z toho by pak plynulo, že by obyvatelstvo německé mělo míti též pětinu zástupců v obecním zastupitelstvu; jelikož sbor obecních starších čítá 90 zástupců, příslušelo by po právu obyvatelstvu německému 18 zástupců. Nuže, měli-liž pak ti páni pravdu, když stěžovali si v známém provolání, že nebyli spravedlivě zastoupeni? Myslím, že měli! Počet representantů německých neobnášel, pánové, nikdy více než 14—15; následkem toho musíme uznat, že skutečně nebyli tak zastoupeni, jak zastoupeni býti měli.

Pánové, když jde o smír a dohodnutí mezi oběma národnostmi, když jedná se o to, abychom nežili v tomto krásném městě jako nepřátelé, nýbrž o to, aby vrátily se opět doby, jaké byly před r. 1848, kdy aspoň v jistých záležitostech, když ne ve shodě přátelské, žili jsme aspoň jako lidé vedle sebe — tu, pánové, jest zajisté na čase, abychom řekli svým krajanům německým přímo a upřímně, že chceme jim zabezpečiti spravedlivý počet zástupců v representaci obecní, že chceme dáti jim záruku, *aby sami mohli si je voliti ze svého středu* a to záruku tak jistou, aby neměli zapotřebí ani jediného hlasu našeho v zápasu volebním. Tak, pánové, nabídneme jím existenci důstojnou, pak nebude již záležeti na osobě, která v zlém neb dobrém rozmaru komanduje nyní voliče naše, aby volili Němce, a tím svrhli se sebe odium, že nejsou v obci zastoupeni příslušníci národnosti druhé.

Pánové, jde především o to, je-li cos podobného také možno.

Zde připomenouti musím věc, která není dosud s dostatek známa, jež však může objasniti zcela dobře situaci.

Od té doby totiž, co vystoupili němečtí representanti ze zastupitelstva obecního, učiněno několik pokusů, aby vrátili se opět

v poradní síň radnice staroměstské. Několikráte sešli se čelní zástupcové obou národností, aby porokovali o možném opět vrácení se representantů německých do sboru obecních starších; strana česká může právem říci, že učinila vše, co mohlo žádati se od ní, avšak všechny způsoby, jak by odčiněna byla abstinence strany německé, zůstaly marny. Všechny možné způsoby byly zkoušeny, výsledek všech těch porad byl, že skončeny úplně bez výsledku.

Následkem toho mohlo by vzniknouti domnění, že všechny ty způsoby nejsou druhé straně vhod, že strana ta soudí, že jí patří ještě větší počet zástupců.

Od té doby objevil se zde mezi námi nový náhled o možnosti takového zastoupení, na obě strany úplně spravedlivého, a tuť ovšem na čase, aby se stal pokus uvésti náhled ten ve skutečnost. Je-li, pánové, možno zaříditi takto volební řád, pak jest svatou povinností těch, kteří stojí v čele obou kmenů, aby vzali v úvahu způsob volení toho; *způsob volby dle zásady tak zvaného zastoupení poměrného.*

Pánové, uvažte, že nejde jenom o zastoupení strany německé v zastupitelstvu obecním. Hned od prvopočátku bylo v representaci obecní pozorovati více stran než pouze českou a německou. Zejména vystupovaly hned v prvních letech života samosprávného z lůna zástupců českých dvě strany, z nichž jedna kladla více váhu na zachování zásad již dříve platných, kdežto druhá strana zjednati se snažila platnost zásadám pokroku, zásadám svobodomyslným. A tu, pánové, jde dále o to, *aby v obecním zastupitelstvu zastoupena byla v poměru spravedlivém také strana svobodomyslná*, strana rozhodnější vůči straně povážlivější, konservativnější.

Není účelem mým šířiti se o příčinách sporů politických, na které každý poctivý Čech ne příliš rád vzpomíná, právě tak jako zahájil jsem řeč svou slovy o smíření jednotlivých kmenů, tak přeju si, aby smířily se strany politické, aby mezi t. zv. stranou »Pokroku k lepšímu« v zastupitelstvu obecním a stranou svobodomyslnou zavládl mír a bratrství.

Nechci rozevírati staré rány, to však musím konstatovati, *že strana naše byla bezprávně vypuzena z representace městské*, a že také strana naše není v této spravedlivě zastoupena.

V obecním zastupitelstvu měla strana naše dříve až 18 členů, v městské radě byla zastoupena 5—6 členy. Pojednou však dáno heslo, že strana svobodomyslná nemá míti již místa ve správě obecní a následkem toho byla z ní ponenáhlu úplně vytištěna.

Historie našich snah, zjednati si opět platnost v representaci obecní, jest nejlepším důkazem, jakou cenu má volební řád, který nutí stranu jednu domáhati se milosti u strany druhé. Pánové, prodá-li strana, která má většinu, menšině jen pod tou podmínkou několik hlasů, budou-li tito mlčeti a potakovat ke všemu, co zlíbí se učinit většině, pak není vůbec ani žádné druhé strany potřebí.

Že pak strana naše dovolila si velmi často míti jiné mínění, než jaké měli někteří pánové v zastupitelstvu, proto musila býti vy-

loučena. Nyní ovšem se věci poněkud změnily, není to již několik pánů, jimž se nelíbíme; nyní nejsme vhod pánu jedinému (volání: Zeithammer). Vraťme se však k historii našeho povlovného vylučování. Jeden po druhém byl ze správy obecní odstraněn, a to beze vší příčiny, neboť my všichni máme dobré vědomí, že konali jsme svědomitě povinnosti úřadu na nás vznešeného, ba že mnozí z nás konali ještě víc, nežli svoji povinnost. Co pak se týče schopnosti, tu můžeme věru říci, že každý z nás těm ostatním pánům se aspoň vyrovnal. Chci poukázati na některé osobnosti, jichž se to týká. Tak vyloučen jeden z nejvážnějších, nejpilnějších a nejobětavějších členů, který svým rozhledem a zkušenostmi svými prokázal obci služby velmi platné, jedině proto, že hlásil se k zásadám svobodomyslným. Byl to stavitel Bělský.

Nevím, zdali zde v Praze bude moci uveden býti stavitel, který by stál výše; pokud byl on v zastupitelstvu obecním — to může se o něm říci směle — že byl z oněch 90 svým působením obecnímu dobru snad nejvíce na prospěch.

A proto, že nebyl po chuti pánům, kteří tam chtěli provozovati svou neobmezenou libovládu, byl ze zastupitelstva prostě vyloučen. A kým byl nahrazen? Pánové, nechť řekne kdo, že místo jeho zaujal jiný, lepší, než byl Bělský?

V městské radě byla strana svobodomyslná zastoupena doktorem Škardou, jedním z prvních činitelů v životě veřejném. Jeho zásluhou jest především zařízení pojišťovny městské; on dal podnět k založení obecní spořitelny; on byl jeden z nejzpůsobilejších a nejvážnějších členů městské rady a přece byl odtamtud vyloučen, protože hlasoval vždy ve smyslu svobodomyslném.

A dr. Škarda nebyl nikterak nahrazen. Pánové, když jednalo se o vyloučení jeho, tu sám dr. Rieger vrtěl hlavou nad tím a řekl, že by přece bylo dobře *nechat aspoň jednu štiku v rybníce*, aby nezmohla se tam hniloba.

Avšak jistý známý pán, ten jediný nyní člen, kterému nejsme vhod, ani tu jedinou štiku tam trpěti nechtěl. I ta mu byla příliš velikou překážkou jeho panstvíchtivosti a pánovitosti; i ta musila ven. V obecním zastupitelstvu byl dále občan Gabriel Žižka, který, kdyby nebyl skromným, rovněž se zadostiučiněním by pohlížeti mohl na své působení v interesu obecním. Neznám věru člena obětavějšího, pilnějšího a vůbec zasloužilejšího. Byli tam ostatně ještě jiní, o kterých mohu říci, že žádný z nich nezasluhoval, aby z obecní representace byl vyloučen. Mohl bych na příklad poukázati ještě na dra. Čížka a jiné, jest mi však toliko krátký čas vyměřen i myslím, že příklady uvedené postačí. Protože nepřisvědčili jsme ku všemu, co ten »jediný muž« ve své absolutní neomylnosti uznal za pravé, nebyli jsme již kandidováni a zvoleni.

Když pak šlo při minulých volbách o to, aby strana naše opět zjednala si zastoupení v obecní správě jí příslušící, tu myslili jsme, že když byl uzavřen mír mezi stranami v důležitých otázkách politických, pomine též řevnivost v záležitostech obecních. Domnění

naše bylo však sklamáno! A pro jakou příčinu? Že ten jediný muž postavil se proti nám a že řekl: »Kdybychom zvolili tam jen jediného, pak jako by již byla zastoupena celá strana.«

Stalo se, že v jistých venkovských listech psáno odtud z Prahy. že prý zaprodati chci obec Němcům, a ve včerejším »Pokroku« dokonce stálo, že zadati chci zastupitelství pražské kn. Auerspergovi. Pokládám při té příležitosti za svou svatou povinnost, slavně se ohraditi proti podobnému nařknutí, ježto chci poctivě a svědomitě do svého posledního dechu sloužiti zájmům národa.

Všechna tato nařknutí a všechny tyto lži vycházejí z jediného pramene a mohly snad pouvésti v omyl a pobouřiti i četné obecenstvo dnešní schůze. Všechnu zodpovědnost ať vezme na své svědomí list, kterýž jest řízen členy strany, která vystoupila jako rušitel míru.

Nařknutí a úmyslné lži šíří o poslanci, šíří o muži, kterýž sám se svými druhy docílil smíru v národě a spojil obě strany staročeskou a svobodomyslnou v jedinou stranu národní, státoprávní. Ostatně nejsou podobné pokusy se strany oné osobnosti osamotnělé. Osobnost ta byla první, která vystoupila proti smíru, když šlo o volby do říšské rady, a zasazovala se, aby nebyl nikdo kandidován ze strany svobodomyslné, až zvítězilo mínění, že mají býti ponechány svobodomyslným tři kandidatury. Rovněž tak bylo v obci. Nám nešlo ani o *přiměřený* počet zástupců, ale jenom o *slušný*. Onen kazimír byl však i proti těm dvěma, kteří proti jeho vůli dostali se do zastupitelstva.

Tato osobnost dává nyní do novin zprávy, kteréž nevolí naplniti a pobouřiti by musily obecenstvo, kdyby toto z jiných listů o jiném se nepřesvědčovalo. Na nás není viny, ba není viny na nikom, než na onom jediném člověku.

Pokládal jsem za nutné toto odbočení a přikročím nyní k otázce, kterak by se docílilo spravedlivého zastoupení pro obě strany a kterak by se volby zařídily.

Bylo 14 až 18 přívrženců strany svobodomyslné v zastupitelstvu obecním. Nechci tvrdit, že nám jich tolik náleží. Z posledních voleb vysvítá však, že nám jich přísluší aspoň desetina. Co do městské rady, jež sestává ze 24 členů, tak že na 4 obecní zástupce připadá 1 městský rada, příslušeli by nám 2. Avšak není dosti na tom, kolik zástupců má míti strana svobodomyslná, jde také o to, *aby si je mohla volit sama* a *nezávisela na straně druhé*. Máme-li jako strana existovat, nesmíme se spoléhati na zástupce, kteréž by nám vybrala z našeho středu strana druhá; ano by se mohlo státi, že by nám dali takové, kteří by ani úst neotevřeli.

Zástupce své musíme si voliti sami. Německé straně připadlo by dle hlasování z r. 1867 zástupců dvacet. Byly by to ovšem také štiky v obecním rybníce, jak o nás pravil p. dr. Rieger, ale o nějakém vydání neb zaprodání zastupitelstva Němcům nemůže býti řeči. Dle spravedlivého zastoupení bylo by tedy 20 Němců, 10 svobodomyslných a 60 přívrženců strany Pokroku v zastupitelstvu, měla

by tudíž strana Pokroku vždy většinu, a to velmi značnou, a co do národnosti byl by poměr 70 : 20. Zastoupení takové bylo by významné pro celé obecní zastupitelství a hospodářství.

Kdyby strana Pokroku z nesvědomitosti vystupovala proti návrhům praktickým strany svobodomyslné neb německé, byly by nejbližší volby vítanou příležitostí k vytříbení situace. Nyní ale nemá tam nikdo místo než privilegovaná strana, a ozve-li se tam přes to vše někdo, řekne se, že se chce jako štika roztáčet v tomto rybníce plném hniloby. Kdyby bylo spravedlivého zastoupení, nemohlo by se státi, že by ohromná půjčka pěti milionů uzavřená na veledůležité účely, byla vydána, aniž účelů těch dosaženo, tak že bude k tomu cíli nové a snad ještě větší půjčky potřebí.

Přikročme nyní *ke způsobu volení.* Dejme tomu, že by mohli všichni voličové přijít sem do této místnosti a zde se rozstoupiti ve tři strany, svobodomyslnou, pokrokovou a německou. Dejme tomu, že by voličů těch bylo 1000, a že by měli voliti 100 zástupců dle zásady poměrného zastoupení, s kterým každý, kdo smysl má pro spravedlnost, musí souhlasit.

Dejme tomu, že by voličů strany Pokroku bylo 700, strany svobodomyslné 100 a německé 200. Náleží-li 1000 voličů sto zástupců, připadá na 100 voličů 10 zástupců a na 10 voličů 1 zástupce. Přišlo by tedy na 700 voličů strany Pokroku 70 zástupců, na 100 strany svobodomyslné 10 a na 200 německých 20 zástupců.

Kterak ale volbu zařídit? Řeklo by se snad: volte dohromady! Kdyby se volilo dohromady zástupců 100, šlo by 100 voličů svobodomyslných a 200 voličů německých pro posměch k volbě. Neboť tito voličové by zkráceni byli o své právo, kdežto strana Pokroku by volila ne 70 právem na ni připadajících poslanců, ale 100. Je to však spravedlivé, jest to moudré?

Když voličové rozstoupili se v strany, *nesmí se říci: volte dohromady.* Nechceme-li se opírat o tyranisující zásadu majority, musíme říci stranám: *nebudeme voliti dohromady, ale každá za sebe*: jedna svých 70, druhá 10 a třetí 20 poslanců.

Jest to ovšem snadné tam, kde se mohou voličové shromáždit v jedné síni, na jediném místě. Dle toho, co již pověděno, daly by se snadno zařídit volby v kurii velkostatkářské, i volby do městské rady, kterouž volí jen 90 obecních zástupců. Složitější jest to poněkud s volbami obecními. Voličové jsou rozděleni nejen na okresy, ale i na volební sbory. Zdaž jest tu nevyhnutelné, aby se všichni sešli? Ač by to bylo snad možné s jednotlivými sbory, přece mohou volby ostati, jak jsou, skrutinium jak jest, jen že důsledně provedeno; pouze náš rozum by se musil předělat. Zásadou musilo by být, že není zvolen ten, kdo má nadpoloviční většinu hlasů, ale *kdo má být prohlášen za zvoleného, že musí mít tolik hlasů, na kolik připadá jeden zástupce.*

K bližšímu seznání uvedu zde výsledek doplňovacích voleb r. 1867 odbývaných. Na Starém Městě v I. sboru dostavili se k volbě 403 voliči, kteří volili 5 zástupců. Dle toho připadá na 80 voličů

1 zástupce. Dostali však hlasů pp. Bláha 243, Janoušek 238, Kriesche 238, dr. Švestka 235, Výšek 230. Celkem tedy 1184. Se strany německé obdrželi pp. Fürst 176, Ellrich 183, dr. Zdekauer 165, Stöhr 160 a Singer 157 hlasů. Celkem 829 hlasů. Poněvadž 5 hlasů připadá na jednoho voliče (ježto se volí pět kandidátů), obnáší počet voličů strany Pokroku korrektně 236 a strany německé 165, a jelikož, jak svrchu podotknuto, připadá na 80 voličů jeden zástupce, měla by dostati strana Pokroku 3 a strana německá 2. Na základě poměrného zastoupení byli by zvoleni bývali na každé straně ti, kteří mají nejvíce hlasů, totiž se strany Pokroku pánové Bláha, Janoušek a Kriesche a se strany německé pp. Fürst a Ellrich. Místo toho bylo však na základě kusého a nesprávného skrutinia dle absolutní čili nadpolovičné většiny přiřknuto všech 5 zástupců straně Pokroku a straně německé nepřiřknut ani jeden zástupce.

V II. sboru na Starém Městě dostavilo se 639 voličů, kteří volili 4 zástupce, dle čehož připadá na 159 voličů 1 zástupce. Hlasů dostali pp. strany Pokroku Kettner 339, Zellinger 329, Turek 326 a Jan Skrejšovský 323. Celkem bylo tedy 1307 hlasů. Se strany německé obdrželi hlasů pp. dr. Schmeykal 318, ryt. Dotzauer 309, dr. Tedesko 309 a dr. Volkelt 304, celkem bylo tedy hlasů 1240. Poněvadž 4 hlasy připadají na jednoho voliče, representuje tento počet hlasů 326 voličů strany Pokroku a 310 strany německé. Jelikož dále na 159 voličů připadá jeden zástupce, měla dostati strana Pokroku 2 a strana německá 2. Byli by bývali zvoleni pp. Kettner a Zellinger se strany Pokroku a p. dr. Schmeykal a dr. rytíř Dotzauer se strany německé.

Na Novém Městě dostavilo se r. 1867 k doplňovací volbě v I. sboru 396 voličů, kteří volili 3 zástupce, tak že na 132 voličů připadl jeden zástupce. Poměr hlasů byl tento: pp. Hanke 278, Stýblo 276 a Václavík 273. Celkem tedy hlasů 827. Na straně německé měli pp. Müller 120, Hausche 117 a Ruppert 117, celkem 354 hlasy. Počítaje tři hlasy na jednoho voliče, representuje tento celkový počet hlasů 276 voličů na straně Pokroku a 118 na straně německé. Proto měli býti zvoleni ze strany Pokroku pp. Hanke a Stýblo a se strany německé p. Müller.

V II. sboru na Novém Městě dostavili se 702 voličové, aby volili 4 zástupce, pročež na 175 voličů patří 1 zástupce. Poměr hlasů byl tento: se strany Pokroku obdrželi pp. Tomek 454, Šmause 450, Nykles 445, dr. Hamrník 442 hlasy. Celkem tedy 1791 hlas. Se strany německé obdrželi pp. Renn 255, Limbek 253, Janka 245 a Heine 242 hlasy, celkem tedy 995 hlasů. Počítaje 4 hlasy na jednoho voliče, representuje to 447 voličů se strany Pokroku a 245 se strany německé; proto měli připadnouti oné straně 2 a této 1 zástupce; při čemž ale zbývá ještě oné zbytek 147 a této 71 volič, pročež na větší zbytek přijde ještě 1 zástupce, tak že by měla strana Pokroku 3 a strana německá 1. Zvoleni měli býti se

strany Pokroku Tomek, Šmause a Nykles a se strany německé p. Renn.

Na Malé Straně byl ve II. sboru tento poměr hlasů: dostavilo se 349 voličů k volbě 2 zástupců, tak že na 175 voličů připadl 1 zástupce.

Hlasů obdrželi na straně německé p. dr. Junek 191 a Bahnhaus 182 hlasů, se strany Pokroku pp. dr. Seeling 164 a Rambousek 161. Počet hlasů obnáší tudíž onde 373 a zde 325. Počítaje 2 hlasy na 1 voliče, representuje to 186 voličů strany německé a 162 voliče strany Pokroku, pročež každá strana měla dostati po jednom zástupci a měli býti zvoleni p. Junek s jedné a Seeling s druhé strany. Místo toho měla strana německá oba a strana Pokroku žádného zástupce.

Jako o těchto dvou stranách mohl bych i ukázati, jak se má věc se stranou třetí, svobodomyslnou, při volbách na základě práva a spravedlnosti a ne na základě absolutní většiny, jež velkou část voličů vylučuje z práva zastoupení.

Dokázal jsem zde, že se může vyhověti všem stranám, a že jest možné, aby měla každá tolik zástupců, co jí náleží. Při tom všem není potřebí ani změn ve volbě. Volení může zůstati, jak jest nyní, avšak musilo by konsekventněji prováděno býti dle zásady, že zvolen je ten, kdo má tolik hlasů, co jich na počet jeho strany připadá. Vše, co by chtěla strana která více, bylo by bezprávím, bylo by domáháním se privilegovanosti.

Ozvaly se ovšem i takové hlasy, a v listu, jenž došel dra. Gablera, vysloveno s jisté strany německé, že se Němci nemohou spokojiti s tím, co jim přináleží, ale že musí míti všude polovici v zastupitelských sborech tam, kde nalézají se v menšině. Odpověděli jsme na tento požadavek: »Proveďte zásadu tu ve Štyrsku, v Korutanech, v Dol. Rakousích, dejte tam polovice Slovanům v zastupitelstvech!« Tu však přestala jejich filosofie.

Poměrné zastoupení platí ovšem jen pro ty, kdo se k volbě dostavují. Kdo se vzdá samovolně svého občanského práva, nemůže ovšem být pojat ve skupinu voličů. *Dostaviti se k volbě bylo by povinností občanů* i orgánů jich stran. Německé kasino nemohlo by pak přijít s výkladem, jaký podalo dne 23. listopadu 1867.

Poměrné zastoupení hodí se i všude jinde. Dokázal jsem to při volbách velkostatkářských do sněmu zemského. Jest tak i s obchodními komorami.

Budiž dán průchod hlasu práva, rozumu a spravedlnosti. Chceme-li sečítání hlasů volebních provésti logicky důsledně a nikoliv je lámat, můžeme dosíci toho, že všem učiní se za dost, že všem stane se po právu.

Zpráva dra. K. Sladkovského o jeho jednání s ministerským předsedou hr. Taaffem, podaná dne 30. dubna 1879 ve schůzi Klubu národní strany svobodomyslné.

Níže položená zpráva dra. Karla Sladkovského, kteráž časem i obsahem spadá do počátku nové periody české politiky, do politiky činného účastenství českých poslanců na říšské radě, vyžaduje, abychom tuto aspoň přehlednými črtami vylíčili, co dobu tohoto památného obratu v politice rakouské a české bezprostředně předcházelo. »Éra Taaffova«, která dnem 7. října officiálně, ve skutečnosti však již o něco dříve byla zahájena, byla potud velkým obratem v rakouské politice, že upuštěno »definitivně« od politiky německo-liberální hegemonie a usneseno zjednati na říšské radě většinu novou, sestavenou ze zástupců národů neněmeckých, jakož i stran konservativních, a přiměti za tím účelem české poslance z království jakož i poslance historické šlechty a konservativního velkostatku českého ke vstoupení do říšské rady (čeští poslanci z Moravy tam již od r. 1874 byli.)

Roku 1876 nastala potřeba obnoviti po uplynulém desítiletí finanční a hospodářské vyrovnání s Uherskem, avšak obnova tato narazila v poslanecké sněmovně říšské rady, v níž ústavověrná strana německá tou dobou absolutní většinu měla, na tuhý odpor, tak že se vyjednávání parlamentní i neparlamentní až do roku 1878 protáhlo.

K těmto potížím přidružila se v březnu 1878 jako druhá velká sporná otázka *záležitost zamýšleného obsazení Bosny a Hercegoviny rakousko-uherským vojskem.*

Dne 22. ledna 1878 podalo ministerstvo Auerspergovo Lasserovo žádost za propuštění, chtíc podnícením ministerské krise učiniti na poslaneckou sněmovnu říšské rady nátlak, aby povolila pro vyrovnání žádaná finanční cla. Císař vyhradil si rozhodnutí, ale odmítl dne 3. února demissi »vzhledem k nutnosti, aby vyrovnání bylo skoncováno, a v naději, že se při vzájemné dobré vůli a slušnosti vyrovnání přece podaří«.

Dne 7. března schválila poslanecká sněmovna říšské rady po 17denních debattách 145 hlasy proti 65 ve třetím čtení celní tarif a finanční cla, avšak při kávě a petroleji nikoli ve výši vládou žádané. Zbývaly tedy ještě — kromě této sazbové difference — otázka kvoty a otázka 80millionového (starého) státního dluhu. Místo o těch začala však sněmovna rokovati o cislajtánském rozpočtu.

Dne 8. března zahájeny delegace a hr. Andrássy, jakožto ministr zahraničních záležitostí, přednesl následujícího dne výklad, kterýmž odůvodňoval požadavek mimořádného úvěru 60 millionů *na obsazení Bosny a Hercegoviny*, o němž bylo mezi společným ministerstvem a korunou již rozhodnuto, ale proti němuž se ústavověrná strana chystala zahájiti tuhý odpor. Dne 13. března dohodly se vlády rakouská a uherská, že navrhnou parlamentům *prodloužení vyrovnávacího provisoria* na dva měsíce, tedy do konce května.

Dne 15. března usnesl se rozpočtový výbor rakouské delegace 11 hlasy proti 9, že doporučí delegaci povolení úvěru 60 millionů, ale s výhradou, že bude delegacím ihned o tom podána zpráva, jakmile se úvěru toho začne užívat. Proti tomu ohlásili dr. Sturm a dr. Herbst minoritní votum. Dne 21. března povolila rakouská delegace 60millionový úvěr dle návrhu rozpočtového výboru 39 hlasy proti 20. Proti povolení hlasovali Giskra, Herbst a jejich stoupenci. — Dne 27. března schválila poslanecká sněmovna říšské rady prodloužení vyrovnávacího provisoria dle návrhu obou vlád do konce května.

Dne 16. dubna zahájeny porady kvotových deputac ohledně 80millionového (starého) státního dluhu; porady tyto zůstaly bez výsledku, ježto Maďaři trvali na svém, že jim po tomto dluhu nic není. *Dne 13. května zamítl rozpočtový výbor poslanecké sněmovny říšské rady úhradu dellegacemi povoleného 60millionového úvěru a tím byla německo-ústavověrnou většinou vypovězena Andrássyově a císařově bosenské politice ve vší formě válka*

Dne 20. května povolily oba parlamenty další prodloužení vyrovnávacího provisoria do konce měsíce června.

Dne 25. května přijal konečně rozpočtový výbor poslanecké sněmovny říšské rady přece zákon o smlouvě s rakousko-uherskou bankou v příčině 80millionového dluhu, jakož i sazby celního a obchodního spolku na kávu, petrolej, bavlněné a vlněné zboží dle vládní předlohy. *Tím byly* (ve výboru) *vyřízeny všechny vyrovnací předlohy až na otázku restituci.*

Dne 28. května ohlásil hr. Andrássy delegacím, že nadešla doba, aby společné ministerstvo použilo části 60millionového úvěru, t. j. že činí se *poslední přípravy k vojenské výpravě do Bosny a Hercegoviny.*

Dne 31. května pak prohlásil hr. Andrássy v rakouské delegaci na učiněný dotaz, je-li Rakousko-Uhersko odhodláno, zasaditi se o své zájmy na Balkánském poloostrově, kdyby berlínským kongressem náležitě nebyly uznány, mocí brannou, co nejrozhodnějším přisvědčením.

Dne 1. června schválila poslanecká sněmovna říšské rady i poslední předlohy o rakousko-uherském vyrovnání (o kvotě a restitucích).

Dne 7. června schválila poslanecká sněmovna ř. r., vidouc naprosté již nezbytí bez veliké debatty úhradu 60millionového úvěru, jejž byly delegace na okkupaci Bosny a Hercegoviny povolily, a dne 11. června *zahájena mobilisace vojska pro okkupační výpravu určeného.*

Dne 13. června zahájen *v Berlíně evropský kongress,* svolaný následkem ukončené války rusko-turecké.

Dne 15. června schválila poslanecká sněmovna ř. r. úvodní zákon k rakousko-uherskému *vyrovnání, kteréž tím po 2½letém vyjednávání a sdpolení — konečně bylo vyřízeno.*

Dne 28. června svěřil berlínský kongress Rakousko-Uhersku obsazení a správu Bosny a Hercegoviny »bez poškození suverenity J. V. sultána«, kteryžto mandát Rakousko-Uhersko ihned přijalo.

V měsíci červenci bylo již *všechno téměř veřejné mínění, pokud se Němců týče, proti obsazení Bosny a Hercegoviny,* avšak navzdor tomu prováděla vojenská správa dále mobilisaci vojska pro okkupaci určeného.

Dne 3. července obnovilo ministerstvo Auerspergovo svoji žádost za propuštění. Dne 6. července byl bar. Lasser jakožto ministr vnitra definitivně propuštěn, knížeti Auerspergovi pak uloženo, aby zatímně ministerstvo vnitra spravoval. Dne 25. července vtrhlo rakouské vojsko do Bosny a dne 1. srpna z Dalmácie do Hercegoviny. Dne 10 září vykonány volby do zemských sněmů; výsledek těchto voleb byl německým liberálům nepříznivý.

Dne 23 září stalo se ve schůzi českých lidových poslanců usnesení, že zástupcové českého národa po 6letém trpném odporu zase do zemského sněmu vstoupí. Dne 24. září byly zemské sněmy zahájeny.

Dne 2. října požadalo ministerstvo Auerspergovo císaře, aby již konečně rozhodl o žádosti za propuštění, kterouž bylo ministerstvo dne 3. července obnovilo. *Dne 6. října byla vlastnoručním císařským listem demisse ministerstva přijata,* avšak uloženo mu, aby až do sestavení nové vlády úřadovalo. Dne 15. října vznesl císař na finančního ministra *De Pretisa úkol, aby nové ministerstvo sestavil.* Pretis přijav úkol ten, prohlásil dne 17. října, že se chce především dohodnouti s německou stranou ústavověrnou, jakožto většinou poslanecké sněmovny říšské rady. Dne 22. října zahájena říšská rada a hned v první schůzi učinil ústavověrný poslanec dr. Josef Kopp návrh, aby podána byla císaři adressa, v níž by přesně a určitě pronesen byl soud celé ústavověrné strany o politice, jejímž účelem bylo obsazení Bosny a Hercegoviny. Zároveň s tímto návrhem předložil sněmovně hotovou už (drem. Sturmem sepsanou) osnovu adressy. Ministr financí předložil v této schůzi rozpočet, vykazující schodek 15½ millionu zlatých, jakož i zákon *o vydání zlaté renty obnosem 25 millionů na mimořádné potřeby* (rozuměj: okkupační). Téhož dne předložil De Pretis vůdcům jednotlivých frakcí ústavověrné strany svůj vládní program. Následujícího dne radila se ústavověrná strana o Pretisově programu. Smýšlení nebylo Pretisovi nepříznivo, avšak všichni téměř řečníci prohlásili se *rozhodně proti Andrássyově bosenské politice* a *také proti De Pretisovi, pokud by on této politice chtěl pomáhat.* Tím byla kombinace s De Pretisem rozbita a v *ústavověrné straně nastal ještě větší rozklad.* Dne 29. října přiká-

zala poslanecká sněmovna říšské rady Sturmovu adressu proti Andrássyově bosenské politice zvláštnímu výboru. Téhož dne *vrátil De Pretis císaři mandát k sestavení nového ministerstva.*

Dne 30. října rokoval rozpočtový výbor poslanecké sněmovny rakouské o vládní předloze, kterouž se žádalo za povolení úvěru 25,000.000 zl. na výpravu bosenskou, a usnesl se po návrhu Giskrově, že do rokování o předloze ani nevstoupí, nýbrž vládu vyzve, aby berlínskou smlouvu ihned předložila k ústavnímu vyřízení; k tomu pak aby doloženo bylo, že měla být berlínská smlouva za všech okolností říšskému zastupitelstvu předložena dříve, než ku provádění bosenského mandátu se přikročilo. Čtyři dni na to předložila vláda skutečně osnovu berlínské smlouvy poslanecké sněmovně k posouzení. Dne 5. listopadu pak předložil adressní výbor sněmovně projednanou osnovu adressy; adressní debata byla ihned zahájena a adressa v 1., 2. a 3. čtení přijata 150 hlasy proti 70. Proti adresse hlasovali jenom strana práva, polský klub a několik členů středu. Tou dobou měli tedy vůdcové ústavácké opposice proti Andrássyově zahraniční politice v poslanecké sněmovně za sebou ještě velikou většinu. Dne 21. listopadu konečně zahájily delegace v Pešti své práce. Toho dne měla už společná vláda jistotu, že její požadavky v obou delegacích aspoň co do podstatných částí docíli většiny, ačkoli byla v uherské sněmovně poslanců pro bosenskou politiku většina jenom docela nepatrná, v rakouské pak sněmovně, jak při adressním rokování se ukázalo, většina politice té nepřátelská. Společná ministerstva předložila tedy delegacím s plnou důvěrou okkupační předlohy. Dodatečný úvěr, za jehož povolení tu žádáno, obnášel 41,720.000 zl.; potřeba na rok 1879 obnášela 33,560.000 zl., celkem tedy 75,280.000 zl., z čehož na Cislajtanii připadalo 52,595.900 zl. To bylo jenom na vojenská okkupační opatření V rakouské delegaci postavil se Dr. Herbst v čelo opposice proti bosenskému podniku líče finanční stav Cislajtanie nejtemnějšími barvami a tvrdě, že bude koncem zahájené bosenské politiky státní bankrot. Dne 24. listopadu usnesl se rozpočtový výbor rakouské delegace na Herbstův navrh 14 hlasy proti 5, aby delegace vzhledem k neúplnému výkazu o summách, jež přes povolené summy byly vydány, a v uvážení, že se berlínské smlouvě dosud nedostalo ústavního schválení, přes předlohu o dodatečných úvěrech na bosenskou výpravu přešlá k dennímu pořádku. Dne 28. listopadu odvolal hr. Andrássy dodatečné úvěry na Bosnu pro r. 1878. Dne 3. prosince zahájil rozpočtový výbor rakouské delegace rokování o okkupačním úvěru na rok 1878. Dr. Herbst učinil návrh, aby se rokování o tomto úvěru ani nezahajovalo, nýbrž aby na uhrazení potřeb pro vojsko v Bosně a Hercegovině, jakožto na mimořádnou vojenskou potřebu, povoleno bylo 15,000.000 zlatých. Návrh tento byl většinou hlasů přijat a také Schaupova zpráva o rozpočtu ministerstva zahraničních záležitosti, o níž hr. Andrássy v téže schůzi prohlásil, že jest obžalobou jeho a projevem nedůvěry, schválena 12 hlasy proti 6 Dne 7. prosince povolila rakouská delegace rozpočet na zahraniční záležitosti, ale bez odsouzení Schaupovy zprávy; na bosenskou okkupaci povolila místo výborem navržených 15 milionů zl. 20 milionů zl Dne 10. prosince sešla se opět poslanecká sněmovna říšské rady, aby následkem usnesení rakouské delegace v Pešti berlínskou smlouvu v úvahu vzala. K prozkoumání delegačních návrhů zvolila výbor 18 členů, z nichž většina již byla pro vládu. Tento výbor zahájil dne 13. prosince rokování. Dr. Herbst učinil návrh, aby se berlínská smlouva schválila, avšak s odsouzením dosavadní politiky rakousko-uherské.

Dr. Sturm žádal, aby se smlouva vůbec neschvalovala. Při hlasování přijat návrh bar. Scharschmida, aby smlouva prostě byla schválena. Dr. Herbst ohlásil minoritní votum.

Téhož dne měl schůzi výbor poslanecké sněmovny zvolený pro poradu o vládou žádaném prodloužení branného zákona do konce r. 1879 a usnesl se 5 hlasy proti 4, aby předloha byla zamítnuta, avšak aby sněmovna bez škrtnutí povolila na r. 1879 žádaný kontingent branců.

Dne 16. prosince vyrovnaly delegace svoje odchylná usnesení ohledně společného rozpočtu a bosenské okkupace.

Úhrnná potřeba na rok 1879 činila 105 mil., výnos cel rozpočten na 11 mil., cislajtánská kvota obnášela tedy 65 milionů zl.

V dnech 20. a 21. prosince povolila poslanecká sněmovna říšské rady — oproti návrhům branného výboru — prodloužení branného zákona do konce r. 1879 a to 184 hlasy proti 74, avšak vznesla na vládu žádost, by tato na počátku příštího roku podala novou předlohu jež by poskytovala naději, že náklad na vojsko bude snížen. Opposiční vůdcové z levice ocítili se tu již v menšině, ježto byl v řadách levice následkem opposice proti »císařově politice« ve věcech bosenských nastal zhoubný rozklad. Vůdcové dosavadní levice doznavše rozhodných porážek v delegaci i v poslanecké sněmovně ohledně bosenské otázky a vidouce, kterak následkem těchto porážek rozklad ve straně ustavičně se vzmáhá, zatoužili po vyrovnání s Čechy. Této touze byl dán sensační výraz v proslulém »štědrovečerním« článku hlavního orgánu ústavověrné strany »Neue Freie Presse«, o kterém již na jiném místě zmínka byla učiněna.

Rok 1879 zahájen tedy v rakouském časopisectvu, hlavně německém, úvahami o žádoucnosti a potřebě smíru česko-německého a ohlas tohoto smiřovacího ruchu ozýval se mocně také v zahraničném tisku německém. Avšak následkem trvající krise vládní a následovavší na to doby přechodné nedocházelo k žádnému formálnímu vyjednávání a platonické rozpravy o česko-německém smíru protáhly se až do konce měsíce května. Tu teprve vyzvali předáci ústavověrné strany české důvěrníky, aby udali předměty, o nichž by se důvěrníky obou stran jednati mělo, a když žádosti této bylo vyhověno, usnesli se němečtí důvěrníci, že se má o stanovených věcech zahájiti vyjednávání ihned po provedených volbách do říšské rady v měsíci červnu, avšak proud událostí zamýšlené toto vyjednávání zmařil.

Postup událostí od nového roku do dne, kdy K. Sladkovský s hr. Taaffem vyjednával, byl tento.

Dne 15. ledna sestoupila se opět říšská rada. Poslanecká sněmovna zahájila rokování o berlínské smlouvě ze dne 13. června 1878, která již dne 4. listopadu 1878 byla předložena. Zpráva většiny výboru, který o smlouvě uvažoval, končila návrhem, aby smlouva berlínská prostě byla schválena. Avšak 7 členů výboru podalo návrh menšinový (jejž dr. Herbst zastával). Tento návrh káral zahraniční politiku vlády, neodporoval vzhledem ku trvajícím okolnostem jejímu schválení, ale doporučoval, aby se stalo opětné projevení citu znepokojení, jemuž výraz dán byl již adressou ze dne 4. listopadu 1878. Dne 27. ledna skončeno rokování o berlínské smlouvě, kteréž plných 9 schůzi naplnilo, tím, že byl návrh menšiny výboru 172 hlasy proti 78 zamítnut a návrh většiny 154 hlasy proti 112 přijat. Celé toto rokování přispělo jenom k dalšímu ještě zostření protiv mezi stranami.

Ku konci prvního téhodne měsíce února vznesl panovník na tehdejšího místodržitele v Inšpruku hraběte Eduarda Taaffa úkol, aby bez změny soustavy nové ministerstvo sestavil. Avšak úkol ten se nezdařil a Taaffe vrátil se dne 10. února nazpět do Inšpruku.

Dne 14. února konala se ve Vídni porada 112 německých odpůrců berlínské smlouvy o žádoucím sjednocení různých frakcí ústavověrné strany, ale pokus o zorganisování společné strany se nezdařil. Docíleno jenom usnesení, že se budou frakce »od případu ku případu« scházeti ke společným úradám.

Dne 16. února byli ministerský předseda kn. Ad. Auersperg a mluvčí ministr dr. Unger definitivně propuštěni a dne 18. února zřízeno nové ministerstvo, v němž převzali dr. ryt. Stremayer mimo předsednictví kultus a vyučování, hrabě Ed. Taaffe vnitro, ryt. Chlumetzky obchod, Pretis finance, Horst zemskou obranu, Ziemialkowski portefeuille haličského ministra krajana a hr. Mansfeld orbu. Ministerstvo toto bylo již povoláním svým přechodné, dosazené pouze do provedení všeobecných nových voleb do říšské rady, jež říditi měl hr. Taaffe jakožto předurčený příští náčelník ministerstva.

Dne 27. února sešli se opět (v Pešti) rakousko-uherské delegace. Rozpočtový výbor delegace rakouské vzchopil se ještě dne 6. března k posled-

nímu opposičnímu rozmachu proti Andrássyově čili císařově bosenské politice: doporučil po návrhu dra. Sturma delegaci, aby mimořádný úvěr 41·7 millionu za r. 1878 pro Bosnu schválila, avšak aby žádaný dodatečný úvěr 5 millionů zamítla. Ale i tento rozmach osvědčil se jako plané švihnutí do větru, neboť delegace povolila dne 11. března mimořádný úvěr 41·7 millionu a schválila také (25 hlasy proti 22), oproti návrhu rozpočtového výboru, žádaný dodatečný úvěr na bosenskou výpravu obnosem 5 millionů zlatých.

Říšská rada byla dne 17. května uzavřena a ježto lhůta její vypršela, dne 22. května také rozpuštěna a nařízeny nové volby, jež se pak konaly v měsíci červnu a na počátku července.

Výsledek těchto Taaffem řízených voleb měl za následek, že Stremayerovo ministerstvo dne 11. července za propuštění požádalo a že císař dne 10. srpna vlastnoručním listem v Mnichově vydaným toto ministerstvo propustil a hrabě Taaffovi sestavení nového ministerstva uložil. Taaffovo ministerstvo bylo dne 12. srpna z Mnichova císařem povoláno a tím teprve proveden dávno již usnesený důsledek ústavácké opposice proti východní politice Andrássyově a zejména proti »bosenskému podniku«.

Ještě když byl hr. Taaffe »pouze« ministrem vnitra v kabinetu ryt. Stremayra, ale při tom již obecně prohlášeným příštím ministerským předsedou, navštívil jej dr. K. Sladkovský z usnesení klubu národní strany svobodomyslné, aby dle možnosti seznal jeho záměry ohledně českého národa, a o této rozmluvě podal Sladkovský jmenovanému klubu dne 30. dubna tuto ústní zprávu:

*

Pánové! Klubem národní strany svobodomyslné bylo mi uloženo, abych ve Vídni se poohlédl, abych v proudu, který tam nyní vzhledem k nám panuje, se orientoval a zejména abych s ministry promluvil v záležitosti zřízení české university. Vykonal jsem úkol, který mi byl dán a považuji za svoji povinnost, podati Vám dnes o poslání svém zprávu nelíčenou.

Musím předeslati, že zpráva ta bude smutná, ba trapná pro každého, kdo má jen poněkud ještě smysl pro čest svého národa. Počínaje od posledního spolupracovníka kteréhokoliv listu vídeňského, od posledního officiála až k ministru samému, všude obdrží ten, kdo odváží se mluviti o otázce české a hlásiti se k požadavkům českého národa, odpověď tutéž. Ti páni jako by si byli dali slovo. »Prosím, co pak vlastně chcete, jakým právem mluvíte o vyrovnání? Vždyť Vám dána šibeniční lhůta jen do posledních voleb do říšské rady a pak Vás vlastní váš lid požene na rajchsrát.«

Pánové, odpověď tu uslyšíte všude, kdekoliv zavadíte o záležitosti české.

Odpověď ta jest jako desateronásobný ohlas, který šíří se z kanceláří ministerských do foyeru parlamentního, odtud do předsíně salonů dvorních až do odlehlé pisárny redakční.

Panuje ve Vídni o záležitostech českých mínění tak zmatené, tak křiklavé, že to člověka zrovna deprimuje. Nejhorší zmatek však způsobila tam brožurka dr. Edvarda Grégra. Vždyť i poslanci z Čech dali se splésti nešťastnou tou enunciací a ne od jednoho slyšel jsem slova: »Nyní jsou tedy oba Grégrové a ‚Národní

Listy' pro obeslání říšské rady a zbývá tedy proti obeslání Rieger samoten.« Nikdo neučinil rozdílu mezi Edvardem a *Juliem* Grégrem a »Národními Listy«. Kde naskytla se mi příležitost, opravil a objasnil jsem ovšem křivé to mínění, avšak omyl je mezi Vídeňáky, rozhodující kruhy nevyjímaje, tak rozšířen, že stálo by velkého namáhání, než úsudky tamější byly by opraveny.

Takovou, pánové, nalezl jsem ve Vídni situaci povšechnou.

Co týče se podrobností, zejména otázky universitní, musím hned předem podotknouti, že v ministerstvu vyučování panuje smýšlení nám rozhodně nepříznivé. Proto také opominul jsem instruovati se v kancelářích pana Stremayera a obrátil jsem se přímo na ministra hraběte Taaffa, s kterýmž z dob dřívějších jsem znám. Oslovil jsem jej konvencionelním způsobem, podotknuv zejména, že s radostí uvítali jsme vstoupení jeho do ministerstva a že již ta okolnost, že uvázal se opětně v řízení záležitostí vládních, naplňuje nás nadějemi. Přešli jsme na to k věci samé a tu poukázal jsem především k tomu, že v interessu dohodnutí především třeba obrátiti se k záležitostem, které neměly by se považovati za předmět vyrovnání, k záležitostem, které cestou administrativní daly by se vyříditi. Tónem nejmírnějším připomenul jsem hr. Taaffovi čl 19. základních zákonů. Jakmile dokázáno daty statistickými, že děje se národu našemu, co rovnoprávnosti se týče, křivda, tuť že nastává vládě povinnost, aby křivdu tu odčinila, že vyžaduje toho spravedlnost a proto že nemá a nemůže býti záležitost taková věcí, o níž by se teprv vyjednávat a vyrovnávat mělo. Pravil jsem dále: »Jestliže se chce, abychom společně s národy jinými pracovali na rozkvětu této říše, pak musíte okázati nám aspoň dobrou vůli. Shledáme-li tu u Vás, pak bude se dobrá vůle dokumentovati také na naší straně.« Na to nedostal jsem odpovědi. Ministr počal mluviti o volebním řádu a rozpředl na to ihned rozmluvu o otázce universitní.

»Pánové, toť první podmínka, abyste přišli sem a sami si universitu vydobyli. Nemohu Vám v ohledu tom ničeho přislíbiti, nemohu se také v ničem engažovati. Neboť kdyby předloha vládou ve směru tom podaná propadla — co by mi zbylo jiného, nežli odstoupit?«

Na to jsem odvětil: »Myslím, že musil byste, Excellencí, půdu připraviti tak, aby předloha nepropadla. To zdá se mi úlohou Vaší, aby věc zřízena byla tak, aby spravedlivý požadavek ani propadnouti nemohl.«

»Toť těžká věc,« odpověděl mi hr. Taaffe. »Něco jiného se ukáže, když zde budete. V Čechách vane beztoho rozhodný vítr pro obeslání říšské rady a vím velmi dobře, že budete donuceni, vstoupiti do parlamentu. Tam pak budete míti nejlepší příležitost, vysloviti a zastávati svá desideria.«

»Podotýkám, že jest Vaše Excellencí na omylu. My nevstoupíme do říšského parlamentu jenom tak na zdařbůh, chceme míti záruku, neb aspoň slib, že snahy naše budete podporovati.«

»Vláda nemůže se ničím zavázati. Pravím Vám to upřímně. Vám jak se podá prst, chcete hned celou ruku. Jakmile povolí se Vám v jedné záležitosti, přijdete hned s druhou, třetí, čtvrtou, zkrátka, jde to cum gratia in infinitum. Vláda pak dostane se následkem Vašich exorbitantních požadavků vždy do nesnází.«

»Neposuzujte nás, Excellencí, dle dob dřívějších," odmlouval jsem zase já. Nyní stojí věci jinak. Veškeré naše požadavky lze zahrnouti v slova; ‚Chceme, abyste *provedli zákony základní*!' My jsme zde nyní korrektivem, my nemáme úmysl, požadavky zdvojnásobovat nebo ztrojnásobovat« atd.

Avšak nevedlo to, zkrátka, k ničemu. Hr. Taaffe ukončil svoje vytáčky slovy: »Dokud nejsou volby vykonány, nevím vlastně ani sám, na čem stojím. Dáte-li mi Vy svůj slib, mile rád Vám uvěřím; máte za sebou stranu a můžete tudíž slib svůj splniti; kdybych však slíbil já Vám něco, tuť bych mluvil úplně do větru, vždyť nevím ani, koho míti budu za sebou.«

Toť hlavní obsah rozmluvy mé s hrabětem Taaffem. Ptal se mne, zdali zdržím se ve Vídni, pravil, že by po slavnostech rád se mnou ještě jednou mluvil. Neměl jsem však k další návštěvě již chuti.

Chci se však zmíniti, pánové, ještě o jedné věci. Čeho se máme v příčině university nadíti z Vídně, tomu nasvědčuje zaručené faktum, které sděleno mi bylo se strany úplně kompetentní. V Praze máme dvě kliniky. Jedné z nich Němci nepotřebují a mohla by být tudíž beze všech finančních obětí českému profesoru ponechána. Aby tomu bylo zabráněno, namáhají se nyní ve Vídni, aby jedna klinika z obou byla zrušena, rozkouskována, a to jen proto, abychom ji my Češi nemohli dostati.

Sdělil jsem to hr. Taaffovi. Dle všeho nesdělil jsem mu nic nového. Pokynul hlavou a prohodil chladně: »Chci se ve věci té informovati a přičiním se, aby věc nebyla urychlena.«

Deprimující dojem, který učinila na mne rozmluva s hr. Taaffem, nebyl tím naprosto zmírněn. Hrabě Taaffe vyslovil se ostatně k jiným osobnostem z Čech právě tak, jako ke mně. Měl' pro všechny odpověď stereotypní: »Přijďte sem a dobývejte si zde, čeho docíliti chcete.«

Hrabě Taaffe tázal se mne též na poměr naší strany k straně dr. Riegra. Odvětil jsem, že tvoříme nyní jedinou stranu státoprávní a že z eventuelního rozkolu, na kterýž se s jisté strany spekuluje, by vláda velmi málo těžila.

Přisvědčil a pravil, že záleží mu na tom, abychom přišli na rajchrath všichni, příchod několika, že neměl by žádné váhy. Dr. Riegrovi sdělil jsem obsah rozmluvy své a splnomocnil jej, aby se mne eventuelně dovolával.

Jistá osobnost, hlásící se k straně naší, která s hr. Taaffem o našich záležitostech rozmlouvala, dostala rovněž za odpověď, že ministr jest velmi dobře informován o proudu, který nyní v Čechách panuje, že zejména není ho tajno, kterak listy Skrejšovského

a jiné ještě listy píšou pro bezvýminečné obeslání říšské rady. (Podotýkám, že rozmluva ta děla se dříve, nežli vydána byla brožura dr. Ed. Grégra.) Osobnost zmíněná odvětila, že vláda v ohledu tom se velice mýlí; lid český že nebude nikdy nutiti poslance své, aby vstoupili na říšskou radu. »Co píše Skrejšovský, to nerozhoduje. Toť člověk, který nemá přívržence, člověk, který u poctivých vlastenců je v opovržení.« Na to odpověděl hr. Taaffe: »Možno, že je to všechno pravda, nemylte se však, Skrejšovský jest přece z Vás ten nejmoudřejší, ten tvrdí, že do rajchrathu musíte beze všech koncesí a když ten to tvrdí, tak tam půjdete.« Na taková slova byla možná toliko tato odpověď: »Excellencí, Vám dostane se poučení velmi smutného. Za takovýchto okolností nemůže být ovšem řeči o nějakém dohodnutí se s národem českým.«

Pánové, když má hr. Taaffe, tedy nejkonciliantnější ze státníků u vesla se nalézajících, informaci takovou, jaké asi mínění panuje v ohledu tom u ministrů ostatních?

Naší povinností musí nyní býti, abychom se vším úsilím vynasnažili, by hanebný účinek, jej způsobily ve vládních kruzích attentáty Skrejšovského na dobrou pověst a čest národa našeho, byly odčiněny.

Není to, pánové, věcí snadnou. Jsou zde dvě osobnosti, které obraly si za úkol vylíčiti kruhům rozhodujícím národ český jako národ žebráků a mizerných kapitulantů — jedna působí zde a druhá ve Vídni; Skrejšovský a dr. Klaudy. Třeba tudíž, abychom ozvali se z klubu a pomýšleli na to, jak by se vliv těchto obou paralysovati dal a jakým způsobem by se pánům ve Vídni napravila hlava. Toho vyžaduje čest národa našeho — — — —

*

Zpráva dr. Sladkovského přijata mlčky. Trapný dojem, jejž učinila na přítomné, zračil se ve všech tvářích — dokládá zpráva »Nár. Listů« ze dne 2. května 1879.

ÚVAHY.

VÝKLAD VOLEB ZÁSTUPCŮ DLE PRÁVA A SPRAVEDLNOSTI.

(SPESÁNO ROKU 1875.)

Práce tato jest hlavní literární pozůstalostí dra. Karla Sladkovského a spisem ceny zajisté trvalé. Kdežto jeho drobné, v denních listech (v »Hlasu« a »Národních Listech«) uveřejněné úvahy ponejvíce jenom časových událostí, domácích i zahraničních, a měnivých situací v ústavních a politických zápasech let šedesátých a sedmdesátých se týkaly, velké světové otázky a programy pak jenom potud rozebíraly, pokud otázky a ideje tyto proudem času na povrch vynášeny aneb do popředí pošinovány bývaly, a proto nyní už skoro jenom historickou zajímavost mají, nepozbyla tato práce prodlením let nikterak na ceně, ba lze říci, *že cena její postupem času teprve poroste,* ježto obecné toužení všech vrstev a stavů po jakémsi a to přiměřeném zastoupení ve sborech zákonodárných, samosprávných, hospodářských, odborových atd. proud událostí vždy mocněji ženou k metě, kdež otázka poměrného zastoupení naléhavou či palčivou se stane a *Sladkovského volební theorie rázu časového rozřešení nabude.*

Čteme-li tento traktát majíce na mysli společenské a politické poměry, jak nyní se utvářejí, neubráníme se pocitu a myšlénce, že tu Sladkovský přemýšlel a pracoval pro dalekou budoucnost a že jistě přijde doba, kdy praktičtí politikové a státníci ochotně sáhnou k výsledkům mnohaletého přemýšlení Karla Sladkovského, aby jeho rozřešení volebního problému vůbec, aneb z valné části aspoň ve skutek uvedli.

Hledě tedy k této trvalé ceně pojednání o poměrném zastoupení postavil je pořadatel této sbírky v čelo úvah Karla Sladkovského a odchýlil se pro tento případ od dosavadního postupu chronologického. Avšak jenom formálně, neboť co v následujícím traktátu složeno jest, zaměstnávalo Sladkovského po dlouhá, dlouhá léta a nepochází tedy z roku, kdy pojednání bylo dopsáno nebo pro tisk upraveno, z r. 1875.

Praví Sladkovský sám v listu, jejž řečeného roku (bez bližšího data) zároveň s rukopisem celé práce zaslal dru. Juliovi Grégrovi:

»Milý příteli!

Zde odevzdávám Ti v kostře výsledek svého, mohu říci, po celý život trvavšího snažení, abych se domohl *pevného a pravého pojmu práva*. Lituji, že nemohl jsem obšírně věc vypracovati; kdo však se předmětem tím zanáší, pozná zajisté ihned, uhodil-li jsem na pravou cestu. Prosím tedy, dej to nejdřív zde v »Právníku« otisknout a zašli pak německý překlad prof. Holzendorferovi v Berlíně. S Bohem! Tvůj

Karel Sladkovský!«

Tento spis Karla Sladkovského vyšel v době, kdy v Čechách ještě v celé hnusné podobě své řádil boj způsobený naprostou politickou nesnášelivostí strany, kteráž — při své výtečné, zrovna obdivuhodné a proto tak tuhé a silné organisaci a kázni nebyla s to spřáteliti se s myšlénkou, že by vedle ní mohla trvati a svým směrem pracovati jiná politická strana, strana s jiným politickým — byť i týmž národním — vyznáním a nezávislou samosprávou. Tento boj sestoupil tak hluboko, že nesměla být uznána nebo oceněna žádná, ani nepolitická literární práce stoupenců vzmáhající se strany »mladočeské«, ba že se literární díla nepolitická, básně, belletrie a cestopisy, vydané od »mladočeských« literátů ve staročeských listech nesměly ani ohlašovat, a když se něco docela umlčeti nedalo, vynecháváno aspoň spisovatelovo jméno. Za takovýchto okolností nemohl ovšem spis tvůrce a náčelníka »rozkolnické« strany mladočeské dojíti slušného ocenění. On došel povšimnutí jenom u několika specialistů a přátel spisovatelových, ale nedošel na veřejnosti žádné téměř ozvěny. *Zapadl takřka ve válečné vřavě a vešel v zapomenutí,* k čemuž arci přispěla také okolnost, že v době jeho uveřejnění ještě většina obyvatelstva země české na sněmu byla v menšině a že Sladkovského snaha pojímána byla tak, jakoby mu šlo *jenom* o náležité zastoupení *menšin*, kdežto princip jeho žádá spravedlivého, to jest poměrného zastoupení stran vůbec. Jest tedy oprávněn výrok, že Sladkovského pojednání »Výklad voleb zástupců dle práva a spravedlnosti« svého ocenění teprv čeká, ale jistě také — dojde.

I.

Nespravedlnost nynějšího složení veřejných zastupitelstev.

Dle obvyklého způsobu vykládati volby zástupců nalézají se ve všech veřejných zastupitelstvech, jakož jsou zejména všeliké sněmy říšské i zemské a všeliká zastupitelstva obecní, vždy jen zvolencové většin těch kterých volebních sborů neb okresů. Menšiny všech těchto sborů i okresů, byťsi byly jen o jediný hlas slabší většin, zůstávají aspoň vzhledem k oněm přáním a názorům, v nichž různí se od většiny, úplně nezastoupeny. Nelze tedy nikterak upříti, že veřejná zastupitelstva v nynějším sestavení svém nejsou *úplným obrazem* lidu, jejž mají představovati, a že tudíž nejsou ani *pravdivým* výrazem všech potřeb, přání a náhledů, v onom lidu panujících. Jakých rozměrů však může nabýti tato nesprávnost v posavadním složení veřejných zastupitelstev, ihned tuto se objeví.

Je všeobecně známo, a proto netřeba zde šířiti se také o tom, kterak v každé společnosti lidské, v které všickni členové její společně volí všecky své zástupce, většina jednoho jediného hlasu zabezpečuje všecky zástupce straně jedné, a naprosto vylučuje ze zastupitelstva stranu druhou. Méně známo však jest, že nespravedlnosti téhož, ba v jiném směru ještě většího dosahu mohou objeviti se i při volbě zástupců, rozdělené na více sborů neb okresů, pročež k tomu zde poněkud blíže musí se přihlednouti.

Představme si tedy společnost lidskou, rozdělenou na 10 volebních okresů, z nichž každý čítal by 101 voliče, a z nichž v každém dělili by se voličové na dvě strany tak, že v každém okresu, kde by jedna strana měla většinu, všickni přehlasovaní voličové by patřili k jedné a téže straně druhé. Tu zajisté mezi jinými jsou možny následující případy, a sice:

1. Ve všech 10 okresích může jedna a tatáž strana míti většinu po 51 hlasech v každém. Většina takto ve všech 10 okresích čítala by celkem 510 voličů, i měla by v zastupitelstvu všech 10 hlasů. Menšina však, čítající celkem 500, a tedy jen o 10 voličů méně než většina, neměla by v zastupitelstvu hlasu ani jediného. Můžeť

takto menšina úplně umlčena a potlačena býti většinou, jež celkem silnější je menšiny jen o tolik voličů, kolik je volebních okresů.

Tato nespravedlnost proti menšině jeví se však v světle ještě křiklavějším, přihlíží-li se nejen k straně co celku, alebrž také k jednotlivým osobám, voleným menšinou. Možno totiž, že jedna a tatáž osoba je menšinou volena ve 2, ve 3, neb i více, ba i ve všech 10 okresích. Osoba tato by mohla tedy ve všech okresích, kde by byla volena, míti celkem 100, 150, 200 neb dokonce snad 500 hlasů, a nebyla by přece zvolena, kdežto každý z 10 zástupců většiny je zvolen již 51 hlasy jednoho okresu.

2. Z oněch 10 volebních okresů mohou v 6 okresích zvoleni býti kandidaté jedné strany 101 hlasem či jednohlasně, a ve 4 ostatních okresích kandidaté druhé strany jen většinou 51 hlasů v každém. Strana většiny tedy ve všech 6 okresích na 606 voličů měla by 6 zástupců; strana menšiny ve 4 okresích na 204 voliče 4 zástupce. Mimo to je v těchto posledních 4 okresích $4 \times 50 = 200$ přehlasovaných voličů strany většiny. Tu patrně je strana většiny velice zkrácena, majíc na 606 vítězných a ještě 200 přehlasovaných svých voličů jen 6 zástupců, kdežto strana menšiny na pouze 204 voliče má 4 zástupce.

Kdyby v posledních 4 okresích od voličů přehlasovaných volen byl jeden a tentýž kandidát strany většiny, měl by celkem 200 hlasů, aniž by byl zvolen, ačkoli ze 4 zvolených zástupců menšiny má každý jen po 51 hlasech, a ze zvolených 6 zástupců většiny každý jen po 101 hlase.

3. Z oněch 10 volebních okresů mohou v 6 okresích kandidaté jedné strany zvoleni býti většinou 51 hlasů, a ve 4 okresích kandidaté druhé strany 101 hlasem čili jednohlasně. Strana první tedy měla by v 6 okresích na 306 voličů 6 zástupců, strana druhá ve 4 okresích na 404 voliče 4 zástupce. Mimo to je v oněch 6 okresích $6 \times 50 = 300$ přehlasovaných voličů strany druhé, kteráž takto s oněmi 404 voliči čítala by celkem 704 voliče. Tu tedy 306 voličů má 6 zástupců a tudíž většinu v zastupitelstvu, kdežto 704 voličové mají jen 4 zástupce, a jsou v zastupitelstvu v menšině. Skutečná většina voličů, více než dvakráte tak četná jako menšina, je touto menšinou přehlasována a v zastupitelstvu opanována, kdežto skutečná menšina neobnášející více než tři desítiny všech voličů, je pošinuta na většinu, a co taková panuje v zastupitelstvu.

Kdyby v prvních 6 okresích od přehlasovaných voličů volen byl jeden a tentýž kandidat, měl by celkem 300 hlasů a nebyl by volen, ačkoli ze zvolených 4 mají jen po 101 hlase, a 6 dokonce má jen po 51 hlasech.

Jak tedy nyní sestavují se veřejná zastupitelstva, je při tom stálá možnost následujících, na mnoze zajisté až úžasných nespravedlností, a sice:

1. Je nejen možno, že menšina je nesprávně zastoupena, neb že menšina, bytsi bez mála rovná většině, zůstane zcela bez zastou-

pení, alebrž je také možno, že ani většina nedojde zastoupení přiměřeného, ba že i většina sedmi desítin všech voličů je menšinou tří desítin přehlasována a v zastupitelstvu utiskována.

2. Je možno, že někteří, ba i mnozí ze zástupců, zvolených většinou nadpoloviční, představují skoro dvakráte tolik voličů, kolik jich představují zástupcové, zvolení právě jen jedním neb několika hlasy více než polovicí všech hlasů.

3. Je možno, že ten, kdo ve více okresích dohromady má několikráte tolik hlasů, co jich má kterýkoli nadpoloviční většinou zvolený zástupce, proto přece není zvolen, poněvadž náhodou nemá v žádném okresu většinu nadpoloviční, kdežto požívá snad důvěry celé skoro polovice veškerých občanů všech okresů.

Jsoutě to sice nejkrajnější možnosti, k nimž zde poukázáno, avšak dosti na tom zajisté, že takové v plném smyslu slova ohromné nesprávnosti, byťsi v skutečnosti nikde posud nebyly objevily se v nejvyšší míře své, v složení sborů našich zastupitelských jsou vůbec možny. Avšak nejde tu jen o pouhé možnosti. Je všeobecně známo, kterak při volbách pro zemský sněm český rozhodl již jeden jediný hlas o volbě 54 zástupců kurie velkostatkářské a tím o většině v celém sněmu samém. Taktéž ve Švýcarech v kantoně Ženevském na počátku minulého desítiletí jedna strana úplně vytiskla ze zastupitelstva kantonálního stranu druhou téměř stejně silnou, z čehož roku 1864 vznikly výtržnosti tak nebezpečné, že zakročiti musila moc spolková. Rovněž i v Anglicku jevily se nepřísluŝnosti při všelikých volbách na základě většiny nadpoloviční v míře již tak povážlivé, že nejen pro volby školních rad, alebrž z části také pro volby do parlamentu samého přijat zvláštní způsob volení, o čemž dále šířeji bude ještě jednáno. Není pak nikoho tajno, kterak ve Francii rozhodná většina lidu nestojí nikterak za nynější většinou zástupců v národním shromáždění ve Versaillesu, a kterak z této nesrovnalosti stále hrozí nebezpečí nejen Francii, alebrž celé Evropě. Zejména však ve všelikých zastupitelstvech Spojených obcí Severoamerických dospěly věci za obyčejného posud způsobu jich skládání již tak daleko, že bohužel i nejvřelejší přátelé svobodného zřízení oněch obcí nemohou než litovati toho, že často lidé, mravně zcela skleslí, vetrou se do veřejných zastupitelstev, kdežto slušní občané, ba v oboru svém výteční mužové na mnoze straní se veřejného života, nechtíce a nemohouce dotírati se nadpoloviční většiny prostředky tak hanebnými, jakýchž užívá se takřka všeobecně, a bez jakýchž sem a tam naprosto nelze ani doufati v dosažení žádoucího výsledku. Kdokoli tedy povšimne si všech těchto a jiných podobných zjevů, nepocítí zajisté velké chuti tvrditi, že nesprávnosti v složení veřejných zastupitelstev, jež výše co možné byly vytknuty, nepodrývají skutečně již i v nejpovážlivější míře samy základy svobodného zřízení některých z nejpřednějších a nejdůležitějších států evropských i mimoevropských.

Z toho pak, co posud bylo zde vyloženo, pozná zajisté každý hned na první pohled, že při všech oněch nesprávnostech a nespravedlnostech, jež v nynějším složení veřejných zastupitelstev se jeví býti možnými, jako přední a hlavní příčina vystupuje vždy *zásada většiny nadpoloviční*, jež nyní samojediná rozhoduje o celém výsledku všelikých voleb zástupců veřejných. Mohouť arci vytknuté zde nesprávnosti a nespravedlnosti ještě větších rozměrů nabyti tím, když na příklad velká část občanstva napřed již vyloučena je z počtu voličů, neb když ustanovením volebních sborů neb okresů té neb oné části občanů umělá zjedná se většina. O všelikém takovém zkřivení zastupitelstev veřejných ale, jež má svou příčinu jen v nepřiměřeném provedení té neb oné hlavní zásady při zařizování voleb zástupců veřejných, nebude se zde jednati. Zde, jak z předcházejícího již vyjmouti lze, jde jen o to, zdali a jak dalece zastupitelstva veřejná jsou zkřivena již samou, nyní takřka všemohoucí základní zásadou všech voleb veřejných, že za zástupce zvoleni jsou *jen* ti a *všickni* ti, kdož v tom neb v onom volebním sboru neb okresu obdrželi nadpoloviční většinu hlasů. Vzhledem k tomu pak má zde ukázati se, kterak zásada tato skutečně a jak dalece odporuje právu i spravedlnosti, a kterak bezpráví, touto zásadou posud způsobenému, odpomoci je nejen možno, alebrž i právně nutno.

II.

Právo menšin na poměrné zastoupení.

V společnosti lidské, jež nečítala by více než 1010 voličů, mohli by zajisté všickni scházeti se a vyřizovati veškeré své záležitosti společné sami *bezprostředně*. Na důkaz toho, abychom nemluvili ani o svobodných obcích věku starého, je podnes ještě více kantonů švýcarských, čítajících na tisíce občanů svéprávných, kteří taktéž nevolí si žádných zástupců, alebrž sami všickni scházejí se k vyřizování společných svých záležitostí. V těchto schůzích všech občanů má každý z nich plné právo, aby všeliké náhledy a návrhy své pronášel, jich hájil a pro ně hlasoval. Takovéto právo tedy měl by také každý z oněch 1010 členů výše naznačené společnosti, pokud by všichni sami scházeli se k vyřizování společných svých záležitostí.

Kdyby pak tato společnost 1010 občanů dělila se na dvě strany, z nichž jedna na příklad čítala by 506 a druhá 504 hlasy, měla by sice ona první strana v poradách společných vždy větší pro sebe pravděpodobnost, že prorazí s náhledy svými, pokud všickni její členové budou pevně státi při sobě; navzdor tomu však by

druhá strana vždy ještě s dobrou myslí mohla hájiti všelikých náhledů svých. Jakmile totiž by ke svým 504 hlasům získala jen 2 hlasy ze strany druhé, čehož pro dobrou věc vždy možno nadíti se, měla by již většinu nadpoloviční a tudíž vítězství na své straně. Čím slabší pak by byla menšina, tím nesnadnější bylo by sice postavení její naproti většině, pořád ale může v schůzích všech občanů každá sebe slabší menšina, ba každý jednotlivec všeliké přání a náhledy své dle nejlepšího vědomí svého hájiti v naději, že ne-li hned, aspoň časem přivede je k platnosti. Proto také žádná sebe slabší menšina a žádný jednotlivec neupustí tak snadno od původních schůzí všech občanů.

Dejme však tomu, že by ona společnost 1010 lidí z jakýchkoli příčin chtěla k vyřizování společných svých záležitostí zvoliti si zástupce, a sice jednoho na každé sto svých členů. Tu zajisté každá strana mohla by především na svých 500 členů žádati po 5 zástupcích, a kdyby se na to přistouplo, jednalo by se jen ještě o to, jak by mělo zastoupeno býti zbývajících 6 členů jedné vedle 4 členů druhé strany, v kterýchžto zbytcích právě jeví se většina strany první. Tato zajisté nepovolně a to vším právem stála by na tom, aby v témž poměru, v jakémž posud v původních schůzích všech občanů měla převahu, podržela ji také v budoucím zastupitelstvu. Musilo by se tedy této straně na její přebytek 6 členů, poněvadž je také větší než přebytek 4 členů strany druhé, přičísti o 1 zástupce více než straně druhé, neb jinak zajisté by ona strana byla úplně v právu, kdyby vůbec nechtěla žádného zastupitelstva, a stála na tom, aby zůstalo při původních schůzích všech občanů. Zastupitelstvo této společnosti skládalo by se takto z 11 členů, z nichž na jednu stranu připadlo by 6 a na druhou 5 zástupců. Kdyby však přísně hledělo se k tomu, že má jen na každých 100 voličů přijíti 1 zástupce, nemělo by vlastně býti celkem více než 10 zástupců a tu musilo by se jich patrně první straně přičísti 6 a druhé jen 4, tak že tato by o 1 hlas byla hůře v tom, než při 11 zástupcích.

Nechť však schválil by se ten neb onen poměr v rozdělení zástupců, jednalo by se dále o to, jakým způsobem by měly ustanoviti se osoby těchto zástupců, a tu především nabízí se otázka, jak asi by přijat byl návrh, aby celá společnost volila společně všech 11 neb 10 zástupců. Kdo by věc jen poněkud bedlivěji vzal na uváženou, musil by hned nahlednouti, že při takovém způsobu volení většina 506 členů, pokud tito shodnou se mezi sebou, vždy prosadila by všech 10 neb 11 zástupců svých, kdežto menšina 504 členů neprorazila by ani s jediným svým kandidatem, a byla by na vždy z celého řízení společného skutečně vyloučena. Na takový způsob voliti zastupitelstvo strana menšiny tedy, pokud je si následků toho vědoma, nikdy by nemohla přistoupiti, a kdyby nebylo jiného způsobu volby, musila by patrně státi na tom, aby vůbec upustilo se od zřízení zastupitelstva, i aby zůstalo při schůzích všech občanů.

Kdyby pak místo společné této volby navrhovalo se volení v několika a zejména snad v tolika sborech neb okresích, kolik má býti zástupců, tu sice úplné potlačení menšiny nebylo by tak nevyhnutelné jako při volbě společné. Pokud ale rozdělení na volební sbory neb okresy stalo by se jen tak maně dle výměry prostorní a počtu občanstva, jak děje se obyčejně, víme již z dřívějšího, kterak i tu nejen sebe značnější menšina může zůstati zcela nezastoupena, alébrž kterak i většina plných sedm desítin může býti přehlasována a úplně podmaněna menšinou jen tří desítin všech občanů. Tak tedy ani menšina ani většina, pokud tyto možnosti oběma tanuly by na mysli, nemohla by býti ani pro volbu v několika sborech neb okresích leč pod výminkou, stane-li se rozdělení ve sbory ty neb okresy tak, aby každá strana měla zabezpečený počtu jejích členů přiměřený počet zástupců, tedy zde jedna strana 6 a druhá 5 neb 4 zástupce.

Musilo by se tedy zříditi 6 volebních sborů neb okresů, kde by druhá strana nalézala se buď sama neb aspoň v převaze. To však patrně znamená právě tolik, jako že každá strana má vypadající na ni počet zástupců sama ustanoviti si volbou neb jakýmkoli způsobem jiným. V přítomném případu tedy společnost 1010 hlav nejpřirozenějším způsobem rozstoupila by se ve 2 skupiny, totiž ve většinu 506 a v menšinu 504 členů, načež první volila by si svých 6 a druhá svých 5 neb aspoň 4 zástupce sama pro sebe. Jen tak může menšina kterékoli společnosti s pokojnou myslí přistoupiti na to, aby místo schůzí všech původně oprávněných občanů k vyřizování společných jejich záležitostí volilo se zastupitelstvo.

Totéž poměrně by platilo, kdyby bylo tří neb více stran. Kdyby na příklad byly tři strany, z nichž čítala by první 510, druhá 300 a třetí 200 členů, a kdyby všichni společně volili všechny své zástupce, je patrno, že by první strana vždy mohla přehlasovat obě druhé strany, i kdyby tyto se spojily. Totéž mohlo by se státi, i kdyby volilo se v okresích jakož na příklad, kdyby při volbě v 10 okresích první strana měla v každém okresu po 51, druhá po 30, a třetí po 20 hlasech. Nová nastala by zde jen ještě možnost ta, že by také strana druhá, ačkoli o 100 členů silnější než třetí, mohla touto býti přehlasována a ze zastupitelstva zcela vyloučena, kdyby na příklad první strana měla v 6 okresích po 85, a třetí ve 4 okresích po 50, druhá však ve všech 10 okresích po 30 hlasech.

Aby tudíž zabránilo se všelikému tomuto, menšinám hrozícímu nebezpečí, musilo by se zde při třech díti právě tak jako dříve při dvou stranách. Celá společnost rozstoupila by se ve tři skupiny, v skupinu totiž 510, pak 300 a 200 členů, tak že dle dřívějšího musila by dostati první skupina 6 zástupců, druhá 3 a třetí 2 zástupce, kteréž pak každá z těchto skupin volila by si sama pro sebe. Netřeba dále ještě vykládati, kterak totéž musilo by se díti, kdyby bylo čtyř ned více stran.

Tak zajisté bylo by rovnoměrnosti, jakouž žádá spravedlnost, skutečně vyhověno. Tak sestavené zastupitelstvo bylo by pravdivým obrazem, bylo by vždy plným zastoupením celé společnosti 1010 voličů, vedle něhož zastupitelstvo, skládající se dle posavadního způsobu jen z 10 zástupců většiny nadpoloviční, musí každý spravedlivý prohlásiti za neúplné a kusé.

Spravedlivé zastoupení kterékoliv společnosti tedy, jež dělí se v strany, docíliti lze jen tím způsobem:

1. *když dle toho, na kolik osob má přijíti vždy 1 zástupce, každé straně přičte se na počet jejích členů vypadající počet zástupců, a*

2. *když každá strana připadající na ni počet zástupců volí si sama pro sebe.*

Když totiž jakákoli společnost lidská, jež rozchází se v strany' chce voliti si zastupitelstvo, není zajisté ani úmyslem, ani účelem jejím, aby volbou zástupců rozhodovalo, neb na čisto snad a na vždy rozhodlo se mezi stranami. Mát patrně volba zástupců účel jen ten, aby všeliké ono jednání a usnášení se, jež dříve dálo se mezi původně oprávněnými všech stran, na příště dálo se mezi zástupci oněch původně oprávněných všech stran. Kdyby však kterákoli ze všech stran měla v zastupitelstvu méně hlasů, než *poměrně* měla v původních schůzích všech občanů, bylo by patrně rozhodování ve všech záležitostech pošinuto v její neprospěch, a kdyby kterákoli strana, jež nalézala se v původních schůzích všech občanů v takovém aspoň počtu, na jakýž dle shodnutí se všech má přijíti jeden zástupce, v zastupitelstvu byla zcela nezastoupena, mohlo by volbou zastupitelstva ve všem a na vždy býti také již rozhodnuto *bez ní* a proti ní. Ani jedno ani druhé však není zajisté úmyslem nikoho z těch, kdož voliti si chtějí zástupce, ba není ani co do povahy věci účelem volby zastupitelstva, a proto ani jednoho ani druhého členové žádné strany nemusí a při zdravých smyslech nemohou si dát, ba zajisté nedají si líbiti. V téže míře naopak, v kteréž každá strana v původních schůzích všech občanů rozhodovala počtem všech členů svých, v téže míře má každá z nich právo žádati, aby poměrně také v zastupitelstvu rozhodovala počtem zvolených zástupců svých.

Jest to zajisté dosti velká již oběť, když člověk přivolí k tomu, aby původní právo své, účastniti se sám osobně v řízení všech společných záležitostí té které společnosti, nevykonával sám, alebrž vykonával je jen zástupcem, jejž má voliti si společně se sty, ba s tisíci jiných spoluobčanů svých. Kdyby však mimo to způsobem volení těchto zástupců měl také ještě částečně neb dokonce snad úplně pozbyti původního práva svého, a na dobro býti vyhoštěn z řízení záležitostí společných, stalo by se mu patrně hrubé bezpráví, jemuž zajisté každý uvědomělý občan vší mocí a také vším právem by se opíral.

Jestliže konečně původní právo občana, aby sám účastnil se v řízení společných záležitostí té společnosti, ke které náleží, obmezuje se v každé velké společnosti tím způsobem, že původn

ono právo, místo aby každý vykonával je sám osobně, má vždy jistý počet původně oprávněných společně vykonávati jen prostředkem společného zástupce; má právě obmezení takové právní základ svůj jen v nezbytné nutnosti, poněvadž bez takového obmezení dohodnutí se všech původních oprávněnců pro velký jich počet neb pro velkou jich od sebe vzdálenost neb pro jinou příčinu jakoukoli by vůbec nebylo možno neb aspoň by velice bylo nesnadné. Aby však celá skoro polovice neb jakýkoli značnější a třeba jen takový počet původně oprávněných občanů, na jakýž vypadá jeden zástupce, zůstával vždy bez zastoupení, takové nutnosti, jak objeví se v následujícím, není pražádné. Takovéto potlačování občanů je tedy bezpráví ničím neomluvné, jež žádný z nich nepotřebuje si dát líbit, a kteréž, pokud kde již panuje, tím více a tím rychleji má i musí odstraniti se, čím záhubnější má všude následky.

Že vše to, co a jak zde právě bylo vyloženo, má také v skutečném životě svou důležitost, nejlépe objevilo by se, kdyby v některém z oněch kantonů švýcarských, kde posud odbývají se schůze všech občanů, na jich místo zříditi se mělo zastupitelstvo. Tu zajisté v žádném z těch kantonů nižádná strana nesvolila by k tomu, aby zastupitelstvo volilo se způsobem takovým, při jakémž každá z nich neviděla by pro sebe zabezpečený počtu svých členů přiměřený počet zástupců, neb jakýmž by kterákoli z nich mohla snad ze zastupitelstva nadobro býti vytištěna. Totéž bezpráví však, proti kterémuž takto každý občan výše dotčených kantonů švýcarských co nejrozhodněji by se bránil, totéž bezpráví všude, kde veřejní zástupcové jakéhokoli druhu volí se dle obyčejného nyní způsobu nadpoloviční většinou hlasů, děje se všem při takových volbách přehlasovaným menšinám, ať již volí se v jednom jediném sboru, neb v několika sborech či okresích, a nechť si tudíž menšina jeví se co jeden jediný celek, neb rozdělena v tolik jednotlivých menšin, kolik je volebních sborů či okresů.

Když totiž v kterékoli společnosti stanoví řád volební, kdo má právo voliti zástupce, má ustanovení takové patrně význam ten, že všichni k volbě zástupců povolaní jsou vlastně ti, kteříž, kdyby odbývaly se schůze všech původně oprávněných občanů, do schůzí těch by byli povoláni, aby v nich sami a bezprostředně o společných svých záležitostech rokovali a rozhodovali. Poněvadž ale takovéto schůze všech původních oprávněnců pro příliš velký jich počet a pro přílišnou snad rozsáhlost obývaného jimi území nejsou snad ani možny, neb aspoň nemohly by tak snadno odbývati se s úspěchem žádoucím, proto zákon raději hned ustanovuje, že tito původní oprávněnci, místo aby sami všichni scházeli se, mají dle jistých pravidel voliti si zástupce své, kteříž by za ně a v jejich smyslu jednali a rozhodovali.

Když ale tentýž zákon dále pak stanoví, že za zástupce je zvolen jen ten, koho zvolí si nadpoloviční většina, co má při takovémto ustanovení mysliti si menšina často jen o málo hlasů neb jen

o jeden jediný hlas slabší, než většina? Patrně jen jedno z obojího. Buďto že zvolený zástupce většiny a tudíž zástupce jejích protivníků má býti také zástupcem jejím, co zajisté mnohem více podobá se posměchu než opravdovosti; aneb že menšina má jen právo voliti, nemá však míti práva na zvláštního svého zástupce, což, jak dříve již dokázáno, je bezpráví tím větší, čím větší je menšina, jež takto jedním jediným hlasováním, a sice nikoli hlasováním o věci, alebrž jen o osobnosti toho, který teprve o věci by měl jednati a rozhodovati, má ve věci samé neslyšána a na vždy býti odsouzena, či jedním slovem řečeno, umlčena. Vzniká tudíž otázka, zdali a jakým způsobem bezpráví to lze zameziti.

III.

Provedení zastoupení poměrného.

Má-li kterákoli společnost lidská k vyřizování společných svých záležitostí voliti si zastupitelstvo, tu obyčejně stanoví se přede vším, na kolik osob má voliti se vždy jeden zástupce, a ve vypočtení dle tohoto měřítka, kolik zástupců vypadne na celou společnost, má záležeti celá spravedlnost v složení zastupitelstva. Že však ono měřítko má sloužiti hlavně také k tomu, aby dle něho každé jednotlivé straně v společnosti vyměřil se připadající na ni počet zástupců, a že právě v správném tom přidělení zástupců všem stranám předně a hlavně zračí se spravedlnost v složení jakéhokoli zastupitelstva, toho posud nevšímáno si. Uzel, jenž jeví se zde v tom, že jedním a týmž měřítkem, na kolik osob totiž připadá 1 zástupce, vyměřiti se má počet zástupců *celé* společnosti, a taktéž *každé straně* v společnosti, uzel tento posud vždy jen roztínal a podnes roztíná se mečem nadpoloviční, čili v pravém smyslu slova tak nazývané »absolutní« většiny, a na zdařbůh každé straně přikazuje se zástupce tam, kde která z nich náhodou skutečně má, neb snad jen agitací, třeba nečestnou, ba násilnou dobude si osudné té většiny absolutní.

Ba i vzhledem k tomu, na kolik voličů v celé společnosti má přijíti vždy 1 zástupce, od pradávna mělo, a podnes všeobecně má se za to, že je dosti již na tom, když voličové, pokud nevolí snad všichni společně všechny své zástupce, rozdělí se na volební sbory neb okresy tak, že průměrně aspoň stejný jich počet má voliti vždy 1 zástupce, nechť si pak volby účastní se také voličové všichni, či třeba jen nepatrný jich počet. Přihledněmež ale, jak domnělá tato rovnoměrnost v rozdělení zástupců na zastoupené vypadá v skutečnosti po vykonaných volbách i tenkráte, když všichni voličové skutečně také volí, a když buď všickni volí společně, neb

když rozdělení voličů na sbory či okresy stalo se zcela správně a svědomitě.

Vezměmež tedy, že společnost 1010 voličů volí společně v jednom sboru na každého 101 voliče 1 zástupce, tak že každý volič volí všech 10 zástupců. Sečítáním hlasů pak objeví se, že 506 voličů hlasovalo pro kandidaty: *A*, *B*, *C* až do *K*, a 504 voličové že hlasovali pro kandidáty: *a*, *b*, *c* až do *k*. Dle dosavadního způsobu vykládati volbu, byl by výsledek této volby ten, že 506 hlasy čili převahou 2 hlasů je zvoleno všech 10 od *A* až do *K*, ze všech 10 však od *a* až do *k*, ačkoli každý z nich má 504 a tedy jen o 2 hlasy méně než oni první, že není zvolen ani jediný. Kde octla se tu domnělá ona rovnoměrnost v přidělování zástupců, když místo co by na 101 voliče celé společnosti měl přijíti vždy jeden zástupce, jak původně je ustanoveno, po volbě v skutečnosti připadá tu již na každých $50^6/_{10}$ oněch voličů, kteří hlasovali pro kandidaty velkých liter, jeden zástupce, na 10×50 těch voličů však, kteříž hlasovali pro kandidaty liter malých, nepřipadá ani jediný? Je to ona tak zvaná »justitia distribuens« čili »spravedlnost podělující«, jež takto umí děliti?

S těží věru lze pochopiti, kterak cosi takového po celé věky mohlo celému vzdělanému člověčenstvu platiti za spravedlivé. V tom nejlépe zajisté viděti lze, kterak zařízení, jež v počátku svém mohlo snad býti dosti přiměřené, byťsi časem proměnilo se v sebe větší nespravedlnost, zvykem odvěkým může přiodíti se v roucho posvátného práva a nedotknutelné spravedlnosti. Hlavní příčina toho však patrně jest ta, že vždy jen při předběžném jaksi rozpočtu pro volby zastupitelstev, na kolik totiž občanů neb vůbec duší má přijíti vždy 1 zástupce, hleděno si jakéhosi stínu spravedlnosti. Nehleděno však dále k tomu, aby předběžný onen rozpočet zachovával se také ve výsledku voleb, pročež také nedospělo se k poznání toho, že spravedlnost nežádá jen, aby na jistý počet voličů celé společnosti volil se vždy 1 zástupce, alebrž že žádá také nevyhnutelně, aby každá strana v společnosti dostala tolik zástupců, kolik dle tohoto měřítka připadá na počet jejích členů. Jak tedy v příkladu výše položeném má volba vykládati se ve smyslu spravedlnosti, a jaký dle výkladu toho má vlastně býti její výsledek? Máť zajisté o výsledku volby té ve smyslu spravedlnosti uzavírati se takto:

Z odevzdaných hlasů jde na jevo, že voličové dělí se na dvě strany, stranu totiž velkých, a stranu malých liter. Strana velkých liter má 506 hlasů či voličů, a poněvadž na každého 101 voliče má přijíti 1 zástupce, musí již dle toho tato strana dostati 5 zástupců. Strana malých liter má 504 hlasy či voliče, a musí dle toho dostati 4 zástupce. Po tomto prvním přidělení zástupců však jeví se na obou stranách přebytek, a sice na první straně 1, na druhé straně 100 voličů, jedná se tedy o to, zdali a jak tyto přebytky mají býti zastoupeny. Tu pak musí hleděti se k tomu, že první strana původně má většinu 2 hlasů či voličů, a že většina ta musí

poměrně také zračiti se v zastupitelstvu. Kdyby tedy nemusilo celkem býti jen 10 zástupců, mohlo by se říci, že přebytky na obou stranách zůstanou bez zastoupení, tak že zůstalo by první straně 5, druhé 4, a bylo by celkem 9 zástupců; neb mohlo by se také stanoviti, že každý přebytek na každé straně dostane zástupce, tak že první strana měla by 6, druhá strana 5 zástupců, a celé zastupitelstvo by mělo 11 členů.

Poněvadž ale má býti jen 10 zástupců, musí patrně první strana co většina dostati 6 a druhá strana co menšina jen 4 hlasy. Většina tedy zde k svým 5 zástupcům na 505 voličů dostane na přebytek jen 1 voliče 1 zástupce, menšina však na přebytek celých 100 voličů nedostane již zástupce žádného. Dřívější dva poměry 5 : 4 neb 6 : 5 jsou sice oba pro menšinu spravedlnější, když ale tato přistoupla již na to, že má býti jen 10 zástupců, musí dát líbiti si také nepříznivější ten poměr 6 : 4 zástupcům. Tak tedy první strana zde na každý způsob musí dostati 6, avšak také na žádný způsob nesmí dostati více než 6 zástupců, a druhá strana nemůže dostati více, ale musí na každý způsob dostati 4 zástupce.

Ačkoli tedy všech 10 volených první strany má nadpoloviční či absolutní většinu, může z nich přece skutečně zvoleno býti jen 6, a jakkoli z volených druhé strany nemá žádný většinu absolutní, musí z nich přece zvoleni býti 4. Rozumí se pak samo sebou, že na obou stranách zvoleni by byli ti, kteříž buďto by měli jeden po druhém nejvíce hlasů, neb pro kteréž při rovných hlasech, jako zde, dle obyčejného posud způsobu, rozhodl by los. Tak zajisté musí se volba za příklad zde sloužící vykládati po právu a spravedlnosti, a proto není a nemůže býti pravý výsledek té volby ten, že je zvoleno všech 10 strany jedné, alebrž je patrně pravý výsledek ten, že jedna strana dostane 6 zástupců a druhá strana 4 zástupce.

Při tomto po právu a spravedlnosti učiněném výkladu volby nemůže arci obstáti ustanovení, že zvoleni mají a musejí býti *všickni* ti a *jen* ti, kdož obdrželi absolutní většinu hlasů. Co však asi připustí spravedlnost spíše, zdali spíše, aby upustilo se od tohoto zcela libovolného ustanovení, jež v ní nikterak nezakládá se; či spíše snad připustí spravedlnost, aby zkřivilo se jí vlastní její měřítko, dle kteréhož přičítati se mají zástupcové celé společnosti lidské i stranám v ní se vyskytujícím? Odpověď dá si zajisté snadno každý sám.

Je však ještě druhý způsob, jakým projednávanou zde volbu lze vykládati. Mají-li totiž na každý způsob za zvolené uznati se všickni ti, kdož obdrželi nadpoloviční většinu hlasů, musilo by se takto uzavírati o výsledku volby. Na 506 voličů první strany je zvoleno 10 zástupců, a přichází tedy na $50^6/_{10}$ voličů 1 zástupce. Strana druhá má 504 voliče, pročež dle tohoto měřítka musí dostati 9 zástupců. Ještě sice přebývá jí přes to 48 voličů, na ty však nemůže dostati žádného zástupce více, neb jinak by většina první strany v zastupitelstvu nenalezla patřičného výrazu. Tak měla by první

strana 10, druhá 9 zástupců, a celé zastupitelstvo čítalo by 19 členů. Všech 10 zástupců první strany bylo by zvoleno většinou absolutní, z 9 zástupců druhé strany však nemůže patrně žádný míti většinu absolutní, a bylo by ze všech 10 volených druhou stranou zvoleno těch 9, kteříž buďto mezi sebou měli by jeden po druhém nejvíce hlasů, neb pro kteréž při rovných hlasech jako zde rozhodl by los.

Také tento výklad a plynoucí z něho výsledek volby shodoval by se úplně zajisté s právem a spravedlností, nemohla by však při něm obstáti předběžná určitá ustanovení, že na 101 voliče má přijíti 1 zástupce, a že má býti jen 10 zástupců. Na kolik voličů totiž přijde 1 zástupce, může se tu stanoviti vždy teprve po sčítání hlasů tak, že vypočte se, mnoholi hlasů či voličů přichází na jednoho ze všech zvolených většinou absolutní, a poněvadž první strana sama si zvolí 10 zástupců většinou absolutní, musí býti možno, aby jich tolik bylo přes 10, kolik jich strana druhá dostati musí dle počtu svých voličů. Mimo to naprosto nemůže jako dříve tak ani zde obstáti ustanovení, že zvoleni mají býti *jen* ti, kdož obdrží absolutní většinu hlasů. V tom jeví se zřejmě, že toto ustanovení nikde a nikterak nesrovnává se se spravedlností, a nemá i nesmí míti místa při žádné volbě, jež má zakládati se v právu a spravedlnosti.

Když totiž společnost, jež posud společné záležitosti své vyřizovala v schůzích všech občanů, chce pro budoucnost voliti si zastupitelstvo, víme již z dřívějšího, kterak každá strana v společnosti takové má právo žádati, ba kterak žádá toho spravedlnost, aby každá strana sama pro sebe mohla voliti si připadající na ni počet zástupců. Kdyby tedy dle přijatého zde příkladu 1010 původně oprávněných občanů bylo skutečně shromážděno, a kdyby hned na místě chtěli voliti si zastupitelstvo, tu zajisté rozstoupili by se na dvě strany 506 a 504 členů, a každá volila by si přičtené jí zástupce sama pro sebe, a sice dle některého z obou předeslaných spravedlivých výpočtů, buďto první strana 6 a druhá 4, neb první 10 a druhá 9 zástupců. Poněvadž ale strana druhá má celkem jen 504 členy, nemůže patrně, i když volí jednohlasně, žádného ze svých zástupců voliti více než 504 hlasy, a nemůže se jí nijakým zákonem ukládati, že musí zástupce své voliti nadpoloviční většinou všech 1010 občanů čili 506 hlasy, neb tím by se jí patrná ukládala nemožnost, a přiznané jí na jedné straně právo, aby si zastupce své volila sama pro sebe, by se jí na druhé straně podloudným způsobem zase vzalo. Takového cosi však nebylo by po právu, i nežádá a nemůže toho nikdy žádati spravedlnost, jak snad by zdáti se mohlo proto, že v ustanovení, dle něhož každý zástupce musí zvolen býti nadpoloviční většinou hlasů, má jeviti se jakási rovnost všech zástupců mezi sebou. Zdánlivá tato rovnoměrnost je zajisté pouhým přízrakem, a v skutečnosti, jak hned z počátku tohoto pojednání dostatečně bylo doloženo, ono usta-

novení právě je příčinou neb aspoň připouští největších nerovností a nespravedlností.

Jakékoli však a byťsi zákonní ustanovení, jež požívání práva někomu beztoho původně již příslušícího, jako zde práva každé strany na poměrné zastoupení, podmiňuje nějakou nemožností, jako zde tím, že by strana, čítající jen 504 voliče, musila zástupce své voliti 506 hlasy, všeliké takové ustanovení nejen není po právu, alebrž patrně je porušením a to hrubým porušením práva. V tom pak, když ze zástupců některý je zvolen více a jiný méně hlasy, co ostatně také při rozhodování nadpoloviční většiny o volbách je stálým takřka zjevem, není žádná nespravedlnost; neb když dříve každé straně dle stejného měřítka přidělen jest připadající na ni počet zástupců, nemůže žádná strana stěžovati si, že by byla zkrácena tím, že ten či onen zástupce druhé strany je zvolen jen tolik a tolik a ne více hlasy, a každý ze zvolených zástupců takto průměrně přece představuje stejný počet voličů, třeba nebyl každý z nich volen stejným počtem hlasů.

Totéž sice staví se na odiv také při nynějším zřízení volebním, a tak i při volbě, kde jedna strana 506 hlasy zvolí si všech 10 zástupců, druhá strana však na 504 hlasy nedostane ani jediného zástupce, praví se na doklad jaksi její spravedlnosti, že průměrně na 101 voliče připadá 1 zástupce. V tomto průměru 101 voliče však je zahrnuto 51 voličů strany jedné, na příklad konservativní, a 50 voličů strany druhé, na příklad svobodomyslné. Je dovoleno, nestejnodruhé tyto veličiny sčítati dohromady? Tak zajisté nepočítá a nesmí počítati spravedlnost, a správně vyložen. neznamená zde průměr 101 voliče na 1 zástupce nic jiného, nežli že 51 konservativců má 1 zástupce a 50 svobodomyslných žádného, neb naopak. V tom ale právě jeví se v nejpronikavějším světle, kterak ustanovení, že každý zvolený musí míti nadpoloviční většinu hlasů, je nejen nespravedlivé, alebrž staví také ještě stranu, nesprávně o zastoupení připravenou, na pranýř posměchu, těšíc ji tím, že ji bude zastupovati její snad arciprotivník, stranu svobodomyslnou totiž snad zvolený nějaký arcikonservativec, neb stranu konservativní zvolený nějaký arciliberál.

Zcela jiného významu nabývá číslice průměru, když zakládá se na některém z předeslaných dvou způsobů rozdělení zástupců mezi strany, tak že buďto dostati musí jedna strana 6 a druhá 4. neb když jedna strana může zvoliti si 10, že musí druhá strana dostati 9 zástupců, při kterémžto výpočtu nehází se konservativec a liberálec na jednu hromadu, alebrž účtuje se s každým i pro každého z nich zvláště. Tu přijde 1 zástupce na 101 voliče neb na $50^{6}/_{10}$ voličů jak celé společnosti tak i každé strany, buďsi konservativní, liberální neb jakékoli jiné. Ta číslice průměru není na žádnou stranu lživa, alebrž na všechny strany stejně pravdiva, a jen takový počet, jen takový průměr jedině může za svůj uznati spravedlnost sama.

Dle práva a spravedlnosti tedy při volbě zde za příklad vzaté nesmí se státi na tom, že zvoleni jsou jen ti, kdož mají absolutní

většinu 506 hlasů, alebrž musí za zvolené zástupce druhé strany uznati se také nejen všichni, kdož obdrželi 504 čili všechny hlasy strany své, alebrž kdyby těch nebylo snad tolik, kolik strana tato má dostati zástupců, tedy zde buď 4 neb 9, musí za zvolené uznati se i ti, kteříž by měli méně než 504 hlasy, jak právě po oněch 504 hlasy volených by měli jeden po druhém nejvíce hlasů. Dle práva a spravedlnosti musí tedy o tom, kdo je zvolen, vzhledem ke každé straně, rozhodovati se dle toho, kdo v té které straně mají v pořadí za sebou nejvíce hlasů, čili jedním slovem musí rozhodovati většina nikoli absolutní či nadpoloviční, alebrž jen *poměrná*, a musí tato zejména rozhodovat i mezi zvolenými většinou absolutní, když je těchto více, než strana jejich má dostati zástupců.

Co však objevilo se takto býti po právu při volbě, vykonané skutečným rozstoupením se všech voličů v strany, musí také míti plnou platnost při volbách, vykonaných odevzdáním hlasů buďsi ústně neb písemně. Každá taková volba není zajisté nic jiného, než rozstoupení se všech voličů v strany, jen že rozstoupení to neděje se rozstupováním osob, alebrž roztříděním odevzdaných hlasů. Jako při skutečném rozstoupení se všech voličů, objeví se také po odevzdání hlasů sčítáním a roztříděním jich neb lístků hlasovacích, kolik je stran, a kolik každá strana má hlasů či voličů. Tak při volbě, zde za příklad sloužící, jeví se dvě strany: jedna totiž, jež hlasuje pro kandidaty *A* až *K*, i má 506 hlasů či voličů, a druhá, jež hlasuje pro kandidaty *a* až *k*, i má jen 504 hlasy či voliče. Může se tedy celkem říci, že je při volbě vždy tolik stran, kolik v odevzdaných hlasech jeví se kandidatů proti sobě, a že každá strana má tolik voličů, kolik hlasů má její kandidat. Na základě toho pak může se právě tak, jako dříve při skutečném rozstoupení se všech voličů vypočísti, kolik zástupců připadne každé straně a konečně také, kdo z které strany je zvolen, jak v příštím ještě blíže se vyloží.

IV.

Pravidla pro správné vykládání voleb.

Z toho, co jsme posud zpozorovali, patrně dají se pro vykládání voleb dle práva a spravedlnosti odvoditi následující pravidla, a sice musí po řádném sčítání hlasů stanoviti se:

1. Kolik stojí buď jednotlivých neb celých řad kandidatů proti sobě, a následovně kolik jeví se stran.

2. Kolik hlasů má každý jednotlivý z protikandidatů neb každá řada protikandidatů, a následovně kolik hlasů má každá strana.

3. Na kolik voličů má přijíti vždy 1 zástupce jak celé společnosti tak i každé strany. Při stanovení tohoto měřítka však:

a) musí hleděti se vždy jen k těm voličům, kteříž skutečně volili, a

b) musí vycházeti se vždy jen z jednoho jediného základu, a zejména buď z toho, kolik celkem má býti zástupců, neb z toho, kolik zástupců má býti snad voleno většinou nadpoloviční. V prvním případě nalezne se měřítko, když počet všech, kteříž skutečně volili, dělí se ustanoveným počtem všech zástupců; v druhém případě však, když dělí se počet všech, kteříž zvolili si zástupce většinou nadpoloviční, počtem všech takto zvolených.

4. Musí stanoviti se, kolik dle ustanoveného měřítka každé straně na stanovený již počet jejích členů připadne zástupců. Zde pak musí hlavně pamatovati se na to, že v správném zastoupení musí poměrně zračiti se také původní té které strany většina, byťsi sebe menší. Proto, jak dříve již bylo viděti,

a) když po prvním rozdělení zástupců na všechny strany jeví se zbytky voličů, musí na onen zbytek, byťsi byl sebe menší, v němž vězí původní většina té neb oné strany, vždy a na každý způsob přičísti se jeden zástupce, byťsi vedle toho snad sebe větší zbytek jiné strany musil vyjíti na prázdno;

b) ze zbytků voličů, kde v žádném z nich nevězí většina některé strany, připadne při určitém počtu zástupců vybývající ještě zástupce na zbytek největší. Při neurčitém počtu zástupců může přiděliti se 1 zástupce na takový přebytek voličů, který je větší než polovice na 1 zástupce stanoveného počtu voličů, pokud se tím neporuší většina druhé straně přináležející.

5. Musí stanoviti se, kteří z volených každé strany mají v řadě po sobě nejvíce hlasů, a kteří z nich jsou tedy skutečně zvoleni dle toho, kolik zástupců připadá na každou stranu.

Aby pak plné nabylo se jistoty vzhledem k tomu, zdali tato pravidla v této všeobecnosti hodí se a také stačí již pro všecky možné případy, či zdali a jak musí snad ještě doplniti, rozšířiti neb obmeziti se, je potřebí zkoušeti jich ještě na několika různých příkladech jak při volbě v jednom sboru, tak i při volbách v několika sborech neb okresích. Vezměmež tedy, že:

I. Při volbách v jednom sboru společnost 1010 voličů má společně voliti 10 zástupců, a sice:

1. Po sčítání hlasů objeví se, že kandidaté A až K mají 610, kandidaté a až k 400 hlasů. Jeví se tu tedy dvě strany, z nichž strana AK má 610, strana ak 400 voličů, pročež následuje z toho, že:

a) Má-li zůstati při 10 zástupcích, přijde celkem, poněvadž 1010 voličů skutečně volilo, na 101 voliče 1 zástupce. Musí tedy dostati první strana na 610 voličů 6 zástupců, a druhá strana na 400 voličů 3 zástupce. Mimo to má první strana zbytek 4, a druhá 97 vo-

ličů, pročež desátý zástupce patrně náleží straně druhé, a tak celkem bude míti strana první 6, strana druhá 4 zástupce. Kdo z které strany je zvolen, musí rozhodnouti se losem, protože na každé straně všickni jsou voleni jednohlasně.

Poněvadž ale případ, že několik kandidatů má stejně hlasů, může opakovati se velmi často, a při rozhodování losem by také velmi často nestal se zástupcem ten, jejž voličové sami nejvíce snad by si byli přáli, může pro všecky volby na vždy stanoviti se, že každý volič, jenž voliti má více zástupců, má jmenovati je neb na lístku hlasovacím jména jich napsati v tom pořádku, v kterémž by, kdyby dva neb více z nich měli stejně hlasů, měl jeden před druhým dostati přednost. Toto ustanovení tedy bude zde na dále vždy považovati se za platné, a dle toho byli by zvoleni na první straně *A* až do *F*, a na druhé straně *a* až do *d*.

b) Má-li všech 10 první strany na každý způsob býti uznáno za zvoleny, přijde, poněvadž z první strany volilo 610 voličů, na 61 voličů 1 zástupce. Druhá strana musí tedy na 400 voličů dostati na každý způsob 6 zástupců, a poněvadž přebývá jí ještě 34, tedy více než polovice 61 voličů, může také na tento zbytek žádati ještě 1 zástupce, což jinak ale může také říditi se dle zvláštního dohodnutí neb předběžného ustanovení. Má-li však první strana míti 10, musí druhá dostati nejméně 6 zástupců, a celé zastupitelstvo mělo by 16 členů. Z první strany je zvoleno všech 10 volených absolutní většinou, z druhé strany zvoleni jsou po přednosti v jich seřadění *a* až do *f*.

2. Po sčítání hlasů jeví se, že mají hlasů:

A 710	—	*a* 300
B 700		*b* 290
C 690		*c* 280
D 680		*d* 270
E 670		*e* 260
F 660		*f* 250
G 650		*g* 240
H 640		*h* 230
I 630		*i* 220
K 620		*k* 210
6650		2550

Jsou tu tedy dvě strany, a kdyby všickni kandidaté na obou stranách měli jedni po 710 a druzí po 300 hlasech, bylo by tím také dáno, že strana *AK* má 710 a strana *ak* 300 voličů. Poněvadž ale na žádné straně nevolili všickni voličové všecky kandidaty, nemohou zde strany měřiti se přímo dle počtu voličů, alebrž mohou předně měřiti se jen dle počtu hlasů všech kandidatů každé strany, a tu mají, jak výše sčítáno, kandidaté první strany celkem 6650, a kandidaté druhé strany 2550. Poněvadž ale každý volič

volí 10 kandidatů, představuje 10 hlasů vždy 1 voliče, pročež 6650 hlasů je tolik co 665 voličů, a 2550 hlasů tolik co 225 voličů. Jeví se zde tedy poměr stran právě tak, jakoby strana *AK* měla 665 a strana *ak* 255 voličů; a jakoby celkem bylo volilo jen 920 voličů, pročež:

a) Má-li zůstati při 10 zástupcích, přijde celkem na 92 voličů 1 zástupce. Musí tedy dostati první strana na 665 voličů 7 zástupců, a druhá na 255 voličů 2 zástupce. Mimo to má první strana zbytek 21, a druhá 71 voličů, pročež tato dostane vybývajícího ještě zástupce, a bude celkem míti strana *AK* 7 a strana *ak* 3 zástupce. Voleni pak by byli na první straně *A* až *G*, na druhé straně *a*, *b* a *c*. Je to tedy právě tak, jako by první straně bylo čítalo se všech 710, a druhé všech 300 voličů plných. Na odpadajících tedy každé straně 45 voličů netřeba zde zvláště hleděti, a lze míti za to, že hlasy jejich roztříštěním se zmařily.

b) Má-li všech 10 první strany uznáno býti za zvoleny, přijde, poněvadž na straně té volilo celkem 665 voličů, na $66^{5}/_{10}$ voličů 1 zástupce. Druhá strana musí tedy na 255 voličů dostati na každý způsob 3 zástupce, a poněvadž má kromě toho zbytek $55^{1}/_{2}$, tedy více než polovici $66^{1}/_{2}$ voličů, patřil by také na tento zbytek 1 zástupce, není-li snad předběžně jinak ustanoveno. Měla by tedy druhá strana nejméně 3, po případě také 4 zástupce, a byli by na té straně zvoleni *a*, *b*, *c*, a po případě také *d*. Celé zastupitelstvo čítalo by 13 neb 14 členů.

3. Po sčítání hlasů nalézá se, že mají hlasů:

A 710	—	*a* 300
B 660		*b* 280
C 610		*c* 260
D 560		*d* 240
E 510		*e* 220
F 460		*f* 200
G 410		*g* 180
H 360		*h* 160
I 310		*i* 140
K 260		*k* 120
4850		2100

Jsou zde tedy 2 strany, z nichž první představuje 485 a druhá 210 voličů, a kdyby všickni voličové obou stran, kteříž nehlasovali pro některé z kandidatů *A* až *K* neb *a* až *k*, nebyli místo nich volili někoho jiného, musili by se také dle vypočteného poměru všickni zástupcové na obě strany rozděliti. Bylo by tedy 485 a 210 či celkem 695 voličů, a při 10 zástupcích přišel by na $69^{5}/_{10}$ voličů 1 zástupce. Strana *AK* na 485 voličů dostala by 7, a strana *ak* na 210 voličů 3 zástupce. S první strany bylo by zvo-

leno prvních 7 od *A* do *G*, s druhé strany byli by zvoleni: *a*, *b* a *c*.

Jiný však byl by výsledek, kdyby voličové jedné neb druhé strany, neb obou stran, kteříž nevolili některé z výše vyznačených kandidatů, místo nich byli volili jiné. Mají totiž na jedné straně méně než 700 a na druhé straně méně než 300 hlasů, a mohou tedy počtem hlasů jím odpadajících místo nich voleni býti jiní a sice místo:

B	50	*L*	—	*b*	20 *ι*
C	100	*M*		*c*	40 *m*
D	150	*N*		*d*	60 *n*
E	200	*O*		*e*	80 *o*
F	250	*P*		*f*	100 *p*
G	300	*Q*		*g*	120 *q*
H	350	*R*		*h*	140 *r*
I	400	*S*		*i*	160 *s*
K	450	*T*		*k*	180 *t*
	2250				900

Tu kandidaté *L* až *T* a *l* až *t* dle výše položeného pravidla, že je tolik stran, kolik kandidatů proti sobě, stáli by zde co nové dvě strany v poměru 225 a 90 voličů, i byly by takto 4 strany, jež měly by 485, 210, 225 a 90 voličů. Zde je celkem zase 1010 voličů, a při 10 zástupcích zůstane při původním měřítku 1 zástupce na 110 voličů. Přijde tedy na 485 voličů 5, na 210 voličů 2, na 225 voličů také 2, a na 90 voličů 1 zástupce. Zvoleni byli by takto z první strany jen *A, B, C, D a E,* z druhé strany *a* a *b*, z třetí strany *T* a *S* a z čtvrté strany *t*.

Avšak kandidaté *L* až *T* a *l* až *t* nemusí právě býti představiteli zvláštních stran. Možnoť, že voličové proto, že je volili, nechtěli se již také odloučiti od strany *AK*, alebrž že z části jen chtěli voliti osoby jimi váženější, a možno tedy také, že všichni tito kandidaté neb aspoň někteří z nich sami přiznávají se jedni k straně *AK* a druzí k straně *aĸ*. V přítomném případu by sice co do věci právě na tom nezáleželo. Zvolení zástupcové *S* a *T* by totiž šli se stranou *AK*, a *t* by šel se stranou *aĸ*, a tak zcela správně by onano měla na 485 a 225 čili celkem na 710 voličů 7 zástupců, a tato na 210 a 90 či celkem na 300 voličů 3 zástupce. Co do osob ale by to již ani zde nebylo lhostejné, neb když se vzdor kandidatům *L* až *T* a *l* až *t* počítají jen 2 strany, jsou na první straně zvoleni ne jako výše jen *A* až do *E*, alebrž *A* do *F* a mimo ty co sedmý jen ještě *T*, kdežto *S* by již nebyl zvolen. Avšak i co do věci mohlo by na tom velice záležeti, zdali někteří kandidaté, jako zde *L* až *T* a *l* až *t*, považují se za zvláštní strany neb zda hlasy jejich připočtou se některým jiným stranám, což i zde jevilo by se v následujícím případu.

Vším právem totiž může a musí býti ustanoveno, *že jen strana která má aspoň tolik voličů, kolik průměrně je potřebí na 1 zástupce, má teprve právo na zastoupení.* Tu pak v přítomném případu strana *lt* s 90 voliči by nebyla ještě k zastoupení oprávněna, a byl by v tom patrně rozdíl, zdali těch 90 voličů mělo by se za zvláštní stranu, aneb jen za část strany *ak*. V tomto posledním případu totiž musilo by se počítati straně *ak* 210 + 90 = 300 voličů, a musili by přičísti se jí 3 zástupci. Kdyby však těch 90 voličů bylo zvláštní stranou, jež nemá ještě právo k zastoupení, musilo by počítati se tak, jako by těch 90 voličů nebylo vůbec hlasovalo a jako by místo 1010 bylo celkem volilo jen 920 voličů. Tu přišel by 1 zástupce na 92 voliče, a dostala by předně strana *AK* na 485 voličů 5 zástupců, strana *ak* má 210 voličů 2, a strana *LT* na 225 voličů také 2 zástupce. Po tomto rozdělení měly by zbytky první strana 25, druhá 26 a třetí 41 voličů, i dostala by tudíž vybývajícího ještě 1 zástupce strana *LT* a nikoli strana *ak*. Tak i když strana *LT* béře se co část strany *AK*, měla by tato 485 + 225 = 710 voličů, a dostala by, počítaje 92 voličů na 1 zástupce, 8 zástupců, kdežto strana *ak* by zůstala na 2 zástupcích.

Musí tedy úplně zjistiti se, jak vzhledem k stranám mají považovati se tací voličové, kteří nehlasují pro všechny kandidaty té neb oné strany. Vzhledem k tomu pak mohlo by se stanoviti, že voličové, kteří volí více než polovici, neb jen více než třetinu, čtvrtinu atd., ba kteří volí třeba jen jednoho kandidata jisté strany, mají zcela také připočísti se straně té. Aby však úplná svobodu ponechala se každému voliči v tom, které straně chce býti přičten, aniž by proto snad měl otrocky býti vázán na kandidatní listina strany té, je nejlépe zajisté stanoviti, aby každý volič při hlasování sám výslovně také naznačil, zdali k některé a ke které straně chec býti počítán. Při písemném hlasování pak naznačení strany může státi se buďto obecně přijatým, určitým a výlučným jménem strany, neb jménem některého známého člena té které strany, a sice po straně lístku hlasovacího, jakož na příklad:

	Kandidaté:
Strana: *A*	*A*
	B
	C
	D
	E
	F
	a t. d.

	Kandidaté:
Strana: *a*	*a*
	b
	c
	d
	e
	f
	a t. d.

Každý sebe nevšímavější volič zná zajisté jména aspoň nejprosluleišich členů strany té neb oné, i nebude tedy žádného, jenž by nedovedl naznačiti takto stranu, které chce býti přičten, k čemuž ostatně sluší také přičiniti se straně samé. Jednoduchým tímto

opatřením ale usnadní se nade všechnu pochybnost bezpečné rozdělení voličů na strany, a dokonale zamezí se tomu, aby kterékoli straně přičtlo se snad více neb méně voličů, a následkem toho také více neb méně zástupců, než jí skutečně náleží. Nutná potřeba zvláštního toho poznamenání strany však může vždy týkati se jen těch kandidatů, kteříž beztoho již nepatří straně naznačené, neb vzhledem k těmto přičte se jí hlas, daný jejímu kandidatu, také bez poznamenání voličova.

Mimo toto poznamenání strany voličem samým mohlo by se dále státi také ještě opatření, aby každá strana aspoň 24 hodin před volbou podala seznam všech svých členů, a sice vlastnoručně podepsaných, kteříž by při volbě mohli dostati hlasy, na příslušném místě, odkud volby se řídí, tak že by o tom, kdo z volených náleží které straně, nemohla takřka nižádná více nastati pochybnost.

II. Při volbě, rozdělené na 10 sborů či okresů, z nichž každý čítá 101 voliče, má 1010 voličů voliti celkem 10 zástupců, tak že každý sbor či okres volí 1 zástupce, a po sčítání hlasů jeví se, že:

1. Má hlasů z kandidatů *A* až *K* každý ve svém okresu 51, a z jejich protikandidatů *a* až *k* každý 50.

Kdyby v tomto případu vykládala se volba pro každý okres zvláště o sobě, musila by v každém okresu, kdyby mělo zůstati při 1 zástupci, dostati jej, jak nyní právě děje se, většina 51 voličů, a menšina 50 voličů musila by vyjíti na prázdno. Ba i kdyby měli voliti se 2 zástupcové v každém okresu, i dal by se každé straně jeden, nebyla by vyznačena původní většina strany *AK*, a kdyby k naznačení této dali se straně *AK* 2 zástupcové na 51 voličů, vyšla by zase strana *ak* s 50 voliči na prázdno.

Při volbě jednoho jediného zástupce neb i dvou zástupců tedy není na základě nezměnitelného počtu zástupců spravedlivý výsledek volby vůbec ani možný, vyjma když dva zástupcové mají děliti se mezi dvě sobě zcela neb téměř rovné strany.

Má-li však tato volba vykládati se na základě měnivého počtu zástupců, musí měřítko, na kolik voličů přijde 1 zástupce, patrně vzíti se se strany menší, a musí na tolik voličů, co tato jich má, přiděliti se aspoň 1 zástupce, neb jinak by strana ta zůstala bez zástupce, na co ona zajisté dobrovolně nikdy by nepřistoupila, a čemu zde právě má předejíti se. Dle toho musila by zde v každém okresu menšina na 50 voličů dostati 1, většina však 51 voličů na 50 voličů také 1, a mimo to na přebytek 1 voliče, v němž jeví se původní její většina, ještě 1 zástupce. Výsledek volby byl by tedy ten, že by v každém okresu většina dostala 2, menšina 1 zástupce, a že by ve všech 10 okresích strana *AK* měla 20, strana *ak* však 10 zástupců. Takovýto výsledek volby však patrně nebyl by pravdivým obrazem původního poměru stran.

Má totiž celkem strana *AK* 510, a strana *ak* 500 voličů, i měla by tedy strana *AK* původně v schůzi všech 1010 voličů většinu 10 hlasů při 500 hlasů menšiny, a nyní by měla v zastupitelstvu čítajícím jen 30 členů také většinu 10 hlasů při pouze 10 hlasech

menšiny, kdežto by tato dle spravedlivého poměru měla míti většinu jen 1 hlasu, a to ani ne dle přísného počtu, alebrž jen proto, aby původní její většina byla vůbec v zastupitelstvu přiměřeně vyznačena. Příčina však nesprávného tohoto výsledku z předcházejícího výkladu volby vězí patrně v tom, že výklad ten prováděl se pro každý okres zvláště, neb tu strana *AK* v každém okresu na svou většinu jen 1 hlasu vždy také dostala 1 zástupce, kdežto dle práva a spravedlnosti nepatří jí na její celkem jen 10 hlasů obnášející většinu než celkem jen 1 jediný zástupce. Tato nesprávnost výkladu volby dle jednotlivých okresů může sice zmírniti se, a to tím více, čím více volí se zástupců a čím silnější jsou většiny v jednotlivých okresích. Celkem ale z výše vyloženého jde co všeobecně platná zásada, že *jedna a tatáž volba, bytsi byla rozdělena na více volebních sborů či okresů, přísně vzato nesmí vykládati se dle jednotlivých těchto sborů či okresů, alebrž musí vykládati se co jeden jediný celek.* Výše vytknutá volba a všechny volby téhož druhu musí tedy vykládati se následovně a sice: Volilo všech 1010 voličů, pročež:

a) Má-li zůstati při 10 zástupcích, přijde 1 zástupce na 101 voliče. Strana *AK* na 510 voličů dostane 5, strana *ak* na 500 voličů 4 zástupce. Mimo to má první strana přebytek 5, druhá přebytek 96 voličů. V onom přebytku 5 voličů však vězí původní většina strany *AK*, pročež strana ta musí dostati vybývajícího ještě 1 zástupce, kdežto strana *ak* na zbytek 96 voličů nemůže dostati žádného zástupce více, když jich smí celkem býti jen 10. Kdyby na př. mohlo jich býti 11, dostala by strana *AK* 6, a strana *ak* 5 zástupců, co zajisté bylo by spravedlivější, a z čehož lze poznati, že počet zástupců, má-li býti napřed určen, vždy raději stanoviti se má na číslici lichou. Při 10 zástupcích ale musí strana *AK* dostati 6 zástupců, a strana *ak* 4 zástupce. Zvoleni jsou po přednosti jich seřadění *A* až do *F*, a *a* až do *d*. Většiny posledních 4 okresů, v nichž kandidovali *G* až *K*, nedostaly by takto zástupců svých, volených většinou absolutní.

b) Má-li všech 10 kandidatů strany *AK* zůstati zvoleno většinou nadpoloviční, přijde 10 zástupců na 510 voličů, a tedy na 51 voličů 1 zástupce. Musí tedy strana *ak* na 500 voličů dostati 9 zástupců, na zbytek ale 41 voličů nemůže dostati žádného více, poněvadž by tím většina strany *AK* pozbyla výrazu svého v zastupitelstvu. Celé zastupitelstvo mělo by takto 19 členů. Na straně *ak* by byli zvoleni po přednosti jich seřadění *a* až do *i*.

2. Mají hlasů:

A 51		proti	*a* 50	
B 56		»	*b* 45	
C 61		»	*c* 40	
D 66		»	*d* 35	
E 71		»	*e* 30	
F 76	381	»	*f* 25	225

V ostatních 4 okresích mají *g*, *h*, *i* a *k* po 101 hlase čili celkem 404 hlasy.

Volilo všech 1010 voličů, pročež:

a) Při 10 zástupcích přijde na 101 voliče 1 zástupce. Strana *AF* na 381 voličů dostane 3 zástupce, strana *ak* na 404 + 225 = 629 voličů 6 zástupců. Strana *AF* ale dostane na zbytek 78 voličů ještě 1, a bude celkem míti 4 zástupce. Zvoleni na straně *AF* jsou *F* až do *C*, na straně *ak* všichni 4 od *g* do *k* a mimo ně ještě *a* i *b*. Většiny dvou prvních okresů, kde kandidovali *A* a *B*, nedostanou svých absolutní majoritou volených zástupců.

b) Má-li všech 10 volených většinou nadpoloviční býti uznáno také za zvoleny, je zde z těchto 10 kandidatů 6 voleno od 381 voličů, dle čehož by 1 zástupce přišel na $63^3/_6$ voličů. Ostatní 4 však jsou voleni od 404 voličů, dle čehož by 1 zástupce přišel na 101 voliče. Všech 10 pak je voleno od 785 voličů, dle čehož by jeden zástupce přišel na $78^5/_{10}$ voličů. Jsou zde tedy tři měřítka, a každého z nich mohlo by se použiti, jen když všude dle jednoho a téhož měřilo by se všem stranám. Kdyby však použilo se tu měřítka 101 neb $78^5/_{10}$ voličů na 1 zástupce, je patrno, že by strana *AF* na 381 voličů nemohla míti 6 zástupců, a poněvadž je napřed již stanoveno, že všech 10 nadpoloviční většinou volených má zůstati zvoleno, jde z toho nutně, že musí zde použiti se měřítka nejmenšího, čili toho, dle něhož straně *AF* zůstane 6 zástupců. Dle toho přijde na $63^3/_6$ voličů 1 zástupce. Strana *ak* na 269 voličů dostane tedy 10 zástupců, a celé zastupitelstvo bude míti 16 členů. Je takto zvoleno právě na straně *AF* všech 6 od *F* do *A*, na straně *ak* všech 10 od *k* do *a*.

3. V 6 okresích mají kandidaté od *A* až do *F* po 101 hlase či celkem 606 hlasů; v ostatních 4 okresích mají hlasů:

g 71		proti	*G* 30	
h 66		»	*H* 35	
i 61		»	*I* 40	
k 56	254	»	*K* 45	150

Volilo všech 1010 voličů, pročež:

a) Při 10 zástupcích přijde na 101 voliče 1 zástupce. Dostane tedy strana *AK* na 606 + 150 = 756 voličů 7 zástupců, strana *gk* na 254 voličů 2 zástupce. Tato pak dostane na větší svůj zbytek 52 voličů ještě vybývajícího 1, a bude celkem míti 3 zástupce. Zvoleno je na straně *AK* všech 6 od *A* do *F* a mimo ně ještě *K*; na straně *gk* zvoleni jsou *g*, *h* a *i*. Většina okresu, kde kandidoval *k*, nedostane absolutní většinou voleného zástupce svého.

b) Má-li všech 10 volených většinou nadpoloviční býti zvoleno, musí dle dřívějšího vzíti se zde za měřítko strana *gk*, kde 4 zástupcové zvoleni jsou od 254 voličů. Dle toho přijde na $63^2/_4$ vo-

ličů 1 zástupce. Strana *AK* tedy musí dostati na 756 voličů 12 zástupců, a celé zastupitelstvo bude míti 16 členů. Tu pak je na straně *AK* zvoleno nejen všech 10 kandidatů od *A* do *K*, alebrž strana ta musí patrně vypraviti do zastupitelstva ještě další své 2 členy, kteříž do volby ani nepřišli, a to státi by se mohlo buďto:

1. že by ponechalo se 10 zvoleným této strany, aby sami povolali ještě 2 zástupce strany své, aneb
2. že by strana sama, jsouc co spolek neb dle obvyklého pro takové spolky názvu anglického co »klub« řádně zřízena a veřejně uznána, z příslušného místa vyzvala se od případu k případu, aby zvolila si vypadající na ni ještě, zde 2, zástupce, aneb
3. že by každá řádně zřízená a veřejně uznaná strana onen seznam svých členů, kterýž dle dřívějšího již má den před volbou podati na příslušném místě, předložila již tak uspořádaný, že by všickni ti, které by strana právě kandidovala, jakož i všickni ostatní tam uvedení členové strany byli jmenováni v pořádku takovém, v jakém by přála si strana, aby přišli do zastupitelstva, kdyby připadlo na ni více zástupců, než kolik s její strany naskytlo se při volbě kandidatů. Dle toho pak by volbu řídící úřad mohl hned do zastupitelstva povolati zde na příklad ony dva členy strany *AK*, kteříž by v jejím seznamu byli po *K* první na řadě, aneb kteříž snad byli by před *K*, aniž by za jakoukoli příčinou byli kandidovali.

Netřeba prozatím jednati zde šířeji o tom, který z těchto tří způsobů by byl nejlepší, dle všeho ale hned na první pohled nejvíce odporučuje se způsob třetí.

4. Mají hlasů:

A 101		proti	*a* 0		
B 96		»	*b* 5		
C 54		»	*c* 47		
D 53		»	*d* 48		
E 52		»	*e* 49		
F 51	407	»	*f* 50	199	
g 98			*G* 3		
h 99			*H* 2		
i 100			*I* 1		
k 101	398		*K* 0	6	

Volilo všech 1010 voličů, pročež:

a) Při 10 zástupcích přijde na 101 voliče 1 zástupce. Strana *AK* na 413 voličů dostane 4 zástupce, strana *ak* na 597 voličů 6 zástupců. Zvoleni jsou na straně *AK* první 4 od *A* do *D*, na straně *ak* posledních 6 od *k* do *e*. Většiny prostředních 2 okresů, kde kan-

didovali *E* a *F*, nedostanou absolutní většinou volených zástupců svých.

b) Má-li všech 10 volených absolutní většinou býti také zvoleno, musí zde počítati se dle strany *AF*, kde 6 zástupců zvoleno je od 407 voličů. Poněvadž ale strana ta má pro své kandidaty *G* až *K* také ještě 6 voličů, má celkem 413 voličů. Přijde tedy na $68^5/_6$ voličů 1 zástupce. Strana *ak* tedy na 597 voličů dostane 9 zástupců, a celé zastupitelstvo bude míti 15 členů. Zvoleno je na straně *ak* všech 9 od *k* do *b*.

Zde bude snad nápadno, že ze 4 této strany od *k* do *g* zvolen je každý velkou většinou nadpoloviční, kdežto další čtyři od *f* do *c* mají všickni méně než 51, ba devátý mezi zvolenými *b* má dokonce sen 5 hlasů. Avšak nesouměrnost, jež na první pohled se v tom jeví, je jen zdánliva, neb celkem má strana *ak* právě tak jako strana *AK* na $68^5/_8$ voličů 1 zástupce. Straně *AK* neb jakékoli jiné protivné straně nezáleží tedy pranic na tom, kolik hlasů má ten neb onen zástupce strany *ak*. Strana *ak* sama, když ona, jak zde předpokládá se, všech 10 kandidatů od *a* do *k* co nejlepší síly své k volbě přímo odporučila, a dle toho je také v seznamu svých členů, předložila-li takový úřadu volebnímu, na první místa postavila, musí také býti spokojena s tím, že *b*, co druhý v seznamu jmenovaný její člen, je vůbec zvolen, byťsi jen 5 hlasy. Kdyby arci *b* nebyl dostal žádného hlasu, tak že by devátý zástupce strany *ak* byl musil zvláště býti povolán, byl by dle všeho od strany byl vyslán, neb zajisté dle seznamu jejího povolán do zastupitelstva na prvním místě tam uvedený člen její *a*. V tom ale vůli voličů, byťsi jich bylo sebe méně, musí dáti se přednost a to tím více, poněvadž případy takové, zvláště když strana bude kandidaturu řádně vésti, beztoho přihodí se velmi zřídka. Není tu tedy potřebí žádného ustanovení jakéhosi minima čili nejmenšího počtu hlasů, jakéhož by dostati musil ten, kdo by měl býti zvolen.

O tom konečně, co by mělo státi se, kdyby jeden a tentýž kandidat byl volen od menšin dvou, tří neb více a snad všech okresů či sborů, nemůže dle předcházejícího býti více žádné pochybnosti. Všecky hlasy, o kteréž by takový zvolenec měl více, než je průměr na 1 zástupce, přijdou k lepšímu straně jeho, kteréž přičte se na ně tolik zástupců, kolikráte v nich obsažen je průměr na 1 zástupce; právě tak, jakoby v každém sboru či okresu byly menšiny volily někoho jiného. K jedné věci však sluší zde zvláště ještě poukázati. Kdyby totiž pro případ, že by straně dostalo se více zástupců, než bylo jejích kandidatů, mělo dle dřívějšího stanoviti se, aby zvolení této strany sami povolali scházející zástupce, měl by takto samojediný zvolený také právo, jmenovati sám všecky ostatní zástupce strany své. To však zajisté není žádoucno, a proto, byťsi ta možnost samojediného zvolence byla sebe menší, není zajisté radno, aby v případě výše naznačeném vůbec ponechávalo se zvoleným již zástupcům, aby oni sami povolali scházející ještě zástupce strany své a to tím méně, poněvadž vším právem může míti se za to, že

hlasy, o které ten neb onen kandidat strany dostal více, nebyly dány pouze jemu, alebrž celé jeho straně. Ostatně zajisté postará se o to každá strana, aby v každém z oněch sborů neb okresů, kde dle zkušenosti má značnější nějakou menšinu, postavila také zvláštního svého kandidata. Případ ten, aby jeden a tentýž kandidat byl volen ve více okresích, neudá se tak snadno, leda by snad strana jeho sama tomu chtěla, což za jistých okolností také dá se mysliti. Má-li však kandidat, *který nenáleží žádné straně*, více neb snad několikráte tolik hlasů, co jich sám potřebuje, aby byl zvolen, tu pak ovšem měl by on právo, jmenovati ještě tolik zástupců, kolik připadá jich na hlasy jeho přebytečné. Než i zde může zákon tomu zameziti, a stanoviti na příklad, že v případu tom hlasy přebývající onoho jednotlivce mají poměrně rozděliti se na všecky strany, aneb vůbec považovati se za neplatné.

Z provedených takto příkladů voleb dají se výše vytknutá pravidla při správném vykládání voleb doplniti ještě následujícími a sice:

1. Když volí se více zástupců najednou, a nevolí všickni voličové stejně všecky kandidaty té neb oné strany, spočítají se hlasy na všecky kandidaty každé strany připadající a součet hlasů těch dělí se číslicí naznačující, kolik zástupců má býti voleno. Nalezená takto číslice vyznačuje, mnoho-li voličů celkem přičísti slušÍ té které straně. Objeví-li se v případě takovém kandidaté, již nenáležejí nižádné ze stran kandidatů ostatních, sluší považovati je co zvláštní stranu neb strany.

2. Mají-li všickni, kdož obdrželi nadpoloviční většinu hlasů, býti uznáni za zvoleny, a naskytuje-li se v případu takovém vzhledem k tomu, na kolik voličů má přijíti 1 zástupce, více možných měřítek, musí použiti se vždy měřítka nejmenšího, při čemž ale vždy musí počítati se všickni voličové každé strany, vítězní a přehlasovaní.

3. Strana, která nemá aspoň tolik voličů, kolik průměrně je potřebí na 1 zástupce, nemá práva na zastoupení, a voličové strany takové považují se tak, jakoby nebyli hlasovali.

Jako při skutečném rozstoupení se voličů na strany, dá se tedy také při všech volbách, jež konají se hlasováním, zcela dobře pozorovati a vyšetřiti, kolik mezi voliči jeví se stran, kolik voličů má každá strana, na kolik voličů má přijíti 1 zástupce, kolik zástupců dle toho připadá každé straně, kdo kolik hlasů má na každé straně, a kdo z které strany je takto zvolen. Není tedy pražádné nutnosti, aby volby zástupců, jako posud, sloužily jen k tomu, aby většinám absolutním zjednaly absolutní čili neobmezené panství nad menšinami. Na úplnou toho jistotu však budiž ještě ukázáno, kterak položená zde pravidla správného výkladu voleb zástupců hodí se na všecky skutečné volby v životě veřejném.

V.

Upotřebení správného výkladu voleb zástupců na poměry skutečné.

Jak v dříve provedeném bylo viděti, dají se všeliké volby zástupců zcela správně vykládati dvojím způsobem, a sice dle toho, je li napřed určen jistý počet zástupců, jenž nesmí překročiti se, aneb je-li položeno jen za výminku, že má býti sice jistý počet zástupců zvolených většinou absolutní či nadpoloviční, že však tím počet zástupců vůbec není naprosto uzavřen. Má-li se nyní správný výklad voleb zástupců použiti na volby v životě skutečném, vzniká především otázka, zdali který a který z vytknutých zde dvou způsobů vykládání voleb hodí se snad lépe pro skutečnost.

Je-li počet zástupců, již mají býti voleni, napřed ustanoven tak, že nesmí nikterak překročiti se, jest, jak v provedených dříve příkladech bylo viděti, nevyhnutelným toho následkem, že:

1. Ten neb onen kandidat proto, že má nadpoloviční většinu hlasů, není již také na jisto zvolen. Může totiž a to velmi často objeviti se po sčítání všech voličů každé strany, že té neb oné straně nepřipadá tolik zástupců, kolik z jejích kandidatů je voleno většinou nadpoloviční. Jsou-li na příklad kandidaté A až K voleni v 10 sborech či okresích po 51, a kandidaté a až k po 50 hlasech, dostane při 10 zástupcích, jak známo již, strana AK jen 6 zástupců, ačkoli všech 10 jejích kandidatů je voleno většinou nadpoloviční. Čtyři tedy z těchto 10 nebudou zvoleni, kteří však to jsou, a naopak také, kterých 6 je zvoleno, nemůže patrně nikdy věděti se hned po volbě samé. Ba kdyby některý z kandidatů měl nejen 51, alebrž třeba 70 a více hlasů, nebylo by pořád ještě jisto, je-li také zvolen, poněvadž by snad v ostatních 9 sborech či okresích vždy ještě tolik kandidatů jeho strany, kolik tato dostane zástupců, mohlo býti voleno více než 70 hlasy, pročež:

2. Nemohlo by se nikdy a v nižádném sboru či okresu prohlásiti hned po sčítání hlasů, je-li který z volených a který z nich je skutečně zvolen, ba stalo by se velmi často, že:

3. Mnohý sbor či okres, ačkoli volil toho neb onoho kandidata většinou nadpoloviční, přece by nedostal jej za zástupce. Většina voličů takového sboru či okresu nepropadla by tu sice nikdy směšně smutnému osudu, že by snad na nejkrutějšího svého odpůrce byla odkázána co na zástupce svého; poněvadž ale dle panujících nyní názorů každá nadpoloviční většina má dostati svého zástupce, a sice toho, kterého sama si volila, byla by každá taková většina voličů z počátku aspoň přece snad poněkud překvapena, kdyby nedostala voleného zástupce svého, alebrž byla co do zastoupení svého odkázána na druhé, v jiných sborech či okresích zvolené zástupce strany své vůbec.

Z těchto neobyčejností ovšem nenaskytuje se ani jediná, předpokládá-li se, že má býti jistý počet zástupců zvolených většinou

nadpoloviční, aniž by tím však byl počet zástupců vůbec naprosto již uzavřen. Jediná odchylka od obvyklého posud zřízení volebního je tu právě v tom, že počet zástupců nemá *celkem* býti napřed ustanoven, alebrž že jen může napřed stanoviti se, kolik zástupců musí býti zvoleno většinou nadpoloviční, kteréžto počet zástupců pak doplní se při každé volbě přiměřeným tomu počtem většinou poměrnou volených zástupců menšiny přehlasované buďsi ve sboru jednom jediném neb ve více sborech či okresích.

Proto však není tu počet zástupců snad zcela neurčitý, alebrž, jak z dřívějšího již bylo lze pozorovati, pohybuje se v mezích určitých Jsou-li totiž všichni nadpoloviční většinou zvolení zástupcové voleni jednohlasně, skládá se zastupitelstvo patrně jen z nich samých, poněvadž tu není žádné menšiny a tedy také žádných její zástupců. Jsou-li dále nadpoloviční většinou zvolení zástupcové voleni většinou silnější neb většinami silnějšími, musí zástupců menšiny neb menšin býti méně a naopak, mají-li nadpoloviční většinou zvolení zástupcové méně hlasů, musí zástupců menšiny býti více. Mají-li konečně většinou absolutní volení zástupcové právě jen o hlas více než polovici hlasů, vzroste ovšem počet zástupců menšiny a sice následovně. Je-li volba rozdělena na více, jako na příklad na 10 sborů či okresů po 101 voliči a je-li v každém okresu volen 1 zástupce 51 hlasy, dostane, jak známo již, menšina na $10 \times 50 = 500$ voličů 9 zástupců. Koná li se však volba 10 zástupců v jednom jediném sboru na příklad 1011 voličů, a jestliže zvolí se těch 10 zástupců většinou 506 hlasů, pak menšina na 505 voličů musí dostati také 10 zástupců, i musí se tu, aby původní většina 506 hlasů zračila se také v zastupitelstvu, dáti této ještě o 1 zástupce více, tak že by většina měla 11, menšina 10 zástupců a celé zastupitelstvo čítalo by 21 členů.

Výše však než na právě tolik, co má býti zástupců volených většinou absolutní, nemůže vystoupiti počet zástupců menšiny, i může tedy při doplňování zastupitelstva, o němž se zde jedná, počet všech zástupů vzrůsti nanejvýše na dvakráte tolik, co je zástupců zvolených většinou absolutní, a ještě *jednoho více*. Vzhledem k tomu může pak také již stanoviti se počet těch, kteří mají býti voleni většinou nadpoloviční, o přiměřenou část menší, než by snad stanovil se, kdyby nepočítalo se ještě na zástupce menšiny. Kdyby na příklad mělo zastupitelstvo míti celkem asi 100 členů, mohlo by stanoviti se, že má 60 neb 70 členů býti voleno většinou absolutní, a tak by se také již vědělo, že počet všech členů zastupitelstva může pohybovati se mezi 60 a 121, neb 70 a 141.

Z toho vidno, že zastupitelstva takto sestavovaná mohou po každé hlavní volbě míti jiný počet členů, což ale by právě nevadilo. Při tom však voličové sami nejsou nikterak dotknuti co do obvyklých názorů svých o volbách i o celém jejich průběhu. V každém sboru či okresu byl by tak, jako posud, zvolen každý, kdo obdržel nadpoloviční většinu hlasů, v každém sboru či okresu může, jako posud, hned po sčítání hlasů prohlásiti se, kdo je zvolen většinou

absolutní, a každý sbor neb okres dostane najisto svého nadpoloviční většinou voleného zástupce. Slovem na celém posavadním způsobu voliti zástupce nemění se tu pranic, co týkalo by se voličů.

Však proto přece nelze tu, aniž by se dříve bylo přihledlo k několika příkladům voleb ze života praktického, vysloviti se rozhodně a výlučně pro ten neb onen způsob správného výkladu voleb, neb stálý počet zástupců má zajisté také mnoho pro sebe, ba je možno, že při volbě některých zastupitelstev jistý počet členů jeho je právě žádoucí, ba snad nutný. Mimo to i při stálém počtu zástupců volby celkem a v hlavní věci vykonají se zrovna tak, jak konají se nyní. Při stálém i měnivém počtu zástupců totiž je hlavní změna vždy jen v tom, že na oněch místech, kde soustředí se řízení voleb, když po vykonaných volbách dojdou tam veškeré spisy volební, a později také v zastupitelstvu samém při jeho ustavení se, nebude jako dosud zkoumati se jen správný výkon voleb, alebrž vypočte, povolá i uzná se také počet zástupců, vypadající na přehlasovanou menšinu buďsi ve sboru jednom jediném neb v několika sborech či okresích. Při obojím způsobu správného výkladu voleb ale, při stálém i měnivém počtu zástupců bude stejně a po každé, když změní se poměr stran v celé společnosti, změna ta zračiti se také hned v nově zvoleném jejím zastupitelstvu, i bude tedy každé takové zastupitelstvo také stále věrným odleskem společnosti, již představuje, a skutečně spravedlivým jejím zastoupením co do celku i co do stran v ní obsažených.

Aby se tedy mohlo posouditi, zdali a jak dalece snad jeden neb druhý z projednaných zde způsobů výkladu voleb zasluhuje přednost, je zajisté radno, přesvědčiti se o tom upotřebením jich na skutečné volby v životě praktickém, k čemuž zde mají sloužiti za základ zejména volby pro obecní zastupitelstvo i městskou radu kr. hlav. města Prahy, pro sněm království Českého a zemské sněmy mimouherských zemí rakouských vůbec, jakož i v rysech nejobecnějších volby pro radu říšskou ve Vídni a pro říšský sněm uherský.

Jsouť ovšem první tři z jmenovaných voleb, zvláště ale volby pro dotčené sněmy zemské a pro radu říšskou ve Vídni ústrojí tak uměle sestaveného a tak složitého, že nemají snad sobě rovných v celém ostatním světě ústavním. Právě proto však bude nejen pro každého zde, alebrž i v cizině velezajímavo pozorovati, kterak výkladem voleb dle stran právo a spravedlnost vniká i do různých těch příhrádek oněch v způsobu svém věru podivuhodných voleb. Rozumí se však samo sebou, že výkladem voleb nemůže odstraniti neb naskrze opraviti se základ jejich, a pokud tento je více méně libovolný, neb přímo snad odporuje právu a spravedlnosti, je patrno, že výsledek výkladu sebe správnějšího nemůže nikdy býti úplně pravým a spravedlivým. Tu však sluší vždy pamatovati, že vinu nedokonalosti té nemá zásada, dle kteréž volba vykládá se, alebrž že tím vinny jsou zásady, na nichž zakládá se volba, a že potud, pokud nelze odstraniti chybných těch základů, je vždy přece lépe, na základech těch volbu správně aspoň vykládati, nežli na

chybných základech spočívající volbu nechat nesprávným výkladem státi se ještě více nesprávnou a nespravedlivou. Nyní pak již přikročiti lze k věci samé, a sice:

I. Volby pro obecní zastupitelstvo pražské, jež čítá 90 členů, odbývají se v 5 okresích, a sice v každém okresu ve 3 sborech, tak že celkem rozděleny jsou v 15 volebních sborů. Avšak jen při prvních volbách obecních r. 1861 volilo se všech 90 zástupců obecních a od té doby volí se každého roku vždy jen 30 nových členů obecního zastupitelstva. Volby z r. 1861 pak nemohou sloužiti zde za příklad, poněvadž tenkráte hlavní dvě strany, v Praze naskytující se, totiž česká či federalistická a německá či centralistická, volily dle společné listiny kandidatní. Nezbývá tedy jiného, než přidržeti se některé z ročních voleb doplňovacích, kdy strana německá voleb těch ještě súčastnila se, pročež nejlépe snad hodí se volby z r. 1867, při kterýchž jevilo se dosti živé účastenství obou stran, avšak jen v prvních dvou sborech každé čtvrti, neb vyjma v Josefově ve všech sborech třetích strana německá vzdala se všeho kandidování. Pozorujmež tedy, jaký byl výsledek oněch voleb, a jaký by byl měl býti dle správného jich výkladu, při čemž volba v každém sboru bude považovati se za volbu zvláštní, což dále také odůvodní se. K vůli lepší přehlednosti pak provede se zde výklad volby nejdříve zcela na základě měnivého, a pak na základě stálého počtu zástupců.

Na Starém Městě tedy, a sice:

1. *V sboru prvním* volilo se tenkráte 5 zástupců, a obdrželi hlasů kandidaté strany

české		německé
A 243	—	*a* 176
B 238		*b* 163
C 238		*c* 163
D 235		*d* 160
E 230		*e* 157
1184		819

Hlasovalo tedy pro stranu českou 236 voličů, a poněvadž všech 5 kandidatů této strany je zvoleno absolutní většinou, tu přijde na 47 voličů 1 zástupce. Strana německá na 819 hlasů či 163 voličů musí tedy dostati 3 zástupce, a byli by zvoleni: *a*, *b* i *c*.

2. *V sboru druhém* volili se 4 zástupcové, a měli hlasů kandidaté strany:

české	německé
A 329	*a* 328
B 329	*b* 309
C 326	*c* 309
D 323	*d* 304
1307	1240

Bylo tedy na první straně 326 voličů a přijde na 81 voličů 1 zástupce. Strana druhá na 310 voličů musí tedy dostati 3 zástupce, a má ještě značný zbytek 67 voličů. Zvoleni by byli takto na každý způsob: *a*, *b* i *c*.

Na Novém Městě, a sice:

1. *V prvním sboru* volili se 3 zástupcové, a měli hlasů kandidaté strany:

české	německé
A 278	*a* 120
B 276	*b* 117
C 273	*c* 117
827	354

Bylo tedy na první straně 276 voličů, a přijde na 92 voličů 1 zástupce. Strana druhá na 118 voličů musí dostati tedy 1 zástupce, a byl by zvolen *a*.

2. *V druhém sboru* volili se 4 zástupcové, a měli hlasů kandidaté strany

české	německé
A 454	*a* 255
B 450	*b* 253
C 445	*c* 245
D 442	*d* 242
1791	995

Bylo tedy na první straně 448 voličů, a přijde na 112 voličů 1 zástupce. Strana druhá na 248 voličů musí tedy dostati 2 zástupce, a byli by zvoleni *a* i *b*.

Na Malé Straně, a sice:

1. *V prvním sboru* volil se 1 zástupce, a měl hlasů kandidat strany:

české	německé
A 86	*a* 25

Bylo tedy na první straně 86 voličů, a přijde na tolik také 1 zástupce, pročež nepřipadá druhé straně žádný zástupce.

2. *V druhém sboru* volili se 2 zástupcové a měli hlasů kandidaté strany:

německé	české
a 191	*A* 164
b 182	*B* 161
373	325

Bylo tedy na první straně 186 voličů, a přijde na 93 voličů 1 zástupce. Strana druhá na 162 voličů musí dostati 1 zástupce, a má ještě značný přebytek 69 voličů. Zvolen je na každý způsob *A*.

Na Hradčanech měli kandidaté strany české, a v Josefově kandidaté strany německé téměř všecky hlasy, pročež o volbách těch netřeba tu zvláště jednati.

Vzhledem k tomu pak, že se tu volba v každém sboru pokládá jaksi za zvláštní volbu samostatnou, sluší poznamenati, že co do zásady všeobecné ovšem volba jednoho a téhož zastupitelstva, bytsi rozdělená na více sborů neb okresů, pravidelně má vykládati se jako jeden jediný celek. Dle toho musilo by se při uvedené zde volbě obecního zastupitelstva pražského vypočísti, mnoho-li ze všech 15 volicích sborů celkem přijde voličů na 1 zástupce, voleného absolutní většinou, dále také musily by menšiny každé strany ze všech sborů sčítati se v jedno, a dle toho konečně vypočtlo by se, mnoho-li na celou menšinu každé strany připadne zástupců. Při tom patrně byla by výhoda ta, že mohl by udáti se vždy jen jeden jediný ztracený zbytek voličů, kdežto při výkladu volby v 15 sborech může udáti se až 15 takových, mnohdy dosti značných a pro tu neb onu stranu ztracených zbytků voličů. Avšak dle obecního řádu volení v Praze voličové v rozličných sborech nejsou si rovni, neb v průměru přijde ve sboru I. méně voličů než ve sboru II. a ve sboru II. méně voličů než ve sboru III. na 1 zástupce, protože v třetím volí nejnižší, v druhém vyšší, a v prvním sboru nejvyšší daň platící. Voličové jednotlivých těch sborů jsou tedy veličiny nestejné, jež nelze sčítati dohromady. Spíše byli by si rovni voličové stejného sboru všech 5 okresů co do daně, tu však rozdělení v okresy přivádí mezi ně zase takovou nerovnost, že průměrně připadá na příklad 1 zástupce ve sboru I. Nového Města na 60, Malé Strany na 45, a Hradčan na 30 voličů. Nerovnosti tyto a zejména nerovnost způsobená rozdělením na okresy mohou sice dříve neb později odstraniti se, dle nynějšího řádu volení však obecní voličové pražští nejsou si rovni, a nemohou tedy řádně sčítati se, jak také obecní řád města Prahy ze dne 27. dubna 1850 v § 44. praví výslovně, že »*se hlasy voličů ani s hlasy voličů v ostatních volicích sborech jich okršlku, ani s hlasy voličů v jiných volebních okršlcích dohromady nepočítají.*« Obecní volby v Praze tedy za nynějšího řádu obecního nemohou pojednávati se jako jeden celek, alebrž musí pokládati se za 15 zvláštních voleb. Při tom pak sluší vůbec ustanoviti pravidlo, že volba jednoho a téhož zastupitelstva, rozdělená na více sborů neb okresů, může vykládati se co jeden jediný celek jen tenkráte, když voličové všech sborů či okresů jsou si co do podmínek práva volicího ve všem všudy rovni.

Navzdor tomu však může volba jednoho a téhož zastupitelstva i tenkráte, když voličové v rozličných sborech či okresích nejsou si rovni, považovati se za jednu vzhledem k přebytkům voličů v jednotlivých sborech, jež převyšují polovici průměru vypočteného na 1 zástupce. Tak na příklad při výše uvedené volbě ve sboru II. Starého Města strana německá při průměru 81 voličů na 1 zástupce měla přebytek 67 voličů, a ve sboru II. Malé Strany při průměru

93 voličů na 1 zástupce strana česká měla přebytek 69 voličů. V obou těchto volbách ale byl výsledek takový, že kdyby na ony zbytky voličů byl počítal se 1 zástupce, byla by menšina měla právě tolik zástupců jako většina. V prvním případu totiž na 4 zástupce strany české musila bez toho již strana druhá dostati 3, a v druhém případu na 2 zástupce strany německé musila beztoho již strana česká dostati 1 zástupce. Kdyby tedy na ony zbytky byl se čítal ještě 1 zástupce, byla by menšina právě tak jako většina měla tam 4 a tu 2 zástupce. Pokud ale volby v jednotlivých sborech považují se za samostatny, musí dle dříve vyloženého většina co taková jeviti se poměrně také ve zvolených zástupcích, a proto na dotčené zbytky voličů přísně vzato nesměl přičísti se žádný zástupce více. Patrno však, že v obou zde vytknutých jakož i ve všech jiných stejných případech nezáleží na tom, aby v každém jednotlivém sboru většina zvláště byla vyznačena, jen když původní většina voličů přiměřeně zračí se v celém zastupitelstvu. Může tedy sloužiti za pravidlo, že při volbě zastupitelstva, rozdělené na více sborů či okresů, na zbytky voličů, převyšující polovici průměru na 1 zástupce, přičte se 1 zástupce i tenkráte, když menšina nabude tím stejný počet zástupců s většinou. Tak ztráta menších zbytků voličů v jednotlivých sborech či okresích nebude již pro žádnou stranu tak citelnou, a dle toho při vytknutých zde volbách ve sboru II. Starého Města každá strana má dostati po 4, a ve sboru II. Malé Strany po 2 zástupcích. V tom zajisté jeví se nejlépe, jak zbytečným stane se nynější nezřídka na život a na smrt vedený boj volební, když výsledek voleb dle práva a spravedlnosti ustanoví se tak, že neujde žádné straně, co jí náleží dle počtu jejích voličů, a když několik málo voličů, ba jeden jediný volič na jedné straně více nebude moci hned zabiti a v niveč uvésti celá sta i tisíce voličů na straně druhé.

Jak posud vypočteno, měla by tedy zástupců strana:

	česká	německá
na Starém Městě		
v I. sboru	5	3
v II. »	4	4
na Novém Městě		
v I. sboru	3	1
v II. »	4	2
na Malé Straně		
v I. sboru	1	
v II. »	2	2

Tu však každý hned zpozoruje, že v tomto počtu zástupců původní poměr jednotlivých sborů mezi sebou není zachován, neb

kdežto na Starém Městě sboru I. přibyli 3, přibyli sboru II. 4 zástupci a tak podobně i v ostatních sborech. Toto porušení původního poměru jednotlivých sborů mezi sebou musí tedy odstraniti se tím, že sborům těm, kterým přibylo méně zástupců volených většinou poměrnou, musí přidati se ještě zástupců tolik, kolik je potřebí, aby všecky sbory byly zase v témže poměru k sobě, v jakémž nalézají se původně vzhledem k zástupcům voleným většinou nadpoloviční. Při tom patrně musí za základ vzíti se onen sbor, jemuž přibylo nejvíce zástupců volených většinou poměrnou. Takový sbor je na Starém Městě sbor II., jemuž na 4 zástupce volené většinou nadpoloviční přibyli ještě jednou 4 volení většinou poměrnou. Totéž stalo se také ve sboru II. Malé Strany, kde na 2 zástupce volené většinou absolutní přibyli 2 volení většinou poměrnou. V ostatních sborech ale musí na vyrovnání přidati se zástupcové a sice na Starém Městě v I. sboru 2, na Novém Městě v I. sboru 2, v II. sboru 1, a na Malé Straně v I. sboru taktéž 1 zástupce. Tito nově přidělení zástupcové pak musí také poměrně rozděliti se mezi všecky strany každého sboru.

V I. sboru Starého Města tudíž musí 2 zástupcové rozděliti se poměrně mezi 5 zástupců strany české a 3 zástupce strany německé. Dle toho přijde z oněch 2 zástupců na stranu českou $1\frac{1}{4}$, na stranu druhou $\frac{3}{4}$, kteryžto větší zlomek již sám o sobě by dostal druhého zástupce. Strana německá však v uvedeném zde sboru měla dříve ještě zbytek 22 voličů. V tomto sboru pak, jak výše stanoveno, 1 zástupce představuje 47 voličů, a tři čtvrtiny je tedy 35 voličů, kteříž s oněmi 22 činí úhrnem 57 voličů, z čehož vysvítá nade všecku pochybnost jasně, že z oněch 2 zástupců musí zde dostati každá strana jednoho.

Tentýž počet lze provésti vzhledem ke všem ostatním sborům, z čehož objeví se, že musí míti zástupců strana:

	česká	německá
	na Starém Městě	
v I.	sboru 6	4
v II.	» 4	4
	na Novém Městě	
v I.	sboru 4	2
v II.	» 5	3
	na Malé Straně	
v I.	sboru 2	
v II.	» 2	2

Tak má nyní každý z těchto volebních sborů dvakráte tolik zástupců, co je původně pro každý z nich ustanoveno zástupců volených většinou nadpoloviční. Týmže způsobem musí také roz-

množiti se zástupcové všech ostatních, totiž všech třetích a vůbec všech sborů na Hradčanech i v Josefově. Musí tedy třetí sbor Starého Města mimo většinou absolutní volené 4 dostati ještě jednou čili dvakráte 4, třetí sbor Nového Města dvakráte 5, třetí sbor Malé Strany dvakráte 2, na Hradčanech každý ze tří sborů dvakráte 1, a konečně také sbor II. v Josefově dvakráte 1 zástupce, kteřížto všickni zástupcové náležejí straně české vyjma poslední 2 v Josefově, náležející straně německé. Jsou tudíž zvoleni ze *strany německé* na Starém Městě ve sboru I.: *a*, *b*, *c* i *d*; ve sboru II. taktéž: *a*, *b*, *c* i *d*; na Novém Městě ve sboru I.: *a* i *b*, ve sboru II.: *a*, *b* a *c*; na Malé Straně ve sboru II.: *a* a *b*, i v Josefově ve sboru II.: *a*, kde však *druhý* ještě zástupce strany německé musí zvláště býti povolán dle seznamu jejích kandidatů. Na straně české pak mimo 31 zvolené většinou nadpoloviční jsou zvoleni také na Malé Straně ve sboru II.: *A* a *B* většinou poměrnou, i musí mimo to ještě 18 zástupců této strany zvláště býti povoláno dle jejího seznamu kandidatů.

Kdyby pak počet těch 34 zástupců, kteříž r. 1867 měli býti znovuzvoleni, byl nezměnitelný, mohla by se z výše vytknutých počtů zástupců vzíti v každém sboru polovice i měla by takto zástupců strana:

	česká	německá
	na Starém Městě	
v I.	sboru 3	2
v II.	» 2	2
v III.	» 4	
	na Novém Městě	
v I.	sboru 2	1
v II.	» $2^1/_2$	$1^1/_2$
v III.	» 5	
	na Malé Straně	
v I.	sboru 1	
v II.	» 1	1
v III.	» 2	
	na Hradčanech	
v I.	sboru 1	
v II.	» 1	
v III.	» 1	
	v Josefově	
v II.	sboru	1
	$25^1/_2$	$8^1/_2$
	34	

Jednalo by se pak především o to, co by se státi mělo s oněmi polovicemi v II. sboru Nového Města, což objeví se z následují-

cího. Ve sboru tom dle dříve uvedeného měla strana česká 448 a strana německá 248, i bylo tedy celkem 696 voličů. Na těchto 696 voličů mají nyní celkem přijíti 4 zástupcové, a přijde takto jeden zástupce na 174 voliče. Musí tedy dostati strana česká na 448 voličů 2 zástupce, a přebude jí ještě 100 voličů. Strana německá pak musí dostati na 248 voličů 1 zástupce a přebude jí 74 voličů. Vybývající tedy ještě 1 zástupce musí přiřknouti se straně české, pročež celkem tato by měla 26, a strana německá 8 zástupců.

Na přesvědčenou, že provedený takto počet je správný, zbývá nyní ještě přímo provésti výklad výše naznačených voleb na základě pevného počtu zástupců, a to následovně:

Na Starém Městě:

1. *Ve sboru prvním* byly $1184 + 819 = 2003$ hlasy, a poněvadž 5 hlasů představuje 1 voliče, bylo celkem 400 voličů, i přijde tedy při 5 zástupcích na 80 voličů 1 zástupce. Strana česká na 236 voličů musí tedy dostati 3, strana německá na 164 voliče 2 zástupce.

2. *Ve sboru druhém* bylo $1307 + 1240 = 2547$ hlasů čili, 4 hlasy na 1 voliče, 637 voličů, i přijde tedy při 4 zástupcích na 159 voličů 1 zástupce. Strana česká na 327 voličů dostane 2, strana německá na 310 voličů také 2 zástupce.

Na Novém Městě:

1. *Ve sboru prvním* bylo $827 + 354 = 1181$ hlasů, čili 3 hlasy na 1 voliče, 394 voličů, i přijde tedy při 3 zástupcích na 131 voličů 1 zástupce. Strana česká na 276 voličů dostane 2, strana německá na 118 voličů 1 zástupce.

2. *Ve sboru druhém* bylo $1791 + 995 = 2786$ hlasů čili 4 hlasy na 1 voliče, 697 voličů, i přijde tedy při 4 zástupcích na 174 voličů 1 zástupce. Strana česká na 448 dostane 2 a na přebytek 100 voličů ještě 1, tedy celkem 3, strana německá na 249 voličů 1 zástupce, na přebytek 75 voličů však jako menší nedostane nic.

Na Malé Straně:

Ve sboru druhém bylo celkem $373 + 335 = 698$ hlasů čili 2 hlasy na 1 voliče, 348 voličů, i přijde tedy při 2 zástupcích na 174 voličů 1 zástupce. Strana německá na 186 voličů dostane 1, strana česká na 162 voličů také 1 zástupce.

Vidno tedy, kterak tento rozpočet potvrzuje dřívější a naopak, i jeví se tu opětně jako dříve již, že výklad dle stálého počtu zástupců je pro menšinu o něco méně výhodný, tomu však může a musí podrobiti se každá menšina, jakmile podrobila se tomu, že počet zástupců má nezměnitelně býti napřed ustanoven.

Zvoleni pak by byli na straně české na Starém Městě v I. sboru jen: *A*, *B* a *C*, kdežto *D* a *E*, ačkoli také mají nadpoloviční, avšak slabší většinu než první tři, by nebyli zvoleni; v II. sboru jen *A* a *B*, kdežto *C* a *D* by nepřišli na řadu; v III. sboru však by byli *A*, *B*,

C i *D*, a tomu podobně bylo by ve všech ostatních sborech všech okresů. Na straně německé však byli by zvoleni na Starém Městě v I. sboru: *a* i *b*; ve II. sboru taktéž by byli zvoleni *a* i *b* a podobně bylo by ve všech ostatních sborech všech okresů.

Dle spravedlivého výkladu doplňovacích voleb obecních v Praze roku 1867 tedy buďto bylo by místo jen 34 nově volených většinou nadpoloviční vstoupilo do zastupitelstva 68 členů nových, a mezi těmi vedle 51 zástupců strany české 17 zástupců strany německé; aneb, kdyžby počet těch 34, kteří měli býti voleni, nebyl směl překročiti se, bylo by z oněch voleb vstoupilo do zastupitelstva 26 členů strany české a 8 členů strany německé, kdežto v skutečnosti tenkráte z oněch 34 nově zvolených náleželo 31 straně české a jen 3 náleželi straně německé. Vedle těchto čísel nebude snad nikdo více dokazovati, kterak prý za nynějšího způsobu vykládati volby vše zcela dobře vyrovná se tím, že v některých sborech či okresích zvítězí neb propadne jedna, a v jiných zase druhá strana. Zde na příklad strana česká také sice propadla v jednom, totiž ve sboru II. Malé Strany, čímž ubylo jí o 1 neb o 2 zástupce. Tím však divně bylo by vyrovnáno to, že strana druhá, protože vyjma sbor II. na Malé Straně, je všude v menšině, přichází o neméně než celých 6 neb aspoň 5 zástupců, dle práva a spravedlnosti jí náležejících.

Dle předcházejícího je také snadno představiti si, jak obecní zastupitelstvo pražské by celkem bylo složeno, kdyby volby, na základě sice nynějšího řádu volebního provedené, vykládaly se aspoň dle práva a spravedlnosti. Dle výše provedených výpočtů totiž vždy asi čtvrtina všech členů obecního zastupitelstva pražského připadla by národnosti německé. Nejpříznivější to asi poměr pro Němce v Praze, neb nynější obecní řád a obsažený v něm řád volení vypracovali si Němci sami, a byli toho zajisté pamětlivi, aby chránili se proti všeliké křivdě. Budiž tomu však jakkoli, tolik je nade všecku pochybnost jisto, že dle spravedlivého výkladu voleb, o němž se zde jedná, nemůže žádná národnost býti zkrácena, a že každá z nich musí dostati tolik zástupců, kolik jich dostati má dle počtu svých voličů, kteříž volby se súčastnili.

Při výkladu voleb dle stran nemohou hlasy německých voličů býti potlačeny a zničeny žádnou absolutní většinou voličů českých, a mohou tedy Němci zcela bezpečně přistoupiti nejen na to, aby obecní volby pražské konaly se co jeden jediný celek, byťsi na více místech, alebrž i na to, aby zavedlo se co možná nejširší právo hlasovací, neb tu teprve bude moci objeviti se Němectvo v Praze v plném počtu svém. Tak otázka, o jejímž rozřešení po léta již se přemýšlí, jakým způsobem totiž Němcům v Praze dalo by se zabezpečiti úplně přiměřené zastoupení v obci, nalézá nejdokonalejšího svého rozřešení ve výkladu voleb dle stran.

Co pak týká se otázky, zdali při volbě obecního zastupitelstva pražského a tudíž při volbách obecních vůbec by lépe hodil se počet zástupců změnitelný či nesměnitelný, vysvítá z dřívějšího, že

sice lze použiti obojího, že však *výklad voleb na základě stálého počtu zástupců je mnohem jednodušší.* Pravda sice, že při tom menšina může tratiti o něco více vzhledem k naskytujícím se více zbytkům voličů, to však neobnáší tolik, aby padalo na váhu. Kde za jakoukoli příčinou není nutno neb aspoň velmi žádoucno, aby všichni, kdož obdrží absolutní většinu, byli také zvoleni, tam bude vždy lépe stanoviti stálý počet zástupců, co také zdá se býti vhodným při všech volbách obecních, kteréž, byťsi rozděleny, přece konají se v jednom místě, při kterýchž také není obyčejem, prohlašovati hned po sčítání hlasů úřadně, kdo je zvolen, a při kterýchž konečně, byťsi ne všichni, přece vždy někteří z těch, kdož obdrželi absolutní většinu hlasů, musí také býti zvoleni.

Kdyby však kdekoli za jakoukoli příčinou dala se přednost změnitelnosti počtu zástupců, viděti jest z toho, co výše objevilo se vzhledem k obecním volbám pražským z r. 1867, že v případu takovém, když volba koná se ve více sborech, mimo členy, volené většinou nadpoloviční, musí skoro vždy počítati se na ještě jednou tolik členů, zvolených většinou poměrnou neb zvláště povolaných dle seznamů stran. Jak totiž při volbě ve více sborech stanovený počet zástupců zdvojnásobí se v jednom jediném sboru, což asi málo kdy nepřihodí se, musí totéž státi se i ve všech ostatních sborech. To pak co do věci není sice žádnou závadou, neb kdyby na příklad v Praze na krásně zůstalo se na 90 členech, volených většinou absolutní, a kdyby následkem toho při správném výkladu voleb celé zastupitelstvo vzrostlo na 180 členů, nebylo by to na město Prahu, čítaje 180.000 obyvatelů a tedy na 1000 obyvatelů 1 zástupce, nic tak nepřiměřeného. Proto přece však musí vždy pamatovati se na to, že měnivý počet zástupců velmi snadno zdvojnásobí se, a že dle toho sluší původní počet zástupců přiměřeně snížiti, jakož na příklad v Praze třeba jen počet oněch 90 snížiti na 60 zástupců, volených většinou absolutní, a počet všech členů zastupitelstva pohyboval by se pak vždy mezi asi 90 a 120 členy. Nejméně však ono stoupání členů na počet dvojnásobný bude díti se tam, kde volba není rozdělena ve zvláštní sbory, alebrž koná se v jednom, pročež při takových volbách ještě nejlépe hodí se měnivý počet zástupců.

Po tom všem netřeba snad šířeji rozváděti ještě, kterak zrovna tak, jako výše vyloženo při dvou stranách, pokračovalo by se také při třech a více stranách. Jen vzhledem k tomu, že při obecních volbách pražských na příště, jak s jistotou předvídati lze, vystoupí také národní strana svobodomyslná se svými kandidaty, budiž krátce poukázáno k následujícímu.

Za nynějších poměrů bylo by snad dosti vážných důvodů pro to, aby dotčená strana z počátku kandidovala jen pro třetí sbory. Za spravedlivého vykládání voleb ale může patrně kandidovati hned pro všechny sbory ve všech okresích, neb na tolik voličů, co je potřebí na 1 zástupce, bude strana ta moci, ne li počítati hned z počátku, vyšinouti se aspoň v době nejkratší.

Tak r. 1867 přišel 1 zástupce na Starém Městě v I. sboru na 80 a v II. sboru na 159 voličů; na Novém Městě v I. sboru na 131 a v II. sboru na 174 voličů; na Malé Straně v I. sboru na 86, a v II. sboru na 174 voličů. Bylo by velmi smutné, kdyby aspoň tolik voličů svobodomyslných nenalézalo se v každém sboru, pročež, aby mohli sestřediti se kolem praporu svého, musí se jim v každém sboru ihned navrhnouti způsobilí kandidaté. Čím více pak voličové menšin seznají, že nejdou k volbě jako posud takřka marně, alebrž že na jistý počet hlasů svých na jisto dostanou svého zástupce, tím živější bude jejich účastenství, a tím více bude přibývati voličů i zástupců také straně svobodomyslné. Tak bylo by v hlavní věci sběžně aspoň zpomenuto všeho, co týká se voleb obecních starších, i lze nyní všimnouti si také volby městské rady jakožto výkonného jejich organu.

Městská rada pražská skládá se z 24 členů, jež obecní zastupitelstvo volí ze středu svého tak, že všichni obecní zástupcové všech tří sborů každého okresu zvláště volí tolik členů rady městské, kolik ze všech 24 připadá poměrně na jejich počet. Tak ve všech třech sborech Starého Města je 33 obecních zástupců. Když pak na všech 90 obecních starších je 24 městských radů, přijde na 33 obecních starších $8^4/_5$ či asi 9 radů, a tedy na $3^4/_3$ obecních starších 1 rada. Každá strana tedy, která by při volbě městských radů na Starém Městě měla 4 obecní starší pro sebe, musila by dostati 1 radu, na 8 obecních starších 2, na 11 obecních starších 3 rady atd. Strana německá tedy, jež dle dřívějšího tu skutečně má 4 zástupce své, musila by tu dostati také 1 radu, kdežto nyní, kde vše rozhoduje se většinou nadpoloviční, nemůže tu do rady prosaditi nikoho. Z národní strany svobodomyslné pak, jež mezi oněmi 33 čítá nyní skutečně asi 8 přívržencův svých, byli by na jisto 2 členové zvoleni do rady městské, kdežto nyní nemůže dostati se tam ani jeden.

Co pak týká se toho, má-li se volba zde díti na základě změnitelného či nezměnitelného počtu zvolených, uzná zajisté každý, že při volbě takové, jako je volba městské rady, a vůbec při volbách všelikých výkonných výborů sboru širších, hodí se vždy lépe napřed ustanovený, nezměnitelný počet členů. Nebylo by totiž radno, aby při výborech výkonných jakéhokoli druhu počet členů nezůstal si vždy stejný, i nebude také při volbách takových vaditi na žádnou stranu, jestliže všichni, kdož obdrží absolutní většinu hlasů, nebudou také zvoleni. Kdyby tedy při výše dotčené volbě 9 radů Starého Města po sčítání hlasů objevilo se, že mají kandidaté *A* až do *I* 21, kandidaté *K* až do *S* 8 hlasů, a kandidaté *a* až do *i* 4 hlasy, byly by tu tři strany, a poněvadž na $3^2/_3$ voličů přijde 1 rada, připadlo by straně *AI* 6 radů, straně *KS* náleželi by 2 radové a straně *ai* dostal by se 1 rada. Zvoleni by byli po přednosti jich seřadění na straně první *A* až do *F*, na straně druhé *K* a *L* a na straně třetí *a*.

Zde pak, jako při všech takových volbách s menším počtem voličů, kteříž v tutéž dobu sejdou se v téže místnosti, mohla by také na zjevný důkaz spravedlnosti předcházejícího výkladu volby provésti se volba přímo rozstoupením se všech 33 voličů v strany. Tu zajisté objevily by se 3 skupiny, z nichž první čítala by 21, druhá 8 a třetí 4 členy, načež první volila by sama pro sebe 6 radů, druhá 2 rady a třetí 1 radu.

II. *Zemský sněm český* skládá se:

1. z 16 zástupců velkostatků svěřenských a z 54 zástupců velkostatků svobodných;
2. z 15 zástupců komor pro obchod a průmysl, z nichž volí obchodní komora v Praze 4, v Liberci 4, v Chebu 3, v Plzni 2 a v Budějovicích také 2;
3. z 72 zástupců měst, z nichž volí Praha v každém z pěti volebních okresů obecních dva, tedy celkem 10, Liberec 3 a jiná města po jednom, celkem 59, a
4. z 79 zástupců volebních okresů venkovských, z nichž každý volí po 1 zástupci.

ad 1. *Majitelé velkostatků* dle výše uvedeného volí ve 2 sborech, a poněvadž voličové obou sborů nejsou stejného druhu, je volba každého sboru zvláštní volbou pro sebe. Ostatně však jsou obě tyto volby rázu tak podobného, že zcela dobře lze jednati o nich, pojednou. Ve sboru velkostatků svěřenských je celkem asi 50, ve sboru velkostatků svobodných asi 600 voličů, a přijde tedy při prvních asi na 3, při druhých asi na 10 voličů 1 zástupce. Pro volby v tak malých sborech volicích, kde všichni voličové každého sboru dle pravidla osobně v jednu dobu sejdou se v jedné místnosti, může nejlépe stanoviti se nezměnitelný počet zástupců. Z víceleté zkušenosti pak je známo, že v obou těchto sborech jeví se vždy jen 2 strany, totiž strana federalistů a centralistů, mezi nimiž co do počtu hlasů není nikdy velkého rozdílu, tak že volba již také rozhodla se jedním jediným hlasem. Kdyby tedy na příklad ve sboru prvním z 50 voličů dostalo 16 kandidatů od *A* až do *Q* 22, a 16 kandidatů od *a* až do *q* 28 hlasů, je z první řady zvoleno 7 od *A* do *G*, a z druhé řady 9 od *a* do *i*; a když ve sboru druhém 54 kandidatů od *A* až do D^3 obdrží z 500 voličů 244, a 54 kandidatů od *a* až do d^3 246 hlasů, je dle práva a spravedlnosti z první řady zvoleno 26 zástupců od *A* až do *AA*, a z druhé řady 28 zástupců od *a* až do *cc*.

Místo toho však, jak známo, bylo posud na základě terroristické většiny absolutní v prvním sboru všech 16, v druhém všech 54 zástupců přičteno vždy jedné jediné z obou oněch stran, jak které z nich náhodou neb snad na větší naléhání dostavilo se právě o jednoho nebo dva voliče více. Ostatně netřeba o tom rozpou-

štěti se šířeji. Kdokoli v posledních 15 letech jen povrchně sledoval běh politických událostí v Čechách, ví zajisté, že kdyby federalistická strana velkostatkářská obyčejným posud nespravedlivým výkladem voleb nebyla bývala úplně vyvržena ze sněmu zemského, nebyli by také národní poslancové čeští nikdy ze sněmu vystoupili. Naopak také pozná zajisté každý sám, že jakmile nastane spravedlivý výklad voleb, a federalistická strana velkostatkářská bude míti jistotu, že dostane počtu svých voličů přiměřený počet zástupců, a tedy dle posavadních poměrů bez mála polovici všech míst zastupitelských své kurie v sněmu, je týmž okamžením konec vzdalování se sněmu jejího i ostatních federalistických poslanců českých, což ovšem těm, jimž nejen slovem, alebrž v skutku jde o konečný smír, k zvláště bedlivému předkládá se uvážení.

ad 2. *Z voleb komor pro obchod a průmysl* musí taktéž každá považovati se za zvláštní volbu pro sebe, jen že nemusí v každé z nich zvláště vyznačena býti většina rozhodující. Počet voličů pak zde není značný, neb komora pražská, kde je jich nejvíce, čítá jich 48, pročež pro volby tyto hodí se nejlépe hned pevný počet zástupců. Ve všech těchto komorách, vyjma úplně německou v Chebu, stojí proti sobě strany německá a česká, z nichž první měla posud všude absolutní většinu, byťsi jako v Plzni nepatrnou, a následkem toho volila si také všude a vždy jen zástupce německé. Jinak ovšem by to dopadalo již i nyní za správného výkladu voleb. V komoře pražské na příklad 48 voličů, z nichž posud obyčejně 38 náleží straně německé, a 10 straně české, volí 4 zástupce zemské, přijde tedy na 12 voličů 1 zástupce. Dle správného výkladu tedy strana německá na 38 voličů musí dostati 3, a strana česká nyní již na 10 voličů 1 zástupce zemského. Tomu podobně bylo by také v ostatních komorách vyjma jen chebskou. Mimo to však zvláště ještě musí pamatovati se na to, že členové obchodních komor sami vycházejí z voleb, a jakmile také tyto budou vykládati se spravedlivě tak, že velké, nyní nezastoupené menšiny voličů českých v odboru obchodu a velprůmyslu dojdou přiměřeného zastoupení, bude ve všech oněch komorách, vyjma chebskou, poměr stran takový, že zvolení z nich zástupcové zemští budou téměř na roveň asi děliti se mezi obě strany tam nalézající se.

ad 3. *Při volbách měst* volí Praha sama pro sebe 10 zemských zástupců, tak že každý z 5 volebních okresů obecních volí po 2 zástupcích. Dle dříve stanoveného pravidla však při volbě jen 2 zástupců není správný výklad volby vůbec ani možný vyjma jen, když jedná se o rozdělení 2 zástupců mezi 2 zcela neb skoro stejné strany. Tomu však není tak při volbách, o nichž právě se jedná, neb při posledních pražských volbách do sněmu měli hlasů kandidaté strany:

české:			německé:
	na Starém Městě:		
A	873	proti	*a* 486
B	873	»	*b* 486
	na Novém Městě:		
C	1121	proti	*c* 556
D	1121	»	*d* 546
	na Malé Straně:		
E	433	proti	*e* 316
F	432	»	*f* 315
	na Hradčanech:		
G	61	proti	*g* 27
H	61	»	*h* 27
	v Josefově:		
I	58	proti	*i* 101
K	56	»	*k* 99
	5089		2959
		8048	

Z toho vidno, že ve všech 5 okresích strany jsou daleky toho, býti sobě zcela neb aspoň skoro rovny, neb na Malé Straně, kde stojí si nejblíže, má přece ještě strana česká více než o čtvrtinu, všude jinde však o celou téměř polovici voličů více než strana německá, vyjma jen Josefov, kde zase strana německá je skoro dvakráte tak silná jako česká. Spravedlivý výklad voleb zemských zástupců v Praze dle jednotlivých okresů na základě stálého počtu 2 zástupců není tedy možný. Při výkladu těchto voleb ale na základě pohybného počtu zástupců je patrno, že dle výše uvedených počtů voličů by v každém okresu na 2 zástupce zvolené většinou absolutní musila menšina dostati 1 zástupce, tak že by bylo celkem 15 zástupců města Prahy, z nichž náleželo by 9 straně české a 6 straně německé. Poněvadž ale dle všeho, co posud bylo pozorovati, výklad dle pohybného počtu je nesnadnější k provedení v skutečnosti, musí volby zemských zástupců v Praze při spravedlivém jich vykládání na základě pevného počtu 10 zástupců považovati se pro všech 5 okresů dohromady co volba jedna. Dle toho pak byl by výsledek volby na základě výše uvedených počtů voličů následující:

Volilo celkem 4024 voličů, pročež při 10 zástupcích přijde na 402 voliče 1 zástupce. Strana česká dostane tedy na 2544 voličů 6, strana německá na 1478 voličů 3 zástupce. Mimo to má přebytek strana česká 132, strana německá 272 voličů, pročež této připadá vybývající ještě 1 zástupce, a měla by celkem strana česká 6 a strana německá 4 zástupce. Jeví se tu tedy právě ten

poměr jako dříve při pohybném počtu zástupců, neb 9:6 i 6:4 rovná se 3:2. Poměr to ovšem, jenž nikterak neodpovídá skutečnosti, neb tuším ani žádný Němec posud nejde tak daleko, tvrditi, že by bylo v Praze více než jedna čtvrtina obyvatelů německých. Naproti tomu však při poslední r. 1869 od magistrátu pražského provedené konskripci ve všech 5 okresích vlastního města bez předměstí nalezlo se celkem 118.000 obyvatelů, z nichž sami přihlásili se 96.000 k české a 21.000 k německé národnosti. Kdyby však skutečně byla v Praze čtvrtina obyvatelů německých, pak by přece ještě z 10 zástupců zemských přináleželo 7½ straně české a jen 2½ straně německé. Jak ale výše již bylo k tomu poukázáno, příčinu této nesrovnalosti onoho výkladu volby zástupců zemských v Praze ke skutečnosti hledati sluší hlavně v nynějším volebním řádu zemském, na jehož základě není spravedlivější výsledek volby možný, než právě ten, dle něhož připadají straně české 6 a německé 4 zástupci, vyjma kdyby z těch voličů, kteříž nesúčastnili se posledních voleb do sněmu, větší část náležela straně české, kdežto pak tito voličové hlasy svými straně české v Praze by zajisté mohli zjednati příznivější poměr co do zemských zástupců, než jaký výše se objevil.

Na každý způsob ale je v Praze poměr 6 zemských zástupců českých a 4 německých ten nejpříznivější, jehož Němci mohou si jen přáti, pokud by neměla snad rozhodovati o tom pouhá moc, a proto zajisté žádný z nich, kdo poněkud jen šetřiti chce slušnosti, nemohl by zajisté ničeho namítati proti tomu, aby volby zástupců zemských v Praze při správném jich výkladu prováděly se co jedna jediná volba, při čemž, jak samo sebou se rozumí, hlasovací lístky tak jako nyní mohly by se odevzdávati na pěti neb i více místech. Námitky, jež ozvaly by se snad proti tomu se strany oněch okresů, kde nyní 60 neb 100 voličů může voliti si 2 zástupce, kdežto v ostatních okresích totéž právo připadá na 500 až na 1200 voličů, námitky ty neměly by patrně žádného práva na to, aby jich bylo všímáno si, neb takové nerovnosti nelze ničím ani omluviti, neřku-li pak ospravedlniti. Co se konečně týká voličů samých, jsou si zde ve všech 5 okresích rovni, neb ačkoli jsou to ponejvíce voličové prvního a druhého sboru pro volby obecní, prohlásil je volební řád zemský co do volby zemských zástupců všecky za sobě zcela rovny. Nevadí tedy pranic, aby volby zemských zástupců v Praze prováděly se co volba jedna.

O volbě v Liberci, kde volí se 3 zástupcové zemští, platí poměrně totéž, co právě řečeno bylo o volbách v Praze.

Volby ve všech ostatních městech, kde voličové co do podmínek práva volicího jsou si celkem rovni, a též co do zásady aspoň na stejný počet voličů má přijíti vždy 1 zástupce, považovati a vykládati sluší co volbu jednu, rozdělenou v 59 volebních okresů, z nichž každý má voliti 1 zástupce. K objasnění věci dostačí zde, poukázati k hlavním zvláštnostem této volby, a provésti ji, poně-

vadž při 59 okresích by to bylo příliš obšírné, na příkladu volby v malém měřítku.

Jak všeobecně známo, jevily se posud při těchto volbách hlavně jen dvě strany, totiž národní strana česká a německá. Obě tyto strany skoro na roveň dělí se v těch 59 okresů tak, že ve větší části z nich výhradně nalézá se strana buď česká neb německá, a jen v několika okresích nalézá se vedle většiny české menšina německá, neb naopak, avšak v mnohem větší míře, vedle většiny německé menšina česká. Zvláště sluší zde pamatovati na to, že volební okresy německé mají celkem méně voličů než okresy české. Vezměmež tedy, že by při volbě v 10 okresích bylo 5 celkem neb většinou českých, a 5 německých okresů, a že obdrželi hlasů v okresu:

1.	*A* 131		proti	0		
2.	*B* 121		»	0		
3.	*C* 111		»	0		
4.	*D* 91		»	*f* 10		
5	*E* 81	535	»	*g* 20	30	
6.	*a* 81		»	0		
7.	*b* 71		»	0		
8.	*c* 61		»	*F* 30		
9.	*d* 61		»	*G* 40		
10.	*e* 51	325	»	*H* 50	120	

Zde tedy jeví se dvě strany, z nichž strana *AH* (jako by česká) má 535 voličů v okresích českých, a 120 voličů v okresích německých, čili celkem 655 voličů. Strana *ag* (čili německá) má 325 voličů v okresích německých a 30 voličů v okresích českých, čili celkem 355 voličů. Kdyby počet 10 zástupců měl býti stálým, vyšetřil by se výsledek volby takto: Všech voličů ve všech 10 okresích je 1010, a přijde na 101 voliče 1 zástupce. Strana *AH* tedy dostane na 655 voličů 6 zástupců, a má zbytek 49 voličů. Strana *ag* dostane na 355 voličů 3 zástupce a na zbytek 52 voličů, poněvadž je větší než zbytek první strany, ještě jednoho čili celkem 4 zástupce. Na straně *AH* byli zvoleni všichni od *A* do *E* a co šestý ještě *H*, na straně *ag* však byli by zvoleni čtyři od *a* do *d*, a desátý okres, kde je zvolen *e*, nedostal by svého zvláštního zástupce.

Při pohybném počtu zástupců však jevil by se výsledek volby následovně. Strana *ag* má dostati 5 zástupců na 335 voličů, a přijde tedy na 71 voličů 1 zástupce. Strana *AH* musí tedy na 655 voličů dostati 9 zástupců. Počet všech zástupců takto z 10, volených většinou absolutní, vystoupí na 14. Zvoleno jest na straně *AH* všech 8 od *A* do *H* a devátý ještě musí povolati se dle seznamu této strany. Na straně *ag* má každý okres svého, nadpoloviční většinou zvoleného zástupce.

Vidno z toho, kterak při správném výkladu voleb ztracené nyní hlasy voličů českých v okresích německých a naopak voličů německých v krajích českých přijdou všecky k platnosti. Rovněž i všecky menšiny, jež objeví se vedle posavadních většin německé i české, a zejména značné menšiny české strany svobodomyslné, jež objevily se při posledních volbách zemských, dojdou počtu svých voličů přiměřeného zastoupení, což zajisté každý sám ve výše uvedený příklad dovede si vmysliti, a netřeba tedy zvláště také prováděti. Zvláště ale musí ještě přihlednouti se k následkům, jakéž ve výše provedeném příkladu volby vyskytly se z pohybného počtu zástupců.

Jak výše uvedeno, vzrostl počet zástupců z 10 na 14, tedy ani ne o polovici původní výše své. Při tom ale musí pamatovati se na to, že toto stoupání z 10 na 14 zástupců by bylo ještě menší, kdyby české okresy neměly značně více voličů než německé, nerovnost to, na jejíž vyrovnání počítati sluší nejméně 1 zástupce, tak že bez toho by počet zástupců byl stoupl jen na 13 neb snad jen na 12. Předpokládá-li se tedy, že libovolné takové nerovnosti budou konečně odstraněny, je patrno, že stoupání počtu zástupců následkem jeho pohyblivosti nebylo by tak přílišné. Mnoholi zástupců však takovýmto způsobem přirostlo by tomuto sboru voličů městských, tolik poměrně musilo by se jich přidati také všem ostatním sborům volebním, totiž oběma sborům velkostatkářů, všem sborům obchodních komor, sborům v Praze i v Liberci a sboru okresů venkovských. Musilo by se tedy vždy a zejména za panujících nyní nerovností mezi jednotlivými okresy volebními bedlivě napřed vypočísti, jak vysoko asi při pohybném počtu zástupců by počet ten mohl vystoupiti, aby tomu přiměřeně snížil se původní počet zástupců. Tak na příklad nebylo by to sice nic závadného, kdyby sněm český z 236 vzrostl někdy na 300 neb 350 neb i 400 členů volených. Kdyby však snížil se nynější počet 236 volených členů na 160, pak skutečný počet členů asi stále pohyboval by se okolo 240.

ad 4. *Volby okresů venkovských* sluší právě tak, jako předcházející volby městské, považovati za volbu jednu, rozdělenou v 79 sborů volebních, z nichž každý volí po 1 zástupci. Zvláštního je zde jen to, že volby tyto jsou nepřímé. Původní voličové totiž volí vždy na 500 duší 1 volitele, a volitelové teprve volí zástupce zemského. Patrno tudíž, že zde správný výklad voleb musí nastati již při volbách volitelů. Ostatně o volbách zástupců zemských prostředkem sborů volitelů platí celkem vše, co bylo výše vyloženo při volbách městských, a netřeba tedy jednati o tom opět ve zvláštním příkladu. Opětně budiž zde jen ještě poznamenáno, že v případu, kdyby při jedné neb při více částečných oněch volbách pro zemský sněm český, jak zde byly projednávány, přijal se pohybný počet členů, a kdyby následkem toho někteří samostatní sborové voličů dostali více zástupců, než původně jim bylo přikázáno, musil by v poměru s tím volicím sborem, jemuž přibylo nej-

více zástupců, zvýšiti se počet zástupců také všem ostatním samostatným sborům voličů. Konečně budiž ještě poukázáno k volbě zemského výboru a k volbám rozličných komisí sněmovních.

Zemský výbor, jenž čítá 8 volených členů, volí se v ten způsob, že 2 z těchto členů volí sbor zástupců velkostatkářů, 2 sbor zástupců měst a obchodních komor, 2 sbor zástupců okresů venkovských a 2 celý sněm. Zde je v každém z těch 4 sborů, z nichž každý volí 2 členy zemského výboru, jiný druh voličů, a jsou to tedy 4 zvláštní volby. Zemský výbor pak je výkonným organem sněmu, a co takový musí vždy míti určitý počet členů, pročež je žádoucno, aby výklad volby dál se zde na základě stálého počtu zástupců. Avšak v každé z těchto voleb mají voliti se jen 2 členové, a při volbě takové dle dříve stanoveného pravidla není spravedlivý výklad možný leč tenkráte, když 2 zástupcové, kteříž mají voliti se, mají býti rozděleni mezi 2 zcela neb aspoň téměř stejné strany. Při 4 volbách zemských výborů ale skutečně v jednotlivých sborech volicích naskytují se dvě skoro stejné strany, pročež nebude od místa, přihlednouti k tomu, jaký výsledek by volby ty měly na základě pevného počtu 2 zástupců. Při tom prozatím předpokládá se, že by jen volby ve sboru velkostatkářů byly provedeny na základě správného výkladu dle stran, a že by třeba ve sboru statků svobodných i svěřenských strana federalistů o hlas neb o dva hlasy byla zůstala v menšině, načež volby výboru zemského vypadly by následovně, a sice:

Ve sboru velkostatkářů dle dřívějšího při spravedlivém výkladu voleb bylo by vždy asi 37 členů strany té, která ve volbách zvítězila, tedy zde nyní strany centralistů, a 33 členů strany druhé čili zde tedy federalistické. Z náležejících sem ještě 5 virilních hlasů byli posud 3 federalistické a 2 centralistické, tak že by bylo celkem 39 centralistů a 36 federalistů. Volí zde tedy celkem 75 voličů 2 členy výboru zemského, a přijde tedy na $37\frac{1}{2}$ voliče 1 člen výboru. Strana centralistů tedy na 39 voličů dostala by 1 člena výboru, a měla by nepatrný přebytek $1\frac{1}{2}$ voliče. Proti tomu má strana federalistů 36 voličů, a musila by tedy dostati zbývajícího ještě 1 člena výboru. Nyní volí si zde centralisté sami oba členy výboru.

Ve sboru měst a obchodních komor, jenž celkem čítá 87 členů, bylo by nyní, kdyby všichni byli v sněmu, asi 51 centralistů a 36 federalistů. Tu při 2 členech výboru přijde 1 člen na $43\frac{1}{2}$ voliče. Dostane tedy strana centralistů na 51 voličů 1 člena výboru, a měla by malý přebytek $7\frac{1}{2}$ voliče, pročež strana federalistů na 36 voličů dostala by zbývajícího ještě 1 člena výboru. Nyní zde centralisté volí si většinou absolutní oba členy výboru.

Ve sboru okresů venkovských, jenž čítá 79 členů, bylo by nyní, kdyby všickni byli ve sněmu, 48 federalistů a 31 centralistů. Přijde na $39\frac{1}{2}$ voliče 1 člen výboru. Strana federalistů tedy na 48 voličů dostane 1 člena výboru, a měla by malý přebytek $8\frac{1}{2}$ voliče, pročež strana centralistů na 31 voličů dostala by zbývajícího ještě

1 člena výboru. Zde federalisté mohou posud voliti si absolutní většinou oba členy výboru.

Při volbě celého sněmu přijdou 2 členové výboru na 241 voličů, neb k 236 voleným zástupcům připočísti sluší 5 hlasů virilních. Přijde tedy na $120^1/_2$ voliče 1 člen výboru. Celkem byl by pak poměr stran na sněmu asi následující, a sice:

1. Mezi virilními hlasy 3 federalisté a 2 centralisté;
2. v kurii velkostatkářů 37 centralistů a 33 federalistů;
3. v kurii měst a obchodních komor ze zástupců komor všech 15 centralistů, ze zástupců měst 36 centralistů a 36 federalistů, a
4. v kurii okresů venkovských 48 federalistů a 31 centralistů.

Měla by tedy celkem strana centralistů 121, strana federalistů 120 členů, a musila by každá z nich dostati 1 člena výboru, kdežto nyní strana centralistů většinou absolutní volí si tu oba členy výboru.

Z toho je patrno, kterak v případu, kdyby jen v kurii velkostatkářů bylo spravedlivé zastoupení dle stran, byly by tím nejen ve všech kuriích, alebrž i v celém sněmu strany centralistů a federalistů sobě tak rovny, že by se volby zemského výboru ve všech kuriích i v celém sněmu zcela dobře mohly díti také na základě pevného počtu 2 zástupců. Dle toho pak celý výbor zemský, jenž posud, pokud totiž všichni federalisté byli na sněmu, skládal se z 6 centralistů a 2 federalistů, při správném výkladu voleb skládal by se ze 4 centralistů a 4 federalistů. Tentýž poměr také objevil by se, kdyby snad, místo aby každá kurie volila po 2 členech výboru, mělo stanoviti se, aby celý sněm volil všech 8 členů výboru zemského, neb při poměru 121 centralistů a 120 federalistů musila by patrně každá z obou těchto stran dostati 4 členy výboru, při čemž na každé straně zase každá kurie mohla by si voliti jednoho, a čtvrtého by všecky tři kurie každé strany volily společně.

Takový obrat tedy ve prospěch práva a spravedlnosti nastal by v složení sněmu českého pouze správným výkladem voleb v jediné jen kurii velkostatkářů, že by místo 87 federalistů vedle 154 centralistů, jako nyní objevilo se tam 120 federalistů vedle 121 centralistů. Ostatně kdo zná politické poměry v Čechách, ví zajisté, že mimo to strana federalistická i za nynějších poměrů může na sněmu o 5 neb 6 hlasů získati, jakmile jen o to se přičiní, neb ve sboru velkostatků svěřenských strana federalistů, když se věci ujala, měla vždy většinu, a ona místa zástupců, jež straně té ubyla teprve při posledních volbách, nejsou nijak na vždy ztracena. Netřeba tedy dále ještě vykládati, jaký na zemském sněmu českém asi objevil by se poměr stran, kdyby správný výklad voleb nastal nejen v kurii velkostatkářské, alebrž v kuriích všech, a jak teprve objevily by se věci tenkráte, kdyby dříve také volební řád zemský v každém ohledu řádně byl upraven. Jen k tomu budiž zde ještě jednou poukázáno, kterak z projeveného zde vlivu kurie velkostatkářské na poměr stran v celém sněmu zemském vysvítá

patrně, že v kurii té, jakož leží v ní zauzlení politických poměrů v Čechách, sluší také hledati jich rozuzlení, pokud totiž věci politické vůbec budou ubírati se směrem tím, v němž zakládá se celé zastoupení dle zájmů.

Co se konečně týká *rozličných komis sněmovních*, je patrno, že dle správného výkladu také při těchto volbách každá strana musí dostati počtu svých voličů přiměřený počet členů té které komise. Přestane tedy ponižující způsob posavadní, dle kteréhož absolutní většina z milosti několik členů v komisi dopřeje někdy menšině, když tato se jí dobře zachová, jinak ale menšinu dle libosti ze všech komis může naprosto vyloučiti.

Vše, co zde bylo vyloženo o volbách do zemského sněmu i o volbě zemského výboru v Čechách, platí poměrně také o volbách do zemského sněmu a o volbě zemského výboru kterékoli jiné mimouherské země v Rakousku.

Také volby přímé do rady říšské ve Vídni konají se dle kurií velkostatkářů, měst, obchodních komor a okresů venkovských, pročež celkem platí o nich totéž, co o volbách do sněmů zemských. Jsou-li však již sněmy tyto zemské v celém ústavním světě jediným snad zjevem složitosti, je zajisté složitost voleb pro říšskou radu v plném slova smyslu až úžasna. Veškeré volby totiž dle jednotlivých kurií, jak výše byly probírány vzhledem k zemskému sněmu českému, musily by celkem pro říšskou radu probírati se vzhledem k 18 sněmům zemským. Úlohu tuto zde podniknouti však netřeba. Stačí věděti, že v zemích mimouherských národnosti, z nichž posud aspoň hlavně vychází strana centralistů, totiž národnost německá a rusínská, čítají asi 9 milionů, národnosti však, v nichž má kořeny své strana federalistů, přes 10 milionů duší. Z toho dle dříve vyloženého každý pozná, jaký asi by musil býti poměr mezi stranami centralistů a federalistů na radě říšské za správného výkladu voleb, byťsi při nadobyčejné složitosti soustavy volební spravedlnost nemohla vždy a všude proniknouti v plné míře.

Taktéž o sněmu uherském stačí věděti, že ve vlastním království uherském celkem asi na 8,000.000 duší volí se do sněmovny poslanců 377 zástupců lidu, z nichž jeden přijde asi na 21.000 duší. Dle toho může každý sám posouditi, mnoholi za správného výkladu voleb musí míti zástupců 2 miliony Slováků a 500.000 Rusínů, abychom nemluvili ani o ostatních národnostech slovanského i jiného kmene.

Týmž způsobem a v témž poměru konečně, jako ve všech předcházejících sborech zastupitelských, bude správný výklad voleb jeviti své účinky ve všech sněmích a parlamentech veškerého světa co do spravedlivého zastoupení veškerých posud utiskovaných menšin politických a zejména také všech utiskovaných menšin národních.

Po uvedených zde příkladech ze života skutečného dá se nyní zase určitěji posouditi, zdali a jak dalece pro skutečnost hodí se

výklad voleb se stálým aneb s měnivým počtem zástupců. Především ukázalo se, e při volbách menších a zvláště při volbách výkonných sborů, jakož i výborů spolků všelikých nejlépe vždy hodí se stálý počet zástupců, neb neurčitost by tu obyčejně byla velkou závadou, a záleží na tom, aby v takových sborech i výborech nebylo ani více ani méně hlav, než jak právě dle zkušenosti uznala se toho potřeba.

V středu mezi těmito sbory i výbory všeho druhu a mezi velkými parlamenty stojí jaksi obecní zastupitelstva, a tu viděli jsme na příkladě velmi složité zajisté volby obecního zastupitelstva pražského, že i tu dá se použiti měnivého i stálého počtu zástupců. Při jednodušším řádu volebním pak, kde volba celého zastupitelstva nedělila by se v tolik různých sborů volicích, alebrž volilo by se pro celou obec společně, byťsi hlasy odevzdávaly se na více místech, mohlo by se měnivého počtu zástupců ještě lépe použiti, neb tu by nemusil následkem zdvojnásobení zástupců v jednom sebe menším sboru volicím zdvojnásobiti se hned počet celého zastupitelstva. Přes to přese vše ale dá se předvídati, že stálý počet zástupců najde vždy a všude mnoho zastánců, a nevadí tedy pranic, aby použilo se ho dle libosti také při volbách zastupitelstev obecních.

Co do velkých a četných sborů konečně a zejména sborů zákonodárných musí opět především činiti se rozdíl mezi sbory takové složitosti, jako jsou sněmy mimouherských zemí rakouských, a mezi sbory, jež vycházejí z voleb jednoduchých, jako ve Francii, v Belgii a t. d. Při volbách sborů zákonodárných takovéhoto jednoduchého složení hodí se opět stálý i měnivý počet zástupců skoro stejně dobře. Vzhledem ale k oněm sborům složitým bylo viděti při volbách do sněmu českého, že při volbách sborů velkostatkářských, pak obchodních komor, jakož i při volbách v Praze a vůbec při volbách menších s menším počtem voličů, doporučoval se hned stálý počet zástupců, aby zdvojnásobením zástupců v některém z těchto sborů nemusil hned zdvojnásobiti se počet všech zástupců zemských. Jen při volbách okresů městských a okresů venkovských objevila se jakási vhodnost měnivého počtu zástupců vzhledem k tomu, aby každému volebnímu okresu zůstal jeho, absolutní většinou volený zástupce. Kdyby pak skutečně pro tyto dva sbory volební přijal se měnivý počet zástupců, zakládal by se jeden a tentýž volební řád v některých sborech volicích na stálém a v některých na měnivém počtu zástupců. Kdyby pak dalo se to také provésti, nelze přece pochybovati, že vždy bude hleděti se k tomu, aby každý volební řád co jeden celek zakládal se také celkem buďto na měnivém neb na stálém počtu zástupců, a tu zajisté musí dáti se přednost stálému či pevnému počtu zástupců.

Celkem tedy měnivý počet zástupců vůbec hodil by se jen za jakýsi přechod a za průpravu k tomu, aby časem vymizelo obecné nyní domnění, že každá sebe slabší většina absolutní musí dostati voleného od ní zástupce, i aby všeobecně uvyklo se tomu, že jako

vůbec menší počet hlasů většímu, musí také slabší absolutní většina ustoupiti silnější většině absolutní, a že tedy také slabší většina absolutní musí vedle silnějších takových většin vyjíti na prázdno. Tím přišlo by se také všeobecně k poznání, že ten který volební okres neutrpí tím nižádné újmy, nemá-li právě zvláště zvoleného zástupce svého, když jen při rozdělování zástupců všickni voličové téhož okresu řádně vzati jsou v účet, a když každá strana mezi nimi dostala počtu členů svých přiměřený počet zástupců, byťsi mezi nimi nebyl zrovna ten, jejž oni volili. Konečně pak nastane také všeobecné poznání toho, že volby jsou v jednotlivé okresy rozděleny hlavně přece jen proto, aby každý volič měl co možná nejblíže k volbě, a nikoli snad proto, že by každý okres volební musil nevyhnutelně míti zvláštního svého zástupce. Jakmile však poznání to proklestí si cestu do obecenstva, neb není-li k rozšíření se tohoto poznání žádné průpravní neb přechodní doby vůbec potřebí, pak může pro každou volbu stanoviti se hned stálý či pevný počet zástupců.

Tak zejména není pochybnosti, že voličové v Čechách, když bude jednati se o zavedení spravedlivého výkladu voleb, ihned pochopí, že prospěch jejich nespočívá v tom, aby každý, kdo dostal nadpoloviční většinu hlasů, byl skutečně také zvolen. Může tedy v Čechách pro celý sbor okresů městských i okresů venkovských, i mohl by také při jednoduchém volebním řádu pro celou zem ihned stanoviti se pevný počet zástupců. Při tom může, jako nyní již volba každého poslance říšského děje se v několika městech a okresích, také volba zemských poslanců městských v každém z oněch měst, a taktéž volba poslanců venkovských v každém z oněch okresů, jež společně volí jednoho poslance, konati se zvláště.

V každém takovém místě volebním pak po sčítání hlasů ohlásí se jen, kdo kolik hlasů obdržel, a veškeré spisy volební za obyčejných opatrností zašlou se ústřednímu úřadu volebnímu. Zde sčítá se, mnoho-li voličů v tom kterém sboru volebním skutečně volilo, na mnoho-li voličů toho kterého sboru přijde 1 zástupce, mnoho-li ve volbě jeví se stran, mnoho-li každé straně připadne zástupců, a konečně mnoho-li kdo má hlasů celkem buď ve všech městech neb ve všech okresích, kde vůbec jakých dostal, i nebude více ani řeči o jakési většině nadpoloviční, alebrž budou zvoleni ti, kteříž buď sami pro sebe mají tolik hlasů, na kolik voličů připadá 1 zástupce, neb kteříž na každé straně do toho počtu, co jí zástupců připadne, v řadě po sobě budou vůbec míti nejvíce hlasů.

Každý volební okres tedy bude musit hleděti k tomu, aby kandidat jeho, má-li býti zvolen, dostal nejen nadpoloviční většinu, alebrž co možná nejvíce hlasů, neb při nepatrné většině nadpoloviční mohlo by se vždy ještě státi, že by volený nedostal se mezi zvolené. Ba mohlo by se státi, že by nejen kandidat nepatrné absolutní většiny propadl, alebrž že by kandidat menšiny téhož volebního okresu, kdyby dostal hlasy také v jiných okresích téhož sboru volebního, neb snad i jen hlasy svými v tom jednom okresu

byl zvolen. Z toho pak vyjmouti lze zároveň, že ten neb onen zástupce bude sice moci býti zvolen výhradně aneb z větší části aspoň od voličů jednoho a téhož okresu volebního, a že pak, jako posud, bude moci považovati se v přední řadě jaksi za poslance pro ten který okres. Přes to přese vše ale bude každý zástupce, zvolený ve sboru měst, zástupcem městským vůbec, každý zvolený v okresích venkovských zástupcem okresů venkovských vůbec, a kde volby pro celou zem rozděleny jsou v okresy volební, bude každý kdekoli zvolený zástupcem celé země neb celého národa, neb každý zástupce může býti, a mnohý zajisté také bude volen spojenými hlasy několik okresů volebních.

Proto také, když někdo během volební periody za jakoukoli příčinou přestane býti členem zastupitelstva, může na uprázdněné místo jeho vypsati se zvláštní volba jen tenkráte, když byl výhradně neb aspoň z větší části volen v jistém okresu. Jinak za každého, jenž takto ubude, povolá se do zastupitelstva dle seznamu jeho strany ten, kdo je první na řadě. Nepřináležel-li však odstouplý k žádné straně, zůstane místo jeho uprázdněno až k příštím volbám všeobecným, což zajisté nemá nic povážlivého do sebe ani pro věc, ani pro stranu kteroukoli, a to tím méně, poněvadž případů takových bude velmi po řídku.

Vzhledem k dříve vytknutým pravidlům stran správného výkladu voleb objevila se při uvedených zde příkladech voleb ze života skutečného potřeba zvláštního jakéhosi pravidla jen ještě v tom, kdy a jak dalece volby jednoho a téhož zastupitelstva, rozdělené ve více sborů neb okresů, dají považovati a pojednávati se jako jedna volba celistvá, a tu ukázalo se, že:

1. Co do nutného vyznačení původní většiny voličů každá volba jednoho a téhož zastupitelstva, byťsi rozdělená ve více sborů neb okresů, zůstane vždy volbou jednou, a že tedy netřeba, původní většinu voličů v každém jednotlivém sboru takové volby zvláště vyznačovati.

2. Celkem však volba jednoho a téhož zastupitelstva, rozdělená ve více sborů neb okresů, může jen tenkráte pokládati se za volbu jednu, když voličové všech sborů či okresů jsou sobě rovni nejen co do podmínek práva volicího, alebrž v zásadě aspoň i co do počtu, kolik jich má voliti 1 zástupce. Zejména tedy každá volba jakéhokoli zastupitelstva neb jakékoli jeho části, jež pouze dle počtu zástupců dělí se v právě neb asi tolik sborů či okresů, kolik je zástupců, je vždy volbou jednou a celistvou. Jinak při takových volbách, kde v každém sboru či okresu volí se ponejvíce vždy 1 zástupce, nebylo by zejména při pevném počtu zástupců žádného spravedlivého výkladu volby možno.

Ani při zcela samostatné volbě jednoho jediného, jenž má býti zvolen, jako na příklad při volbě předsedy, není nikterak potřebí většiny nadpoloviční, a ustanovení, že při takové volbě má rozhodnouti jen většina absolutní, vede na mnoze jen k tomu, že většina taková, když nenaskytuje se sama sebou, hledí docíliti se

všemi sebe bídnějšími prostředky. V plném a nezkaleném světle objeví se pravda i při takovýchto volbách jen tenkráte, když při nich rozhodovati bude většina poměrná a zvolen bude ten, kdo vůbec obdrží nejvíce hlasů, třeba neměl většinu hlasů všech hlasujících.

Většina nadpoloviční či absolutní je na svém místě jen tam a tenkráte, kde a kdy má rozhodovati se o věci, čili o tom, který náhled v té které společnosti lidské má přijíti k platnosti a k provedení v životě skutečném. Takové mínění totiž musí míti pro sebe a za sebou většinu celé společnosti, neb jen v tom jeví se potřebná moc a tedy vůbec možnost k jeho provedení. Tu nestačila by sebe větší jen poměrná většina, neb kdyby na příklad v společnosti 1000 lidí bylo 400 pro jeden, 300 pro jiný a ostatních 300 opět pro jiný náhled a kdyby první náhled měl platiti na základě většiny poměrné, mohly by se obě druhé strany spojiti a převahou 600 proti 400 provedení onoho náhledu zmařiti. Jako tedy při volbách osob jen poměrná, tak při rozhodování o věci hodí se jen nadpoloviční neb absolutní většina, neb jen tato poskytuje potřebnou a sice, čím větší je, tím bezpečnější záruku moci k provedení toho, co ve věci usneslo se.

Tím byly by podány hlavní rysy správného výkladu voleb dle stran, i nelze tuším pochybovati o tom, že tento výklad voleb vyhovuje všem požadavkům práva a spravedlnosti. Avšak výklad ten, v čemž hlavně také jeví se pravdivost jeho, je tak jednoduchý, že okamžitému jeho upotřebení v životě skutečném, pokud je dobrá vůle k tomu, není pranic na překážku. Jen nepatrných několik změn ve volebních řádech rozličných společností lidských, a nyní kusá, nespravedlivá jejich zastupitelstva stanou se plným pravdivým jich obrazem. Hlavní tyto změny v posavadních volebních řádech obmezují se na to, aby:

1. vynechalo se obyčejné všude ustanovení, že »zvoleni jsou ti, kdož obdrželi nadpoloviční čili absolutní většinu hlasů«, i aby

2. na příslušném místě přijalo se ustanovení následující: »*Ústřední úřad volební, když došly ho veškeré spisy volební, má sčítati veškeré voliče jednoho a téhož celku volebního, kteří skutečně volili, a vypočísti, na mnoholi voličů připadá 1 zástupce; dále pak vyšetřiti, mnoholi kandidatů, a mnoholi mezi nimi rozličných stran objevilo se při volbě, mnoholi na každého kandidata zvláště, a mnoholi na všecky kandidaty každé strany připadá hlasů a voličů, i mnoholi dle toho na každou stranu připadá zástupců. Zvoleni jsou ti:*

1. kteří nepřináležejíce k žádné straně, obdrželi tolik hlasů, na kolik voličů připadá 1 zástupce, a

2. ti z každé strany, kteříž do počtu toho, kolik zástupců straně jejich připadá, mají na straně své v řadě po sobě nejvíce hlasů.«

Tolik v hlavní věci stačí, aby nynější strannické řády volební proměnily se ve všem stranám spravedlivé a tudíž nestranné. Při

volebním řádu pro zemský sněm český zejména může celá tato změna provésti se beze všeho dotknutí se § 3. řízení zemského. Jestliže však na vzdor vší jednoduchosti své pravda ve velkých a tudíž více méně těžce pohybných sborech zákonodárných neprorazí hned na první své ozvání se, nelze přece nikterak pochybovati o tom, že výklad voleb dle stran nezvratnou pravdivostí, všestrannou spravedlností a při tom úplnou jednoduchostí svou bez odporu hned prorazí si cestu do veškerého zřízení spolkového, a neodolatelné této moci v životě ústavním a veřejném vůbec za nedlouho zajisté volky nevolky bude musit pokořiti se nejen váhavost, alebrž i zlá vůle, jež by snad v tom neb onom sboru zákonodárném vzpírala se proti nezbytnému konečně vítězství práva a spravedlnosti.

VI.

Účinky spravedlivého výkladu voleb na povšechný život veřejný.

Není možno v mezích pojednání tomuto vytknutých chtíti až do vyčerpání snad probírati a vylíčiti veškeré účinky a následky, jež bude míti zavedení správného výkladu voleb zástupců v životě ústavním a v životě veřejném vůbec, i není toho také pro ony, kdož sami účastní se záležitostí veřejných, ani potřebí. Jen pro onu část čtenářů tedy, kteříž dle povolání svého nemohou sami zvláště obírati se tou neb onou otázkou života veřejného, budiž zde v hlavních rysech naznačeno, kterak provedení spravedlivého výkladu voleb zástupců v skutečnosti bude působiti na veškeré stránky života veřejného a zejména ústavního, i kterak zvláště bude to účinkovati předně na voliče a na kandidaty při volbách zástupců veřejných, dále na vedení agitace a zápasu volebního vůbec, jakož i na strany a jejich celé zřízení; pak na tvářnost zastupitelstev veřejných a na celé jejich jednání, jakož i na vládu ze zastupitelstev těchto vycházející, i na zastupitelskou soustavu vládní vůbec, a konečně také na veškeren život spolkový.

Jest nyní všeobecnou takřka stížností v životě ústavním, že velká část občanů je velmi lhostejna, a že zvláště v počtu na mnoze až povážlivém neúčastní se voleb zástupců veřejných všelikého druhu. Spravedlivým výkladem voleb zvýší se účastenství voličů v míře takové, že vyjma úplné nevědomce nikdo zajisté neopomine, použiti svého práva volebního. Každý volič, který přiznává se k nějaké straně, bude si toho vědom, že hlas jeho nikdy není ztracen a zahozen, alebrž že hlasem svým, třeba neprorazil zvláštního kandidata svého, prospěje vždy přece straně své tak dalece,

aby měla větší počet voličů a dostala tedy více zástupců. Takto nebude moci mysliti si a omlouvati se sám u sebe ani volič většiny tím, že i bez něho bude absolutní většina pro kandidata strany jeho, a že nezáleží tedy na tom, bude-li ta většina o hlas silnější neb slabší; ani volič menšiny tím, že kandidat strany jeho bez toho propadne, a že on mu svým hlasem nepomůže. Naléhat arci také nyní každá a zejména strana nalézající se v menšině na to, aby její voličové přece jen šli k volbě všickni a dokázali tak sílu strany. Avšak smutná to zajisté pobudka pro voliče, choditi k volbě po dlouhá snad léta jen k vůli tomu, aby měřila se síla jedné strany proti straně druhé, a s jinou chutí půjde každý voliti, ba zcela jinak bude volič v svědomí svém cítiti se zavázána, účastniti se volby, když bude věděti, že hlasem svým na každý způsob pomáhá straně své k většímu počtu zástupců, a že naopak zanedbáním volby může stranu svou o zástupce připraviti. Mimo to bude také každá strana, vědouc, že na počtu voličů závisí počet její zástupců, zcela jinak ještě než posud přihlížeti k tomu, aby každý z voličů, kdo hlásí se k ní, také pro ni hlasoval.

Takovýmto způsobem zajisté počet oněch, kteříž k volbě nedostaví se, a kterýchž dosud v průměru bývá nejméně čtvrtina, ne-li třetina, stane se velmi nepatrným. Výklad voleb dle stran tedy sám v sobě chová nejmocnější pobudku pro voliče každé strany, aby každý z nich vždy k volbě se dostavil, a to zajisté je také nejpádnějším dokladem správnosti jeho.

Zároveň ale nejlépe jeví se tu zvrácenost a zbytečnost onoho učení, dle něhož právo volicí je jakýmsi úřadem, od státu na voliče vzneseným, a dle něhož tedy volič k jeho vykonání může býti také donucen. Byla by to věru roztomilá ústavnost a svoboda vůbec, jež octla by se v těchto koncích. Právo voliti je zajisté právem v přísném smyslu slova, jehož použiti či nepoužiti musí oprávněnému vždy býti ponecháno na vůli a kteréž oprávněný nejen neobdržel od státu jako nějaký úřad, alebrž kteréhož naopak může použiti proti státní vládě a sice dle uznání svého buďto hlasováním proti ní neb také zdržením se hlasování vůbec, čímž hlavně a zcela v mezích zákonných za jistých poměrů může jeviti se odpor trpný. Všeliké jiné nucení voliče k volbě, než jaké leží ve vnitřní povaze správně vykládané volby samé, bylo by nejkrutějším bezprávím a pravým despotismem, a že právě ve výkladu voleb dle stran jeví se toho zbytečnost a bezprávnost, jest opět novým velezávažným dokladem správnosti výkladu toho.

Avšak i vzhledem k voličům takovým, kteří nejdou a nechtí tedy hlasovati se žádnou stranou, zvýší se účastenství ve volbách. Velký a snad největší počet takovýchto voličů nestraní se volby proto, že by vůbec nezáleželo jim pranic na věcech veřejných; avšak oni vědí, že v okresu tom, v kterém mají voliti, by kandidata svého na žádný způsob neprosadili, z kandidatů všech stran ale žádný není dle smyslu jejich, a proto tedy nejdou k volbě. Za správného výkladu voleb ale může kandidat, jehož oni si přejí,

dostati hlasy nejen v okresu, kde oni volí, alebrž i v jiných okresích k té volbě co celku přináležejících, a může tak hlasy ze všech těchto okresů v jedno sčítanými býti také zvolen. Tak tedy všickni tací voličové při výkladu voleb dle stran jsou sproštěni odporné jim posavadní nutnosti, aby volili, nechtí-li vůbec marně voliti, s tou neb onou stranou; oni nemusí, jak na mnoze bytsi často bezdůvodně vede se na to stížnost, dáti se terrorisovat tou neb onou stranou či vůdcem jejím, ba mají možnost, prosaditi sami kandidata svého, a proto také súčastní se volby.

Než ani voličové, kteří přiznávají se k nějaké straně, nebudou otrocky vázáni na kandidatní listinu strany své. Nesouhlasí-li s tím neb oním kandidatem navrženým od strany své, mohou zcela pokojně voliti jiného, dle přesvědčení jejich způsobilejšího, neb hlas jejich proto přece bude počítati se straně jejich, a následek jejich samostatného volení může býti jen ten, že snad místo kandidata, pro nějž nehlasovali, bude volen jiný, jenž ale také bude přívržencem strany jejich.

Výkladem voleb dle stran tedy zvýší se horlivost voličů u vykonávání práva volebního zajisté co nejvíce možná, i rozmnoží se počet voličů skutečně volících, zároveň ale poskytne se všem voličům úplná svoboda, aby každý z nich dle přesvědčení svého mohl voliti buďto s tou neb onou stranou, neb dle libosti také se žádnou z nich, alebrž toho neb ty, jež on sám uznává za nejzpůsobilejší.

Avšak nejen počet skutečných voličů, výkladem voleb dle stran rozmnoží se také počet kandidatů způsobilých a obecně vážených. Nelze popírati, že je mnoho osob, vynikajících v tom neb onom oboru života společenského, kteréž by byly nejen vydatnou podporou, alebrž i okrasou sboru zákonodárného, kteréž ale straní se ho často jen proto, že nechtí dostati se tam jen pomocí té neb oné strany, aneb prodírati se proudem obyčejné a často velmi nemilé agitace. Při správném výkladu voleb mohou takové osoby, jež zajisté budou známy po celé zemi neb říši, třeba nebyly zvoleny v okresu jednom, dostati ve více okresích dohromady tolik hlasů, co jich je potřebí, aby byly zvoleny, i mohou tedy zcela dobře vystoupiti co kandidaté sami o sobě, aniž by se napřed již musili zavázati té neb oné straně. Mimo to však může každé straně, jak v předcházejícím bylo viděti, přihoditi se, že k doplnění připadajícího na ni počtu zástupců musí jeden neb i několik jejích členů dle řádného seznamu jejího přímo povoláno býti do zastupitelstva. Takovým způsobem zajisté mnohá z výše naznačených osob, když by nemusila podstoupiti nepříjemnosti volby, dala by získati se pro sbor zákonodárný, a každá z nich také z předu již spíše bude přistupovati k té neb oné straně, když bude věděti, že jménem strany své také bez volby může dostati se do zastupitelstva. Strana sama však nabude takto možnosti, zvláštním silám svým poskytnouti také zvláštního vyznamenání, a postaviti je v seznamu svých kandidatů na místo takové, aby v naskytujícím se případu byli

do zastupitelstva povoláni. Konečně ale také celý způsob volební agitace za správného výkladu voleb, jak hned z následujícího lze viděti, změní se tak, že nikdo, jenž vůbec snad neleká se vystoupení veřejného, nebude míti příčiny straniti se zápasu volebního, a tak tedy všeliké takové povahy choulostivé budou zajisté mnohem více než posud vystupovat jako kandidaté při volbách zástupců veřejných.

Co do agitace volební sluší především míti na zřeteli, že volby za správného jich výkladu budou skutečně tím, čím mají býti, totiž jen rozstoupením se voličů v strany, aby každá z nich dle počtu členů svých dostala patřící jí počet zástupců. Bude tedy sice dále ještě každá strana hledět získati co možná nejvíce voličů, aby dle toho také dostala nejvíce zástupců. Avšak nebude pak jako nyní pro jeden hlas neb pro několik málo hlasů více neb méně tu či tam také již pro tu neb onu stranu vše vyhráno či prohráno, a každá strana, byťsi octla se v menšině, dostane přece počtu voličů svých přiměřený počet zástupců. Čím více pak čítá menšina voličů, tím více musí dostati zástupců, a je-li snad menšina bez mála rovna většině, dostane také skoro tolik zástupců jako tato, ba při volbě rozdělené může státi se, že v jednotlivých sborech menšina dostane právě tolik zástupců co většina. Při takovýchto vyhlídkách zajisté nepovede se jako nyní při žádné volbě více boj na život i na smrt, i nebude používati se všech možných prostředků čestných i nečestných, dovolených i nedovolených, aby jen získal se jediný ten hlas neb aby získalo se několik těch hlasů, kteříž mají rozhodnouti, je-li vše anebo nic. K nečestné takové agitaci nepropůjčí se již žádný poněkud jen slušný člověk, když bude věděti, že straně jeho přislušící počet zástupců na žádný způsob neujde, a že tedy volbou zástupců nerozhoduje se jako nyní aspoň z větší části také již o těch věcech samých, o kterých vlastně mají jednati a rozhodovati teprve zástupcové zvolení. Mimo to je možno, že kandidat menšiny v tom neb onom okresu dostane také ještě hlasy v okresích jiných, a že pomocí těchto bude zvolen, i není tedy ani potřebí, chtít stůj co stůj prosaditi jej v okresu jednom. Ba je konečně možno, že kandidat menšiny právě jen těmi hlasy menšiny v jednom okresu bude zvolen, i bylo by tedy nejen zpozdilé, alebrž věru až směšné, kdyby někdo, jako nyní se děje, jal se bouřiti zemi a nebe, aby jen pro kandidata strany své získal o hlas neb o několik hlasů více. Tak správný výklad voleb umírní zápas volební, a uvede jej v meze slušnosti, i nebude se ho nikdo již musit straniti pro panující v něm bezohlednost neb dokonce snad surovost.

Již z toho, co posud bylo pověděno o působení správného výkladu voleb na voliče, na kandidaty a na zápas volební, bylo také lze pozorovati nezbytné působení jeho na vnitřní zřízení stran. Jest ale vůbec také na bíledni, že správný výklad voleb ihned a co nejdokonaleji dovede toho, po čem v státech, kde život ústavní netrvá ještě dlouho, marně posud touží se, aby totiž jako v An-

glicku a v Americe utvořily se velké, pevně zřízené a tedy mocné strany politické. Již v tom, že každá strana při každých volbách bude musit hledět vystoupiti v plném počtu svém, jeví se také nutnost pevného jejího zřízení tak, aby v každém okamžení byla pohotova do posledního muže svého. Mimo to však také zhotovení a předkládání ústřednímu úřadu volebnímu řádného seznamu všech oněch jejích členů, kteříž jsou neb vůbec mohou býti kandidováni neb povoláni do zastupitelstva, činí pevné jich zřízení nutností takřka zákonní.

Byťsi také, jak výše k tomu poukázáno, sem i tam objevili se tací živlové, kteříž snad nechtěli by podvoliti se kázni strany kterékoli, největší část občanů zajisté nahledne vždy velkou výhodu, ba nezbytnou nutnost společenského jednání v řádně zřízených stranách, a mudrlantů takových, kteří vždy a vše chtějí míti jen po svém, bude vždy jen malý počet jako na výstrahu, kam by došla společnost lidská, kdyby všickni její členové byli takovými samotáři. Ovšem ale pevně seřaděný a sebevědomý šik té i oné strany nedá si líbiti, aby, jak nyní namnoze děje se, kterýkoli, byťsi nejslavnější člen, neb několik předních členů jeho v rozhodném okamžení na slepo chtěli jej jako loutku postrkovati napřed aneb nazad, v pravo aneb v levo. Nebudou tedy tak zvaní vůdcové stran jejich samovládci, alebrž každá strana dříve, než v té neb oné věci nadejde okamžení rozhodné, bude chtít v plném počtu svém čili v sjezdu valném býti slyšána, a sama usnésti se o hlavním aspoň směru pohybů svých.

Také při navrhování kandidatů k volbám přestane libovůle a protekce jednotlivců a zejména vůdců rozličných stran. Řádně zřízená strana bude míti ve všech volebních okresích zvláštní sbory důvěrníků, jež sboru ústřednímu vytknou kandidaty, pro ten či onen okres nejzpůsobilejší. Důvěrníci každé strany však budou musit vždy míti na zřeteli, že každý člen strany má úplně na vůli, když by mu navržený kandidat nevyhověl, voliti jiného, dle uznání jeho způsobilejšího. Budou tedy důvěrníci každé strany nuceni, navrhovati vždy a všude jen co možná nejzpůsobilejší kandidaty, aby také skutečně volilo se dle jejich návrhu.

Mimo to utvoří se také uvnitř každé strany zvláštní kruhy členů jejích dle jednotlivých oborů společenských, kterýmž ti neb oni z nich náležejí; a když kterýkoli z takovýchto kruhů bude čítati tolik voličů, na kolik jich asi připadne 1 zástupce, může kruh ten vším právem žádati, aby strana navrhla mu kandidata toho, jejž on si sám naznačí. Strana však žádosti takové musí vyhověti, neb jinak každý takový kruh může samostatně postavit si kandidata svého a jej také volit. Takovým způsobem pak utvoří se časem samo sebou »*zastoupení dle zájmů*«, nikoli však uměle sestavené, kusé a namnoze snad již přežilé, alebrž přirozeně vyvinující se dle pravé potřeby každé doby, a tudíž každé době přiměřené i pro dobu svou vždy úplné a dokonalé. Tu pak zejména také stav dělnický nejrychleji může dojíti náležejícího mu zastoupení, neb tu

nelze namítati, že by stav ten mohl všecky ostatní stavy potlačiti, poněvadž každý stav musí vždy dostati počet zástupců, přiměřený počtu jeho voličů. Ostatně nelze o této otázce jednati zde obšírněji, a musí řešení její ponechati se zvláštní úvaze.

Konečně pak správný výklad voleb bude také působiti k tomu, aby všude, kde za jakoukoli příčinou nemohla dosud utvořiti se strana střední, utvořila a zřídila se také mocná strana taková. Největší část oněch namnoze zajisté výtečných živlů každé společnosti lidské, o nichž dříve již se pravilo, že posud vyhýbali se krutému nezřídka zápasu volebnímu, stane se, jakmile vstoupí v činnost politickou, pevným zárodkem mocné strany střední, a sice ne jako dosud obyčejně jen vládní, alebrž samostatné, a proto také u všech ostatních stran vždy vážené. Strana taková bude pak stálým mířitelem mezi oběma stranami krajními, tak že jevící se mezi nimi odpory vždy klidně rozřeší se, i nebude moc vládní nikdy náhlými skoky potáceti se od jedné z obou krajních stran k druhé, a podobné zjevy, jakéž skoro již po celé půl století pozorovati jest v zubožením Španělsku, stanou se takřka nemožnými.

Jakož ale na strany a jich zřízení, tak nevyhnutelně bude a musí správný výklad voleb jeviti také mocný vliv svůj na tvářnost a zřízenost celého zastupitelstva a na veškeré jeho jednání. Bylo dříve již poukázáno k tomu, kterak zastupitelstvo na základě správného výkladu voleb bude na všechny strany úplně spravedlivým a tedy také úplně pravdivým obrazem společnosti lidské, již zastupuje, a kterak většina v každém zastupitelstvu bude skutečně také míti za sebou většinu národa, i nebude již jakákoli menšina v národě moci uměle nadmouti se na většinu. Zejména pak všeliké umělé sestavování volebních okresů ve prospěch jedné a na újmu druhé strany, ať politické ať národní, mine se s účelem a stane se tedy zbytečným, *v čemž patrně jeví se hlavní základ skutečného provedení rovnoprávnosti národní.* Následkem toho všeho ale bude také všeliké jednání zastupitelstva mírnější, klidnější a důstojnější než dosud, neb v žádné straně nebude vříti a tudíž nikdy v jednání jakémkoli neprojeví se tajná zášť na to, že jí volbou bylo ukřivděno; pročež veškeré rokování bude vždy jen věcné, a nikdy nevybočí v trapné obviňování jedné strany druhou. Skutečná většina také nikdy nebude přeceňovati se, a pokud bude mocnou, nebude malicherně žárlivou, alebrž velkomyslnou naproti menšinám; když ale bude vedle sebe viděti menšinu sobě skoro rovnou, bude pamětliva toho, že co nevidět sama snad octne se v menšině, i bude tedy chovati se k této tak, jak sama bude chtít, aby tato co většina chovala se k ní. Většina konečně nebude v žádném zastupitelstvu, jako nyní viděti lze, panovati sama tak bezpečně a pohodlně, aby třeba jen polovice neb ještě méně jejích členů navštěvovalo schůze zastupitelstva, i aby takto všecka moc v zastupitelstvu dostala se do rukou několika jen osob, jež právě po ní baží. Poněvadž menšina neb menšiny budou vždy řádně zastoupeny, a zajisté také pilně účastniti se schůzí zastupitelstva, bude také většina musit vždy

v plném počtu býti na stráži, aby nebyla překvapena, a tak bude o všem všudy, jak sluší a patří, rokovati a rozhodovati skutečně vždy většina všech zástupců národa, a nejen nepatrný poměrně jakýsi jich hlouček.

Pevná tato zřízenost stran v národě i v zastupitelstvu musí pak nevyhnutelně také rozhodný míti vliv na zřízení vlády a všeliké její jednání. Nebude v státech ústavních žádný mocnář nikdy ani na okamžení v pochybnostech, z které strany vyhlednouti by si měl toho, jemuž by svěřiti chtěl sestavení vlády, a tento, poněvadž bezpochyby téměř všecky přední síly všech oborů povolání lidského budou v zastupitelstvu, nebude nikdy v rozpacích o způsobilé k vládě osobnosti všeho druhu. Vláda pak jednou sestavená bude vždy bezpečně moci opírati se o většinu v zastupitelstvu, i nebude nikdy v nemilém postavení takovém, aby jednajíc ve smyslu většiny v zastupitelstvu měla proti sobě většinu v národě. Od volby k volbě bude celé zastupitelstvo pro vládu vždy věrným zrcadlem toho, kterak a v čem mění se potřeby a přání lidu zastoupeného, a tak vláda, kteréž skutečně půjde o blaho lidu, bude úloze své vždy moci dostáti, i nebude již žádných převratů násilných ani shora ani zdola.

Tím ale také vládní soustava zastupitelská neb representativní vůbec nabude nové, nezhubné síly životní a trvalého svého zabezpečení pro všecku budoucnost. Lživé na mnoze poměry, jež nyní jeví se v nejednom státu ústavním, a celou soustavu zastupitelskou vrhají v nevážnost a nedůvěru, musí ustoupiti úplné pravdivosti ve všech poměrech různých stran mezi sebou i všech jich k vládě. V ústavnosti však zakládající se všestranně na právu a pravdě nebude již oněch neustálých třenic ani mezi rozhodujícími činiteli vlády, ani mezi jednotlivými stranami zastupitelstva, jež bohužel dosud v některých státech po dlouhá léta nedopřály občanstvu takřka ani okamžení klidného oddechu, a k nimž nepřátelé vší svobody škodolibě stále poukazují, aby lidem pohodlnější povahy a obmezenějšího rozhledu politického zošklivili všelikou ústavnost a vehnali je zpět v náruč svého poručnictví vzhledem k záležitostem státním i církevním. Za spravedlivého výkladu voleb pojednou a na vždy umlkne děsné kulichání všech takových sejčků, a z kořene vyvrácena bude výčitka, že ústavnost neb parlamentarismus, neb jakýkoli název tomu kdo udílí, je jen pramenem neustálých sporů a rvaček v společnosti lidské.

Za tím účelem však musí výklad voleb dle stran dokázati, a zajisté také dokáže předně a hlavně blahodárnou působnost svou, jak výše již bylo vytknuto, na veškeren život spolkový. Také ve všech spolcích více méně jeví se smutné toho následky, že absolutní většina panuje posud neobmezeně nad každou menšinou sebe značnější, i bude také jednání ve všech spolcích mnohem klidnější a vydatnější, když ve výkonných jejich výborech vedle většiny bude poměrně zastoupena také každá menšina. Netřeba pak zvláště ještě poukazovati k spolkům, kde posud absolutní většina měla

takřka právo libovolně vládnouti i sáčkem menšiny. Nahledne zajisté každý, kterak zatne se žíla znemravnělosti, jež zahnízdila se v spolcích takových, když v správní radě takových spolků, jakmile v lůně jejich členů za jakoukoli příčinou vzniknou různá mínění, každé takové mínění bude moci také dodělati se přiměřeného zastoupení. Tím naprosto odumřelá nyní důvěra k všelikým podnikům rozsáhlejším na novo opět oživne, a tak správný výklad voleb i co do obchodu a průmyslu stane se základem a to bezpečným základem nového ruchu společenského.

Výklad voleb ale, jenž takto nejen v životě politickém, alebrž ve všech oborech života společenského na všechny strany působí co nejblahodárněji, zajisté také zakládá se v pravdě, a tedy sám také je pravým.

VII.

Posouzení posavadních návrhů na zastoupení poměrné.

Bezpráví, jež zahrnuje v sobě rozhodování voleb většinou absolutní, bylo v starších státech ústavních dávno již pozorováno, a v Anglicku již r. 1788 vévoda z Richmondu (čti: Ričmendu) návrhu svému na opravu volební položil za základ, že počet všech voličů má děliti se počtem všech zástupců, a tak stanoviti se, na mnoholi voličů přijde 1 zástupce. Návrh ten však neměl tenkráte žádného výsledku, a od té doby o záležitosti té nebylo již jednáno, až r. 1857 Tomáš *Hare* (čti: Hér) vydal v Londýně spisek, nadepsaný: »The machinery of representation« čili: »Ústrojí zastupitelské«, a čelící k tomu, aby o volbách zástupců nerozhodovala většina absolutní, alebrž aby o nich, jak tomu chtěl již vévoda z Richmondu, rozhodovalo se dle toho, na kolik voličů připadá 1 zástupce. V té době byly zlořády, způsobené absolutním panstvím většiny absolutní, již tak velké a tak citelné, že spisek Hareův obrátil na sebe všeobecnou pozornost nejen v Anglicku, alebrž ve všech téměř státech ústavních v Evropě, Americe i Australii. Od té doby také utvořilo se 7 spolků mužů učených a politiků výtečných, totiž *v Londýně, v Ženevě, v Neuchatelu, v Zurychu, v Římě, v Newyorku a v Chicagu,* jež vesměs všecku svou činnost výhradně věnují tomu, aby nalezl se nejvhodnější způsob, jakýmž zrušilo by se zlořádné panství absolutní většiny při volbách zástupců veřejných, a zabezpečilo se všem voličům skutečné stejné zastoupení. V kantonu Ženevském ve Švýcarech pak, jakož i v samém Anglicku a v některých státech spojených obcí Severoamerických došlo to již také k praktickým pokusům, a v Brasilii i v Australii k velmi vážnému jednání v zákonodárných sborech, k čemuž ke

všemu hlavně zavdal podnět výše dotčený spisek Hareův, jenž r. 1873 vyšel ve čtvrtém, na silnou knihu vzrostlém vydání pod nápisem: »The election of representatives parliamentary and municipial« čili: »Volba zástupců sněmovních i obecních«. Mezi tím pak také mnozí z nejpřednějších politiků a státníků všech národů co do zásady aspoň neb i co do provedení jejího uznali nutnost volební opravy ve smyslu Angličana Harea, neb sami v tom směru činili zvláštní návrhy své, jakož zejména mezi Angličany: *Lord John Russel, Earl Grey* a *Stuart Mill;* mezi Francouzi: *Emil Girardin* a *Laboulaye* a mezi Němci: *Rob. Mohl* a *Bluntschli.* Z toho lze poznati, jak veliká důležitost ve veškerém světě ústavním přikládá se otázce, o které zde se jedná, pročež nebude zajisté od místa, uvésti zde všeliké pokusy, jež staly se posud k jejímu rozřešení, a posouditi i srovnati je s výkladem voleb dle stran, jak v tomto pojednání je stanoven. První místo mezi těmito pokusy zaujímá návrh zřízení volebního od Harea, pročež také o něm nejdříve budiž zde pojednáno.

Celá volební soustava Hareova, hledí-li se pouze k věci hlavní, zakládá se jen v zásadě, že *volen je ten, kdo obdržel tolik hlasů, na kolik voličů skutečně volivších přijde 1 zástupce.* Tato zásada pak provádí se výhradně jen vzhledem *k jednotlivým osobám.* Mají se tedy sčítati vždy jen hlasy, jež ta neb ona *jednotlivá osoba* dostala v jednom neb více volebních okresích celé země, a jakmile je těch hlasů tolik, na kolik voličů přichází 1 zástupce, je osoba ta zvolena. Přihlédněmež pak na příkladu, jehož užívá Hare sám, k jakým dle toho dojde se výsledkům.

V Anglicku bylo r. 1857 všech oprávněných voličů pro parlament 1,227.274, a sněmovna poslanců toho parlamentu skládala se ze 654 členů volených. Připadl tedy na 1876 voličů 1 zástupce, a byl by volen, kdo obdržel 1876 hlasů. Kdyby pak náhodou stalo se u 300 kandidatů, že by každý z nich ať v jednom ať ve více okresích obdržel zrovna 1876 hlasů, bylo by tím 562.800 hlasů či voličů odbyto zcela řádně tak, že by každý z nich byl zastoupen tou osobou, již volil. Avšak zbývalo by ještě 664.474 hlasů či voličů, mezi kteréž rozděliti se má 354 členů parlamentu, kteréž ale dle výsledku voleb dělí se, jak Hare sám připouští za příklad, mezi 1500 kandidatů, z nichž žádný již nemá potřebných 1876 hlasů, aby byl zvolen. Tu má dle Harea rozhodovati většina poměrná, a mají zvoleni býti ti, kdož v řadě po sobě mají nejvíce hlasů. Poněvadž ale zbývá vybrati jen ještě 354 členy parlamentu, musí 1146 kandidatů vyjíti na prázdno, čili hlasy jejich přenášejí se na oněch 354, aby na každého z těchto připadlo průměrně 1876 voličů. Jakým právem ale děje se zde toto přenášení hlasů čili voličů z kandidatů jedněch na druhé? Hare neví, a zásadně nechce v soustavě své volební věděti pranic o tom, zdali k nějaké a k jaké straně náleží kterýkoli ze všech kandidatů. Jak tudíž, kdyby oněch 354 kandidatů, kteříž mají býti prohlášeni za zvoleny, byli sami Toryové, těch 1146 kandidátů však, jichž hlasy mají oněm na vý-

pomoc býti přičteny, by byli samí Whigové aneb naopak, dali by si jedni neb druzí líbiti takové přičítání svých hlasů protivníkům svým politickým, a bylo by to vůbec dovoleno po právu a spravedlnosti?

Hare chce odstraniti křiklavé bezpráví při nynějších volbách, že totiž menšina odkazuje se na zástupce voleného většinou, a soustava jeho volební vede, a sice možná ještě v mnohem větší míře, zrovna v tytéž konce. V příkladu zde uvedeném totiž předpokládá se, že celých 300 zástupců je šťastně zvoleno potřebným počtem 1876 hlasů, jistotu toho však soustava páně Hareova nepodává nižádnou, a může tedy také přihoditi se, že snad jen 100 neb ještě méně zástupců by bylo řádně zvoleno potřebným počtem hlasů, a že všech ostatních 554 zástupců musilo by stanoviti se většinou poměrnou, i že by kandidatů na to bylo snad čtyry- a vícekráte tolik. Tu by patrně volba z největší části zakládala se na bezpráví, jemuž v soustavě Hareově nelze nikterak odpomoci, neb v soustavě té neví a zásadně nesmí nic věděti se o tom, jsou-li kteří a kteří kandidaté co do politického smýšlení svého jsou veličinami stejnorodými, a proto *ve volební soustavě té nesmí vůbec díti se žádné od voličů samých nenaznačené přenášení hlasů z kandidátů jedněch na druhé,* jakéž arci může se díti při vykládání voleb dle stran. Výsledek volby dle oné soustavy byl by jen tenkráte správný, kdyby všickni voličové sami vždy rozdělili se o všecky kandidaty tak, jak je vypočteno, čili dle příkladu zde uvedeného, kdyby všech těch 1,227.274 voličů samo sebou rozdělilo se mezi 654 zástupců tak, že by na každého zástupce připadlo 1876 hlasů. Toho však, vyjma šťastnou náhodou, jež během několika set tisíc let snad jednou by se objevila, nelze dosíci nijakým způsobem jiným bez nucení voličů, a proto Hareovo zastoupení dle osob je se stanoviska práva a spravedlnosti naprostou nemožností.

Avšak volební soustava na základě jednotlivých osob nevyhovuje také ještě v jiném ohledu veledůležitém. Každá volba zástupců veřejných totiž má býti zřízením základní moci té které společnosti lidské, jakož také viděli jsme, že z voleb dle stran vychází každá z těchto v plné moci své, jakéž na tu dobu požívá v lidu, z čehož ihned také jeví se moc, v té které společnosti lidské na ten čas rozhodující. Ve volební soustavě Hareově ale vycházejí z voleb samé osoby jednotlivé, mezi nimiž není pražádného spojení, a kteréž tedy v tom okamžení, v kterém jsou zvoleny, nepředstavují pražádnou moc, alebrž naopak činí velmi trapný dojem největší rozdrobenosti. Je arci pravda, že dříve neb později, jakmile zvolení zástupcové začnou scházeti a poznávati se vespolek, objeví se mezi nimi také moment moci, avšak žádná společnost lidská nebude zajisté chtíti a nemá vzhledem k tomu trvati po delší snad dobu v nejistotě, neb po celou tu dobu panovalo by v celé společnosti také ono rozčilení a napnutí, jakéž panuje nyní mezi volbami, co zajisté není nikterak žádoucno. Proti tomu pak nepadá pranic na váhu, když na odůvodnění voleb dle jednotlivých osob opět a opět

klade se hlavní důraz na to, že jen takovým způsobem voleb dána je možnost, aby zastoupeny byly všecky různé náhledy o věcech veřejných, jež vyskytují se v té které společnosti lidské. Nezáleží daleko tolik na tom, aby všecky různé náhledy o záležitostech veřejných, jež objevují se v té které společnosti lidské, měly také v zastupitelstvu jejím zvláštního svého zástupce, jako záleží hlavně a přede vším na tom, aby ty z různých těch náhledů, kteréž mají největší přívrženstvo v lidu a tedy na ten čas aspoň největší moc, byly v zastupitelstvu co možná nejsprávněji zastoupeny v poměru tom, v jakémž panují v lidu samém. Ostatní ještě méně rozšířené náhledy, jsou-li skutečně důležity, najdou v zastupitelstvu, byťsi neměly tam zvláštního zástupce svého, vždy přece nějaké tlumočníky a obhájce. Mimo to však každý náhled, jenž má pro sebe aspoň tolik voličů, na kolik připadá 1 zástupce, může v zastupitelstvu také při volbách dle stran míti zvláštního zástupce svého, a více nepřipouští Hare sám ani při volbách dle jednotlivých osob, i nemůže také nikdo rozumný žádati. Který náhled totiž nemá v celé společnosti lidské ani tolik voličů pro sebe, na kolik připadá 1 zástupce, nemá právě ještě tolik moci, aby zřízení společnosti, byťsi jen prostředkem jednoho jediného zástupce, mohlo na něm zakládati se, a musí tudíž vyčkati času, až k moci té dospěje.

Soustava volební na základě jednotlivých osob nemůže tedy obstáti ani vzhledem k požadavkům práva a spravedlnosti, ani vzhledem k potřebám politickým, a je tím již co do povahy své vnitřní na dobro nemožnou. Mimo to však soustava ta rovněž také proto, že chce měřítko spravedlnosti klásti zvláště na každou jednotlivou osobu, jež má býti zvolena, vede v provedení svém k takovým obtížím a zápletkám, že tyto, jak nyní již více než patnáctiletá zkušenost dosvědčuje, samy o sobě hned na první pohled zaleknou a odstrašují každého, kdo nemá právě nezvratné přesvědčení o nutnosti věci, o niž se při tom jedná.

Aby při volbě rozdělené na tolik okresů volebních, kolik má voliti se zástupců, tak že každý okres volí jen jednoho neb několik zástupců, na žádného kandidata nesoustředilo se více hlasů, než každý jich právě potřebuje, aby byl zvolen, navrhuje Hare, aby každý volič, ač má voliti jen jednu osobu, na hlasovacím lístku svém napsal dle libosti více osob a sice po přednosti tak, aby v případu, že by na jeho lístku, když při sčítání hlasů na něj dojde, prvně jmenovaná osoba měla již dosti hlasů, hlas jeho čítal se na jeho lístku naznačené osobě druhé, a kdyby také tato druhá již měla dost hlasů, tedy třetí atd. Myšlenka tato má sice na první pohled mnoho vábného do sebe, avšak způsob, jakýmž pak díti se má skrutinium čili sčítání hlasů vzhledem k jednotlivým kandidatům, jeví se býti tak nesnadným, že Hare sám ani neodvážil se na to ukázati, kterak *dle přesných* pravidel rozumových takové skrutinium má i *musí* díti se, alebrž po více než 15 let již a ještě ve čtvrtém vydání svého spisu pomáhá si v otázce skrutinia dlouhou řadou ustanovení či pravidel, na mnoze sice dosti přiměřených,

avšak pořáde přece jen více méně libovolných a nikterak *logicky nutných*.

Především jeví se velká chyba již v tom, že dle výše uvedeného ponechává se jen tak na vůli každého voliče, aby na hlasovacím lístku svém napsal několik osob. Když totiž má zásada tato býti již jednou přijata, nesmějí voličové uváděti se v mylné domnění, jako by to bylo tak lhostejné, zdali na hlasovací lístky své jen jedno neb více jmen, a kolik jich napíšou. Máť arci každý z nich právo, jednati dle libosti, avšak musí se mu vštípiti, že není jedno, jedná-li tak či onak. Musilo by býti stanoveno, že každý volič má právo, napsati na hlasovací lístek svůj tolik jmen, kolik celkem má voliti se zástupců ve všech okresích, na kteréž volba je rozdělena. Tu pak každý poněkud jen bystrozraký volič sám by hned aspoň tušil, ne-li zcela jasně prohledl, že by škodil sobě i mínění svému, pro nějž chce míti zástupce, kdyby práva svého nepoužil v plné míře, a že by tím oněm voličům, kteří by tak učinili, postupoval pole, aby mohli spíše prosaditi kandidata svého. Dle toho však musil by na příklad při volbách do parlamentu anglického dle výše uvedeného každý volič na hlasovací lístek svůj napsati 654 jmen tak po sobě, jak by jednomu po druhém dával přednost. Patrno, že by to nebylo právě snadnou úlohou ani pro nejvzdělanějšího voliče anglického, největší část voličů však byla by v rukou toho, kdo by jim dal hlasovací lístek vyplněný. Je-li však tato stránka navrženého hlasování po přednosti velmi velice považliva, je skrutinium čili sčítání hlasů při tom pravým labyrintem, z něhož nikdo, ani Hare sám, nenalezl ještě nit Ariadninu. Při volbě, jež koná se na jednom místě hlasováním ústním, zdá se ještě, že dala by se věc dosti dobře provésti. Když by totiž volič předstoupil, i jmenoval toho, pro koho hlasuje, a tento by již měl dost hlasů, řeklo by se mu to, a on by jmenoval druhého, i kdyby ten také měl již dost hlasů, třetího atd. Jestli že však volí se lístky hlasovacími, je věru již nemožno říci, že i proč tak a ne jinak musí počíti se sčítáním hlasů, a ještě méně lze stanoviti, že i proč tak a ne jinak musí skončiti se. K vůli snadnějšímu nahlednutí do celé věci však budiž uveden zde následující příklad ze života skutečného.

Sedm let po prvním uveřejnění pojednání Hareova, tedy r. 1864 pan *Lytton,* tajemník vyslanství anglického v Dánsku, podal oběma sněmovnám parlamentu předloženou zprávu »o volbě zástupců pro radu říšskou« v Dánsku, v kteréž dosti obšírně vyložil, kterak volba zástupců pro dotčenou radu říšskou týmž aneb v hlavní věci aspoň stejným způsobem, jaký navrhuje Hare, koná se již po osm let, totiž od r. 1855, na základě volebního řádu, vypracovaného od tehdejšího ministra financí pana *Andraea,* pročež od té doby volební tato soustava všeobecně nazývá se »*Andrae-Hareova*«. Ve zprávě své p. Lytton uvádí pak zvláště, kterak v Dánsku na doklad toho. že volební řád páně Andraeův neposkytuje žádoucí jistoty správného zastoupení, protivníci jeho političtí vymyslili a uveřejnili následující možný případ.

Předpokládá se, že 600 voličů má voliti 3 zástupce z 5 kandidatů, a že 299 voličů hlasovalo pro kandidaty: *A, B* a *D,* 200 voličů pro: *A, C* a *B,* a 101 volič pro: *A, C* a *E.* Nyní pak předseda komise skrutinující dle předpisu tehdejšího dánského zákona volebního počne vykonávati úřad svůj takto:

Přede vším předseda sčítá lístky hlasovací, i prohlásí, že je jich 600, a že tedy, poněvadž voliti jest 3 zástupce, na 200 voličů přijde 1 zástupce, pročež zvolen bude, kdo obdrží 200.hlasů. Na to předseda vloží veškeré hlasovací lístky do osudí zpět, zamíchá je, i začne pak vybírati jeden lístek po druhém, a čísti nahlas jméno, na každém z nich napsané na *prvním* místě, a tu stane se, že vytáhne se za sebou 200 lístků, na nichž na všech na prvním místě je napsán *A,* načež předseda hned prohlásí, že *A* je zvolen. Po té dá se stranou těch 200 lístků, kterýmiž zvolen byl *A,* neb ty vykonaly již úlohu svou, a nemají při volbě již žádné platnosti. Na to počne předseda vybírati dále z osudí lístky jeden za druhým a tu vyjde lístek, na němž na prvním místě stojí zase *A.* Poněvadž tento ale je již zvolen, přeškrtne jej předseda a předčítá nahlas jméno, jež na lístku tom původně stojí na druhém místě, kteréž ale nyní, poněvadž jméno první odpadlo, postoupilo na první místo, a tu čte předseda jméno: *B.* Tím způsobem vytáhne se za sebou celkem 99 lístků, na nichž na všech přeškrtne se na prvním místě napsaný *A,* a přičte se hlas druhému na každém z těch lístků napsanému: *B,* který takto má celkem již 99 hlasů. Na to dále vyjde 200 lístků, na nichž na všech na prvním místě je opět *A,* který jako dříve všude se vyškrtne, a na druhém místě *C,* pročež předseda hned prohlásí, že druhý je zvolen *C,* a odloží těch 200 lístků, jimiž *C* je zvolen. Na to předseda vybírá dále lístky z osudí, a tu jich vyjde za sebou 101, na nichž na všech na prvním místě stojí: *A* a na druhém: *C,* kteříž oba co již zvolení přeškrtnou se, načež předseda čte vždy třetího co na první místo postouplého *E,* který takto má celkem 101 hlas. Tím ale jsou všecky lístky z osudí již vybrány, a třetí zástupce nemůže býti již zvolen 200 hlasy. V případu tom pak dle zákona mají býti zvoleni, kdo obdrželi aspoň více než polovic tolik hlasů, na kolik voličů připadá 1 zástupce, a kdyby takových bylo více, než je voliti zástupců, mají z nich býti zvoleni ti, kdož po sobě mají nejvíce hlasů. Jak volba nyní stojí, má *B* 99 hlasů a *E* 101 hlas, načež předseda hned prohlásí, že třetí je zvolen *E.* Jsou tedy zvoleni: *A, C* a *E.* Poněvadž ale *B* stál na lístcích 299 voličů na *druhém* místě, a na lístcích 200 voličů na třetím místě, kdežto *E* stál všeho všudy jen na lístcích 101 voliče a to jen na třetím místě, dokazovali z toho odpůrci páně Andraeovi a to zajisté ne bez příčiny, že tento výsledek volby je nespravedlivý a nesprávný.

Při nejmenším však je tento způsob skrutinia úplně nespolehlivý. Kdyby totiž bylo z osudí vyšlo nejdříve oněch 200 lístků, na nichž stáli po sobě *A, C* a *B,* byl by jako dříve první zvolen *A.* Kdyby pak bylo vyšlo oněch 299 lístků s kandidaty *A, B* a *D,* byl by

druhý zvolen *B,* a *D* by stál na 99 hlasech. Kdyby nyní dále bylo vyšlo těch 101 lístků s kandidaty *A, C* a *E,* byl by *C* měl 101 hlas a byl by zvolen třetí, tak že by byli zvoleni v tomto případu *A, B* a *C.* Zde patrně tedy ani co do osob, jež mají býti zvoleny, ani co do počtu hlasů, jakýmž každá z nich má býti zvolena, není pražádné jistoty, pročež volby, zakládající se na kolísavém takovém skrutiniu, nemohly by nikdy sloužiti za pevný základ jakéhokoli zřízení společenského.

Hare pak v nejnovějším vydání svého díla na str. 303. uvádí také tento zde právě popsaný příklad, a výslovně sám připouští možnost takového případu volby i výsledku jejího. Při tom ale Hare nedokazuje, že výsledek oné volby dle práva a spravedlnosti *musí* býti takový, a nemůže býti jiný. On naopak sám přiznává, že kdyby lístky byly z osudí vyšly v jiném pořádku, byl by mohl místo *E* býti zvolen *B,* a snaží se jen dokázati, že na to, když zvolen je *E,* voličové prý nemohou stěžovati si, kandidat *B* ale že může stěžovati si nanejvýše jen na své neštěstí. Zdali takovým způsobem je výsledek výše popsané volby ospravedlněn, nechť každý posoudí sám. Zde jen sluší konstatovati, kterak Hare sám přiznává, že skrutinium dle jeho způsobu, vzdor vší práci, již vyžaduje, nevede přece k výsledku nezvratnému a nepochybnému, alebrž více méně vždy jen k takovému, proti němuž by jednou snad jen někteří kandidaté, po druhé někteří voličové, a po třetí snad kandidaté i voličové činili námitky a vedli sobě stížnosti, kterýchž vyvraceti, a o kterýchž rozhodovati by zajisté bylo věcí nejen nad míru nepříhodnou, alebrž celou soustavu zastupitelskou ve všeobecnou nedůvěru vrhající. Z výše uvedeného však vysvítá také, že ona nejistota co do výsledku voleb nehrozila by jen při hlasování písemném, alebrž i při hlasování ústním, neb i tu patrně mohlo by to, bude-li zvolen *E* či *B,* záviseti na tom, kteří voličové přijdou dříve a kteří později, z čehož viděti všestranná toho pravdivost, že ve volební soustavě Hareově není nikterak na jisto postaveno, že skrutinium tak a ne jinak musí začíti a pokračovati. Že pak totéž platí o skončení skrutinia, dosvědčuje taktéž Hare sám na stránkách 183. až 188. posledního vydání svého díla.

Při volbě totiž pro parlament anglický, jak výše již bylo vyloženo, Hare sám klade si za příklad, že by jen 300 zástupců bylo řádně zvoleno tak, že by každý z těchto měl po 1876 hlasech, čímž by bylo odbyto 562.800 lístků hlasovacích, pročež by těchto zbývalo ještě 664.474, na kteréž by mělo býti vyvoleno ještě 354 zástupců z 1500 kandidatů volených více méně hlasy. Jedná se tedy o to, kteří z těchto 1500 mají býti vybráni. Tu pak má především spočítati se, mnoholikráte každý z těch 1500 kandidatů je na všech 664.474 lístcích jmenován, a kdo je, ať na prvním ať na kterémkoli pozdějším místě jmenován na 1876, totiž na tolik lístcích, na kolik voličů připadá 1 zástupce, ten má býti zvolen. Již toto ustanovení je zcela libovolné, avšak nejzjevněji vysvítá ne-li

právě libovolnost tedy aspoň kolísavost v celém skrutiniu z následujícího.

Když takových kandidatů, kteří jsou jmenováni na 1876 lístcích, není dostatečný počet, jako zde 354, a scházelo by na příklad ještě 200 členů parlamentu, tu navrhoval Hare v prvním vydání svého spisu, aby od toho začínaje, který je na nejméně lístcích jmenován, škrtali se kandidaté jeden po druhém, až by jich zbývalo jen 200, a ti by byli zvoleni. V pozdějších vydáních svého spisu pak navrhoval Hare pro tentýž případ pokračování právě opačné tak, aby začínaje od toho kandidata, který je na nejvíce lístcích jmenován, byl za zvolena prohlášen jeden po druhém, až by bylo vybráno těch vybývajících 200. V posledním vydání svého spisu však Hare vrací se opět k způsobu prvnímu. Kdo tedy za to ručí, že v příštím vydání svého spisu Hare nevrátí se zase k způsobu druhému? Po těchto ukázkách kolísavosti v skrutiniu a následující z toho nespolehlivosti celého výsledku voleb netřeba zajisté zvláště ještě probírati jednotlivá z té dlouhé řady pravidel, dle kterýchž celé skrutinium má se díti. Aby však každý, kdo by přál si toho, mohl o celé věci utvořiti si vlastní úsudek svůj, jsou tomuto pojednání na konec připojeny ony články volební soustavy Hareovy, jež týkají se hlavní věci.

Zde pak sluší jen ještě vytknouti, že předcházející posouzení této soustavy nemá nikterak v pochybnost uváděti neb snižovati velkou a pro všecku budoucnost nezvratně zabezpečenou zásluhu, již vydobyl si Hare tím, že první zavdal podnět k tomu, že ve všech pokročilejších státech ústavních počalo přemítati se o nespravedlnosti nynějšího složení zastupitelstev veřejných a o nutnosti zastoupení poměrného. Vůbec přikročilo se zde k bližšímu poněkud posuzování volební soustavy Hareovy jen proto, že při světle tohoto posouzení nejjasněji a nejskvěleji právě jeví se všestranná způsobilost a úplná jednoduchost výkladu voleb dle stran.

Z ostatních návrhů na zastoupení poměrné, jež posud vyskytly se, stojí na druhém místě návrh, vycházející původně od *Morina* v Ženevě ve Švýcarsku. Dle toho má každá strana před volbou úřadu volebnímu předložiti svou listinu kandidatů, na kteréž tito jsou sestaveni dle přednosti, jež dává se jednomu před druhým. Po volbě sčítá se, na mnoholi voličů přijde 1 zástupce, a mnoholikráte pro každou kandidatní listinu objeví se tolik voličů, na kolik připadá 1 zástupce, tolik každá z nich dostane zástupců, i jsou zvoleni od prvního počínaje všickni po sobě až k tomu, jímž počet na tu kterou listinu připadající je doplněn. Tento způsob volby, jež dokonaleji také v části IV. tohoto pojednání ve zvláštním proveden je příkladu, shoduje se s právem a spravedlností, poněvadž právě zakládá se na stranách, hodí se však jen pro volby, kde více zástupců volí se společně, a není tedy způsobilý k všeobecnému provedení zastoupení poměrného.

Třetí návrh na provedení zastoupení poměrného, pocházející od známého publicisty francouzského *Em. Girardina,* čelí k tomu, aby

vůbec zvoleni byli vždy všickni ti, kteříž ve volbě bez ohledu na většinu nadpoloviční mají po sobě nejvíce hlasů. Tu zase hlasy těch, kteří nejsou zvoleni, mají co do průměru přičísti se zvoleným bez všelikého ohledu na to, jsou-li tito snad samí konservativci a onino samí liberálové neb naopak. Tento způsob výkladu voleb příčí se tedy právu a spravedlnosti, poněvadž nebéře žádného ohledu na strany. Mimo to pak hodil by se také jen na volby, při nichž více zástupců volilo by se společně.

Čtvrtý a pátý návrh na provedení zastoupení poměrného jsou si stejny co do vnitřní povahy své, a mohou tedy zároveň býti posouzeny.

Roku 1867 přijalo se v obou sněmovnách parlamentu, i stalo se také zákonem v Anglicku, co lord *John Russel* navrhoval již r. 1854, aby při volbách do parlamentu v oněch celkem 12 volebních okresích, kde volí se po 3 zástupcích, každý volič směl voliti jen dva. Tak nadpoloviční většina může zvoliti si jen dva zástupce, poněvadž třetího voliti nesmí, a menšina tedy zvolí si třetího. Tento způsob volby nazývá se obyčejně volbou »*s hlasy obmezenými*«.

Při volbách školních rad v Anglicku pak přijal se dle návrhu *James Garthmarshalla* způsob ten, že při volbě, kde volí se více zástupců společně, každý volič má právo, aby místo, co by jich volil více, volil jen jednoho tolika hlasy, kolik mohl voliti zástupců. Když na příklad 600 voličů, již dělí se ve většinu 400 a v menšinu 200, mají voliti 3 zástupce, může každý volič menšiny na hlasovací lístek napsati třeba jen jednoho kandidata s tím účinkem, jakoby jej napsal třikráte. Následkem toho měl by kandidat menšiny 200 × 3 čili 600 hlasů, i byl by zvolen, neb absolutní většina je 301. Z kandidatů většiny ale, z nichž každý má jen po 400 hlasech, byli by zvoleni jen dva. Tento způsob voleb nazývá se volbou »*s hlasy nahromaděnými*«.

Ale oba zde právě vyložené způsoby voleb, jak zajisté každý sám hned musí cítiti, jsou vlastně jen *zastoupením menšiny z milosti většiny*, a mohou co takové jen jako okamžitá výpomoc z nouze míti nějakou cenu do sebe. Nejlepším toho důkazem jest, že v Liverpoolu, kde nyní právě také volí se »s hlasy obmezenými«, totiž místo tří vždy jen dva zástupcové na každém hlasovacím lístku, absolutní majorita již proti tomu počíná agitovati a žádá, aby každý volič mohl opět použiti plného práva svého a voliti tři zástupce. Mimo to oba výše uvedené způsoby volby hodí se jen tam, kde volí se více zástupců společně, a ani tu neposkytují jistoty, že jimi vždy a na každý způsob dojde se také cíle žádoucího.

Konečně učinili r. 1863 na provedení zastoupení poměrného dr. *Barnitz* a dr. *Varrentrapp* ve Frankfurtu n. M. návrh ten, aby při volbách, kde volí se více zástupců najednou, jen tomu, kdo na lístku hlasovacím stojí na prvním místě, čítal se hlas plný; tomu však, kdo stojí na druhém místě, aby čítalo se jen $^1/_2$ hlasu, tomu,

kdo stojí na třetím místě, jen $^1/_3$ hlasu, atd. Jako důvod pro to uvádí se, že prý každý volič skutečně tomu, jejž na hlasovacím lístku svém staví na druhé místo, chce tím jaksi projeviti jen polovici, tomu pak, jejž staví na třetí místo, jen třetinu atd. té důvěry, jakou jeví tomu, koho postavil na místo první. Tento důvod však patrně je pouhá smyšlenka, a předpokládaje, že volič skutečně napsal kandidaty své v tom pořádku, v jakémž jednomu před druhým dává přednost, není přece nikterak jisto, že proto k prvnímu má zrovna dvakrát tolik důvěry jako k druhému, neb třikráte tolik jako k třetímu atd. Naopak ale je jisto, že každý takový volič, byť si vážil prvního svého kandidata sebe více než druhého, tohoto více než třetího atd., přeje si proto přece, aby byli zvoleni všickni. Tím celý ten návrh pozbývá vší vnitřní podstaty, a netřeba dále ještě vykládati, kterak není při něm žádné jistoty, že po každé skutečně dosáhne se, co se zamýšlí.

Tím je ukončena řada všech návrhů, jež posud byly učiněny na provedení poměrného zastoupení, a každý může nyní posouditi sám, zdali kterým a kterýmžto z nich je způsobem, vhodným k všestrannému provedení v životě praktickém, rozřešena otázka nejen o zastoupení menšin, alebrž o spravedlivém a správném zastoupení vůbec. Jaký význam však přikládá se uspokojivému zodpovídání otázky té, o tom nechť svědčí následující výroky některých z předních státníků a politiků evropských.

První, jenž na základě spisu Hareova prohledl ihned nesmírnou důležitost myšlenky poměrného zastoupení a odtud po celý život myšlenku tu celou váhou proslulého jména svého podporoval a hájil v spisech i v parlamentu anglickém, byl zvěčnělý *John Stuart Mill*, jenž na mnoze prohlašuje se za nejhlubšího myslitele politického naší doby. Tentýž r. 1867 v sněmovně poslanců parlamentu anglického v řeči své pro opravu volební vyslovil se takto:

»Nová soustava (poměrného totiž zastoupení) zabezpečí v parlamentu větší a jistější všestrannost zastoupení, než jaké je tu nyní. Nikdo pak nedožije se toho, aby, jako v Americe, nejvýtečnější lidé v celé zemi vzdalovali se života politického. Budouť oni míti zabezpečená křesla svá v radě národa, i budou to považovati za čestnou povinnost svou, aby za myšlénky, jež budou míti za spravedlivé a dobré, zápasili proti zbloudilostem chvílí stržených většin. *Navrhovaná oprava volební vyhoví tedy přáním konservativců.* Co naopak ale jest ideou demokratů, čeho přejí si tito? Žádají, aby všickni byli zastoupeni v stejném poměru. *Nová soustava volební uskuteční a jediná jen ona uskuteční tento ideál demokracie.* Soustava nynější naopak, jež značný počet voličů odírá o právo volební, jest naprosto jen na posměch demokracii domnělé provedení její.«

V spisu svém pak »*o vládě representativní*« čili zastupitelské Stuart Mill v záhlaví VII »*o pravé a falešné demokracii*« praví mezi jiným:

»Jestliže demokracie znamená zabezpečené panování většiny, nedá toto docíliti se nijak jinak, nežli když při sčítání ke každému

zvláštnímu součtu stejný béře se vzhled. Jestliže jakákoli menšina pomine se buď úmyslně, buď nepřiměřeným zařízením ústrojí politického, může to vždy míti za následek, že moc položí se v ruce nikoli většiny, alebrž jiné nějaké menšiny.«

Známý člen národního shromáždění francouzského, *Louis Blanc*, ve zvláštním pojednání o věci té pronáší se následovně: »*Obdivuji se oněm, kdož neobmezené panování většiny vykládají jako panování lidu sama nad sebou, a kteříž, učinivše tak, mají se za velké demokraty. Já naopak prohlašuji to za věc, jež rozumí se sama sebou, že takového cosi je jednoduše opanování menšiny většinou.* Pravda, že většina oproti menšině smí míti vrch, smí proto však menšina čítati se za nic. jednoduše za pranic? Jsou případy, kde většina je o jednoho více než menšina, a menšina o jednoho méně než většina. Chce kdo, aby stačil rozdíl jednoho hlasu, aby jedna strana byla národem, druhá však praničím? Je-li to po právu, aby většina strhla váhu, jde z toho, že menšina nesmí ani položiti závaží své do některé z obou misek? Všude, kde hlas menšiny je udušen, ba co pravím, kdekoli hlas ten nemá poměrného vlivu svého na řízení záležitostí veřejných, je vláda jen vládou privileje ve prospěch většího počtu, i nezapomínejme, že každá privilej je zárodkem tyranství.«

Laboulaye, proslavený professor srovnávacího zákonodárství na Collège de France a člen národního shromáždění francouzského, pronesl se takto: »*Učiňtež, aby každý hlas měl stejnou platnost, aby každý volič byl si jist, že také jeho hlas padne na váhu, že tentýž počet hlasů zvolí si všude jednoho zástupce, a můžete býti ubezpečeni, že při volbách objeví se více účastenství a méně vášně, a že rozhodování hlasováním u všech stran potká se s větší důvěrou a úctou.*«

John Stuart Mill konečně, jemuž v záležitosti, o níž se zde jedná, vším právem, jak první tak i poslední náleží slovo, uzavírá výše vytknuté již pojednání své: »*o pravé a falešné demokracii*« těmito zajisté velevýznamnými slovy: »Týmže dnem, v který parlament schválí částečný takový pokus (poměrného totiž zastoupení), týmže dnem dle přesvědčení mého bude zasvěcena nová doba opravy parlamentarismu, opravy to povolané, aby vládě representativní zjednala způsobu, přiměřenou době dospělosti a vítězoslávy její, i skončena bude pak doba jejího zápolení a zápasení, v jakémž jediné jen svět dosud ji vídal.«

DODATEK.

Nejdůležitější články Hareovy osnovy zákona volebního.

I. Zemští volební registratoři (jeden pro Anglicko, jeden pro Skotsko a jeden pro Irsko) mají při každé všeobecné volbě, jakmile obdrželi zprávy volebních úřadníků rozličných volebních okresů v Anglicku, Skotsku a Irsku, sčítati veškeré při této volbě v celé zemi odevzdané hlasy, a součet ten 654 děliti. Dělením tím jevící se podíl má s vynecháním každého zlomku tvořiti *quotu* čili onen počet hlasů, který kandidatům, již quotu takovou obdrželi, dává právo, aby poznamenáni byli co členové parlamentu.

III. Zemští volební registratoři mají, jakmile dotčená quota je vyšetřena, vyhotoviti a společně podepsati vyjádření, v němž vytknuty jsou součet hlasů, tvořící výše naznačený dělenec, jakož i vypočtený z něho podíl, i mají ve vyjádření tom potvrditi, že dotčený podíl mocí této listiny tvoří quotu voličů pro ty které všeobecné volby, i mají také co možná nejrychleji každému z úřadníků volebních v celé zemi zaslati opis oné listiny, a postarati se o to, aby listina ta uveřejnila se novinami v Londýně, Edinburku a Dublínu.

VI. Nikdo nemůže býti poznamenán co člen parlamentu, pro koho neodevzdala se plná quota, — čili onen počet hlasů, který, jak výše uvedeno, stanoví se při každé volbě — aneb aspoň poměrná většina hlasů, kteráž, jak později bude udáno, taktéž stanoví se při každé volbě.

VII. Kdokoli vystoupí jako kandidat při volbě do parlamentu, má v době po rozpuštění parlamentu až do dne příštích voleb písemně ohlásiti se u některého z volebních registratorů zemských, — kandidat v Anglicku tedy u registratora v Londýně, kandidat v Skotsku u onoho v Edinburgu, a kandidat v Irsku u onoho v Dublíně, — a udati, pro který sbor (okres) volební vystupuje co kandidat.

VIII. Zemští volební registratoři mají prvním dnem po rozpuštění parlamentu počínaje až ke dni pro volby ustanovenému každého všedního dne vyhotovovati listinu jmen všech oněch, kteříž přihlásili se co kandidati, při čemž mají uvésti se volební sbor neb sbory, pro kteréž kandidati vystupují, a má tuto listinu registrator v Londýně v některých londýnských, onen pro Skotsko v edinburských a onen pro Irsko v dublínských novinách uveřejniti. Zároveň mají registratoři každodenně opisy oněch listin zasílati všem volebním úřadníkům veškerých volebních sborů v celé zemi, načež tito mají starati se o jich vytištění a uveřejnění v obvodu volebních sborů svých.

IX. Kandidati mají ve výše naznačené listině v následujícím pořádku býti jmenováni a sice nejdříve ti, kteříž po tu dobu již byli členy parlamentu, dle doby, po kterou jimi jsou; dále pak kandidati noví dle jich stáří, a kdyby dva neb více kandidatů bylo stejnou dobu v parlamentu neb stejného stáří, neb kdyby vzhledem k obojímu nebylo o nich nic určitého neb vůbec nic známo, mají tací kandidaté dle alfabetického pořádku jejich příjmení, a noví kandidati po ostatních jménech v listině býti uvedeni.

XIV. Každý hlas má odevzdati se listinou, na kteréž nalézá se jméno i byt voliče, jakož i číslo jeho v seznamu voličů a jméno kandidata, pro kteréhož hlas se odevzdává, a jestliže v případech, zákonem tímto vytknutých, hlas má přenášeti se na jiného neb více jiných kandidatů, musí jména těchto jiných kandidatů připojiti se v řadě dle čísel:

1)
2)
3) atd.

XVII. Když hlasování je skončeno, má volební úřadník každého sboru volebního součet hlasů, jež byly odevzdány, pro zemského volebního registratora stanoviti a pověřiti, i má také vyšetřiti a potvrditi počet hlasů, jenž ve volebním jeho sboru odevzdal se pro rozličné kandidaty, při čemž ale čítati sluší jen hlasy oněch kandidatů, jichž jméno samo neb první stojí na těch kterých lístcích hlasovacích, a když pak volební úřadník od registratora obdržel vyjádření o potřebné quotě, máť on, jestliže některý neb někteří z kandidatů v jeho sboru volebním quotu obdrželi, dotčenou quotu lístků hlasovacích, jak později bude udáno, vyloučiti, a onoho neb ony kandidaty, pro kteréž většina neb značnější počet voličů toho kterého sboru volebního hlasoval, předpokládaje, že mají určenou quotu, ihned poznamenati co člena neb členy parlamentu pro dotčený sbor volební.

XVIII. Kandidat, jehož jméno na hlasovacích lístkách sboru volebního, pro kterýž kandiduje, první zaujímá místo, má býti ten, jemuž přičtou se hlasy takových lístků, a jestliže quota takového kandidata nenaplní se hlasy takovými, pak mají hlasy takových lístků téhož sboru volebního, na kterých jmenován jest na druhém, třetím atd. místě, připočísti se mu v tom případu, když veškerá

přednější jména na takových lístkách, jak později se nařídí, jsou škrtnuta.

XIX. Veškeré hlasy na lístkách, na nichž ten který kandidat je jmenován sám, mají jemu připočísti se, a jestliže hlasy ty nedostihnou quotu, pak mají se mu připočísti hlasy oněch lístků, na kterýchž jmenován jest první, neb první po jiném škrtnutém. Jestliže však tyto hlasy předstihují potřebnou quotu, má se kandidatovi, pokud dále není jinak ustanoveno, připočísti jen počet quoty, a quota tato má naplniti se tím, že po sobě vezmou se:

1) hlasovací lístky ty, na nichž nenalézá se nepřeškrtnuté jméno žádného jiného kandidata,

2) lístky ty, na nichž nalézají se nepřeškrtnutá jména jednoho, dvou neb více kandidatů, a sice v řadě po sobě tak, že vždycky lístky s menším počtem neškrtnutých jmen vezmou se před oněmi s větším jich počtem, a jestliže na dvou neb více takových lístkách nalézá se stejný počet neškrtnutých jmen, má se quota z hlasů pro kandidata odevzdaných doplniti tak, že ze stejných lístků dle nalézající se na nich poznámky vezmou se nejdříve ty, jež byly nejposledněji odevzdány, i pokračuje se takto k dřívějším dle pořadu jich odevzdání. Aby však tento pořádek v přikazování hlasů k naplnění quoty stanovil a pověřil se pro ten případ, kde hlasuje se na více místech, mají místa volební vyznačiti se po sobě jdoucími písmenami neb známkami, a ony lístky, kteréž dle poznámky na zadu jich se nalézající byly na každém místě volebním nejposledněji odevzdány, mají po sobě dle vyznačujících je čísel neb známek brátí se nejdříve stejným počtem, avšak předcházející pravidlo o přikazování hlasů, pokud žádá, že lístky s méně jmény mají se brátí před oněmi s více jmény, má vždy zůstati podřízeno ustanovením článku XXIV. tohoto zákona o místnosti a spojitosti. Jakmile pak quota hlasů, jež připočtly se tomu kterému kandidatu, je způsobem takovým stanovena, má volební úředník či po případu registrator vyloučiti quotu tvořící lístky, i má pak jméno dotčeného kandidata na všech ostatních hlasovacích lístkách přeškrtnouti se štampilií, jež co do podoby od registratorů má ustanovena a volebním úředníkům k naznačené potřebě odevzdána býti.

XX. Volební úředníci mají, jakmile onen počet lístků hlasovacích, jež tvoří quotu pro onoho neb pro ony kandidaty, který neb kteříž, jak dříve stanoveno, co zvolení byli poznamenáni, vyloučili, ostatní lístky hlasovací po skončení hlasování co možná nejdříve zaslati registratorům a jestliže žádný kandidat neobdrží quotu, a nebyl poznamenán co zvolený, mají veškeré lístky hlasovací po některém z přísežných písařů volebních neb po jiném způsobilém poslu zaslati dotyčnému registratoru s listinou, v kteréž jména kandidatů, pro kteréž odevzdány byly hlasy, jakož i počet hlasů odevzdaný pro každého kandidata, při čemž ale mají činiti se vždy jen na prvním místě aneb po škrtnutém jméně na prvním místě nalézající se kandidati, jakož také součet odeslaných takto lístků hlasovacích a součet voličů, kteříž nehlasovali, obsaženy jsou.

XXI. Je-li kdo kandidatem pro více sborů volebních, mají veškeré lístky hlasovací, na kterýchž je jmenován první, a kteréž odevzdány jsou v jiném okresu volebním než v tom, pro kteréž v listině novinami uveřejněné je na prvním místě co kandidat jmenován, od úředníků volebních ihned zaslati se registratorům, i kdyby co do počtu předstihly quotu.

XXII. Když volební úředník od registratora obdržel potvrzení o tom, že pro některého kandidata, který ve sboru volebním, v kterémž se úřaduje, obdržel hlasy, quota je doplněna, aneb že takový kandidat dosáhl většiny poměrné, a jestliže člen neb plný počet členů parlamentu, jež volební ten sbor má voliti, není ještě pojmenován, má dotčený volební úředník, když takový kandidat v jeho volebním sboru obdržel většinu, neb více hlasů než jiný kandidat, a když tyto hlasy dle následujících ustanovení jemu také se připočtly, toho kandidata, o němž takové potvrzení obdržel, aneb tolik kandidatů, co dotčený sbor volební jich má voliti, poznamenati co řádně zvolené. Jestliže však kandidat neb kandidati, kteříž v dotčeném sboru volebním mají většinu neb značnější počet hlasů, quotu anebo poměrnou většinu, jak výše udáno, nedostihli, má dotčený volební úředník v mezích počtu kandidatů, jež volební sbor má vyslati, ty aneb tolik z kandidatů naznačených poznamenati co zvolené, kolik jich dle stvrzení registratorova obdrželo quotu aneb poměrnou většinu a v dotyčném sboru volebním takovýto nejvyšší neb vyšší počet hlasů. Při posledním vypočtení takovéto většiny aneb značnějšího pro kandidata, jen obdržel quotu neb poměrnou většinu, ve zvláštním sboru volebním odevzdaného počtu hlasů nemá úředník volební hleděti na škrtnutí jmen na lístkách hlasovacích, jež stalo se proto, že takovéto hlasy předstíhaly quotu kandidatovu, alebrž má takové hlasy, ať škrtnuté neb ne, čítati jak kandidatům, jichž jména jsou škrtnuta, tak i kandidatovi, jemuž byly připočteny, i má k tomu přibrati také veškeré hlasy téhož sboru volebního, jež mají připočísti se jim dle článku XXVI. tohoto zákona.

XXIII. Jakmile objeví se, že hlasy, těm kterým kandidatům dle stanovených zde pravidel přikázanými, potřebná quota pro některého z nich je doplněna, mají registratoři ihned volebním úředníkům, v jichž sborech pro dotčeného kandidata hlasy byly odevzdány, zaslati o tom listinu, v kteréž udán jest počet hlasů z každého sboru volebního, jež k doplnění quoty se připočtly.

XXIV. Registratorové mají v přikazování hlasů pokračovati dle následujících pravidel:

A. Jestliže kandidat kandiduje pro více volebních sborů, a nebyl pro onen sbor, pro kterýž dle listiny v novinách vystoupil předně co kandidat, poznamenán co zvolený, mají se mu připočísti ony hlasy:

1. kteréž obdržel v prvně jmenovaném sboru volebním;

2. jež odevzdány jsou pro něj ve volebním sboru druhém, třetím atd., pro kterýž nabídl se co kandidat, a sice po sobě a

3. jež pro něj odevzdány byly ve všech ostatních volebních sborech spojeného království v pořádku dále uvedeném.

B. Jestliže quota kandidata hlasy, jež připadly mu v oněch sborech volebních, pro které kandidoval, není doplněna a

a) jestliže dotčený je kandidatem pro hrabství neb pro část hrabství, neb pro jiný okres, jenž v hranicích svých obsahuje volební místo neb volební sbor, pak mají připočísti se mu hlasy:

1. kteréž pro něj v takových volebních sborech, jež leží v místních hranicích, odevzdány byly, a sice v alfabetickém pořádku jmen takových míst neb sborů volebních;

2. které pro něj odevzdány byly v oněch místech neb sborech volebních, jež nejkrajnějším hranicím dotčeného okresu místního jsou nejbližší, a sice po sobě dle jejich blízkosti na (20) mil od jeho hranic;

3. které pro něj odevzdány byly v jiných místních sborech volebních, a sice v alfabetickém jich pořádku, a

4. které pro něj odevzdány byly ve volebních sborech universit, kolejí a jiných místně neobmezených sborů volebních a sice taktéž v alfabetickém jich pořádku.

b) Jestliže je kandidatem pro místní sbor volební, avšak nikoli pro hrabství neb pro část hrabství, neb pro jiný okres, jenž v hranicích svých má nějaké místo neb sbor volební, mají připočísti se mu hlasy:

1. jež pro něj odevzdaly se v hrabství neb v oné jeho části, kde nalézá se místní sbor volební, pro kterýž je kandidatem, a sice v pořadě jich blízkosti k dotčenému sboru volebnímu:

2. které pro něj odevzdaly se v ostatních místních sborech volebních spojeného království a sice v pořádku alfabetickém a

3. které pro něj odevzdaly se ve volebních sborech universit, kolejí a jiných místně neobmezených sborů volebních a sice dle pořádku alfabetického.

C. Je-li kandidatem pro universitu, kolej neb nějaký sbor, jenž nemá zeměpisných hranic, mají připočísti se mu hlasy:

1. jež obdržel v zeměpisně neobmezených sborech volebních a sice dle pořádku alfabetického, a

2. jež obdržel v místních sborech volebních spojeného království taktéž dle pořádku alfabetického.

Při tom vždy předpokládá se, že hlasy, jež odevzdány byly v Anglicku, Skotsku a Irsku, nejdříve vždy přičítají se oněm kandidatům, již vystupují pro volební sbor v onom království, v kterémž hlasy takové byly odevzdány, a pak teprve ony hlasy, jež v některém království odevzdány byly pro kandidaty v jiných královstvích, a to v pořádku, jak výše vyložen a uvedeným pravidlům o přikazování hlasů přiměřen jest. Aby pak předeslané předpisy pravidelně a vždy stejně se vykonávaly, mají registratoři před každou všeobecnou volbou vyhotoviti a společně podepsati přehledy, v nichž prostorní poměry místních sborů volebních mezi sebou ve výše udaných mezích jsou vytknuty, a v nichž také alfabetický

pořádek každé třídy dotčených sborů volebních v Anglicku, Skotsku a Irsku je proveden, a v pořádku takto pevně ustanoveném mají hlasy přičítati se.

XXV. Když všem oněm kandidatům, kteříž dosáhli quotu, dle předcházejících pravidel hlasy jsou připočteny, mají registratorové jména všech těchto kandidatů, jež na lístcích ještě nepřikázaných stojí před jinými, škrtnouti, a veškeré ještě nepřikázané lístky roztříditi a spořádati, přikazujíce je ostatním kandidatům, kteříž pak na lístcích hlasovacích stojí první, i mají pak spočítati hlasy, jež zbývají ještě pro ony kandidaty, jichž jména jsou nyní první na hlasovacích lístcích, i mají registratoři na to vyhotoviti a podepsati listinu obsahující jména kandidatů, kteříž obdrželi quotu, a počet hlasů, jenž odevzdán jest pro každého z kandidatů ostatních, kterážto listina má ihned uveřejniti se novinami v Londýně, v Edinburku a v Dublíně, i má tolik ze zbývajících kandidatů, kolik jich dohromady s oněmi, kteříž obdrželi quotu, tvoří součet (654) členů zvolenu býti majících, býti za zvolené poznamenáno, tak že každý, kdo obdržel větší počet hlasů než jiný kandidat, na základě potvrzení registratorů od volebních úřadníků oněch sborů volebních, v nichž obdržel většinu (art. XXII.), co zvolený člen poznamenán býti má. Jestliže však při takovémto sčítání se strany registratorů objeví se, že dva neb více kandidatů, kteříž obdrželi takovéto poměrné většiny na lístkách nepřikázaných, mají stejný počet hlasů, a nemohou-li oba za zvolené býti poznamenáni, má dostati přednost ten, kterýž v kandidatní listině (art. IX.) je jmenován první, a jestliže nalézají se v rozličných listinách novin, má přednost stanoviti se tak, jako by stáli v novinách na listině pro tutéž část království. Za tím účelem mají také registratorové volebním úřadníkům oněch sborů volebních, v kterýchž odevzdány byly hlasy pro zbývající kandidaty, se vší možnou rychlostí sděliti jména oněch kandidatů, kteříž dosáhli takovou poměrnou většinu, jakož i počet hlasů, který jim z každého sboru volebního byl připočten; a jsou-li si ještě rovni, má se kandidatu pro volební sbor v Irsku dáti přednost před kandidatem v Skotsku a v Anglicku, a takovémuto v Skotsku před oním v Anglicku. Konečně mají také registratoři co možná nejrychleji volebním úřadníkům oněch sborů volebních, v kterých dotčené hlasy byly odevzdány, sděliti jména všech oněch kandidatů, kteří neobdrželi žádné quoty neb žádné dostatečné většiny poměrné, aneb kteříž při stejné většině poměrné musili ustoupiti přednosti jiného, i mají k tomu poznamenati, že tito následovně při této volbě nemohou býti jmenováni členy parlamentu.

DROBNÉ ÚVAHY.

Program „Hlasu".

Dne 1. ledna r. 1862 vyšlo první číslo politického denníku »Hlas«, jehož hlavním spolupracovníkem a jaksi politickým ředitelem byl Karel Sladkovský, a v čele tohoto čísla umístěn program, sepsaný zajisté Sladkovským, ovšem že ve srozumění s ostatními politickými redaktory »Hlasu«. Program tento je zajímavý proto, že obsahuje základní politické vyznání Sladkovského a jeho fundamentální názory o stavu, složení a budoucnosti Rakouska, jakož i politiky, kterouž národ český má sledovati, a zněl i s nadpisem takto:

*

Náš program.

Dne 20. října 1860 ozvalo se k národům rakouským dobrovolně pronesené slovo císaře pána: »Nechci déle býti pánem neobmezeným, alebrž chci spravovati vás dle vlastního uznání a usnesení vašeho« — a národové rakouští zaslechnuvše slovo zvěstující jim budoucnost důstojnější a po právu příslušnou, přijali toto slovo, císařské, i mohou se ho tedy po všechnu příští dobu za svobodu svou dovolávati nejen k mocnáři, jenž první slavně je byl pronesl alebrž i ku všem nástupcům jeho na císařském trůnu rakouském. A tak i »Hlas« ve jménu národa českého i veškerých národů slovanských dovolávati se bude všeho, co po věčném právu jim vždy náleželo, po dlouhé věky ovšem se odpíralo, leč nyní jim po staletých křivdách a strastech opět úplně navrátiti se má.

Rakousko jest politickou nutností. Zásada ta vždy hlubší vpouští kořeny v přesvědčení národů rakouských a zejména slovanských, zásadu tuto za příkladem nejčelnějších svých mužů uznává též veškeren národ český, *zásada tato budiž prvním politickým heslem »Hlasu«.*

Má-li však Rakousko býti, *musí býti úplně samostatným, musí býti výhradně svojím.* Buď mohutné a samostatné Rakousko, v rovnováze s německou a ruskou říší, anebo vedle říše velkoněmecké říše velkoslovanská — jiného nezbývá národu českému, jiného nezbývá národům slovanským v Rakousku.

Jen uspokojením všechněch živlů státních trvale utvoří se mohutné a samostatné Rakousko. Či nesesuly se již opětně tuhé sousoustavy centralistické Metternicha a Bacha hned při prvním svobodnějším ruchu uvnitř neb zevnitř říše naší? Či snad nekyne Rakousku nižádná budoucnost trvalejší a stálejší? Jestiť ona zajisté již naznačena a založena císařským diplomem ze dne 20. října 1860, jenž slavně hlásá, »kterak jen takové ústavy a právní poměry, jež jednak dějepisnému právnímu vědomí a trvající posud různosti všelikých království a zemí, jednak i požadavkům nerozdílného a nerozlučného jejich spojení rovně jsou přiměřeny, v úplné míře poskytovati mohou oněch rukojemství, jichž zapotřebí jest, aby zachovala se moc říše Rakouské!« Jen v tomto hesle kyne Rakousku utěšená naděje stálého a mohutného zřízení státního; *Rakousko budiž tedy volným, však jednotným spolkem náležejících k němu království a zemí, Rakousko budiž státem federačním,* — toť vždy má býti a bude základní zásadou »Hlasu«.

K zachování jednoty a moci říšské uznává císařský diplom ze dne 20. října 1860 *společné řízení zahraničních a vojenských, pak finančních a obchodních záležitostí říšských* za úplně dostatečné. Mohou se tedy vším právem, i bude také »Hlas« považovati *veškeré ostatní záležitosti státní* za takové, jichž společné řízení mocí ústřední není nevyhnutelnou výminkou jednoty a mohutnosti říše, a které tudíž, jako zejména *veškeré vyučování, svézákonnosti a samosprávě jednotlivých království a zemí buďto nutně náležeti musí,* neb aspoň svézákonnosti a samosprávě zemské ponechati se mají, jakmile toho vyžaduje pokojné a trvalé založení mocného a jednotného státu rakouského.

Císařský diplom ze dne 20. října 1860 ustanovuje zastoupení říšské v jednom shromáždění. V tom i jiném uchyluje se říšská ústava ze dne 26. února 1861 patrně od zásad císařského diplomu. Aby veškeré takové neshody v základních zákonech říšských urovnaly se v prospěch svobody i svézákonnosti a samosprávy zemské, bude neustálou snahou »Hlasu«.

Císařský diplom ze dne 20. října 1860 poukazuje též *k dějepisnému spojení zemí koruny Uherské*, a opětně projevenou vůlí císaře pána *ponecháno jest vlastnímu uznání a usnesení oněch zemí*, jež po dlouhé věky korunnímu tomuto spojení náležely, *zdaliž a jak by spojení toto na novo se utvrditi a dále trvati mělo.* Také *koruna Česká* jest slavnou památkou dávnověkého státního spojení sestřenské vlasti moravské a slezské s proslulým v dějinách královstvím Českým, tak *koruna Česká jest významem obapolné smlouvy, kterouž Čechy, Morava i Slezsko dostaly se císařskému rodu posud panujícímu*, a jest významem mezinárodních poměrů těchto zemí, zejména *k říši staroněmecké* a nyní k německému spolku. Pokud právní poměry ještě nyní v platnosti trvají a pokud také bratři naší na Moravě i ve Slezsku s námi společně se v nich i na dále účastniti sami za dobré uznávají, bude »Hlas« věrným jejich zástupcem i obhájcem.

Avšak nejen z rozličných království a zemí, říše Rakouská skládá se také *z rozličných národů, jimž všem rovně zabezpečiti se musí právo, aby národní své zájmy pěstovati a je volně vyvíjeti mohli.* Stejné právo historické nebudiž národním zájmům těmto na újmu, ale spíše k podpoře. *Svorně ve vlasti společné chce Čech vždy žíti s německým krajanem svým, avšak co rovný s rovným chce v stejném poměru účastniti se v svézákonnosti a samosprávě zemské i v pořádání a řízení záležitosti říšských.* Aby rovnost tato nyní již v hlavním základě svém, *ve volebním řádu ke sněmu království Českého* od 26. února 1861 úplně zachována byla, *především a nade všecko doléhati se musí na změnu tohoto zákona,* oběma národnostem rovně spravedlivou. Vůbec buďsi v zastoupení zemském neb říšském, ve školách neb v úřadech, nechť úplně již zmizí staletá jiným národům podřízenost národa českého i veškerých slovanských národů v Rakousku. Nechť jakkoliv různé jsou a nezávislé na sobě zájmy rozličných zemí a království rakouských, jež Slované s jinými národy společně obývají: *za rovné všem právo národní Čech, Moravan, Slezák, Slovák, Polák, Rusín, Slovinec, Srb, Horvát co jeden muž vždy svorně stůjmež!*

Nejsvětějších však práv zemských i národních *nelze domáhati se bez svobody politické.* Jen za *úplné bezpečnosti osobní* jevi se neohroženě náhledy a tužby jednotlivců a veškeré společnosti, jen *svobodou spolčování* se stává náhled jednotlivcův neodolatelným míněním veřejným, jen *úplně svobodný a porotními soudy střežený tisk veřejný* může býti vždy neohroženým tlumočníkem i obhájcem veškerých přání i potřeb národních a společenských. Za svobodného tisku pak bude »Hlas« vymáhati i střežiti úplné *rovnoprávnosti náboženské i občanské,* bude se rozhodně *opírati všelikým výsadám jednotlivých osob neb stavů,* i bude na základě nejrozsáhlejším neunavně hájiti veškerých svobod politických, aby tak skutečně stal se »Hlasem« národa a lidu.

V hmotném blahobytu konečně zakládá se veškerý mravní i politický úspěch. Za tou příčinou bude »Hlas« povždy zvláštní svou péči věnovati veškerým záležitostem hospodářským, průmyslovým i obchodním, i bude na to naléhati, aby co nejbedlivěji pěstovány a podporovány byly zemskými ústavy vzdělávacími a úvěrními.

Jen tak zmůže se blahobyt naší vlasti České, jen tak splní se naděje, že stav rolnický, jenž jádrem jest národa našeho, se vyvine ve statné zemanstvo a tak v brzce již bude nám náhradou za ztracenou na Bílé Hoře šlechtu, byť i ta, kteráž nám zbyla, nerozumějíc vlastnímu svému prospěchu, národu svému se i dále odcizila; jen tak vytvoří se na místě nynějšího v národním ohledu namnože liknavého a vrtkavého *nový národu svému ráznější a stálejší oddaný stav městský,* a jen tak nabude pevného základu chrám národnosti české, že veškerá bouře příštích dob marně pokoušeti se bude, aby jej zvrátila.

Toť jsou zásady, jichž »Hlas« důrazně a odhodlaně brániti bude, při čemž důvěrnou se kojíme nadějí, že obecenstvo české, znajíc

naši přes všecky svízele osvědčenou *stálost ve věcech politických*, hojným svým účastenstvím činnost naši nám usnadní.

* * *

»Hlas« bude v každodenních úvodních článcích jednati o všech denních otázkách života národního, politického i společenského, zvláště však také o záležitostech obecních, o veřejném vyučování i o národním hospodářství.

Ve vlastních telegrafických zprávách a v původních dopisech z četných měst rakouských i cizozemských bude »Hlas« přihlížeti zvláště k zemím slovanským, čtenářstvu svému oznamovati veškeré události politické s největší rychlostí.

K zprávám obchodním, bursovním a z národního hospodářství bude se zvláště přihlížeti, aby se úplně vyhovělo potřebám průmyslníků a obchodníků, za kterouž příčinou taktéž získali jsme ve věcech těchto znalé a nestranné přispívatele.

V četných a zajímavých místních zprávách i v hojných dopisech z venkova zračiti se má v »Hlasu« obraz veškerého našeho národního a společenského života.

Feuilleton »Hlasu«, jehož vedení svěřeno jest v oboru tomto všeobecně uznanému p. Janu Nerudovi, bude zábavným a poučným, jednak vážnost doby méně opravdovým způsobem objasňuje, jednak podávaje národopisnými, cestopisnými a historickými články jakýsi výklad k dějinám okamžitě nejdůležitějším. Týdenními obrázky líčiti se budou zjevy a směry společenského života našeho a života slovanského vůbec, zvláštní úvahy promluví nestranně o všech úkazech literárních, o českém divadle, o pokrocích a veřejných zjevech umění našeho hudebního a výtvarného.

Zprávy o zajímavých trestních přelíčeních, jakož i důkladné zprávy o schůzích sněmu zemského, městské rady a všech důležitějších sborů a jednot bude »Hlas« přinášeti beze všeho prodlení. Že »Hlas« vytknutému sobě úkolu dostojí, za to nechť ručí jména mužů, kteří síly své mu věnují.

Co stálí spolupracovníci účastní se při »Hlasu« pánové: Josef Barák, Prokop Chocholoušek, J. S. Liblinský, Jan Neruda, Frant. Schwarz, dr. Škarda, posl. Sladkovský a Emanuel Vávra. Taktéž zaručili nám kromě četných spisovatelů z Čech, Moravy, Slezska a ze Slovenska činnost svou stálí známí již z »Času« dopisovatelé z Vídně, z Brna, od Sávy, z Paříže, ze Lvova, z Báňské Bystřice a z Pešti.

Kromě toho přislíbili »Hlasu« hojné příspěvky politickým neb literárním působením svým proslulí pánové, zejména: dr. K. Leop. Klaudy, dr. Josef Prachenský; poslancové na sněmu zemském

i říšské radě dr. Josef Gabriel, dr. Filip Kodym, JUC. Jan Kratochvíl, dr. Josef Podlipský, dr. Karel Roth, dr. František Uher; poslancové na sněmu zemském: Karel Jaromír Erben, František Havlíček, bývalý říšský poslanec, dr. Antonín Mezník a J. J. kníže dr. Rudolf z Turnu a Taxisu.

Nové rozdělení Čech.

(»Hlas« ze dne 5. ledna 1862.)

Článek tento ukazuje zajímavým způsobem, že plán národnostního rozdělení českého království čili uznání tak zvaného »uzavřeného« území německého se všemi důslednostmi jeho v hlavách německých politiků z Čech se zrodil hned na počátku novější ústavní éry v Rakousku, na počátku let šedesátých a že již tehda na české straně týmž způsobem posuzován a odmítán byl, jako nyní se děje.

*

V Liberci vycházející noviny »Reichenberger Zeitung« nabízejí čtenářům svým novoroční dar, který by ovšem za to stál všem obhájcům velkoněmecké říše, aby šmahem odbírali týž politický orakul. V článku totiž, jenž brojí proti vyučování v obou zemských jazycích, praví se ku konci: »Žádoucno a nám Němcům později snad velmi prospěšno by bylo též *nové rozdělení Čech, rozdělení totiž v okresy ryze německé a v okresy ryze české.* Nebylo by zajisté za těžko, aby se rozdělení takové až na nepatrné výminky provedlo. Tak na př. představujeme si jako německá města okresní: Liberec, Litoměřice, Žatec, Cheb, Budějovice a Trutnov. Za sídlo *vrchního soudu německého, jakož i pro schůze německého sněmu v Čechách* hodily by se velmi dobře Teplice. Myslíme totiž, že mír a právo národní byly by o mnoho méně rušeny, kdybychom my Čechové a Němci pokojně žili a mřeli *raději vedle sebe, než mezi sebou.*«

Tak pronáší se »Reichenb. Ztg.« a jako ve srozumění s ním a na podporu jeho vyhrožuje také páně Kolatschkův nový »Botschafter« ve Vídni nám »českým přemrštěncům« *německým sněmem v Čechách,* »kdyby přepych a jednostrannost českého obyvatelstva v Praze a vládychtivost českých vůdců společné zasedání národních zástupců německých a českých učinily nesnesitelnými«.

Tak tedy již se blíží poslední hodinka zemi české. Pan Kolatschek nechce otáleti a sotva tedy že se ve Vídni ujal redakce, zvěstuje jeho diplomatický »Botschafter«, kterak pán a velitel jeho po dobrém uvážení v moudrosti své schváliti ráčil návrh, jejž první učinila »Reichenb. Ztg.«, *aby totiž Čechy byly za živa ve dví roz-*

trženy, jelikož mír a rovné právo mezi Čechy a Němci jinak uskutečniti se nedá.

Avšak jest tomu skutečně tak, nedá se rovnoprávnost žádným jiným způsobem provésti než rozdělením země? Víme naopak, že rovnoprávnost národní bez všelikého rozdělování země velmi dobře uskutečniti se dá způsobem takovým, *když ve veškerém zákonodárství a ve správě zemské všestranně zabezpečí se oprávněné požadavky všech národností.* Proč by to tedy bez rozdělení země nemohlo tak býti i v Čechách? Či ujímají snad Čechové svým krajanům něco na právech jejich, neb zdráhají se, aby německým svým krajanům přiznali práv jim příslušných? »Reichenbg. Ztg.« a »Botschafter« ovšem to tvrdí, než kterak by to až posud bylo bývalo možné, když němečtí naši krajané na sněmu českém sami mají rozhodnou většinu, a když Čechové posud jenom domáhají se vždy ještě toho, aby se jim dostalo rovného práva s Němci? V čem byli posud Němci zkráceni od Čechů? Musí tu věru každému na mysl připadnouti bajka o vlku, jenž na beránka doleji u potoka se napájejícího zuřivě se osopil: »Kalíš mi vodu, musím tě roztrhati.«

Nevím věru, zdali by se novým rozdělením Čech němečtí obyvatelé dali ještě lépe soustřediti v okresy výhradně německé, než nyní již soustředěni jsou.

Avšak i kdyby tomu skutečně tak bylo, kdyby se rozdělením takovým skutečně snad poněkud usnadnila zemská správa politická a soudní, jelikož by v ryze německých okresích vésti se mohla jen německy, musí nyní i takovému novému vyměřování okresů ryze německých každý Čech naprosto odporovati, jelikož »Reichenb. Ztg.« dosti neprozřetelně nás poučila, že nejde pouze o nadlehčení správě zemské, ale *že země česká úplně roztrhnouti se má ve dvě části,* z nichž každá by měla i zvláštní sněm, a že to vše, jak »Reich. Ztg.« praví, má Němcům býti prospěšným teprve později. Kdy tato pozdější prospěšnost Němcům se zjeví, »Reichenb. Ztg.« zřejmě nepraví, každý však jen poněkud bystrý rozum snadno se toho domyslí, že tenkráte, *až by Němci v Čechách dostali chuť, aby se přidali k velkoněmecké říši, neb tu by byli již jedním spojeným celkem, sněm v Teplicích by jen prohlásil: „Přidáváme se k Německu“ a vše bylo by pojednou odbyto.*

Takovým tedy způsobem chtějí »Reichen. Ztg.« a vídeňský »Botschafter« napomáhati rovnosti a smířlivosti mezi Čechy a Němci v Čechách.

Tu však jeví se důležitost *práva historického, dle něhož jest království České jedno a nerozdílné.* Nemůže ho tedy bez násilí děliti žádná moc, ani panovníka, ani kteréhokoli shromáždění, a národ český, jenž má právo, aby zem českou považoval za národní své působiště, tak jako národ německý má působiště své severozápadně za hranicemi českými, nikdy nepřivolí, aby jakýkoli počet jinonárodních obyvatelů, kteří jakožto jednotlivci a nikoliv jako národ v zemi české přijati byli, tuto na kusy rozdrobili, *a pak*

snad kus po kuse jako kořist k říši velkoněmecké připojili. Takovým návrhem právě v divý požár rozžehla by se jiskra národního nedorozumění:

Že my Slované v tomto ohledu nechceme činiti jiným, čeho sami sobě nepřejeme, nechať přesvědčí se »Reich. Ztg.« a »Botschafter« z jednání Slováků v Uhrách, kteří k zabezpečení práv svých přejí sice sobě zvláštního okolí slovenského, upřímnost však svou k vlasti uherské a k ostatním národům uherským skvěle osvědčili tím, že o záležitostech zemských vždy jen se všemi ostatními národy uherskými společně a na jednom sněmu zemském rokovati a usnášeti se chtějí. Či mají snad Němci větší a starší práva na zemi Českou než Slováci na vlast uherskou?

Avšak právě proto, že Slovák zemi uherskou jako nejstarší její obyvatel považuje za pravou mateř svou, nebyl by nikdy s to, aby ji dělil a trhal jak »Reichenb. Ztg.« a »Botschafter« učiniti chce s vlastí naší českou.

Teplice hodí se snad velmi dobře za okresní město německé, sněmu však německého v Čechách nedočká se bohda ani »Reich. Zeitung«. ani vídeňský »Botschafter«, *dokud státní právo království Českého nepodlehne násilnému bezpráví.*

Nejsm ělejší konečně jest, že »Reich. Ztg.« vykazuje také *okres budějovický sněmu Teplickému!* Neměla by se raději ustanoviti zvláštní konskripce, jež by chodila po celých Čechách a zapisovala, kdo z kterého domu patří k sněmu Teplickému a kdo k Pražskému?

Szalay o otázce národní!

(»Hlas« ze dne 14. ledna 1862.)

Úvaha tato ukazuje, jak maďarští předáci o rovnoprávnosti v Uhrách soudili již v době, kdy za obnovu svého státního práva znova bojovati začali a v tomto boji spolupůsobení aneb aspoň zásadního souhlasu nemaďarských národností potřebovali a kterak sám František Deak horlil pro pomaďaření Slováků. Způsob, jímž Sladkovský tuto na obranu rovného práva nemaďarských národů Uherska vystupuje, má i dnes ještě aktuální zajímavost, neboť nemaďarským národnostem v Uhrách nedaří se ani tak, jak r. 1862 Szalay jim nabízel a za právo přiznával, neboť rovnoprávnost nebyla jim ani do škol připuštěna. Jakoby dnes napsána byla, zní působivě a pravdivě Sladkovského Maďarům zde daná výstraha.

*

Věhlasný dějepisec a státník maďarský Lád Szalay, člen rozpuštěného sněmu uherského, uveřejnil v novinách »Magyar Ország« článek o otázce národní, jenž věru nesvědčil by o tom, že národ maďarský, je-li Szalay jeho věrným tlumočníkem, neblahými zku-

šenostmi roku 1848 a 1861 nabyl přesvědčení, kterak dosavadní jeho politika vůči nemaďarským národům uherským nepovede k žádoucímu cíli, aby totiž všichni národové uherští trvale se srozuměli.

V článku p. Szalayově tvrdí se, že Uhry jsou zemí na celém světě nejvíce pomlouvanou, jelikož zástupcům maďarského národa se neustále vytýká, jakoby k ostatním národům nemaďarským v Uhrách byli nespravedlivi.

Zástupcové národa maďarského ale zachovávají prý zásadu, aby Srbové, Rumuni atd. ve vlasti uherské, ovšem nikoli jako zvláště odštěpené sbory národní, alebrž co jednotlivci národních práv svých hájiti mohli, zejména církví a školou.

Větších práv nemají prý ani Keltičtí obyvatelé ve francouzské Bretagni, ani obyvatelé Walesska v Anglicku, ani Baskové ve Španělích, ani Vlamingové v Belgii, kteří též prý mají národní svou literaturu a vůbec zvláštní svou národnost, aniž by v státním životě zvláštního svého jazyka užívali.

Národ maďarský tedy nikdy a v ničem prý neukřivdil ostatním národům neuherským, a když tito navzdor tomu neustále si stěžují, že národních práv jejich Maďaři nešetří, je prý to jen holá pomluva.

Proč tedy ale vyznává sám pan Szalay na jiném místě svého článku, že Maďaři v dobách horkokrevných svých nadějí byli pošetilci, domnívajíce se, *že by veškeré obyvatelstvo v Uhrách na jeden jediný jazyk obrátiti*, ba že by vše zastiňující strom národnosti maďarské i do Horvát přesaditi mohli? Či nejsou slova tato nejvřelejšího maďarského národovce patrným důkazem, že stížnost nemaďarských národů na činěné jim od Maďarů násilí nejsou pouhou pomluvou? Či pominula již »pošetilá« politika Maďarů z r. 1848? Pomlčmež úplně o tom, jak se národní rovnoprávnost šetřila opět v Uhrách v r. 1861, a přihleďme jen, jak p. Szalay posud ještě nemaďarským národům uherským vyměřuje národní jich práva.

Nikoliv jako zvláště zřízené sbory národní, pouze co jednotlivci mají Srbové, Rumuni atd. národních práv svých hájiti, zejména církví a školou, toť má býti vrcholem národní politiky maďarské, toť má býti vrcholem národní rovnoprávnosti v Uhrách! Především doufám, že k těmto v církvi a ve škole národně oprávněným jednotlivcům přičítati se budou též Slováci, ačkoliv pan Szalay vypočítávání své počíná Srby, tak že nám mimovolně na mysl připadá, kterak *Deák* minulého roku dokazoval deputaci slovanské, že *Slované jsou velký národ, jenž těch několik millionů Slováků nikdy nepohřeší, pročež prý by Slováci učinili velmi dobře, kdyby se pomaďařili, jelikož maďarský národ potřebuje posily.* Doufáme tedy, že Szalay základní svou zásadou národní politiky maďarské nic podobného nemyslí, a že také Slovákům dopřáti chce, aby se jim v kostele nekázalo a ve škole nemluvilo jazykem, kterému

nerozumějí. Avšak jest to již národní rovnoprávnost, kterouž *uspokojeni* mají býti nemaďarští národové v Uhrách?

Svatá spravedlnosti! Kterak musilo as dříve býti nemaďarským národům v Uhrách, když se jim nyní jako nejvyšší stupeň národní svobody zaručuje právo »nejširšího základu« tím, že smějí v mateřském jazyku se modliti a učiti! A to byla tedy jen a jest samá pomluva, když národové nemaďarští stěžovali nebo posud stěžují sobě na činěné jim násilí?

Uznáváme milerádi za pokrok, že nemaďarští národové, jelikož toho dříve nebylo, budoucně aspoň v církvi a ve škole k národnosti své se budou smět hlásit, že však tím již se vyhoví všem oprávněným žádostem kterékoliv uvědomělé národnosti, že takto již pevně založen bude na veškeru budoucnost »jednotný stát uherský«, kdo by toho se domýšlel, ten může býti snad věhlasem ve veškerém učení lidském, s duchem času ale, s duchem doby naší i budoucnosti není nikterak v souhlasu.

Nebude nám asi nikdo odpírati, tvrdíme-li, že přítomnosti i daleké budoucnosti, že vůbec politického zřízení rakouského a zejména uherského heslem jest »samospráva«.

Kterak ale má Slovák, kterak mají Rusíni, Srbové a Rumuni sami spravovati obce a župy své, když mimo církev a školu jazyka svého užívati nesmějí, když v obci anebo v župě slovácké nebo rumunské ozývati se smí jenom jazyk maďarský? Kdokoli upírá lidu, aby veřejné záležitosti dědiny své projednával ve vlastním svém jazyku, upírá mu samosprávu, upírá mu politickou svobodu a činí ho otrokem lidu cizojazyčného.

A takovým způsobem mají se národové nemaďarští uspokojiti, tak má se založiti jednotný a pevný stát uherský? Možná, že se na základě takovém utvořiti dá stát »násilím« sjednocený, je-li však pravda, co jsme minulého roku každý den několikráte čítali v novinách uherských a co skoro každý řečník v rozpuštěném sněmu uherském důrazně hlásal, že trvalým základem zřízení státního jest jedině »*spokojenost národů*«, zdaž mohlo by se státu uherskému, jazykem maďarským násilně sjednocenému, prorokovati dlouhé a skvělé trvání? Či neplatí snad při zakládání trvalého státu jedna a táž zásada pro národ maďarský, jako pro státního ministra Schmerlinga, a má národ maďarský právo, aby jiným národům činil, co u vlády rakouské, když to činí jemu, považuje za největší libovůli a bezpráví?

Tu však uvádějí se nám příklady z jiných států evropských na důkaz, že rovnoprávnost národní nesmí zasahovati dále než do církve a školy.

Ve francouzské Bretagni jest obyvatelstvo keltické, zbytek to národa z dávných dob před Kristem, aniž by prý žádal, aby jazyk jeho byl úřadním ve správě a v soudech zemských. Pohledne-li se na Walessko v Anglii s jeho 800.000 obyvateli, na výšiny Skotské, na ostrov Man s jeho 50.000 obyvateli, žádný z těchto zbytků

národů prý nežádá, aby řeč jeho byla řečí úřadní, a v bývalém parlamentu irském nenapadlo dosud nikomu, aby mluvil po irsku. V Belgicku jest prý řeč francouzská řeči úřadní, ačkoli Vlamingové jsou většinou obyvatelstva. Proč by tedy prý v Uhrách neměli se Slováci, Rusíni, Srbové a Rumuni podrobiti úřadní řeči maďarské?

Ostýcháme se sice, avšak musíme připomenouti věhlasnému dějepisci maďarskému, že ani obyvatelé Bretagně ve Francii, ani obyvatelé Walesska a ostrova Mann v Anglicku, ani Baskové ve Španělích nepodrobili se dobrovolně řeči francouzské, anglické a španělské, alebrž že národové tito byli v surových dobách před Kristem od jiných národů podmaněni a vyhubeni, tak že nepatrné po nich zbytky nemohly se již zotaviti, a nemajíce žádné podpory v příbuzném některém kmenu, musejí se považovati, že na milost vydáni jsou podmanitelům svým. Mají se ale národové nemaďarští v Uhrách za rovny považovati Keltům v Anglicku, ve Francii a ve Španělích?

Tak daleko chvála Bohu věci ještě nedospěly! Devatenácté století nebude na novo svědkem ukrutností, jaké dály se za dob před Kristem a v prvních stoletích po Kristu. Slováci, Rusíni, Srbové a Rumuni nejsou nešťastné zbytky národů vyhlazených, oni nečítají se na tisíce, alebrž na milliony a tvoří v Uhrách velkou většinu obyvatelstva, oni nemusí a nechtí býti na milost jiným, a tak jako Irčané nesmířili se dotud se svobodou anglickou jim vnucovanou, tak nesmířili by se nikdy nemaďarští národové v Uhrách se svobodou maďarskou, kdyby jim snad násilně vnucována byla.

Co se konečně týče Vlamingů v Belgicku, nevíme, z jakých tajných pramenů dověděl se p. Szalay, že jsou tak úplně spokojeni s nadvládou jazyka francouzského. Veškerému ostatnímu světu, jenž čerpá zprávy z pramenů veřejných, jest naopak známo, že vlastencové flamští již od dávných časů domáhali se rovnoprávnosti pro svůj mateřský jazyk a minulého měsíce mohl se každý ve všech novinách dočísti, kterak sněmovna poslanců pojistila Vlamingům rovnoprávnost, a usnesla se, že je každému volno, aby státní zkoušky buď ve francouzské anebo flamské řeči odbýval, při čemž vládě ještě zvláště uloženo jest, aby hleděla k zdokonalení vyučování řeči flamské a k odstranění spravedlivých stížností Vlamingů. A když tedy ani starodiplomatickému jazyku francouzskému poddati se nechce jazyk flamský, kterak by mohl kdo žádati, aby *nemaďarští národové v Uhrách jazyk svůj podřídili jazyku maďarskému, jenž vzkříšení své slavil teprve za našich dnů a zároveň s ostatními jazyky národů uherských, tak že před těmito ani co do politického stáří přednosti nemá?*

Tak tuším podstatně vyvráceny jsou námitky proti rovnoprávnosti národní v politické a soudní správě, a uvádí-li věhlasný dějepisec maďarský tolik příkladů, že taková rovnoprávnost nikde nepanuje, divíme se velice, že tak na čisto zapomněl na Švýcary, kde po drahnou dobu sám přebýval a kde i v ústředním zastou-

pení spolkovém rokuje se po francouzsku i po německu, aniž by tím státu vzniklo nebezpečí.

Doufám tedy, že výrok p. Szalaye »Rovnoprávnost nesmí se týkati než církve a školy!« nebude posledním slovem při řešení národní otázky v Uhrách, a že šlechetný národ maďarský, tak jako sám za křivdu do nebe volající prohlásil, že za Bacha vnutila se mu soudní i politická správa německá, nedopustí se sám téhož hříchu, aby jazyk svůj vnucoval národům jiným a je způsobem takovým o samosprávu v obci a v župě obelstil. Běda tomu, kdo jinému křivdí, avšak *dvakráte běda tomu, kdo sám z křivdy vyváznuv, nenaučil se spravedlnosti a jiným křivditi se neostýchá.*

Uspokojení národů bude nejlepším rukojemstvím, že každý z nich pevně přilne k říši rakouské. Tak ozývaly se hlasy maďarské, když centralisté podezřívali snahy Maďarů, jakoby odloučiti se chtěli od Rakouska.

Uspokojení národů bude nejlepším rukojemstvím, že každý z nich přilne k vlasti uherské, odpovídáme p. Szalayovi, obává-li se, že by rovnoprávnost národní ve správě politické a soudní vedla k odštěpení se kteréhokoliv národa od Uher.

Všeslovanské směry.

(»Hlas« ze dne 28. února 1862.)

Polemický tento článek, ačkoliv se na první pohled zdá zastaralým a událostmi překonaným, vrhá dosud ještě zajímavé světlo na ducha tehdejší vlády a vládní politiky »rakouské« a vyznačuje stanovisko české politiky oproti tehdejšímu velkoněmeckému proudu způsobem, kterýž i vůči nynějším událostem a snahám německým v zásadách a základních myšlénkách správným se jeví a tudíž povšimnutí zasluhuje. Výkladu k němu není potřebí.

*

Pod tímto, velezrádou zapáchajícím nadpisem jednají ministerské noviny »Donauzeitung«, orgán to státního pana ministra, v čís. 49. o článku »Hlasu« nadepsaném »Zemský výbor a národ český«, kterýžto článek, jak »Donauzeitung« o něm soudí, prý smělostí a bezohledností předčí takřka všecko, nač všeslovanské noviny v tom ohledu dosud se byly odvážily, a doklad, že musí býti dovoleno domáhati se změny ústavy cestou zákonní, totiž ústavní, čímž »Hlas« se ohrazuje, nevystačí prý, aby jedovatost šípů, jež v onom článku metají se na ústavu ze dne 26. února, stala se neškodnou.

A co pronesl »Hlas« v onom článku, jenž ministerské noviny tak strašně proti sobě pobouřil, co prohodil, jež podobá se šípu jedovatému, jehož bodnutí ničím se nedá vyléčiti?

Na přesvědčenou, zdali český výbor zemský byl ohlasem národa českého, požádav místodržitelství, aby nařídilo v Praze a celé vlasti české oslavu 26. února, předložil »Hlas« nestrannému čtenáři několik otázek, z nichž první byla, zdali národ český může slaviti den, v kterýž prohlášen byl řád zemský, jenž z patrné skutečné většiny uvrhuje ho v menšinu, tak že ve vlasti své rozhodovati nemůže?

K této otázce tuším poukazuje »Donauzeitg.«, dokládajíc, kterak prý »Hlas« pustil se tak daleko, že až tvrdí, jakoby se zemským řádem ze dne 26. února národnosti české bylo ukřivdilo.

Strašná to novina, a ještě strašnější, že se jí »Donauztg.« dovídá teprve z čís. 50. »Hlasu«! Či nehlásili to již od 26. února 1861 neustále veškeří zástupcové národnosti české na sněmu zemském, na říšské radě i ve všech českých novinách? Či nedokázal to samotnému »Donauztgu« již loňský »Čas« v čísle 157. určitými čísly úřadními? Avšak »Donauztg.« má jako vodní panna dlouhé vlasy a krátkou paměť, i musíme jí tedy stručně připomenout, co se jí loňského roku již dokazovalo, a co ona vyvrátiti dosud za vhodné neuznala.

Již v čísle 160. roku 1861 vytýkala totiž »Donauztg.« novinám českým, že neustále sobě stěžují na křivdu učiněnou Čechům uměle sestrojenou většinou Němců na sněmu českém, k čemuž prý v pravdě nemají ani nejmenší příčiny, *jelikož v Rakousku nemáme zastoupení dle počtu obyvatelů, ale dle zájmů*, při čemž »Donauztg.« sama poznamenala, kterak zastoupení »dle zájmů« nemá a nemůže nic jiného znamenat než *zastoupení »dle daní«*.

Na to uvedl loňský »Čas« v čís. 157. v čl. »Německý a český živel v českém sněmu« »Donauztgu« následující čísla:

Praha s 145.000 obyvatelů má 10, Liberec s 18.000 obyv. 3, v Liberci tedy přichází na 6000, v Praze na 14.000 obyvatelů 1 poslanec. Praha měla by tedy v poměru k Liberci míti místo 10 poslanců 25 poslanců, má tedy v tom poměru o 15 méně.

Z ostatních měst mají města česká: Plzeň, Kutná Hora, Písek, Karlín a Smíchov 55.690; města německá: Cheb, Česká Lípa a Rumburk 27.629 obyvatelů; tak že v oněch českých městech přichází na 11.000, v německých však na 9000 duší 1 poslanec, čímž ovšem městům českým opět o 1 poslance dostalo se méně.

V ostatních průmyslových městech českých přichází na 12.000, v podobných místech německých na 10.000 duší 1 poslanec, čímž živel český má opět as o 7 poslanců méně.

Ve skupinách měst neněmeckých mají jen Jablonec a Cvikava po 8000 a skupina Hajda dokonce jen 6000 obyvatelů, v skupinách měst českých ale není ani jedna, jež by měla méně 10.000 obyvatelů, naopak nalézá se jich 6 mezi nimi po 13.000 obyv., kdežto v skupinách německých jsou jen 4 se 13.000 obyv.

Zastoupených městeček s méně než 3000 obyvatelů jest jen 11, německých ale 26, mezi nimiž jedno, totiž Parchen, dokonce jen s 500 obyvateli.

V okresích českých přichází jeden poslanec na 52.942, v německých již na 42.072 duší a mají tedy okresy české poměrně o 10 zástupců méně.

Dokázal již »Donauztg.« loňskému »Času«, že veškeré tyto rozdíly v zastoupení obyvatelů českých a německých *zakládají se v rozdílu daní?* Dokázal již, že bylo potřebí zvláštního zastoupení obchodních komor, kdežto v loňských volbách do sněmu českého z měst a obcí, tedy bez zvláštního zastoupení obchodních komor, zvoleno jest 20, pravíme dvacet obchodníků a průmyslníků, dokázal již »Donauztg.« konečně, že »dle daní« přináleží velkostatkářům 70, tedy skoro tolik zástupců, jako všem obcím českým?

Pokud »Donauztg.« důkazu toho nepodá, a dokud budeme viděti, že kdekoliv děje se výminka od rovnosti v zastoupení »dle daní«, *stává se to vždy jenom ve prospěch živlu německého*, tuším bude nám dovoleno, abychom stěžovali sobě, že děje se křivda národu českému, jehož každá hlava, jak dokázati lze, platí průměrně o několik krejcarů více než jednotlivec národností německé v Čechách, a jeli tato naše stížnost jedovatým šípem proti ústavě ze dne 26. února, zajisté my jsme ten šíp neukovali a nejsme tudíž zodpovědni za nezhojitelnou ránu, jež ústavě únorové dle »Donauztgu« se jím zasazuje.

Žádajíce zastoupení, jakéž národu českému přísluší i na základě ústavy únorové, žádajíce, aby zastoupení »dle zájmů« či »dle daní« správně se provedlo, nejsme zajisté národními přemrštěnci, neb »ultračechy«, za jaké »Donauztg.« nás vyhlašuje, a opírajíce se proti tomu, aby většina národů rakouských byla majorisována zástupci národnosti německé, jež v Rakousku v zjevné nalézá se menšině, nechceme proto ještě, jak »Donauztg.« lživě předstírá, jednu národnost druhou národností majorisovat nebo potlačovat.

Avšak »Donauztg.« nevytýká nám jenom, že jsme »ultračeši«, ona viní nás také dále, že jsme »panslavisté«, že se domáháme říše velkoslovanské a že říši rakouskou chceme rozbořiti.

Za tou příčinou dokazuje nám, že Čechy od dávných věků k Německu přináležely a vždy k němu budou musit přináležeti, že *Německo, jakkoliv se budoucně zařídí, nikdy Čech se nevzdá.*

A takového něco opovažují se tvrditi noviny ministra, jehož úkolem jest, aby zřídil jednotné mocné Rakousko? Či nečelí to spíše proti Rakousku, když se přikazuje nerozlučná část říše rakouské říši cizí, nečelí to proti Rakousku, přihlašují-li se Čechy, jež nikdy nebyly v jiném státním spojení nežli s Rakouskem, za věčný majetek jakkoliveк zřízené říše Německé?

Takovýmto učením, kterým se Rakousko již za živa trhá, chtějí ministerské noviny buditi důvěru v trvalou budoucnost Rakouska? A navzdor tomu osmělují se tytéž noviny ministerské, že jiného ještě viní ze záměrů protirakouských?

S pány, kteří mají smýšlení »Hlasu«, neshodne prý se »Donauzeitung« nikdy. My zase můžeme ubezpečiti ministerské noviny, že s pány, kteří Čechy přivtělují k Německu, do smrti se ne-

shodne ani jediný poctivý Čech, a kdyby se vyskytli jeden, dva neb tři Češi, kteří přiznají se k zásadě »Donauzeitungu«, že Čechy pro všecky případy budoucí přináležeti musí k Německu, upozorňujeme, že 3 lidé mohou snad činiti společnost, že však nečiní národ.

Dle dějepisu a dle práva státního nebyly Čechy až do r. 1804 se starou říší německou v jiném než v mezinárodním spojení, a v r. 1804 bez svolení národa přišly opět jen ve spojení mezinárodní se spolkem států německých.

Změní-li se mezinárodní tento spolek v říši německou se společným parlamentem, nemůže nikdo Čechy proti jejich vůli nutiti, aby k říši německé přistoupili a v parlamentu německém se účastnili. Nepřinutí k tomu Čechy ani ministerské noviny, ani kterékoliv ministerstvo, i nebude jich k tomu zajisté nutiti mocnář sám, jelikož Čechy bezprostředně podvolily se jen žezlu panovnické rodiny rakouské, nikoliv však žezlu říše německé, a jelikož *panující nyní císař sám na vždy vzdal se práva, aby o osudu národů rozhodoval bez jejich vůle, pročež tím méně kterýkoliv národ neb kteroukoli zemi říše své postoupí říši cizí.*

Doba, kdy vlády národy a země své jako mrtvý majetek jednu druhé prodávaly a postupovaly, již minula a nevrátí se více.

Čechy patří k říši rakouské, ale nikoli k říši německé! *Rakousko ale musí zaručiti Čechům samostatnost národní*, neb kdyby je jakýmkoli způsobem vydala nadvládě německé říše, *neměli by ovšem žádné příčiny, aby o trvání Rakouska usilovali.* Jelikož ale máme přesvědčení, že navzdor všem ministerským novinám nepřijde k tomu, aby Rakousko z části neb celkem svrchovanost svou podřídilo parlamentu německému, jest heslem naším: »*Rakousko jest politickou nutností*« i bylo by si přáti, aby pánové »Donauzeitgu« myslili tak málo na velříši německou, jako my myslíme na velříši kozáckou, jakkoli nás z takových sympatií podezřívají.

Kdyby však, jak ministerské noviny nám vyhrožují, přišla doba, kde by Evropa ujala se úkolu, aby Čechy zachovala, či vlastně řečeno, násilím podrobila říši německé, tut by ovšem nabyla platnosti alternativa: »Buď mohutné a samostatné Rakousko o rovnováze s německou a ruskou říší, neb vedle říše velkoněmecké říše velkoslovanská.« A když by alternativa tato rozhodla se konečně ve prospěch Němců, *přesvědčila by se Evropa, že vydobyla Německu Čechy, avšak bez jediného Čecha! To slibujeme ve jménu veškerého národa českého*, a nechce-li »Donauztg.« věřiti, že slib ten ve jménu celého národa učiniti můžeme, nechť dá o tom raději zítra než pozejtří hlasovati, aby se jí otevřely konečné oči.

Konečně divíme se velice, že ministerské noviny, jež před nedávnem ještě národ český považovaly za dělaný, nyní najednou se projevují, kterak by říši rakouské uškoditi mohl odporem svým.

Národ český však a slovanští národové v Rakousku vůbec nebojují nikterak proti říši, alebrž jen proti takovému zařízení je-

jímu, v němž se jim úplně rovné právo s ostatními národy rakouskými neudílí a nezaručuje se tak, jak slovem císařským ustanoveno jest v diplomu ze dne 20. října 1860, a v ústavním tomto boji neustanou, dokud neosvědčí se skutky chlácholivá slova novin ministerských: »Rakousko si vřele přeje, aby se Slovany se dorozumělo.«

Historicko-politická osobnost a vzájemnost slovanských národů v Rakousku.

(Hlas ze dne 21. března 1862.)

Z úvahy této vidno především, že se již tehda, počátkem roku 1862 podezřele proklubávala idea rozdělení politické moci mezi Němce a Maďary, tak aby v jedné polovici říše panovali Němci a ve druhé Maďaři. Oproti tomuto nebezpečí hlásá tu Sladkovský co nejrozhodněji zásadu solidarity všech slovanských národů říše. Zajímavo je, jak Sladkovský vykládá pojem »historicko-politických osobností« korun České a Uherské a jejich pravomoc jakožto výraz vůle všech národů, obývajících země České a Uherské. Neméně zajímavým jest tu výklad o účinku a dosahu splynutí korun České a Uherské s ostatními zeměmi co se tkne pravomoci těchto korun, jakož i dedukce, že pojem historicko-politických osobností neodporuje vzájemnosti slovanských národů.

*

V dopise ze Slovenska ze dne 13. t. m. v čís. 362. vídeňských novin »Ost und West« vede se opět stížnost ve jménu národa Slovenského, že v Uhrách posud ani ve školách, ani v úřadech nešetří se rovného práva národního, ba že nejeví se ani jakás opravdová snaha nynějších úřadů, aby rovnoprávnost národní uskutečněna byla. Z toho pak, jakož i z nápadného koketování novin maďarských s novinami německými soudí dopisovatel ze Slovenska, *že obě strany, německá i maďarská, nevzdaly se ještě naprosto myšlénky o rozdvojení říše rakouské.* »Na čí útraty,« končí pak dopisovatel, »rozdvojení říše by se provedlo, o tom nechť ať bratří naši Čechové pilně rozmýšlejí, jestli pro domácí své záležitosti nezapomněli již na nezvratnou pravdu, že jenom ve spojení s ostatními Slovany rakouskými silni býti mohou. Jakým způsobem spojení takové uskutečniti se dá, o tom zde jednati nechceme, že se to však nikdy nestane na základě historicko-politických práv a osobnosti, o tom jsme pevně přesvědčeni.«

Dle toho výroku dopisovatele slovenského věru nezdá se nám, že by byl snahy národa českého, jak od 20. října 1860 jevily se ve všech našich novinách a v jednání zástupců českých, se slušnou pozorností sledoval, či prohřešili se již zástupcové národa českého za jakékoli příležitosti na vzájemnosti, jež víže národ český ke všem ostatním národům slovanským v Rakousku?

Není tuším posud ani jediného příkladu a bohdá nebude ho nikdy, že by národ český a zástupcové jeho pozapomněli, že *jenom společně se všemi slovanskými národy v Rakousku svrhnouti mohou se sebe okovy středověké poroby a domoci se rovného práva* s kterýmkoli jiným národem svobodným.

Či nejeví se snad v českých novinách vědomí oné vzájemnosti, v kteréž národům slovanským v Rakousku jediná kyne spása?

Kdokoli povšiml si důsledného směru novin českých, nemůže jim zajisté cósi podobného vytýkati. Tak na př. čísti lze již v programu »Hlasu«, že koruna česká jest ovšem významem obapolné smlouvy, kterouž Čechy, Morava i Slezsko dostaly se císařskému rodu dosud panujícímu, a významem mezinárodních poměrů těchto zemí, zejména k říši staroněmecké a nyní k německému spolku. *V poměrech těchto zakládají se tedy historická práva koruny české i zakládá se historicko-politická její osobnost.*

»Avšak,« praví se v programu »Hlasu« dále, »nejen z rozličných království a zemí, říše rakouská skládá se také z rozličných národů, jimž však rovné zabezpečiti se musí právo, aby národní své zájmy pěstovati a je volně vyvíjeti mohly. Stejné právo historické nebudiž národním těmto zájmům na újmu, anobrž spíše k prospěchu.«

Dostatečný to, tuším, důkaz, že není vůlí naší, abychom se vzájemnosti se všemi slovanskými národy v Rakousku odříkali aneb aspoň ji zanedbávali, i nelze také dokázati, že bychom po celý čas svého působení programu svému dle možnosti nebyli dostáli. Jediná námitka, která by se nám činiti mohla, byla by ta, že pojem historicko-politické osobnosti vůbec nesrovnává se se vzájemností s jinými národy, o čemž tedy zde několika slovy pojednati sluší.

Bylať doba, kdy země koruny české právě tak, jako země koruny uherské, tvořily úplně a všestranně neodvislé státy, a kdežto samostatná vůle obou těchto států jevila se vně i zevně zvláštními panovníky jako vůle samostatných osob. Čí však vůli zastupoval za oněch dob panovník obou těchto států?

Zastupoval král uherský tenkráte snad jen vůli národa maďarského? Či zastupoval král český jen vůli národa českého? Můžeť ovšem býti, že v dobách středověkých, kdy jeden stav lidu za veškeré ostatní stavy v státu rozhodoval, může býti, že za oněch dob také některá národnost v státu větší měla vliv, než národnosti ostatní, k tomutéž státu přináležející. Dle práva však tomu tak nikdy býti nemělo, a nyní, kdy všeliká přednost jednotlivých stavů a národností na věky věkův pominula, tomu ani dle skutků více býti nemůže.

Představíme-li si kterýkoli stát jako osobnost, nepřináleží k té osobnosti jen národ jeden, alebrž přináležejí k ní veškeří národové ve státu obývající. Osobnost koruny uherské a vůle její nejeví se tedy nikoliv jen národem maďarským, ale všemi národy v zemích koruny uherské obývajícími; tak jako osobnost a vůle koruny české

nejeví se pouze národem českým, alebrž také onou částí národa německého, jež v zemích koruny české přebývá.

Jen takovým tedy způsobem dle práva vykládati se musí pojem »historicko-politické osobnosti«, aby šetřena a zachována zůstala také každá v nich obývající »osobnost národní«, jelikož by jinak vůli svou jeviti nemohla, a tedy zaniknouti musila, což s právem nikterak by se nesrovnávalo.

Nechť si již v koruně uherské a v koruně české po jakoukoliv dobu některý jednotlivý národ ve jménu ostatních národů vykonával práva osobnosti a ve jménu osobních národů vůli této osobnosti projevoval, doba tato pominula, veškeří národové v koruně uherské i v koruně české došli nyní úplného vědomí sebe samých, chtějí vůli svou sami jeviti a výkonnou mocí v skutečnost uváděti; i nemůže jim toho bez patrného rušení věčného práva a bez nejhrubšího násilí nikdo zabraňovati.

Avšak ani koruna uherská ani koruna česká není více úplně samostatnou osobností; obě tyto koruny nejeví nyní na všechny strany a zejména na *venek* samostatnou vůli svou.

Tak jako každá samostatná osoba s jinými také samostatnými osobami spolčiti se může k účelu jim všem společnému, *takovým též způsobem spojily se koruna uherská i koruna česká s ostatními zeměmi rakouskými k společnému jim všem účelu bezpečnosti zevnější.*

Pokud toho účel tento žádal, vzdala se každá z těchto osobností dřívější úplné samostatnosti své, a v záležitostech veřejných a vojenských, jakož i v záležitostech finančních obou těchto se týkajících, nejeví od dávna již ani koruna česká, ani koruna uherská samostatnou svou vůli, alebrž jeví ji obě tyto koruny společně s ostatními zeměmi rakouskými, jako osobnost vyšší, jako říše rakouská.

Historicko-politická osobnost koruny uherské i koruny české může se tedy nyní, pokud by vymřením rodu panujícího úplné své samostatnosti nenabyly, jeviti jenom ještě v záležitostech vnitřních, totiž svézákonností a samosprávou zemskou, a pokud v každé zemi různí obývají národové, *rovným účastenstvím všech těchto národů v oné svézákonnosti a samosprávě.* Každý z rozličných těchto národů však nemůže se ve svézákonnosti a samosprávě zemské jako *»zvláštní osoba národní«* účastniti jinak, *než na základě přirozené své národní povahy a přirozeného svého jazyka.* Takové jest právo každého z těchto národů, a práva toho každý z nich hlasitě požaduje.

Má-li však říše rakouská jako vyšší z jednotlivých menších osob skládající se osobnost politická vůli svou na venek s důrazem a výsledkem jeviti, musí mezi jednotlivými menšími osobnostmi, z nichž říše se skládá, panovati svornost a dobrá vůle, jíž nedocílí se jinak, než když každé z těchto menších osobností, a tudíž i osobnostem národním, ponechají a zabezpečí se ona práva, jichž na prospěch moci říšské *vzdáti se nemusí a nechtějí.*

Jest tedy hlavní povinností všech národů rakouských, aby společnou mocí přihlížely k tomu, by *žádnému z jednotlivých národů nebylo křivděno*, by každému z nich rovné právo s ostatními bylo uděleno a zaručeno.

Z pojmu »*historicko-politické osobnosti*« nenásleduje tedy nikterak, že by v říši rakouské jedna taková osobnost o druhou, že by jeden takový národ o druhý starati se neměl, *tím méně ale plyne z toho, že by pojem historicko-politické osobnosti odporoval vzájemnosti národů slovanských v Rakousku,* kteříž nejen dočasným svazkem politickým, alebrž věčným pásmem přírody sobě spřízněni jsou.

Nechť tedy upustí národovci slovenští od domnění, že bychom hájíce práv koruny české v zaslepeném jakémsi sobectví nechtěli sobě všímati zájmů ostatních národů slovanských v Rakousku.

Hájíce práv koruny české hájíme svézákonnosti a samosprávy zemí k této koruně přináležejících a hájíme svobody a samostatnosti svého národa.

Vímeť však velmi dobře, seč jsou síly naše, a tak, jakož pevně doufáme, že ve snahách svých slovanskými svými bratry v Rakousku vždy podporováni budeme, neupustíme také nikdy od hesla svého: »*Za rovné všem právo národní Čech, Moravan, Slezák, Slovák, Polák, Rusín, Slovinec, Srb i Horvát jako jeden muž vždy věrně stůjme!*«

Duchem a rozumem.

(Hlas 29. března 1862.)

Malá tato úvaha svědčí o hlubokém přesvědčení pisatelově, že pokrok a rozvoj národů do dřívějšího stavu politického nevolnictví zpáčiti se nedá a že duch a rozum, to jest rozumné užívání duševních sil vždy vítězným se osvědčí nad hrubou mocí a nerozumem přírodě odporujícího násilí.

*

Když 31. prosince 1851 pan ministr a doktor Alexander Bach ústavu rakouskou za zrušenou prohlásil, domníval se zajisté, že již na vždy, neb aspoň na čas života jeho pohřben jest duch svobody v Rakousku, a on, a s ním ti lidé feudalismu a ultramontanismu, kteří ho za rukověť záměrů svých upotřebovali, domnívali se, že možno opět na vždy odpočinouti sobě na pohovce absolutismu, jim pohodlné sice a velmi k duhu jsoucí, jejížto podnože však hluboce v ledví národů vryty byly, a národové rakouští cítili bolest tu a — mlčeli. Jaký tedy div, že Bach a stoupenci jeho toto mlčení národů ve prospěch svůj vykládali, a čím dále, tím více po hlavách jim deptali?

Jakýž tudíž div, že Bach a tajní popuzovatelé, zřejmí pak stoupenci již měli za jisto, že opět vrátí se blahé, temné časy Metternichovské, kde se tak krásně hrálo s národy, aniž tito v ospalosti své pozorovali, co s nimi se provozuje? Avšak časy byly se velice změnily. Rok 1848 probudil národy z tvrdého spánku, národové procitli, a národy procitlé nemožno zase uspávat, leda vyhlazením jich, jako nám Čechoslovanům po bitvě Bělohorské částečně se dělo. To věděl dobře p. dr. Bach, a jakž by byl nevěděl? Vždyť byl synem z lidu a z barykad sobě utvořil schody ku komnatám ministerským, na jejichž kluzkých, svůdných parketách zapírati se naučil přesvědčení své a původ svůj, tak že tutéž věc, totiž svobodu zákonní, ústavní, pro niž na barykády byl vstoupil, později sám zatracoval. Ale přesvědčení, že časy se změnily, to plebejské přesvědčení zůstalo mu na vzdor novým okolnostem a společnostem jeho, a proto nastoupiv v šlepěje Metternichovy hleděl Bach probuzené národy k opětnému spánku přinutiti policií, četnictvem a armádou 600.000 mužů.

Nuže: uspal je? Víme to všichni, on i jeho vládní systém zmizeli, jako mizí sníh před dechem jarních větrů; absolutismus, zima to národů, ustoupiti musí vždy svobodě, jarnímu jejich životu. Ale čím to bylo, že tak tiše, tak. abychom řekli, pokoutně Bach i absolutní vládní systém jeho zmizel, aniž by se byla ruka pozvedla proti němu a proti systému jeho?

On se spoléhal na hmotnou sílu, národové zase na ducha času, a tím osvědčili, že jedenkráte probuzeni, užívati dovedou rozumu svého, neboť hmotná síla podlehnouti musí vždy síle duševní a nerozum rozumu.

Nerozum to jest, chtíti posouvati dějiny i požadavky času nazpět, jako jest nerozum, otáčeti nazpět rafije na hodinkách, by ještě poledne býti se nezdálo; slunce se neřídí podle rafijí hodinových rukou lidskou zhotovených, a duch času, dějiny světové neřídí se podle choutek jednotlivců, podle záměrů jejich. Kdo nezná běhu slunce, promešká mnohdy čas nejdůležitější, a kdo se nezná v požadavcích časových, toho zachvacuje neúprosný osud.

A proto, jen kde síla duševní a rozum, tam také jest vítězství, síla hmotná nic nevyřídí, a byť i na čas, pojde přece, sílu hmotnou zmůže větší síla hmotná.

Duch ale? kdypak ten již podlehl? Slyšel již někdo, že byl duch kdy žalařován, upoután? Nikdy! Ducha zavříti nemohou jako tělo.

Vypovídali ho sice, zavírali před ním okna i okenice, nastavili stráží, děl a bodáků — ale všechna práce marná! Ducha nelze polapit, nelze poranit, nelze upoutat. Protož jen nerozum spoléhati se může na tělesnou, na hmotnou sílu, kterou každý okamžik zničiti, umrtviti může.

Minulá doba vlády Bachovy jest nám toho nejtrapnějším důkazem, jest spolu ještě v paměti všech žijících, a naučením nám,

kterak se národům chovati jest, kdyby opět podobné časy, podobné poměry navrátiti se měly; totiž: aby zase jako tehdáž s rozumem užívali duševních sil svých, a pak zase, jako tehdáž, podlehne nerozum. Osud národů spočívá vždy jen v rukou jejich.

Velký pátek národů.

(Hlas ze dne 17. dubna 1862.)

Časová tato, na motiv výročního dne se poutající reflexe svědčí o hluboce založeném optimismu pisatelově, jakož i o jeho nezvratném přesvědčení, že ideje lásky, rovného práva a svobody konečně všude přemohou a povalí mocnosti zloby, jednostranného panství a poroby.

*

Dnes slaví celý svět křesťanský svátek veliký, nejpamátnější, nejvýznamnější, slaví jej posty a smutkem, aby zítra zapěti mohl: »Hallelujah, vstalť jest z mrtvých!« Kristus, učitel svobody nejčistší, nejspravedlnější, vstal z mrtvých, s ním učení jeho, svatá idea svobody a mravnosti, pro kteréž učení ale dříve přehořkou smrt kříže podstoupiti musil. Vladařové mocní, světští i duchovní, kteří se obávali, že nové učení záhubou jim hrozí, byli zaslepeni dosti, domnívajíce se, že když tělo zničí, i ducha, ideu zničí, zničili tedy tělo, a oni i učedníci Kristovi sami se domnívali, že již všechno jest zničeno, že když se hrob Arimatejského nad Kristem zavřel, také nad učením, nad věčně svatou a pravdivou ideou jeho zavřen jest, a proto slavíme památku smrti Vykupitelovy smutkem a posty. Leč třetího již dne odvalen jest kámen od hrobu, Kristus vstal z mrtvých, s ním učení, idea jeho, a vladařové se přesvědčili, že marně prolili krev nevinnou, učedníci Kristovi se přesvědčili, že bázeň jejich byla dětinská, a oni zastyděvše se nad slabostí svou, a nabyvše ducha svatého šli a hlásali celému světu evangelium Kristovo, pána a mistra svého, hlásali národům učení lásky, bratrství, rovnoprávnosti, svobody.

»Bratři, milujte se vespolek,« — a »Cokoli chcete, aby jiní činili vám, i vy jim čiňte!« A národové různojazyční chápali vždy víc a více vznešenost, božskost nového učení toho, nedadouce se odstrašiti utrpením, pronásledováním, mučením, ba ani smrtí, uvalovanou na ně mocnými tohoto světa, kteří v zaslepenosti své v učení novém, tak protivném jejich dosavadním názorům pohanským o nadvládě, neobmezenosti, o pánech a otrocích již k panování a otročení již zrozených, viděli záhubu svou, a místo, co by měli uvítat nové učení, důslednou reformu tu, s radostí, opírali se jí veškerou hmotnou silou svou, hleděli ji utopiti v proudech krve.

Bloudové! Kdyby nebyli bývali vychováni v předsudcích, byli by záhy pochopili, že nové učení, nová idea na mravnosti, pravdě a svobodě se zakládající také hlavním základem skvělé budoucnosti jejich i národů jejich se stane; kdyby nebyli duševní slepotou poraženi bývali, byli by věděli, aneb se aspoň během století ze zkušenosti přesvědčili o tom, že v krvi idea neutone; že z každé krůpěje noví a noví obrancové idey vyrůstají. Je-li idea špatná, nemá-li základu v pravdě, rozplyne se jako bublina i bez pronásledování, při vší volnosti jí propůjčené; však ideu pravdivou, skutečně potřebnou nemožno udusiti žalařováním, mučením, kříži a šibenicemi: čím větší pronásledování, tím větší odpor, tím více roste počet stoupenců. Přesvědčilit se o tom světovládní císařové římští, vedli boj po 300 let s křesťanstvem, s ideou pravdy, rovnoprávnosti, svobody, boj krutý a krvavý — a přece jen ku vlastní záhubě své a říše své; až konečně přece jeden z nich uznal nutnost i mocnost idee nové, uznal pravdivost a oprávněnost učení lásky a svobody, učení moudrosti, a pronásledovaný kříž zaleskl se na korouhvích císařských! Konstantin se stal obnovitelem říše římské, moci a slávy její pomocí kříže, pomocí ideje na pravdě a spravedlnosti se zakládající, kteréž ztrouchnivělé názory pohanstva déle odolati nemohly. A nyní teprve slavil svět křesťanský opravdu svou sobotu bílou.

Než sledujme dějiny světa a v brzce vidíme národy úpěti pod zásadami pohanskými, opět totiž se lidstvo dělí na panstvo a otroctvo, opět se idea svobody, rovnoprávnosti a lásky pronásleduje navzdor učení Kristovu, aneb dokonce jménem jeho, a národové žijí opět týden pašijový. Avšak idea pravdy žije s nimi, ač mocnými opět, jako před věky, pronásledovaná, kaceřovaná, žalařovaná; svoboda se stala pojmem neznámým, anebo tak zapleteným, že se považovala za nebezpečnou společnosti lidské, že hlasatelé její co nejkrutěji se stíhali. A přece se šířilo poznávání její; zásady křesťanství, láska, mravnost, rovnoprávnost a svoboda, nemohly býti navždy udušeny přepychem, surovostí, pánovitostí; rostlo apoštolů, rostlo i vyznavačů, a jako kdysi pohanští císařové římští křesťanstvu vůbec, opírali se i nyní vládcové praktickému uvedení zásad jeho ve skutečnost, opírali se taktéž ideji, ruchu časovému, ale taktéž marně, jako onino. Leč, jako tehdáž křesťanství vůbec, proti císařům pohanským, musil sobě ruch časový, idea pravdy, rovnoprávnosti a svobody klestiti cestu k vítězství — utrpením, potoky krve. Dějiny Ameriky, Anglie, Francie atd. jsou toho nezvratným důkazem. A ztratily proto říše ty, jež se podrobily požadavkům časovým, ideím pravdy a svobody, na slávě a moci své? čili obé rozšířily a upevnily právě pákami těmito? A národové říší těch proživše svůj Pátek Velký, slaví nyní radostnou Bílou sobotu žití svého.

Než všichni národové nejsou dosud tak šťastnými, mnozí slaví ještě svůj Velký pátek smutkem a postem, smutkem nad utrpením a pronásledováním, jichž dosud zakoušeti musí, postem — svobody.

Avšak jako před osmnácti sty léty zvítězilo křesťanství nad pohanstvím, jako v nynějším věku zvítězila pravá idea křesťanství, idea to lásky a rovnoprávnosti, svobody v rozličných končinách země, zvítězí zajisté i tam, kde dosud úzkoprsost, podivný zmatek pojmů, zastaralé názory a hlavně vládychtivost jedněch nad druhými, národům potud brání, aby i oni jedenkráte radostné Bílé soboty se dožili.

Ruch časový, požadavky věkové jsou však mocnější, než veškerá síla hmotná, i těmto národům zajde dříve neb později, ale zajde jistě slunce svítící dosud jejich Pátku Velikému.

»Magyar Sajto« a Čechové.

(»Hlas« 2. května 1862.)

Také tento polemický článek čte se dosud s interessem, ačkoli se od té doby v habsburské monarchii udály veliké převraty. Vidno z něho především, jak důvodné byly již tehda obavy českých politiků ohledně Maďarů, dále jak Maďaři tehda, bojujíce vším úsilím o státní samostatnost zemí koruny svatoštěpánské a pociťujíce velikou těžkost toho boje chvílemi pro všechny národy říše měli krásná programová slova a kterak slavně hlásali zásadu samourčení národů a nemísení se do záležitostí národů jiných, proti kteréžto zásadě se vlády jejich, po docíleném státoprávním vyrovnání, tak hrubě prohřešovaly a dosud pohřešují. Velmi případnou a dosud platnou jest Sladkovského odpověď na výtku, že čeští politikové podporovali snahy zpátečnické. Pronesená tuto slova Sladkovského jsou v jistém ohledu dosud ještě platna. Tolikéž platí dosud Sladkovského tuto opětované prohlášení o potřebě Rakouska, ale Rakouska, šetřícího volnost a samostatnost různých jeho národů a konečně i připomenutí, že by bylo v zájmu národů českého i maďarského, kdyby proti nebezpečím budoucnosti jednali a postupovali jako spojenci.

*

Noviny »Magyar Sajto«, hlas to strany, jež v národu maďarském, jak v posledním sněmu pešťském patrně se zjevilo, jest nejsilnější, věnují v čísle 98. nám Čechům článek, jež zní doslovně: »As před čtyřmi léty končil jsem článek svůj ve vídeňských novinách »Wanderer« uveřejněný těmito slovy: »Rakousko budiž tím, čím jsme my, spolkem rozličných národů; tento základ nechť se vyhledává.«

Velké věci udály se od oné doby, avšak ani nyní nevěděl bych jinými krátkými slovy vyříditi, co by mělo následovati, kdyby od marné práce upustiti chtěli státní budovatelé, kteří na vrchu pyramidy stojíce, stát náš budují.

Napadla mi opět ona slova, když jsem v novinách »Sürgöny« četl výlevy národovce českého. Národovce toho zarmucuje vzda-

lování se Maďarů, i myslí, že jevíme velkou náklonnost k tomu, abychom se o osud Čechů pranic nestarali, i že se zdáme pohotovi, abychom je, kdyby záležitost naše vzala šťastnější obrat, *za rozdvojení říše obětovali užší říšské radě.*

Nevím, kdož jsou oni Maďaři, s kterými obcoval český národovec, zdali snad v novinách »Pesti Hirnök«, neb v novinách »Sürgöny« se projevují, neb dle vyjádření českého národovce nemohu předpokládati, že se s přívrženci ostatních politických listů maďarských stýkal, i dokládám, že *jest špatně zpraven, domýšleje se, že se o osud Čechů nestaráme. Ve společné svobodě všech národů vyhledáváme vlastní svou svobodu,* střežíme se však, abychom nepovolaně vmíchali se v snahy jiného národa, neb tu bychom nemohli prospěti, alebrž jen kaziti.

Všechny snahy národa českého, aby zachoval původní svou platnost, potkávají se i u nás s velkým účastenstvím, a upřímně radujeme se z každého nového zjevu, z každého na pohled sebe menšího vítězství, jež svědčí o tom, že také Čechové o sobě říci mohou: »Žije ještě ve vlasti své národ český.« Upřímně musíme se však vyznati, sledujíce pozorným okem hnutí české, že jest velmi těžko rozeznávati v Čechách mezi stranou servilní a mezi stranou svobodomyslnou a národní, takový panuje mezi nimi zmatek; oni nemají a neměli dostatečné příležitosti, aby se projevili, a poměry jejich nejsou nikde dost jasny.

V roce 1848 vidíme v první řadě Čechy s napřaženým kopím útok činící na snahy maďarské, oniť jsou zástupcové a přední bojovníci za jednotu říše, a heslem jejich bylo: »Rakousko jest stát slovanský.« Nechci připomínati usnesení slovanského sjezdu v Praze, a jak veliký měla vliv na jihoslovanské, Maďarům nepřátelské hnutí, neb v brzce uznali Čechové chybu svou, a nejen že doufám, alebrž jsem přesvědčen, že podobného cosi nebude se již opakovati.

Nechť však nediví se Čechové, že jsme si obrali úkol pozorujících, nechť jen vzpomenou si, že ještě před nedávnem celý zástup Čechů sloužil v řadách oněch, kteří vlast naši oblažovali, a kdybychom i více chtěli činiti, než pozorovati, nebylo by nám to možno. Kdybychom se míchati chtěli v záležitosti Čechů, oprávnili bychom je i jiné, aby se míchali v záležitosti naše, a k tomu nikdy nesvolíme, ačkoliv nyní otčímský osud nás nutí, abychom si dali líbiti, co vídeňští liberalové rozhodují o nás, bez nás, kterýžto způsob je zcela nový v slovníku svobody.

Mimo to jest poměr Čech zcela zvláštní, Čechy od dávných dob přináležely k Německu, králové čeští byli německými kurfiršty, třetina obyvatelstva v Čechách je německá, šlechta v Čechách, s málo výjimkami, rodem i přesvědčením německá.

Snaha Němců, aby se sjednotili, zvolna ovšem, avšak přece pokračuje. Čechy musí buď s Němci docela splynouti, neb od nich úplně se odloučiti, a o tom my rozhodovati nemůžeme.

Zjevně však vyznáváme, že ve snaze německé demokracie, aby Německo se sjednotilo, nevidíme žádné nebezpečí pro *svoji* svo-

bodu a národnost, ba že žádoucno se nám zdá, aby utvořila se sjednocená říše německá, nemyslíme však, že by namáhání užší říšské rady, v kteréž účastní se Poláci, Rusini, Rumuni, Dalmatinci, Slovinci a Italové, kteříž vesměs nepřejou si býti Němci, napomáhati mohlo jednotě německé.

Jsmeť přesvědčeni, že zcela jiného zařízení je potřebí těm, kteří v německou říši vstoupiti a Němci se státi chtějí, nežli oněm, kteří žárliví na svoji národní bytnost, jen co možná ve volném spojení s Německem státi chtějí. Nepřichází nám na mysl, abychom Horvatům, Slovákům, Dalmatům a Pomořanům uherským vnucovali zřízení, jež by je násilně spojilo s Uherskem, my jen hájíme práv koruny sv. Štěpána, očekávajíce vše ostatní od času, jenž projeví, že jsme spravedlivi, a *ukojením oněch národů obnoví staleté svazky.*

Také stran Čechů jsme toho mínění, že mají právo, aby žádali, čeho si přejou, jelikož ani k blaženosti nikdo nutiti se nemůže.« —

Jest zajisté velmi důležité pro nás, že noviny, které zastupují nejčetnější stranu národa maďarského, jeví náhled svůj o poměru jejich k nám, i považujeme tedy za povinnost svou, abychom o některých věcech, o kterých jsme se ovšem již několikráte pronesli, které však spisovateli předcházejícího článku posud nezdají se býti jasnými, stručně pověděli zde také svoje mínění.

Především musíme podotknouti, že nezdá se nám nikdy záhodno a k docílení jakéhosi dorozumění v nynějším okamžení potřebno, abychom probírali události r. 1848, a dokazovali, který z národů rakouských tehdá chyboval a který byl na pravé cestě. K obhájení národa českého a národů slovanských v Rakousku vůbec musili bychom poukazovati k tomu, kterak s jedné strany násilně nás přinutiti chtěli do parlamentu frankfurtského, a kterak s druhé strany s tímtéž parlamentem frankfurtským, dle nedávno uveřejněných instrukcí p. Szalaye, se vyjednávalo o to, aby slovanským národům v Rakousku nedostalo se národního jejich práva.

Přisvědčíť nám zajisté spisovatel uvedeného zde článku, *že i ten nejsvobodomyslnější národ okolnostmi přinucen býti může, aby proti jistému způsobu svobody se bránil.* Či ujal by se a hájil by svobodomyslný národ maďarský jakékoli, byť sebe svobodomyslnější ústavy rakouské, kterouž by však veškeré vnitřní záležitosti vlasti uherské vtěsnati se měly v střed vídeňský, a kteráž by patrně čelila k tomu, aby národnost maďarská byla potlačena a časem úplně vyhlazena? A kdyby národ maďarský svobodomyslné takové ústavy nejen se neujal, alebrž jí odporoval, *mohlo by se mu proto vytýkati, že není svobodomyslným?* V takových ale rozpacích, kde voliti měl mezi svobodou a mezi národní svou bytností, nalézal se od r. 1848 až do nynější doby národ náš český, i není tedy divu, že nemohl vždycky bojovati výhradně pro svobodu, i není tedy divu, jestliže vzdálený pozorovatel nejnovějších dějin českých, jako jest spisovatel článku v novinách »M. S.«, na vzdor vší pozornosti

u nás v Čechách rozeznati nedovede mezi stranou servilní a mezi stranou svobodomyslnou a národní. Nechť zmizí konečně oprávněná obava naše o národnost naši i pozná zajisté nejen spisovatel článku maďarského, alebrž veškeren svět, že národ český, jakým v minulosti vždy býval, bude opět, rozhodným, vytrvalým a prvním obhájcem svobody.

Schvalujeme konečně úplně, že národ maďarský míchati se nechce v záležitosti české. Jinou jest však otázkou, jsou-li či nejsou-li zájmy jakési, jež by byly společné vlasti české i vlasti maďarské, a o kterýchž tedy národ český i národ maďarský v stejný obou prospěch společně by jednati měly. V článku výše uvedeném rozeznává se v Rakousku mezi národy, kteří splynouti chtějí s říší německou a mezi jinými, kteří si toho nepřejí. Nepochybujeme, že národ maďarský přináleží k těmto posledním. Avšak ani národ český nikdy s říší německou splynouti nechce a dle práva splynouti nemůže. *Ani neobmezená vláda Metternichova neodvážila se, aby země koruny české se spolkem německým uvedla v spojení jiné, než ve spojení mezinárodní*, a národ český nikdy nepřivolí, aby mezinárodní toto spojení stalo se spojením státním, neb aby země koruny české splynuly s říší německou.

Zde tedy již patrně stýká se zájem národu maďarského se zájmem národa českého, i nemohlo by se zajisté vytýkati ani jednomu ani druhému z obou národů, že nepovolaně míchá se jeden z nich v záležitosti druhého, kdyby oba spojenými silami vzpírali se proti snahám, jež jednoho po druhém k Německu přivtěliti hodlají.

Hlavním pak prostředkem k dosažení společného účelu, aby totiž ani země koruny uherské, ani země koruny české s říší německou splynouti nemohly, *jest zachování říše Rakouské, avšak opět způsobem takovým, aby státní zřízení rakouské nepohltilo volnost a samostatnost různých národů a zemí,* alebrž aby jednotlivým zemím neb dějepisným skupeninám jejich zachovány a zaručeny byly starobylé svobody a práva ústavní, a všem národům samostatná jejich bytnost. I v těchto záležitostech stýká se tedy prospěch národa maďarského s prospěchem národa českého i mohly by opět oba velmi dobře společně jednati, aniž by se komu z nich vytýkati mohlo, že se jeden nepovolaně míchá v záležitosti druhého.

Tak, tuším, mělo se rozuměti přání onoho českého národovce v maďarských novinách »Sürgöny«, aby národ maďarský nestal se lhostejným k osudu národa českého, i aby snad za rozdvojení říše *neobětoval národ český užší říšské radě, jež pak dříve neb později obětovala by jej opět říši velkoněmecké.* Nechceme pochybovati, že by národ maďarský neměl dosti síly, aby se někdy proti možným choutkám budoucí říše velkoněmecké sám ubránil, myslíme však, že by věrný spojenec v rozhodné době zbytečným nebyl, ačkoli v tom spisovateli článku v novinách »Magyar Sajto« upírati nechceme, že se nikdo ani k vlastnímu svému prospěchu nutiti nedá!

Volné myšlénky o vojsku.

(Hlas ze dne 11. a 12. června 1862.)

Úvaha tato pojednává o poměru vojska ke státu a jeho ústavnímu životu a obsahuje řadu myšlének, jež dosud nepozbyly platnosti. Pisatel činí zajímavou exkursi do dějin státního válečnictví, líčí vznik despocie, vykládá, kterak se vyvinul pojem zvláštní vojenské cti atd. a přechází pak k rozboru otázky, kteráž je jádrem úvahy: smí-li zůstati v Rakousku armáda státem ve státě, provádí na tuto otázku odpověď zápornou, žádaje, aby na místo armády starého výlučného ducha nastoupil ozbrojený národ, čímž by do státní branné moci nový duch vešel a prohlašuje za nezbytný požadavek státního pokroku, *aby zásada národnosti také v armádě platnosti došla a ústavní život státu aby nezůstával bez vlivu na vojsko.*

*

I.

O poměrech vojenských ostýchá se promluviti časopisectvo rakouské, jakoby se nás netýkaly, vojsko považuje se za jakési noli me tangere a myslí se, že nebéře podílu na státním životu, že nemá vlivu na naši ústavnost.

A přece jest tak důležito znáti poměr, v jakém se branná moc naše nalézá k ústavnosti vůbec a ku svobodě občanské; dlužno poukázati na tak mnohé vady, jež nalézáme v organismu tohoto státního živlu.

Pohledněme na poměry vojska ku státu. Tak jako ráz vojska, soustava, zdatnost v každém státu jest jiná, jsou též jiné a rozdílné od sebe zásady, dle nichž se vojsko sestavuje a jeho se užívá uvnitř a proti nepříteli. Nikde tak lhostejně nechová se vojsko k národu, nikde tak chladný nepanuje duch ke všemu ústavnímu vývoji a pokroku státu, jako právě u nás. Mělo se za to, že Rakousko jenom jako vojenský stát udržeti se může, a za nynějších zamotaných poměrů sami přátelé ústavy únorové budou musit navzdor ústavnosti opět jen nazpět k této zásadě státnické moudrosti starorakouské. A jakž jinak?

Nebudou-li chtíti národové, na říšské radě nezastoupení, uposlechnouti usnesení levice, což zbude jí jiného, než — ultima ratio — vojenská moc, jak se již osvědčilo v Uhrách.

Než máme za to, že minuly časy, kde psal Grillparzer o armádě Radeckého: »V tvém táboru nalézá se Rakousko.« Dnes dle domnění a dle vůle ministerstva nalézá se Rakousko ve Vídni za Skotskou branou, na levé straně opavského pana purkmistra,*) a naše vojsko má je chránit proti vnitřním i zevnitřním nepřátelům.

Zdaž dostojí takto úloze své, jaký podíl bude míti na zbudování ústavního Rakouska, u smí-li zůstati dále státem ve státě?

*) Tehdejšího předsedy poslanecké sněmovny dra. Heina.

Co je vojenství a čím má býti? Odpovědi na takové otázky jsou nesnadné, a nepotkáváme se s nimi v žurnalistice. A přece je vojsko hlavním pilířem každého státu.

Je-li stát teprve v početí svém, malý a slabý, musí být všecko vojákem, avšak jen na čas potřeby. Vojsko tu nečiní žádného stavu zvláštního. To je první a přirozené vojenství, jak je nalézáme ve všech státech prvotních, a zejména v republikách.

První péče každého státu čelila na zachování, na obranu sama sebe, pročež i vojenství bylo hlavním předmětem každé vlády, a snad tím jediným, jímž se zabývaly. Čím větší však nebezpečenství hrozilo státu, tím více se bral zřetel na vojenství, jen aby stát se udržel. V dějepise nalézáme toho znamenité doklady. Divíme se, že mohly se udržeti republiky řecké, tak malé, tak nepatrné oproti velikým mocnářům perským, a to jedině svým vojenstvím. Tak se divíme, že sedm bahnitých provincií benátských se udrželo oproti mocné monarchii španělské, že Švýcaři, Severoameričané, Švédové a j. udržeti se mohli proti a navzdor svým mocnějším soupeřům, a to opět jenom svým vojskem.

Vojenská síla státu spočívá na síle vojska co do počtu a co do jeho válečné jakosti. Počet zdá se spočívati na lidnatosti, nespočívá však jedině na ní, neboť závisí také a hlavně na politickovojenské ústavnosti, a tato opět na národním duchu.

Jakost čili zdatnost vojínů rovněž závisí na témž duchu národním, a tím tedy i na disciplině. Výtečnost vojenská jest také rozdílná. U starých Řeků platil každý Řek za sto Peršanů. Vojín Alexandrův platil za tisíc Indů, jeden Táborita za tisíc Němců. Časy se mění, a tato výtečnost se buď zmáhala, buď zase klesala. Kdo by neznal udatnosti římského vojína? Ale tato za devět set let poklesla tak, že barbaři takřka hravě si podmanili celou západní říši. Nepatrné čety islamských Arabů totéž učinily později s říší východní. Rozboření této říše zjinačilo celou Evropu. Od těch dob nastaly nové státy a nové formy státní. Za časů feudálních se válčilo ustavičně, neboť vojvodům a knížatům chtělo se neodvislosti nebo svrchovanosti, a mnohému se to i podařilo.

Více politikou nežli bojem podařilo se arcivévodům rakouským, že v dědičných korunních zemích neobmezeného dosáhli panovnictví. Války mocnářů zavdaly příčiny ku vydržování vojska. Šlechta se povolala, a vojsko se najímalo. V Italii jsou první stopy stálého vojska, jež tak zv. condottieri sestavovali. Jen luza s nadějí na kořist dávala se na vojnu. Panovník měl peněz k tomu zapotřebí, a odtud pochází kontribuce, aby se mohlo udržovati stálé vojsko. Za čas pokoje se cvičilo, a v případě vojny bylo vojsko pohotově, aby chránilo státy. O prospěchu této opatrnosti se vladaři záhy přesvědčili. Stavové se ovšem dlouho zdráhali, obávali se totiž, že vojska tohoto se použiti může ku podmanění. Ve Francii se nejprve podařilo králům vydržovati vojsko a choutkám manů jich přítrž učiniti; druzí pak mocnářové v krátce téže chopili se zásady.

Povaha panovnická se tím změnila. Ze strachu, aby nepřišli o trůn, stali se panovníci despoty; měli zápasiti se soky, následkem čehož vražda, trávení a jiné ukrutnosti nastaly, jak nám dějepis toho podává mnoho strašných dokladů. Když pak panovníkům stála ke službám značná síla vojenská, vládli o své vůli a dle vlastního svého uznání, namnoze však nerozumně, a majíce křivé úsudky o státu, považovali zachování svého trůnu za účel, blaho národu pak za věc vedlejší.

Velké politické změny zavdaly podnět k novým vojenským soustavám.

Vladař se stal prvním vojákem, vyznamenával vojsko a poutal je ku své osobě. Vladař odzbrojil národ a podal zbraň toliko do rukou svého vojska. Vladař vyrval národu ducha vojenského a chtěl jej míti jen ve svém vojsku.

Lid ovšem za to věnoval se orbě, průmyslu, obchodu a vědám, a tužil se duševně. Rytíři opouštěli hrady a stavěli zámky. Nikdo se nestaral o vojenství, to nechalo se důvěrně v rukou vladařových. Ten si je pěstoval, národ pak prospíval duševně a mnohý mocnář nad tím mile usnul.

Z oněch dob pochází pochybná pověst, kteréž vojsko v mnohých státech se »těšilo« a dosud snad ještě zcela se nesprostilo. Najímal se, kdo jen přišel, třeba ze žaláře. Národ měl v ošklivosti stav vojenský, a šlechta považovala jej za »satelites despotae«. Jízdectvo se však drželo v lepší vážnosti, šlechta myslila, podle původu svého, že jen vojenství je jejím povoláním, dávala se k jízdě a styděla se za průmysl a obchod, a skoro i za psaní a čtení. Šlechta dávala jízdectvo a vyšší důstojníky k pěchotě. Chudý šlechtic jako důstojník šel ovšem k pěchotě, ale synové rodů vznešených jako vojevůdcové.

Vladař odloučil stav vojenský od celého státu a upoutav jej na svou osobu, udržoval tak ostatní stavy v poddanosti, by zachoval stát v pokoji. Bylo tedy politikou samovlády, že utvořila mezeru mezi vojenským a občanským stavem, a vojsko že stalo se státem ve státu. Proto také má vojín zřídka kdy ponětí o vlasti, znaje toliko nejvyššího vůdce svého a panovníka. Úřadníci a vojsko jsou tedy dvě armády, jimiž vládne panovník, dvě oprati, jimiž řídí národy a které nesmí pustit z rukou.

Vladař se stará o to, aby oba tyto živly zůstaly ve svých kolejích a zůstaly pouhými nástroji.

Aby však ducha vojenského sesílili, chybělo panovníkům často prostředků. Život obětovati za peníze se vždy každému nechce, a za vlast se nevojančilo; proto usilováno, aby se v člověku jako mocný pud vyvinovala zvláštní čest, čest vojenská. Vladař vzal na sebe uniformu.

Kdo chtěl dobývati nových trůnů, aneb zachrániti své vlastní, lichotil vojsku vyznamenáváním jako Ferdinand, Isabela ve Španělsku, Jindřich IV. ve Francii, Gustav Vasa, Marie Terezie, Bedřich Pru-

ský. U Ludvíka XIV., Karla XII., Cromvella a Napoleona I. péče nejpřednější věnovala se vojsku.

Bylo-li po vojně, ochaboval zase duch ten. Vojenská čest je drahá, i opět sluli bojovníci fruges consumere nati.*)

Tak měly se věci koncem minulého století.

Nové nastaly názory o právu státním, o národním blahu a hospodářství, nové nastaly poměry společenské, pokrok člověčenstva nezůstává bez vlivu ani na poměry vojska, ani na státní život.

Stálého vojska máme posud zapotřebí, ale soustava a duch jeho, máme-li posloužiti všeobecnému prospěchu, musí, býti u nás jiné, než bývaly jindy a nežli jsou v státech neústavních.

II.

(»Hlas« ze dne 14. června 1862.)

Po roce 1849. panovalo u vlády přesvědčení, že u vojska je třeba tuhé centralisace a zachování našeho mocnářství připisovalo se jediné armádě. Veškerá péče tedy věnovala se vojenství. Ve všech oborech počalo se organisovat, zaváděly se nové způsoby, jakými by se dal co nejsnáze z tolika a tak rozdílných národů utvořiti jeden organický celek, nastaly zkoušky, provisoria, a jedno druhému ustupovalo, způsobivši státu veliké výlohy. Chtělo se zavésti absolutní vladaření a na základě tuhé centralisace obrátiti Rakousko ve stát vojenský.

Pouhé pokusy ve správním i přesně vojenském ohledu stály milliony. Zalíbilo se o překot zavésti centralisaci (německou) vojenskou, a vynahraditi touto i samu státnickou moudrost. Výsledkem toho všeho byly rozsáhlé pevnosti a budovy, z nichž valná část nyní ladem leží, mrtvé formy, pouhá pedanterie, a obrovský schodek finanční.

Co se vyházelo millionů od r. 1850—59 na vojenské akademie, t. zv. »Schulcompagnie«, na flotillu, a dvě třetiny toho již zanikly; budovy jsou prázdné neb za nepatrný peníz prodány.

Kdyby byl měl stát druhou Kalifornii, ani tu by se nemohlo zodpovídati veliké to nehospodaření. Tenkráte se každý nápad, každý návrh, třeba byl problematickým a milliony stál, nejenom vyslechl, alebrž ihned na zkoušku také prováděl.

Hledala se nová strategická místa, jen aby se stavět mohly s velkým nákladem tvrze a pevnosti. Národní půjčka praskla na pevnosti v Haliči a na přípravy k výpravě proti Rusku.

Zapomnělo se při tehdejší váhavé politice i na to, že je zde terrain otevřený, dá se krýti jen postavením znamenité armády, i kopalo a stavělo se v rozsáhlých rozměrech, aby se záhy ode všeho zase upustilo atd.

*) Lidé narození jenom proto, aby požívali plodin země.

Ve finančním výboru o nákladě na vojsko myslí levice financím pomoci na nohy, když někde na kancelářské výlohy polovici strhne a nějaké příplatky osobní zmenší, a tak 100.000 neb 1 million zlatých uspoří.

Finanční výbor si přeje, aby vláda v Italii na vojsku spořila. Jest to ovšem pouhé přání, ale ani theoreticky nemá základu v národním hospodářství. Nejsou to peníze, jichž potřebuje vojsko, nejsou to jedině peníze vynakládané na tvrze a lodě, které naše finance k úpadku přivedly, ale hlavně jest to těch 100.000 mladistvých ruk, jež se odcizují produktivní práci. Čas, který jednotlivcům na vojně ubíhá a v němž se mladí muži doma pro povolání své vycvičiti mohli, ten se těžko dá nahraditi. V průmyslu na příklad je potřebí celého mladého věku na dosažení takové sběhlosti, aby mohl člověk prospívati a tak ku všeobecnému blahu přispívati. Protož jsou výrobě odcizené síly mladistvé záhubou hospodářství, a tím se financím každého státu zasazuje největší rána. Na příklad uvedeme Anglicko. V Anglii je rozpočet vojenský s námořnictvím mnohem větší než u nás, voják je tam dražší, ale přece se vystříhá Anglie, aby vydržovala velkou armádu.

Podobně děje se v Prusku.

Snížení služby vojenské prozatím na pět let, toť by měla býti první změna v našem vojenství! Zvyšovati národní majetnost, aby mohly bez škody zvýšiti se daně, toť jest jedině praktické.

Jenom snížení vojska na menší počet pomůže. Nač je ta velká armáda, když máme pokoj? V Italii, na hranicích tureckých, tam je snad branné moci třeba, proč ale v ostatní říši udržuje se tak velká moc? Je prý potřebí míti silné vojsko povždy vycvičené a pohotové, a náš rekruta bývá prý tak tupý a neohrabaný, že potřebuje mnoho let, než se stane z něho dobrý voják. Proti tomu máme však výtečný prostředek: zavádějme tělocvičny v národních školách. Ať učitel věnuje trochu času na tělocvik své mládeže a poskytuje jim trochu vojenské gymnastiky, jak je tomu ve Švýcarsku, a budeme z rekruta za 14 dní míti dokonalého vojína. Dejte občanu zbraň do ruky, jak je zvykem v Tyrolsku! Pročež ať upustí se docela od zastaralého systému a rozhodně přejde se na novou dráhu.

Za našich časů je i vojsko jiné, než bývalo dříve, nejde již o osobní udatnost a vytrvalost jako skála stojícího vojína, leč spíše o způsob výcviku, o ducha vojevůdcova. U nás však, bohužel, panuje oblíbený t. zv. tuhý regiment. Rakouský vojín, buď si z mužstva neb důstojnictva, navykl na absolutní rozkazování a rád se podrobuje všem požadavkům svého stavu; víť, že kázně je nutně potřebí u každého vojáka.

Avšak proto přece nedá se již upotřebiti za pouhý nástroj na způsob středověkých žoldáků; on vyplňuje místo své v armádě už s jakousi samostatností, třeba i s mnohým sebezapřením, a přetěžce nese, znechucuje-li se mu postavení jeho tureckou pod-

robeností aneb když se na něm žádá, aby svlekl se sebe vše, co lidského jest, aby přestal býti Čechem, Polákem, Maďarem, Italem.

Zde spočívá rozdíl mezi státem vojenským a státem na základě práva a historického rozvoje zařízeným. Následky dosavadního systému jsou velmi smutné nejen jednotlivci, ale i obecnému blahu a Rakousku samému záhubné.

Pochopujeme, že proto také ani ducha vojenského u nás není, že pouhé formy, a to drahé formy, udržují tu celou soustavu, již nazýváme armádou.

Známo jest, že duševní, že národní živly se zde nejenom zanedbávají, nýbrž i zúmyslně postrkávají.

Při nynějším vzdělání národů a při pokročilejších dokonalostech zbraně nevystačíme pouhou přísnou podrobeností, dlužno se tu shánětí po větší síle, po síle duševní.

Také vojáku minul již věk pouhé hmotnosti. Nevolnické čety bez ducha navzdor většímu počtu podléhají protivníku třeba slabšímu, ale nadšenému, uvědomělému, za vlast a národ bojujícímu.

Avšak nejen za touto příčinou ztratili jsme Lombardii, nýbrž i pro neschopnost vojevůdců. Zásady ancienity, postupování podle stáří, nepřipouští leč starce k důstojnosti takové. Hrdinové vojenští u Řeků, Římanů a u mnohých národů i za našich časů byli třeba mladíci, jen když se osvědčili jako rekové. Čeho nabyl stařec na zkušenosti a chladné krvi, toho postrádá na podnikavosti a odhodlanosti a na mohutnosti vůbec, jak tělesné tak duševní. Stáří je dobré pro radu, ku výkonu ale potřebí je silné mládeže, neb rázného věku mužova. O nedostatečnosti národního ducha vojenského máme dosti příkladů. Nejvíce hrdin u našeho c. k. vojska bylo a jest posud z cizozemska, a to: vojvodové z Lotringů, z Badenu, Tilli, Montecuculli, Eugen, Laudon. Francie čítá sotva jednoho cizince mezi svými vojevůdci, maršálka de Sax.

Vše to dokazuje, že náš duch národní není tak vojenský, jak by měl býti.

Tak jako v politice vnitřní zásadně od absolutní centralisace se musí upustiti a národním požadavkům vyhověti, *také i u vojska zásada národnosti dojíti musí platnosti, a ústavní život státu nesmí i na vojsko zůstati bez vlivu.*

Dokud se tedy od panujícího systému neupustí, dokud vojsko z ústavnosti se bude vylučovati a národnímu smýšlení i v něm průchod zjednán nebude, dotud marným zůstane volání po provedení pravé konstituce rakouské, *dotud se neuspoří ani halíř v rozpočtu vojenském.*

Nový rok.

(»Hlas« 1. ledna 1863.)

Novoroční tato úvaha budiž považována za ukázku časových článků, jakéž se na počátku obnoveného politického života našeho psávaly. Myšlenkový obsah její je tak povšechný, politicko-filosofický, že by článek ten snad i nyní ještě při obratu roku do čela kteréhokoli svobodomyslného českého časopisu položen býti mohl, ačkoli se nám postup jeho myšlenek už jeví zastaralým.

*

Důležitý jest ten den, den dnešní. Člověk bezděky se pozastaví a z hloubi duše jeho se v něm ozývá hlas: opět nový rok kráčí do brány života tvého, vidíš jej přicházeti, ale nevidíš, co pro tebe přináší, jaké boly, jaké radosti každý den nového roku pro tebe má uchystány, vše to jest před tebou zastřeno rouškou nepronikнutelnou a duševní zrak člověka jest příliš slabý a mdlý, aby protrhl roušku budoucnosti.

A je-li již každému jednotlivci důležitým den dnešní, an bezděčně sám si klade otázku: »Co mne očekává?« — tím důležitějším jest národům celým a »co nás očekává?« tázati se musejí na počátku každého nového roku.

Vyplní-li se pak naděje naše aspoň částečně v tomto novém roce? Aneb nám bude opět uložiti je v hrob a doufati znova? Jednotlivci jest to hrozné, když rok po roce ukládati musí v hrob naděje své, vždyť i jej sama za nedlouho uloží v hrob, odejde odtud, aniž by se byl dočkal vyplnění třeba jen jedné z tužeb svých; národové ale, člověčenstvo jest nesmrtelné, aspoň tak dalece nesmrtelné, že pokud země potrvá, i ono potrvá, a tu smí již doufati, že přece jednou se vyplní naděje jeho.

Člověčenstvo, národové, doufají v pokrok, ve svobodu, v těch jim kyne život a spása, kdo jim v tom zbraňuje, ten nechce jejich životu, ten chce jejich smrti.

A takovýchto přívrženců pekelného Ahrimana bylo vždy a všady, v každém věku veliké množství, kteří se stavěli v cestu pokroku člověčenstva, kteří rozsívajíce temnotu zabrániti chtěli tomu, by světlo jasného Ormuzda nezasvítilo člověčenstvu a toto se nedalo v pokrok ku svobodě své.

Co stalo bojů času svého, než zvítězilo křesťanství nad pohanstvím, co jednotlivcův, ba i pokolení kleslo v hrob, aniž se dočkaly vítězství křesťanstva, člověčenstvo se ho ale dočkalo. Idea křesťanství je idea pokroku, svoboda je základem učení jeho. Ale učedníci Ahrimana, otce temnoty, započali boj na nové půdě této proti pokroku a svobodě, a jménem křesťanstva vedeny války krvavé, celí národové vrháni v porobu, a nad veškerým světem rozhostila

se temnota. Ahriman zvítězil. — Což tu asi opět odcházelo šlechetných lidí se světa, aniž se byli dočkali lepší budoucnosti, v níž doufali, jednotlivci, ba celá pokolení neuzřeli vyplnění nadějí svých; člověčenstvo ale uzřelo konečně vítězství pokroku a svobody při záři hranice kostnické, slyšelo novou dobu přibližovati se v rachotu války husitské a války 30leté, přívrženci temnoty bránili neústupně ale panství své, neodolali době nové, ačkoli potoky krve prolévali, a jen ssutiny měst a zpustošené krajiny ostavili po sobě jako pomníky zloby své. Člověčenstvo učinilo opět velký krok ku předu, ale nebylo vybaveno ještě z poroby.

Tu opět se budily naděje nové, a umíraly opět s jednotlivci a s pokoleními, až teprve člověčenstvo nejnovějšího věku uslyšelo jasně hlásati heslo věku svého: »Rovnost a volnost«. Hoj, jak se tu zalekli opět přívrženci temnoty, jimž v temnu tak dobře se vládlo nad parobky, a opět musila krev lidská klestiti cestu ideji nové, a v požáru hořících měst dodělávala doba stará, doba nevolnictví.

Rovnost a volnost staly se heslem veškerého vzdělaného člověčenstva, vyjma ty, kteří v rovnosti a volnosti zří rouhání se proti starým neprávům svým, a všichni sobíci tak smýšlejí; vždyť rovnost a volnost vymáhá obětování se veškerenstvu, a toho sobík nikdy schopen není.

Rovností a volností se blíží člověčenstvo vždy více základní ideji křesťanstva a kdo proti heslu tomuto brojí, ten brojí proti křesťanstvu samému, ať si již oděn je v talár kněžský, nebo ne, ať si je to jednotlivec, nebo celý národ.

Ale rovnost a volnost zvítězí přece, jako zvítězily dosud všechny idey, zvítězí i tato idea věku našeho, a zápas jednotlivců, byt sebe četnější a mocnější byli, neusmrtí jich, nevyhladí heslo doby naší, rovnost a volnost ze srdcí člověčenstva.

Člověčenstvo touží po spravedlnosti, a jen volnost a rovnost mu ji dá, proto touží po rovnosti a volnosti, a dojde cíle tužeb svých, to jest naděje, to jest pevné přesvědčení naše.

A stojíme-liž počátkem tohoto roku blíže u cíle toho? Učiníme-li tento rok opět krok ku předu, aneb zvoláme posledního dne tohoto roku s povzdechem: zase uplynul rok, a naděje naše se nevyplnily, ani o krok ku předu jsme se nepošinuli?

Naděje člověčenstva pomalu uzrávají, jednotlivci a pokolení umírají, aniž uzřeli vyplnění nadějí svých, a to vina jejich není, i nebude vinou naší, když naděje své budeme musit opět přenésti na rok jiný; kdybychom ale ani o krok ku předu se nepošinuli, to by bylo vinou naší.

Ať tedy rok nový chová pro nás strasti neb slasti v lůně svém, my pevně slibme sobě v dnešní den, že ať si přijde cokoliv, *nezmalátníme, že chceme ku předu za ideou světovou, za heslem člověčenstva, a pracujíce takto pro sebe, pro národ svůj, pracovati budeme pro člověčenstvo celé, pro věky budoucí, tak jako věkové minulí pracovali pro nás.*

My Čechové, my Slované vůbec máme více na práci, než národové jiní, šťastnější! Co jim samo se podává, toho my pracně domáhati se musíme, a protož musíme usilovněji pracovat, nežli oni, nejen abychom stejný krok s nimi udrželi, ale abychom se teprve domohli práv a svobod, jakých jiní už požívají.

My Slované víme napřed, že i v tomto roce nás očekávají boje a pronásledování, ale přestáli jsme již boje a pronásledování po všechna ta léta minulá, a nezmalátněli jsme, a bojem se utužily naše síly, neohroženě pohlížíme i bojům, ovšem nyní jen duševním, a pronásledováním pro práva svá vstříc, jež tento rok nám přinésti může, jsouce naděje, ba pevného přesvědčení, že přece jednou přijde Nový rok, kdy zvoláme: »Vítej nám roku nový, jenž přinášíš nám vyplnění tužeb našich, jenž i nám přinášíš úplnou rovnost a volnost a s ní i pro nás spravedlnost!«

Naše budoucnost.

(»Hlas« ze dne 4. ledna 1863.)

Článek tento jest ukázkou z epištol. jakéž se v prvních letech šedesátých hojně psávaly na povzbuzení vlasteneckého ducha a podnícení národní i politické horlivosti. Pozoruhodno jest, s jakým důrazem zde pisatel hlásá zásadu národnosti a zasluhuje také povšimnutí, jak daleký byl roku 1865 ještě cíl naší snahy po rovném právu našeho jazyka.

*

Jednotlivci a celí národové, přemítajíce o svých osudech minulých, nejlíp mohou z toho souditi na svoji budoucnost.

Porovnáme-li především minulost svoji s nynějšími poměry, shledáme, že přítomnost naše není ani stínem bývalé naší moci a slávy.

Historie plamennými slovy zapsala činy, jež vykonali praotcové naši pro oslavení jména českého, v dějinách světa zlatým písmem zaznamenána sláva našich předků.

Mocní v pokoji a válce byli předkové naši pány osudů svých a vlasti své, dle domácího práva a řádu spravedlnosti spravovali krásnou zemi českou, na sněmích svých dávali zákony, jichž poslušen býti musil sám vládce a král český.

Utěšený týž čas panství domácího přerušen násilně ranou, ze které se dosud nevyhojil národ náš, a o níž blíže mluviti ni vůle, ni chuti nemáme. Co se stalo, nemůže se odčiniti, minulost nelze změniti.

Jde však o budoucnost, a budoucnost, budeme-li opravdu chtíti, náleží nám.

Na Bílé Hoře jsme toliko klesli, avšak nezahynuli, tam byla moc naše pouze přemožena, nikoli však zničena.

Jsme zde dosud, žijeme ještě, krev česká proudí se dosud v žilách našich, rány a jízvy naše počínají se zacelovati, a vždy víc a více síly životní nám přibývá.

»Duch arciotců,« jakož pěje básník, »v zázračné své síle oživuje vše vlasti končiny,« na všech stranách vlastí československých jeví se vědomí národní, všude hlásí se zdárné děti matky Slávy k rodu svému.

Použijme doby tak příznivé, abychom lepší sobě připravili budoucnost, nežli jakou je přítomnost. Síly a schopnosti máme dosti, jde hlavně o to, abychom nelenili, nýbrž pilně ruku k dílu přiložili — jde o činy.

Pravda sice jest, že potřebujeme k dosažení snah svých příznivých poměrů politických, avšak kdyby sebe větší překážky v cestu se nám kladly, spojenou silou jich přemůžeme, mravní síla naše nedá se přemoci, uvědomění národní nelze u nás již potlačiti.

Když v dubnu 1848 po libovládě Metternichově svobodný vítr v Rakousku zavanul, napsal Karel Havlíček v »Národních Novinách« tato památná slova: »Můžeme nyní sami osudy své říditi, sami o sebe se postarati. Dojdeme-li k moci a slávě, bude to zásluhou naší, zůstaneme-li opět v ponížení a polovičatosti, bude to hanba naše.«

Slova tato platí hlavně za doby nynější o nás, neboť jsme od r. 1848 a zejména během posledních dvou let na dráze národního a politického života daleko pokročili — zkrátka budoucnost naše hlavně na nás samých závisí.

Zavažme se tedy každý pro sebe a všickni, že vší silou o lepší budoucnost vlasti a národa zasazovati se budeme. Řiďme se dle slov básníka, jenž nás k tomuto krásnému úkolu významnými těmito slovy vyzývá:

»Pracuj každý s chutí usilovnou
na národu roli dědičné;
cesty mohou býti rozličné,
jenom vůli všickni mějme stejnou.«

První a hlavní péče naše budiž o zachování, zvelebení a rozšíření jazyka našeho. »Národy nehasnou, dokud jazyk žije,« hlásal náš Václav Hanka a pravda slov těch se na nás docela vyplnila.

Žijeme dosud, poněvadž žije dosud jazyk náš, jsme posud národem, poněvadž jsme zachovali nejdražší dědictví po otcích, mluvu svou mateřskou.

Jazyk náš jest tedy podmínkou bytnosti naší, našeho trvání; jím žijeme, bez něho přestáváme býti národem. Proto přilněme horoucí láskou k jazyku svému, láska ta budiž hned do útlých srdcí dětských vštěpována a v nich živena, aby nevymizela v době pozdější.

Dokud nemá jazyk náš plného práva v životě veřejném, dokud je ze škol, úřadů a jiných veřejných ústavů buď vyloučen, aneb v nich pouze trpěn, dokud se nám vnucují na české žaloby, spisy a žádosti německá rozhodnutí: dotud není zabezpečeno právo národnosti naší, a nastává nám svatá povinnost, abychom všelikému takovému zkracování národního živlu našeho odporovali a práva jazyka našeho tím spíše se domáhali, poněvadž nám slovem císařským rovnoprávnost národní jest zaručena.

Národnost musíme však i proto na zřeteli míti, poněvadž bez národnosti není pro nás svobody.

»*Největší svoboda bez národnosti není nic*,« pravil Karel Havlíček. »Censuře a policii vyhnete se přece, vytisknete spisy za hranicemi, mluvíte tak, aby dlouhé ucho policie k ústům vašim nedosáhlo; ale kde řeč vaše národní vymezena jest z úřadů a ze škol, tam zavřen je tuhým zámkem jazyk lidu, tam panuje několik privilegovaných cizím jazykem a prodává lid ve vlastní zemi jeho.«

Národnost a politická svoboda jsou tedy nerozlučné a podmiňují vzájemně jedna druhou.

Pravé svobody politické budeme tedy jen tenkráte požívati, když národnost naše úplně zabezpečena bude. Pod záštitou národní a politické svobody domůžeme se i toho, čeho nám tak velice jest potřebí, povznesení hmotného a duševního blahobytu, a tím také blažené budoucnosti.

Židé a my.

(»Hlas« ze dne 24. dubna 1868.)

Tato úvaha zasluhuje, aby zachována byla již proto, že je v ní vyjádřeno a přesně vytčeno stanovisko, jež Sladkovský v otázce o našem poměru k židům zaujímal. Jest to stanovisko demokrata, ale demokrata národovce, který ještě výše, než občanskou svobodu a rovnost, klade zachování a usilovné pěstění národnosti. Že hospodářská stránka otázky zde nedotknuta zůstává, vysvětluje s dostatek doba, kdy úvaha tato byla napsána.

*

Neradi spouštíme se do věci, která již tolikráte u nás přetřásána byla, aniž by nějakého výsledku se bylo docílilo, neradi spouštíme se na bojiště, kde se nám na straně protivné jen se lží a vášnivostí jest setkati, kde bláto se nám hází do očí, abychom, raněni slepotou, snad stejně odpovídali. Avšak otázka židovská, v Čechách vyvolaná na novo novinami a brožurkami, dospěla již tak daleko, že i žurnalistická činnost naše ukládá nám za povinnost, abychom mínění své o otázce této zde vyložili a stanovisko, které v ní zaujímáme, objasnili. Vystříháme se při tom všech osob-

ností a narážek a každého boje, jenž by příznivému rozřešení otázky této snad více škoditi než prospěti mohl.

První stanovisko, s něhož na otázku židovskou v Čechách hledíme, jest stanovisko *ryzí občanské svobody*, oné svobody, která mezi křesťanem a nekřesťanem *žádného rozdílu nečiní*, která všem stejná práva uděluje, avšak jedinou přece výjimku připouští, aby svobody jedné osobnosti nezneužívalo se k obmezení svobody druhé.

Nebudeme zde tedy poukazovati na to, že Čechové první základ k svobodě náboženské mistrem Janem Husem položili, že židé prchající ze svaté římské říše před náboženskou přemrštěností Němcův u Čechův hledali a nalezli útulek, nebudeme se také zmiňovati o tom, že teprve příchodem Němců do Čech historické štvanice židovské povstaly a že dříve v Čechách, *dokud ryze slovanské právo tu vládlo, židé s ostatním lidem stejných práv a svobod požívali*: to vše jest tak známo, že jest hezké hrstky zaslepenosti k tomu potřebí, když se chce tvrditi, že nesnášelivost náboženská snad lid český popuzuje proti židům.

Čech — myslíme tím ryzího, cizotou nedotknutého Čecha — býval vždy statným bojovníkem za občanskou svobodu, on bojoval i proti katolictví, když toto se proti svobodě náboženské vzpíralo, a chránil toto zase, jakmile viděl, že i jeho svobodě se ubližuje.

Není-li tedy protiv náboženských, jaké mohou býti jiné příčiny sporů, které se za nového našeho politického života mezi námi a židy vyskytují?

Zodpovídání otázky té uvádí nás na jiné pole, *na pole svobody politické a národnostní* — a se stanoviska tohoto posuzována vypadá otázka židovská *v Čechách zcela jinak.*

Palacký, jemuž pravdy milovnosti historické nikdo upírati nemůže, pravil při odůvodňování návrhu svého na změnu volebního řádu, *že zájmy národnosti za naší doby týž význam a tutéž důležitost mají, jako zájmy náboženské ve středověku*, že otázka národnosti nyní k témuž cíli — totiž k uznání veškerých národností — kráčí, jako otázka náboženská tehdáž rozřešení došla svobodou vyznání. Svoboda a víra byly tehdáž heslem nadšeného boje lidstva, nyní tím jsou: *svoboda a národnost.*

A jak chovají se židé v tom boji? Na to netřeba nám odpovídati. Žid jeden — jehož osobně známe a o němž tedy, že žid jest, nikdo pochybovati nemůže — sám ve zvláštní brožurce vydané v těchto dnech pod názvem: »Die Juden und die Nationalen« (židé a národovci) na to odpověděl. Učinil to těmito slovy:

»Národovec žádá uznání svého práva, žádá, aby národ jeho na roveň postaven byl s oněmi národy, jimž souřaděn a nikoliv podřaděn býti za hodna se cíti. Usilováno, aby tyto nároky popřeny a vším možným způsobem ztenčeny byly. Každý krok k vyplnění od J. Veličenstva vyslovené rovnosti národů musí teprve pracně vybojován býti. Což divu tedy, naplní-li se srdce národovce trpkostí k těm, kteří se nepřátelsky proti němu staví, a vzrůstá-li tato

trpkost v nenávist proti těm, kteří řady jeho zrádně opouštějí, k nepřátelům se přidávajíce, ačkoli se za oprávněna má počítati je k svým. Tato nenávist padá u Čechů, a o těch chceme nyní výhradně mluviti, především na židy. Čech vidí v židech *zrádce věci národní*, ježto *časopisy v rukou židů se nacházející, ježto žurnalisté a židovští řečníci, aniž by jich ostatní židé opravovali,* hlasitě a veřejně hlásali a hlásají: »Žid je Němec; on musí Němcem býti, poněvadž odjakživa Němcem byl, *poněvadž vláda je německá*, a jedině od ní mu tou měrou spásy, jako od národovců utisku očekávati jest.«

Avšak slovům těmto odporuje spisovatel oné brožurky sám, ohrazuje se proti tomu, jako by smýšlení takové bylo smýšlením celého židovstva českého. *My s náhledy těmi souhlasíme*, a těšíce se, že vycházejí z péra spisovatele židovského, s potěšením vyplňujeme prosbu jeho, aby české listy — *jimž zajisté na přiblížení se židů českých k národu českému nemálo záleží* — především konaly spravedlnost a nečinily zodpovědno celé židovstvo za slova a činy jednotlivcův.

Pokud se ale pamatujeme — a čtenářstvo české nám v tom zajisté přisvědčí — kráčelo novinářstvo české a s ním i přední mužové naši *vždy tímto směrem* neurážejíce židovstva jako takového ničím a nikdy; avšak jest přílišno, žádá-li se, aby listy české proti takovýmto *jednotlivcům židovským, kteří národní naše snahy podezřívají a jízlivě skoro každým dnem si na nás vyjíždějí*, také se namáhalo k důkazům, že tvrzení těchto lidí, jako by židovstvo české jen německy smýšlelo a národním snahám českým nepřálo, jest pouhou tendenční lží.

Tak dalece se národní naše hrdost nesníží, my nikoho nechceme mermomocí tahat ve svoje šiky, a jestli židovstvo samo tolik zmužilosti nemá, *aby drzým nájezdům jednotlivců svého vyznání na svatou naši věc se opřelo*, pak zajisté nám ani nenapadne, abychom se o židovstvo české drali. *Budeme je zcela prostě považovati za politického a národního odpůrce svého a budeme s ním i stejně nakládat, bez ohledu na jeho náboženské vyznání.*

My jsme židovstvem nikdy nepovrhovali a nepovrhujeme jím dosud, čehož důkazem jest článek tento a přání, aby židé čeští nám se přiblížili, my nevytýkali jsme židům českým nikdy, že zběhlejší jsou v jazyku německém než v našem mateřském, poněvadž jsme uznali, že všeobecná germanisace také dřívější ryze české židovstvo poněmčila, my jsme také konečně s upřímností uvítali ty, kteří jakožto židé k národu našemu se přihlásili, a těšili jsme se proto, když se pravilo, že židovstvo české nechce pro sebe tvořiti žádnou kastu — národem to nemůžeme jmenovati — alebrž *že chce vždy náležeti k onomu národu, s nímž žije a pracuje;* avšak ohledneme-li se na druhou stranu na židovstvo, nezdá se nám vyhlídka býti tak krásnou.

Chování se židovstva k nám — netečně česky smýšlející nevyjímajíc — *nebylo dosud takové, aby mu v národě českém úctu zjed-*

nati bylo mohlo, neobjevilyť se mezi ním u nás ještě nikde takové charaktery, kteréž by za věc národní vše obětovaly, jako souvěrci jejich v Polsce, kteří krváceli na bojišti národním, ba v době našeho probuzení nerozmnožil se ani ten malý počet židů, kteří s národem českým dobře smýšlejí.

A na protivné straně? — Nechceme ani uváděti veškerých příkoří, jichž snahy české s této strany, od židů, doznaly, jsouť každému, kdo veřejný náš život zná, dobře známy; však zmíniti se musíme na příklad o tom, že židovský spisovatel ve zmíněné brožuře sám uvádí, *že není na celém světě žida, který by na většinu svých spoluobčanů tak málo dbal, jako žid pražský*. Důkazem toho jsou volby do zastupitelstva obecního a obchodní komory pražské, z nichž obyčejně *osoby protinárodně smýšlející* vycházejí, jakmile voličové jsou židé.

Dle skutků jejich poznáte je, a *národ český musil tedy židovstvo české dle toho, jak ve veřejnosti se jevilo, považovati za svého odpůrce* politického i národního. Jízliví jednotlivci židovští vynasnažili se také, aby v tom viděli *nesnášelivost náboženskou*, toho ale bohdá u našeho lidu, jak jsme již výše ukázali, *nebylo*, ba naopak nemělo žádné židovstvo tak šlechetného protivníka, jako právě židovstvo v Čechách.

Hned v úvodu poukázali jsme na to, že hlavně se stanoviska *svobody a národnosti* hleděti chceme na poměr, který mezi námi a židovstvem českým panuje.

Stanoviska toho, tuším, jsme po celou dnešní rozpravu neopustili, a proto důslední jsouce tomuto směru, opakujeme, *že hájíce svobody a svobodného smýšlení* nikterak nechceme si vynutit, aby židovstvo i na politické dráze s námi kráčelo. My se politických protivníků nebojíme, to jsme tuším dostatečně dokázali; však žádati, aby se nám toho dostalo, co naše jest, *aby židovstvo české národnosti naší se neprotivilo a v úctě ji mělo*, jest naší svatou povinností, v tom setrváme, byť nám strana protivná sebe více lála.

Na židovstvu jest nyní, aby skutky svými samo ukázalo, zdali chce míti mír s námi čili nic. Dříve však, nežli se rozhodne, nechť bedlivě uváží, co jeden z členů jeho ve zmíněné brožurce: »Die Juden und die Nationalen« o poměru jeho k nám uvádí.

S námi nebo proti nám, nám je věc lhostejna, my z toho ani nezbohatneme, ani nezchudneme.

Kde jsme se my rakouští Slované v politice octli?

Úvaha tato jest jakousi obhlídkou po táborech a strategických rozlohách federalistických stran z roku 1848, vykonanou na politickém bojišti rakouském v první polovici roku 1863, tedy dva a půl roku po vydání říjnového diplomu. Výsledek této obhlídky není hrubě uspokojivý a jest obsažen ve slovech: »Musí se vůbec uznati, že v politice byli jsme my Slované r. 1848 a 1849 v lepší shodě než později a než jsme nyní. Kdežto totiž my (Čechové) ještě pořád, nedávajíce se másti nižádnými událostmi a nestrachujíce se nižádných překážek do výše vztyčujeme prapor federace, ustoupili od něho právě ti, kteří se roku 1848 vedle nás nejhorlivěji k němu hlásili.«

Autor vykládá tu vznik federativního programu, a vypravuje, kterak se stalo, že uherští Slované po roce 1849 od federativního programu odstoupili, vykládá příčiny neblahého stavu Slovanů rakouských a provádí obranu české politiky, o níž na konec praví, že historické stanovisko jejím základem býti a zůstati musí, ale jenom potud, pokud s mocným duchem času se shoduje, kdežto jinak novodobé ideje sledovati musíme bez ohledu na to, jak toto naše chování z různých stran se posuzuje.

Jakožto příspěvek k historii politiky slovanských národů v Rakousku mají tyto črty dosud nepopíratelnou cenu aspoň pro širší obecenstvo, pro něž také byly určeny.

*

I.

(»Hlas« 31. května 1863.)

Chtíce vzíti v obšírnější úvahu politiku Slovanů rakouských, musíme především ohledně vlasti naší bráti zřetel k tomu, zdali skutečně my Čechové měli jsme bránit svůj ústav, jaký u nás byl od r. 1848. Kdybychom skutečně byli měli tak učinit, byl by ovšem pramen našeho přítomného neštěstí ten, že nám schází historicky vyvinutá ústavnost.

Co však se ústavnosti české, trvající od r. 1848, týče, tu měli vlastně bránit 1. arcibiskup pražský, 2. biskupové, preláti a opati čeští, 3. knížata, hrabata, baroni a rytíři, kteří měli privilegium dostavovati se v červených fracích na slavné sněmy Českého království.

My členové třetího stavu, jenž na sněmě, vyjma několik měst, zastoupen nebyl, nemohli jsme bránit, poněvadž nebyl náš a pro nás také jaktěživ nebyl nic dobrého vykonal. Nepochopujeme, kterak jsme měli vyzývati selský lid k obraně stavův, kteří, dokud byli pohromadě, právě selskému lidu nejvíce byli na škodu, nechtíce nikterak zrušení roboty ze své vůle dopustit.

Před r. 1848 nebylo u nás politických novin, vyjma úřadní »Pražské«. Před r. 1848 neměli stavové však ani zapotřebí, aby jich kdo bránil, neboť tenkráte stáli v úplné kráse své slávy.

Když ale pařížská revoluce propukla — a tu jsme my čeští politikářové zajisté nezpůsobili — vypukla také maličká rebelie ve

Vídni, a tou Čechové byli opět nevinni, a nežli se vzpamatovati mohli, jižtě prohlásil císař Ferdinand veřejně, že dá národům rakouským konstituci. Stavovské pak zřízení zmizelo vůlí císaře pána a následkem událostí evropských tak, jako noční vytracují se stíny, když zasvitne zlatojasné ráno: Vším tím ale zajisté vinen nebyl ani ten nejzarytější český demokrat.

Že stavovské zřízení z r. 1848 padlo, tím by mohli nanejvíce vídeňští demokraté býti vinni. Kdybychom jim to však vskutku vyčítati chtěli, strkali by oni opět vinu na berlínské, a tito na pařížské, a tito opět na ministra Guizota, a ministr Guizot na zemřelého krále Ludvíka Filipa, a Filip na bourgeoisii, a bourgeoisie na socialisty a komunisty, a komunisté na hlad a nouzi; a hlad by strkal vinu na nedostatek peněz, a tak bychom konečně přišli snad až na tu velikou kaňku ve světě, která je vinna vší revolucí, že doposud nevynalezeno dvou prostředků: 1. masti, která by každého nespokojence, jak by se jí natřel, učinila spokojeným, a 2. zázračnému klobouku, který by každému člověku měl za podíl se dostat a působit, aby každý, kdo by jej na hlavu posadil, jídla a pití měl před sebou ihned dosti.

Stavovské zřízení, jaké v západních zemích rakouských a jmenovitě v Čechách až do r. 1848 panovalo, padlo samo sebou, poněvadž nestálo za nic. Padlo pak tak dobře jako Metternich, jehožto útěkem nebyli jsme my Čechové vinni. Kdybychom my byli v roce 1848 počali bránit ono stavovské zřízení, byli bychom bývali jednali 1. nezákonitě, poněvadž bez naší rady zrušil je císař pán, a 2. tyransky směšně, poněvadž byla by se nám celá Evropa vysmála. My ale naopak vykřikli radostné »Halleluja«, slyšíce, že je po stavovských sněmech. My tak učinili, poněvadž jsme rádi byli, že přece jednou velká voda odnesla tu hastrošskou instituci, ve které nebylo ani za mák života a o které náš lid beztoho pranic nevěděl, pranic z ní neměl a pranic o ni nedbal. Stavové zajisté nedbali sami o sebe, neboť se nebránili sami.

Že stavovské zřízení padlo, naplnilo nás velikou radostí i proto, poněvadž jsme ráčili holdovati slovanskému liberalismu.

To jsou jednak vesměs věci, o kterých není hrubě ani záhodno šířiti slov. Co bylo, minulo, a pochybeno-li, proč neraděno v čas — ne však nám, nýbrž císaři pánu, či vlastně ministru Guizotovi, aby nezapovídal odbývání banketů? Zdá se však, že někteří lidé závistivým okem pohlížejí na uherské země, které jsou lépe na tom, nežli my. Jakoby příčina vězela v tom, že mají nepřetrženost ústavnosti a my nic.

V tom ohledu mohou se ale utišit a upokojit, *neboť ani uherské země netěší se z nepřetrženosti ústavní. V tom ohledu jsou oni nám rovni.*

Pán Bůh nedej, aby se kdekoli začala zásada o nepřetržené ústavnosti se vší důsledností brániti. Či je nynější zřízení uherských zemí pokračováním předešlého? Kdyby tomu tak bylo, pak by nebylo dvorní kanceláře chorvatské, pak by nebylo v županiích a

soudech jiných úřadníků, nežli šlechtických, nebylo by toho ani onoho, co právě nyní jádrem je konstituce uherské. Tak dobře, jako u nás, padlo i v uherských zemích stavovské zřízení a tím samým proměnila se ústavnost v základech, kterou, tak jako nyní je, s bývalou, jaká byla do r. 1848, spojuje jenom několik forem, a právě ty se považují od nynější generace tam za nezákonité.

Že jsou ale poměry v uherských zemích pro Maďary a Chorváty lepší, toho příčina nesmí se hledati v t. zv. nepřetrženosti ústavní, které v podstatě tam není, nýbrž jinde.

Dejte nám národní šlechtu a vysoké kněžstvo pro národnost zaujaté a nadšené, šlechtu, která by hořela láskou k vlasti a k svobodě, dejte nám bohaté měšťanstvo národní a pro pravou svobodu horlící; toho všeho nemáme my a mají Maďaři — a uvidíte, že sněm český bude muset být zcela jinak sestaven, nežli je nyní, a že jsouce fakticky v zemi ve většině, nebyli bychom na sněmě v menšině, — budeme pak zajisté míti většinu, i bez nepřetrženosti ústavní.

Příčina našeho nemilého postavení, v jakém jsme se octli, musí se hledati jinde, nejméně ale u nás samých. Nejsou tím zajisté vinni ani naši národní kapucíni ani národní fanatikové, ani národní demokrati, ani národní střízlivci, ani národní národ, ani národní mládež. Příčiny našeho nemilého postavení spočívají mimo nás, aniž nám doposud lze odstraniti jich.

Příčiny ty odstraní jenom čas při našem neustálém přičinění. Troufáme si dokázat, že nám lépe nebude, dokud se v Rakousku tak zvaná nepřetržitost poměrů důkladně nezbortí, a majíce toto přesvědčení, stojíme pevně na slovansko-rakouském liberálním stanovisku, nemohouce ovšem za to, že v některých případech (ale arci jenom v některých) jiní národové rakouští jsou s námi týchž svobodomyslných náhledů.

II.

(»Hlas« ze dne 2. června 1863.)

Nejlepším důkazem, že my Čechové nepachtíce se po německém liberalismu, ovšem slovanský liberalismus pěstujeme, jest, že právě u nás vypracován byl *program o federativním zřízení rakouské říše.*

Program ten vznikl, jak následuje:

Když náš národ z hlubokého politicko-národního spánku se probudil, spatřil se v postavení velmi těsném a smutném. V celé západní polovici Rakouska panoval německý živel a ve východní maďarský. Němci i Maďaři byli si v tom ohledu tehda již dobří přátelé vzhledem k obyvatelstvu slovanskému.

Sama sebou nastala otázka, jak národnosti naší dalo by se důkladně pomoci? Věc se mohla vyříditi dvojím způsobem, předně vlastním přičiněním a za druhé spojením s národy, kteří se v podobném stavu nalézali jako my. Nejpřirozenějším zdálo se býti jedno i druhé.

Ti, kdož spílají demokratickému hnutí z roku 1848, jakoby ono bylo pramenem všeho neštěstí našeho, podobni jsou nemocným, již trpí na nedostatek spaní a hubují následkem toho na měsíc, že vyšel a že svítí.

V případě potřeby troufáme si do podrobna dokázati, že oním hnutím z r. 1848 získaly mnoho nejen národ náš, nýbrž i veškeré Slovanstvo rakouské.

Což kdyby se nebyl revoluční ruch zmocnil Maďarů? Kdyby oni byli s to bývali provésti zákony své z r. 1847—1848, které směřují na úplné potlačení národností nemaďarských ve východní polovici? Při těch prostředcích, kterými oni tenkráte oplývali, a při bezohledné důslednosti, s jakouž prováděli vůbec svoji maďarisaci, bylo by velmi mnoho živlu slovanského v uherských zemích jim padlo za oběť.

V tom ohledu přišel rok 1848 zejména uherským Slovanům velmi vhod. V jiných poměrech nebyli by bývali s to, aby se pozdvihli.

Věci měly ovšem jiný průběh, nežli se očekávalo, ale celkem musí přece oni Slované rádi býti, že vůbec události r. 1848 učinily jim boj pro národnost možným.

V těch strastiplných časech vznikl u nás program federativní. My seznali jsme, že rakouští neněmečtí a nemaďarští národové nedodělají se jinak lepšího postavení, *dokud se nezruší jim záhubný dualismus — rozdvojení říše.*

To byla arci myšlenka, která čelila proti historickému zřízení rakouské říše v celku. My jsme se vyslovili pro jednu ústřední vládu a jedno ústřední zastupitelstvo.

Historické půdy však nevzdali jsme se přece úplně. My jsme tentokráte žádali, aby se jenom ministerium pro zevnitřní záležitosti, pro finance a obchod zřídilo, vše druhé ale aby zůstalo přiděleno jednotlivým zemím rakouským, kterým se měla dáti v těch věcech úplná svézákonnost. V tom ohledu měla tedy trvati neporušenost ústavní v uherských zemích, kdežto u nás měla se státi stavovská ústavnost bývalá ústavností skutečnou, národní.

Vidno z toho, že *spočívá federativní program částečně na historické půdě*; u nás se měla teprve ta půda *získat;* neboť nikdo nedovede nám dokázat, že ta ústavnost stavovská, jaká byla u nás do r. 1847, historickou by se mohla nazývat. Historickou byla ne dle věci, nýbrž dle jména — byla to jenom *forma ústavní*, ale *věc neústavní*, *nehistorická.* Či ví naše pravá česká historie o podobných stavovských sněmech, jaké bývaly do r. 1847? Tak dobře jako náš národ historický po více než 150 let je mrtev, byla i jeho ústavnost mrtva Chtějíce my ústavní svézákonnosti, nemohli jsme

jí najíti v zřízení stavovském, jaké bylo u nás před rokem 1848, a také nám nemohlo napadnout, abychom si byli přáli nastavit ji tam, kde byla r. 1618 neb 1619 přetržena. *My jsme chtěli historicky oprávněnou ústavnost vlasti naší zřídit znova na základě novověkých idei.* V tom ohledu může se ovšem říci, že nás zaslepil novověký liberalismus, je-li vůbec nějakým hříchem, žádati za rovnoprávnost v úřadech, soudech a ve školách, žádati o zavedení svobody tisku a poroty. Tyto novověké idey nás arci »zaslepily,« a na základě jejich měla se svézákonnost Českého království vybudovat. Kdyby se tak bylo stalo, byla by opět počala utěšenější historie našeho národa — *v tom smyslu byli bychom získali historickou půdu pro svou svézákonnost federativní.*

V roce 1848 byli s námi co do programu federativního smýšlení i Chorváté i Srbové i Slovinci i Rusíni. O Rumunech nelze nám ničeho říci, ježto oni nám jsou nejvzdálenější a tehda vůbec jenom bojovali.

Důkaz toho jest uzavření chorvatského sněmu a srbské skupštiny. Pro uskutečnění téhož programu zdálo se býti velice důležitým, že rakouští Srbové v Banátě a v Báčce umluvili s chorvátským sněmem způsob užšího spolku, od něhož se dalo leccos dobrého očekávat.

Musí se tedy vůbec uznati, že v politice byli jsme my rakouští Slované v r. 1848 a 1849 v lepší shodě nežli později a než jsme nyní. Kdežto totiž my ještě pořád nedávajíce se másti nižádnými událostmi, nestrachujíce se nižádných překážek do výše vztyčujeme prapor federace, ustoupili od něho právě ti, kteří se roku 1848 vedle nás nejhorlivěji k němu hlásili.

Když totiž po přemožení uherské revoluce nastoupila německá libovláda Bachova, uleklo se veškeré obyvatelstvo uherské takovýchto neočekávaných následků. Přítomná pak nehoda nepřipočítávala se Maďarům a jejich neblahé politice, která tím smutným stavem věci jedině byla vinna, nýbrž okolnosti, že s nimi v roku 1848 se nedrželo, čili lépe, že proti nim činně se vystoupilo. Přirozeným způsobem musila i federativní politika při té příležitosti v očích rozezleného obyvatelstva uherského zdáti se vinnou a tím samým i my Čechové, kteří jsme se o ni nejvíce zasazovali.

Nedá se upříti, že naše novinářstvo a že vůdcové naší strany na sněmě vídeňském i kroměřížském byli horlivci proti Maďarům a pro zřízení Rakouska na základě federativním. Když nám ale pod Bachem to vyčítali z roztomilých bratří slovanských, zapomínali na velmi důležitou okolnost, *že jsme my tak jednali právě těm slovanským bratřím k vůli*, kdežto bychom byli mohli při svém postavení, nejsouce od Maďarů v Čechách ani na Moravě pranic utiskování a tlačeni snadno zůstati lhostejnými při obecném potýkání se Maďarů s ostatními národy uherskými. Ba kdyby pravda bylo, co teď se české demokratické (prý) politice vyčítá, že jsme se novověkým liberalismem dali zaslepiti, kdyby to pravda byla, byli bychom zajisté od počátku převratných událostí roku 1848 byli drželi s Maďary, jako činili liberálové němečtí. Ježto jsme však opačně

jednali, vidno z toho, že celkem nebylo tenkráte u nás žádného zaslepení tak zvaným německým liberalismem.

Tak jako u nás se nemůže nikomu za vinu pokládati, že v roce 1848 vypukla revoluce v Paříži, která za několik již dnů půl Evropy zachvátila, nemůže se nikomu u nás vyčítati, ani té ani oné straně — chceme-li vůbec již mluviti o stranách — že po roce 1848 a 1849 přišel Schwarzenberg se Stadionem, Bachem a Thunem. V ohledu tom jsme my všichni tak čisti jako křída — my i program náš federativní.

Důležitý nastal okamžik v dějinách naší říše r. 1860—1861. Pod vlivem širší rady říšské vypracován byl diplom, jehož základ je federativní, o čemž se každý na vlastní oči přesvědčiti může, kdo by si jej chtěl znova přečísti. Ministeria pro vnitřní záležitosti, soudnictví a vyučování byla zrušena a v uherských zemích obvyklé tam ústavní instituce zavedeny; ale vojsko a finance podržela si ústřední vláda sama.

Nám se nedá ničeho vytýkat. My tenkráte, jakmile jsme směli zase otevřeně a svobodně mluvit i psát, přihlásili jsme se opět ku svému federativnímu programu. Svatá je však pravda, že jsme v tom ohledu *stáli sami*, tak sami, jako ubohý Adam v ráji, dokud mu Hospodin z jeho vlastního žebra nestvořil ženu Evu.

Již před vydáním diplomu a drahný čas po něm viděli jsme všeobecné hubičkování a bratříčkování všech národů uherských od nebetyčných Tater až po chladnou Sávu a velebný Dunaj — *o federativní politice, o té politice, pro kterou naši bratři Slované v r. 1848 zaujati byli, nenašla se tam již ani památka.* Ba dalo by se černé na bílém dokázati, že výslovně varovalo se v kruhu našich bratří Slovanů před podobnou politikou, pro kterou jsme my Čechové v roce 1848 verbovali spojence. Tak bylo v Chorvátsku a neméně i mezi rakouskými Srby, kteří v tom ohledu stáli *pod patrným vlivem bělehradské vlády, a v Bělehradě tenkráte nenosily se nadarmo maďarské kroje.*

Nedá se upříti, že ona svornost, trvavší nějaký čas mezi Maďary a ostatními národy uherskými, ten dobrý měla následek, že přiměla vládu k vydání diplomu, který by byl snad jinak světla denního ani nespatřil.

Na druhé straně však byl toho všeho následek druhý, že nemaďarští národové v Uhrách octli se pojednou na cestě nové, která stála v patrném odporu s veškerými snahami jejich, jaké se u nich vyvíjely do r. 1848 a 1849 a které měly také již historickou oprávněnost svou zapustivše ve veškerý život jejich hluboké kořeny.

Po vydání diplomu podobala se východní polovice Rakouska velké spoustě, jaká byla před stvořením světa. Z této pak spousty vyšel také jeden svět, ale jiný, nežli jsme se nadáli — vyšla z něho nová centralisace ve formě ústavní.

Ať si řekne kdokoliv co a jak chce — my zajisté jsme únorovými patenty tak málo vinni, jako pařížskou a evropskou revolucí roku

1848 a Bachovou libovládou po roce 1849. U nás byla sice v roce 1860 a 1861 různá mínění, ale v hájení programu federativního byli jsme všichni svorni.

A kdybychom se my Čechové na krásně mu byli i zpronevěřili, ač nikdo toho tvrditi nemůže, byl by se přece běh událostí vyvinul tak, jak se stalo. V právě připomenutých letech záviselo vše na průběhu věcí v uherských zemích. Kdo tedy má chuť naříkati, ať nechá český národ na pokoji a obéře si za předmět nechuti národy jiné, — uherské a možno-li mu třebas i vysoce postavené některé hodnostáře ve Vídni s jejich družinou. My Čechové, kteří prý jsme se dali novověkým liberalismem zaslepit, nepracovali jsme ani na diplomě ani na únorové ústavě, že ale po vydání diplomu nám nenapadlo péra si řezat pro obranu stavovské ústavnosti české, jaká byla do roku 1848 u nás, bylo věcí zcela přirozenou. My přece musili počkat na slíbený »landesordnung«, jejž měl vypracovati Goluchowský. Že jej vypracoval místo něho pan Schmerling, nestalo se opět vinou naší. Že ale, jakmile nejnovější řád zemský od tohoto vyšel, národ český ústavní práva svá, ovšem ne práva německých stavů, brániti se jal způsobem řádným, je známo u nás i každému dítěti.

III

(Hlas ze dne 3. června 1863.)

Federalistická politika stála na vrcholu svém r. 1848. Ona jest historickou půdou naší, na které jedině nám se jest pohybovati bez ohledu na to, zdali druzí národové rakouští, kdož Němci nejsou, drží s námi či nic. V tom ohledu jest nám čekati, až je nouze, která i Dalibora naučila housti, dovede v náš tábor. Historickou pak jest půdou naší, poněvadž jsme ji zpečetili r. 1848 krví svou, my ovšem v menší míře než Chorváté, Srbové a Rumuni. Tento boj totiž s Maďary nebyl ničím jiným, nežli bojem pro federativní zřízení Rakouska, pro zrušení dualismu (dvojitosti říše). Pro německou centralisaci nevypálil z nich zajisté ani jeden člověk na Maďara pušku.

Federalistická politika nemá jiného cíle než solidárnost všech národů rakouských. Ze všech národů, kteří v r. 1848 federativnímu programu holdovali, ustoupili od něho nejdříve Srbové v r. 1849, aneb snad již r. 1848. Oni učinili tenkráte velkou chybu politickou, tak velikou chybu, že se její následky ještě nyní cítí a cítit budou snad i příště.

Docela ve smyslu federativního programu usnesli se Srbové r. 1848, že se odtrhnou od Uher a vstoupí v užší svazek ke Troj-

jedinému království. V tom ohledu čteme v usneseních chorvatského sněmu článek VII., jenž doslovně zní takto:

»Přání a žádosti srbského, v nově zřízené Vojvodině srbské živoucího národa po jednom od J. Svatosti patriarchy Josefa Rajačiče předvedeném odboru srbském tomuto sněmu sdělené a v tom záležející, aby tóto Trojjedno království v těsný politický, na základě svobody a svrchované rovnosti sosnovaný srbskou Vojvodinu s Trojjediným královstvím v jedno mocné státní tělo shrnující spolek vstoupila a srbské přání i žádosti, t. j. potvrzení Vojvodiny Srbské ze Srjemu s Hranicí, z Baranje, Báčky s bečejským distriktem kikindským sestávající, potvrzení patriarchy a vévody, uznání neodvislosti a svobody národa srbského, pojištění vlašské národní samostatnosti a ostatní její požadavky za svá přání přiznalo a je vesměs všudy podporovalo a v život uvésti staralo se. Tato přání i tyto žádosti došly v srdcích národa chorvatsko-slavenského co nejsrdečnějšího i nejupřímnějšího ohlasu i probudily uvědomění, že je ten spolek a obapolná mocná i nezdolná svornost pro dostihnutí velkého určení národa Trojjednoho království zcela nutná i potřebná Proto sněm Trojjednoho království ve smyslu 4. punktu protokolu srbského sněmu národního od 1. (13.) a 3. (15.) května t. r. spolek Trojjediného království s Vojvodinou srbskou sestávající ze Srjemu s Hranicí, z Baranje, Báčky s bečejským distriktem a šajkašským batailionem a z Banátu s Hranicí a distriktem kikindským osnovaný na základě svobody a svrchované rovnosti přijímá, všechna přání národa srbského za své vlastní přiznává — pročež jich bude i při trůnu J. V. i na každém místě podporovati a starati se, aby v život uvedeny byly. Dále se sestaví odbor jeden, který po příkladě srbského v 5. punktě dotčeného protokolu od srbského národního sněmu vyslaného odboru vypracuje osnovu vzájemných poměrů Vojvodiny k Trojjednomu království a předloží ji tomuto sněmu k potvrzení.«

Osud tohoto projektovaného spolku Chorvátska s Vojvodinou není nám do podrobna znám, ježto válečný ryk, který tehda na všech stranach říše rakouské burácel, jiným věcem neválečným a nepřevratným nedopouštěl vycházeti na jevo a pozornost na se obraceti.

My víme jenom, že ve smyslu dotčeného usnesení obou sněmů, chorvatského i srbského, bán Jelačič pozván byv od arcivévody Jana dne 27. července, aby přišel do Vídně ke konferenci, která měla vyříditi narovnání mezi Chorvátskem a Uherskem, mezi jiným důsledně žádal za uznání práv Srbů uherských, že však na něm se právě vyjednávání roztříštila.

I to je nám známo, kdy po přemožení uherské revoluce důvěrníci srbští s patriarchou Rajačičem v čele pozváni byli do Vídně na poradu, co by se mělo stát s Vojvodinou: o spolku této s Trojjediným královstvím nebylo již řeči. Důležitý okamžik r. 1848 se propustil na věčnou škodu Chorvátů i Srbův. O přivtělení nově zřízené Vojvodiny k Chorvátsku se nedbalo a neusilovalo ani po

přemožení revoluce uherské a tak se stalo, že zřízena byla Vojvodina zcela neodvislá od Chorvátska, která v samém sestavení svém měla zárodek brzké smrti.... byla to Vojvodina Bachovská s jedním milionem a 140.000 Neslovanů a 400.000 Slovanů.

Nevyřízený v roce 1848 spolek uherských Srbů s Chorvátskem jest jedním z mnohých pramenů nynějšího neblahého roztržení mezi oběma plemeny a jedním dílem i příčinou nynějšího smutného postavení Srbů.

Dejme tomu, že by byla Vojvodina splynula za Bacha v jedno politické tělo s Chorvátskem a Slavonií — Vojvodina ovšem menšího objemu, nežli ona Bachovská (rozkládající se až k hranicím sedmihradským), obmezena pouze na ty okresy, kde Srbové skutečně mají většinu obyvatelstva; že by takováto Vojvodina byla se dostala pod záhřebské místodržitelství, v tom případě zajisté nebyl by ji tak snadno dovedl Vay zrušiti a s Uherskem opět spojiti, ježto by v té věci chorvatský předseda dvorního dikasteria také nějaké slovíčko byl musil říci a maje za sebou veškerý národ chorvatský i srbský, byl by jistě ochránil status quo až k ústavnímu vyřízení dalšímu. Jakmile ale císařský komisař hrabě Alexandr Mensdorf-Pouilly vyslán byl od císaře pána v r. 1860 do Vojvodiny, aby vyzkoumal přání obyvatelstva o tom, má-li Vojvodina trvat, čili nic, rozhodnut byl osud oné nepřirozené Vojvodiny. Kterak mohl zajisté v tom rozbouřeném čase slyšeti, hlasy 290.000 Srbů naproti milionu Nesrbů?

Mohl by snad někdo namítnouti, že by byla Vojvodina navzdor tomu spolku padla za oběť Maďarům, jako se stalo s Mezimuřím. Na to je odpověď velmi snadná. Předně obyvatelstvo Mezimuří nezdálo se samo odporovati odtrhnutí od Chorvátska a za druhé propustila varaždinská županie sama Mezimuří Maďarům. V takovém případě musila odnésti velká voda tuto »zahradu Chorvátů«. Varaždinci byli tenkráte velicí Kastorové maďarských Poluxův.

Leč řekněme, že byla by Vojvodina vskutku zase připadla Uhersku, tuť přece víc než jisto a pravdě podobno, že by její obnovení snadnější bylo, nežli je nyní zřízení její v hranicích, jaké ji »blagověštenský sábor« naznačil. V takovémto případě, kdyby byla Vojvodina patřila pod Bachem k Chorvátsku a Slavonii, jednalo by se nyní jen o obnovení toho spolku při dokonalém přičinění národa chorvatského i srbského. Oba dva ale vymohli by více jednajíce společně, nežli když jde jeden sem a druhý tam, nestarajíce se o sebe.

Když přišel r. 1860, bratříčkovali se Srbové s Maďary všude a na federativní politiku se zapomnělo. Když pak »blagověštenski sábor« byl sezván, vyslovila se na něm jenom velmi malá částka pro spolek s Chorvátskem.

Toto odstoupení od programu federativního má za následek spor s Chorváty, kteří nemohou Srěmu bezvýjimečně odstoupiti srbské Vojvodině, která se zříditi má.

Poněvadž ale i v stejném čase Maďaři musili se vzdát Báčky a Banátu na kořist té Vojvodiny, mají nyní Srbové proti sobě dva protivníky. Není ovšem žádné naděje, že by Madaři tak učinil dobrovolně na svém sněmě, a jest naopak jisto, kdyby i Chorváté vzdali se pod výjimkou Srěmu, že budou hájiti celistvost »koruny svatoštěpánské«. Znajíce to předobře Srbové, vznášejí na císaře pána prosby, aby zřídil Vojvodinu prozatím ze své panovnické moci a oznámil to pak ústavně jednomu i druhému sněmu.

V tomto punktě křižují se náhledy srbské s našimi. My totiž víme, že v nynějších okolnostech nestalo by se to jinak, nežli pod jistými výjimkami, jichž následky cítili bychom i my v Čechách. My rádi uznáváme, že je Srbům uherským Vojvodina potřebná, jako člověku voda a vzduch.

Nelze nám dosti zřetelně se vyjádřit. Ale soudný čtenář uhodne sám, že v jistých věcech politika naše s politikou Srbů se nesrovnává. My tím vinni nejsme — my jsme drželi věrně a držíme se podnes federativní politiky. Vina spočívá na Srbech, kteří v důležitém okamžiku odstoupili od pravého programu.

Kdo by nynější snahy Srbů střízlivě oceniti chtěl, měl by je snad za zcela oprávněné. Leč i nám by se musilo totéž přiznat a facit byl by ten, že by se musil vnitřní stav nynějšího Rakouska za nadmíru spletený prohlásit. Spletenost je pak taková, že v jistých věcech jsme my rakouští Slované nyní náhledů stejných, v jistých opět se rozcházíme.

Té shody v politice, jaká mezi rakouskými Slovany r. 1848 byla, již dávno není.

IV.

Dnes si promluvíme o Chorvátech.

Ti byli kapitální federalisté r. 1848 — to na jihu, co my na severu. Dle jejich položení zeměpisného připadla jim úloha, aby idey federativní šířili k Srbům rakouským, pokud by snad tito na ně zapomínali, a dále k Rumunům. Oni se ze všech uherských národů nejlépe vpravili v mínění, že *na historickém základě spočívající dvojitost říše musí se zrušiti.*

Oni se dokonale spřátelili s myšlénkou, že historická nepřetrženost právních poměrů, jak se byly během časů vyvinuly, důkladně proměněna a v podstatných věcech přerušena býti musí. *Nebot co znamená historická nepřetrženost právních poměrů v Rakousku? Na západě udržení převahy živlu německého, a na východě maďarského.* Tak to bylo do r. 1848, a k těm poměrům by se slušelo vrátit, kdyby se měla vůbec historická nepřetrženost státoprávní pro celou říši zase vyřídit.

Chorvatský sněm od r. 1848 ustanovil čl. XI., aby pro finance, vojenství a obchodní záležitosti zřídila se zvláštní odpovědná ministeria *pro veškeré mocnářství.*

Zcela v duchu oné federativní politiky bylo usnesení v tomtéž článku obsažené, aby se Dalmacie s Chorvátskem a Slavonií spojila, a jiné jihoslovanské země v bližší spolek s nimi vstoupily (Vojvodina srbská, dolní Štýrsko, Korutany, Krajina, Istrie i Gorice).

Sněm tentýž zvolil ihned Lj. Vukotinoviče, Jana Kukuljeviče, M. Georjeviče a J. Žuviče za poslance na nejbližší *obecný sněm rakouského mocnářství*, aby na něm ve smyslu sněmovních uzavření zastupovali zájmy a přání Trojjediného království.

Smíme-li k těmto a podobným uzavřením poznámku učiniti, řekli bychom, že si chorvatský sněm r. 1848 federativní zřízení Rakouska představoval velmi snadně. Bylo-li tomu tak, pak si ovšem přirozeně vyložiti můžeme, kterak se stalo, že jejich nadšení pro federaci řádně se jim vykouřilo z hlav pod dlouhým panováním bývalého ministra vnitřních záležitostí.

Po italské válce aspoň neslyšeli a nečtli jsme nikde, že by se byl u nich někdo ozval ve smyslu předešlých jejich zásad federalistických. Jeden zajisté v těch stranách zavzníval hlas — hlas: »*My chceme spolek s Maďary!*« Dřevní Maďaroni a národovci podávali si ruce, Madaři posílali do Záhřebu deputace a »*živilji Madjari*« bylo obligátním pokřikem. Tak před diplomem a tak po něm.

Rádi si připomínáme ty časy, kdy někteří z našinců úzkostlivě strkali hlavy k sobě šeptajíce: »A co bude z nás?«

Naše noviny jednak nepřestávaly rozkládati potřebu federativního zřízení v Rakousku, leč podobných věcí nevšímal si tenkráte ve východní polovici nikdo. Dovolávat se tenkráte nějaké solidárnosti s druhými nemaďarskými národy v zemích za Litavou přebývajícími, znamenalo tenkráte tolik, jako kdyby se nuzák představil před Rothschilda a prosil ho za přátelství. Tam za Litavou bylo posvícení.

Na nejvýše ještě hlásil se tenkráte nějaký úřadní list ve východní polovici k federativním náhledům v nějakých věcech, ale bývalo to se skromností velkou a velmi ostýchavé.

S tou však unií Chorvátů s Maďary vypadala věc jako s polskou otázkou. Tak jako nebylo a není diplomata, který by se nepřiznával k mínění, že sluší Polákům způsobenou křivdu napravit, nebylo tenkráte v Chorvátsku člověka, který byl by spolek s Maďary nepovažoval za nutný; jakož ale není ve světě dvou diplomatů, kteří by měli týž soud o tom, *jak* by se Polákům mělo učiniti zadost, tak i v Chorvátsku nebylo hnedle dvou lidí, kteří by si byli onen spolek s Maďary na jeden a tentýž způsob představovali.

Jedni volajíce: »My chceme spolek s Maďary« nemyslili při tom na nic, pranic, majíce za to, že je to věc tak snadná, jako když chce člověk jeti po železnici do Pešti, koupí si prostě v Záhřebě

lístek, vsedne do vagonu a jede do Kamenného Mostu, odtud pak dále přes Kaniži až do zaslíbené stolice uherských králův.

Ti druzí byli opatrni. »Spojit prý se musíme každým způsobem, ale tak, aby naše národní samostatnost a neodvislost nám byla pojištěna.«

»To se rozumí,« volala veškerá massa lidu, »samostatnost a neodvislost musíme udržet.«

Ti třetí byli ještě opatrnější; myslili si: »Jenom vyčkejme času, však oni Maďaři učiní někde nějakou pošetilost a z celého toho spolku nebude bezpochyby nic.«

Ti poslední vyhráli.

Máme-li upřímně mluviti, nám dělalo to volání Jihoslovanů po spolku s Maďary vrtochy. U nás mnozí kombinovali takto: »Když vás to tak dohání, spojte se tedy s pánem Bohem s Maďary, *budeme pak míti ten starý dualismus*, to rozdvojení říše. My v Čechách budeme psát zase knihy, a vy tam v Trojjednom království budete zase nepochybně míti rozmíšku. Kdo ví, nebude-li nám snad lépe, než bývalo pod Bachem. Trochu té nějaké svobody budeme snad přece mít, a Maďaři nebudou také nepochybně s to, aby v nynějším čase tak jednali, jako bývalo. Žádným způsobem nebudou mít ve Vídni tolik síly, jak bývalo pod Bachem.«

Tím se někteří našinci těšili.

Přišel den 26. února, ale při tom velkém hluku nevšiml si v Chorvátsku nikdo ničeho. Tenkráte již i županie žádaly, aby se císař jako král chorvatský dal korunovat v Záhřebě, ale »o spolku s bratry Maďary« mluvilo se ještě dále. Sešel se i sněm chorvatský, který dne 9. dubna 1861 instaloval bána a přečetl si královské předlohy, z nichž jedna jej vybízela, aby »devět pokoje milovných a způsobilých mužů« ze svého středu vyslal na říšskou radu, ba sešla se i tato dne 1. května.

Nastal parlamentární boj ve Vídni, v Pešti a v Záhřebě. Ve Vídni tvrdili, že jsou oni páni všude, v Pešti že jim doma nemá nikdo co poroučet, a v Záhřebě že jsou »neodvislí a samostatní«. Ve Vídni se tvrdilo, že je jenom jedna koruna v celém Rakousku, v Pešti, že jsou dvě, a v Záhřebě, že jsou tři.

V Záhřebě se zabrali do uhersko-chorvatské otázky, tak jako by ona byla bývala hlavní, v květnu a červnu. V Pešti zase nemohli uhodit na pravou adresu, na císaře pána. Ve Vídni se zvonilo: »Bruder Jacob, schläfst du noch, sie läuten in die Metten, bim, bam, bum!«

Konečně vyřídila se i otázka uherská v Záhřebě, ale tak, že ti nejopatrnější, kteří si myslili již dříve, že z toho spolku s Maďary nebude nic, vyhráli — a vyhráli dokonale.

Sněm záhřebský vyřkl sice spolek s Maďary, ale ve věcech, které ani Chorváté dnešního dne nemají, ani Madaři. »O spolek však s nimi ve věcech politických, učebných, církevních a soudních nesmí nikdy již jednáno býti.« Na takovém základě byl by i s námi tvrdohlavými Čechy spolek možný.

Zdá se, jako by se byl dal sněm chorvatský nevědomky vodit starými upomínkami ještě z oněch časů, kde v Trojjediném království holdovalo se federativní politice. Pamatovali si zajisté, že každá zem si musí podržet samosprávu ve věcech soudních, politických a školních.

Když sněm záhřebský takto odbyl záležitost spolkovní, přikročil k otázce o říšské radě.

Či ji vyřídil ve smyslu federativním?

Ba nikterak! V tom čase bylo již Trojjedno království »státem« (državou)... úmluva nebožtíka krále Kolomana někdy z počátku dvanáctého století upevnila či založila mu pevná práva historická, a tatáž pevná práva historická mu byla pojištěna v roku 1527 a nejnověji v roce 1712... a k tomu starodávný ústav... Či nevězí v tom všem větší síla nežli v armádě 500.000 bodáků?

»Připomenouti musíme« — psal chorvatský sněm v adrese své — »že po smyslu našeho zjevného práva toto Trojjedno království s neuherskými zeměmi rakouského mocnářství nikdy nevstoupilo v reální spolek, nýbrž že se naše poměry pouze v tom stýkají, že máme jednoho společného vladaře a jednu rodinu panující.« *Chorváté chtěli tudíž spojení se západní říší pouze osobní unií*, spojení toliko osobou mocnářovou i neopřeli se tudíž pouze únorové ústavě, ale i diplomu.

Když to psali, skonfiskovala právě c. k. policie jeden arch jedné chorvatské knihy v Záhřebě, a slavné c. k. vojsko vybíralo právě s c. k. finančními úřadníky nezaplacené daně v hlavním městě Trojjednoho království a po venkově všude až do Srěmu a k moři.

V takové nesrovnalosti octli se bývalí federalisté z r. 1848.

My očekávali jsme ovšem zcela jiného vyjádření od svých bratří chorvatských. S novým jejich politickým programem nemůže zajisté u nás s nimi souhlasiti nikdo.

To byla velká chyba — učiněná od chorvatského sněmu — přirozený to následek zpronevěření se Chorvátův starému programu našemu i jejich, pro kterýž bojovali chorvatští vojínové na polích plodného Uherska.

Zpronevěření se Chorvátů starému programu má však ještě druhý následek smutný. *Federalistického programu totiž chopili se lidé, kteří jsou všechno jiné jenom ne federalisté.* Poněvadž ale je v zemi přece zase nyní pravých federalistů tu i onde: proto nalézáme v Chorvátsku dva druhy federalistů, pravé a nepravé. Nyní vedou tito poslední velké slovo. Když náhodou mlčí, pracují tím bedlivěji.

Z toho se všeho vysvítá, *že se Chorváté v politickém programě octli jinde než my.* Přece ale jsou jisté věci, v kterýchž jedna část jich s námi se shoduje. Budou-li odstrčeni do zákoutí, přičteme to právě okolnosti, že v nejdůležitějším okamžiku zapomnělo se u nich, aby se drželi starého politického programu.

Čtenáři nyní snadněji pochopí dosah slov pana státního ministra, která prý řekl k jednomu z našinců, tázaje se ho: »A kde jsou ti federalisté?«

V.

V předešlých článcích dokázali jsme, že ve východní polovici Rakouska právě od těch, kteří kdysi veřejně se k federalistickému programu přihlašovali, v roce 1860 a částečně roku 1861 od něho se ustoupilo a ve smyslu dualistické politiky pracovalo.

Počátkem března roku 1861 stal se rozhodný převrat ve vnitřní politice rakouské. *Centralisace se stala tenkráte parlamentární mocí, jsouc dle své povahy stejně na odpor i federalistickým i dualistickým směrům.*

Známo je, že naši poslancové na říšské radě spolčili se s Poláky, kdežto Rusínové vtáhli do tábora centralistického jdouce za reverencí biskupa svého Litvinoviče. V roce 1848 drželi Rusínové s námi.

Známo i to, že naše politické listy i naproti Maďarům v jedné věc změnily bývalou politiku svou, aspoň na tolik, že skoro výhradně obraceti se jaly zbraň svou proti centralisaci, přesvědčeni jsouce že prozatím právě této nejvíce jest se co obávati. Při tom při všem jak každému čtenáři dobře povědomo, nepropustila se ani jedna příležitost, aby se bylo Maďarům provedení rovnoprávnosti na srdce nekladlo a patrné chyby i poklesky jejich v tom ohledě nebyly káraly.

Navzdor tomu slyšíme však dosti hlasů vytýkajících nám jakési sympatie k Maďarům a ti hlasové právě ve východní polovici Rakouska proskakují.

Na takové výčitky jest nám velmi lehce s klidným svědomím odpověděti.

V čem my s Maďary souhlasíme, jest pro každého, kdo jen poněkud dále vidí, zcela na bíledni. Ostatek — a to je to nejsměšnější — právě ti lidé, kteří od nás požadují, abychom neustále vystupovali proti Maďarům, sami je v roce 1860 nazývali bratřími, považujíce solidárnost s námi za věc zbytečnou i nebezpečnou.

Dokud zajisté jednotliví národové rakouští při svých politicko-národních záměrech přihlížeti budou jenom ku svému vlastnímu prospěchu, jednajíce tak, jakoby mimo ně v Rakousku nebylo nikoho více, dotud se budou věci vždy tak vyvinovat, jak se doposud vyvinovaly.

»Stejná břemena — stejná práva« —, ale pro všechny... to je heslem naším. S toho stanoviska vycházíme my, přesvědčeni jsouce, že když stejná práva budou míti všickni, jednotlivé části lépe prospívati budou, nežli bývalo do roku 1848, dokud následkem ne-

blahého dualismu jedna polovice říše spravována byla absolutně a druhá ústavně. Stanovisko toto neodporuje nikterak touze naší po zemské svézákonnosti, ježto hájení této dobře se dá spojiti s nevyhnutelným šetřením celku, diplomem císařským vytknutým.

Přihlížejíce ku prospěchu všech národů rakouských, musíme si vřele přát, *aby vnitřní otázky rakouské rozhodnuty byly cestou ústavní, jakož jinak hnedle býti ani nemůže, poněvadž Rakousko od 20. října roku 1860 přestalo býti státem absolutním.* Zdálo-li by se to však někomu nepohodlné, my mu pomoci nemůžeme, ježto i my jako Čechové své zájmy máme, kterých na domnělou kořist jiných, anebo docela k vůli domnělé nějaké vzájemnosti vzdáti se nehodláme.

Z toho, co tuto napověděno, vysvítá jasně, v jakých věcech srovnávají se náhledy naše s panujícími náhledy u jiných Slovanů rakouských a v jakých se opět rozcházejí. Vysvítá však neméně i to, že v jistých případech byli bychom také přinuceni, na poli veřejné žurnalistiky potírati zásady a záměry, čelící patrně ku škodě společného prospěchu všech národů rakouských, jejž my na zřeteli míti musíme.

Sem náleží lecjaké staré haraburdí, které se tu i onde na světlo vynáší za tím účelem, aby poskytlo štít pro obranu politických i národních práv, která přece jenom společnou snahou všech nás trvale se dají obhájit. Sluší totiž dobře míti na zřeteli, co se srovnává s duchem času a co nikoli, neboť nemá pouze minulost svou nepobytnou platnost, mát ji i přítomnost. *Nemůžeme tudíž výhradně a naprosto zaujímati stanovisko pouze historické, poněvadž bychom si sami podepsati musili ortel smrti*, jakož každému z nás dobře povědomo, že právě nám rakouským Slovanům minulost byla z největší části nepříznivá. *Jenom pokud historické stanovisko shoduje se s mocným duchem času nynějšího, bráněno musí býti námi co pevný základ, kdežto v opačném případě utéci nám se jest k novověkým, vše uchvacujícím ideám bez ohledu* na to, jestliže nás někteří nevyspělci političtí zovou tak neb jinak.

Každým pak způsobem stali bychom se směšnými, kdybychom chtěli z upřímné či předstírané úcty k historii nyní bránit stavovské zřízení české, jaké bylo do roku 1847, anebo dualismus čili rozdvojení říše v dřevní jeho podobě. Nám tane na mysli správa všech národů rakouských, spočívající na rovném oprávnění všech... v jednotlivostech ať se části a částečky mají k světu dle svého nejlepšího rozumu. Doba je beztoho taková, kde i jednotlivci i celí národové »volky nevolky« ku předu musejí.

Proto tedy ku předu a nikoliv nazpět — ku předu a svorně in necessariis (ve věcech nutných) —, in dubiis však (ve věcech pochybných) budiž všem dána potřebná volnost.

Národnost aneb svoboda?

(Hlas ze dne 19. září 1863.)

Koho zajímá otázka, jak soudil Sladkovský o alternativě, máme-li při svém politickém snažení a konání dávati přednost národnosti nebo svobodě, přečte si zajisté s chutí následující řádky, ačkoli v nich odpověď k oné otázce jenom jaksi pro potřebu dne je načrtána.

*

Věkové mizejí jeden po druhém, i člověčenstvo odstupuje každým věkem dělajíc místa pokolením jiným, avšak každé nové pokolení na jeviště světa vystupující přináší s sebou ideje nové, a říká se pak, takový duch věku, takový duch časový ovládá svět.

Pravda; nebo časové se mění a lidstvo se mění s nimi, časové se nesunou zpět, nýbrž ku předu, a tak člověčenstvo nutně ku předu kráčeti musí.

Tím se stává, že každým novým věkem, každým novým pokolením se rodí ideje nové, ale jen zdánlivě nové, neb věkové minulí, pokolení minulá, položili k nim zárodek. A ideami věku našeho, kteréž se byly utěšeně ujaly ze zárodku minulosti, jsou: národnost a svoboda.

Vznešené, skutečně božské, srdce a mysl každého citlivého člověka uchvacující to ideje, jež budou zajisté chloubou věku našeho i v stoletích nejpozdějších.

Leč budoucí věkové budou zajisté poukazovati bolně na zmatení pojmu o národnosti, o svobodě v našem věku panujícím, tak jako my poukazujeme k věkům minulým na známky podobné, nemohouce pochopiti, kterak tehda se mohl míti prostředek k věci za věc samu, neb věc za prostředek. Podobně budou zajisté věkové budoucí souditi i o nás; neb nyní nejsou pouze vlády jednotlivci odpovědny za děje světové, nýbrž spolu i národové.

Věk náš vyvolal národy samy ze zákoutí jejich na jeviště světové, aby sami pracovali na dějinách světových, na osudu svém, a heslem národů se staly okamžitě: národnost a svoboda.

Avšak národ nežije, pokud si nevydobyl čestného stanoviska mezi družinou ostatních národů, pokud neosvědčil životní síly své, jež žádná pohroma, žádné příkoří, a byť i léta trvalo, zlomiti nedovede.

A proto, jako ovládala před několika stoletími idea náboženská Evropu, ovládá nyní idea národnosti různé kmeny rodiny evropské.

Před stoletími znal svět jen katolíky a kacíře-protestanty, neb kacíře-starověrce, nyní si jich svět nevšímá, ale zná zase Slovany a Němce, Maďary a Rumuny, Italy, Franky, Angličany atd.

Jak praveno, věk náš povolal národy samy k životu, k tvoření dějin, k upravení osudů jejich, a *idea národnostní jest nejmocnějším činitelem věku našeho.*

A proto volají mnozí z nás, i volají tak z úplného přesvědčení svého: »*Národnost nade všecko!*«

Věk náš ale neprobudil toliko ideu národnostní ze smrtelné skoro dřímoty, on vyvolal též ideu svobody z hrobu jejího k novému životu, odevzdav jí vládu světovou, a národové vesměs uvítali tuto zářící se královnu svou se srdečným jásotem. Proto volají zas druzí, a volají taktéž zajisté z dobrého přesvědčení: »*Svoboda nade všecko!*«

Kdo má tedy pravdu? Které strany se přidržeti, abychom nebyli zkráceni?

»Ubezpečme, pojisťmež sobě dříve národnost, a svoboda sama nás nemine!« praví jedni.

»Ne tak,« odporují druzí, »napřed svobodu, a svobodou se domůžeme a pojistíme svou národnost!«

»Co nám platna svoboda bez národnosti,« namítají první, »když dříve vyřezati jazyk sobě musíme, zmrzačiti sebe máme, než bychom svobody dosáhli; ale taková svoboda jest zmrzačelá tulačka, není to ona nebešťanka, které si přejeme.«

»Co jest nám platna národnost bez svobody,« táží se zase druzí, taková národnost jest ničím, pojištění její nemožné, ona vždy jen ode dne ke dni živoří, živa jsouc z milosti, a jen drobty se stolu boháče padajícími chrániti může život svůj před smrtí hladem. Proto napřed svoboda a svobodou i národnost jest nám pojištěna.«

Kdo tedy má pravdu? Nám se zdá, že *strany obě vespolek, ale o sobě žádná.*

Národnost a svoboda jsou bližení nebeští, jichž rozděliti nemožno, jednu-li ze sester těch odloučíš od druhé, zhynou obě.

Ti, kteří dávají národnosti přednost před svobodou, za důležitější ji majíce, poukazují k Rusku, kde národnost bez svobody dobře obstála, ba i sesílila.

Pravda, ale jen národnost *ruská* ve státu *ruském*, kde jediný národ, a to *ruský* národ žije. Jen v takovém státu obstáti může národnost bez svobody. V jakém nebezpečí ale octla se již národnost polská, když jí svoboda odejmuta byla?

Kde je národnost polabských Slovanů, když na ně ulehl despotismus německých výbojců jejich? Kde jest národnost Elsassanů, kdysi německých, když na ně ulehl despotism Ludvíka XIV.?

Tak tedy jest přece svoboda přednější, důležitější, vidno to z historických příkladů těchto, jichž se mnohem více napočísti dalo, zvolají-li ti, kdož kladou svobodu výše národnosti, majíce ji za důležitější.

Patřme na Irsko, jak národnost jeho pod *svobodou* anglickou hyne! Anglicko nedalo a nedává Irčanům svobodu jejich, nýbrž jim vnucuje svobodu *svou*, což se podobá despotismu tak jako vejce vejci.

»To ale není ta pravá svoboda, kterou my chceme,« namítnou nám zastavatelé svobody. Ovšem, že není, ale což myslíte, že nám centralisté němečtí jinou dáti chtějí? A máme my Slované rakouští uvaliti na sebe osud Irčanů, obracejíce zřetel svůj jen k svobodě a ne také zároveň k národnosti, když víme, že, čeho by se nám dostalo ve jménu svobody, bylo by smrtí národnosti naší?

V tom ohledu by měli ovšem pravdu ti, kdož mají národnost za důležitější svobody, když se odříkají takovéto zmrzačilé a zmrzačující svobody obludné; pravíme, že by ovšem pravdu měli, kdybychom byli s druhé strany nezvratnými, poněvadž historickými, důvody nedokázali, že národnost bez svobody není možnou ve státech z různých národností smíšených.

Kde jedna národnost nad druhou se staví, kde jedna druhou ovládati, ji ujařmiti chce, tam není pravé svobody, tam je svoboda onou mrzkou světoběžnicí, které se každý poctivý štítí.

Po takové svobodě ovšem nikdo nebaží, leda ten, kdo zapomněl na slávu otců, na povinnosti své k vlasti a potomstvu, na rod svůj a stal se mrzkým kosmopolitou majícím na hesle: »ubi bene, ibi patria« (kde dobře jest, tam moje vlast).

Proto chceme svobodu, tu pravou dceru nebes, nikoli tulačku z výmyslu chytrosti a sobeckosti lidské, poněvadž bez pravé svobody není pojištěna národnost naše, proto chceme zároveň národnost, v ní utužiti se a sesíliti, poněvadž jen uvědomělý národ rozeznati dovede svobodu pravou od liché, poněvadž jen národ uvědomělý dovede se ubránit dotíravosti zmrzačilé tulačky té, a byť i sebe delší léta se mu vtírala.

Národ žijící, dalšího života schopný, který důstojně chce vyplniti místo své v rodině národů evropských, národ takový dovede odolati ochechulímu hlasu té tulačky, za svobodu se vydávající, dovede léta čekat na pravou, čistou a neklamnou nevěstu svou, na onu skutečnou dceru nebes — svobodu.

A proto národnost a k národnosti svobodu; proto svobodu a ke svobodě národnost! To budiž naším heslem, čímž zajisté nechybíme.

Sladkovský o stranách v českém národě.

Ku karakteristice Sladkovského jakožto národního politika přispívá zajisté nemálo způsob, jak Sladkovský v prvních letech šedesátých soudil o tvoření či zakládání stran v lůně českého národa. Sezná se to nejlépe a zcela authenticky ze dvou tuto uvedených, jinak arci docela již zastaralých článků, z nichž první jest časovou (tehda) polemikou s orgánem dra Palackého a dra Riegra, druhý pak vypsáním poměrů stran na zemském sněmu království Českého v zasedání z roku 1864. Úvahy tyto položili jsme, ačkoli časově šest měsíců od sebe vzdáleny jsou, vedle sebe, ježto obsahem úzce spřízněny jsou a jeden myšlenkový celek tvoří.

K bližšímu porozumění dlužno věděti, že se v politických kruzích pražských zvolení Karla Sladkovského do sněmu království Českého považovalo

za událost, obsahující v sobě zárodek rozkladu jednotné dosud strany národní, a nescházely ani hlasy, jež určitě předpovídaly, že Sladkovský utvoří novou politickou stranu českou. Mínění toto plynulo z upomínek na rok 1848 a ze známé, nikoli nepatrné různosti zásad, jež vyznávali jednak vůdcové tehdejší strany národní a jednak Sladkovský se svými nejbližšími přáteli Hleděno tedy na všechno, co Sladkovský se svými soudruhy konal, zastával a hlásal v nesouladu se stanoviskem pánů Palackého a Riegra, brejlemi utkvělého podezření, že politický ředitel »Hlasu« usiluje o zřízení nové, samostatné politické strany české, pro kterouž v poslaneckém klubu i v národě arci dosti již bylo hotového takřka materiálu. Avšak podezření to neshodovalo se s pravdou a dlužno hned zde předem již připomenouti, že byl Sladkovský několik let později železnou logikou událostí *donucen*, státi se náčelníkem druhé, samostatné politické strany české.

V prvních letech šedesátých považoval Sladkovský jenom dvě politické strany v Rakousku za možny, stranu federalistickou a stranu centralistickou, v českém národě pak uznával možnost strany toliko jediné. Že by se politikové čeští ve zvláštní, samostatné strany děliti směli dle zásad politických nebo dokonce hospodářských, Sladkovský tehda neuznával. Pro něho byla možnou a rozumnou u nás jenom strana, usilující o federativní uspořádání Rakouska (s obnovením českého státu) a dopřávající členům svým v otázkách politických, kulturních a hospodářských úplné volnosti, jak tomu z počátku skutečně také bylo ve straně Palackého.

V době, kdy níže položená polemická stať sepsána byla, požívali členové klubu českých (lidových) poslanců v otázkách politických, kulturních a hospodářských téměř úplné volnosti a užívali jí též při různých praktických otázkách na sněmu i mimo sněm. Avšak vůdcům, kteří k zásadám konservativním se klonili aneb zásady tyto již plnou měrou vyznávali, nemohlo býti lhostejno, že valná část poslanců nezřídka na opačné stanovisko se stavěla a že zejména oba denníky tehdejší, »Národní Listy« a »Hlas« docela v duchu liberálním a demokratickém byly vedeny. Proto začali pp. Palacký a Rieger koncem r. 1863 vydávati deník »Národ«, v jehož programu hned na počátku pravili:... »Nyní, kdy začínají se u nás ozývati hlasy, kterak prý je nám prospěšno a blahodárno, abychom se rozpadli na různé strany, v době takové vidí se nám povinností, abychom proti rozdrobujícím, seslabujícím a ničícím snahám tím pevněji vztýčily *»korouhev celého národa.«* Ale nebyla to korouhev celého národa, nýbrž toliko korouhev konservativního vyznání, jak se ihned ukázalo, neboť »Národ« byl deník skrz na skrz konservativní.

Na program »Národa« odpověděl Sladkovský ve »Hlasu« dlouhým osvědčením, ve kterémž důrazně dovozoval, že není u jeho stoupenců úmyslu založiti novou stranu nebo tvořiti strany vůbec, nýbrž že stále a obecně se uznává potřeba jednotné strany národní, avšak zároveň také prohlásil, že v otázkách politických, národnosti a státního práva se netýkajících, on a jeho přátelé jednati budou dle svého vlastního přesvědčení.

Založením deníku »Národ« byly v časopisectvu utvořeny dva dosti příkře proti sobě stojící tábory, liberální a konservativní, avšak jednota poslaneckého klubu tím nikterak neutrpěla. Ba ještě po skončeném dlouhém sněmovním zasedání z roku 1864 napsal Karel Sladkovský (níže položenou) úvahu o výsledcích tohoto sněmování, ve kteréž ohledně stran na témž stanovisku trvá, kteréž byl vytkl ve článku ze dne 19. prosince 1863. Úvaha ona zasluhuje tedy asi, aby v celém znění tuto byla uvedena. Jeť z jejího obsahu vidno, kterak se přese všechnu snahu o zachování jednoty v zastupitelstvu českého národa čím dále tím silněji vyvinovaly protivy, kteréž později ke skutečnému rozstupu stran dospěly.

*

Co je strana?

(»Hlas« ze dne 19. prosince 1863.)

Nářek, že jsme se rozpadli ve strany, přišel od nějakého času v tak velkou oblibu, že si to již také politikové moravští počínají obírati za předmět obšírných úvah, kladouce nám s převelkou vážností na srdce, abychom uvážili zhoubnost toho domnělého rozpoltění se na odporné sobě strany.

Již dopis z Brna v čís. 1. »Národu« zvěstuje nám, »kterak to smutně dojalo, že nesvornost v straně národní již tak pokročila, že *jižjiž se rozpadla na více stran,* a že se musí mluviti již o stranách národních a ne více o národě celém«. Za tou příčinou pak následuje v témž dopisu důtklivé naučení, že ten, »kdo síly své přeceňuje, ač má snad nejlepší vůli, mnohokráte dobré věci bývá na ujmu, že podřízenost jednotlivce ve prospěch strany jest politická dospělost, vypínání sebe sama ale politické dětinství, a že jeden musí býti vůdcem, ostatní bojovníky, neb vojsko ze samých generálů složené co by vyvedlo?« Za doklad toho pak dovolává se dopis z Brna výroku, učiněného v tom smyslu od Karla z Žerotína.

Již na tento dopis z Brna chtěli jsme se zeptati pana dopisovatele, odkud vlastně čerpal tu přesmutnou zprávu, kterak u nás nelze již mluviti o národě celém, alebrž kterak jižjiž mluviti se musí o několika stranách, i chtěli jsme pana dopisovatele upozorniti, kterak je to krásné, dávati dobrá naučení a dokládati se při tom slavných mužů z minulosti, kterak ale při tom velmi bedlivě hleděti se musí k tomu, aby případ, pro kterýž naučení se dává, na skutečnosti se zakládal a nebyl jen smyšlený, nemá-li ponaučení udělující upadnouti v podezření, že mluví do větru, a minouti se tedy s účinkem svého poučení v také míře, že se mu každý rozumný člověk jen směje.

To vše chtěli jsme dáti na uváženou již panu dopisovateli z Brna v čís. 1. »Národu«, upustili jsme však od toho, domnívajíce se, že ten hluk o těch stranách mezi námi rozplyne se jako mydlinová bublina, jež malým dětem na okamžik dělá velmi mnoho plaisiru, na niž ale dospělejší hoch nikdy již nevzpomene. Tu však s tou hrůzostrašnou písničkou, kterak český národ rozpadl se v strany, z nichž jedna bude hlodati druhou, až z celého českého národa nezbude nic, vytasila se také »Moravská Orlice«, a ta béře věc z fundamentu.

»Byl' jest jednou všech práv doktor Krása jmenován;« tak začíná »Moravská Orlice«, načež pak zpívá dále, kterak ten doktor Krása list svůj »Čas« si zařídil, od strany národní odpadl a ke všem výtkám odpovídal, »že národu věc nezradil, že jen k tomu pracuje, aby národ nebyl slepcem k vůli několika mužům«.

Tenkráte pak, když se dr. Krása toho všeho dopustil, vypráví dále »M. O.«, veškerá neodvislá žurnalistika česká jednohlasně zatracovala prohlašování takových zásad, aby v národě našem tvořily se strany. Nyní však prý, nastojte, poměry se poněkud změnily, a zdá prý se, jakoby semeno Krásovým malým »Časem« rozseté se bylo ujalo, avšak jen »*poněkud*«, dokládá prozřetelně »M. O.« a jen »*zdá se*« opětuje prozřetelně »M. O.«, neb smutné prý by bylo, kdyby její »zdání« třeba jen »poněkud« se uskutečnilo.

Nám však zdá se býti smutné, a to velmi smutné, že »M. O.« pouhému svému zdání, tedy pouhým snům přikládá tolik víry, že se jí vidí potřeba, aby nás porovnávala s dr. Krásou. My na sny nevěříme a těšíme »M. O.«, že to, co se jí zdá, nemá nejen poněkud, alebrž naprosto žádné podstaty, a že staré přísloví: »Si tacuisses, philosophus mansisses« či po česku: »Kdybys byl mlčel, mudrcem bys zůstal,« hodilo se již na mnohého, jenž mluvil za úplně bdělých smyslů, pročež ani divu není, hodí-li se na někoho, jenž mluví dle zdání, čili ze spaní.

A co pak je to vlastně strana? A je-li pak u nás, nepravíme ani příčiny, je-li pak u nás jen možnosti, abychom se rozešli v strany? Zdali pak »M. O.« otázky tyto si položila a odpověď na ně si dala dříve, než sny své o stranách v národu našem světu vyprávěti se jala? Zdá se nám, však ne, nezdá se nám, víme na jisto, že »M. O.« tak neučinila, a proto nyní učiníme to za ni, aby ona se probudila ze svého zdání i aby pak pověděla výše uvedenému dopisovateli z Brna, jak se věc vlastně má.

Strana tedy v životě státním je soubor lidí, kteří stát zařiditi chtějí dle jistých zásad, v nichž oni všichni se shodují a kteréž si za program svůj položili. Každá strana tedy především musí míti svůj program, a sebe více lidí, kteříž by se prohlásiti chtěli za stranu, *nemajíce svého zvláštního programu,* prohlásil by celý ostatní svět ne za stranu, nýbrž za *blázny.*

Tážeme se nyní, *kolik těch programů je u nás možných v Rakousku?* My známe a máme za to, že jsou možny jen dva. Jeden z těch programů chce Rakousko zařídit na základě svézákonnosti a samosprávy zemské.

Druhý z těch programů chce Rakousko zařídíti na základě centralisace, a o tomto posledním nechce v celém českém národě nikdo nic věděti, kdo rozumí věci a ne jen jménům, ten každý velmi dobře ví, že dr. Krása nepozbyl proto důvěry veškerého národa českého, že by snad byl chtěl tvořiti stranu na základě nového programu, neb kdyby skutečně, čehož se nedomníváme, byl měl tak málo úsudku, aby mimo federaci a centralisaci byl měl ještě třetí nějaký program za možný, víme přece na jisto, že se mu nepodařilo ho nalézti. Dr. Krása tedy pochodil v politice proto tak špatné, že chtěl v národu českém verbovati pro program centralistický. Po něm však bohdá nikomu již cosi podobného

nenapadne, i nepochybuje nyní nikdo, že v národě českém je možným jen program federační.

Čí ale je ten program federační, dle něhož celý český národ chce mít Rakousko zřízeno? Ten program je program Palackého, kdo za ním u nás jde, patří k straně Palackého, a poněvadž národ český nechce centralisace, není u nás jiného programu, a tedy ani jiné strany možno.

To vše není jen »poněkud« a není jen »zdá se«, to vše je úplně a na jisto pravda.

Proč tedy, vy mladší, nejdete vždycky za vůdcem, od celého národa uznaným, jako vojsko za generálem? Proč? Protože naši mladší nejsou vojáky a vůdcem jejich není žádný generál, alebrž generálem jejich je někdo jiný, než generál v modrošedém kabátě a v červených spodkách, někdo docela jiný, jak bratrům Moravanům hned vyložíme.

Když se totiž naši starší i mladší na zemský sněm poprvé zde sešli, podepsali všickni listinu, kterouž se zavázali, že ve všem, cokoli by v jednání jejich týkalo se zásady federace a následovně svézákonnosti a samosprávy zemské, jakož pak také rovnoprávnosti národní, že ve všem tom, ale jen v tom podrobí se každý jednotlivý z nich tomu, co většina mezi nimi uzavře. Ve všem jiném ale ponecháno vždy jednotlivci, aby jednal dle svého vlastního náhledu, třeba lišil se od náhledu většiny.

Tu tedy vidno, že generálem našich mladších i starších je jednak usnesení většiny, jinak ale také *vlastní rozum,* jímž pánbůh každého z nich obdařil, a jenž snad zaháleti může bez škody u prostého vojáka, jenž ale nikdy zaháleti nesmí u schopného zástupce národního, neb kdyby tento měl rozum svůj dát nahradit rozumem vůdců, mohli by tito velmi dobře zasedat ve sněmu sami.

Dle toho tedy, jak jsme zde vyložili, zachovali se všichni naši starší i mladší na sněmu zemském vždy věrně a svědomitě, a když někteří na sněmu nehlasovali s většinou, jako na př. o obecním řádu pánové Palacký a Rieger a ještě 14 jiných hlasovali jinak, než hlasovalo ostatních 42 poslanců českých, tož byli ti pánové úplně ve svém právu, neboť obecní řád se netýká ani samosprávy zemské, ani národnosti.

V tom tedy nemůže se hledati žádného tvoření stran, a kdyby se to opakovalo při desíti a ještě jiných příležitostech, jež netýkaly by se těch zásad, v nichž všichni podrobiti se mají vůli většiny. Dle toho ale až dosud zachovaly se i naše noviny české, a tážeme se tedy, kdo chce v národu našem tvořiti strany, když toho nečiní nikdo ani z poslanců zemských, ani z novinářů?

Avšak my povíme ještě více, my dokážeme, že *nikdo z považlivých českých poslanců nemůže ani chtít tvořiti nějakou stranu snad k vůli různým náhledům v otázkách ryze politických.* Účastní-li se totiž v předběžných poradách klubových všichni poslanci čeští, má vždycky každý, kdo pro náhled svůj má podstatnější důvody, lepší příležitost, aby přesvědčil více soudruhů, kteříž snad jsou v po-

chybnosti, než kdyby klub se rozdělil na dvě a to snad ještě co do počtu nerovné strany. Chce »M. O.« ještě upřímnějších a podstatnějších důvodů proto, že se nebudeme trhati v strany?

Či má se snad za to, že za příčinou vycházení »Národu« rozejdeme se v strany? Nechť se toho nikdo neobává, jsme naopak přesvědčeni, že »Národ« k svatému míru uvnitř nás velmi mnoho přispěje, neb nyní nebude se moci již tvrditi, že ta neb ona věc nebyla všestranně objasněna.

A tak tedy vyložili jsme tuším do podrobna, že nikdo nepotřebuje hořekovati, jako by národ český se rozpadal v strany, neb jakoby símě někdejšího malého »Času« se nyní bylo ujalo. Naopak očekáváme na jisto, že všeliké ty blbé pověsti o tom již jednou umlknou, neb že aspoň nikdo k rozšíření jich již nepřispěje, kdo sám na sebe nechce uvaliti podezření, že proto ďábla neustále maluje na zeď, poněvadž si sám přeje, aby se objevil.

Strany na sněmu českém r. 1864.

(»Hlas« ze dne 8. června 1864.)

V obšírných článcích rozebrali jsme již činnost sněmu zemského za minulého zasedání a pověděli jsme, co sněm český vedle toho, co učinil, ještě měl činiti, i zbývá nám jenom jedna otázka ještě, kterou bychom neradi mlčky pominuli, totiž: »Jaká byla uvnitř sněmu tvářnost při všech těchto vyřízených předmětech, jak se jednotlivé živly ve sněmu naproti nim zachovaly, zkrátka, jak dalece letošní zasedání sněmu zemského na *vyvinování se stran politických působilo.*«

Otázky tyto jsou zajisté nemálo důležity, jednak proto, že do politického našeho života hluboko zasahují, a jednak že nás zodpovídání jejich uvádí na pravý směr, kterýmž se každá strana k dosažení cíle svého béře.

Jako ve všech zákonodárných sborech a veřejných shromážděních v Rakousku, tak i na sněmu českém rozeznávají se *dva tábory politické, strana centralistů proti straně federalistické*, z nichž tato za prapor má samosprávu země a co možná nejširší obor v působnosti sněmu zemského, kdežto ona zase jen radu říšskou, bez ohledu na její nynější sestavení, má jediné za spasitelnou. Abychom tedy poznati mohli, jaký rozdíl se v letošním zasedání sněmu českého mezi těmito dvěma hlavními stranami vyskytl, poohlednouti se musíme po nějakém politickém činu, v němž se tento rozdíl ve smýšlení obou stran nejnápadněji jevil a kde strany tyto síly své také měřily. A tu napadají nám volby do říšské rady, při nichž se nejlépe ukázalo, *že statečnými hajiteli zásad federalistických opět jsou jen poslancové národa českého*, řádem volebním

ovšem k menšině odkázaní, zástup centralistů však že se ničím neztenčil, vyjma snad tím nebo oním nově přibylým poslancem velkých statků, jehož byl pan hrabě Clam-Martinic získal, který však, jako celá tato šlechtická federační frakce, *s vyhrazením si mírného protestu ve volbě se súčastnil.* V tomto ohledu nelze tedy na straně naší viděti nižádný pokrok, ba spíše se zde může mluviti o tom, že se strana hraběte Clam-Martinice prohřešila proti programu federačnímu, když účastní se ve volbách do říšské rady, kdežto se loni voleb těch zdržela, přece, ač s protestem, usnadnila volby do říšské rady a zamezila tím nemalou porážku ministerstva, které by se mu ve veřejném mínění zajisté bylo dostalo, když by sbor tak vážný, jako jest sněm český, pro valný počet protestujících proti volbám a tudíž i proti nynější říšské radě volby ty vykonati nemohl. Že však tato povolnost vůči vládě, proti níž přední řečníci této frakce, pp. hrabě Clam-Martinic a hr. Lev Thun, vždy tak přísně vystupují, tak beze všeho kompromisu byla se stala, o tom budiž nám dovoleno pochybovati, neboť chování se vládního zástupce p. hr. Belcrediho v některých, velkostatkářů úzce se dotýkajících otázkách, jakož i hlasování jeho při nich, kteréž namnoze názorům hr. Clam-Martinice získalo vítězství, nebylo takové, aby se pouhým postavením pana místodržitele jakožto šlechtice a statkáře objasniti dalo. Naopak máme tuto změnu v chování se opoziční šlechty za výsledek hry, která se mezi vládou a opoziční šlechtou ve prospěch obou za kulisami odehrála.

To byla tedy ta jediná vynikající otázka, kde tábor federalistů v příkrém byl odporu proti straně centralistické, za to však vyskytlo se v letošním zasedání *mnoho jiných otázek směru národního a sociálně politického*, v nichž rozdíl tento zmizel a *zcela jiné roztřídění stran ve sněmu českém nastalo.* Tak hlasovala jednou šlechta se stranou českou, po druhé zase se stranou německou, jindy šla část českých poslanců s velkostatkáři, a zase jindy část německých poslanců, a tak se také stalo, že nikdy snad ještě neobjevoval se tak často malý rozdíl hlasů při hlasování, jako právě letos, tak že se pak obyčejně vyvoláváním jmen hlasovati musilo. O těchto rozličných zjevech v obou hlavních stranách, federalistické a centralistické, chceme tedy zde pojednat, postavení a účel jejich zde naznačit a ukázat, jak dalece se jedna o druhou opírala.

Na prvním místě máme tu ovšem *stranu českou*, k níž se všickni poslancové čítají, kdož věrní jsou synové národa svého a stateční zastancové jeho práv. Účel strany této jest těmito slovy pevně vytknut, a proto se věru musíme diviti, jak »Národ«, mluvě o českých poslancích v minulém zasedání sněmu, ohřívati mohl před nedávnem pověst německými nepřátelskými listy tak radostně hejčkanou, *že se totiž poslancové čeští v tomto zasedání na dvě strany rozpadnou.* Jak se zdá, nabyl »Národ« přesvědčení o lichosti této pověsti teprve nyní a těší se tomu, že se pověst nevyplnila, my však máme těšení to za zbytečné, poněvadž, jak jsme již pověděli, považovali jsme pověst tu vždy za prostou lež a nikdy se

proto o ní nezmínili, jsouce vždy pevného přesvědčení, *že co se zachování práv národa českého týká, mezi českými poslanci žádného strannictví býti nemůže,* ale že všichni, kde se o práva ona jedná, jako jeden muž v šik postaviti se musí.

My jsme zde na zlém místě postaveni, jsmeť přední stráží Slovanstva proti západní Evropě, a proto musíme zde tím pevněji státi, aby se náspy naše pod námi nedrtily. *Proto již tedy není možná, aby se bojovníci za práva národa českého ve dvě sobě nepřátelské strany rozstoupili,* neboť jejich snaha musí býti především k tomu obrácena, abychom se uvnitř sesílili a takto zevnějšímu tlaku snáze odolati mohli.

Jakou cestou však sesílení to má se státi, o tom dle náhledu našeho panují v táboře českém *různá mínění,* jež se však nikterak u poslanců českých naznačiti nedají pouhými významy, jak to »Národ« činí, že totiž jedno mínění jest *radikální,* druhé *konservativní.* Co jest to konservativní ve smyslu českém? Znamená-li konservatism zachování práv a svobod, které národ český vždy míval, a ne zachování výsad jistých tříd, kterých ostatně lid český na venkově i ve městě nikdy neznal, nemůže být zajisté jediného poslance těchto venkovských obcí a měst českých, *který by nebyl smýšlením svým konservativní,* a proto znovu diviti se musíme tomu, co »Národu« najednou napadlo, že mezi českými poslanci takový rozdíl dělá, jakoby jedni byli konservativní, druzí pak radikální, navzdor tomu, že se o několik řádků výše utěšoval, že mezi českými poslanci v letošním zasedání žádných stran nebylo.

I my jsme pravili, že *žádných stran nebylo a není,* a dovolíme si nyní ukázati, *jakého způsobu jsou ta různá mínění,* jež se mezi českými poslanci ohledně dosažení účelu společného tu a tam objevují. Jedni totiž, které »Národ« bezpochyby radikálními jmenuje, jsou toho mínění, že *sesílení naše nemá se odnikud jinud než zase od nás samých očekávati*; tito hledají sílu v lidu samém, přidržujíce se zásady, že k silnému, mocnému národu, byť i co do počtu sebe menším byl, každý rád se přiznávati bude, a že takto na příklad i šlechta, až sílu naši pozná, až přijde k poznání, kde je právo, a že jen v právu každého leží prospěch, že i ta šlechta, jako maďarská, potom k nám přilne, aniž by se obávala, že jí radikálnost česká bude na škodu.

Druzí zase hledají vnitřní sesílení naše u šlechty, vidí v ní přirozené naše spojence a chtějí ji, když již národní není, všelijakým způsobem aspoň národně vychovávati, i přičítají tomuto svému namáhání již mnohé vítězství, kterého prý strana federační na letošním sněmu dosáhla. My jsme však výše ukázali, kterak se šlechta tato právě v nejdůležitější otázce politické, totiž při volbách do říšské rady, od programu federačního najednou odchýlila, připomínáme dále, kterak *pro zavedení českých přednášek na lékařské fakultě vysokých škol pražských* ze všech šlechticů hlasovali jenom asi dva, i mohli bychom ještě více ukázati, že jednání šlechty nebylo ve prospěch národa našeho tak jasné, jako se zdá. Ostatně

nemůžeme souhlasiti nikterak s »Národem«, že věci, jako jest právo myslivosti a právo propinační — a snad i zákon o školním patronátu, na který »Národ« zapomněl — nemají v národním životě takové váhy, jako jiné zákony, nám se naopak zdá, že právě na věci tyto, na které pojednou si »Národ« vzpomněl, totiž na upravení práva honebního a zrušení práva propinačního, lid náš toužebně čeká a že v nich vidí hmotné své sesílení, že tedy, *nemohou-li se tyto otázky považovati za tak důležité, aby se staly základem nějakých stran*, nemohou se naopak považovati za tak vedlejší, aby se jich snad k naklonění nějaké strany užiti mohlo.

Ukázali jsme tedy, *jaká jsou ta různá mínění*, která mezi českými poslanci ohledně dosažení společného účelu panují, jakož i že tito poslancové vždy jako jeden muž svorně k sobě stojí, když jde o práva národa českého, tutéž okolnost vidíme také u německých poslanců a jmenovitě u velkostatkářů, kteří, jak jsme měli v letošním zasedání příležitost se přesvědčiti, i bez ohledu na politické smýšlení hned se stali jedním tělem, jakmile o to šlo, aby některé z dosavadních svých výsad ve veřejném životě si zachránili. Poněvadž však při nynějším sestavení sněmu českého, jakož i při známé příkrosti, která v otázkách národních mezi Čechy a Němci vždy se objeví, velkostatkáři na usnesení sněmu rozhodný vliv mají, jest záhodno, abychom se na politické strany také v této části sněmovních poslanců bedlivě podívali.

Tu máme především *stranu šlechtícko-federalistickou*, o níž jsme výše již mluvili a jižto vede obratně p. hr. Clam Martinic. Ke straně této hlásí se z větší části zbytky staré šlechty české, která nezapomněla na někdejší svoji slávu a na své privileje a která především o to se snaží, *aby aspoň zbytky výsad těch na čas si udržela*. Ovšem že jí namnoze při tom schází ona vlastnost, jížto se česká šlechta vždy vyznamenávala, totiž přirozená láska k národu našemu a touha sloužiti vlasti, a proto máme za to, že těžko se stane takováto šlechta obětavou a vlasteneckou, když jí zástupcové lidu v něčem povolí, neboť by tím byl pojem vlastenectví jen ze svého pravého místa pošinut, který učí, že má-li tento zbytek české šlechty trochu zdravého jádra v sobě — a o tom nechceme pochybovati — že sám se bude učiti lásce vlastenecké a obětavosti a *že sám přilne k národu, k němuž ho minulost váže. Koncessí zde není žádných třeba*, neboť míní-li to šlechta tato s národem českým upřímně, pak nebude se také strachovati národa svobodomyslného, jsouc přesvědčena, že ji národ ten, k němuž přilne, stejně v úctě chovati bude, jako svobodomyslný národ maďarský v úctě chová svou šlechtu.

Jaký jest však účel strany této? Pravili jsme výše, že i strana tato rozpomíná se na doby, kdy byla slavena v zemi české a obsypána rozličnými výsadami, a že si aspoň poněkud postavení podobné zachovati hodlá, a při mladé ústavnosti naší nebylo by to nemožné, že by se nějakým náhlým obratem na vrch dostala a k sesílení šlechtických zájmů pracovala. Sesílení to zakládalo by se

hlavně ve federaci, neboť jako vše, jest i šlechta v Rakousku federována; nemáme žádných velkorakouských šlechticů, jako jest kníže Auersperg, za to však velmi mnoho české, moravské, maďarské i jiné šlechty, a tak by se vláda v jednotlivých zemích dostala do rukou této šlechty s dosti velkou samosprávou, aby její moc tím větší byla. *A co by federace národů pak dělala? Musila by si na čas odpočinouti!* To jest tedy to, co nám káže, abychom si s takovýmito spojenci velmi obezřetně počínali, neboť se srovnáváme s nimi jenom co formy vlády se týká, jakmile kde začneme mluviti *o jádru této federace*, tu se daleko s touto šlechticko-federalistickou stranou rozcházíme.

My vidíme ve federaci zaručena práva lidu a sesílení jednotlivých zemí, *strana tato pak vidí v ní především prostředek k sesílení živlu šlechtického*, pojištěnou tedy přednost třídy jedné před druhou, a protož k ní směle říci můžeme: »Řím jest jeden, avšak rozličně vypadal v různých dobách, a vy toužíte po zcela jiné době než my!«

Strana druhá mezi velkostatkáři jest *strana knížete Auersperga*, o ní možno však kratčeji promluviti, neboť nedlouhý jest její život a datuje se teprv od onoho okamžiku, kdy únorové patenty straně této, jejíž členové byli dříve ve veřejném životě známi jenom jako velicí milovníci psů, koní a zajíců, v panské sněmovně a na sněmech zemských platnosti zjednaly. Proto neměla strana tato nikdy žádného programu, což se o druhé straně říci nemůže, a uchopila se tedy únorových patentů jako nějakého programu, podporujíc nynější ministerstvo všude a ve všem. Toto jednání své zachovala strana tato také v minulém zasedání, a jestli odchýlili se někteří přívrženci její v jednotlivých otázkách od svého vůdce, nebylo to zajisté, jak »Národ« myslil, proto, že přešli ku straně hr. Clam-Martinice, nýbrž že byli ministerštější než pan kníže Auersperg a že se v hlasování svém řídili vždy dle vládního zástupce pana hraběte Belcrediho, který někdy se stranou druhou hlasoval.

Zbývá nám ještě jen zmíniti se o *straně německé* a jejím chování se v letošním zasedání. Také strana tato, jak jsme viděli, nezměnila, co se únorové ústavy a nynějšího ministerstva týká, v žádné rozhodné otázce své chování, i ona stála pevně na svém stanovisku, avšak přece se v ní tu i tam objevilo znamení, že v ní živel svobodomyslný, až jen platnosti nabude, dobré najde základy a že se tomuto živlu jednou podaří mnohou příkrost, s jakou strana tato v otázkách národních dosud vystupovala, setříti. Směšné jest ovšem mysliti, že by se stranou touto nyní nějaký tuhý svazek s české strany na základě takových věcí, jako dle »Národa« jest právo myslivosti a právo propinační, docíliti se mohl, avšak přece musí každý doznati, že se tím vždy stane jakési sblížení obou stran, když při takových otázkách svobodomyslnost strany tyto vede.

Ostatně o tom nelze nikterak pochybovati, že až záležitosti týkající se rovného práva národností konečného urovnání dojdou, *až rovnoprávnost národní takovými habeas corpus akty nám i Němcům*

zaručena bude, že ani kterákoliv strana ani jakákoliv vláda nebude na ně moci sáhnouti, že *pak zajisté živel svobodomyslný ve sněmu českém bude domovem, a že se k němu poslancové obcí a měst bez ohledu na národnost přihlašovati budou.* Doba nynější jest ovšem k tomu především určena, aby se na zákonech pojišťujících rovné právo oběma národům pracovalo a tím svobodě se úrodná půda připravovala, bohužel však vyhýbala se dosud urputně strana německá všemu, co k dosažení tohoto žádoucího cíle napomáhati mohlo.

Tak jsme tedy vysvětlili postavení stran na sněmu českém a ukázali jsme, že nemáme mnoho příčin, abychom se jako svobodomyslní federalisté těšili aspoň v tomto ohledu z výsledku minulého zasedání, neboť se ani mnoho nezměnilo v postavení stran, aniž vyskytly se záměry takové, aby nás naplniti mohly zvláštním nějakým potěšením!

Definice federace Rakouska.

(»Hlas« 14. října 1864.)

Pro politika, který vývoj a postup našich politických snah a programových názorů studuje, nebude snad prosta zajímavosti ani tato polemická črta, jejíž obsah titulem samým je vyznačen a jejíž základní myšlénka přese všechny změny, jež od roku 1864 v ústavních poměrech Rakouska se udály, nepozbyla významu.

*

V poslední době pojednou opět skoro všecky zdejší německé noviny centralistické jako ve sboru zanotovaly starou píseň, že strana federalistická v Rakousku neví ani, co vlastně chce, že nemá žádného programu, ba že se ani neví, co vlastně je federace.

Zdá se věru, jakoby kolující za posledních dní ve vídeňských novinách zprávy o opětném nedorozumění mezi státním ministrem a mezi hr. Rechbergem a o vzniklé z toho krisi ministerské centralistickým zdejším novinám německým byly tak zúžily dech, že tento mimovolně zazněl labutí písní centralisace proti federaci.

Tyto úzkosti centralistických novin našich německých ovšem zapuzeny jsou snad opět na nějaký čas nejnovější zprávou, že mezi státním ministrem a hr. Rechbergem ve všech otázkách nejlepší panuje dorozumění a že pověst o odstoupení hr. Zichyho z úřadu, jako vůbec o vznikající krisi ministerské je bezpodstatná, a uděšená naše žurnalistika centralistická může si nyní opět poněkud oddechnouti.

Nechť však panuje mezi státním ministrem a hr. Rechbergem i hr. Zichym pro toto okamžení sebe úplnější a sebe krásnější dorozumění, nechť těší se také noviny německé centralistické, že ani neshody, jež by se snad co nejdříve objeviti mohly mezi částí poslanců na říšské radě a mezi státním panem ministrem za příčinou ne příliš rychlého rozvoje ústavní naší svobody, nedospějou zajisté nikdy tak daleko, aby svobodomyslní poslancové němečtí v rozhodném okamžení nepovolili opět ve všem státnímu panu ministrovi, o čemž jsme sami nikdy ani na okamžik nebyli v pochybnosti; útěchy z toho všeho čerpané nechceme německým novinám centralistickým nikterak kaliti.

Domnívají-li se však tyto noviny a příznivci jejich, že tím, když za každé příležitosti, kdy nynějšímu ministerstvu a s ním zároveň soustavě centralistické v Rakousku hroziti počíná nějaké nebezpečenství, jednohlasně spouštějí ihned svoji známou píseň, že strana federalistická nemá ani programu, že tím pro všechnu budoucnost zachrání centralisaci a federaci naopak pro vždy učiní nemožnou, jsou věru na hrubém omylu, neboť ani sebe hlasitějším a sebe častěji opakovaným takovýmto zaříkáním federace neodejmou přece nikdy straně federalistické v Rakousku zcela jasný program, jejž tato skutečně má, i nezničí nikdy pojem federace, jakýž v původu, rozvoji i v budoucnosti Rakouska neodolatelným jeví se způsobem.

Bylo by věru marné, abychom snad nyní, jak jsme za minulých čtyř let opět i opět obšírně a pro každého, kdo rozuměti chce, zajisté dosti srozumitelně byli učinili, vykládali znova náš program federalistický, neboť program ten je německým novinám centralistickým, třeba jej každý den potírati za potřebné uznávaly, velmi dobře znám, a veškeren důvod pro neustálé jich tvrzení, že strana federalistická nemá ani programu, soustředí se vždy jen v liché chloubě, že programem jejich, programem centralistů je ústava únorová, kterouž nynější ministerstvo právě provádí.

Čím však by byla celá tato ústava únorová, kdyby nebyla programem vládnoucího státního ministra, a mohla by se pak nazývati programem celé strany centralistické, kdyby byla pouze výmyslem a návrhem kteréhokoli jednotlivce strany centralistické, který by neměl v rukou moc vládní? Pak zajisté mezi centralisty samými každý by v ní nalezl tu neb onu vadu, každý by si do podrobna vypracoval snad nějakou zvláštní ústavu dle smyslu svého; avšak žádná z těchto ústav nebyla by od všech centralistů uznána, a poněvadž žádná z nich nebyla by vládnoucí mocí podporována a prováděna, neměli by pak centralisté právě tak žádného programu, jako nyní vytýkati se snaží federalistům, že tito nemají programu.

Výčitka novin centralistických, že federalisté nemají žádného programu, nemá tedy žádného jiného smyslu, než že federalisté nemají v ruce moc vládní, což kdyby zítra se stalo, přesvědčili by se zajisté centralisté naši, zdali by se strana federalistická nedovedla vytasiti se svým programem i v tom smyslu, v jakémž nyní centralisté za program svůj prohlašují ústavu únorovou. Nechceme však déle

šířiti slov o tom, a obracíme se hlavně k mínění, jež v posledních dnech pronesl úřadní »Prager Zeitung«, že prý se ostatně ani neví, co je federace, a že zejména pro Rakousko pojem její nikdo posud určitě nevymezil.

Divíme se tomu velice, že právě úřadní noviny, jež by přece přede všemi jinými všechny naše základní zákony důkladně měly znáti, mínění takové mohly projeviti, i dovolujeme si tedy úřadnímu »Pr. Ztg.« v známost uvésti, že pojem federace skutečně určitě je stanoven, a to nikoli snad tím neb oním přívržencem strany federalistické a nikoli snad jen všeobecně, alebrž že právě pojem federace pro Rakousko určitě stanoven jest slavným proneseným slovem císaře pána sama.

Federace v Rakousku je soustava »takových zřízení a takových poměrů právních, jež stejně vyhovují dějepisnému vědomí právnímu různých království a zemí říše rakouské, jakož i požadavkům jejich nerozlučného a nerozdílného mocného svazku«. Tento pojem federace v Rakousku vymezen jest v cís. diplomu ze dne 20. října 1850, uloženého ve všech zemských archivech veškerých království a zemí říše rakouské, a tento pojem federace v Rakousku panující nyní mocnář sám pro sebe i pro všechny své zákonní následníky u vládě ustanovil pro všechen budoucí čas za vodítko, tento pojem federace v Rakousku jest také zásadou velikého programu federalistického.

První a nejdůležitější pak zásada, jež sama sebou plyne z tohoto císařským diplomem říjnovým stanoveného pojmu federace v Rakousku, jest zásada v cís. diplomu říjnovém taktéž zřejmě vyslovená, že *„všecky předměty zákonodárství, které v diplomu říjnovém výslovně nejsou přikázány úplně říšské radě, vyřizovati se mají ústavně na sněmu a se sněmem každého jednotlivého království a každé jednotlivé země říše rakouské«,* a že na užší říšské radě vyřizovati se mají jen takové předměty zákonodárství, které výhradně úplné říšské radě nepřísluší a po dlouhá léta ve všech zemích mimouherských, pokud mocnář vyřizování takových předmětů říšské radě zvlášť přikáže.

A kdyby strana federalistická skutečně neměla tedy žádného jiného programu, než že chce neustále doléhati na to, aby toto zde uvedené ustanovení nezrušitelného cís. diplomu říjnového stalo se také pravdou, vidí zajisté již z toho všichni stoupenci ústavy únorové velmi dobře, že strana federalistická má prozatím dosti určitý program, i dovedou zajisté také posouditi, zdali a v čem tento program federalistů liší se od ústavy únorové, a jak asi bude ústava únorová vyhlížeti, až dle toho programu federalistického bude opravena a s nezrušitelným císařským diplomem říjnovým v úplný souhlas uvedena.

Nechť si tedy veškeré noviny centralistické sebe hlasitěji volají do světa, že se ani neví, co je federace, a že federalisté v Rakousku nemají ani žádného programu, federalistická strana takovým hlásáním nedá se nikterak zmýliti, a jako jsme dokázali, že pojem

federace v Rakousku základním zákonem státním určitě je stanoven a že v témž základním zákoně státním určitě je stanovena první a nejdůležitější zásada všelikého programu federalistického v Rakousku, tak zajisté strana federalistická, když bude na čase, první a nejdůležitější zásadu svého programu dovede rozvésti v program takový, jakým nyní centralistům je ústava únorová.

»Záležitost národnostní« od svob. pána Eötvöse.

(»Národní Listy« ze dne 20. června 1865.)

Tato příležitostní úvaha je povšimnutí hodna proto, že v ní pronesen zajímavý úsudek Sladkovského o plánu, provésti jazykovou rovnoprávnost zřízením jakýchsi ohraničených jazykových obvodů — v království Uherském. Pisatel článku je pro zřízení takovýchto národnostních území v Uhersku, avšak drží se klidně tohoto territoria a nečiní ani nejmenší narážky, že by týž způsob vyřízení jazykové otázky doporučoval snad také pro — království České.

*

Pojednání toto, o jehož důležitosti pro vyřízení záležitosti národností, zejména v Uhrách jsme se již zmínili, dělí se ve dvě hlavní části.

V prvních osmi hlavách jedná se o všeobecné důležitosti otázky národnostní vůbec, i dokazuje se velmi důmyslným způsobem, kterak záležitost národností, jež za naší doby je zpruhou veřejného života všech států, jež skládají se z několika národností, není nikterak jen od jednotlivých osob smyšlenou a uměle provolanou otázkou, alebrž kterak naléhání veškerých k sebevědomí probuzených národů ve všech státech evropských na provedení rovnoprávnosti národní má svůj původ již v základní zásadě křesťanstva o rovnos všech lidí a v zmáhajícím se nyní den ode dne směru k opravdovému uskutečnění této rovnosti, kterážto, má-li býti všeobecným základem všech států křesťanských, zcela přirozeným způsobem domáhá se a domoci se musí platnosti své, jak v poměru jednotlivců tak i v poměru celých národů k sobě a mezi sebou.

Přecházeje pak k otázce, *jakým způsobem by se rovnoprávnost národní provésti dala v Rakousku* a zejména v Uhrách, poukazuje spisovatel především k tomu, že, co se týče Chorvátska, nemůže býti nijaké pochybnosti o tom, že národ chorvátský co do rozvoje národnosti a řeči své nemůže nikým býti obmezován, a že tedy mezi Chorvátskem a korunou uherskou nejedná se nikterak o rovnoprávnost národní, alebrž jen *o ústavní poměr obou k sobě,* v kterémžto vzhledu spisovatel projevuje přesvědčení své, že nejlepší, ba jedině možný způsob mírného narovnání mezi korunou uherskou

a mezi Chorvátskem spočívá v tom, aby nezvratně zachovaly se zásady, jež v této záležitosti stanoveny byly oběma adresami posledního sněmu uherského.

V druhé části svého pojednání pak probírá spisovatel otázku, *jakým* způsobem by se rovnoprávnost národní provésti mohla, a rozeznává v tom ohledu hlavní *dva směry*. Dle prvního z obou těchto směrů mělo by se totiž právo každé jednotlivé národnosti určitě stanoviti zákonem tak, *že by každý národ na svém území*, jež *výhradně neb většinou obývá*, *národnost a zejména mateřskou řeč svou bez překážky pěstovati a zvelebovati* mohl, za kterýmžto účelem by se v takovémto území jednotlivé národnosti, zejména *veřejní úředníci ustanovovati směli jen ze středu vlastních jejich synů*.

Vedle prvního tohoto směru k uskutečnění rovnoprávnosti národní uvádí se pak směr druhý, dle kteréhož záležitost národní rozřešiti se má tak, aby každému občanu země osobní svoboda jeho v každém jiném vzhledu úplně zabezpečena byla také vzhledem k národnosti a k jazyku jeho, čili *aby obor oprávněnosti každé jednotlivé národnosti neustanovoval se zákonem, alebrž ponechal se svobodné vůli jednotlivců*.

Obšírnou úvahou o obou těchto směrech k provedení rovnoprávnosti národní dochází konečně pisatel k hlavnímu účelu svého pojednání, totiž k úsudku, že rovnoprávnost národní v království uherském a v Sedmihradsku dá se provésti jen směrem druhým, totiž zabezpečením úplné svobody, aby jak ve všem jiném tak i co do národnosti a co do jazyka každý jednotlivec ustanoviti se a činiti mohl dle vlastní vůle své.

Dle všeho toho nejsme tuším na omylu, domnívajíce se, že pojednání svob. pána Eötvöse čelí hlavně k tomu, aby se jím ospravedlnil návrh o provedení rovnoprávnosti národní, kterýž vypracovala ustanovená k tomu komise posledního sněmu uherského, a kterýž právě před rozpuštěním tohoto sněmu dohotoven byl, aniž o něm mohlo dojíti k rokování a k usnášení.

Tu pak v plné míře uznáváme šlechetnou snahu váženého pana spisovatele, aby chladnou a všestrannou svojí úvahou proklestil dráhu a co možná nejdříve napomáhal šťastnému vyřízení záležitosti národností na příštím sněmu uherském, i přejeme z plného srdce, *aby vznešený tento úmysl neminul se s cílem*. Připomínajíce však sobě, s jakým úspěchem výše zmíněný návrh na provedení rovnoprávnosti, vypracovaný na posledním sněmu uherském, potkal se ve veřejnosti a jak dalece tedy nadíti se lze, že by se jím tužby rozličných národností v Uhrách daly uspokojiti, musíme k vůli dobré věci upřímné projeviti přání, aby pojednání páně Eötvösovo nemělo snad význam ten, že výše uvedený návrh na provedení rovnoprávnosti, vypracovaný na posledním sněmu uherském, má u vyřízení otázky národnostní v Uhrách se strany maďarské býti posledním slovem, přes kteréž by se ani v nejmenším více nemělo povoliti.

Uznávajícím váhu všech oněch důvodů, jež uvádějí se proti zásadě, *aby právní obor každé jednotlivé národnosti ve zvláštním území* jejím stanovil se určitě zákonem, zdá se nám přece, *že jen tenkráte, když zásada tato až na samý kraj veškeré možnosti za provedenou se považuje*, vzniknouti by z ní mohlo ono nebezpečí, pro které se před ní varuje.

Nechceme nikterak upírati, že by zřízení *rozličných území národních* v království uherském vésti mohlo konečně k úplnému rozdrobení jeho, avšak nebezpečí to hrozilo by vskutku *jenom tenkráte, kdyby se onomu zřízení zvláštních území národních ihned nejvýstřednější přikládal smysl*, jakoby každé takové jednotlivé území národní mělo býti úplně samostatným, *svézákonným tělesem se zvláštním zákonodárným sněmem.*

Mezi takovýmto svézákonným a mezi jenom samostatným územím národním je ale zajisté velký, nesmírně velký rozdíl.

Neklade-li se v pojem zvláštního území národního nižádné jiné právo, nežli že v každém území takovém veřejná správa dle zákonů na všeobecném sněmu zemském snesených *vésti se musí členy a jazykem oné národnosti, jež v území tom výhradně neb většinou obývá, nevidíme věru, jak by z toho vzniknouti mohlo nebezpečenství, že území takové by se snad někdy od země a zde zejména od království uherského úplně odtrhlo.*

Kdyby se na př. zákonem ustanovilo, že v stolicích výhradně neb většinou slovenských správa stoliční vésti se musí jazykem slovenským a tedy úřadníky jazyka slovenského úplně mocnými, *nelze věru viděti*, kde by v tom bylo větší nějaké nebezpečí, že stolice slovenské od Uher někdy se odtrhnou a k nějaké jiné slovanské zemi se přidají, nežli když zákon pouze ustanoví, že v stolicích výhradně neb většinou slovenských *o jazyku úřadním může rozhodovati většina.*

Jediný rozdíl mezi obojím tímto ustanovením jeví se v tom, že *dle prvního* v stolicích většinou neb výhradně slovenských *správa v jazyku slovenském by proti vší umělé agitaci byla zabezpečena, dle druhého ale by tomu tak nebylo.* Poněvadž ale právě zkušenost posledních let podala toho důkaz, že skoro ve všech nejen většinou, alebrž i ve výhradně slovenských stolicích agitace jazyk slovenský ze správy stoliční vyloučiti dovedla, nelze se tomu diviti, že národ slovenský, nemá-li zákonem vyslovená rovnoprávnost národní zůstati mu na dlouho ještě pouhým přeludem, na tak dlouho aspoň, jak dlouho proti přemocné agitaci necítí se dosti silným, žádá proti ní zákonné ochrany tak dalece, *aby mu správa národní tam, kde dle zákona patrně mu přísluší, nemohla býti vyrvána.*

Námitka, že v zemi, v kteréž jako v Uhrách rozličné národnosti mezi sebou jsou roztroušeny, *nedají se ani zvláštní území národní odděliti, nemá rozhodující váhy*, neb nikdo nemůže žádati, aby u provedení rovnoprávnosti národní ohled bral se na každých několik jednotlivců, nebo osad té neb oné národnosti, jež ve středu jiné národnosti se nalézají, každá z národností v Uhrách usedlých

ale, jak slovanská, tak rusínská, srbská i rumunská obývá vedle toho, že jinde v zemi ještě více méně je roztroušena, *také souvislá větší neb menší území,* a v stolicích, v nichž každé takové území se hledá, jedná se především o zabezpečení veřejné správy, vedené v jazyku každé z těchto národností.

Pro roztroušené pak po zemi jednotlivé členy neb osady každé národnosti může u provedení rovnoprávnosti národní ještě velmi dobrá v platnost vejíti zásada, *že co do jazyka a národnosti zabezpečuje se každému osobní svoboda tak,* že by pak v stolicích, kde dle většiny obyvatelstva jiný jazyk je úřadním, *každý dle přání svého jako strana v jazyku svém při úřadech slyšení dojíti mohl.*

Porovnává-li se konečně zákonné ustanovení, *aby v každém zvláštním území národním na úřady dosazováni býti směli jen členové té neb oné národnosti,* s někdejší výsadou šlechty na úřady, nelze porovnání toto považovati za přirozené a přiměřené, neboť dle toho musilo by se zákonné ustanovení, že v té neb oné zemi jen vlastní její synové na úřady se mají dosazovati, prohlásiti také za neslušnou nějakou výsadu, čemuž zajisté nikdo nepřisvědčí.

Možná, že by ustanovením, aby v každém zvláštním území národním přede všemi jinými jen členové té neb oné národnosti do úřadů dosazováni byli, v první době mnohým snad méně způsobilým osobám k úřadu se dopomohlo; nehoda tato by ale vzhledem k tomu, že by se zamezilo všeliké žárlivosti národní, zajisté nepadala na váhu, aniž by dlouho trvala, neb v brzce by se v každé národnosti vyskytlo dosti osob ke všem úřadům skutečně schopných, ba ani v první době bohdá nevylučovaly by se nikde z úřadů schopné osoby pouze z ohledů národních, jen když by nebyly nepřáteli národnosti té, u kteréž by úřad nějaký zastávati měly.

Končíme s ubezpečením, že jest nejvřelejším naším přáním, aby příštímu sněmu uherskému podařilo se uspokojiti veškeré národnosti v Uhrách, a nechceme projevenými zde náhledy svými dobrému účinku pojednání p. bar. Eötvöse nikterak býti na ujmu; měli jsme však za povinnost svou poukázati k tomu, že přísné a jednostranné provádění zásady, dle kteréž by se právo národní, tak jako každé jiné osobní právo, zůstaviti mělo na vůli jednotlivců, třeba by se tato zásada theoreticky nade všecky jiné lépe dala hájiti, v první době aspoň, kdy národní žárlivost ještě příliš živě se bude jeviti, k žádoucímu uspokojení všech národností a ke skutečnému provedení rovnoprávnosti národní *sotva postačí.*

Kéž by se z příslušné strany uznalo, že v době, v kteréž nedůvěra jedné národnosti ke druhé na mnoze ještě klidnější uvážení všech okolností kalí a znesnadňuje, netřeba jen říci, že je každé národnosti svobodno, zjednati si rovné právo s každou jinou, dovede-li toho proti mravní i hmotné převaze té neb oné, alebrž že panující nyní ještě nedůvěra národností slabších proti národnosti mocnější především zažehnati se musí tím, *že mocnější národnost skutkem dokáže,* že národnostem slabším rovné jejich právo nikterak zkracovati nechce, a tu zajisté slušno jest uvážiti, zdali k šťastnému

vyřízení záležitosti národnosti není na čas aspoň nevyhnutelně potřebí takového ustanovení zákonního, dle kterého by rovné právo všech národností nejen slovem bylo prohlášeno, ale brž *dle kterého by rovné ono právo žádné národnosti nemohlo s nižádné strany býti mařeno a v niveč uváděno.*

Jednota říše a ústřední parlament.

(»Národní Listy« ze dne 27. července 1865.)

Dne 27. července 1865 propuštěno bylo první ústavní ministerstvo od pádu Bachova absolutismu, ministerstvo Ant. rytíře Schmerlinga, jehož systém za stále rostoucího odporu Maďarů a českého národa udržeti se nemohl, a bylo již věcí rozhodnutou, že únorová ústava se svým kusým, německým parlamentem vídeňským bude zrušena a novou ústavou nahrazena.

Hrabě Richard Belcredi, jakožto nový »státní ministr«, značil dokonalý obrat ve vnitřní politice rakouské říše a vešlo ihned v obecnou známost, že budou ku provedení nového ústavního díla povoláni sami národové. Tím nastal v celém veřejném životě Rakouska nový, svěží ruch a rozpravy politických časopisů obsahovaly jednak poslední kritiky padlé soustavy, jednak úvahy o příštím novém uspořádání rakouské říše a nutném postupu k docílení zdravých, přirozenému složení monarchie hovících a národy uspokojujících řádů. Byl to ruch radostný, valně podobný veselému rozpoložení myslí, jež v národech rakouských způsobeno bylo vydáním diplomu ze dne 20. října 1860. Neněmečtí národové Rakouska oddechli si radostně, jakoby jim byl opravdu kámen ze srdce spadl, když uslyšeli, že nadobro se střítil nepřátelský jim politický systém Schmerlingův, a když nepochybným se stalo, že bude pracováno o nové ústavě. Ústava, kteráž byla všechny jejich naděje, svévolně, krutě a mrzce zklamala, řítila se do svých ssutin a nad obzorem rozložil se růžový jas nových nadějí.

Mezi tím pak, co lid v blahých pocitech překonané zloby a nadějného obratu k lepším časům se kochal, uvažovali politikové a státníci ve svých tiskových orgánech o tom, co na místo přemožené prosincové ústavy přijíti má, a tu byla ovšem na prvním místě otázka o jednotě říše a ústředním parlamentu. V Rakousku vystupovaly tou dobou již z časopiseckých úvah, brožur a sněmovních usnesení vždy určitěji obrysy nového dualismu a společný říšský parlament pro všechny země rakouské říše byl věcí již zcela odbytou. Rokováno a uvažováno už jenom o jeho náhradě, a tu zrodila se v hlavách politiků uherských myšlénka dvou »říšských« zastupitelstev, říšského sněmu uherského a říšské rady zemí předlitavských, pro vyřizování pak záležitostí všem zemím společných vysílání splnomocněných poslů čili delegátů z obou »říšských« zastupitelstev. A o této právě myšlénce pojednává níže položená úvaha Sladkovského, odpovídající návrhu maďarského politika a žurnalisty barona Eötvöse. Úvaha tato prohlašuje se co nejrozhodněji proti nějakému novému vydání »užší říšské rady« čili ústředního parlamentu pro země na této straně Litavy, přijímá zřízení delegací, ale vyhražuje zemským sněmům právo, voliti delegáty pro vyřizování společných záležitostí.

*

Touže dobou, když doprovázejíce vídeňský parlament na místo zaslouženého odpočinku, přívrženci a velebitelé padlé soustavy vládní v pohřební řeči své pro patrný nedostatek věcí skutečných a podstatných utíkají se k lesklým smyšlenkám, a když ohlížejíce se teskně k zavřeným dveřím bývalé říšské rady s resignací, kterou my zajisté dovedeme oceniti, volají, že tato říšská rada, tento *ústřední parlament byl aspoň viditelným obrazem a záštitou jednoty říše*, touže dobou hlásají mužové z těch kruhů, které nejvíce pracují na zřízení příští nové vlády, že takový *ústřední parlament*, jehožto bývalá říšská rada vídeňská byla toliko kusým vzorem, v říši rakouské jest *zřízením nemožným*, a že odstraněním jeho ani pravá jednota ani moc a trvání říše nedoznají žádné ujmy.

Baron Eötvös popírá ve svém listě ze dne 24. července potřebu a možnost ústředního parlamentu rakouského, pohlížeje k němu ovšem nejostřeji a nejpřísněji se stanoviska uherského. Není lze popírati, praví baron Eötvös, že »říše bez *společného vyřizování některých záležitostí* nemůže zachovati svého mocného postavení« a že by »ústavní svobodě naší odňato bylo nejdůležitější rukojemství, kdyby tyto společné záležitosti říšské obstarávány byly *absolutní mocí panovníkovou*.

Rovněž nepochybné jest, že podle *společného parlamentu* není samostatnosti uherské, a že by takové zřízení dříve či později, ale jistě, mělo za následek splynutí naší (uherské) vlasti.

A podle našeho soudu nemůže také nikdo popírati, že společné jednání o věcech jednotlivých a určité naznačených není ještě žádným společným parlamentem a že nebezpečí, které hrozí samostatnosti naší vlasti ze společného parlamentu čili z trvání rady říšské, zajisté nevzniknou, když o všech věcech, které podle povinností, jakéž na nás vznáší pragmatická sankce, se staly nám společnými s monarchií, jednáno bude skrze *plnomocníky, které k tomu konci ze sebe vyšlou zákonodární sborové uherský a rakouský*, ano když o těch věcech — podle potřeby — díti se budou též usnesení«.

Ale tato schůzka »plnomocníků« z celé říše nebyla by podle slov páně baronových žádným parlamentem; tento sbor nereprezentoval by nikdy zákonodárnou moc národů, ale byl by činným toliko v oboru, jejž by mu jakožto svým poslům určitě vymezily zákonodárné sněmy obou částí říše.

Takovým způsobem nebyla by prý v nebezpečí uvedena samostatnost a ústavní svoboda ani Uherska ani národův s druhé strany Litavy, a obě strany mohly by býti jisty tím, že v záležitostech celé říši společných nerozhodovali by výhradně ani ministři rakouští ani státníci uherští.

Baron Eötvös háje jednoty říše uznává, že jsou záležitosti všem královstvím a zemím rakouským společné, a že pro zachování jednoty a moci říše musí býti opatřeny a vyřízeny; ale toto vyřizování jejich nesmí býti zůstaveno ani samotnému panovníkovi,

protože máme ústavu, ani parlamentu ústřednímu, protože s tím se neshoduje ústava uherská.

Když baron Eötvös zřízení centrálního sněmu v Rakousku prohlašuje za věc nemožnou, protože Uhersko proti takovému zřízení protestuje, spatřujíc v něm zničení své samostatnosti, které posud již tolik obětí dalo, může zajisté vším právem dokládati se zkušenostmi, kterých padlý systém vládní po čtyři léta v Uhrách doznával; ale když nemožnost téhož ústředního parlamentu i pro království a země s této strany Litavy i pro nás chce dokazovati toliko z té příčiny, že by k vůli němu tato část říše rakouské musila vystoupiti z německého buntu — což prý by zajisté neprospělo velmocenskému postavení Rakouska — tu nemůžeme panu baronu přisvědčiti, rozcházejíce se s ním nikoliv v cíli, ale v příčinách.

Jak jsme my, národ českomoravský, chovali se i skrze důvěrníky své i v neustálém boji časopiseckém oproti kusému centrálnímu parlamentu vídeňskému, proti říšské radě, toho nepotřebujeme vzpomínati. V tomto chování našem byla nám jediným důvodem, jediným měřítkem naše starost a obava o národní a politickou naši samostatnost, kterouž jsme na říšské radě vídeňské v té způsobě, v které po pět let trvala, viděli nepojištěnu, ba onou ohroženu právě tak, ne-li ještě více než národ uherský.

Ústřední parlament rakouský podle patentů únorových jest zajisté nemožným, protože mimo Němce žádný národ rakouský v něm nevidí a nenajde, co mu náleží a čeho se domáhá.

V podstatě z týchž důvodů, pro které národ uherský na říšskou radu vídeňskou nešel, naši poslancové z ní odešli, a *kdyby Rakousko dnes vystoupilo z německého buntu a chtělo zachovati říšskou radu, ústřední parlament vídeňský v tom zřízení, v jakém dnes se rozchází, nepůjdou tam naši poslancové zase* a přesvědčí p. barona Eötvöse, že jakkoliv národ českomoravský z posavadního příliš těsného zapletení Rakouska v osudy říše německé nemá veliké radosti a žádného prospěchu, přece ani ta oběť(?), kterou by mu Rakousko vystoupením svým z německého buntu dalo, nepřiměla by ho, *aby šel do centrálního parlamentu, v kterém národ uherský vidí záhubu své samostatnosti.* My v boji svém proti říšské radě nehrubě dbali jsme německého buntu, parlament vídeňský zastupoval sám sebou dosti pravdivě parlament frankfurtský. Když pan baron pro nemožnost ústředního parlamentu našel tak důležitý důvod v životě svého národa, nemusil zajížděti teprv do Němec, aby dokázal, že ani národ českomoravský z téže příčiny nikdy nebude účasten porad a rozhodování říšské rady vídeňské, *aspoň nikdy v té způsobě, v které jsme ji posud znali.*

Diplom říjnový, který jsme přijali a jejž máme za základ veškerého národního a politického života našeho, mluví zajisté — *ač teprve ve druhé řadě* — o radě říšské také pro korunu uherskou; avšak každý ví, jakého života se dostalo ideji diplomové únorovými patenty. Záležitosti, kteréž diplom vykazuje v působnost

říšské rady, jsou tytéž, kteréž i národ uherský i baron Eötvös uznává za společně říšské; ve společném vyřizování jejich má býti patrna jednota a zachována moc říše.

Má-li však toto vyřizování společných záležitostí říšských v tom sboru, jemuž diplom říjnový dal jméno rada říšská, díti se způsobem parlamentárním, podle většiny hlasů, jako dosud se dělo, aneb smlouváním a kompromissy, jako chce baron Eötvös, o tom není v diplomu žádného ustanovení; tam stojí toliko, že tyto věci mají býti vyřizovány »*ústavně*«, to jest za svolení a ve srozumění národův a koruny. A jestliže v době nejblíže příští při konečném upravování státoprávních poměrů v říši a při důkladnějším a spravedlivějším utvrzování ústavnosti rakouské dán bude II. článku diplomu smysl podle slov barona Eötvöse, budeme s tím také spokojeni, až na to, že by k té poradě a k tomu rozhodování o společných záležitostech říšských sejíti se měli plnomocní poslové ze zákonodárných sborův *uherského a rakouského.* Toto postavení slov »uherského« a »*rakouského*« *skrývá v sobě dualismus*, bojuje proti centrálnímu parlamentu, proti úplné říšské radě, ale uznává *užší radu říšskou pro království a země mimo korunu uherskou.* Užší rada říšská jest však právě tak nemožná podle nás jako centrální parlament podle barona Eötvösa.

Tímtéž právem a z týchž důvodů jako sněm království uherského ať posílají též ostatní zemští sněmové v Rakousku každý sám za sebe své plnomocníky na společné jednání záležitostí říšských, aby zachována byla jednota a zvelebena moc říše bez parlamentu ústředního.

Nepřerušenost práva koruny České.

(»Národní Listy« ze dne 1. srpna 1865.)

Tato dedukce o kontinuitě práva koruny České byla napsána vzhledem k zásadnímu obratu ve vnitřní politice Rakouska, jenž způsoben byl propuštěním centralistického ministerstva Schmerlingova a povoláním federalistického ministerstva hraběte Richarda Belcredia dne 27. července 1865. Účelem jejím bylo zajisté ukázati nové vládě, jakým postupem bráti se má, aby poměr zemí koruny České k říši Rakouské upravila na jediné správném, zdravém a pevném základě právním. Povšimnutí zasluhuje, že se tu za nezbytný první počátek oprav prohlašuje reforma volebního řádu pro království České.

*

Ustanovením nového ministerstva konečně opět, tak pevně doufáme, rozhodně přikročí se k uspořádání ústavních poměrů říše, jakož i jednotlivých království a zemí. Má-li však dílo to potkati se s žádoucím výsledkem a těšiti se důvěře všech národů rakou-

ských, jest především potřebí, aby upravení našich ústavních poměrů nejen nedálo se pouze snad oktroyrkou, alebrž aby další vývoj ústavnosti naší dál se na základě jenom takových zákonů, kteréž skutečně ústavním způsobem, totiž souhlasem obou zákonodárných činitelů, panovníka i národa, v život byly uvedeny, aby zejména v zemích koruny české tak jako v zemích koruny uherské brán byl stálý ohled k neporušenosti ústavních jejích práv.

Co se totiž týká této *nepřerušenosti* práva ústavního, jest nutno, aby jí bylo šetřeno. Vzhledem ke koruně uherské byla ona obecně uznána, avšak zemím koruny české byla zejména od strany centralistické dosud uváděna v pochybnost, i dokazováno jednak, že prý v zemích koruny české o jakési nepřerušenosti práva ústavního řeči býti nemůže, poněvadž v těchto zemích již déle než dvě stě let žádné ústavnosti nebylo, jinak ale také dokládáno, že kdyby u nás o neporušenosti práva ústavního vůbec mohlo se mluviti, nemohlo by prý se to díti v jiném smyslu, než že by ústavní náš život nyní započíti musil tam, kde přerušen byl dne 8. listopadu roku 1620.

Lichost náhledu, jakoby v zemích koruny české nižádné nemohlo býti řeči o nepřerušenosti práva ústavního, poněvadž ústavní život v nich přes 200 let byl zastaven, jeví se však, jak už často k tomu bylo poukázáno, nejpatrněji v tom, že ústavnost také v zemích koruny uherské po celých 10 let byla zastavena, že však proto přece nyní obecně již se uznává, že další vývoj ústavnosti uherské počíti musí tam, kde před 10 lety výbojem byl přerušen. Nepozbývá-li však ústavnost desítiletým přerušením práva na další vývoj, nemůže ho pozbýti ani přerušením staletým, poněvadž právo národů na účastenství ve správě jeho záležitostí může sice výbojem na kratší anebo delší řadu let býti zastaveno, nemůže však ani sebe delší dobou propadnouti tak, že by nikdy již k platnosti vrátiti se nemohlo.

Tvrdí-li se však, že na základě nepřerušenosti ústavního práva v zemích koruny české započíti by musil ústavní náš život tam, kde přerušen byl roku 1620, měl by snad výrok ten skutečně nějakou váhu, kdyby od roku 1620 vzhledem k zemím koruny české skutečně nebyl se utvořil žádný základní zákon, jemuž právem přikládati by se mohla povaha a platnost zákona ústavního, zákona totiž, utvořeného souhlasem panovníka s národem neb oprávněnými jeho zástupci; avšak zákony takové, jež právem považovati se musí za úplně platný vývoj ústavnosti české po roku 1620, skutečně trvají.

Především sluší poukázati k tomu, že obnovený zemský řád Ferdinanda II. nezrušil ani starou ústavu českou v tak plné míře, v jakéž po celých deset let zrušena byla ústava uherská. Dle obnoveného onoho zemského řádu A. I. zachováno stavům a obyvatelům království českého právo, aby si volili krále, když by úplně vymřel panující rod královský, a v čl. A. V. zachováno stavům právo, povolovati daně. V tomto ohledu tedy trvala ústavnost česká i po

roku 1620 až do naší doby, byvši jen v tom zrušena, že obnovený zemský řád A. VIII. přiřknul výhradně králi právo zákonodárství a odejmul stavům českým veškeré právo na účastenství v tom, jak dle staré ústavy české do roku 1620 jim náleželo.

Jakkoli však obnovený zemský řád Ferdinanda II. zrušil právo českých stavů na rozhodující účastenství v zákonodárné moci, nalézá se přece z minulého století základní jeden zákon, k jehož platnosti uznáno za nutné vyžádati svolení stavů českých. Když totiž Karel VI. pragmatickou sankcí ze dne 19. dubna 1713 právo dědičnosti, jež v rodu Habsburském platilo dříve jenom po meči, v platnost uvésti chtěl také po přeslici, předložil onu pragmatickou sankci pro větší bezpečnost stavům českým ke schválení, kteříž ji také přijali, tak že ona pragmatická sankce nade všecku pochybnost považovati se musí za základní zákon ústavní, považovati se musí za vývoj ústavnosti české.

Když pak roku 1848 svolán byl sněm říšský do Vídně a uznán i obeslán od národa českého poslanci jeho, zhotoven byl od sněmu toho a ztvrzen od císaře pána zákon ze dne 8. září 1847, jímž zrušilo se poddanství a zavedla se úplná rovnost všech občanů státních.

Také tento zákon tedy utvořen jest způsovem skutečně ústavním a považovati se musí za rozvoj staré ústavnosti české, což tím větší má důležitost do sebe, poněvadž tímto zákonem již zvráceno jest liché rozumování oněch, kdož dokazují, že na základě nepřerušitelnosti ústavního práva v zemích koruny české vrátiti bychom se musili k roku 1620 a tudíž také k tehdejším sněmům stavovským, v nichž mimo šlechtu a několik měst královských nikdo jiný zastoupen nebyl. V tomto ohledu došla stará ústavnost česká již událostmi z r. 1848 onoho zdokonalení, dle něhož nepřerušenost ústavního práva koruny české nikdy více znamenati nemůže jen ono zastoupení šlechty a královských měst na sněmech zemských, alebrž na všechen způsob znamenati již musí zastoupení všech sobě rovných občanů státních.

Kdyby však i po událostech z r. 1848 nějaké o tom ještě mohlo býti pochybnosti, musila by pochybnost tato úplně zmizeti diplomem ze dne 20. října 1860. Také tento diplom, jakkoli z vlastní moci panovníkovy vydán, byl od veškerého národa českého jakožto navrácení starých jeho práv uvítán a jest tedy v pravém slova smyslu ústavním zákonem základním, jest dalším rozvojem staré ústavnosti české. Diplomem říjnovým pro všechny budoucí časy slavně zrušen jest článek A. VIII. obnoveného zemského řádu Ferdinanda II., a zemskému sněmu navráceno staré jeho právo na rozhodující účastenství ve veškeré moci zákonodárné.

Stavíce se tedy na stanovisko nepřerušenosti ústavního práva koruny české, nemusíme nikterak svůj ústavní život počítati od r. 1620, alebrž stojíme u cís. diplomu ze dne 20. října 1860, jímž ve spojení s nejvyšším vlastnoručním přípisem ze dne 20. října 1860 stará ústavnost česká dle potřeby doby naší ústavního došla rozvoje v ten způsob, že na zemském sněmu českém veškeré stavy a

zájmy v přiměřeném poměru zastoupeny býti musí, a že takto sestavený sněm ten má míti rozhodující moc ve všech zákonodárných záležitostech zemských, jakož i moc povolovati záležitostí těchto se týkající příjmy a vydání.

Jde nyní o to, jakým způsobem se zachovala a jakým by se zachovati měla nepřerušenost ústavního práva koruny české od doby cís. diplomu ze dne 20. října 1860?

V cís. manifestu ze dne 20. října 1860, jímž prohlášen byl cís. diplom říjnový, praví císař pán výslovně, že »plní panovnickou povinnost svou, když zdárný vývin a sesílení od něho daných neb *znova vzbuzených* institucí s plným uspokojením dospělému náhledu a vlastenecké horlivosti svých návodů svěřuje«, a mluvě tuto »o daných neb znovu vzbuzených institucích« nemohl mocnář míti na mysli jiné instituce dané neb znova vzbuzené cís. diplomem říjnovým, poněvadž dne 20. října 1860 nebylo uveřejněno žádného jiného zákona základního na cís. diplomu na upravení vnitřních poměrů říše dle práva státního.

Dle výše uvedených slov císařského manifestu ze dne 20. října 1860 vyslovil tedy císař pán zjevně vůli svou, že provedení diplomu říjnového, jenž všeobecně tu ústavnost v říši rakouské a v jednotlivých královstvích a zemích v život uvedl, svěřuje dospělému náhledu a vlastenecké horlivovti národů svých, z čehož nutně plyne, že od prohlášení cís. diplomu říjnového všeliký další zákon tvořiti se měl jen spolupůsobením národů neb povolaných zástupců jejich. Navzdor tomu však později od ministerstva Schmerlingova vydány byly patenty únorové bez všelikého se otázání narodů rakouských vůbec a zejména také bez všelikého se otázání národa českého. Vzhledem k cís. diplomu říjnovému tedy utrpěla patenty únorovými nepřerušenost ústavního práva v Rakousku vůbec a zvláště také v zemích koruny české; musí se nyní veškeré zákony, jimiž dále v skutečnost uváděti se má cís. diplom říjnový, nechťsi to jsou již patenty únorové neb jakékoliv jiné toho druhu návrhy zákonní, předložiti národům v jednotlivých královstvích a zemích neb zástupcům jejich k schválení a přijmutí.

Jakkoli pak dle toho všeho také volební řády zemské, zavedené patenty únorovými a zejména zemský volební řád pro království české vadí zásadě nepřerušenosti práva ústavního, projevila se přece dosud již vůle zvolených zástupců ze všech zemí a zejména také v zemích koruny české, súčastniti se v zemských sněmech svolaných na základě volebních řádů únorových, v té však důvěře, že budou volební tyto řády únorové bez odkladu přehlednuty a, kde toho potřebí jest, opraveny.

Důvěra tato bohužel dosud osvědčila se marnou, má-li však nyní ústavnost naše zdárně dále se vyvíjeti, musí zemských sněmů, jakmile nyní svolány budou, a zejména zemského sněmu českého první býti úlohou přehlednouti a dle potřeby opraviti volební řád zemský, načež pak na základě opravených volebních řádů opětně svolaní sněmové zemští k dalšímu ústavnímu provedení diplomu říjnového

také o ústavách jak zemských tak i říšské se raditi a v příslušné jim míře usnášeti mohou.

Takto, tušíme, jsme vyložili nejen, že v zemích koruny české tak dobře jako v zemích koruny uherské nepřerušenost práva ústavního veledůležitý má význam, alebrž ukázali jsme také, jakým způsobem ona nepřerušenost práva ústavního jedině jen zachovati se může, i přejeme si ve prospěch vlasti naší i ve prospěch veškeré říše, aby za nynějšího nového ministerstva zásady nepřerušenosti práva ústavního, jež jedinou pevnou je záštitou veškeré ústavnosti, lépe bylo šetřeno, než se dělo za ministerstva předešlého.

Koruna Svatováclavská naše heslo.

(»Národní Listy« ze dne 21. září 1865.)

Stať tato, horlící o provedení českého státního práva, má podnes svoji váhu až na okolnost, že státní právo koruny Uherské, pro něž úvaha tato vroucně horlí, již dávno zase v platnost uvedeno jest. Z této stati jest opětně vidno, že čeští politikové vždy a všude usilovali o reaktivování státního práva uherského zároveň s praktickou obnovou státního práva českého. Jak zvláště odměnili se jim za to politikové maďarští!

*

Píše se nám z Vídně o velikých úkladech, jež centralisté a byrokraté proti nám Čechům strojí Obléhají prý ministry a přemlouvají je, aby neradili koruně činiti nám nějaké koncesse, zvláště pak prý zažehnávají jako nějaké strašidlo státní právo zemí koruny české.

Nejsme zprávou tou nikterak překvapeni. Bylo předvídati že lidé, kteří byrokratickou houbou tak statně uměli jezditi po všech právech, aby místo nich všude mohli položiti svoji libovůli; kteří s národy nakládali jako s mrtvou hmotou, kterou dle libosti hnísti možno; kteří z říše rakouské utvořiti chtěli jistý počet departementů, aby tím snadněji mohli lid utlačovat a vydatněji vyssávat; že lidé konečně, kteří království Uherské rozčtvrtili a korunu Svatoštěpánskou uložili mezi haraburdí, tím více budou se namáhat, aby česká koruna zůstala jen romantickým snem a prázdným jménem bez skutečného významu. Však to jsou titíž lidé, kteří na radě říšské s hřmotným potleskem uvítali vyjádření Giskrovo, že král český v tituli císaře rakouského má tutéž váhu jako král jeruzalémský.

Známe také manévry a pikle téže strany. V nejhorším případu si chtějí ještě dáti líbiti obnovení státního práva uherského, nikdy však nehodlají dopustiti, aby právo koruny české došlo uznání

a vážnosti. Jako upíra lekají se této myšlénky a vynasnažují se ze všech sil, aby se nestala skutkem.

»Jak? Ten národ, který jsme po dvě stě let uspávali, dusili, do hrobu kladli, měl by opět vztýčiti hlavu a povstati k životu dřevnímu? Měla by býti marnou všecka naše práce dvouvěká? Mělo by ničím býti vytrvalé úsilí naše i tolika našich předchůdců?«

V těch slovech, jež každému centralistu a byrokratu z tváře čísti lze, kdykoli řeč je o české koruně, obsažen je klíč k vysvětlení jeho nenávisti k Čechům.

Je pravda, naše právo není ovšem formálně tak jasné jako uherské. V Uhrách se hledělo zatemňovati a umlčovati po šestnácte let, u nás však po více než dvě stě let. Nad to byla u nás šlechta, která dle tehdejších poměrů byla z povolání ochráncem jeho, ale ochráncem často chatrným. Ale přes to všechno není nikterak pochybným.

Rod Habsburský povolán byl na trůn český právě jako na uherský svobodnou volbou, jakož Ferdinand I. majestátem ze dne 13. prosince 1526 sám uznává. Jiným majestátem ze dne 15. prosince 1526 zavázal se týž král ve jménu svém i potomků všecka práva a svobody zejména zachovati a chrániti a na přechodu hranic říše české u Jihlavy složil na to slavnou přísahu (30. ledna 1527), kterou pak při korunovaci (dne 24. února 1527) opakoval. Akty těmi je zjištěno, že mezi rodem panovnickým a zeměmi koruny české byl stanoven poměr smlouvy.

Ferdinand II. přišel ve spor s většinou stavů českých o význam práva veřejného a obdržev vítězství, zrušil ovšem ústavu; ale tím odňal práva zděděnou ústavou pojištěná i stavům věrným, kteří práva svého nikterak pozbýti nemohli. Ale i když námitku tuto pomineme, zbývá ještě, že týž Ferdinand vládnuv několik let absolutně r. 1627 z vlastní vůle chtěl vstoupiti jaksi opět k zemím českým v poměr smlouvy, vydav »obnovená zřízení zemská«, jimiž sněmům moc zákonodárnou sice odnímá a ji v poradní mění, ale právo povolování daní jim ponechává, nadto ale ustanovuje, že *generální sněm koruny české má právo v případu úplného vymření rodu rakouského voliti nového krále.*

Pragmatickou sankci, onen základní sloup říše rakouské, předložila vláda jako sněmu uherskému tak i českému a moravskému k potvrzení, čímž *uznala znovu státní právo zemí českých.* Až do času Marie Terezie byla ve Vídni samostatná česká kancelář pro země koruny české, jsouc výrazem jejich souvislosti a jejich práva. Zrušení její stalo se pak samovolně a již vlivem centralisace.

Patent, kterým František I. přijímá »pro velké a lidnaté *státy*, obsahující tak drahně království a *samostatných* knížectví«, dědičný titul císaře rakouského, výslovně vyhrazuje, že *všem královstvím a zemím jich dosavadní tituly, ústavy, privilegia a poměry na příště beze změny budou zachovány a že korunování císaře na království Uherské a České i dále jako posud má se odbývati.*

Sněmy český i moravský se dle »obnoveného zřízení« až do r. 1848 zpravidla scházívaly, a při korunování, jež bylo s výjimkou Josefa I. a II. vždy zachováno, skládal král na sv. evangelium přísahu, že bude stavy (zastupitelstvo zemské) při zděděných a od předešlých panovníků potvrzených právech zachovávati, od království že ničeho neodcizí, anobrž je spíše bude množiti a rozšiřovati a vše, cokoliv k jeho užitku a slávě sloužiti může, konati. Přísahu tu vykonal ještě Ferdinand V

Diplom konečně ze dne 20. října 1860, odvolávaje se k starším základům říše a hlavně k pragmatické sankci, uznává za povinnost panovnickou, »*moc říše upevniti rukojemstvím práv trvajících, jasných a nepochybných*« a za takové považuje »*instituce a takové poměry právní, které jsou zakořeněny v historickém vědomí práva a v rozdílnosti království a zemí v říšské radě nedílně spojených*«.

Právem napsala »Debatte«: »Každé právo, jímžto státoprávní postavení některé země vyjádřeno jest, jest tak »z boží milosti« jako i právo koruny, jest tak staré a svaté jako toto, a obě jsou tak těsně spolu srostlá, že *nelze jednoho porušiti bez škody druhého*.«

Počínala-li si zásada ta dobývati platnosti vzhledem k Uhrám, nechť tedy platí i vzhledem k Čechům. Nechť ministerstvo nedá se od centralistů a byrokratů strhnouti s cesty práva jedné části říše, když ji nastoupilo a kráčeti míní v druhé.

Uherští členové jeho vědí předobře, jak se stavěli centralisté a byrokraté po 16 let v cestu všemu smíření panovníka s národem uherským, a cítí, k jaké škodě to bylo zemi i koruně. Nechť se rozpomenou, že národ český čeká již přes 200 let na spravedlivé vyrovnání své s panovníkem a že by nyní, když se k němu příležitost konečně naskytuje, překáženo býti nemělo působením týchž centralistů a byrokratů, kteříž jako jsou nepřátelé Čechů, jsou zároveň i nepřáteli Uhrů.

Podaří-li se ministerstvu *obnoviti lesk nejen koruny Svatoštěpánské, nýbrž i Svatováclavské* na hlavě Jeho Veličenstva společného nám krále, dobude si zásluhy neskončené a památka Františka Josefa bude pak po věky velebena v historii dvou nejpřednějších národů Rakouska!

Mravní síla federalismu.

(»Národní Listy« ze dne 28. září 1865.)

Dne 20. září 1865 vydán byl ve Vídni a uveřejněn následujícího dne ve všech politických denních rakouské říše památný císařský manifest, který v úřadním českém překladě zněl takto:

Mým národům

Aby mohutné postavení mocnářství společným pojednáváním o nejvyšších úlohách státních bylo zachováno, a aby jednota říše prohlédajíc k rozmani-

tosti jejich částí a historickému vyvíjení práv týchž částí byla pojištěna, taká jest základní myšlénka, která v Mém diplomě, daném dne 20. října 1860 projevena byla, a kterou ku blahu Mých věrných poddaných na dále spravovati se budu.

Právo, aby národové zákonními zastupitelstvy svými usnášejíce se, spolupůsobili při zákonodárství a při správě financí, toto bezpečné rukojemství k napomáhání prospěchu říše a zemí jest slavně pojištěno a neodvolatelně utvrzeno.

Způsob, jakým právo to vykonávati, jest základním zákonem o zastupitelstvě říšském vyhlášeným v Mém patentu, daném dne 26. února 1861 naznačen a v šestém článku téhož patentu prohlásil Jsem za ústavu Mé říše *veškerý obsah* základních zákonů předešlých opět v platnost uvedených a nově vydaných.

Svobodnému působení společnému všech Mých národů zůstaveno bylo, aby způsob ten byl oživen a aby ústava ve všech svých částech souměrně se rozvíjela.

Ne jinak než se vřelým uznáním vzpomínám, kterak velká část říše po několikero let ochotně za Mým svoláním se berouc, své zastupitele do hlavního města vysýlala, aby rozřešovali velevážné úlohy v oboru práva i hospodářství státního i národního.

Leč nesplnil se úmysl Můj, na kterémž beze změny setrvávám, aby totiž prospěchům veškerého státu se dostalo bezpečného rukojemství na základě ústavního zřízení právního, jenž sílu svou a význam nalézá ve *svobodném* účastenství *všech* národů.

Velká část říše, jakkoli vřelá a vlastenecká srdce tam bijí, se trvale vzdalovala společného působení v zákonodárství, hledíc odůvodniti své právní pochybnosti rozdílností v ustanoveních zákonů základních, které právě ve své *celistvosti* tvoří ústavu říše.

Má povinnost panovnická nedovoluje Mi, abych déle nevšímal Sobě události, kteráž zdržuje uskutečnění úmyslu Mého, hledícího k vývoji svobodného života ústavního, a která hrozí nebezpečím základům práv *všech* národův, neboť také pokud se týče zemí nenáležejících ke koruně uherské spočívá *společné* oprávnění k zákonodárství pouze na základě, jejž čl. 6. patentu, daného dne 26. února 1864 za ústavu říše označuje.

Pokud se nedostává hlavní podmínky živého souboru základních zákonů u jasně vytknuté shodnosti částí toho souboru, potud také nevešlo ve skutek veliké a zajisté blahodárné dílo trvalého ústavního právního zřízení říše.

Abych Mému císařskému slovu dostál a podstatu formě neobětoval, uzavřel jsem vejíti nejdříve v srozumění se zákonními zastupiteli Mých národů ve východních částech říše a předložiti k přijmutí zemským sněmům uherskému a chorvátskému diplom daný dne 26. října 1860 a základní zákon o říšském zastupitelství prohlášený patentem daným dne 26. února 1864.

Pohlížeje však k tomu, že není dle práva možno, aby totéž ustanovení v jedné části říše se stalo předmětem jednání, v jiných pak částech, aby bylo vůbec závazným zákonem říšským: vidím se nucena *zastaviti platnost v říšském zastupitelstvě* s výslovným projevením, že Sobě vyhražuji výsledky vyjednávání zastupitelstev oněch východních království, kdy by obsahovaly v sobě změny podotknutých zákonů, jež by se snášely s jednotou a mohutným postavením říše, *předložiti, než se rozhodnu, zákonným zastupitelstvům ostatních království a zemí, abych vyslechl a ocenil stejně vážně pronešení jejich.*

Nemohu než litovati, že toto nevyhnutelně potřebné opatření též jest příčinou *zastavení ústavní působnosti užší rady říšské;* ale organická spojitost a stejná platnost všech základních ustanovení zákonu o veškeré činnosti rady říšské nedopouští, aby zákon ten byl dělen a částečně v platnosti zachován.

Pokud říšské zastupitelstvo nebude shromážděno, bude úlohou Mé vlády, aby činila veškerá neodkladná, zvláště pak taková opatření, jakáž káže prospěch financí a národního hospodářství říše.

Volna jest dráha, která hledí k právu legitimačnímu, k srozumění vede, jestliže — več úplně důvěřuji — obětovné a smířlivé smýšlení, jestliže zdravý

rozum říditi bude rozvahu mých věrných národů, ku kterým císařské slovo s plnou důvěrou se pronáší.

Ve Vídni, 20. září 1865.

František Josef, m p.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Tímto manifestem byla zahájena nová ústavodárná akce a bylo zcela přirozeno, že po úplném nezdaru centralistické soustavy pro všechny země říše rakouské, federalistický program mocně do popředí byl posunut a že nastal theoretický i praktický zápas mezi ním a vždy určitějšího tvaru nabývajícím maďarským programem dualismu. Následující úvaha jest ukázkou z hlasů, jež Rakousko tehda napomínaly, aby novou ústavu položilo na svoje přirozené základy.

*

Mimo domácí listy rakouské, z nichž valná většina, vyjímaje čtyř centralistické orgány vídeňské, opoziční svůj směr dosavadní odložila, pronesly se již všechny čelnější listy evropské o císařském manifestě ze dne 20. září. I tyto posuzují mimo některé orgány německé a francouzské, v centralisaci odrostlé, nejnovější velkoduchý skutek císařský příznivě a očekávají od něho novou dobu Rakouska. Avšak nad jiné významným zdá se nám úsudek anglického světového listu »Times«, tak že neváháme věnovati výkladům jeho kus zvláštní pozornosti.

Vyznáváme se, že mravní povaha tohoto orgánu anglických finančníků nikdy nevzbuzovala naší úcty. Točil se tento časopis vždy podle větru a okamžitý příznivý výsledek zvracoval obyčejně jednou ranou jeho politická mínění. Avšak při tom ovšem, nebo snad právě proto objevovaly »Times« nezřídka náhledy velmi praktické, což o anglické žurnalistice vůbec platí, a politické theorie a ideály jsou účastníkův světové redakce »Timesů« právě tak daleky, jako jsou oblíbeným koníčkem publicistů německých a francouzských.

Zkrátka *federativní systém jest dle »Timesů« ten jediný, jehož se Rakousko vždy přidržeti mělo a jehož se nyní přidržeti musí, chce-li se před záhubou zachrániti.* »Times« poukazují Rakousko výslovně na soustátí americké jako na praktický vzor, na němž se nedávno zásada federativní tak vítěznou ukázala, a vidí úlohu budoucího Rakouska v pokojném přivtělování sousedních států za pohodlných výminek, v hlavní to ovšem podmínce a největším praktickém úspěchu volné federace.

Výrok anglického listu je dvakráte významný nejen se stanoviska rakouského pro důkladné porozumění poměrům našim, alebrž i se stanoviska anglického. Není to poučné, že v době, kdy se takřka modou stalo u povrchních politikářů oslavovati Anglicko jako pravzor státního zřízení, první list anglický sám porovnání takové od sebe odmítá a zřízení americkému třebas ovšem jen pro Rakousko přednost dává?

Jest na nynější čas již *dětským politikářstvím, ztotožňovati svobodu s parlamentarismem* a právě list anglický má v domácí své historii příkladů dost a dost, že tomu tak není; příkladů, jichž arci obdivovatelé parlamentního centralismu buď neznají, anebo znáti nechtějí. Měť parlament anglický, tato nejstarší representace moderního státu, tak dobře dějiny svého tyranství jako starořímský senát a spartánská gerusie. Nebylť to *absolutismus* Stuartův, byla to *tyranie* parlamentu anglického, jež sobeckou politikou svou hrála o bankrot kolonií amerických a ubohý národ irských Keltů po věky držela v politickém helotství.

Co ženský absolutismus veliké Tudorky Alžběty vytvořil, to nebyl s to parlamentní centralismus Toryův zachovati, a jen on jest tím vinen, že bohaté kolonie americké odtrhly se od země mateřské a utvořily samostatný stát. A co se stalo s Amerikou, to se za nedlouhý čas může státi Anglicku i s Irskem, ať o východní Indii pomlčíme. Zelený ostrov Irský požívá teď v nejrozsáhlejší míře všech svobod *náboženských a politických,* které parlamentarismus jen poskytnouti může; avšak duch Irska, jakož nejnovější hnutí Feniův opět učí, nechce všecky tyto dary londýnského parlamentu vzíti za ztrátu svobody *národní.* Není-liž skvrnou parlamentarismu, že nedovedl dosud smířiti národ hmotně tak vyssátý se svobodou politickou, že se svědomí nejsvobodnějšího národa Evropy nedovedl dosud sejmouti kletbu útlaku národního, že tělo nejstaršího konstitučního státu evropského nedovede vyhojiti z téhož nemoci, na kterouž navzdor svému despotismu Rusko trpí a proti kterémuž ministr anglický nestydí se před svým parlamentem dosti často protestovati?

Zajisté parlamentarismus anglický — kterýž ostatně od parlamentarismu *byrokratického* nesmírně se liší — získal Anglii mnoho hmotných úspěchů, avšak krisi tak strašné občanské a sociální války ještě nepřestál, z jakéž svobodný *federalismus* severoamerický právě nyní vybředl. Nechvalte den před večerem a nechvalte parlamentarismus anglický dříve, než tu druhou nastávající, daleko demokratičtější reformu provedl, než byla reforma z r. 1832. Kdož ví, čeho se po nastoupení prince Walesského na trůn od parlamentu anglického ještě dočkáme!

Jakož tedy sociální hnutí v Anglicku, parlamentarismem neustále dušené, spravedlivé budí obavy pro budoucnost, tak naopak uznává každý nepředpojatý politik velkou budoucnost volného *federalismu* amerického a morální jeho převahu nad Evropou. Když vedla vláda washingtonská tu nejzuřivější válku občanskou, kterou snad pamět lidská zná, byly sympatie celého vzdělaného světa pro legitimní vládu a proti *rebelům.*

Kde jest nyní v Evropě cos takového možno? A když válka byla ukončena, tu uspořila federovaná republika rozpuštěním vojska pro každý den jeden million dolarů. Jest něco takového někde v Evropě možno?

Můžeť se zdáti přímo nesmyslným, porovnávati Rakousko, toto prasídlo konservatismu, s republikou americkou, tímto nejdemokratičtějším státem světa. Avšak krajnosti nezřídka se dotýkají, a může-li svobodná Anglie na ostrově Irském míti své Polsko, rovněž tak, jako je má despotické Rusko, proč by nejmonarchičtější stát světa, Rakousko, neměl se vyznamenati stejnou úctou k legitimním právům svých odvěkých samostatných částí, jako republikánská vláda washingtonská po půl století trpěla značné rozdíly ústavní Lousiany.

Poukazování Rakouska k federativní ústavě soustátí amerického — ovšem v mezích nejpřísnějšího monarchismu — jakož jsme se nejnověji z »Timesů« dočtli, není ostatně nic nového a my sami již dávno a hned po ukončené válce americké podobné myšlénky jsme pronesli. Nemýlíme-li se, byl *svobodomyslný poslanec města Vídně r. 1848 dr. Bach* — později zuřivý centralisator — *první státník rakouský, který na federativní ústavu Ameriky zřetel obrátil.* I nejrozhodnější monarchisté uznávají hlubokou státnickou moudrost ústavy Washingtonovy a byla by divná hra osudu v Rakousku, aby vykřičení feudálové a zatemňovatelé měli základy toho *provésti*, co radikálni demokrat Bach dovedl — *slíbiti.* Neboť ač úmyslův vlády nynější ještě neznáme, toho nelze ministrům již nyní upříti, že situace, kterouž manifestem císařským utvořili, jest divadlo mohutné, velkolepé.

Dvacet království a zemí, zrovna tolik, z kolika Rakousko *historicky* vzniklo, *má se raditi o společnou ústavu říše, má jako ještě jedenkráte znovuzbudovati jednotu státu.*

Listy rozličné psaly, že divadla tak velkolepého nebylo v dějinách, my chtěli bychom je srovnati jenom s tím, kde na konci předešlého století třináete kongressových států amerických jeden za druhým ústavu Washinghonovu přijímaly.

Nepochybujeme, že dílo tak vznešené, tak velikoduché i v Rakousku se podaří.

Jeho Veličenstvo císař pustil manifestem ze dne 20. září národy takřka na svobodu, národové prokáží se skrze zákonné zástupce své vděčnými a uznají se stejnou důstojnou a sebevědomou loyálností, jako panovník *práva království i zemí uznal, rovněž tak potřebnou jednotu říše.*

Rakousko se nerozpadne, jakož centralisté prorokovali, alebrž založené císařským manifestem budoucně na úctě obapolných legitimních práv *monarchistických i historickonárodních* jen tím mocněji a jednotněji se povznese a František Josef a rádcové koruny pokryjí slávou jména svá v dějinách střední Evropy!

Generální sněm koruny České.

(»Národní Listy« ze dne 1. října 1865.)

V době, kdy Schmerlingova vláda i soustava se shroutily, bylo svolání generálního sněmu zemí koruny České jaksi nejbližším strategickým cílem české politiky, usilující o federativní uspořádání rakouské říše a bylo tudíž na snadě, že také nová vláda zpočátku nebyla neochotna, svolati po docílené shodě s uherským sněmem generální sněm zemí koruny České, aby mu obsah uherského vyrovnání k posouzení předložila a obnovením státního práva koruny České oproti obnovenému uherskému státu přiměřenou protiváhu říši zjednala. Od této idey arci později upuštěno a hr. Belcredi pojal myšlénku o svolání »mimořádné říšské rady« jakožto ústavodárného sněmu pro země předlitavské, kterýž by uherské vyrovnání schválil a dle něho na této straně Litavy ústavní poměry upravil. Však ani tato myšlénka nedošla uskutečnění.

*

Slova císařského manifestu ze dne 20. září, že dříve než se panovník rozhodne o konečném upravení říše, vyslechnouti a oceniti chce mínění zákonných zastupitelstev království a zemí předlitavských, jež za *stejně vážná* pokládati se budou s proneseními zákonných zastupitelův zemí zalitavských, musí nám býti vodítkem z bludiště zmotaných státoprávních poměrů naší říše.

V době, kdy vláda sama k národům se obracejíc vyhledává cesty, na nichž by se za spolupůsobení jejich dodělala trvalého uspořádání říše, jest zajisté nejlépe, když pomíjejíce všeliké citu se týkající dedukce sledujeme střízlivě kroky praktické politiky naší vlády.

Především mějme na zřeteli, že všeliké konečné uspořádání říše naší závisí na tom, jak dalece panovník usneseným přáním jednotlivých království a zemí schválení svého poskytne, poněvadž nižádnému ze sněmů království a zemí těchto nepřísluší rozhodná moc ústavodárná, leda v tom směru, že příslušných jim již historických práv bez porušení nikdo jim odejmouti nemůže, a proto i sám ministr Schmerling dle výslovného příkazu říjnového diplomu aspoň formu historických sněmů zemských zachovati musil, ač směle všeho ducha z forem těch vypudil.

Kdyby nejevila se tudíž upřímná vůle se strany nové vlády, kdyby tato nechtěla rozhodnému slovu panovníkovu doporučovati zjevná přání národů, pak ovšem by aspoň na čas marné bylo všechno naše dovolávání se i nezbývalo by nám, než abychom vytrvalou opposicí i nadále překonávali a konečně překonali zatvrzelost a zaslepenost vlády, kteráž by zase jen o své ujmě rozhodovati chtěla o našich osudech!

Na štěstí není tomu tak — aspoň utvrzují nás v domnění tom všechny posavadní kroky nového ministerstva i vidíme, kterak

z jeho středu vycházejí hesla k urovnání státoprávních poměrů, k nimž my jsme se ode dávna hlásili.

Generální sněm koruny české, obeslaný zástupci království Českého, markrabství Moravského a vévodství Slezského, aby o společných, zejména státoprávních poměrech zemí těchto rokoval a o nich se usnášel, neb vážná přání pronášel: toť vodítko z bludiště státoprávních poměrů naší říše, toť vejce Kolumbovo, o němž federalisté dávno vládě dřívější vyprávěli, čemuž ona ale jenom hrdě se vysmívala.

A hle, sotva že nová vláda k rozřešení státoprávní hádanky rakouské opravdově přikročiti hodlá, již tane jí z přirozené nutnosti na mysli dosud kaceřovaný generální sněm koruny české, i patrně za jejího vědomí ozývají se v listech s úmysly vlády naší dobře obeznámých, v »Debatte« a ve »Vaterlandu«, hlasové poukazující ke generálnímu sněmu koruny české, kterémuž by usnesení sněmu uherského k dalšímu pronesení předložena býti měla.

Netřeba dokládati, že by svolání podobného generálního sněmu došlo radostného ohlasu v zemích koruny české, jest však zvláště důležito, že jest to nejjednodušší a nejbezpečnější cesta, abychom rychle k cíli povšechně uspokojujícímu dospěli.

Rozšafní státníci rakouští nemohou toho sobě tajit, že císařský manifest ze dne 20. září ani dost málo neměl na zřeteli užší radu říšskou, poněvadž jednak tato k rozřešení státoprávních záležitostí ani žádného mandátu nemá, jednak národové neněmečtí všeho spolupůsobení, jež císařský manifest výslovně předpokládá, dojista by se zřekli.

Ale i k tomu bylo poukázáno, že by předložení uherských usnesení všem předlitavským sněmům zemským, arciže dle historických práv k rozřešení státoprávních poměrů jedině oprávněným, s mnohou obtíží a s mnohými průtahy bylo spojeno.

Nemohlo by tudíž býti praktičtější myšlénky — čímž by zároveň historickému právu teprv úplně vyhověno bylo — kdyby usnesení sněmu uherského předloženo bylo několika skupinám.

Generální sněm koruny české zjednodušil by celou záležitost o dva sněmy, aniž by proto stala se ujma Moravě a Slezsku; nebo toť samo sebou se rozumí, že jak »Debatte« dobře navrhuje, Morava a Slezsko by, jako jindy bývalo, vyslaly zástupce s určitými instrukcemi a že by usnesení na sněmu generálním děla se na základě dobrovolné shody a vzájemného smluvení, ačkoliv by docílená uzavření pro všechny země koruny české byla pak závazna.

Že by takováto shodná usnesení skrze historicky oprávněný generální sněm měla zvláštní váhu a vedle usnesení sněmu uherského, sněmu trojjednoho království a haličského království stala se žulovým základem konečného státoprávního upravení Rakouska — jest tak na snadě, že netřeba o tom šířiti slov.

Upřímná vůle vlády a neméně upřímná snaha národův po spravedlivém uspořádání říše by však i v ostatních zemích předlitavských

mohly uhoditi na cestu, kterak by v nich pronesení o usneseních sněmu uherského nejjednodušeji a nejrychleji státi se mohlo.

Vždyť i v těchto zemích sestupovaly se mnohé z nich časem k rozřešení státoprávních poměrů i víží je kromě toho k sobě vážné hmotné i národní zájmy tak, že by na vyzvání vlády několik sněmů k společné úradě sestoupiti se mohlo, jako země Slovinci obývané, a pak zase země Němci obydlené, kdež by pak na takovém generálním sněmu každá země ovšem svou samostatnost tím měla pojištěnu, že by zástupcové její byli také, jako v zemích koruny české, instrukcemi vázáni a že by usnášení dobrovolnou shodou a vzájemným umlouváním se dělo.

Možná, že některé z těchto zemí a zejména země ryzeněmecké proti takovému způsobu by se vzpíraly vidouce v tom již jakési uznávání federativního principu, avšak kdyby i tomu tak bylo, přece by svoláním generálního sněmu koruny české bylo již mnoho dosaženo, jednak že vyřízení státoprávních poměrů aspoň ze značné části by se zjednodušilo, jednak že váha generálního sněmu koruny české by takřka doháněla, aby ostatní země svému hlasu podobné váhy generálním sněmem opatřiti se snažily.

Praví-li císařský manifest, že má býti slyšán stejně vážný hlas i ostatních zástupců zákonných, má to zajisté ten smysl, že má se bráti rozhodný zřetel na převážnou většinu všech království a zemí, neboť kdyby na odpor zlomku říše měl brán býti úplně zřetel, pak by týž zlomek všemu uspořádání říše na věky mohl překážeti.

Že však odpor daleko menší části říše, na nějž by vláda zřetel bráti nechtěla a vlastně nemohla, uspořádání říše by nezadržel, jakož ovšem uspořádání říše se překazilo, když téměř celá říše proti němu by se vzpírala: toť musí i tato menší část říše, čili země Němci ryze obydlené nahlednouti, a proto by měly hledět k slovům panovníkovým, aby dobrovolnou úmluvou všech národů všechněch blaho se zabezpečilo.

Svoláním generálního sněmu koruny české dojista vláda naše by nastoupila dráhu, na kteréž by císařský manifest padl na půdu nejúrodnější a rychle by nejkrásnější ovoce všem národům poskytl!

Nepromlčitelná naše práva.

(»Národní Listy ze dne 26. října 1865.)

Zajímavý tento článek ukazuje, jak prozíravě Sladkovský stav věcí posuzoval a jich další vývoj předvídal půl druhého roku před uzavřením uherského vyrovnání, a jak správně rozhodující kruhy napomínal, aby uznajíce platnost státního práva uherského, důsledně také obnovily stejně platné právo koruny České, jinak že sami následků toho nejvíce pocítí.

*

Kdyby nebylo ani jiných povážlivých symptomů, rozhodné zamítnutí kandidatury biskupa Strossmayera pro úřad dvorského kancléře chorvatského jakož i obsazení žup chorvatských rozhodnými Maďarony nasvědčuje tomu, že tak zvaný »mírný dualismus« drží u vlády vrch — pravím tak »zvaný« mírný dualismus, neboť že tato fráze v živém, prudkém boji národních interessů neobstojí a že *»mírný« dualismus bude se hledět co nejdříve sraziti v dualismus »tuhý«, o tom nechať se nikdo neklame.* Situace je jasná.

Jest to stará politická chyba Rakouska, nepředvídati nebezpečí *budoucí* a vyhýbati se vždy jenom tomu, které v tu chvíli právě hrozí, ovšem potom »za každou cenu«.

Finanční nesnáze vymáhaly před pěti lety zavedení parlamentární kontroly, vystavěly se tedy konstituční formy takřka přes noc, a měli jsme konstitucionalismus »za každou cenu«, ale falešný.

Otázka šlesvická hrozila před dvěma lety revolucí německou, musila býti potlačena »za každou cenu«, a Rakousko vyhodilo milliony peněz a tisíce životů, aby si v Německu půdu podrylo. Náš nynější národohospodářský úpadek vyžaduje urovnání východní poloviny říše a opět je tedy na denním pořádku smíření s Maďary »za každou cenu«. Přejeme, aby ta cena nebyla opět tak velká, jakou vyžadoval Frankfurt v r. 1863 a Gastýn v r. 1865, avšak podle toho, co jsme již v Rakousku zažili, *nemůžeme se nadíti právě dobrého.* Byloť by to věru tenkrát poprvé od r. 1848, aby se zas opět »neflikovalo« a aby výsledek byl »opravdové ustrojení Rakouska na pevných základech«.

Maďarští sněmovní kandidáti a politické orgány — naposled zase jednou »Pesti Napló« uveřejněním programu štýrského »autonomisty« Fleckha — prohlašují se pro rozhodný dualismus, a ti teď dávají v Rakousku tón. Včera se docela roznášela pověst, že se již nyní — tedy před uzavřením uherského sněmu a vyslyšením stejně »vážných hlasů« legálních zástupců zemí ostatních — povolila Uhrům samostatná ministeria a ačkoli dnešní »General-Correspondenz« zprávy ty vyvrací, činí to patrně jen s velkou ostýchavostí a vyjádření její nepodvrací nikterak domněnku, že co se snad ještě nestalo, *také vůbec státi se nemá.*

Co tuto píšeme, nemá býti votum nedůvěry hr. Belcredimu. Tento státník — pokud ho sami známe a pokud vůbec hlasy o něm jdou — *podržel snad jako málo který jiný jasné oko pro skutečné potřeby a zájmy Rakouska* a má také, jak se aspoň dosud zdá, dosti vůle, aby svému přesvědčení platnosti zjednal.

Nevázán k žádné ze tří velkých politických stran, konservativní bez kompromitujících ohledův a přece zase dosti svobodomyslný, aby zrovna federalismem hrozil, representuje on skutečně jako předseda ministerstva předůležitý zájem *jednoty říše,* ať již v nějaké formě »mírného centralismu«, anebo »mírného federalismu« — systémy to, které bez pochyby jen *principem* svým se liší, v praxi snad by nemusily býti právě daleko od sebe. Avšak ať již tomu

jakkoliv, *vůle hr. Belcrediho nestojí ani v rovném poměru k jeho moci.*

Maďarská šlechta má, ať již v radě ministerské anebo za jejími kulisami, příliš velký vliv a šlechta ta podporuje třebas jen volky nevolky čistě dualistické stanovisko »Pesti Napló« a Fr. Deáka.

Bylo by zajisté dětinstvím od kterékoliv politické strany zazlívati Maďarům, že snad příliš mnoho požadují. Platíť v politice tytéž zákony jako v obecném životě a zcela přirozená věc je, že komu »se podává prst, chce celou ruku«. Mají-li Maďaři vyhlídku uskutečniti svůj ideál »Magyar-Orszagu« alespoň na půl kola, proč by nekuli železo, dokud je horké, a ohlíželi se příliš po těch »stejně oprávněných« hlasech legálních zástupců ostatních království a zemí? Konečně by bylo také smutné, aby *svoboda* Uhrův měla překážeti svobodě národův a zemí ostatních. Jen o to jde, jest-li skutečným výrazem všestranné *svobody* království Uherského jakýkoli dualismus, a ještě více o to se jedná, může-li při dualismu obstáti »*svoboda*« *celistvého* Rakouska. Neníť na nás, abychom tu starou věc opět dokazovali a jeť to také příliš jasno samo sebou.

Nemohou-li ani rozhodující kruhové toho shledati, jimž opětně nejde o »konečné zorganisování Rakouska«, nýbrž pouze o smíření s Maďary »za každou cenu«: nuže, *oni věru ponesou následky toho sami.*

Nám federalistům, zejména pak nám Čechům není se dualismu ani tak co báti, jak se na první pohled zdá, nejméně pak by nás bylo důstojno, abychom snad ruce malomyslně skládali v klín. Neníť nyní věru v Evropě ten čas, aby národové umělými systémy z mapy vymazáváni byli a postavení naše před příbuznými národy na východě, jakož i postup idey národnosti na západě nejsou ještě takové, aby nedošlo k vyjednávání konečně i u nás.

Jedno pak zůstaň již nyní naším vodítkem i neustaňme opět a opět poukazovati na ně: *rovnost našeho českého státního práva s právem koruny uherské!*«

Ještě zůstává v platnosti *neodvolatelný diplom,* jejž všichni budoucí panovníci Rakouska mají stvrzovati přísahou, *diplom, jehož základní myšlénkou jest historické právo.*

Toho muže vlády, toho legálního zástupce Uher, toho poctivého publicistu bychom rádi viděli, který zamítnuv theorii o *propadlých právech* za Litavou, beze studu by prohlásiti ji mohl před *Litavou.*

My nezvedli jsme revoluci proti jednotě říše, my Slované jsme v r. 1848 zcela něco jiného učinili, *a není-li vděčnost dědičnou ctností Rakouska*, nuže *arcilegitimní říše bude snad znát aspoň důslednost.* Obživlo-li po pádu oktroyovaného absolutismu a rovněž oktroyovaného februarismu »propadlé právo« Uher, musilo přece obživnouti také »propadlé« právo království Českého.

Naproti těmto oběma státním právům a korunám starodávným a co do *původu i podstaty* totožným, protož také od sebe nerozdílným r. 1836 pak korunovační přísahou J. V. císaře Ferdinanda V. *stejně* stvrzeným, jsou právní požadavky revolučního centralismu

o kontinuitě čtyřleté ústavy věru směšny, požadavky pak revolučního dualismu přímo drzé. Jestli dosud několika příliš zapomenlivým žurnalistům maďarským vidí se pohodlnější, stejné státní právo koruny České neviděti, nebo docela upírati, doufáme, že vláda, žádné ministerium, jemuž *legitimnost* Rakouska ještě něco platí, *legitimnost koruny České neodváží se zapírati.*

Sněm staroslavného našeho království, který již r. 1861 jednohlasně vznesl skrze deputaci svou prosbu k J. V. císaři, *aby se korunovati dal i na krále Českého*, bude zajisté při nejbližší příležitosti prosbu svou opakovati, a Jeho Veličenstvo císař František Josef I., který tehdáž prosbě tak blahosklonně *slíbil vyhověti*, nemůže zajisté *odporovati* sám sobě.

Koruna Svatoštěpánská, posazená v Břetislavi na hlavu právního dědice posledního krále Ferdinanda V., vzbudí ze starého příkrovu také posvátné insignie krále Českého, kteréž — to dovolím si již ujistiti, neměly žádné příležitosti zrezavěti nějakým snad zakopáním.

Vedle tohoto našeho práva, kteréž jest a zůstane stále heslem naším, vedle tohoto práva nejméně asi stejně *nepromlčeného a nepromlčitelného*, jako je právo Uhrův, korunovací pak královskou spečetěného, nemá ale potom dualismus jakýkoliv již žádného místa ani smyslu

---

Politické rozhledy před volbami.

Nár. Listy ze dne 13. ledna 1867.

Rok 1866 byl rokem válečným, v němž ústavní spor v Rakousku žádným směrem valně nepokročil. Bývalý saský řídící ministr v. Beust, kterýž po uzavření míru s Pruskem, jmenován byl rakouským ministrem zahraničních záležitostí, byl sice od maďarské šlechty záhy získán pro obnovení a opětné v platnost uvedení zákonů z roku 1848, avšak jednání v tom směru přece do roku 1866 valně nepokročilo, takže počátkem roku 1867 přikročeno k provádění velké ústavní akce, kteráž prohlášena a propravena byla vydáním císařského manifestu ze dne 20. září 1865. Dne 2. ledna 1867 vydán totiž tento

císařský patent,

platný pro Čechy, Dalmacii, Halič a Vladiměř s Krakovem, Rakousy pod a nad Emží, Salcburk, Korutany, Krajinu, Bukovinu, Moravu, Slezsko, Tyrolsko, Vorarlberg, Istrii, Gorici a Gradisku a Terst a jeho území:

My František Josef První, z milosti Boží císař rakouský, král uherský a český, dalmatský, horvatský, slavonský, haličský, vladiměřský i illirský, král jeruzalemský atd. atd. známo činíme a věděti dáváme:

Na základě patentu, daného dne 20. září 1865 zavedla naše vláda k vyrovnání sporných nároků právních vzhledem k ústavnímu zřízení říše vyjednávání se zástupci zemí naší uherské koruny.

Vůči stavu tohoto vyjednávání a v úmyslu, abychom docílili důkladného, všestranně spravedlivého a co možná rychlého rozřešení veledůležité úlohy,

uzavřeli jsme svolati zástupce našich ostatních království a zemí k spolupůsobení.

Ač rádi jsme ochotni věnovati svůj zřetel právním náhledům jednotlivých částí císařství, považujeme přece za svou první a nejsvětější povinnost, abychom při tom jako cíle a mezí nezvratně drželi se pojištěného trvání mocnářství a jeho společných zájmů.

Časové poměry a položení říše vyžadují stejné neodbytně, aby vyjednávání o ústavní otázce v čase co možná nejkratším bylo přivedeno ku konci, a aby tedy rozličné právní náhledy a nároky království a zemí, které nenáležejí k uherské koruně, vyřízení došly v společném shromáždění, při čemž vedoucí myšlénkou stále býti musí: upevniti trvání našeho mocnářství.

Neústupné držení se formálního stanoviska, které by způsobu pokračování v díle vyrovnacím jedině vládlo, rušilo by řešení úlohy, ohrožovalo by opravdově ústavní zásadu — kterouž chceme rozhodně zachovánu a pro budoucnost pojištěnu míti — a způsobilo by konečnému upravení vnitřních státoprávních poměrů závažné překážky, tak že by tím nebezpečí pro veškeru říši nebylo odstraněno, nýbrž jen zvýšeno.

Cítíce se tedy pohnuty svolati zástupce jmenovaných království a zemí k mimořádnému shromáždění říšské rady a svolání to rozšířiti na naši panskou sněmovnu, chceme spojiti ohled na nároky, kterých nabylo se několikaletou činností zástupců těchto zemí na základě ustanovení statutu o říšské radě daného dne 26. února 1861, s uznáním práva, které náš diplom daný 20. října 1860 propůjčuje sněmům při otázkách společného zájmu vysláním jich zástupců.

Jest naší vůlí, aby počet členů, kteří vyslati se mají v každé zemi, shodoval se s tím, který ustanovuje zákon o říšském zastupitelstvu, a aby upustilo se od udělování instrukce. Pilná nutnost, aby dílu vyrovnání se napomáhalo, káže odstranění každé překážky.

Vzhledem k veřejnosti sezení a úřadního obcování obou sněmoven, jichž předsedy a místopředsedy jmenovati sobě vyhrazujeme, jakož i vzhledem k oprávnění našich ministrů a představených ústředních úřadů, účastniti se porad, platiti budou ustanovení zákonů ze dne 26. února a 31. července 1861.

Poněvadž šestiletá doba volební sněmů zemských již v nejbližším čase uplyne, a poněvadž chceme zachovati svým národům při úloze tak veledůležité obnovené vykonání práva volebního, vidíme se pohnuty nařídit nové volby členů sněmovních.

Spoléhajíce tedy na vlasteneckou obětavou mysl našich národů, očekávajíce, že v uvážení velmi vážného stavu věcí jednotlivé zájmy ochotně podřídí se jednomu tomuto velikému cíli, aby veškerá říše v životních svých podmínkách byla zachráněna, nařizujeme po vyslyšení své ministerské rady takto:

Čl. 1.: Sněmy zemské Čech, Dalmatska, Haliče a Vladiměře s Krakovem, Rakouska pod a nad Emží, Salcburku, Štýrska, Korutan, Krajiny, Bukoviny, Moravy, Slezska, Tyrolska, Vorarlberska, Istrie, Gorice a Gradišky rozpouštějí se.

Čl. 2.: Neprodleně přikročiti se má k novým volbám do těchto sněmů.

Čl. 3.: Zemské sněmy, které sejdou se na základě vykonaných nových voleb, pak městská rada terstská, svolávají se ke dni 11. února běžícího roku na místa, kde shromažďují se po zákonu.

Čl. 4.: Sdělení tohoto našeho císařského patentu a vyzvání k volbě do mimořádného říšského shromáždění činiti mají jediné předměty předlohy a tím také činnosti svolaných zemských sněmů a městské rady terstské.

Čl. 5.: Mimořádná říšská rada svolává se ke dni 25. února běžícího roku do našeho hlavního a sídelního města Vídně.

Čl. 6. Porada o ústavní otázce býti má jediným předmětem činnosti tohoto mimořádného shromáždění říšské rady.

Dáno v našem hlavním a sídelním městě Vídni druhého ledna 1867, našeho panování léta devatenáctého.

František Josef v. r.

Beust — Belcredi — Larisch — Komers — Wüllerstorff — John.

K nejvyššímu nařízení

Bernhard ryt. Meyer.«

Svoláním mimořádné říšské rady k vyřízení »ústavní otázky« a vypsáním voleb do zemských sněmů, z jejichž zvolenců zamýšlený ústavodárný sněm sestávati měl, uvedena Belcrediova akce do proudu a níže uvedená úvaha jest zajímavým dokladem, s jakou střízlivou, takřka upjatou rozvahou se k reformní akci té chystali pokročilí politikové čeští, jejichž vůdcem a hlavním mluvčím byl dr. Karel Sladkovský.

*

Od té doby, co v Rakousku absolutní vladaření se stalo nemožným, co vláda vídeňská byla donucena k prohlášení jakýchsi takýchsi zásad emancipačních, především poměry v zemích koruny české působily vládě těžké srdce.

Kdyby nebylo národa českého v Čechách a na Moravě, bylo by dle mínění staré školy vídeňských státníků zorganisování Rakouska nepoměrně snadnější a věru, ať tak nebo onak, nějak by již bylo hotovo. Ba ani federalismus, toto znamení ďábla v očích každého rakouského Němce, neměl by odporné příchuti, kdyby zabezpečoval jenom autonomii Čech jako země a ne také zároveň Čechů jako národnosti. Není zajisté přehnané rčení, že provedení každého konstitučního návrhu překážela dosud otázka česká.

Nemohl tento slepý, vše ovládající odpor ku jménu a národu českému projeviti se zřejměji, než hned v onom okamžiku, kdy vláda vídeňská cítila se poprvé sama nedostatečnou k ovládání říše, kdy svolala r. 1860 rozmnoženou říšskou radu. Žádná národnost rakouská nebyla tu oficiosně pominuta, ani Rusíny uherské a bukovinské Rumuny nevyjímaje, *jenom Čechů v zemích koruny české Vídeň neznala.* A když diplom, ne nadarmo »neodvolatelným« nazvaný, poněvadž shledáno v něm skutečně silné jádro konservativnosti, měl býti proveden, oč se rozmetaly jeho konsekvence? Mluveno tehda se vší určitostí v kruzích dobře zpravených o zřízení »skupin«, a přec se toto nestalo skutkem, proč? Protože by byla musila být také zřízena skupina koruny české. Onen státní celek, jejž už před 800 lety císař Barbarosa hleděl roztrhnouti, ten měl Rakousko, pravíme Rakousko, třebas i jen nejformálněji opět spojit? Nemožno a *vedoucí nit diplomu opuštěna té chvíle, kdy vyjíti měl volební řád pro Čechy.* A opět a opět, když nemožnost moderního centralismu vždy jasněji se v Rakousku ukazovala, uvedl praktický směr i největší naše nepřátely na ideu »skupin«, jen že pro skupinu českou tam nebylo místa. Ani nej-

zvláštnější postavení Uher nevadilo vídeňským státníkům, jakož přítomnost dokazuje; i s Chorváty byli by se shodli, vždyť byli tito zase pakou proti přílišnosti uherské; a že i autonomie Haliče hodila se do vládního programu, dokazuje nejen hr. Goluchovský, ale i program trialismu právě z německých kruhů horlivě kolportovaný.

Všech těchto národů mohla politika dynastická nějak potřebovati, se všemi dovedla stará zásada »divide et impera« nějak operovati, avšak co s Čechy?.... Tu zůstal rozum její stát a v odpověď na nezbytnou tu otázku ozval se vždy jen zase starý zoufalý návrh liberálních fariseů »Crucifige, crucifige!« (Ukřižovat, ukřižovat!)

Co v životě politickém přese všechny formy oficiosní slušnosti nedá se ututlati a zakrýti, tím život společenský překypuje.

Na prvním místě musí tu člověku na mysl připadnouti žurnalistika vídeňská, mluvící o nás Češích způsobem, jakýmž nadutí otročníci amerického jihu sotva mluvili o černoších. A v tomto punktu jsou žurnály vídeňské skutečně vůdci a zrcadlem veřejného mínění v středu říše. Procestuj Vídeň, Rakousy atd. na všechny strany, záští k Čechům najdeš všude.

Lehčeji jest se o tom přesvědčiti, než nalézti příčiny slepé té politické nenávisti. U Němců jsou to arci historické jich upomínky. Čechy patřívaly k německému Bundu a k německé říši, odpovídá se nám z Rakous i ze Štýrska — třebas jen dle řádů feudálních, neboť ani »nejliberálnější« Němci nedělají si z feudálnosti oproti Čechům žádné výčitky. U Němců rakouských bychom tedy rozuměli tomu odporu, avšak kterak porozumíme mu u vlády, u těch, kdož zastávají jenom interesy dynastie? Čeho může interes dynastický žádati?

Předně: co možná nejrychlejšího zastoupení ústředního.

Nuže, klademe, kladli jsme kdy tomuto zastoupení i jen nejmenší překážku? Čeho může interes dynastický dále žádati? Sesílení vojska a všeobecnou povinnost brannou? Ozvali jsme se kdy proti ní, ano nezdá se spíše, jako by se ministr John na příklad nás za války dovolával, mluvě o příchylnosti také »lidu« k takovéto instituci? A čeho může interes dynastický ještě žádati? Upravení financí. Přispíváme nějak k jich rozrušení, když sám ministr financí musí ve svém rozpočtu vyznati, že před válkou jenom ze zemí koruny české ještě řádně docházely daně? Či může se interes dynastický obávati nějakého opravdového separatismu u nás? Byla li kdy příležitost k tomu, byla letos. I v kruzích vládních znali r. 1866 Čechy tak výborně, že za času okupace *očekávali jisté odtržení se Čech od Rakouska!*

A ejhle!.... Věru na první pohled mohlo by se zdáti, jako by interesy české a rakousko-dynastické měly mnoho společného, a přece se jich vláda vzdaluje, jako zúmyslu, jako schválně.

I zde lze příčiny ne-li namakati, aspoň se domysliti: onen politický proud, který r. 1866 s tak bezohledným úsilím dral se poli-

ticky i strategicky do pruského Slezska, chtěje dobytím jeho český živel ve prospěch programu německého se všech stran sevříti, nezmizel v dýmu královéhradeckých bojů do povětří.

Jen poměry naše k Německu se 3. červencem změnily, lidé zůstali, a smýšlení lidí nemění se tak rychle jako barvy zemí na mapě.

Povolání německé jest ještě první oficiosní myšlénkou ne sice již na papíře, ale pořád ještě v srdcích. Avšak statistické síly Němců rakouských nejsou k tomu v žádném poměru. Na skutečnou oporu vládní jest jich příliš málo, na »schmerzenskindry« zase příliš mnoho — toť nejhlavnější neshoda.

Tento nepohodlný statistický poměr stává se vzhledem k Čechům pravou nesnází. Dvojí národnost silně vyvinutou nelze tu upříti a interes dynastický neumí se tu rozhodnouti.

Politická logika mohla by se snad táhnouti k Čechům, ale srdce tíhne k Němcům a neurčitostí tou, rozporem tím vysvětlují se také nejnovější kroky vládní. Exekutiva vládní žije v ustavičném pokušení, dáti interesy české v plen historickému programu Němců — nebezpečí to, které přešedši konečně v skutek, musilo by býti osudnou chvílí Rakouska.

Jenom tím, když vláda dovede Němce obmeziti na skutečně německé země v Rakousku (v nichž nejrozsáhlejší svobodu a autonomii jim nikdo nebude zadržovat), zjedná se ona rovnováha říše, kterou drží se Švýcarsko a která u Bodamského jezera klade Bismarkovi tytéž překážky, jež kladly kantóny kdysi císaři Albrechtovi.

Poměry, které jsme tuto vylíčily, jsou nyní na nejvyšš napjaty a očekávají co chvíle svého rozhodnutí. »Mimořádná říšská rada« není než novým krokem na kluzké dráze, po které vede Rakousko osudný pud starých jeho sympathií.

Poměry v Čechách byly i tenkráte hradbou, již přeskočiti vláda pět čtvrtí léta se rozpakovala. Konečně přeskočila a co nechala za sebou na druhé straně, víme — manifest zářijový a adresy českého sněmu! Nedejme se klamati nijakým nářkem Němců o »mimořádné«! Němci rakouští nemají tenkráte interesu, jejž by jim nediktovali Němci v Čechách.

Co tito budou činiti, to učiní i ostatní a protož zajisté — nejdůležitější posicí nového vládního kroku jsou opět a opět Čechy! O nás se jedná a nadešel okamžik, jeden z nejdůležitějších v naší novější historii. *Má se ukázat, zdali, co po zlém nedali jsme si vzít, necháme si vzíti po dobrém.*

Doufáme, že rozhodný okamžik, před nímž stojíme, shledá bodrý lid náš na svém místě. Ostražitost největší při každém kroku, pevnost spojená s obezřetností — těch nám je potřebí. Volte si podle toho své zástupce, především *pevné, rozhodné,* a vedle toho *obezřelé.* Nedůvěra k sobě samým a k veliké síle naší doby byla dosud hlavním naším nedostatkem. Nemá na místo její nastoupiti hrdé *přeceňování*, jako to u jiných národních stran v Rakousku shledáváme, nýbrž *důstojné sebevědomí.*

Nevystupujeme po prvním šestiletí jako poražení na kolbiště parlamentní, nýbrž jako vítězové! Naše předpovědění se vyplnila a první podmínka programu našeho, vystoupení Rakouska z německého Buntu, jest uskutečněna. Přispějme parlamentárně sesíleni ještě ku provedení druhé jeho konsekvence, *k rozřešení otázky slovanské v Rakousku. Doba i k tomu opět napomáhá, jen my nebuďme menší než ona!*

Patent lednový a Němci.

Národní Listy ze dne 16. ledna 1867.

Také tuto úvahu zařaďujeme sem jakožto ukázku dojmů a ohlasů, jež v českém a v německém táboře způsobilo vydání císařského patentu ze dne 2. ledna 1867 a zahájení vlastní akce na opravu rakouské ústavy dle plánů hraběte Richarda Belcredia. Mnohé podrobnosti tohoto článku nepozbyly dosud zajímavosti a váhy.

*

Bylo povinností naší, bychom k císařskému patentu ze dne 2. t. m. přihlíželi především se stanoviska našeho vlastního a potom teprv s hlediska strany centralistické, i doufáme, že jsme této povinnosti dosavadními svými úvahami o tomto předmětu vyhověli tak dalece, že sotva kdo může býti ještě v pochybnostech o tom, čeho pro státní právo koruny české a pro uskutečnění programu federalistického vůbec očekávati lze od cís. patentu lednového i od svolané jím »mimořádné říšské rady« a v jakém poměru k onomu patentu tedy asi octnou se přívrženci federace a zejména čeští poslancové na sněmu našem zemském.

Jestli nám ale v první řadě záleželo na tom, abychom sami vzhledem k politickým přáním a tužbám svým o novém směru, jímž ústavní naše záležitost nyní ubírati se má, jasný sobě utvořili úsudek, nebude zajisté od místa, povšimneme-li si nyní také dojmu, jejž císařský patent lednový učinil v táboře politických našich odpůrců.

Potkává-li se svolání »mimořádné rady říšské« s vážnými pochybnostmi a s velkou nedůvěrou se strany naší, způsobilo na druhé straně u Němců pravou bouři; a stížnosti i žaloby, jež za tou příčinou neustále vedou se ve všech takřka novinách německých, snadno by v člověku mohly vzbuditi domnění, jako by směřovalo se již přímo k tomu, aby Němci v Rakousku všelikého vlivu politického na vždy byli zbaveni, i aby se svázanýma rukama na milost a nemilost byli vydáni většině národů slovanských.

Přihledněmež tedy blíže k tomu, v čem se vlastně Němcům dle mínění jejich křivdí nejnovějším císařským patentem a v čem odpor jejich proti němu hlavně se zakládá.

Císařský patent lednový jest prý přerušením ústavního práva, jež získáno bylo patentem únorovým, a kteréž tedy nelze nikterak jinak platně měniti, než říšskou radou svolanou přísně dle patentů únorových. Toť hlavní námitka ústavě věrných našich Němců, jen že lichost její je příliš známa i patrna, aby kdokoli co na ni dal.

Víť nyní a uznává již celý svět, že nepřerušenost ústavního našeho práva nezakládá se na patentech únorových, alebrž na císařském diplomu říjnovém, a že naopak toto *základní naše právo ústavní,* počínajíc od cís. diplomu říjnového, *bylo právě přerušeno oktroyováním patentů únorových.* Jednostranné toto přerušení ústavního našeho práva patenty únorovými odčinilo se pak cís. manifestem ze dne 20. září 1865, kterýmž zastavena byla působnost únorové rady říšské a kteráž, poněvadž navrátil se zase k zásadám císařského diplomu říjnového, byl také skutečným návratem k zákonnému vývoji práva našeho ústavního.

Pokud by tedy císařský patent lednový byl jen dalším a pravým provedením cís. manifestu ze dne 20. září a cís. diplomu říjnového, nebyl by nikterak přerušením naší ústavnosti, alebrž byl by jen přirozeným jejím rozvojem.

Nevědomcům toliko může se namluviti, že ústavně platným způsobem smí jenom únorová rada říšská změniti a upraviti únorový patent o ústavě říšské, neboť k tomu ani dle tohoto patentu samého užší rada říšská, o kteréž zde, poněvadž širší nikdy se nesešla a nesejde, jedině jen řeč býti může, nemá nižádného práva, a kdyby se užší radě říšské právo k opravení říšské ústavy mělo přikázati, jak si Němci toho přejí, musilo by se to státi opět jen cestou oktroyirky.

Přejí-li si však ústavě věrní Němci takovéhoto oktroyování, jakým právem chtějí si stěžovati na oktroyování vůbec a na oktroyování »mimořádné říšské rady zvláště?«

Avšak německým harcovníkům za nepřerušenost ústavní nevadí ani tak velice svolání »mimořádné říšské rady«, neboť tato ve svém hlavním složení ze sněmovny poslanců a ze sněmovny panské podobá se dřívější užší říšské radě jako dvojče dvojčeti. Císařský patent lednový ale nechává sněmům zemským také na vůli, chtějí-li poslance do »mimořádné rady říšské« voliti ze zvláštních skupin volebních okresů, jak patent únorový ustanovuje, či chtějí-li je voliti z celého sněmu; a to vlastně působí ústavověrným Němcům největší bolesti, to je vlastně jedinou příčinou jejich nevraženi proti »mimořádné říšské radě«, proti kteréž by se jinak žádného odporu nečinilo, třeba byla oktroyována.

Kdo pak ale, prosíme, je vlastně prvním vynálezcem té myšlénky, že se poslancové do zastupitelstva říšského nepotřebují voliti ze sněmovních skupin, v únorovém patentě naznačených, alebrž že

by se také mohli voliti z celého sněmu? Vyšla snad tato myšlénka z hlavy hr. Belcrediho, neb kteréhokoli nynějšího ministra? Nikoli, myšlénka tato vyšla původně právě od těch, kteří nyní ji nejvíce zatracují.

Když r. 1865 čeští poslancové na sněmu našem zemském nevolili do užší říšské rady, jak každý se na to ještě pamatuje, a když také žádný z poslanců českých volbu do oné říšské rady přijmouti nechtěl, tenkráte veškery německé a zejména vídeňské noviny, jediným sborem pozdvihly hlasu svého žádajíce, aby budoucně poslancové do rady říšské nevolili se již z ustanovených v patentu únorovém sněmovních skupin, alebrž aby volili se z celého sněmu, neb tak prý se pojednou Čechům ukáže, že volby do říšské rady provésti se dají i bez nich a že jich v radě říšské vůbec ani není potřebí.

Tak tedy Němci sami činili první onen návrh, aby poslancové říšští volili se z celého sněmu, a nyní se proti němu tak zuřivě vzpírají.

Roku 1865 by to nebylo bývalo porušením ústavy, kdyby tehdejší ministr Schmerling byl oktroyoval zákon, že se poslancové říšští mohou voliti z celého sněmu, nyní ale r. 1867, když se to sněmům zemským dává na vůli, chtějí-li voliti ze skupin anebo z celého sněmu, je to pojednou protiústavním oktroyováním?

Kdyby se Čechům r. 1865 bylo ukázalo, že volby do říšské rady mohou se zcela dobře provésti bez nich a proti jejich vůli, bylo by to bývalo úplně v pořádku a zcela ústavně jednáno. Když ale r. 1867 ukázalo se Němcům, že bez nich a proti jejich vůli provésti se mohou volby do »mimořádné říšské rady«, bylo by to pojednou do nebe volající křivdou a prohřešením se proti ústavnosti?

Jsme přesvědčeni, že sněm náš český z týchž důvodů, jimiž se v posledních dvou letech řídil, nikdy by nedopustil se tak drzé bezohlednosti k národnosti německé, jakéž dříve za panovavší na sněmu našem většiny německé ve všem všudy zakoušeti musil národ náš český. Volalo-li se ale dříve z německého tábora jedním hlasem, aby se oktroyovalo, že se do užší říšské rady voliti má z celého sněmu, a připouští-li nyní poslední cís. patent, že se do »mimořádné říšské rady« z celého sněmu voliti může, nechť ústavě věrní Němci sami bijou se v prsa a kajicně volají: »Mea culpa, mea maxima culpa!«

Němci mají věru nejméně příčiny stěžovati si na císařský patent ze dne 2. ledna t. r. Chtějíť sami, aby se užší říšské radě oktroyovalo právo, jednati o záležitostech státoprávních, a právo to je nyní oktroyováno »mimořádné radě říšské«, jež od užší rady říšské liší se jenom jménem.

Chtěli, aby se poslancové do užší rady volili z celého sněmu a nyní dle přání svého mohou z celého sněmu voliti do »mimořádné rady říšské«. Nač si tedy vlastně nyní stěžují, když se ve všem všudy vyplnilo jen vlastní jejich dřívější přání?

Stává se ovšem, že mnohý přeje si proti jinému, čeho tomuto nepřeje proti sobě, a tu ovšem osvědčí se někdy starodávné přísloví: »Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá«. Zdá se, jakoby právě nyní osudné toto přísloví znepokojovalo ústavě věrné Němce; můžeme je však ubezpečiti, že možnost, voliti z celého sněmu, nezaslepí zástupce našeho národa proti všelikým jiným neblahým možnostem, jež by jakýmkoli volením do »mimořádné rady říšské« nastaly snad pro státoprávní samostatnost království Českého.

Náš odpor.

(»Národní Listy« ze dne 22. ledna 1868.)

Ačkoli jsme již na stránce 125 této sbírky podali přehledný náčrtek politických událostí r. 1867, pokud do politických dějů naší vlasti přímo zasáhly, přispěje zajisté k bližšímu porozumění této stati i následujících článků, vzpomeneme-li zde opětně a podrobněji, jak se běh věcí u nás a vůbec v Rakousku vyvinul od doby, kdy uveřejněn byl poslední z předcházejících článků Karla Sladkovského.

Po vydání císařského patentu ze dne 13. ledna 1867 (otištěného na stránce 331. této sbírky) rozproudila se v táboře německých centralistů prudká agitace proti obeslání »mimořádné říšské rady« a pro opětné svolání staré »užší« říšské rady dle ústavy ze dne 26. února 1861. S touto agitací zároveň začaly u vídeňského dvora intrigy proti politice hraběte Belcrediho vůbec. Však proto přece provedeny koncem ledna ještě za plného vlivu Belcrediova ministerstva volby do zemských sněmů za účelem obeslání mimořádné říšské rady. V Čechách bylo zvoleno z kurie měst 46 Němců a 41 Čechů, z kurie venkovských obcí 50 Čechů a 29 Němců, z kurie velkostatkářské pak 70 poslanců konservativních, tak že bylo v novém sněmu 161 federalistů a 75 německých centralistů. Na Moravě zvoleno celkem 56 federalistů (Čechů s konservativními velkostatkáři) a 44 německy smýšlejících ústavověrných centralistů. Než nový sněm český se sestoupil, zvítězila u dvora protifederalistická intrika, v jejíž čelo se byl ministr zahraničních záležitostí baron Beust postavil. Dne 4. února stanoveno u dvora, že má hr. Belcredi odstoupit. Císařským rozhodnutím z téhož dne upuštěno od mimořádné říšské rady a vráceno se prostě k únorové ústavě, pokud tato nebyla dotčena vyrovnáním s Uherskem, kterážto vyrovnání tou dobou již bylo hotovo Avšak ono císařské rozhodnutí bylo prozatím ještě tajeno a teprv dne 7. února byl hrabě Belcredi císařským vlastnoručním listem propuštěn. Baron Beust jmenován ministerským předsedou a zatímným správcem ministerstva státního a ministerstva policie. Zahájení zemských sněmů odloženo z 11. února na den 18. února. Dne 11. února vydal baron Beust *oběžník*, svědčící místodržitelům a správcům zemí, o *novém stavu věcí a způsobu, jak vláda stav ten pojímá.*

V tomto oběžníku praví Beust, »že vládou nastoupená cesta neznačí obrat v obyčejném slova toho smyslu, nýbrž že vláda ve svědomitém uvážení stavu, jenž z rozvoje věcí vyplynul, požadavkům a důsledkům tohoto stavu zadost činí. Vyznačuje pak blíže toto stanovisko praví Beust dále: »Ovocem zastavení únorové ústavy je vyrovnání s Uherskem; toto má býti pevně stanoveno, schválením ostatních částí říše zpečetěno a tu i tam loyálním a moudrým provedením blahodárným učiněno Zároveň pak má býti v cislajtánských zemích zlo, jež se zastavením ústavy bylo spojeno: přerušení ústavních poměrů, rychle odklizeno. Vláda vychází ze stanoviska, že nesmí jednostranně o tom soudit, zdali a jakou měrou ústava na svém trvání utrpěla či neutrpěla

obtížemi, jež rozvoj její měl v zápětí. Ona nemůže se na jinou cestu dáti, než že svolá ústavou zřízené zastupitelstvo, aby s ním společně ústavní otázku definitivně upravila... Její snaha je na všechny strany smířliva, avšak ona postaví se pevně na danou ústavní půdu a bude jenom na ní hověti myšlénce smíru.« Na konci oběžníku pak se praví: »Vláda předkládajíc říšské radě ku schválení změny ústavy, kteréž se vzhledem k vyrovnání s Uherskem nutnými jeví, odmítá domněnku, že by jí právo volného schválení nějak chtěla omeziti. Avšak ona důvěřuje vlasteneckému a rozvážnému duchu povolaného zastupitelstva, kteréž zajisté vystihnouti dovede, co Rakousko ukončením dosavadních nejistých a kolísavých poměrů získá a co by ztratilo, aneb čeho by obávati se musilo, kdyby tato nejistota dále potrvala aneb ještě rozmnožena byla — jakož i, že každý spravedlivý nárok jenom v Rakousku opět sesíleném uspokojení dojíti může.«

Dne 18. února zahájen sněm království Českého (zároveň s ostatními zemskými sněmy předlitavského Rakouska) prohlášením vlády, kteráž se na císařské rozhodnutí ze dne 4. února odvolává, »ústavní« říšskou radu ke dni 18. března do Vídně svolává, »aby jí ku schválení předložila změny ústavy, jež vzhledem k vyrovnání s Uherskem nutnými se staly« a sněmy vyzývá, aby do této říšské rady svoje zástupce vyslaly. Sněm království Českého odpověděl na toto vyzvání dne 25. února adresou, v níž se království České ohrazuje proti tomu, »aby bytnost jeho zaniknouti měla v nějaké polovině říše, ve státním útvaru, kterémuž nedostává se státoprávního podkladu« a v níž odmítá se obeslání říšské rady.

Na tuto adresu odpověděla vláda hned následujícího dne rozpuštěním zemského sněmu, tak že hrabata Lev a Bedřich Thunové s adresou českého sněmu dne 27. února do Vídně přijeli — již pozdě.

Moravský sněm přijal dne 27. února adresu podobného obsahu, jako sněm český, avšak neodepřel volby do říšské rady, nýbrž vyslal do ní 19 federalistů a 3 německé centralisty. Byl také dne 1. března rozpuštěn. Nové volby do českého sněmu byly ihned vypsány a nastal velmi tuhý volební zápas, zejména v kurii velkých statků, kdež kníže Karel Auersperg zase převzal řízení ústavověrného čili liberálního volebního výboru. Dne 7. března jmenoval císař hraběte Taaffa ve vší formě ministrem vnitra; následujícího dne pak byl dosavadní místodržitel český hrabě Rothkirch-Panthen propuštěn a ústavověrným biřicem baronem Kellerspergem nahrazen. Dne 14. března přijel do Prahy arcivévoda Karel Ludvík, jak se v úřadních novinách pravilo, navštívit císaře Ferdinanda, v pravdě ale, aby provedl na šlechtu v Čechách nátlak ve prospěch ústavověrné strany a na úkor strany historicko-konservativní pro nastávající sněmovní volby. Následkem toho a nezřízené agitace místodržitele bar. Kellersperga dopadly také ve dnech 22. a 29. března volby do sněmu českého na prospěch strany ústavácko-německé Ve skupině velkých statků nesvěřenských zvítězila ústavověrná strana 209 hlasy proti 179; při volbě ve skupině statků svěřenských nabídla ústavověrná strana historické šlechtě kompromis na polovinu mandátů (8 a 8); historická šlechta nabídnutí to zamítla, žádajíc všech 16 mandátů; avšak při hlasování obdržela jenom 8 mandátů. Také na Moravě podařilo se vládě zjednati německým centralistům na sněmu většinu.

Dne 6. dubna byly nově zvolené zemské sněmy český a moravský zahájeny čtením císařského listu na ministerského předsedu Beusta, kterýmžto listem se sněmy vyzývají, aby vykonaly volby do ústavní říšské rady. Ve schůzi českého sněmu učinila federalistická menšina dne 13. dubna návrh, aby se vykonání voleb do říšské rady odepřelo, avšak návrh ten byl zamítnut. Na to opustila česká menšina sněmovnu. V této zůstalo 135 poslanců a ti vyslali do říšské rady 42 ústavověrných a 12 Čechů. Na to byl sněm ihned uzavřen. Také na Moravě opustila pravice s protestem sněm, načež zbylá centralistická většina do říšské rady 19 ústavověrných a 3 Čechy zvolila. Potom byl sněm také ihned uzavřen.

Ku charakteristice federalistických stran tehdejších — a lze říci: také nynějších — přispívá tato vzpomínka. Dne 15. února 1867 konal se ve Vídni kongres předlitavských federalistů ze zemí, jejichž zastupitelstva měla proti-

centralistické většiny, tedy z Čech, Moravy, Haliče, Krajiny a Tyrolska, aby se stalo dohodnutí ohledně společného a souhlasného postupu na zemských sněmech a po návrhu českých zástupců bylo usneseno, že se volby do říšské rady vykonati mají jenom za jistých výhrad a podmínek. Sněm český odepřel ve smyslu této shody volby, moravský, krajinský pak a tyrolský vykonaly sice volby, ale přijaly zároveň adresy, do nichž byly své právní výhrady složily. Sněmy český, moravský a krajinský byly za to rozpuštěny, tyrolský nikoli. Federalisté těchto sněmů tedy slovu a závazku svému dostáli. Jinak stalo se v Haliči. Polská většina tohoto sněmu upustila od zamýšlené adresy, když jí byla vláda rozpuštěním sněmu pohrozila, a vykonala volby do říšské rady bez podmínky a výhrady, zvolivši do ní 85 Poláků a 3 Rusíny. Tak byla tedy »ústavní« říšská rada zabezpečena a co z ní vyšlo, je obecně známo: schválení uherského vyrovnání, utvrzení dualismu a nová centralistická (tak zvaná prosincová) ústava pro neuherské země.

Proti této ústavě veden od sama jejího vzniku v táboře všech upřímných federalistů tuhý boj a odpor. V následujícím pojednání dovozuje K. Sladkovský stručně a případně, že odpor Čechů proti prosincové ústavě a říšské radě není sám sebou nikterak protizákonným, což tehda skutečně ještě bylo potřebí dokazovat.

*

Že odpor náš proti nynější soustavě vládní politikům cislajtanským není vhod, jest ovšem dávno již známá věc, avšak nikdy ještě nejevilo se to tak patrně, jako právě v době nynější. Veškeré zdejší i vídeňské noviny německé obraly si za přední povinnost a úlohu, připomínati nám takřka každodenně a se zvláštním důrazem, kterak nyní, když ústava ve smyslu a dle přání jejich prohlášena je za platnou, již nesmí trpěti se žádného odporu proti ní a kterak všelikému odporu, jenž by nepohyboval se v mezích čili »v rámci« blahoslavené té ústavy cislajtanské, vláda na příště musí učiniti konec.

Hrozba tato, ačkoli přímo proti nám se pronáší, ovšem velmi málo se nás dotýká, a odpor náš proti Cislajtanii ani neodstraní, ani neoslabí. Poněvadž ale ta svobodomyslnost cislajtanská neustále se chvástá, že má trpěti se jen odpor zákonní, z mezí a z rámce ústavy nevybočující, zdá se nám záhodno uvážiti, jak daleko vlastně sáhá pojem ústavního a tudíž dovoleného odporu, a zdali vzhledem k tomu skutečně musíme v něčem upustiti od posavadního svého odporu, nemá-li jinak ústavní vláda nabýti práva, aby dle rady politiků cislajtanských užila proti nám moci.

Přátelé Cislajtanie by nám snad velmi rádi dokázali, že ústavně dovolený a tudíž zákonný odpor smí směřovati jen proti jednotlivým, podřízeným ustanovením té neb oné ústavy, ale nikoli proti základním jejím zásadám, nebo proti ústavě celé, a dle toho dovolili by nám třeba, abychom pro Cislajtanii vymáhali porotní soudy, do kterých se excellenci ministru panu Herbstovi jaksi nechce, neb abychom hlasu svého pozdvihli proti nynějšímu zákonu o tisku v němž svobodomyslnost excellenc-ministra pana Herbsta poněkud uvázla; aneb abychom s pánembohem opírali se proti volebním řádům, jak pro radu cislajtanskou tak i pro sněm zemský.

To vše by nám bylo dovoleno, to vše by nám bylo odporem dovoleným, však proti zřízení cislajtanskému a proti dualismu vůbec nesměli bychom ani ceknouti, neboť tím bychom se dopustili odporu nezákonného a tudíž nedovoleného.

Z toho patrně je viděti, že politikové cislajtanští by byli každým způsobem nejmoudřejší lidé na světě, kdybychom my ostatní byli zbaveni svých pěti smyslů Na neštěstí jest nám dáno, abychom viděli a slyšeli, jak v jiných státech ústavních mimo novorozenou Cislajtanii vykládá a provádí se zákonní a tudíž dovolený odpor; a přihlížejíce k tomu nabýváme bezděky podezření, že cislajtanská moudrost ve svém výkladu zákonního odporu ústavního jest buď velmi krátkozraká neb velmi ošemetná.

»Old England« či stará Anglie na příklad má také ústavu, a náhodou ústavu o několik set let starší, nežli je ústava Cislajtanie, ale v jedné věci stará ústava anglická přece má jakousi podobnost s novorozeňátkem cislajtanským.

Stará ústava anglická totiž vnutila se Irsku právě tak proti vůli národa, jako ústava cislajtanská chce vnutiti se království Českému proti vůli národa českého. Za tou příčinou také čas od času jeví se veliký odpor národa irského jak v parlamentu londýnském tak i v novinách a v ohromných shromážděních lidu, politikové irští veřejně opírali se proti bezpráví spáchanému na národě irském a vší mocí naléhali na to aby Irsku vrátila se samospráva násilně jemu odňatá, i aby opět zřídil se zvláštní parlament irský.

Odpor tento zajisté nečelil jen proti jednotlivým podřízeným článkům ústavy anglické, ale proti ústavnímu spojení Anglie s Irskem, jako odpor náš čelí proti ústavnímu spojení s Cislajtanií. A byl odpor Irčanů, pokud jevil se jenom prostředkem slova neb písma, považován a prohlašován kdy v Anglicku za odpor protizákonní a nedovolený, proti němuž by musila vláda zakročiti mocí? Nikomu v Anglii cos takového ani nenapadlo, a teprve nyní, když odpor Irčanů jeví se zoufalými, veškerou bezpečnost statní společnosti ohrožujícími útoky, vláda anglická považuje a stíhá tento odpor jako nedovolený odpor protizákonní.

Z toho tušíme dosti patrně vysvítá, že po soudu Angličanů zákonitost či nezákonnost odporů nezakládá se v tom, odporuje-li se jenom jednotlivým článkům ústavy, či ústavě vůbec, nýbrž v tom, provádí-li se odpor prostředky zákonnými či nezákonnými, a když odpor obmezený na prostředky zákonné, nechť si čelí proti části anebo celku jakéhokoli zřízení ústavního, jest a zůstává vždy zákonným a tudíž dovoleným. Angličané však v záležitostech ústavních jsou zajisté poněkud spolehlivějším pramenem, než naši politikové cislajtanští, pročež tito snad dovolí, abychom co do výkladu zákonného odporu nepřidrželi se jich, ale abychom přidrželi se Angličanů. A tu již tážeme se, kde jeví se co v posavadním odporu našem proti Cislajtanii, čím odpor tento nabývá povahy nezákonnosti, a proti čemuž by vláda oprávněna byla zakročiti mocí.

Odpor náš čelí v první řadě proti tak zvané říšské radě cislajtanské, již jsme nikdy neuznávali, poněvadž nikdo z nás nemůže přivoliti ku zničení samostatnosti království Českého. Za toutéž příčinou pak čelí odpor náš proti zřízení delegace, pokud v zřízení tom království České zastoupeno nebude zvláštní svou delegací.

Tím ovšem odpor náš směřuje proti hlavním základům celého zřízení cislajtanského; proto však přece není nezákonným. Neboť jakým způsobem provádíme tento odpor? Předně tím, že nikdo z nás nemá účastenství ani v říšské radě ani v delegaci cislajtanské, a dále tím, že v novinách i na sněmu zemském veřejně před celým světem vykládáme důvody, pro kteréž v ústavních sborech Čechové nikdy nemohou se účastniti.

A kdybychom nyní třebas i ve spolcích a veřejných shromážděních lidu hájili tohoto politického programu, bylo by v tom ve všem cosi nezákonného? Jest kterýkoli z těchto prostředků našeho odporu protizákonný a tudíž nedovolený?

Vykonáváme odpor svůj proti Cislajtanii prostředky zákonnými a pokud tak činiti budeme, odpor náš jest a zůstane zákonným i dovoleným.

Vyvolávají-li ale přátelé Cislajtanie moc vlády proti takovému odporu, jest to zajisté pro celý svět nejlepším důkazem, *na jakých nohou* stojí ústava cislajtanská. Do pluku, jenž vzpírá se jíti proti nepříteli, dává se od druhých pluků z pozadí střílet, aby hnán byl ku předu. Jsme žádostivi, najde-li cislajtanské ministerstvo podobný velehumanní prostředek, jímž by zástupcové národa českého z Prahy pohnáni byli k Vídni?

Soudní rozdělení Čech.

(»Národní Listy« ze dne 5. března 1868.)

Úvaha tato jeví zvláštní zajímavost vzhledem k nynějšímu boji za národnostní ohraničení soudních okresů a proti němu. Pisatelovo mínění o věci té dojde zajisté náležitého povšimnutí, při čemž arci nebude asi také přehlednuto datum, kdy úvaha byla sepsána.

*

»Bohemia« přinesla včera zajímavou telegrafickou zprávu. K návrhu dra Strádala usneslo se prý teplické zastupitelství okresní jednohlasně na tom, aby podána byla petice říšské radě a zároveň k ministerstvu *o vyloučení českých okresů lounského, libochovického a roudnického z obvodů krajských soudů mosteckého a litoměřického.* Dále usneslo se prý jmenované okresní zastupitelství, aby žádáno bylo za *samostatný apelační soud v Teplicích* pro soudní obvody:

chebský, mostecký, litoměřický, českolipský a liberecký, a konečně za *zřízení sborového soudu v Teplicích se senáty obchodním a horním.*

Slavné okresní zastupitelství teplické nežádá tedy nic jiného, než aby se veškerá soudní správa jmenovaných německých okresů a krajů na severu a západu od ostatní soudní správy král. Českého oddělila a samostatně podle jazyku německého zřídila. Byl by to první a vážný krok k *roztržení dosavadního administrativního organismu*, první krok k rozboru království Českého podle národnosti.

Kraje německé měly by své vlastní soudy v první instanci, měly by i *svou zvláštní druhou stolici a svůj nejvyšší soudní dvůr* v německé Vídni. Se středem tohoto království, s hlavním městem Prahou v ohledu soudním ničím by nesouvisely; nesouvisely by ani s ostatní slovanskou částí země, žijíce svým vlastním organickým životem v nejdůležitější části zřízení statního.

Pověstný ministr Bach svého času vymyslil sobě podobnou zbraň na oslabení království Uherského. Roztrhal totiž Uhry na 5 obvodů politických i správních, *z nichž každý měl své zvláštní místodržitelství a svůj zvláštní soud vrchní.* Mělyť své zvláštní soudní dvory druhé stolice města: Pešt, Šoproň, Břetislav, Košice a Velký Varaždin. Byl to první hlavní krok k pověstnému »*dekomponování*« *koruny uherské*, čímž chtělo se sáhnouti na samy základy státu uherského a oslabiti navždy odpor jeho proti pověstné centralisaci německé.

Království České nachází se tuto chvíli v podobných politických poměrech, jako Uhry po r. 1848. I nám jest tu v předlitavské polovici zápasiti s centralisací německou, která nejednou již vyhrožovala nám, že rozkouskuje království České na kraje závislé bezprostředně na Vídni.

Usnesení teplického okresního zastupitelstva nebude tušíme nalezeno v odporu s plány nynějšího ministerstva; petice teplická dojde bezpochyby u nynějších ministrů i v lůně cislajtanské rady vřelé podpory. Dle toho, jak nyní ve vládních kruzích připravují se k válečnému tažení proti Čechům, lze i souditi, že návrh páně Stradalův stal se, ne-li k zřejmému vybídnutí se strany vlády, tož aspoň v dobrém s ní srozumění. Ministerstvo vyzvalo totiž před nedávnem okresní zastupitelstva v Čechách, aby vyslovila se ve příčině přiměřenější organisace soudní. Okresní zastupitelstvo teplické bezpochyby nejjasněji vyslovilo se ve smyslu vládního vyzvání a prohledlo nejbystřeji skrytý účel jeho. Jak vysvětliti sobě jinak usnesení, tak hluboko zasahující do poměrů této země, tak ostře se zarývající do odvěkého ústrojí tohoto království? Či mají Němci příčinu dovolávati se obrany svého jazyka ve správě soudní? Bylo kdy a jest křivděno národnosti německé nynější organisací soudních úřadů v Čechách, že doprošuje se svých zvláštních, výhradně a čistě německých soudů? Vizme, jak do té chvíle úřaduje se při všech stolicích, počínajíc od soudu okresního až do vrchního soudu v Praze. Nevedou sobě právě Češi spravedlivou na to stížnost, že

při všech soudech v Čechách t. zv. *vnitřní řízení děje se výhradně jazykem německým*, ba že ani soudní pře stran na české spisy nevyřizují se u vrchního soudu v Praze namnoze jinak než německými výměry, německými rozsudky? Bylo kdy slyšeno, že sobě některý Němec zde vedl stížnost na nešetření svého jazyka? Češi byli bezpočtukráte nuceni, aby opět a opět stěžovali si na to, že křivděno jich národnosti, v těch síních, kdež přisuzovati se má právo.

Nejednou událo se, *že strana česká prohrála proces jenom následkem toho, že soudce Němec nerozuměl spisům českým,* nejedna lhůta na škodu žalobníka nebo žalovaného byla prospána jen proto, že tento jsa Čech neporozuměl doručenému jemu od soudu německému výměru.

Od mnohých let jsou stížnosti na nešetření českého jazyka při soudech stálou rubrikou v listech veřejných; a nyní, kdy za poměrů konstitučních měly by dojíti spravedlivého vyřízení ze spousty žalob našich a z těch bezpočetných křivd, jichž k jazyku našemu nahromaděno dlouhou řadou let v kancelářích c. k. soudů rakouských, vystupuje křivda nová, křivda větší všech dosavadních.

Kdyby státi se mělo po vůli teplickým petentům, jaký by z toho byl zisk oběma jazykům, nacházejícím se v této zemi? Bezpochyby ne jiný, než že Němci, odloučivše se v soudní správě od obyvatelstva českého, měli by svou zvláštní část německou, správu jenom od Vídně odvislou, nám pak Čechům ponechali by dosavadní, více méně germanisované soudy, zejména vrchní zemský soud v Praze, sestávající většinou z německých soudců.

My zajisté, více než naši němečtí krajané, toužíme po pravé, spravedlivé rovnoprávnosti obou jazyků; *nejsme tudíž proti tomu, aby okresy soudní řídily se, kde možno, podle národnosti; přejeme sobě, aby tam, kde toho připouštějí poměry zeměpisné, utvořily se čistě německé okresy vedle okresů čistě českých.*

Nejsme ani proti tomu, aby ve prospěch rychlejší a lacinější soudní správy v Čechách zřízeno bylo *několik apelačních soudů v Čechách.* Avšak apelační tito soudové *nesmějí porušiti organismus král. Českého, nesmějí rozsápati integritu koruny České* podle zájmů národních.

Ku zřízení většího počtu apelačních soudů mohli bychom jen tenkráte přistoupiti, *kdyby království Českému dán byl zvláštní samostatný nejvyšší soudní dvůr, který by byl nejvyšší stolicí pro veškeré okresní, krajské a apelační soudy v Čechách.*

Německé kraje, majíce své soudy, první a druhé stolice, nemusily by se obávati, že společný nejvyšší soudní dvůr v Praze byl by na křivdu německému jazyku.

Maje jeden *senát pro potřeby českého obecenstva a druhý pro obyvatelstvo německé,* soud nejvyšší v Praze spravedlivě by mohl vyhověti oběma národnostem.

Než Němcům teplickým nejde, jak patrno, o provedení rovnoprávnosti, jim jedná se o výhradní prospěch politický a národní *na škodu Českého království.*

Rozbiti a rozdrobiti korunu Českou, aby ji, nemožno-li najednou, tož aspoň po kusech podrobili svému živlu a připojili k velkému tělesu německému, toť touha, snaha a cíl velkého počtu těchto našich německých krajanů.

Rozdělení soudní správy v Čechách podle jazyků má jim sloužiti za první krok k toužené politické annexi.

Kdyby Němcům rakouským šlo o poctivé provedení rovnoprávnosti ve správě státní, musili by dříve přičiniti se o ni tam, kde jí je potřeba pilnější; musili by především ustati od germanisování tam, kde dosud nespravedlivě utiskuje se němčinou živel slovanský.

Však mysl jejich zaujata je jinou prací. Dokonavše ve spolku s Maďary rozštěpení říše, starají se nyní o to, kterak ten předlitavský zbytek někdejší říše Habsburské by *roztrhali podle národnosti a v příhodnou chvíli rozebrali.*

Proti destruktivním choutkám těmto, zaměřeným nejprve proti vlasti naší, národ český dovede bohdá důrazně se opříti. Bylať i česká okresní zastupitelstva vyzvána, aby v příčině nového soudního rozdělení podala vládě přání své. Budou tedy i české kraje míti příležitost, aby rozhodně vyslovily se proti petici teplické, aby usilovně žádaly *samostatný nejvyšší soudní dvůr se sídlem v Praze* — a uhájily takto nejen soudní samosprávu tohoto království, ale i politická práva koruny České proti nezřízené panovačnosti německé.

Máme-li jít anebo nejít na sněm?

(»Národní Listy« ze dne 8. března 1868)

Tímto článkem zahájena u nás první žurnálová pře o prospěšnost či neprospěšnost, o správnost či nesprávnost politiky trpného odporu vůči zemskému sněmu českému, který dosud uznáván byl nikoli za pravoplatnou, ale ovšem faktickou a tudíž i praktickou půdu politické a zákonodárné činnosti v Čechách. Zástupcové českého lidu a konservativního velkostatku opustili r. 1867 sněmovnu, když se byla většina rozhodla pro obeslání »řádné, ústavní« říšské rady; ale toto vystoupení bylo zatím jenom dočasné, jak se říká ad hoc a nebylo nikde řečeno, že by čeští poslanci sněmu dle únorové ústavy svolaného vůbec již aneb aspoň do té doby obesílati nechtěli, než by na něm opět zjednána byla spravedlivější a skutečným poměrům více hovící většina. Obecně považovalo se ono vystoupení ze sněmu jenom za taktický krok pro okamžik, bez prejudice pro budoucnost. Teprve počátkem roku 1868, když byla nová ústava již v praxi uvedena, vznikla v konservativní části českých poslanců čili v tak zvaném táboře staročeském myšlénka trvalé abstinence,

stálého stranění se zemského sněmu s nespravedlivou většinou. Sladkovský se svými politickými přátely postavil se myšlénce té na odpor háje stanoviska: když se již roku 1861 neuznalo za dobré, odepříti účastenství na sněmu, svolaném na základě oktroyované ústavy a nespravedlivého volebního řádu, že se má na něm setrvat a na něm dále práv království Českého a praktických důležitostí jeho hájit To nebylo stanovisko zásadní, nýbrž stanovisko prosté důslednosti, kteréž byl Sladkovský vždy horlivým zastancem. V tomto článku obsaženy jsou hlavní důvody tohoto stanoviska a celé tehdejší v té příčině se staročeskou stranou vedené polemiky.

*

Když byl vloni svolán poslední náš sněm, do něhož vláda různými praktikami většinu svých přívrženců při volbách prosadila, objevila se mezi našimi poslanci nebývalá dříve různost v náhledech, jakož ihned povíme: vyskytla se totiž otázka, má-li se ve sněmu tomto zůstati, čili nic? Po dlouhém rokování usnesla se většina našich poslanců na tom, aby se ze sněmu vyšlo, jakmile by volby do říšské rady octly se na denním pořádku. Za onoho sněmování neměli se naši poslanci do sněmu více vrátiti. Co by však mělo se státi pro nejblíže příští zasedání: mělo-li by se totiž do budoucího sněmu jít či nejít, o tom naschvál neučinilo se nižádné usnesení.

Přirozeno, že od té doby mezi našimi poslanci a oněmi, kteří měli známost toho všeho, v soukromí neustále se otázka přetřásala: co jest nám činiti, až bude sněm zase svolán? Mají-li naši poslancové do něho opětně vstoupiti či nevstoupiti?

My jsme se vyhýbali naprosto všelikému o tom diskursu, tak dobře přímému jako nepřímému, nenapovídajíce v té věci ani tak, ani jinak. Myslili jsme, že nesluší otázku tuto před veřejnost stavěti, pamětlivi jsouce hráčů, kteří ze zásady nedávají si do karet nahlížet. Když však »Politik« jala se při každé příležitosti napovídati, aby se do sněmu nechodilo, napovídali jsme i my následkem toho opačné, *aby se do sněmu šlo.* K »Politice« se přidružil také v té věci i »Národní Pokrok«. Včerejší jeho číslo má článek úvodní pod názvem: »Budoucí sněm český«. Článek jest v tomtéž směru sestaven i plyne z něho naučení: »*Nechoďme do sněmu!*« Tím se tedy ona otázka o vstupu či nevstoupení do němu stala předmětem veřejné diskuse, v níž se i my nyní súčastniti neváháme.

Ti, kdož jsou proti vstoupení do sněmu, poukazují na to, že je nynější český sněm nezákonný, poněvadž je sestaven na základě oktroyovaného řádu volebního, k českému národu nespravedlivého. Tento řád volební dopomohl Němcům k nenáležité většině na sněmu. Většina tato podkopává neustále staré právo českého království.

My jsouce v menšině nemůžeme se zdarem vedle této nám nepřátelské většiny pracovati a jednati. Proto bude prý lépe zříci se

sněmu takového, nežli *sloužit německé většině za parlamentární folii.*

Ti, kdož takto rozumují, uznávají zřejmě, *že se učinila velká chyba r. 1861. Tenkrát e již nemělo prý se do sněmu jíti*, ani do říšské rady onoho roku. Chybu tuto sluší prý nyní bezohledně napraviti, což se stane tím způsobem, zůstaví-li se nynější český sněm výhradně německé většině.

Dlužno říci, že se mezi námi nalezlo r. 1861 několik »*křiklounů*« (teď by se řeklo »*obmezených hlav*«), kteří důrazně radili tenkráte k tomu, *aby se ani do sněmu ani do říšské rady nechodilo.* Byli přehlasováni a podrobili se většině, avšak po sedmi trapných letech vyšlo na jevo, že měli zrovna ti »*křiklouni*« pravdu.

Že se nestalo dle jejich rady, toho následkem je nynější roztržka v našich míněních. Podányť byly ovšem dva protesty tenkráte, jeden s naší strany a druhý od některých členů bývalých sněmů stavovských; než přes tyto protesty vstoupilo se přece do sněmu a zůstalo se v něm.

Naši poslancové byli na sněmích českých od r. 1861 do r. 1868. Naši poslancové súčastnili se po celý ten čas všech sněmovních zasedání, na nichž vyřízeno množství zákonů, které vešly ihned v život. Naši byli na sněmích českých v té době v menšině, potom ve většině a jsou nyní zase v menšině.

Většiny jsme se dodělali na svém sněmě za Belcrediho dvakráte. Posléz zdědil baron Beust tuto přirozenou naši většinu, kterouž ovšem ihned zase rozpustil. Připomínáme to naschvál za tou příčinou, aby se vědělo, že i na základě trvajícího volebního řádu, jenž byl nám oktroyován, dodělati se můžeme většiny, jakmile vláda ústavně při volbách se zachová, nepřemlouvajíc ani nenutíc proti nám voliče.

Protest proti volebnímu řádu nynějšímu podán byl s naší strany v roce 1861, avšak uznalo se »za potřebné přijmouti jej na ten čas jako nevyhnutelný podklad dalšího působení a stavěti na něm dále«, při čemž vyhrazena si byla »ve všech ohledech plná svoboda dalšího sebe ustanovení«. Podobný, jen že důkladnější protest podán byl i v loni za posledního sněmu. Jde nyní o to, má-li se opět uznati za potřebné přijmout jej na ten čas jako nevyhnutelný podklad dalšího působení, či užiti již plné svobody rozhodného sebe ustanovení.

V theorii jsme svoje ústavní stanovisko tak dobře r. 1861, jakož i roku minulého obhájili. V praxi jsme arci za Schmerlinga a Belcrediho a částečně také za bar. Beusta podrobili se faktickým poměrům. Jde nyní o to, zdali chceme zůstat na posavadní cestě — ve sněmu — či máme-li ji po 7 letech na dobro opustit. Jakož pak r. 1861 *rozhodl ohled na praktický prospěch*, tak by se mohlo i nyní stát, dovedeme-li se totiž přesvědčiti, že by nám bylo lépe,

kdybychom zůstali ve sněmu, třeba bychom jeho základ neuznávali za právní, než kdybychom z něho na vždy se vzdálili.

Patrno, že se ctí nebudeme nikdy více moci do sněmu na posavadním základě sestaveného vrátit se, nepůjdeme-li do něho nyní. Věc ta, prosíme, aby se dobře uvážila. Či by se nemohlo státi, že by nové, nám příznivější ministerstvo mohlo nám sice většinu na takto sestaveném sněmu k dalšímu našemu použití zjednati, avšak nemohlo by nám oktroyovat jiný volební řád (aneb snad sněm stavovský z r. 1847?).

Nemohlo-li by se stát, že by v tomto případu historická nám příznivá šlechta uznala za dobré vrátit se do sněmu na posavadním základě sestaveného? My bychom se ctí nebyli s to učiniti taktéž, a následek by byl, že by takovýto velmi možný případ (rozpomeňme se na Belcrediho) naší vinou nemohl se na náš prospěch využiti. Je-li pravdě podobnější věcí, že dříve a snáze pomůžeme si při nějakém obratu ve vnitřní politice rakouské trvajícím základě či na základě nové oktroyirky?

Nepůjdeme-li do sněmu nyní, když jsme v menšině, nebudeme moci tomu zabránit, *aby příště nešli do něho i Němci*, až se zase oni v menšině octnou. V očích Evropy dáme jim k tomu svým obmýšleným jednáním právo, tak že by velmi snadno naše vystoupení ze sněmu mohlo mít za následek nemožnost úplného sněmu českého, na nějž by chodili tak dobře Němci jako i my. *Jinak by se měly věci, kdyby se bylo r. 1861 nešlo do oktroyovaného sněmu a kdybychom byli v něm neseděli 7 let.*

Nepůjdeme-li do sněmu, vzdáme se sami jediného místa veřejného, odkudž můžeme v nynějších poměrech proti každému činu vlády, jímž se sáhne na naše stará práva, ozývati se a protestovati. Byť se i naše protesty ukládaly do zemského archivu, byť si jich i nevšímáno; protesty ty se přece ve sněmu čtou a svět se o nich dovídá. Hlasy novinářské téhož obsahu může vláda každou chvíli zapovídat, právo spolčovací se může obmeziti aneb na čas zastavit, ale dokud bude sněmu, dotud nebude lze našim poslancům ústa uzamknouti. Bude-li našemu národu lépe posloužено a bude-li nejsvětější právo jeho před světem lépe obhájeno, když nebude našich ve sněmu vůbec, byť i byli tam v menšině? Politické noviny naše, české i německé, čteme venkoncem přece jenom my sami, zprávy však sněmovní čtou se ve všech listech; máme-li tedy sami ve sněmu umlknouti?

Myslí-li kdo, že svým vystoupením ze sněmu urychlíme pád nynější vládní soustavy, mýlí se velice.

S vládními soustavami má se věc jako s vozem, jenž letí s kopce. Nezastaviť se dříve, dokud nesjede dolů. Neumíme ovšem říci, jak dlouho nynější systém vládní potrvá, avšak menší učiníme chybu, *připravíme-li se na jeho delší trvání nežli na kratší.* Lepší je hospodář, který se připravil na neúrodný, než hospodář, který měl úrodný rok za jistý.

Není pochybnosti o tom, že německá většina na našem sněmu obmezovati bude kompetenci našeho sněmu stále, ač je tato již samou prosincovkou značně obmezena. Nastane tudíž stálá potřeba, vysílati z naší strany protesty, o nichž sice víme, že si jich nepovšimnou, které však budou musit vyslechnout tak dobře ti, jichž se týče, jakož i oni, jichž se netýče. Tím však způsobem budeme působiti na veřejné mínění i mimo Čechy.

Navzdor vší snaze německé většiny, aby se kompetence sněmu zúžila, zůstane mu přece mnoho, co není nikterak nevážné. Náš lid aspoň nežije v takových poměrech, aby si nepřál vyřizování všeho toho, byť by to třeba byly věci jenom podřízené ceny v očích státníků! Předpokládáme, že by lid náš důsledně ani ke sněmu, když bychom v něm nebyli, ani zemskému výboru ničeho nechtěl vznášeti, *čehož ovšem očekávati nelze.* Však právě proto, že toho nelze očekávat, nemůže našemu lidu býti lhostejno, jsme-li na sněmu, čili nejsme. *Ve věcech hmotných* — jakož zkušenost učí — *přestává přikrost, která se jeví v záležitostech státoprávních a národních.* Proto myslíme, že v takových věcech lid náš pohřešoval by velice nepřítomnost naši na sněmu, bez něhož se nebude moci nikterak obejíti. Lid náš bude nás podporovat ve snaze, *aby kompetence sněmu byla rozšiřována*, ale nebude moci podporovat nás důsledně v takové pasivní politice, kterou mnozí z našinců mají na mysli. Kdyby však zvolených na sněmě nebylo a voliči se k sněmu obraceli a utíkali, bylo by neshodou velmi nebepečnou, neprospěšnou a škodnou.

Možná, že má leckdo příklad Maďarů za Schmerlinga a Belcrediho na mysli. Maďaři si ovšem vybojovali svou pasivností uznání a obnovení zákonů z r. 1848. Mezi námi a Maďary je zrovna takový rozdíl, jako mezi Pražským domácím pánem a Periclem anebo Klapkou.

Maďaři ke konstitučnímu životu nepotřebovali a nepotřebují venkoncem ani zemského sněmu, ani ministerstva svého, ani svobody tisku — mají-li župany. —

Dejte nám župana a pak to uděláme na chlup jako Maďaři a — vyhrajeme jistotně jako oni. Pak bude list náš první, který prohlásí každého za zrádce vlasti, kdo by se opovážil jíti na český sněm, svolaný na základě Schmerlingovského volebního řádu.

Tolik pověděli jsme prozatím o věci tak důležité, jakož je jíti či nejíti na sněm, majíce za to, že bude dobré, když sám lid náš o tom všem náležitě bude přemýšleti.

K otázce sněmovní.

(»Národní Listy« ze dne 10. března 1868.)

Tato úvaha jest pokračováním polemiky předešlým článkem zahájené. Jí jsou tak celkem vyčerpány důvody, jež tehda pro další obesílání zemského sněmu v různých toninách se uváděly.

*

V nedělním svém úvodním článku jali jsme se odpovídati na otázku, od jiných zdejších novin již několikráte a nejnověji také od »Národního Pokroku« pronesenou a probíranou, zdali poslancové čeští tak jako z říšské rady cislajtanské mají na dobro vystoupiti i ze sněmu našeho zemského, i poukázali jsme k některým nebezpečným následkům kroku takového, upozorňujíce zároveň na nutnou toho potřebu, aby věc tak důležitou nejen poslancové naši všestranně dříve uvážili, alebrž aby sám lid náš o ní náležitě přemýšlel.

Tu však »Národní Pokrok« pojednou zcela jinak se rozmyslil a vykládá nám ve včerejším svém čísle, kterak prý v sobotním úvodním článku svém napsal výslovně, že neví, jakým způsobem zamýšlejí se zachovati poslancové čeští vzhledem k opětnému vstoupení do sněmu, a kterak prý naznačil, že záležitost tu považuje za takovou, o níž rozhodovati sluší poslancům samým, pročež prý nebylo úmyslem jeho, jim v tom nějak prejudikovat, neb vyvolávat časopiseckou diskusi, k níž na ten čas nehodlá podati dalšího podnětu.

Čtveračivý tento obrat »Nár. Pokroku« na vlas zajisté podobá se tomu, jako když exellencministr p. Giskra vyjádřil se, že o změně volitelnosti ve smyslu základního zákona musí rozhodovati sněm, že však sněm všemi konstitučními prostředky donucovacími přidržeti se musí k tomu, aby rozhodl se v souhlasu s oním zákonem základním.

Svatá to pravda, že »N. P.« napsal v sobotním článku svém, že neví, jak o vstoupení či nevstoupení do sněmu smýšlejí poslancové čeští, dříve však než dospěl k vědomí této své nevědomosti, napsal »N. P.« celý sloupec o tom, že sněm český nyní nerovná se více onomu z r. 1861, že v sněmu tomto budou poslancové čeští sloužiti jen ku prospěchu většiny německé a že tedy setrváním svým v tomto sněmu dopustili by se právě takové chyby, jakož r. 1861. stala se obesláním rady říšské se strany poslanců českých.

Když pak takovýmito barvami dostatečně vylíčena byla strašnost politického hříchu, jejž poslancové naši, setrvajíce na dále ještě ve sněmu, by spáchali, poznamenal ovšem »N. P.«, že neví, jak o tom smýšlejí poslancové čeští, doložil však ihned ještě na poučenou, že on v tom případě, kdyby poslancové čeští rozhodli se nejíti více do sněmu, toho želeti nebude, a po takovémto vystoupení v této záležitosti chce »N. P.« nyní dokazovati, že nebylo úmy-

slem jeho prejudikovati poslancům českým v jich rozhodnutí o tom, mají-li v sněmu zůstati či nezůstati, a že nebylo úmyslem jeho vyvolati o tom časopiseckou diskusi?

Vímeť ovšem, že přese všecky důvody, jež »N. P.« uvedl pro vystoupení poslanců českých ze sněmu, tito přece ještě mohou rozhodnouti, že ve sněmu setrvají. Když ale již »N. P.« uznal za dobré, vysloviti se tak důrazně pro vystoupení poslanců našich ze sněmu, měl také býti připraven na to, že záležitost tato všestranně se bude uvažovati — a probírati, i neměl domnívati se, že nevyvolá časopiseckou diskusi, neb jinými slovy řečeno, že náhledům a přáním jeho zcela volný dá se průchod.

Jak věci nyní stojí, vyzval »N. P.« veřejné mínění pro náhled, že poslancové naši nemají už vstoupiti do nynějšího sněmu zemského, a kdokoli tento náhled nepovažuje za pravý, má povinnost, aby dříve, než ustálí se veřejné mínění, opačný náhled svůj pronesl a odůvodnil.

V takovýchto poměreah ale pouhé vyjádření, že nehodlalo se vyvolati časopiseckou diskusi, neb že na ten čas nehodlá se podati dalšího k ní podnětu, nemůže více zastaviti — proud veřejného mínění, pročež také rozprava, již »N. P.« rozpředl, nedá se nyní jen slovem jeho ukončiti.

Projevili jsme ovšem již v nedělním čísle, co a jak soudíme o návrhu, aby poslancové naši ze sněmu zcela vystoupili, záležitost tato nedá se však vyčerpati v obmezeném rámci jednoho úvodního článku, pročež dnes opět k ní se vracíme, jakož i na dále ještě častěji nám bude o ní pojednati.

Porovnává-li se nynější sněm český se sněmy staroslavného království Českého před bitvou bělohorskou, vyskytne se ovšem mezi oběma velký rozdíl. Navzdor tomu má ale nynější sněm pořád ještě právo, voliti krále českého ve případě vymření panující nyní rodiny, a odnímá-li se mu nyní to právo, voliti krále českého, povolovati daně i vojsko, i zkracuje-li se mu moc jeho zákonodárná, jest právě povinností poslanců národa českého, by mu ona práva a tuto moc vydobyli a zachránili, což zajisté nedokážou způsobem tím, když ze sněmu odejdou a odporné straně úplně na vůli ponechají, aby práva a moc sněmu českého ještě více snížila, neb sněm ten za zcela zbytečný prohlásila.

Souhlasíme úplně, že r. 1861 bylo chybou obeslati radu říšskou, ba že bylo také chybou tenkráte, setrvati na sněmu zemském. Na čí radu a naléhání stala se tenkráte obojí ta chyba? Hned v jednom z prvních svých čísel na konci minulého roku velmi dobře poukázal k tomu sám »N. P.«, kdo hlavně byl příčinou, že poslancové čeští obeslali říšskou radu. Titíž živlové pak nyní hlavně usilují, aby poslancové naši vystoupili zcela i ze sněmu, a bylo-li chybou, že vliv jejich rozhodl r. 1861, jeví se v tom rukojemství, že nebude opětnou chybou, kdyby vliv jejich měl rozhodovati také nyní? Zdá se nám, že právě chyba, jež stala se r. 1861, měla by nás poučiti, že nyní nemáme opět říditi se dle rádců

ehdejších, alebrž že máme jednati samostatně a dle vlastního přesvědčění.

Není pochybnosti, že poslancové čeští na sněmu nynějším mohou býti vždy přehlasováni, že by však mlčky musili vyslechnouti sdělení vlády, že pochovány jsou historická sláva a historická práva království Českého, aniž by směli vyvolati nejmenší jen diskusi, je prozatím toliko domněnkou ničím nedoloženou. Týmž způsobem, jako nejednou stalo se od r. 1861 až do r. 1867, budou poslancové čeští také nyní na sněmu moci slavně ohrazovati se proti všelikému rušení státního práva českého, a dovolávati se práv, sněmu našemu příslušících.

Namítne-li se však proti tomu, že jednak pouhými protesty ničeho se nedocílí, jinak ale že přítomností svou na sněmu poslancové čeští přispějí jaksi ke zdánlivé platnosti všech jeho usnesení, kdežto v nepřítomnosti jejich by národ český v takových usneseních ani zdánlivého neměl účastenství a jimi tudíž nikterak nebyl vázán, odpovídáme na to, že námitka tato má jen zdánlivý význam, jehož při bližším uvážení naprosto pozbývá.

Nebudou-li poslancové čeští na sněmu, bude ovšem národ český všeliká jeho usnesení považovati za neplatná, a bude je moci zrušiti, nabude-li k tomu moci. Budou-li však poslancové čeští na sněmu, budou moci proti každému jeho usnesení, jímž rušilo by se státní právo království Českého, ihned a před celým světem ohraditi se jménem celého národa českého. Takovýmto usnesením pak národ český nebude vázán a bude je moci zrušiti, jakmile k tomu nabude moci. Jaký je v tom rozdíl, zdali poslancové čeští jsou na sněmu, čili nejsou? Takto celá věc přenáší se na pole moci, přes to přese všecko *ale je právo vždy ještě lépe zabezpečeno*, když proti všelikému jeho porušení ihned pro všecku budoucnost slavné pronese se ohrazení, než když porušení takové mlčky nechá se provésti a k ustranění jeho mlčky čeká se na dobu příznivější.

Mimo to ale počet poslanců českých na sněmu našem zemském není tak nepatrný, aby jakékoli usnesení státi se mohlo bez vůle a proti vůli jejich. Nejen ve všech záležitostech, o kterých platné usnesení státi se může jen dvěma třetinami hlasů, a těch je právě ve věcech státoprávních potřebí, alebrž nezřídka i tam, kde rozhoduje prostá většina hlasů, mohou poslancové čeští počtem hlasů svých usnesení překaziti a nemožným učiniti. Této možnosti ale, zameziti porušení státního práva našeho, mají se čeští poslancové vzdáti a nechati odpůrcům našim úplně volnou ruku? Pamatujeme se, kterak v onu dobu, když jednalo se o obeslání či neobeslání říšské rady, z mnohých stran poukazováno bylo k tomu, že není větší chyby politické, než ustoupiti úplně s politického zápasiště veřejného.

Z užší rady říšské i cislajtanské mohli jsme zcela pokojně odstoupiti, neb ani do jedné, ani do druhé z nich nehodláme se nikdy více vrátiti. Můžeme však s tímtéž úmyslem a uspokojením vystoupiti ze sněmu našeho zemského?

Sněm náš zemský je přirozené naše zápasiště politické, a ustoupiti z něho, bylo by tolik, jako *vzdáti se veškeré činnosti politické* a ponechati slepé náhodě, jak a kdy budeme se jí moci chopiti.

To vše sluší uvážiti oněm, kdož poslancům českým radí vystoupiti ze sněmu. Chyba, jež r. 1861 stala se obesláním rady říšské, je již napravena, a chyba, jež tenkráte stala se setrváním poslanců ve sněmu zemském, dá se ještě napraviti, chyba však, jež stala by se vystoupením poslanců našich ze sněmu zemského, byla by pro tytéž poslance aspoň navždy nenapravitelnou.

Veřejné osvědčení.

(»Národní Listy ze dne 21. března 1868.)

Tato stať nenáleží přímo do naší sbírky. Avšak ona přispívá k seznání způsobu boje, kterýž se byl pro obeslání a neobeslání zemského sněmu v březnu 1868 u nás rozpoutal, a ježto Sladkovský při jejím sepsání zcela nepochybně súčastněn byl a k ní ještě svoje zvláštní prohlášení připojil, není snad nemístno, že ji sem zařaďujeme.

*

Když v minulém zasedání sněmu jednalo se v klubu českých poslanců o to, mají-li zástupcové českého národa opustiti sněm království Českého neb setrvati v něm, většina poslanců trvala na tom, aby neopouštěla se půda, na níž od věků zástupcové národa českého hájili zájmů tohoto království.

I my tehdáž, členové a poslancové klubu českého, z přesvědčení poctivého vyslovili jsme se pro setrvání. Když nyní po 11 měsících spor o jití či nejití na sněm opět položen na veřejnou rozpravu, a když v důvodech našich od posledního sněmovního zasedání nic se nezměnilo; jakž měli jsme v časopise, jemuž věnujeme činnost svou, zachovati se v důležité otázce této?

Měli jsme náhle bez důvodu opustiti dřívější stanovisko své a obětovati i přesvědčení své i politickou důslednost svou žurnalistickou prospěchu a chvilkové politice rozdrážděnosti?

Však důslednost naše vykořistěna od domácích a osobních odpůrců našich způsobem nečestným. Nepřátelé tito, jimž od nějakého času z příčin nám ovšem dobře známých demokraticko-liberální směr našeho časopisu stal se velice nepohodlným, užívají proti nám nynějšího roztrpčení národa, zahořevšího spravedlivým hněvem u míře větší než jindy proti záhubné politice Beustovy vlády.

Nepřátelé naši kořistí i z nesmyslných zpráv vládních listů, vrhajíce nás s nimi do jednoho tábora způsobem tak bídně nepoctivým, že nemáme slov pro toto chatrné jednání. Však ne dosti

na tom. Šířeno o nás v Praze a po kraji, že jdeme s vládou, že chceme na sněm, abychom později mohli vejíti i do říšské rady.

Placení agenti a kolportéři rozesláni na venek, aby v lidu šířili pověst, že zaprodali jsme se vládě! Aby podezřívání toto nabylo více podobnosti k pravdě, v listech nám odporných zúmysla otištěna zpráva, že majitel těchto listů meškal ve Vídni, kdež ovšem v záležitosti soukromé několik dní ztrávil.

Že jistí odpůrcové naši užijí proti nám všelikých zbraní špatných a nepoctivých, bylo nám dávno jasno, však že může nadejíti chvíle, v níž tu i tam docházeti by mohlo víry nejbídnější podezřívání těch mužů, kteří jedině zakládají sobě na poctivém a nezištném působení ve prospěch národa a jichž vodítkem dosud bylo a vždy bude neodvislé přesvědčení, toho — pravíme to s trpkým citem — nenadáli jsme se nikdy. Však přijde chvíle, že na hanbu jistých lidí protrženo bude pásmo nečestných pletich a podezřívání.

Abychom nevydávali dále na kořist lidem špatným čest svou, tento jediný a nejdražší poklad náš, jakož abychom předešli všechny nejapné kombinace listů a kruhů vládních i jiných, i abychom konečně zničili domnění, že bychom mandátů poslaneckých užiti chtěli k osobním prospěchům nekalým,

osvědčujeme tímto:

»Že dnešním dnem skládáme poslanecké mandáty do rukou voličů svých, oznámíme přípisem již nazejtří k Jeho Excellenci, nejvyššímu maršálkovi království Českého, vystoupení své ze sněmu a nehodláme tedy již ani v klubu poslanců českých súčastniti se ve sporu, v němž poctivému a mužnému přesvědčení podkládají se již nyní na nečest celého národa pohnutky nekalé. Že působení naše na poli žurnalistickém ani příště neodchýlí se ani na chvíli od prospěchu národa, jemuž od více let věnovali jsme a i dále hodláme věnovati veškeré síly své, o tom co den čtenářové naši budou míti příležitost přesvědčiti se.«

V Praze, dne 20. března 1868.

Členové redakce »Národních Listů«: Dr. *Julius Grégr*, Dr. *Edvard Grégr*, *František Kořínek*, *Ferdinand Schulz*, *Vincenc Vávra*.

Srovnávaje se úplně s předcházejícím vyjádřením politických přátel svých, budu učiněný takto krok jejich následovati ihned, jakmile nebudu déle vázán slovem svým, že do té doby, až sejdou se poslancové čeští k příštímu zasedání sněmu, zastávati chci úřad člena zemského výboru.

V Praze, dne 20. března 1868.

Dr. *Karel Sladkovský*.

---

*

České právo zemské.

(»Národní Listy« ze dne 10. dubna 1868.)

Polemický tento článek svým věcným obsahem dosud nikterak nezastaral a jeho vývody jsou dnes dosud tak zajímavy a správny, jako jimi byly před dvaatřicíti lety.

*

Za příčinou, že v protestech okresních a obecních našich zastupitelstev proti ministerským předlohám finančním a zejména proti dani z jmění hlavní důraz klade se na *právo našeho zemského sněmu, povolovati daně*, obraly si opět jisté německé noviny »české právo zemské« za předmět zvláštního pojednání. V tomto pojednání nejdříve vykládá se obvyklým již způsobem, že nemůže míti logicky myslícího, zdravého mozku, kdokoli z nás české právo vyhledává snad v době před rokem 1620, že myšlénky takové jsou pouze přeludy chorých na duchu, a že Čechové přece nepozbyli snad tak daleče zdravého rozumu, aby to sami nenahlíželi, načež ku konci činí se zavěrka, že *klidný* tento výklad dokazuje dostatečně, kterak *protestování Čechů proti daním* na základě českého práva zemského i se stanoviska přiopičené neporušenosti právní je pouhé kejklířství, jež má jen zaslepiti a mámiti.

Kdybychom čtenářům chtěli dát hádat, které noviny to asi mohou býti, jež takovéto nahromadění nejpotupnějších průpovídek s drzým čelem ještě odvažují se nazývati »*klidným výkladem*«, nebyl by nikdo ani na okamžik v rozpacích, jakého rodu a v jakém žoldu jsou pachatelé tohoto výkladu, i pozná zajisté každý hned na první pohled, že nám tu jednati jest s pověstnými pány z ministerských novin »N. Fr. Presse«. Že pak těmto zdá se býti klidným výkladem, od čehož každý jen poněkud slušný člověk s ošklivostí odvrátiti se musí jako od kalu hnusné drzosti, nebude se asi nikdo diviti, proč nechceme dále o tom slov šířiti.

Co však týká se státního práva českého, nedáme si podstatnost a plnou platnost jeho upříti nižádnými výklady ministerských sluhů.

Především musíme ministerské noviny poučiti o tom, že právo, o které tu jde, není pouze *právo zemské*, alebrž jest to státní právo koruny České, jak ihned vyložíme.

Klade-li se nám však otázka, zdali toto státní právo české vyhledáváme v době před rokem 1620 anebo po něm, odpovíme zcela prostě, že jest to pro podstatu práva našeho zcela lhostejno.

Před rokem 1620 země koruny České tvořily jeden nerozlučný státní celek a v tom po roce 1620 nezměnilo se pranic.

Obnovený řád Ferdinandský ustanovil jenom dědičnost královského trůnu českého v rodině Habsburské a obmezil ústavní práva stavů českých i moravských, uznal však výslovně, že země koruny České, jako byly před r. 1620, mají pro všecku budoucnost zůstati

zvláštním nerozlučným státním celkem, od něhož nikdo z nástupců krále Ferdinanda II. nemá nižádného práva kteroukoli část jeho jakýmkoliv způsobem odciziti.

Dle toho jako před rokem 1620 tak i po tomto roce všickni nástupcové Ferdinanda II. korunováním za krále českého stali se zároveň oprávněnými panovníky všech ke království Českému příslušných zemí a zejména Moravy a Slezska, a ještě předchůdce nynějšího panovníka byl takto korunován za krále českého i stal se tím panovníkem Moravy a Slezska. Tímtéž způsobem až do nejnovější doby *spolek zemí*, z nichž skládalo se císařství rakouské, úřadně nazýval se: *císařskými státy rakouskými*, což patrným je důkazem, kterak mocnářové rakouští sami až do posledních dob napořád uznávali, že říše jejich není jediným státem, alebrž že jest spolkem států, mezi nimiž byl a jest také stát zemí koruny České.

To vše nepotřebujeme vyhledávati před r. 1620, to vše mělo právní platnost až do nejnovější doby a má ji posud, poněvadž nikdo ani král český sám dle přísahy své korunovační neměl práva, ničeho v tom směru měniti neb rušiti.

Nižádný z českých králů také od Ferdinanda II. až k Ferdinandu V. neporušil své korunovační přísahy tím, aby byl prohlásil, že ustanovení obnoveného řádu Ferdinandského, dle něhož *země koruny České jsou pro vždy jedním a nerozlučným státem*, nemá více platnosti, nebo že on panovnického práva svého na Moravu i na Slezsko nenabývá korunováním za krále českého.

Když ale dle obnoveného řádu Ferdinandského žádný král český neměl a nemá práva, aby porušil nerozlučnost zemí koruny České jako zvláštního státního celku, nemohl a nemůže také míti práva, aby zrušil tento státní celek vůbec i aby prohlásil jej za příslušné území jakéhokoli jiného státu. *Nikdo na světě neměl a nemá práva, aby země koruny České o své újmě prohlásil za pouhé příslušenství polostátu jakéhosi cislajtanského*, a chce-li se to mocí provésti, mají ti, proti jichž vůli by mocí se to provedlo, pořád ještě plné a nepopíratelné právo, státi na tom, že země koruny České jsou zvláštním a nerozlučným státním celkem. Toto právo stanoví obnovený Ferdinandský řád z r. 1628, ono bylo uznáno až na nejnovější doby, a my Čechové tedy práva svého k neústupnému odporu proti Cislajtanii nepotřebujeme hledati před r. 1620.

Jiného práva ale také k odporu proti Cislajtanii nemáme potřebí, a chce-li »N. F. Presse« toto státní právo české, jehož nikdo nemůže popírati, podloudně promíchati s ústavními právy někdejších českomoravských stavů před rokem neb po roce 1620, my zajisté nedáme si tím rozum splésti. Že stavové zemí českých před r. 1620 měli moc zákonodárnou a právo povolovati daně a vojsko, je jisto, a také je jisto, že tato práva jejich po r. 1620 až k nepoznání takřka byla zúžena a obmezena. O tom však, jak dalece tato práva byla obmezena neb zrušena, netřeba hádati se, neboť na tom

nám nyní pranic nezáleží, poněvadž právo své k ústavnosti nehledáme ani před rokem ani po roce 1620, alebrž právo své k moci zákonodárné a povolování daní i vojska hledáme hlavně v státním právu koruny České a ve vlastní vůli panovníka samého, nevládnouti více neobmezeně, nýbrž vládnouti ústavně.

Pokud král český chtěl vládnouti neobmezeně, mohlo jednati se o otázku, jak dalece dle obnoveného zřízení je k tomu oprávněn, neb jak dalece dle tohoto řádu stavům českomoravským přináleželo jakési účastenství v moci zákonodárné. *Jakmile král český sám uznal potřebu vládnouti ústavně*, nemohl a nemůže v zemích koruny České, jež dle řádu Ferdinandského jsou zvláštním a nerozlučným státním celkem, ústavně vládnouti jinak, než zvláštním ústavním zřízením pro království České a příslušné k němu země, nikoli však ústavním zřízením cislajtanským, s nímž tyto země nikdy neměly a dle státního práva nikdy nesmí míti nic společného. Jakmile však země koruny České dle řádu Ferdinandského mají nepopíratelné právo na zvláštní zřízení ústavní, mají patrně právo na zvláštní sněm společný neb generální, jemuž pak samo sebou přináleží nejvyšší právo zákonodárné, i právo povolovati daně a vojsko, poněvadž bez sněmu k tomu všemu oprávněného není žádné ústavnosti, a tak i právo k zvláštní ústavnosti pro země české, má-li se v nich ústavně vládnouti, netřeba nám hledati před r. 1620.

Nebudeme ještě opakovati, co již bezpočtukráte bylo řečeno, že země koruny České právo své na zvláštní zřízení ústavní částečně chtěly obětovati ve prospěch jednoty říše rakouské. Oběť tato nabízela se r. 1848 na sněmu říšském, i r. 1861 v radě říšské, avšak jednotná ústavní říše rakouská nezřídila se ani r. 1848 a r. 1861 a polořiši cislajtanské podobná oběť nikdy nenabízela a nenabídne se, pročež právo zemí českých na zvláštní zřízení ústavní neporušeno podnes je v plné své moci a platnosti.

Jestliže jedna část obyvatelstva zemí českých propůjčuje se snahám cislajtanským, staví se dvě třetiny tohoto obyvatelstva snahám těm důsledně, rozhodně a neústupně na odpor a jednání jedné třetiny nemůže právu dvou třetin nikdy a v ničem býti na újmu.

Tento náš *klidný výklad* svědčí tušíme dostatečně o tom, že my Čechové přeludem neporušenosti ústavní nedáme se ošáliti o nepřerušenost našeho státního práva. Nechť ministerští rytíři z »Neue F. Presse« ustanou o to se pokoušeti. My všem jejich cislajtanským rejdům stavíme vstříc lesklý štít státního práva českého, jsouce přesvědčeni, že toto právo naše nás ochrání, že však i my dovedeme ochrániti je proti všem nepřátelským útokům se strany kterékoli přicházejícím.

Vyrovnání s Čechy.

(»Národní Listy« ze dne 22. srpna 1868.)

Ze článku, otištěného na předcházejících listech (k otázce sněmovní) seznal čtenář, jaké důvody uváděl Sladkovský pro opětné obeslání zemského sněmu, dokud poslaneckým klubem ještě nebylo definitivně rozhodnuto. Bylo to stanovisko důslednosti a praktických ohledů. Z následujícího pak článku seznáváme, jak soudil a jednal Sladkovský se svými nejbližšími politickými přátely, t. j. s redakcí »Národních Listů«, když většina klubu dne 21. srpna 1868 proslulou deklarací proti obeslání sněmu se byla rozhodla. Sladkovský a »Národní Listy« podrobili se loyálně rozhodnutí většiny, postavili se ochotně na stanovisko zásadní, jehož nikdy nebyli zapřeli, a jali se s celou energií působiti ve smyslu nové taktiky. To byl záslužný a také uznaný skutek vzorné loyality.

*

Dnešní den znamená nejrozhodnější obrat v boji oposice české. Poslové a důvěrníci českého národa odhodlali se ke kroku, který pojednou změní tvářnost dosavadního sněmu českého a přenese zápas ze síní parlamentárních na prostornější půdu, než byla dosavadní. Co vlastně již v r. 1861 státi se mělo, stalo se po 7 letech po zkušenostech mnohých, poučných a trudných. Dnešní skutek poslanců českých jest úplně restitutio ad integrum.

Neváháme přiznati se, že od r. 1848 dopustila se strana národní velkých a osudných chyb, kterými prodloužen a namnoze ztížen jest boj za uznání dávných našich práv a za neodvislost království Českého. Již v r. 1848, kdy nejmocněji hájeno býti mělo historické právo, někteří vůdcové národa dali strhnouti se k myšlénce až *do rozdělení Čech podle národnosti, a když na základě dubnového patentu svolán měl býti sněm zemský a volby již vykonány byly: opustili titíž vůdcové národa dávnou historickou půdu a bez odporu vstoupili do tehdejšího říšského sněmu*, který byl vlastně první, nejbolestnější pohromou vzhledem k dávné neodvislosti zemí koruny České. Dobromyslná loyalnost tehdejších vůdců a poslanců českých a přílišná důvěřivost jejich v »otcovské záměry vlády« přišly bohužel až po rozehnání kroměřížského sněmu k pozdnímu poznání. Nových chyb dopustili se vůdcové národa uznáním říjnového diplomu, ač i tento diplom choval v sobě porušení historické samostatnosti koruny České, a konečně *nejosudnější chyby sluší zaznamenati v chování se vůdců a poslanců českých, když r. 1861 ochotně vstoupili do českého sněmu zemského a do říšské rady*, svolaných Schmerlingovými patenty k veliké pohromě koruny České. Po těchto mnoholetých bludech vráceno se konečně tam, odkud před 20 lety mělo se vyjíti.

Však nekalme sobě přítomnost trudnými vzpomínkami na minulost. Stojíce na prahu nových rozhodujících bojů, napněme všecky

síly své, abychom dovedli dílo národní k šťastnému konci. Spoléháme především na moudrou rozvahu, politickou vytrvalost a obětavost národa. Jakož národ sám nejvíce přičinil se o zponenáhlé napravení dosavadních pochybených cest ve velkém našem politickém zápase, takž doufáme pevně, že i nyní bude národ neohroženým strážcem svých politických a národních práv a neunavným úsilím zrychlí rozřešení české otázky. Od dnešního dne závisí rozřešení toto již jen na dorozumění národa s dědičným králem. Stojí ovšem mezi národem českým a mezi panovníkem obyvatelstvo německé, obývající třetinu vlasti naší. *Nové ústavní zřízení v neuherské polovici říše zrodilo osudný spor mezi národem českým a německými jeho sousedy.* Nezřízené nadržování těmto a nespravedlivé utištění živlu českého způsobily za posledních sedmi let hlubokou roztržku mezi nimi oběma. Kde při jedněch nacházejí se uměle způsobená a z přirozených poměrů nevycházející nezřízená pánovitost a vládychtivost a při druhých útisk, rodící se z něho roztrpčenost a rozdrážděnost, tu těžké jest dorozumění a přátelské vyrovnání.

Opuštěním dosavadní únorové půdy poslanci čeští sami pojednou zničili hlavní pramen stále rodících a stále množících se nesnází mezi Čechy a Němci. Sněm zemský bez Čechů není sněmem království Českého a nemůže míti ani váhy ani trvání v zemi. Nebude tedy déle vládnouti strana německých poslanců, jejichž přední úlohou dosud bylo, aby pokazili uklizení sporů obou národností. Bez mravní síly a právní podstaty také tak zvaná »politická inteligence« českých Němců neměla jiných základů své nadvlády a politické platnosti, než pouhou tu většinu hlasů ve sněmovně, neprávně jí udělenou. Bezpráví a křivda byly pramenem jich moci a politické platnosti. S takovýmto faktorem nebylo a není narovnání možné.

Bezpráví vyhlašovala německá strana na sněmu za právo, a orgány její ještě v těchto dnech oznámily na veřejné pohoršení, že nikdy nepřipustí, aby Němci zbaveni byli své dosavadní autority a majority. Jakž by lze bylo vyrovnání s těmi, kteří chtějí jenom panovati, ač panování jejich nesrovnává se ani z právem, ani se spravedlivostí? My však důvěřujeme pevně, že narovnání mezi Čechy a našimi německými krajany jest nejen možné, ale i blízké. Vždyť nemůže nezřízená vládychtivost německé sněmovní majority vycházeti z obecného smýšlení celého německého obyvatelstva.

Žádný národ nemůže za našich dnů míti křivdu za stálý cíl. Když dnešním dnem poslanci čeští opustili sněmovnu a jak pevně doufáme, na vždy vzdálili se od půdy únorové ústavy, musí především býti péčí naší, aby smluvením se s korunou svoláno bylo nové shromáždění poslanců zemských zvolených na základě liberálního řádu volení dle přirozeného poměru obyvatelstva obou národností. Národ český nepřestane nikdy usilovati o to, aby byl zastoupen spravedlivě, avšak ani němečtí krajané jeho nebudou a nemohou opírati se spravedlivému zastoupení. Jen zastupitelstvo

zemské, vyšlé ze spravedlivých voleb, může dokonati dílo smiřovací obou národností, pro něž nebylo místa v dosavadním patentovaném parlamentu.

Ve spravedlivém zemském sněmu podají poslanci čeští německým soudruhům důkaz nejen o své smířlivosti, nýbrž i o poctivé snaze své po politické svobodě, prosté všech choutek hegemonistických a svého úsilí o hmotný rozvoj společné naší vlasti. Útisk jednoho brání svobodě všech. Však v době nynější jen v politické svobodě může dařiti se dílu národního duševního a hmotného rozkvětu národa; a tož národ český sotva pro pouhou choutku po nadvládě obětuje nejvzácnější cíl svého snažení. Němci v Čechách ve vlastní prospěch svůj měli by přáti sobě, aby po odstranění sněmu dosavadního svolán byl sněm na základě zcela spravedlivém.

Jenom spravedlnost a právo mohou zjednati smír v zemi a dobrou vůli mezi oběma národnostmi. Nejprve nechť koruna vyrovná se s národem českým, nechť uzná práva tohoto království a napotom sněm svolaný na spravedlivých základech dovrší zajisté dílo narovnání šlechetným a bratrským smířením obou zde žijících národností.

Znamení doby.

(»Národní Listy« ze dne 11. srpna 1869.)

Tento a následující článek sluší považovati za příspěvek ku karakteristice volebních zápasů za vlády prvního »občanského« ministerstva, z doby vládních výprav proti deklarantům a na zlomení nebo ohnutí tehdejší železné opposice Českého národa.

*

Strana vládní dala dnes první znamení k volebnímu zápasu. Učinila to výstřelem tak hrubým, že nelze pochybovati o dobré vůli její, napnouti veškeré síly a agitovati všemi možnými prostředky na poražení deklarantů.

Zde vizme první skutek vlády, kterým ohlašuje straně národní v Čechách boj až na nůž.

J. E. nynější správce místodržitelství, polní podmaršálek, svobodný pán Koller vydal totiž toto válečné provolání ve způsobě okružníku ku všem c. k. okresním hejtmanům v Čechách:

»Vaše Blahorodí!

Výnosem ze dne 10. srpna číslo 42.198 vypisují se nové volby k doplnění poslaneckých míst ve volebních okresech měst a venkovských obcí uprázdněných. Ponejvíce se dějí volby tyto proto, poněvadž poslanci za minulého zasedání sněmu schůzí se nesúčastňovali a po opětném marném vyzvání

k účastnění se mandátů svých byli zbaveni. Poněvadž za tou příčinou četný počet volebních okresů za minulého zasedání sněmu nebyl zastoupen, a o to se jedná, aby novými volbami docílilo se úplného zastoupení země v sněmu zemském, dá se právem předpokládati, že se k volbám povolané obyvatelstvo již z vlastních zájmů předního a nejdůležitějšího ústavního práva zákonitého užije, a že jen takové poslance zvolí, o nichž bude přesvědčeno, že povinnosti, ku kteréž se přijmutím volby zavážou, skutečně dostojí a do sněmu se dostaví, prací sněmovních se súčastní a tam dle nejlepšího vědomí a svědomí svého zájmy země a voličů zastupovati budou, jak se to od r. 1861 v několika zasedáních bez rozdílu politických stran skutečně stalo.

Bohužel však, že v mnohých volebních okresích část obyvatelstva, zavedena jsouc agitacemi strany, která v zaslepení víře nepodobném nesúčastněním se prací sněmovních a bezohledným nevšímáním si zájmů zemských, domýšlí se dosáhnouti uskutečnění vlastního svého politického programu pozbyla klidného a jasného náhledu o poměrech a jiná, ne méně četná část obyvatelstva, ačkoliv přesvědčena je o škodlivosti tohoto odporu, zase z nedostatku mravní odvahy váhá vstoupiti na dráhu ústavy, na níž lze jediné docíliti toužebně očekávaného dorozumění se a na níž jedině vykvésti může činnost ku prospěchu země a obyvatelstva.

Za příčinou těchto politování hodných okolností jest se obávati, že v mnohých volebních okresích část voličů neužije práva volebního v duchu ústavy, a že vykoná jen zdánlivou volbu, dadouc hlasy své kandidátu, o němž jisto jest, že bude státi při zásadách známé deklarace v loňském zasedání sněmu se nesúčastnivších poslanců, že tudíž mandátu svého neužije dle řádu zemského, nýbrž nesúčastní se zasedání sněmovního.

Proti takovýmto snahám ústavě nepřátelské strany nemůže vláda zůstati nečinna, ba naopak jest to její povinností, aby proti nim se všemi dovolenými prostředky vystoupila, zvláště aby objasňovala velmi neblahé následky nastoupených kroků, a aby přiměla pokud možná voliče k tomu, by ve vlastním zájmu i v zájmu dobré věci poskytli důvěru svou mužům, kteří s postavením poslance zemského netropí nedůstojnou hru.

Ukládám Vám tedy za povinnost, abyste v úřadních hromadách, i při jiných příležitostech veřejně i v soukromém životě, však vždy bezohledně a vlády i úřadu důstojně se snažil k tomu, aby obyvatelstvo velký význam práva volebního pochopilo, a aby do sněmu volilo jen muže, kteří skutečně hodlají volební okresy zastupovati, a nikoli takové, kteří voliče své připravili o zastoupení na sněmu.

Nepochybuji, že snahám Vašim působením oposice v mnohém ohledu činěny budou obtíže, Vašemu Blahorodí však neušlo, že oposice opustivší ústavní půdu, padá s jedné nedůslednosti do druhé, a že tudíž sama vládě poskytuje pomoc k svému pokoření

Jsem přesvědčen, že Vaše Blahorodí se vší rozhodností, však zároveň i se vší potřebnou obezřetností úkolu tomuto budete hleděti vyhověti, a doufám zároveň, že se Vám podaří získati si k tomuto zajisté zákonnitému konání pomoc mužů, jimž blaho země a pokrok v rozvoji zájmu obyvatelstva opravdu na srdci leží, a kteří budou míti tolik smělosti, aby mužně přesvědčení své vyslovili.

Kdyby i následkem proudu nyní panujícího nepodařilo se obětavým snahám Vašim, přiměti obyvatelstvo k lepšímu náhledu v té míře, aby výsledek volby byl takový, jakž jsem zde vyslovil, přece zajisté neustanete v povinné horlivosti a jsem pevně přesvědčen, že dobrá věc v brzké budoucnosti všude slaviti bude vítězství.

V Praze, dne 10. srpna 1869.

C. k. správce místodržitelství
KOLLER, c. k. podmaršálek.

* * *

Jeho Excellence pan polní podmaršálek promluvil spíše jako voják, než jako politický správce.

Voličové naši jsou na štěstí již dobře otuženi, a vojenská ráznost Jeho Excellence může snadno způsobiti ten účinek, že porážka a blamáž vlády bude svým časem tím dokonalejší.

Podle obsahu svrchu položeného oběžníku mohlo by se souditi, že Jeho Excellence chce způsobiti dojem spíše na obskurní rekruty, než na politicky vzdělané voliče.

To není mluva správce velkého a důležitého království, v němž proud politického uvědomění zasáhl již i v nejnižší vrstvy obyvatelstva.

Kde mluví Jeho Excellence o státoprávní oposici a o jejích snahách, užívá frází, jež někdy slýchali jsme v úřadních spisech metternichovských a bachovských byrokratů. Co značí dnes fráze, jako jsou: »svedené obyvatelstvo«, aneb »agitace strany, která v zaslepenosti k víře nepodobné« — aneb konečně »stranu, která postrádá potřebného, klidného a jasného poznání poměrů«? atd.

Myslí skutečně Jeho Excellence, že strana, která desátý již rok s nezvratnou vytrvalostí a s bezpříkladnou obětavostí, navzdor všemu pronásledování a navzdor bezpočetným příkořím se strany vládnoucí jde pevně za svým vytknutým cílem, je toliko hromadou lidí potřeštěných a zaslepených?

Nepoznal Jeho Excellence, že celý národ stojí v jediném šiku opositním, aby domohl se opět toho, co mu dle přirozených a psaných práv nepopíratelně náleží?

I kdyby nestál celý národ český na půdě oposice, kdyby jenom část jeho postavila se jako strana politická proti vládě, zdaž by obyčejný politický takt úřadníka konstitučního nevyžadoval, aby s šetrností a slušností, v ústavním státě každé politické straně povinnou, dotýkal se v úřadním spise oposice české?

Zůstavujíce na zítřek obšírnější pojednání o novém místodržitelském okružníku, připomínáme jenom, že jsme povděčni Jeho Excellenci za bezohledné vystoupení jeho proti české oposici.

Pan polní podmaršálek získal si nemalé zásluhy o osvěžení strany národní a o poučení těch vlastenců, kteří do té chvíle měli za to, že všeliká volební agitace u nás je zcela zbytečná a bezúčelná.

Jeho Excellenci panu baronovi Kollerovi!

(»Národní Listy« ze dne 12. srpna 1869.)

Vaše Excellence uveřejnila včera německý okružník ku všem c. k. okresním hejtmanům ve příčině voleb do sněmu zemského.

Tři jsou věci ohledně původu okružního listu možny: buďto byl sepsán samou Vaší Excellencí, anebo byl zaslán z Vídně, anebo jej spáchala některá osoba v Praze k rozkazu Vaší Excellence.

Stalo-li se to první, pak by Vaše Excellence byla zapomněla na přední zásadu vojenského stavu, že armáda »*nedebatuje*«, čemuž my na ten čas nikterak nevěříme, v druhém i třetím případě zneužilo se čestného postavení a jména Vaší Excellence způsobem onde politování hodným a tuto naprosto trestným. A zneužilo se ho sice proto, poněvadž okružník učinil z Vaší Excellence politického stranníka, vytisknuv Vaši Excellenci drze z neutrálního postavení čestného, které jste jako správce českého místodržitelství zaujímal.

Okružníkem zajisté přestala Vaše Excellence státi nad stranami v naší vlasti, přihlásivši se zřejmě ku straně »*ústavověrné*«, *německé*; my proto litujeme Vaší Excellence jako náměstka Jeho Veličenstva, kterýžto náměstek dle povolání a postavení svého k oběma stranám u nás *stejně* by měl býti nakloněn a spravedliv.

Okružník Vaší Excellence dotýká se českého národa, odsuzuje důvěrníky jeho, kompromituje vládu a její úřadnictvo. Nezakládaje se kromě toho na pravdě, musí se dokonale minouti s účelem svým.

Okružník dělí národ český od důvěrníků jeho, kteří jeho zájmy ve veřejném životě (v žurnalistice, zastupitelstvech, ve spolcích a na sněmu) zastupují. V národě pak našem českém rozeznávají se dvě strany, »*jedna část obyvatelstva je prý agitacemi zavedena*«, a druhá nemá dostatek *mravní povahy jsouc terrorismem zatlačena.*

Dle toho by národ český sestával jen z oklamaných a zbabělých lidí.

Naproti tomu zvou se dosavadní důvěrníci národa našeho stranou, která je *k víře nepodobně zaslepena*, která pozbyla klidného a jasného náhledu o poměrech, která z postavení poslanců tropí nedůstojnou hru a padá z jedné nedůslednosti do druhé.

Vaše Excellence uzná, že se tím způsobem veliké věci vrhají do tváře i celému národu i všem jeho důvěrníkům, onomu se říká, že sestává *z hlupců*, (neboť jenom hlupák dá se zavést) a z bab, kdežto se důvěrníkům vytýká zaslepenost, nezpůsobilost a nedůstojnost.

Takovým právě způsobem mluví o našem národě a k vůdcům našim listy jako »Debatte«, »N. F. Presse« a j.

Či je to vskutku pravda, že má národ český mezi sebou jenom hlupce a baby? Či je to vskutku pravda, že je jenom zaveden a zastrašen?

My bychom se toho o zádném národě evropském tvrditi neodvážili, poněvadž jest naprosto nemožné, aby národ jakýkoli neměl jiné části lidí, kteří se nedají zastrašit. Tak mluví obyčejně fanatikové, kteří národ nevlastní z jakýchkoli ohledů zvykli si považovati za nějakou jenom rasu.

Neníť národ náš český ani zaveden, ani zastrašen, není zajisté proto, poněvadž jeho důvěrníci neprovozují jiné politiky než právě tu, již on sám si oblíbil.

Neobeslání říšské rady a sněmu zemského jest dílem národa našeho sama. Vaše Excellence se velmi snadno může o jednom i o druhém dáti přesvědčiti.

Neníť pražádným tajemstvím, že na př. v r. 1861 šli důvěrníci naši *proti vůli národa* do Vídně. I nyní jest to vůle národa, aby se zemský sněm neobesílal.

Národ veškerý — a byť to byli jenom Baškýři — nedá se 9 let za nos voditi a zastrašovati. A my, ejhle, již na desátý rok trváme v oposici! Vaše Excellence může se snadno přesvědčiti, zdali národ náš již ochabl anebo ochabuje. Národ náš naopak spřátelen dnešního dne více nežli kdykoli dříve byl spřátelen s myšlénkou, že čím delší odpor, tím skvělejší bude vítězství, a se špatnou poradil by se ten mezi námi, *kdož by raditi chtěl k povolnosti proto, aby se na rychlo provedlo jakési narovnání.*

Není jinak: jest vůle veškerého našeho národa, aby se nešlo do Vídně, poněvadž národ náš nemá ve Vídni co dělat, vůle jest to národa našeho veškerého, aby se nešlo na zemský sněm, poněvadž ani tam nemáme potud co dělat, pokud volební řád dosavadní a dokud zemské zřízení dosavadní potrvá.

My byli ve Vídni a — litujeme toho podnes — my byli i na zemském sněmu a — škoda bylo toho času. My jsme se též i tam přesvědčili, že jenom obnovení práv našich dovede Českému království a národu našemu Českému zjednat postavení a blaho, které mu přísluší před Bohem i světem.

My že jsme pozbyli klidu a jasného soudu o poměrech? Tím li chcete národ náš od jeho důvěrníků odvrátiti? Marná práce! Naši důvěrníci prorokovali vám r. 1849, že centralisace přivede Rakousko na zmar — a r. 1859 to potvrdil — naši důvěrníci prorokovali vám, že soustava Schmerlingova rozbije Rakousko — rok 1867 to opět potvrdil; naši důvěrníci vám prorokovali, že válka Dánská bude míti nešťastné následky — a r. 1866 byli jste za 7 dnů tak poraženi a poníženi, jak nikdo nikdy před tím; naši důvěrníci vám prorokovali, že se vaše prosincovka neudrží — a ejhle, již nyní není pro ni než Dolní Rakousko, Solnohradsko a Štýrsko, naši důvěrníci vám již roku 1848 prorokovali, že je toliko soustava federační možna, a ejhle, nynějšího dne — však ne tak: za krátko uvidíme, kdo měl pravdu, zdali my, anebo vy,

kteří jste dříve nás v Rakousku, pak Rakousko v únorovce a nyní Cislajtanii v prosincovce utopiti chtěli. Celá historie Rakouska od r. 1848 až po naše doby není ničím jiným nežli *velkým vysvědčením* o výtečném rozhledu politickém našich důvěrníků a zároveň vysvědčením o dokonalé politické neschopnosti strany, která je nyní v čele a která dříve velkoněmeckou, centralistickou, germanisátorskou, únorovskou a nyní dualistickou politiku provozuje — a vždy s nesmrtelnou blamáží.

Proto je »*klidný a jasný* soud o poměrech« při nás, a proto nejsme zaslepeni my, nýbrž strana »ústavověrná« a proto by náš národ hřešil, kdyby kdykoli odstoupil od takových důvěrníků svých, kteří od r. 1848 až po nynější chvíli nezklamali se nikdy ve svých politických kombinacích.

My nejdeme do říšské rady a nejdeme ani do zemského sněmu proto, poněvadž tento i ona bez naší vůle zřízeny a nám vnuceny byly; o »nevšímání si zájmů zemských« nemůže býti ani řeči. Ty zájmy zemské, které nám prosincovka ponechala, zůstavíme rádi nejen straně »ústavověrné«, nýbrž třeba cikánům k volnému použití. My do sněmu nevkročíme jinak, nežli tak, jakož se přísluší, až se totiž zemské věci budou tam vyřizovati a nikoli pouze přípřeže i až tam bude většina a menšina přirozená. Není to nedůstojná hra s naší strany, nýbrž nedůstojná hra se strany protivné. Či není nedůstojno chtít z většiny učiniti menšinu? Či jest to důstojno, chtít bráti skrze menšinu odvěká práva většině? Či byla kdy nespravedlnost důstojností a samoobrana nedůstojností? Však okružník Vaší Excellence kompromituje i vládu. V okružníku se dí, že prý je »povinností« vlády, aby činně vystoupila proti nám. Naopak, povinnosti vlády mělo býti, aby v státoprávním zápase mezi námi a Němci zůstala neutrální. Či jest Jeho Veličenstvo pouze králem Němců v Čechách a není tolikéž králem Čechů? Kdyby zajisté vláda vídeňská měla jenom trochu ústavního smýšlení, nařídila by svým orgánům v Čechách nestranné chování při nastávajících volbách, aby se zvědělo, co národ Český chce a obmýšlí. Takto se však vláda staví na hlediště prosincovky, půl druhého roku staré, vystupuje proti celému národu Českému, hájícímu stará práva tisíciletá, neboť co svět světem, nebylo České království zastoupeno v zákonodárném sboru mimočeském vyřizujíc vždy své věci na domácím sněmu. Tím způsobem stává se vláda strannickou a béře zájmy menšiny v ochranu, kompromitujíc i své dosavadní smýšlení, jakož i postavení státu. V tom ohledu nepozbyl ani kardinál Rauscher, jinak nepřítel náš, klidného a jasného soudu o poměrech, prohlásiv nedávno, že strana, která je nyní ve Vídni při vládě, dovede věci tak daleko, že se venkoncem panství Rakouska omezí až jen na Dolní Rakousko a Štýrsko. Jest to vláda menšin, menšiny v Čechách, v Krajinsku, v Tyrolsku, v Istrii, menšiny v Dalmacii a v celé Cislajtanii.

Než okružník Vaší Excellence vede i jinak ku kompromitování vlády, ježto rozkazuje úřadníkům, aby »nedůslednost« Českým

voličům vykládali. Kdo chce jinému nedůslednost vytýkati, musí sám býti důsledným. A jak pak bude, odpoví-li naši ve stejném smyslu vládě? Či nezaručila vláda vídeňská r. 1848 ústavu, kterou by vypracoval vídeňský sněm? Či jej (v Kroměříži) nerozehnala? Či nedala ústavu březnovou? Či ji zase nezrušila? Či nezaručila na to rovnoprávnost? Či nezavedla germanisační absolutismus? Či nevydala říjnový diplom? Či jej únorovkou nezrušila? Či nezastavila únorovku? Či ji zase neobnovila? Či nezavedla dualismus? Či neztvrdila prosincovku? A na tu budoucí důslednost jsme zvědaví a dychtivi velice! Než třeba rozpomenouti se na důslednost nynějšího ministerstva cislajtanského. Jak krásně vypadá ta jeho důslednost oproti oněm stům a tisícům odsouzeným, žalářovaným, pokutovaným a stíhaným, pronásledovaným, oproti žurnalistice, oproti spolkové a shromažďovací svobodě? Či myslí Vaše Excellence, že politická strana, která již na devátý rok stojí v opposici proti nepřátelům svým, dříve centralistickým a nyní dualistickým, říditi se může dle nějaké logické soustavy theoretické, jak se táž ve školách vykládá? Oni jdou na nás s holí a my se máme snad logickými pravidly Aristotelovými brániti?

Okružník Vaší Excellence kompromituje i úřadnictvo. Kdo zajisté v politickém zápasu podniká nemožnou věc, musí si utržiti blamáž. A Vaše Excellence vybízí úřadnictvo k agitaci i tam, kde bude všechna agitace bezúčelnou. A bezúčelnou bude ve všech volebních okresích českých!

Jedna věta v okružníku Vaší Excellence projevuje přesvědčení, *»že dobrá věc v brzké budoucnosti všude slaviti bude vítězství«*.

Tak smýšlíme a věříme i my, však jde jenom o to, na čí asi straně je ta dobrá věc?

Věhlasný politik německý dr. Fischhof dí o věci *ústavověrných*, že nepravda nebyla, není a nikdy nebude věcí dobrou.

Má-li dr. Fischhof pravdu? Vaše Excellence račiž vyšetřiti tyto věci: Předně: je-li náš volební řád zemský volebním řádem spravedlivým čili nic? Za druhé: byla únorovka s naším svolením vydána? Za třetí: je-li většina cislajtanského obyvatelstva pro prosincovku a svolil-li k ní Český národ? Za čtvrté: vládne-li strana »ústavověrná« způsobile, dle pravdy a ústavně?

Na tyto otázky zní poctivá odpověď ve všem všudy: *ne a ne!*

Dobrá věc je na naší straně, na druhé pak je umělá, věc nepřirozená, věc ve svém původu a ve svém rozvoji nespravedlivá. Kdo tu v boji zvítězí? Snadná odpověď! Když po bělohorské bitvě hojně nešťastníků našich vedeno k popravě, ukázala se na nebi krásná duha. Poprava trvala přes poledne. Nastalo odpůldne a nastala dlouhá, děsivá noc. A nyní zase máme ráno. Nyní je svoboda náboženská majetkem celého světa osvíceného, naši vyhráli. A národ český, který dvě stě let v hrobě odpočíval a neumřel, neumře ani během nynějšího volebního zápasu a neumřel ani pod nátlakem prosincovky. On překoná jistotně i ten nynější volební zápas

a přežijc i tu nynější ústavu cislajtanskou, která v Českém království vydává jenom německé okružníky a zná jenom hlupce a baby ve slavném, vzdělaném, houževnatém, mužném, uvědomělém, obětavém a politicky zralém národě Českém.

Pozor, vláda mluví!

(»Národní Listy« ze dne 17. srpna 1869.)

Tato polemika s publikací vládou patrně inspirovanou ukazuje, jak málo se celkový základní stav našich politických poměrů za uplynulých třicet let pozměnil a že se události a situace v obměnách sobě valně podobných stále opakují. Připomenouti sluší, že polemika tato pochází z doby velkého českého odboje proti prosincové ústavě, z doby trpného odporu proti říšské radě i zemskému sněmu, z doby slavných »deklarantských« voleb, kdy zvolení poslanci, protože do sněmu nechodili, mandátů zbavováni, ale stále opět a opět voleni bývali.

*

Včera vyšla zde v Praze německá brožurka s titulem: »Zur Lage in Böhmen.« jejížto obsah a stylisace (str. 21—32), ač jméno spisovatele udáno není, jasně ukazuje k tomu, že vyšla z inspirace hr. Beusta, ba zjevně se v ní náhledy vlády samé na odiv staví. Přirozeno, že o ní promluviti pospícháme.

Vláda tedy mluví vůči nastávajícím volbám v českých okresích do zemského sněmu. Patrno, že si toho musíme velmi dobře všimnout.

A co se povídá? Všelicos: pravé i nepravé, jasné i matné, chvalitebné i křivé, slibné i výhrůžné, dobré i pochybné věci.

Dovídáme se také, co nás očekává v nejbližší budoucnosti. Zejména naši poslancové, ti, kdož zůstali, jakož i onino, kdož zvoleni budou, *dovídají se, jaká jim práce nastane, až se v Praze před sněmem sejdou.*

Není pochybnosti, že vláda, — neboť řečenou brožurku musíme za emanaci vlády považovati, — již lecčemus se naučila u nás v Čechách, ale není ještě, jakož dokážeme, se svými studiemi hotova. Co odtud by následovati mohlo, doloží si každý sám.

Především se konstatuje — my to před osmi lety již dokázali, že ani vláda, ani Rakouská (rozuměj »ústanověrná«) žurnalistika nevystihly dosud pravého stavu v Čechách, poněvadž jim není jasno, jaká je ta Česká opposice.

O vládě se tvrdí, že se dvě léta namáhala s poloviČatými prostředky, nedocílivši pražádného výsledku, neboť nevěděla do té chvíle, je-li opposice v Čechách vážná a oprávněná, či dělaná a ne-

patrná. Rovněž vyčítají se i žurnalistice nám protivné veliké hříchy, obecně známé.

Brožurka v této věci uhodila na pravdu. Dle ní je oposice Česká *státoprávní* a má svoji sílu »ve dvou naskrze konservativních živlech, v malých statkářích a v malém měšťanstvu, obou nejznamenitějších poplatných faktorech státu«.

Dále se dí, že veškeré rolnictvo, všechna města a veškerá intelligence v českých okresích stojí při oposici; zkrátka, že se tato správně považuje za representanta celého národa, »s nímž *drží velká část šlechty* a skoro veškeré *duchovenstvo*«. Chválí se tolikéž její trefná vycvičenost a výtečná disciplina. Nádavkem se jí také přisuzuje »*navzdor moskevské pouti*« loyalnost.

Naše oposice nazývá se závažnou (ins Gewicht fallende), která je s to, aby ustavičně nepokoj v nižších třídách v zemi, méně vzdělaných, udržovala a stále úkladnou hru provozovala«.

Jinde opět se dí, že »je těžkou, otevřenou ranou *na státním tělese, velikou a strašlivou překážkou v rozvoji*«.

Co se povídá prý o spolku našem »se šlechtou a duchovenstvem«, je celkem správné.

Spisovatel brožurky myslí nicméně, že ta naše oposice »přece není tak silná, jako oposice na protivné straně«, (rozuměj jako ti »ústavověrní«); spisovatel (recte vláda) věří pevně, že nikterakž nedocílíme »majorisování ústavověrné strany a pád soustavy státní«.

Tato víra v poměrnou slabost oposice naproti straně ústavověrné je základem veškerých kombinací politických, které v řečené brožurce jsou obsaženy.

* * *

Kdo pravou má víru, nerozumuje, a proto je s podivením, že spisovatel (recte vláda) namáhá se všemožně, aby víru svou ve slabost naší oposice oproti ústavověrné straně utvrdil. Velmi povážlivé to znamení!

Vizme, čím se spisovatel troštuje.

Především musíme vytknouti, že se spisovatel zakousl *v kardinální chybu*, která mu toto jeho rozumování mate a kazí.

V brožurce se totiž pořád o tom mluví, *že by zrušení nynějších státních základních zákonů vedlo ke zničení mocnářství, a toho prý se právě naše oposice domáhá.* »Qui bene distinguit, bene docet« (kdo dobře rozeznává, dobře učí), ale v brožurce se ani onoho ani toho nečiní.

Vina je na spisovateli, kterému nezdá se býti úplně jasným, co se má rozuměti »nynějšími základy státu«.

My vyrozumíváme jimi uherský zákon »*o společných záležitostech*« *a nevyrozumíváme jimi prosincovku.* To jest: nynější státní základy opírají se o zřízení delegační, které víže obě poloviny našeho mocnářství. Toto zřízení delegační uznáváme i my Čechové;

nám v pravdě nikdy ani nenapadlo naléhati na jeho zrušení, pokud Uherský stát se ho drží.

Proč to povídáme? Poněvadž se v brožurce požadavky naše takovým způsobem líčí, jako by vedly také »*k zastavení uherské ústavy*,« a jakoby podněcovaly oposici nejenom *Němců*, *nýbrž také i Maďarů*. A to není pravda.

Nejedná se tedy o zrušení delegačního zřízení, ani o jakési zastavení Uherské ústavy, nýbrž o jiné zřízení Cislajtanska nežli je to nynější. Proto nemají Maďaři příčiny býti proti nám, proto není pravda, že by naše oposice zrušiti chtěla »nynější základy státní«; proto není pravda, že by Maďaři byli či býti musili proti našim požadavkům, a proto není pravda, že by naše oposice vedla k zničení mocnářství.

Spisovatel nevidí lesu pro samé stromy (recte pro prosincovku). Než tato jeho chyba mohla by svým časem, jakož pevně věříme, trpce na něm samém se vymstit. Neboť jaké mohou býti následky z jednostranného pokračování v jedné chybě? Zajisté ty, že při dalším neblahém stavu v Cislajtanii přejde konečně i Uherským státníkům trpělivost — et hoc multum significat — a že pak Maďaři sami naléhati budou na jiné uspořádání Cislajtanie, při čemž se stane právě opak toho, čím se nyní vláda troštuje, že maďarští státníci dvorní kruhy vyvedou z dosavadního jich bludu, jakoby oposice česká opovrhovala »nynějšími základy státními«; neboť že k nim prosincovka nenáleží, jest jasno a patrno každému, kdo nemá především »*vřelé srdce německé*«, nýbrž rakouské.

Vláda se také dále tím troštuje, že prý je spolek oposice české se šlechtou a s duchovenstvem nestálý. Milý ty Hospodine na nebesích! Což tu potřebí času a práce, aby prohledli, kdož mají oči a nevidí!

Vždyť, pánové, česká oposice stojí patrně na svých vlastních nohou. Či vidíte nyní šlechtu býti činnou v politickém zápase nynějším? Změnila ta věc něco na oposici českého národa?

Či vidíte vysoké duchovenstvo v našem nápase politickém? Či nepodalo právě nyní kurendou o školském zákoně patrný důkaz své nespolehlivosti? A něco změnilo to na oposici českého národa?... Nižší duchovenstvo nezískáte u nás nikdy a ničím, neboť ono vyšlo z českého lidu našeho.

Dvě věci jsou prozatím jisty:

1. Na oposici u nás se nemění pranic, ať si již část šlechty a vysokého duchovenstva s námi drží nebo nedrží, a

2 dokud nynější cislajtanská soustava potrvá, nebudou pro cislajtanskou vládu ti mezi šlechtou a vysokým duchovenstvem, kdož *doposud byli proti ní, třebas jinak s námi ani nešli.*

A proto je dle lidského domyslu naprosto nemožno, aby »feudální šlechta« u nás — jakož se vláda troštuje — za nedlouho k ní se přidala. Vláda si totiž myslí, že šlechta v brzku prohledne naše požadavky, »které prý vedou ke zničení říše a k pádu dynastie«, a že z loyalnosti obrátí. Co my o naší šlechtě soudíme,

dostatečně je známo, ale cosi podobného pokládáme u nejposlednějšího jejího člena přece za úplně nemožné, proto že nám nikdy nenapadlo o zdravém jich rozumu pochybovati.

Vláda konečně těší se také tím, že ani náš spolek s Poláky, se Slovinci a s Uherskými Slováky nám nepomůže. V tom ohledu ji povíme, jak následuje: *My se na tyto své bratry nespoléháme!* Proč? Poněvadž nežijí v zemích Českých, majíce různé své zájmy vlastní, které ovšem namnoze s našimi shodují se, namnoze se pak neshodují. Než o to tu neběží. Chce-li vláda koho přesvědčiti o své síle a o naší slabosti, musí dokázati, že má tyto naše bratry na své straně, neboť dokud budou také oni v oposici, třebas nešli ve všem všudy touž cestou, jako my, *dotud budeme my míti odtud prospěch a nikoli ona.*

Patrno, že jsou všeliké tyto trošty naší slavné vlády buď naprosto křivé, buď nesmírně pochybné. Než troštujte se tímto způsobem jen dále. Však se vám na posavadní cestě *musí* jednou pravá věc vyjeviti, kterouž vy nyní s kavalírskou lehkomyslností odbýváte. V brožurce totiž výslovně se praví, že oposice Čechů, feudálů a klerikálů mohla by jen tenkráte státi se osudnou, *kdyby z dvorních kruhů vyšel jakýsi převrat státní.* Rozumí se, že v to »ústavověrní nevěří«. My o věci soudíme tak, že další hospodářství cislajtanské v posavadním způsobě — až míra věcí se naplní — vésti musí k »*převratu státnímu*«. Naši »ústavní« (a i brožura) představují si tento jako »zkázu říše«, pro »zrušení ústavnosti« cis- i translajtanské a snad i úplnou zkázu ne-li veškerého světa, tož aspoň naší planety.

Tak hrozné to nebude, nepochybně půjdou jenom »ústavověrní« se svými principály.

* * *

Brožurka se také za tou příčinou vydala, *aby se nám hodně strachu nahnalo.* Proto se zbytečně čert maluje na stěnu — *my nejsme žádné děti již, abychom se báli.*

Nám prý nemůže nikde lépe býti než v Rakousku. V tom ohledu vyličuje se, jak by se nám vedlo, kdyby se Rakousko rozpadlo. — Spisovatel — pěstující se zálibou zahraniční politiku — neví o jiném, než že by nás v tom případě Prusko pohltilo a — poněmčilo.

Blázni byli, kordy měli. My ovšem nestavíme své plány na rozpadnutí Rakouska. Ale když jste o tu věc zavadili, povíme vám bez obalu své mínění.

Mluvíce o rozpadnutí Rakouska, zapomněli jste náhodou na tyto dvě věci.

Předně: nestojí nikde psáno, že by nás Prus anebo Rus dostati musil. Či by nemohla *Evropa udělati z našich zemí stát, neutrální, samostatný*, jakým je menší Belgie, menší Holandsko, menší Romanie?

Však to Evropa velmi dobře ví, že jsou České země těmi nejkrásnějšími a poměrně nejdůležitějšími zeměmi v celém našem díle světa.

Za druhé: Dejme tomu, že nás vydobude Prus ve válce a že nebude lze nás jemu více odníti. Co by se v tom případě mohlo státi? To, co se dnešního dne i jinde děje, a co se stalo r. 1866 v Mikulově a Praze. Až se bude totiž o mír jednat, postará se Evropa o to, — jak se postarala r. 1866 o Sasko a Jižní Německo atd. A postaráme se i my o to, aby nás Prusko neanektovalo tak jako Frankfurt a Holštýn, onot *nás bude muset převzíti pod jistými výminkami*, v kterémžto případě snadno by se mohlo státi, že by byly lepší než ty cislajtanské.

Za třetí: neračte na to zapomínat, že se my již tři sta let v rakouském soustátí nalézáme. Dejme tomu, že by nás Prusko beze všech podmínek anektovalo. Byl by to zajisté stav takový, *kde by se zlepšil alespoň hmotný blahobyt národa*, — v tomto stavě by u nás platila zlatka zlatku, zlatka však platí u nás již po 300 let jenom 75 krejcarů — druhdy i méně.

* * *

Hlavní tresť brožurky nalézá se na posledních čtyřech stránkách.

Spisovatel přesvědčil se na základě výše vypsaných studií svých, že se musí *v Čechách státi narovnání.*

To říkáme i my, a říká to celý svět.

Než jak?

Němečtí poslancové vybídnou naše poslance, aby se sestavila komise z důvěrníků obou stran, která by to narovnání vypracovala.

Vláda počátek neučiní, a nenavrhne míru a způsob narovnání, ale sejde-li se tato komise, »chce *ve směru smírčím na obě strany působiti*«.

Shodnou-li se naši Němci, totiž vstoupí-li na umluveném základě do sněmu, budeme míti korunovaci.

Neshodnou li se, a budou-li »naše požadavky« v té komisi napořád tytéž, které jsou i nyní, pak prý vykonali Němci svou povinnost před svým svědomím a před Evropou.

Pak »nezbude vládě nic než aby, opírajíc se o věrné části obyvatelstva *nastoupila cestu majorisování s rozhodnou rázností*«. Neboť, ať prý již volby dopadnou jakkoliv, strana vládní zůstane při vládě a její většina bude pojištěna.

Bojíme se velice, že se touto cestou nedosáhne cíle. Neboť na kolik my víme, a sám spisovatel brožurky — to potvrzuje, jest spor nynější *spor státoprávní*. My proto představovali jsme si věc tak, že dvojí vyjednávání podniknouti se musí, jedno s korunou: *o poměru České koruny k říši* (recte Cislajtanii) a *pak na tomto základě druhé s německými důvěrníky o provedení a zabezpečení*

dokonalé národní rovnoprávnosti mezi oběma národnostmi v našich zemích.

My víme, co to znamená *vyjednávati.* Jest to: *do, ut des, facio, ut facis.*

V přítomném případě jest to: zůstavení prosincovky jako základu na straně nám protivné.

Zůstaví-li členové německého kasina tuto prosincovku? Či snad nezůstaví a budou chtíti »v rámci jejím« poskytnouti nám jenom některé »koncese«?

Spisovatel brožurky mluví vskutku vždy jenom o »koncesích«, *my mluvíme zase jen o »právech«.*

Povážlivé to různění.

Způsob sám není prost všech obav. Musila by se dáti garancie, *že se ze vstoupení našich do obmýšlené komise nebude v případě nezdaru dělat kapitál pro stranu »ústavověrnou«,* aby mohla před Evropou vinu toho uvalovat jednostranně na nás.

S podivením pozorujeme, že se nikde neříká, které »požadavky« naše jsou nemožny, tak jako se nikde nepraví, co by vláda asi chtěla neb mohla podati. Jediná korunovace paraduje tu jako vnadidlo. Spisovatel jí připisuje více »zevnější« než »vnitřní cenu«, doporučuje ji jako prostředek »k probuzení citů loyalních«.

My jsme ovšem jiného mínění; kdyby zajisté měla korunovace více »zevnitřní než vnitřní cenu«, pak nenahlížíme, proč se již dávno J. V. za krále na Hradčanech nedal korunovat; arcibiskup kardinál nebyl by jistě od toho, tolikéž by se našlo dosti ministrantů, vysokých i nízkých, item množství zvědavých i pobožných a dobře smýšlejících, jichž »city loyalnosti« při této příležitosti by zajisté se valně »probudily«.

Hlediště vlády je na chlup totéž, které bylo i loni.

Nemile se nás dotekla výhrůžka, že v případě nezdaru »opírati se bude vláda o věrné části obyvatelstva« a že »nastoupí cestu majorisování s bezohlednou rázností.« Spisovatel zapomněl na tyto věci.

Předně odporuje sobě samému, pravě na jiném místě, že musí být cílem a účelem rakouské politiky *»vnitřní rozkvět«* a sjednocení Rakousko-Uherského mocnářství.

Při slibném »majorisování s bezohlednou rázností« bude ten »vnitřní rozkvět« — bučet a nebude pučet.

Za druhé: nepotřebuje vláda teprve *nastupovat* »cestou majorisování a bezohlednou rázností«, *poněvadž je na ní již od Bělohorské bitvy* — aneb, chce-li se od nesmrtelné únorovky. Z toho plyne, že se nestane nic nového, nač by náš národ nebyl již důkladně zvyklý. Dejme tomu, jakož i spisovatel připouští, že se vyjednávání nezdaří, co potom? Konfiskace a vypovídání ze země jsou nemožny a volby se také vynutit nedají. Prozatím by byl hlavní prostředek ten, že by se příště ti, kdož do sněmu nešli, nesměli zvolit.

Xenofon vypravuje ve své Anabasi tento příběh. Peršané, aby Řecké vojsko snáze zahubili, pozvali na důvěrné smlouvání všecko důstojnictvo řecké do svého tábora a zde je usmrtili, majíce za to, že se budou muset Řekové ihned vzdát, zbaveni jsouce vůdců. Než jak se podivili, když si Řecké vojsko ihned zvolilo jiné důstojnictvo, ze sprostých a kaprálů. Bylo to divení ukrutné, když prostý vojín Xenofon stal se při té příležitosti generálem a vydařil se. Nepřejeme si toho, ale také se toho pranic neděsíme, než kdyby *se měl ten obmýšlený zákon proti našim deklarantům vydati, pak dávajíce jej pamatujte na onu historii z Anabase!*

List dr. Riegra a dr. Sladkovského ve příčině zamítnutého pozvání p. dra. Giskry.

(»Národní Listy« ze dne 5. března 1870.)

Rok 1868 vyplněn byl jednak velkolepým odbojem českého národa proti ústavě ze dne 21. prosince 1867, jednak úsilím panující ústavověrné vlády a strany o další vybudování této ústavy opravami a podrobnými zákony v oborech veřejné správy, školství, soudnictví atd. Dne 10. října 1868 uvalen na Prahu a její okolí stav výjimečný, čímž arci na celkovém stavu a proudu rakouské politiky nic nebylo změněno. Obojím shora označeným směrem bojováno a pracováno také v následujícím roce 1869. Politické děje tohoto roku přivodily již bankrot občanského ministerstva, jehož pád počátkem roku 1870 neodvratným se stal. První část roku 1869 minula ve znamení resoluce haličského sněmu ze dne 8. října 1868, obsahující požadavky polského národa ohledně upravení poměru Haliče k předlitavskému Rakousku (polští poslanci žádali, aby vláda tyto návrhy haličského sněmu říšské radě k vyřízení předložila, proti čemuž se arci ústavověrná strana i vláda vzpíraly) za debatty o zákoně, jenž se týče zemské obrany a o vládou (dne 2. března) předložené osnově zákona školského, kterážto předloha přese všechen odpor Poláků, katolické strany a Slovinců a po odchodu těchto ze sněmovny dne 24. dubna 111 hlasy proti 4 byla přijata. Dne 28. dubna zrušila vláda výjimečný stav nad Prahou a okolím nabyvši přesvědčení, že se smýšlení českého národa žádnými výjimečnými prostředky změniti nedá. Následujícího dne dán v poslanecké sněmovně říšské rady první věcný i formální podnět k rozpravám i agitacím usilujícím o změnu volebního řádu, aby říšská rada od zemských sněmů nezávislou učiněna byla. Dne 28. dubna předložil totiž ústavní výbor poslanecké sněmovně návrh, kterýmž se vláda vyzývala, aby předložila osnovu zákona, jímž by počet poslanců zdvojnásoben byl a kterýmž se vládě otázka přímých voleb jakož i zkrácení volební periody k uvážení doporučovala. Dne 4. května usnesla se poslanecká sněmovna říšské rady, že se má západní polovice rakousko-uherské říše nazývati »rakouským císařstvím«, kteréžto usnesení arci zůstalo planou, do vzduchu vypálenou ranou. Dne 12. května byla říšská rada uzavřena trůnní řečí, v níž na konec se praví: »Rakousko má býti velkou domovinou, jež povolána jest, aby obsáhla všechny jeho různé národy, nechť si jakýmkoli jazykem mluví, stejnou spravedlností, stejnou blahovůlí a stejnou péčí o jejich zájmy a zvláštnosti. Ústava jest půdou, na kteréž tohoto cíle dosíci lze, a na této půdě stane se tím — jsem jist — dorozumění mezi národy skutkem, poněvadž státi se musí, neboť jenom Rakousko poskytuje všem svým národům ochranu, svobodu jakož i záštitu jich samostatnosti a jich zvláštností.«

Dne 29. května vydáno ministerské nařízení, kterýmž se polský jazyk činí místo dosavadní němčiny úřadní řečí státních úřadů v Haliči.

Zahájením zemských sněmů v měsících září a říjnu 1869 dostala se otázka volební opravy, již ústavověrná strana za životní otázku svého systému prohlašovala, do plného proudu. Ministr vnitra dr. Giskra rozeslal místodržitelům (dne 9. září) oběžník, kterýmž je vyzývá, aby přiměli zemské sněmy k prohlášení, co a jak soudí o otázce zavedení přímých voleb do říšské rady. Sněmům předloženo v té příčině sedm otázek a odpověď na tyto otázky dopadla celkem velmi nepříznivě: zemské sněmy bukovinský, tyrolský, gorický a terstský zamítly přímé volby naprosto; sněmy haličský, krajinský, istrijský a dalmatský odepřely vůbec všelikou rozpravu o předloženém dotazníku. Tedy: ze 17 zemských sněmů, jež 20 milionů duší zastupovaly, zamítlo jich osm (zastupujících aspoň 8 milionů duší) volební opravu vůbec. K tomu družilo se vědomí, že zemské sněmy český a moravský, jež příznivě odpověděly, jenom německé menšiny obou zemí zastupovaly. Krom toho v přisvědčujících odpovědích 9 sněmů (českého a moravského jenom nominelně) jevila se taková různost zásad, že by bylo sotva lze bývalo, vyvoditi z nich aspoň jedinou resultantu. Ale z pestré směsi těch zásad, stanovisk, výhrad a návrhů vynikaly přece dvě velké bojové devisy, dvě hesla válčících stran: volební oprava se změnou ústavy anebo bez ní. Při tom ukázalo se, že byla ústavověrná strana sama na dva tábory rozštěpena a že také v občanském ministerstvu dvě frakce proti sobě stály. Na jedné straně byli úzkoprsí ústavní doktrináři s heslem: »Ústava a nic než ústava«, na druhé straně pak přívrženci vyrovnání, kteří volební opravy použiti chtěli jako mostu ku všeobecné revisi ústavy a k uspokojení všech národů na půdě co možná rozsáhlé svobody. První náběh k reformě volebního řádu skončil tedy naprostým nezdarem.

Jinak vrcholilo zasedání zemských sněmů v odporu proti školským zákonům a v Tyrolsku krom toho ještě v odboji proti zákonu o zemské obraně, jímž se rušily staré privileje tyrolské země. Království České bylo zase — po zrušení výjimečného stavu — opět a stále jevištěm velkého boje proti státním základním zákonům vůbec. Dne 9. září zahájeno postupné zasedání sněmů. V Čechách byly nové volby do sněmu teprv dne 24. září ukončeny, tak že sněm český teprv dne 30. září zahájen býti mohl. Výsledek těchto voleb byl přese všechno úsilí vládního aparátu, o němž Kollerův oběžník (na stránkách 361 a 362 této sbírky otištěný) křiklavé svědectví podává, pro vládu zdrcující. Všude byli opětně zvoleni deklaranti; také v pochybných, dříve smíšených okresích zůstali Němci všude v menšině a v českých okresích nedostali vládní kandidáti nikde více hlasů, než tam bylo komando poslušných c. k. úřadníků a pensistů, a i to jenom mezi 30—70 hlasy. Při zahájení sněmu odepřel kardinál kníže Schwarzenberg sloužiti obvyklou mši a ni on, ni ostatní biskupové nedostavili se do sněmu, což dříve všichni činívali. Deklaranti se ovšem také nedostavili, a bylo jich více než minule: v minulém zasedání scházelo deklarantů 71, v tomto již 84. Všichni byli dne 28. října opět mandátů zbaveni a sněm dne 30. října uzavřen.

Fiasko prvního rozmachu k volební opravě, dále boje proti školským zákonům, palčivý nezdar výjimečného stavu a volební výpravy v Čechách, výbuch dalmatského povstání proti násilnému zavádění a provádění zákona o zemské obraně (tak zvané povstání v Krivošiji) a z části také dělnické demonstrace ve Vídni zviklaly hrdé kdysi a všemohoucí občanské ministerstvo tak, že když se říšská rada dne 13. prosince opět sešla, ministerská krise již zcela zjevně byla na obzoru.

Tříčlenná menšina ministerské rady: Taaffe, Potocki a Berger usilovala o změnu dosavadní vládní soustavy. Diference mezi menšinou a většinou ministerstva došla makavého takřka výrazu, když se zjevným stalo, že trojice Taaffe-Potocki-Berger volební opravu provésti chce jenom po dorozumění se čili po shodě se státoprávní oposicí, kdežto frakce Giskrova a Herbstova o provedení volební reformy pokusiti se chtěla bez jakéhokoli jiného opatření. Avšak na plný rozkol prozatím ještě nedošlo a uzavřeno němé příměří, ježto také ve většině ministerské rady kolik hlav tolik smyslů bylo a porady o vo-

lební opravě tedy docela uvázly. Tak stalo se, že docílen při sestavování trůnní řeči kompromis, o němž říšská rada soud pronésti měla. Soud ústavověrných řečníků vyzněl pak celkem proti snahám ministerské menšiny a pro rozhodné, bezohledné sledování cílů a programu většiny, a následkem toho odhodlala se majorita ministerstva, že zruší kompromis o mlčení a předložila dne 18. prosince císaři pamětní spis, jehož konec vrcholil v prohlášení, že »Rakousko nutně potřebuje *jednotné* vlády, jejíž akce by nebyla oslabována různostmi mezi jejími členy«. — Císař odevzdal tuto listinu ihned ministerské menšině, aby na ni odpověděla, a již dne 24. prosince odevzdán císaři pamětní spis menšiny, jejž ministr Berger sepsal a v němž ohledně království Českého se dovozovalo, že výjimečná opatření z listopadu 1868 stav věcí tam jenom zhoršila, že stav tento jenom dorozuměním zlepšiti se dá a že jest nutno říšskou radu a zemské sněmy rozpustit, aby se oposici dala příležitost ku vstoupení do říšské rady, kdež by obecné vyrovnání mezi národy a zeměmi státi se mělo. Tím učiněna ministerská krise akutní a říšská rada odebrala se na vánoční prázdniny.

Po tuto dobu parlamentních prázdnin vlekla se ministerská krise dále a zákulisní boje pro i contra zdržovaly její vyřízení. O záměrech ministerské menšiny roznášeny všelijaké, na mnoze dobrodružné kombinace, k nimž sami členové kabinetní většiny svými výroky podnět dávali, a vzhledem k tomu žádala ministerská menšina, aby svůj pamětní spis směla uveřejnit. Následkem toho uveřejnila »Wiener Zeitung« dne 12. ledna oba pamětní spisy, menšiny i většiny, a tu ovšem nemohlo se rozhodnutí déle odkládati. Panská sněmovna toto rozhodnutí urychlila přijavši dne 15. ledna po dvoudenním rokování přísně centralistickou osnovu adresy, již byl vypracoval zpravodaj adresního výboru hrabě Antonín Auersperg. Ještě téhož dne byli Potocki, Taaffe a Berger na vlastní žádost propuštěni. Na místo nich povoláni, ale teprv po třínedělním hledání, do ministerstva poslanec Banhans, ředitel Waldsteinských statků v Čechách, osmačtyřicátník Stremayr a generalmajor Wagner. Dr. Hasner převzal po Taaffovi předsednictví. Takto z části obnovené ministerstvo představilo se dne 3. února poslanecké sněmovně a předseda jeho Hasner prohlásil v úvodní svojí řeči, že nová vláda považuje ústavu za východisko své politiky a že se vynasnaží, aby obnovila vnitřní mír uspokojením oprávněných přání po změně ústavy«. To bylo zřejmým, byť i jenom částečným zabočením na dráhu, již nedávno odstoupivší menšina ministrů doporučovala. V polovici února učinil pak řídící duch kabinetu, ministr vnitra dr. Giskra, další krok na této dráze tím, že pozval vlastnoručně psanými listy vůdce stran staročeské a mladočeské, dra. Riegra a dra. Sladkovského, aby přijeli do Vídně k poradě o vyrovnání s českou oposicí. Na toto pozvání odpověděli Rieger a Sladkovský společným listem, jenž níže uveden jest s některými poznámkami dra. Sladkovského.

*

Sbor důvěrníků poslanců českých schváliv jednohlasně níže položený list, nemohl se odhodlati k tomu, aby jej po odeslání J. E. p. baronu Kollerovi uveřejnil současně v časopisech domácích.

Zachovávaje slušnou diskretnost stran publikace dal příležitost jiným, aby této slušnosti byli méně dbalí, a tak stalo se, že obsah dotyčného listu objevil se nejprve v zdejší »Bohemii«, která jej otiskla v plném znění. List zní následovně:

Vaše Excellence!

Jakkoli co nejtoužebněji přejeme sobě ve prospěchu Rakouska jakož i ne méně ve prospěch svého národa i vlasti, aby brzo spravedlivě uklizeny byly neshody vzhledem k státnímu právu koruny

České, k našim ústavním a národním poměrům panující, a jakkoli považujeme za svoji povinnost, abychom kdykoli s největší ochotou dle nejlepších sil svých přispěli k dorozumění o těch věcech mezi činiteli povolanými, musíme přece dnes s úctyhodnými díky, avšak též s upřímnou lítostí odmítnouti pozvání Jeho Exc. pana ministra Giskry skrze Vaši Excellenci laskavě nám sdělené a pro nás zajisté velmi čestné, poněvadž po nestranném uvážení panujících poměrů nemohli jsme nabýti přesvědčení, že by tato úřadně nabízená rozmluva s jedním z náčelníků cislajtánské vlády v nynější chvíli mohla míti následky pro naši zemi a náš lid prospěšné, pokud rozmluva tato vůbec má opravdově za účel míti politický výsledek a býti více než pouhou politickou rozprávkou k vypátrání našeho stanoviska, beztoho v deklaraci vyznačeného.

Považujíce Jeho Excellenci nynějšího ministra vnitra za předního mocného vůdce německe-národní strany, přikládali bychom dohodnutí se s ním vždy zvláštní cenu. Než v přítomném případě jde o dorozumění s nynější vládou, vyšlou z většiny říšské rady na základě prosincových zákonů, únorových volebních řádů ze všelikerých — řekneme — zvláštních opatření zbudované. Jakkoli přejeme si, abychom odpověděti mohli na pozvání — opětujeme to, velmi čestné — způsobem jen nejúslužnějším, nemůžeme přece při velké důležitosti věci potlačiti své přesvědčení, že ministerstvo, jež ve svém memorandum vyslovilo své přesvědčení a záměry, jaké veškeří Slované rakouští uvítati mohli jen s palčivou bolestí a nikoli bez citelného uražení jejich citů oddanosti k mocnáři a říši tak často obětavě osvědčených, že ministerstvo, které i dnes ještě houževnatě drží se ústavních ustanovení bez přičinění veškerého národa českého utvořených, a které prohlásilo propast mezi těmito ustanoveními a naší deklarací právě nedávno teprv za naprosto nepřeklenutelnou — nikterak nemůže dnes již nadchnuto býti upřímným přáním, aby propast byla překlenuta.

My sami myslíme, že toto dílo, jež za nynějších událostí nad to stává se každým dnem nesnadnějším, dokonáno býti může toliko státníky na nejvýš nestrannými a nestrannickými, vzbuzujícími již z předu důvěru a majícími velmi mnoho dobré vůle s obětavou trpělivostí a nikoli bez blahosklonného zakročení koruny, ve kterou především klade národ náš své naděje.

Než také již při přípravách stavby bude věcí rovněž tak spravedlnosti jako státnické moudrosti, aby všickni političtí činitelé českých korunních zemí, požívající vlivu, přivzati byli k spolupůsobení. S tohoto hlediště nemůžeme zvláště nikterak schvalovati, aby nikdo z uznaných důvěrníků slovanských většiny veliké a důležité korunní země Moravy přibrán nebyl, zvláště kdyby — jakož tomu vyhnouti se nelze — na přetřes přijíti měly státoprávní poměry koruny České.

Děkujíce nejuctivěji Vaší Excellenci za sdělené nám pozvání a prosíce, aby Vaše Excellence předložila uctivé mínění naše v té

věci Jeho Excellenci panu ministrovi vnitra, pokládáme sobě za čest, ubezpečiti Vaši Excellenci své zvláštní hluboké úcty.

V Praze, dne 23. února 1870.

Dr. Fr. L. Rieger, Dr. K. Sladkovský.

* * *

Nyní se ovšem v listech ústavověrných turecká muzika provozuje, která má nevěřícímu světu dokázati, že naši chybili nepřijavše pozvání. Důkaz platný by se mohl jenom dvojím podati způsobem; předně, kdyby se dalo dokázati, že národ náš vůbec si nepřeje býti a zůstati v Rakousku, t. j. smluviti se s vládou a se svými německými spolukrajany, a za druhé, kdyby mohl pan dr. Giskra veřejně ohlásiti, že nám chtěl tolik a tolik nabídnouri a my kdybychom se odtud musili přesvědčiti, že toho bylo opravdu více, anebo aspoň zrovna tolik, mnoho-li bychom mohli dle lidského rozumu od sebe příznivější vlády obdržet.

V prvním ohledě důkaz nemůže být proveden, poněvadž deklarace naše — a i minulost — opak toho dosvědčuje a v druhém případě závisí jenom na p. dru. Giskrovi, aby nás nekonečnou lítostí naplnil. Dokud toto se nestane, dotud budeme musit za to míti, že naši jednali zcela prakticky, nehodlajíce marně vyhazovati peníze na cestu, která by nevedla k ničemu, ba kteráž by se snad i proti nám, dle známé taktiky našich nepřátel, byla využila.

O naší škodě nemůže býti tedy ani řeči, ovšem ale o tom, zdali naši nezadali velikou ránu nynějšímu ministerstvu a jeho programu, který nyní po prvníkráte osvědčil se jako program tak velice nemožný, že ani »rozprávku o politické situaci« mezi ministerstvem a oposicí nesnese.

Zlé skuhrání ústavověrných listů bereme za platný důvod proto, že naši onu ránu vskutku zasadili, sice jinak by musili si ústavověrní mnouti vesele ruce.

»Tagesbote« se těší starým troštem svým, že žádné ministerstvo nebude moci našim požadavkům vyhověti. Zdá se mu tak něco o možném pádu nynějšího ministerstva, on však spoléhá, že i po tom zůstanou Němci u nás pány. Hrozí starým způsobem svým, že všeliká změna ústavy přivedla by zájmy státu a dynastie v nebezpečí, a že by pak Němci u nás zdvihli takový »schmerzenschrei«, který by celé Německo do boje proti nám k jejich prospěchu pobouřil.

»Tagesbote« by měl pravdu, kdyby změna v ústavnosti na ten způsob se vyřídila, že by se nynější nadvláda německá změnila v nadvládu naši. To se však nestane. — »Tagesbote« si může deklaraci v tom ohledě přečíst — a právě proto nevyplní se jeho hrozby.

Němci u nás zaujmou prostě to postavení, které jim přináleží, a my také. *Před národními diktaturami zabezpečíme se na vzájem. A zájmy státu a dynastie budou lépe pojištěny než nyní.* O tom, myslíme, že již je i Jeho Veličenstvo císař pán přesvědčen.

Nelíbí se jim.

(»Národní Listy« ze dne 6. března 1870.)

Článek tento obsahuje další důvody, z nichž pozvání ministra dra. Giskry bylo zamítnuto.

*

Uveřejněný právě list pp. dra. Riegra a dra. Sladkovského, jímž se zamítá pozvání pana dra. Giskry, nechce se zdejším listům ústavověrným nikterak líbiti. Chuti mohou býti rozličné, což se vidí v přítomném případě jasně na nás, kterýmž se řečený list z týchž důvodů líbí, pro které se ústavověrným nelíbí.

Co se v něm medle mluví? Čtvero věcí: předně, že by cesta našich do Vídně byla velmi zbytečna a marna, poněvadž by »v nynější chvíli« nemohla míti následků pro naši zem a náš národ prospěšných«; za druhé, že nám nelze srozuměti se s nynějším ministerstvem; za třetí, že se to může státi s jinou vládou — »se státníky naprosto nestrannými a nestrannickými, vzbuzujícími již předem důvěru a nikoli bez blahosklonného zakročení koruny« a za čtvrté, že se vyjednávání může s prospěchem díti jen tenkráte, když »všichni činitelé političtí zemí korunních přivzati budou k spolupůsobení« — zejména Moravané. Z těchto čtyř důvodů odmítli naši »s úctyplnými díky, avšak též s upřímnou lítostí pozvání J. Exc. dra. Giskry.

»Tagesbotovi« se tyto důvody nikterak nelíbí, »tak prý nemluví závažní politikové (gewiegt), nýbrž lidé, kteří politisují a noviny čtou jenom v neděli«. Škoda, že nevíme, co si »Tagesbote« myslí pod »závažným politikem«, zdali člověka, který si pro tlouštku nevidí na nohy, aneb který má hodně těžký mozek. V posledním tomto ohledě vydrží pan dr. Rieger a dr. Sladkovský jistotně konkurenci s p. drem. Giskrou a Davidem Kuhem.

Co „Tagesbotte« řekl o »závažných politicích«, měl upotřebiti o samém dru. Giskrovi a jeho společnících. Dle příkladu dra. Schmeykala, nynějšího přednosty zdejšího německého kasina, který prý některým ministrům cislajtánským bez obalu do Vídně vzkázal, že si pan dr. Giskra se svým pozváním »velice uškodil«. Jeho Excellence p. dr. Giskra potvrdil na novo výrok rytíře Schmerlinga. My, kteří nepolitisujeme a nečteme noviny pouze v neděli, opakovali

jsme úsudek Schmerlingův napořád a vždycky původem pana dra. Giskry samého. Svědčíť o velké krátkozrakosti strany ústavověrné, že nikdy, ba ani nyní ještě nepochopila toho, o čemž byl již r. 1864 bývalý státní ministr přesvědčen. Však překvapilo pozvání našich p. drem. Giskrou i nás i ústavověrné. Jak se mohlo státi, že týž ministr, který přivedl k pádu ministerskou trojici proto, poněvadž chtěli s námi vyjednávati, po šesti týdnech sám se našim »k rozprávce o politické situaci« nabídl? Pochop to, kdo můžeš, my nechápeme. Politika naše a politika našich ministrů cislajtánských tak je vůbec povědoma, že nemůže býti nikdo v pochybnosti. My ji uložili ve své deklaraci a nynější ministři ve svém pamětním spise k císaři pánu.

Je-li možno narovnání jakékoliv způsobiti mezi deklarací a mezi memorandem nynějších ministrů? My pravili v deklaraci zřejmě, že se chceme smiřovati se svým králem a se svými německými spolukrajany, avšak v memorandě se nám dalo za odpověď, že se s námi nebude smlouvati, že se nám pranic nedá, ba že budeme násilím potlačováni.

Který musil býti následek memoranda? Zajisté ten, že všichni ti, kdož řečené memorandum podepsali, sami si všelikou zmařili možnost, aby mohli s námi v politických věcech vyjednávati. Vyjednávání předpokládá dvě věci: předně vzájemnou důvěru a za druhé musí vyjednávající strany na půl cesty k sobě se přiblížiti, každá musí se původního stanoviska vzdáti.

Je-li možno, aby byla na ten čas důvěra mezi námi a panem drem. Giskrou? A kde je, prosíme, důkaz, že se pan dr. Giskra svého posavadního programu politického aspoň částečně vzdal?

Pouhé pozvání našich nemohlo přece způsobiti ani jedno ani druhé a proto učinili naši velmi dobře, že odřekli, ba oni nemohli vůbec nic jiného ani učiniti!

My nemůžeme ovšem věděti, jak si pan dr. Giskra průběh věci asi představoval. Buď nebral věc do opravdy, anebo bral. V prvním ohledu nemůže ani on ani jeho strana míti našim za zlé, že se mu oplatilo stejnou mincí. Myslil-li to však upřímně, přál-li si skutečně učiniti narovnání s naším národem, pak nejednal dle této intence správně.

Co byl by měl učiniti pan dr. Giskra, aby předně pojistil si příchod našich do Vídně a za druhé, aby položil základ k zdárnému vyjednávání? Byl by musil před císařem pánem a před svou stranou — co ministr »parlamentární« — osvědčiti, že přišel k jiným náhledům, že uznává nutnost vyrovnání s námi, že zavrhuje memorandum ministerské většiny, zamítající všeliké jednání s oposicí, a že je ochoten tento svůj nový náhled k platnosti přivésti anebo — odstoupiti.

A kdyby se byli stranníci v tomto novém náhledu jeho shodli a on byl od císaře pána obdržel rozkaz, aby novou politiku svou provésti se snažil, pak by ovšem i na naší straně jinak se bylo jednalo.

To se arci nestalo a dle celé minulosti p. dra. Giskry ani hrubě státi nemohlo. Než právě proto nemohl se pan dr. Giskra oddávati bludu, že naši jeho pozvaní přijmou a budou s ním vyjednávati. Jako zkušený politik musil být přesvědčen, že se naši budou mít na pozoru, aby si v ničem nezadali, aby odpůrcům svým sami neposkytli zbraní, moci nezdar obmýšleného jednání na ujmu našeho národa obrátiti.

Vláda promluvila.

(»Národní Listy« ze dne 17. dubna 1870.)

Kromě fiaska, jež si zástupce ministerstva dr. Giskra v Čechách utržil doznala vláda nezdaru i při vyjednávání s Poláky, a utrpěla také velké mravní pohromy v záležitosti dalmatské, ježto celá výprava do Krivošije skončila vlastně — vítězstvím povstalců, to jest faktickým zrušením platnosti zákona o zemské obraně pro Dalmacii. Giskra chtěl si za to získati jakousi náhradu, provedením volební opravy, a to přese všechny dosavadní nezdary a potíže. On vypracoval osnovu nového volebního zákona s podržením soustavy zastoupení dle zájmů, doufaje, že pro takovouto reformu v poslanecké sněmovně docílí dvoutřetinové většiny; dle této osnovy měla čítati příští poslanecká sněmovna říšské rady 152 zástupců venkovských obcí, 115 zástupců měst, 111 poslanců velkostatkářských a 28 representantů obchodních komor, tedy jednou tolik přímo volených poslanců, co jich dosud vysílaly zemské sněmy. Avšak dovolení ku předložení této osnovy bylo mu zhola zkrátka odepřeno a Giskra vystoupil dne 20. března z ministerstva. Výprava za volební opravou skončila pak žalostnou karikaturou: vláda předložila dne 30. března tak zvaný »volební zákon z nouze«, dle něhož se měly přímé volby do říšské rady vypisovati v zemích, jejichž sněmy obeslání říšské rady odeprou, a také v jednotlivých okresích, když — jako se dělo v Čechách a na Moravě — sněmem zvolení poslanci do říšské rady nepřijdou anebo mandátů se vzdají. Den před tím zamítl výbor pro haličskou resoluci 9 hlasy proti 6 všechny haličské požadavky, ježto prý dříve provedena býti musí volební oprava. Na to vzdali se dne 31. března polští poslanci mandátů a s nimi zároveň opustili Jihoslované z Krajiny, Gorice, z Istrie a někteří rumunští poslanci z Bukoviny s protestem proti zamýšlené volební »opravě« poslaneckou sněmovnou. Celkem vystoupili 42 poslanci, tak že ve sněmovně zbylo jenom něco málo přes sto delegátů, jichž potřebí bylo, aby sněmovna vůbec způsobilou byla k usnášení se.

Poslanecká sněmovna říšské rady byla tedy v plném rozkladu. Dne 26. března odhlasovala ještě finanční zákon na rok 1870 a — dohrála svoji úlohu. Vláda požádala za svolení, aby směla rozpustit zemské sněmy, jejichž zástupcové poslaneckou sněmovnu opustili, ale císař jim svolení k tomu odepřel, a dne 4. dubna podalo celé ministerstvo žádost za propuštění, kteráž také byla přijata. K sestavení nového ministerstva povolán hrabě Potocki a tento odročil dne 8. dubna říšskou radu.

Dne 12. dubna bylo ministerstvo sestaveno a dne 15. dubna uveřejnila »Wiener Abendpost« program nové vlády, jehož podstatný obsah i s kritikou je obsažen v následujícím článku.

*

Byl kdysi čas, že obyvatelstvo naší říše s velkou zvědavostí a vzácnou důvěřivostí naslouchalo všelikým projevům vlády. Čas ten minul. Pozorujeme, že si je toho i nynější ministerstvo vědomo, které za příkladem předchůdců svých uveřejnilo ve »Wiener Abendpostu« prohlášení o svých cílech a záměrech. Praví se tam zajisté doslovně: »Nynější ministři nežádají *»předčasné«* důvěry, ani sympathií, které by mohly platiti jenom jejich osobám a ne jejich činům. Od těchto činů právě očekávají vzrůst pokleslé důvěry a podpory veřejného mínění.«

Vláda tedy konstatuje, že se netěší obecné důvěře a že jí tolikéž prohlášením svým nezíská; ona ví, že toliko *skutky* mohou jí obecné mínění nakloniti a proto také odkazuje nás na ně. In hoc puncto souhlasíme.

Co nám ministerstvo povídá? Krátce řečeno, nic nového, co bychom nebyli v podstatě několikrát již slyšeli. Nemůže hrubě ani jinak býti. Neboť každé ministerstvo vydalo od r. 1848 slavné osvědčení o svých cílech a záměrech; každé — jaksi již k vůli slušnosti — dušovalo se, že smýšlí s národy poctivě, že bude hospodařiti spravedlivě, že všechna podstatná přání vyplní a že se náležitě osvědčí; slibujíc zároveň hory doly, apelovalo pokaždé na naše *»rakouské«* vlastenectví.

Vše to slyšeli jsme asi desetkráte od r. 1848 ve všech možných variacích. V tom ohledu nelze žádnému ministerstvu příštímu nic nového více říci, leč že by chtělo každému z nás přislíbiti asi million — rozumí se, že bychom tomu tak málo věřili, jakož věříme nyní. Nejlepšímť je důkazem, jak málo dosavadní vlády rakouské slibům svým dostály, právě nynější ministerstvo hraběte Potockého, které po tolikých předchůdcích svých léta Páně 1870 veřejně ohlásiti musilo, že se vynasnaží, aby *»odklidilo« nesnáze vnitřních poměrů a smířilo strany sporné.*

Ejhle po dvanáctiletém hospodaření tolikých vlád rakouských stejná se cítí dosud potřeba, aby se vnitřní poměry říše uspořádaly a mezi národy způsobil náležitý mír! A také jsou okolnosti, že ani nyní ještě na pouhé slovo nevěříme této nové vládě nynější, že udělá věc lépe, než udělali její předchůdcové. Nevěříme a také neuvěříme, dokud se nepřesvědčíme.

Tak tedy ministerstvo hr. Potockého presentuje se nám jako takové, které chce všeobecné smíření způsobiti v západní části naší říše.

A co nám povídá dále? Především se omlouvá, že není ministerstvem parlamentním, nýbrž že děkuje své povolání k úřadu nezdarům svých předchůdců. Pro nás této omluvy potřebí nebylo a jakož myslíme pro nikoho nepředpojatého na světě. Předešlé ministerstvo osvědčilo se úplně neschopným a z parlamentu vídeňského nedalo se jiné sestavit, poněvadž parlament ten se stal kusým nezastupuje ani pětinu obyvatelstva a zemí. Císař musil si pomoci sám a sám.

Na tom mohlo ministerstvo úplně přestati. Což kdyby bylo učinilo, dobře by bylo učinilo. Než ministerstvu jde patrně o to, aby od samého počátku svého působilo na všechny strany chlácholivě. Nevíme, je-li toho sobě hr. Potocki úplně vědom, co takovéto jednání v politických věcech znamená. Povíme to bez obalu: vypadá to tak, jako když si chce někdo sednout mezi dvě židle.

Vláda nám zajisté oznamuje, že všeobecné smíření hodlá způsobiti. Než zároveň dušuje se, že »neužije žádného prostředku, který nemá v ústavní půdě právní svůj původ a své působení« — srozumitelněji řečeno, že se neodchýlí od nynější ústavy. Jsme velmi velice zvědavi, jak to popadne.

Pochybnost o tomto pevném úmyslu vlády, držeti se prosincovky, nemůže vzniknouti pražádná, neboť se dí výslovně: »nikoli cíl vnitřní politiky, nýbrž *methoda* této politiky a taktika jednání zdá se teď činiti nemožným sjednocení«, t. j. ministerstvo prohlašuje, že nemá jinou politiku, nežli mělo předešlé ministerstvo Hasnerovo, jenom že chce jinými cestami — jinými způsoby a taktikami — téhož cíle dosáhnouti.

Hasner s kollegy byl nešikovný, hr. Potocki chce býti šikovnějším. Gratulujeme. Než tolik je jisto, že takovýmto způsobem vláda nynější nikoho si nenakloní: »Němci přese všechno ujišťování, že se »cíl politiky« nezmění — cílem vnitřní politiky je posud nadvláda Němectva — a že se ústava zachová, nezískají se přece, poněvadž nechtějí dopustit ani té nejmenší změny v ústavě; my pak, kteří ústavu vůbec neuznáváme a kteří jsme nepřátely právě toho šlakovitého »cíle vnitřní politiky«, nemůžeme přece jako rozumní lidé rozhárat se pro hr. Potockého takto se ohlašujícího.

Naopak: naše obavy rostou. Neboť co mají znamenati slova, že »ministerstvo hluboce lituje, že musí posud pohřešovati podpory tak drahocenných a pro vývoj ústavy i občanské svobody v Rakousku tak velezasloužilých sil, jako jsou ty, jichž ztráta ve veřejné službě nyní právem se hluboce lituje«. Má li to být pouhý kompliment nebo myslilo se to do opravdy? Jsou-li bývalí ministři — k nimž se onano slova vztahují — »tak drahocenné a velezasloužilé síly«, proč pak se pouštěli z úřadu? Či je snad úmysl, co nevidět je zase povolati k vládě? A jak se to srovnává se svědectvím, že titíž ministři zavinili své »nezdary«?

Či neslyšel hr. Potocki o tom, jakých i u nás zásluh jeho bývalí kolegové si získali »pro vývoj ústavnosti a pro občanskou svobodu«. A kdo, prosíme, lituje ztráty jejich? Snad jí přece nelituje většina cislajtánského obyvatelstva? K čemu tedy taková bezúčelná tirada? Na kompliment je to příliš nepravé a na satiru příliš lichotivé. Většinu obyvatelstva to uráží, ať je to ono či toto.

Soudíce dle zřejmého znění přítomného prohlášení vládního, můžeme slušně pochybovati, že by řečená chvála odstouplého ministrsteva Hasnerova byla pouhým komplimentem anebo utajenou satirou.

Spíše se to myslilo do opravdy. Však nám vláda bez obalu povídá, že nehodlá změniti »cíl vnitřní politiky«, nýbrž jenom »methodu« a »taktiku«, sama oznamuje, že chce způsobiti »sjednocení« mezi jednotlivými různými národy v Cislajtanii »*ku prospěchu německé národnosti*, která (prý) je pro skutečné založení svobodného rozvoje v Rakousku veledůležita«.

Rádi bychom věděli, jaký je dle toho rozdíl mezi nynější vládou a těmi předešlými nevyjímaje ani p. hr. Belcrediho?

I přítomná vláda má přede vším jiným na zřeteli prospěchy německého obyvatelstva. Od svých předchůdců zdá se pouze v tom lišiti, že tito byli důslední a nynější vláda že chce »vlka nasytit, ale jen tak, aby ovcí neubylo«.

Všechny vlády předešlé měly v podstatě totéž hlediště. *Než právě proto, že stály na tomto falešném stanovišti, nesvedly ničehož nic.*

Nejdeť zajisté v Rakousku o to, aby »prospěchy německé národnosti« byly ušetřeny, nýbrž aby všem národům stejnou odměřilo se měrou. My potřebujeme vládu, která by způsobila »sjednocení mezi různými národy cislajtanskými« nikoli pouze »ku prospěchu německé národnosti«, nýbrž ku prospěchu národů všech.

Kdo to asi jasně velmožnému panu hr. Potockému napískal, že »je německý živel pro skutečné založení svobodného rozvoje v Rakousku veledůležitým«? My smekáme klobouk ve vší úctě před německým národem — v *rajchu*, ale že by »*v Rakousku*« byli Němci pro »skutečné založení rozvoje veledůležiti«, dovolujeme si přece všelijak obmeziti a rektifikovati. Rakouští Němci, což ovšem nemá jejich reputaci býti nikterak na ujmu, nezaložili rakouskou říši, nýbrž právě my Čechové. Ba kdyby nebylo nás a Maďarů, neměli by rakouští Němci ani žádné překážky, aby těsněji nepřilnuli ke svým krajanům tam v říši. Historie v tom ohledu mnoho učí. O veledůležitosti právě *našeho národa* a českého živlu »pro skutečný rozvoj svobodný v Rakousku« platí nepopíralelné faktum, že *katastrofa bělohorská stala se mezníkem mezi ústavní a absolutistickou dobou v naší říši*. My jsme v těch věcech snad až příliš velikými doktrináři tvrdíce, že pravá ústavnost v Rakousku nezavládne, dokud se našemu národu stará jeho práva v přirozené způsobě nevrátí. Pak tomu chce spravedlnost historická, aby v této zemi, v které byla nejdříve svoboda potlačena, nová se zase pozvedla ústavnost *pravá* — neboť ta posavadní německá činí se jenom jako cikorie naproti spravedlivé kávě.

My nechceme zbytečně vyčítati ani urážeti. Než faktum je, že měl německý živel v Rakousku nepopíratelné panství od bitvy bělohorské až do roku 1848 a podivno: zrovna v Praze stalo se nejdříve pozdvižení proti Metternichovskému absolutismu. Za Bacha se pracovalo opět výhradně jen »ve prospěch německé národnosti« a podivno — kdyby Maďaři nebyli za italské války začali prováděti rejdy, nebyl by jistotně ani diplom vydán ani ústavnost v Rakousku zavedena. Ti, kdož způsobili diplom, zdáli se míti

vskutku prospěchy všech národností na zřeteli. Rytíř Schmerling zabočil opět na dráhu předešlých vlád rakouských a maje za to, že je právě »německá národnost pro skutečné založení svobodného rozvoje veledůležitá«, chtěl jí zjednat nadvládu. Výsledek známe. Totéž hlediště zaujal i hr. Beust narovnávaje se s Maďary a proto také zašantročil velké panství v Cislajtanii německému kmenu do rukou. Kteréžto panství mělo ministerstvo Giskry, dra. Herbsta a dra. Hasnera utvrditi. Výsledek známe opět. Oznamuje-li však i nynější vláda, že se nehodlá posavadního »cíle vnitřní politiky« spustiti a chce-li spůsobiti »sjednocení« mezi národy cislajtanskými »ku prospěchu německé národnosti«, pak opravdu nevíme, jaký je rozdíl o podstatě mezi ní a předchůdci — »methoda« a »taktika« nepatří zajisté k podstatě — pak ale také nemáme příčiny, abychom důvěřovali, dokud nespatříme skutky, k nimž nás přítomná vláda mimovolně odkazuje.

Mluvili jsme dosud o strannickém soudu stran veliké důležitosti německého kmene rakouského, »pro skutečné založení svobodného rozvoje v Rakousku« s hlediště politického.

Kdyby toho potřeba kázala, mohli bychom posloužiti ještě kulturními doklady, že řečený náhled je vskutku strannický; mohli bychom slabou poměrně plodnost německo-rakouské vědy a umění dokázati, mohli bychom poukázati k vysokému vzdělání našeho lidu obecného.

Než nechceme sporů zbytečně obnovovati. Každému, kdo není předpojatým, jsou věci tyto jasny. Každému budiž dáno, co mu přináleží, ale nikomu nic na útraty jiných.

Přirozeně, že se ministerstvo dovolává »myšlénky rakouského státu«. Kdyby byli naši lidé ve vládě, učinili by snad také tak.

Vše závisí na tom, co se myslí pod »myšlénkou rakouského státu«. Dosavadní ministerstva aspoň držela ji za zadní konec; »myšlénka rakouského státu« byla jim totožna s myšlénkou »prospěchu německé národnosti«, recte nadvlády německého kmene. Co s ní pořídili, víme všichni.

Rozumí se, že nynější vláda prohlašuje se za »poctivou« a že tolikéž dle příkladu svých předchůdců blýská svou »*odvahou k odstranění sil odporujících*«. O takových věcech rozhoduje platně výsledek.

Jsme u konce. Potřebí jenom ještě, abychom v krátkosti konečný soud svůj o přítomném prohlášení nynější vlády pronesli. Pro národy neněmecké vydáno nebylo, sice by se bylo musilo jinak sestaviti, neboť tak, jaké jest, nenaplňuje jich náležitou důvěrou.

Němce měla vláda výhradně na zřeteli, je chtěla uchlacholiti oznámivši, že chce pracovati ve »prospěch jejich«, že chce jednati »ústavně«, že bylo předešlé ministerstvo velice hodné, že se jeho politika zachová, ale »methoda« i »taktika« že se změní. Na kolik

vidíme, nezřekli se ani Němci na *vzdor* všemu tomu silných a zřejmých obav, které u nás *následkem* právě tohoto prohlášení utvrzovati se počínají.

Kteréžto prohlášení musí se proto nazývati vůbec nezdařeným.

Dr. Karel Sladkovský o českém státním právu.

(»Národní Listy« ze dne 13. září 1870.)

Říšský kancléř hrabě Beust uznal za dobré, poučiti také cizinu o stavu vnitřní politiky Rakouska a zaslal dne 28. dubna vyslanectvům oběžník, ve kterémž pravil, že úkol nového ministerstva vyznačiti lze několika slovy: učiniti parlamentární vládní systém skutečností, učiniti přítrž stále postupujícímu drobení a hrozícímu úplnému rozkladu říšské rady a získati všechny národy v »dědičných zemích« k utvoření plného parlamentu, jehož trvání by pak proti všem katastrofám zabezpečeno býti musilo. Tato reformátorská myšlénka není prý jenom eminentně konstituční, nýbrž také v plném a pravém slova smyslu ústavověrná. Cílem tohoto snažení může prý býti jenom zřízení z přímých voleb vzešlé a tudíž od zemských sněmů odloučené poslanecké sněmovny říšské rady a sesílení panské sněmovny vyslanci zemských sněmů. Národnostním snahám po rozšíření samosprávy zemí sluší prý vyhověti beze všech z úzkoprsosti plynoucích rozpaků, s nezbytnou arci podmínkou, že potřebná k tomu zákonná ustanovení do rámce trvající ústavy vřaditi se dají, aniž by odporovala neochvějné základní myšlénce o státoprávní souvislosti dědičných zemí. Na jiné cestě, než na cestě ústavní, v jiném rámci, než v rámci platného veřejného práva, a v jiném středu, než v říšském hlavním městě, že vyrovnání tedy skutkem státi se nemůže. Ku provedení tohoto aktu že jest potřebí radikálního odvolání se k národům, tedy rozpuštění poslanecké sněmovny a všech sedmnácti zemských sněmů, také českého, aby se každému národu dostalo příležitosti, v této reformě se súčastniti. Kdyby však některý národ neústupně se zdráhal vstoupiti jakožto oprávněný člen do stavby rakouské ústavnosti, bude prý jenom sobě samu pak musit přičísti, když zákonodárství a státní moc na dále bez ohledu na něho budou postupovat.

Po tomto autentickém výkladu vládního programu nebylo s podivením, že poslání hrab. Potockého v Čechách fiasko učinilo. Dne 27. dubna, tedy den před vydáním Beustova cirkuláře, přijeli na došlé pozvání dr. Rieger a dr. Sladkovský do Vídně a slíbili Potockému, že čeští poslanci pražský sněm obešlou. Dne 17 května pak přijel hr. Potocki do Prahy dosadiv dříve, dne 13. května na místo barona Kollera za místodržitele v Čechách knížete Mensdorffa-Dietrichsteina) a vyjednával se zástupci národních a velkostatkářských poslanců. Při tomto vyjednávání intervenovali ministr obchodu Petrino a dr. Smolka, a výsledkem celé výpravy bylo prozatím, že vydány dne 21. května císařské patenty, jimiž rozpuštěny byly poslanecká sněmovna říšské rady a 16 zemských sněmů; český sněm rozpuštěn nebyl, ježto prý vláda nenabyla jistoty, že by sněm český po své úplné obnově k obeslání říšské rady se odhodlal. Na to zahájil Potocki vyjednávání s Poláky a s opozičními stranami jiných zemí.

Tím časem přikvačilo již nebezpečí francouzsko-německé války a ježto se Rakousko chystalo, že ve válce té Francii proti Prusku a ostatním německým státům ku pomoci přispěje, uznáno za nutné, učiniti něco na usmíření české opposice a sněm český (s ústaváckou většinou) dne 30. července přece rozpuštěn.

Výbuch francouzsko-německé války zatlačil sice otázky vnitřní politiky rakouské na nějakou dobu do pozadí, ale proto přece zahájena koncem léta zasedání zemských sněmů, ježto hr. Potocki mocného ruchu, jejž německá vítězství způsobila, použiti chtěl jakožto pomocníka k docílení jakéhosi narovnání.

Sněm český zahájen byl dne 30. srpna za účastenství českých národních a konservativních velkostatkářských poslanců tímto královským reskriptem:

Sněmu našeho království Českého!

Přihlédajíce k příběhům v následcích svých předůležitých, jichž dějištěm Evropa se stala, měli jsme za svou pilnou povinnost panovnickou, přihlížeti k tomu, aby se zástupcové mocnářství našeho zákonem ustanovení neprodleně sešli a k tomu konci svolali jsme veškeré sněmy.

Jsme vysoce uspokojeni, vidouce, že v době velevážné, kdež mocnářství naše více než kdy jindy zapotřebí má svorného, společného přičinění všech svých národů, zástupcové našeho milého království Českého jsou shromážděni a nadšeni obětavým vlastenectvím, kteréž naše věrné království České mnohonásobně skutkem osvědčilo.

Přání, kteréž velká část obyvatelů našeho království Českého na jevo dává, aby se revise postavení jeho k říši předsevzala, jest předmětem bedlivého uvažování.

Vláda bude pilně k tomu přihlížeti, aby se tomuto přání v souladu s potřebami mocnářství a na základě konstitučního veškerého práva a rovné slušnosti ke všem částem vyhovělo. Avšak v této době těžkých svízelů nadějeme se do vlastenecké mysli všech, že pominouce záležitosti vnitřní, obrátí zřetel k obecným úkolům lásky k vlasti a k vyšším účelům společného snažení.

Obracíme se tedy ke sněmu našeho království Českého, vyzývajíce jej, by bez odkladu volby do rady říšské vykonal, abychom mohli okolo sebe shromážditi zástupce mocnářství zákonem ustanovené, jichž ústavního spolupřičinění pilně se vidí býti třeba.

Tímto milostivě vzkazujeme sněmu našemu císařské a královské pozdravení.

Ve Vídni, dne 25. srpna 1870.

Potocki. František Josef.

Na to čtena dvě vyjádření předsednictvu sněmovny podaná.

První, vyjádření t. zv. historické šlechty, znělo takto:

Vysoké presidium!

Mandáty důvěry, výsledkem posledních voleb nám udělené, přijali jsme jedině s tím úmyslem, abychom způsobem nám právě poskytnutým připravili cesty k všestrannému dorozumění se o tom, kterak by státoprávní nároky království Českého v souhlas uvedeny býti měly s požadavky přítomné doby a s potřebami celistvého mocnářství. Protož vstupujíce v slavné toto shromáždění, musíme se především odvolati k osvědčení ze dne 5. dubna 1861 v sezení sněmovním téhož roku od členů královských českých stavů podanému, kteréž s naší strany obnovujeme, dotyčně k němu přistupujeme.

Musíme se tudíž ohraditi proti tomu, aby vstoupení naše do tohoto veleslavného shromáždění a účastenství naše v činnosti jeho kterakkolivěk na újmu býti mohlo právům a svobodám království Českého, a protož na základě toho s důrazem vyslovujeme, že i slibu, jejž skládati máme, nemá jiný význam býti dán, než ten, že v nepohnuté věrnosti k legitimnímu císaři a králi svému setrváme a k zákonům fakticky stávajícím poslušnost zachováme, ku které každý občan v svědomí svém jest zavázán.

V Praze, dne 30. srpna 1870.

(Následují podpisy konservativních poslanců velkého statku.)

Obsah druhého vyjádření, jež podali čeští poslanci měst a venkovských obcí, byl tento:

My nížepsaní pokládáme za svou povinnost vysloviti, že trváme posud na všech zásadách vyslovených v osvědčení ze dne 22. srpna 1868. Jestliže přes to do tohoto slavného shromáždění vstupujeme, činíme to k důtklivému pozvání nejmilostivějšího krále našeho, ježto se volá k mimořádně povážlivému postavení říše v této době, abychom vyslyšeli poslání královské k národu českému a abychom nezavřeli cestu k všestrannému srozumění.

V Praze, dne 30. srpna 1870.

(Podpisy všech poslanců českých.)

Na královský reskript a na celý vládní program odpověděl nový sněm český obšírným pamětním spisem o českém státním právu a dále adresou, ve kteréž mimo jiné se praví: »V pamětním spise, připojeném k této nejponíženější adrese, vyložili jsme v průvodu práva, dějepisně odůvodněném, nynější právní poměr království Českého k celé říši. Odůvodnili a rozvinuli jsme v něm právní rozpaky a vyložili politické důvody, kteréž by nám v prospěchu rovněž naší vlasti, jakož i říše a dynastie naprosto zabránily, abychom politickou osobnost království Českého a jeho právo, aby rozhodovalo o sobě samo, nezadávali, ani kdybychom k tomu byli oprávněni, — a kteréž nedovolují tomuto nynějšímu sněmu, aby o změnách ve státoprávním poměru Čech k mocnářství rozhodoval platně a s omezením úplné volnosti příštího rozhodnutí v té věci. — Abychom státoprávní osobnost království Českého a jeho na tom založené právo, rozhodovati o sobě samo, bez poškození a bez zviklání v úplné síle zachovali, k tomu máme právo, k tomu jsme povinni, k tomu jsme odhodláni, a nikdy nemůžeme, nesmíme a nebudeme ji obětovati . . . Z dřívějších nejponíženějších osvědčení, jakož i z pamětního spisu, jejž dnes s nejponíženější svou adresou klademe na stupně trůnu, zná Vaše Veličenstvo vážné rozpaky právní, kteréž nám nedovolují, abychom nynější sněm považovali za plně oprávněné zastoupení království Českého, a které tudíž nám naprosto zabraňují, abychom jménem království Českého nevstupovali do trvalých a závazných sjednání . . . Avšak přihlížejíce k vážnému stavu říše, aby usnadněno bylo neprodlené sjednání celistvého zastupitelstva mocnářství, pro tentokráte a bez všeliké újmy na svobodném právu tohoto království, aby rozhodovalo o sobě samo, jsme ochotni vypraviti ze svého středu poslance, kteří by zastupovali království České v delegacích, jakožto v celistvém zastupitelstvu všech království a zemí říše. A osvědčujeme dále: Jestliže vláda Vašeho Veličenstva se zaručením, že platně uznává se základ našeho státoprávního poměru, jenž také v nejvyšší radě koruny mějž svůj výraz a své zastoupení, vstoupí s námi do jednání, aby ražena byla cesta k úmluvám o upravení poměrův Čech k celé říši, a budou-li nutkavé okolnosti doby neodvratně vybízeti ke zrychlené činnosti v těch věcech, jsme ochotni, vypraviti ze svého středu deputaci, kteráž — nepředstihujíc závěrečné usnesení — za příčinou nutných srozumění vešla by v jednání s nynějšími zákonodárnými zastupitelstvy ostatních království a zemí, každá strana úplně ohradíc své stanovisko právní a každá strana uznajíc platnost tohoto ohrazení při straně druhé.«

V povšechném rokování o této adrese, kteráž dne 14. září po odchodu 77 německých poslanců 146 hlasy, t. j. jednohlasně byla přijata, promluvil dr. Karel Sladkovský takto:

*

Pánové! Základní zásady státního práva českého, jak vyloženy jsou nyní opět v pamětním spise, a za jichž uznání žádá naše adresa, byly již tolikráte probírány ve slavném tomto sněmu, že

vlastně nebylo by potřebí ještě dále k nim se vraceti a ještě dále se o nich šířiti

Avšak poněvadž v průběhu včerejší debaty s rozhodností a určitostí největší bylo tvrzeno, že adresa naše a žádost v ní obsažená nemá pražádného právního základu, zdá se mi veledůležitým, abychom k tomu přihledli.

Je-li tomu skutečně tak, že žádáme čehosi, k čemu nemáme žádného práva, je-li naše stanovisko skutečně prázdné všeho práva, či zdali naopak snad stanovisko oněch pánů, kteří nám oprávněnost popírají, zdali stanovisko oněch pánů, zdali ústava únorová i ústava prosincová, o kterouž oni se opírají, nepostrádá, ačkoliv má zákonní platnost právní, platnosti a právního základu?

Bylo tak také v jedné z adresních debat, které vedly se v této sněmovně před třemi lety, když přední vůdce oněch pánů, kteří popírají nám platnost státního práva českého, jal se vyvraceti zásady všelijaké, na kterých státní právo naše se zakládá a když veškeré tyto zásady, kteréž si právě oblíbil obrati za předmět řeči, kteréž však dle mého zdání nebyly hlavní věcí, s obvyklou výmluvností svou byl vyvrátil, skončil řeč svou tenkráte asi těmito slovy: »Co tedy zbývá z celého toho státního práva českého? Nezbývá nic jiného, nežli smutné to právo, že *koruna Česká, že království České po vymření nynější panující rodiny má právo, voliti si svobodně svého krále.* Pánové! Já bych nyní mohl se otázati, proč právě toto právo se uznává, a proč neuznávají se ještě jiná podobná práva, která obsažena jsou v témž zemském řádu, která na témž místě v onom zemském řádu vyznačena jsou, jako ono právo, které jsem právě vyznačil?

Proč neuznalo se právě tak, jako dočasné právo celistvosti a nerozlučitelnosti koruny České? Když uznává se právo svobodné volby krále pro uvedený případ, nevidím pražádných příčin, proč by nemělo se uznati také zrovna na témž místě a stejnou váhou uznané právo celistvosti koruny České, na témž místě, kdež se výslovně praví, že království České s přináležejícími k němu zeměmi, nebo jak tenkráte pravili s »přivtělenými částmi jeho« tvoří nerozlučný celek? Mně ovšem se zdá, že jest to nutný následek, když uznává se ono nutnější právo, že také to se mělo uznati, avšak nezáleží mi na tom, já dle svého přesvědčení a mínění jsem úplně spokojen, že s oné strany uznáno bylo právo svobodné volby krále pro vytčený případ.

Neb z toho práva, pánové, vyplývají *všecka ostatní práva, kterých nám je potřebí*, abychom mohli dokázati, že koruna Česká má státní právo, čili jinými slovy: že koruna Česká je samostatnou, historickou, svéprávnou individuálností.

Dříve však, než k výkladu toho přikročím, dovolil bych si ještě otázku. Proč toto právo, o kterém nyní mluvím, právě má býti smutným právem? Já skutečně toho nenahlížím, pánové; má to snad býti v onom významu, ve kterém obyčejně, když o tom právu se mluví, připojuje se stará průpověď: »což bůh zachrániti račiž«.

Já myslím, pánové, že to se rozumí samo sebou, že nikdo z nás si nepřeje, aby ten případ nastal, vím také, že onen řečník tenkráte naznačil, že není ani pravdě podobno, že by tak rychle onen případ nastati mohl, však proto přece, pánové, je to důležité, jest to právo, jehož význam, jehož dosah znáti má celý národ, i vědom si má býti každý jednotlivec, že na tomto právu zakládají se všecka ostatní naše práva.

Či má snad ono právo nazváno býti proto smutným, že všeliké rozumování oněch pánů, kteří chtějí popírati státní právo české, že všechno toto rozumování před tím právem lehá v prach?

To ovšem pro ony pány může se nazývati pak smutným právem, pro nás zůstane přece vždy velevýznamným a důležitým právem.

Já, pánové, mám za to, že tam, kde jde o bytí neb nebytí politického národa českého, kde jedná se o trvání či zmizení individuality historické koruny České, že tam jsme povinni, abychom každého práva, které zahynutí této individuality, které zaniknutí politického národa českého může zameziti, abychom na každé takové právo s největším důrazem kladli váhu a na ně poukazovali. Pánové, co znamená to právo, že koruna Česká v dotčeném případě má míti svobodné právo voliti si krále? — Já myslím, že o tom nemůže býti žádná pochybnost; znamená to v obyčejné srozumitelné mluvě patrně tolik, že od posledního člena nyní panující rodiny, který k trůnu bude oprávněn, veškeré země království Českého musí se vrátit svobodně zase národu českému.

V tom, pánové, jasně a zřejmě zahrnuto je veškeré státní právo, nebo když tyto země v dotčeném případě mají se vrátit národu českému, vysvítá z toho, *že národ český panující rodině vládu nad korunou Českou propůjčil jenom co jakési svěřenství* a že tak jako se svěřenským statkem, jako s jměním svěřeným také s korunou Českou se musí zacházeti, a že tak jako statek svěřenský v jistém případě celistvý a neporušený musí se vrátiti do rukou toho, kdo ho propůjčil, *že země koruny České, celistvé a neporušené, pokud se nestala jakási změna v územním poměru se svolením národa samého, neb jeho zastupitelstva, vrátit se musí opět národu českému.*

Pánové! z toho tedy plyne, že předně nižádný z králů našich českých nemá práva nějaké území od koruny České odciziti, od koruny České odloučiti bez svolení zastupitelstva národa. Neboť, pánové, když některý nejvyšší lenní pán propůjčí nějakému rodu léno jakési k užívání, a kdyby kterýkoliv člen, jenž k užívání toho léna oprávněn jest a který snad vedle něho má jakýsi svobodný statek aneb allodní statek, kdyby takový člen chtěl některý dvůr toho léna odtrhnouti a připojiti k svému allodnímu statku, bylo by to věcí dovolenou? Či nestál by na tom nejvyšší lenní pán, aby se tak nestalo, aby léno, které on propůjčil, zůstalo celkem takým, jak bylo propůjčeno? Stejným způsobem zdá se mi — a myslím, že se nemýlím, nikdo nemůže mi to vyvrátiti — stejným způsobem má se věc s korunou Českou; také od koruny České

nesmí se odloučiti nižádná země a musí veškeré země, které patřily v tom okamžení, když panování nad nimi svěřeno bylo nynějšímu panovnickému rodu, zůstati pohromadě, nesmí žádná země býti odtržena.

Jest-li tomu tak, pánové, přisvědčíte mi zajisté, že tím více nesmí se státi snad nějaká změna se zeměmi koruny České, taková, která by veškeré země koruny České připojila k nějakému celku jinému způsobem takovým, že by v pozdější době snad ani nebylo více k rozeznání, ani nebylo více k vyšetření, co kdy bývalo království České, které země patřívaly k tomuto království a ke koruně České.

Co by tomu řekl nejvyšší lenní pán, který propůjčil léno v užívání rodu nějakému, který má snad vedle něho, jak jsem dříve řekl, jiné ještě svobodné statky, kdyby některý člen toho rodu místo, aby statku užíval, chtěl jej spojiti, chtěl úplně jej slíti se svými allodními statky, tak že v tu dobu, kdy léno vrátiti se má, nejvyšším lenním pánem nemohlo by ani býti vyšetřeno, co bylo lénem a co bylo allodním statkem? Tímtéž způsobem nesmí se se zeměmi koruny České — a jest to následek onoho práva, které jsem dříve naznačil — nesmí se nakládati způsobem takovým, aby v tu dobu, když země ty zase navrátiti se mají v plné právo národa českého, zmizely v nějakém jiném celku, z něhož by nebylo možno je zase vyloučiti.

Nyní, pánové, z toho tedy vidíme, že z dotyčného práva svobodné volby krále pro případ plyne nutně právo na celistvost koruny České, následuje nutně právo na nedělitelnost koruny České a prosím, pánové, co chceme ještě více, abychom dokázali, že jest státní právo koruny České? Já pod státním právem jakéhokoliv státu nerozumím nic jiného a myslím, že nikdo jiný nemůže nic jiného rozuměti, než právě právo bytí jeho, jeho zvláštního bytí, neodvislého, samostatného bytí.

A tu, pánové, jest tím právě dokázáno, co jsem zde nyní odvodil z prvého práva svobodné volby krále. Z toho práva vyplývá jeho celistvost a nedělitelnost. Avšak, pánové, z druhé strany hlavně mají zálibu v tom, když se mluví o státním právu koruny České, poukazovati vždycky k tomu, že vlastně není žádného práva koruny České, poněvadž v poslední době neměly země koruny České ústavního zřízení v tom smyslu, jako nyní obyčejně v našem moderním smyslu parlamentárním se tomu rozumí. Pánové, toho nikdo nedokazuje, toho také není potřebí dokazovati. My nepotřebujeme právo ústavní odvozovati z minulosti své. Jest to ovšem dobře, když někde skutečně se to hodí a může se to dokázati, že z minulosti také právo pochází, jakého si v nynější době přejeme. Avšak toho nebylo ani v Uhrách. Náhodou se to stalo, že r. 1848 změnili podobnou svou ústavu, jakou my jsme měli, v ústavu moderní. Avšak, jak jsem již pravil, ku státnímu právu nepatří také nutně, aby stát ten, o který se jedná, byl měl do poslední doby ústavní jakési zřízení.

Je-li to pravda, jak vy tvrdíte, a já tomu nyní nechci stavěti se v odpor, že stát Český neměl do poslední doby ústavního zřízení dle vašeho smyslu, ptám se vás, pánové, vás, kteří se nazýváte katexochen »ústavověrnými«, a kteří tedy musíte velmi dobře znáti a hájiti základních zásad ústavy, jest právo ústavní kteréhoholiv národa, jest to právo zrušitelné, či jest věčné?

Bylo-li nějaký okamžik mocí potlačeno, není to hlavní zásadou ústavnosti, že v tom okamžení, kdy ta moc z jakékoli příčiny přestane působiti, právo přirozené většiny národa na ústavnost a svobodné zřízení oživuje se samo sebou?

My tedy se nestaráme o to, zdali jsme měli do poslední doby ústavnost tak vyslovenou a tak jasnou, o jaké vy vždycky nyní mluvíte. My jsme toho nepotřebovali, poněvadž nám to přišlo, aniž jsme sami se musili přičiňovat, přišlo nám to z tísně okolností, pánové! Císař pán sám uznal, že nemůže vládnouti absolutně, jak tomu bylo dříve, že nemůže obejíti se bez spolupůsobení svých národů a tím bylo vysloveno, že ta ústava, ta ústavnost, kterou jsme ztratili před půl třetím stoletím, že ta ústavnost se nám má zase navrátit. Jakou tedy ústavu, pánové, když vůbec král uznal za nutné ústavně vládnouti, jakou ústavu byl král český oprávněn uděliti koruně České, uděliti království Českému?

Podle dřívějšího práva a podle státních našich práv, jak jsem již dříve vyložil, byla zde na každý způsob závaznost, že ústava, která se nám udělila, musila býti taková, aby se jí nerušilo státní naše právo, aby se v té ústavě zachovala naše individuálnost, naše osobní samostatnost a svézákonnost; bylo to hlavním požadavkem, bylo to následkem státního našeho práva, že nám neměla se uděliti žádná ústava, kterou by země koruny České byly bývaly spojeny s jinými zeměmi tak nerozlučně a na věčné časy, že by jich nebylo bývalo nikdy možná odloučiti, že by nebylo bývalo možná odloučiti jich v tom okamžení, kdy národ český by se svým právem mohl vystoupiti a říci: »Nyní opět navracuje se mi plné právo suverenity a já mám právo svobodně si voliti svého krále.«

Každá ústava, pánové, která by toto právo rušila, která by země koruny České připojila k jiným zemím takovým způsobem, že státní právo naše bylo by v nebezpečenství, že státní právo naše mohlo by zahynouti, každá taková ústava nesrovnává se, pánové, se základními zásadami státního našeho práva.

Pánové, když ústavou země koruny České spojily by se s ostatními zeměmi mocnářství našeho, jež obyčejně nazývají se rakouským, co by nastati mělo v takovém okamžení, kde by oživlo právo naše, na které jsem dříve poukázal, voliti sobě svobodně krále svého? jak by bylo k rozeznání, *zdali jsme my přívěskem oněch zemí, anebo zdali ony země jsou příveškem našim*?

My, pánové, netoužíme po tom, abychom nabyli jiných zemí, ale my chceme národu svému zachovat země ty, které jemu od věků náležely — ty my chceme zachovat neztenčené.

Podle toho, co jsem pověděl, pánové, táži se nyní, když vládami rakouskými udělena byla nejdřív ústava únorová, jež pak změnila se v prosincovou, zdali ty vlády byly skutečně oprávněny, ústavu takovou nám okroyovat? Když někdo, jenž sám nemá práv, přece někomu něco takového nabízí, a když ten, kterému to nabízí, nemá ani právo to přijati, ptám se: *může na základě takových poměrů vzniknouti nějaký poměr právní, když ani ten, kdo nabízí, nemá právo nabízet, ani ten, kdo přijímá, nemá právo přijímati?* A, pánové, měli jste vy, měli všichni ti, *kdož bez naší vůle, bez našeho svolení přijali ústavu únorovou a prosincovou, měli jste vy vzhledem ke království Českému a vzhledem ke koruně České právo tak činit?*

Pánové, mně se zdá, že tři osminy obyvatelstva nemají právo bez svolení pěti osmin přijati něco, co jest na ujmu království Českého a koruně České.

Pánové, má jedna čtvrtina obyvatelstva na Moravě právo přijati bez svolení ostatních tří čtvrtin něco, co podobně jest na ujmu země, ku které Morava přináleží? Myslím, pánové, jste-li skutečně tak, jak zovete se, »ústavověrní«, hlásíte-li se skutečně k pravým zásadám ústavnosti, musíte uznati, že, jestli kde, zajisté v tomto případě *menšina nemá práva rozhodovati nad většinou*, a když menšina opakuje nám, že ústava prosincová a únorová byly přijaty, tedy opakuji i já, že to nerozhoduje pranic vzhledem k nám a vzhledem k zemi České o platnosti tohoto přijetí, *poněvadž my nikdy nemůžeme dopustiti, aby menšina nad námi rozhodovala, aby menšina naše bytí, bytí politického celého národa Českého, aby menšina individuálnost království Českého a koruny České sama mohla zadávati jakýmkoli způsobem.*

To, pánové, zdálo se mi zapotřebí vyložiti, aby neplatilo, co se řeklo, že my nemáme žádného právního základu. Patenty únorové i prosincové jsou zákony, které jsou v platnost uvedeny a kterýmž musíme se na čas podrobiti. Právního základu v ústavním smyslu slova při nich není.

Opět a opět vždycky se nám poukazuje k tomu, že prý jsme jako lidé, kteří půltřetího sta let spali a kteří probudivše se, nevědí, co se v té době, kterou prospali, dálo, a že těmi událostmi, které jsme zaspali, svět se změnil tak, že již to, na co my se ještě pamatujeme před naším snem, dávno jest odbyto a nemá pražádné platnosti.

Pánové, my jsme nespali, my jsme bděli, a my jsme bděli velmi trpce, my jsme měli velmi trpký život po celou tu dobu, tak trpký, že nám nebylo ani možno sníti, že nám nebylo ani možno spáti.

Ale navzdor tomu přece jsme zachovali si život, a nyní nechceme to, co bylo před půltřetím stem let.

My chceme, pánové, to, *co nám přináleží v duchu nynějšího času, na základě původního našeho práva.*

Jeden z oněch pánů řečníků, kteří včera ujali se slova se strany druhé, ukončil ovšem řeč svou velmi smířlivými slovy a projevil

své nejhoroucnější přání, aby již jednou mezi námi v této zemi stal se smír a stalo se dorozumění. Ovšem, pánové, dříve než ku konci ve své řeči dospěl, pokládal nám ve své řeči vzhledem k adrese a vzhledem k pamětnímu spisu takové úmysly a záměry, že tomu nemohu ani věřiti, je-li skutečně ústavověrný a chce-li hájiti ústavy, že by s námi chtěl a mohl se smířiti, kdybychom my chtěli, co on nám podkládá.

Pánové, neustále se nám opakuje, *že chceme jakési středověké zřízení ústavní, stavovské.*

Pánové, kdo pak to z nás ještě kdy řekl, a kde to stojí, pánové, ukažte mi jediný spis, jedinou řeč, v které by cosi takového skutečně bylo obsaženo.

Nedivím se tomu, ještě to prominu, když v leckterých novinách patrně smysl našich slov, která pronášíme zde, slov, která napíšeme, když se tento smysl překrucuje takovým nešetrným a neslušným způsobem.

Avšak, pánové, zde v síni sněmovní, zde, kde nám jde o to, abychom se dohodli, nemělo by se cosi takového díti.

Já bych myslil, aby se nám okázalo, z kterého místa adresy se může vyvodit, že chceme míti zřízení starověké. Z toho jednotlivého slova, které v adrese se nalézá, že poukazuje se k starodávným zvykům království Českého, z toho se nedá nic takového odvozovat.

Kdo v té věci chce nepředpojatě a spravedlivě souditi, nesmí vyjímati slova jednotlivá z celku, musí celou větu přečísti a celý smysl adresy zároveň posuzovati. Neboť místo, kde se to slovo nalézá, nemá smysl, že chceme starověké zařízení stavovské, ono znamená, že chceme smíření!

Kdo si to místo přečetl, musí vědět, že se mluví o budoucím plně oprávněném a správném sněmu a o tom budoucím sněmu se praví, že on bude na každý způsob dle zdání a přesvědčení našeho, pokud předvídavost lidská sahá, že bude tento sněm ochoten, jestliže Jeho Veličenstvo královská Milost uzná za dobré, žádat od něho dle starodávného zvyku přímou pomoc pro říši, že bude ochoten tuto pomoc poskytnouti. Nuže, pánové, když se mluví o budoucím jakémsi sněmu, kterého se máme dodělat, nastává otázka, jakým ten sněm má býti?

Také na tuto otázku hned následující odstavec dává odpověď a praví, že ten sněm jest plně oprávněn, *který bychom i my uznali za pravý* ve všech věcech zákonodárných a státoprávních a o tom že se máme shodnouti s tímto shromážděním sněmovním, *že se máme shodnouti s vámi.*

Jest tedy viděti, že jsme ochotu svou v tom vyjevili, *že chceme se s vámi smluviti, jaké má býti příští zastupitelstvo království Českého, aby jako vám vyhovělo i nám.*

Když tedy, pánové, také místo, v kterém podáváme druhé straně ruku, vykládá se v ten způsob, že chceme stavovský středověký sněm, tu ovšem přestává všecka naděje, že se nám kdy podaří,

abychom se vám vyjádřili takovým způsobem, aby nebylo možno slovům našim rozuměti ještě jinak.

Pánové, když nás máte vždy v takovém podezření a vyhlašujete to celému světu, že jsme vlastně nepřátelé ústavnosti, že nepřejeme svobodě, že nepřejeme těm svobodomyslným zákonům, které jste vypracovali na říšské radě, poněvadž o svobodomyslných zákonech, které by se byly zde vypracovaly, na kterých bychom neměli takové účastenství, takové zásluhy, jak vy, o těch nevíme; jest-li skutečně na to kladete takovou váhu, že nejsme tak svobodomyslní, *pročpak, pánové, neučiníte pokus, abyste se skutečně přesvědčili, jsme-li méně svobodomyslní než vy?*

Pročež když to má býti základem našeho smíření a našeho srozumění s vámi, jestli vás nepředstihneme, aspoň vyrovnáme se vám ve svobodomyslnosti. Proč někdo z vás, pánové, neprohlásil se a neřekl: za podmínku našeho vyrovnání, našeho smíru klademe:

1. abyste veškeré ty zákony svobodomyslné, které my jsme vypracovali, které v sobě obsahují záruku svobodného zřízení státního, buďto přijali, nebo pokud se pro království České a země koruny České v tom znění nehodí, v podobném smyslu se uvolili, že chcete takové zákony svými splnomocněnci vypracovati pro země koruny České?

Zkuste to, pánové, a učiňte jednou takovou podmínku smíření a budete viděti, že nebude trvati pět minut a budeme smířeni!

Páni, kteří včera mluvili ve smyslu smíření, projevili, a sice druhý pán projevil se v ten smysl, že všichni jeho soudruhové jsou proto, abychom se smířili, avšak především jiným musí jim národnost zaručena býti, že především jiným musí býti také zaručeno trvání svazku říšského, poněvadž prý jen v tomto svazku vidí němečtí naši krajané jistou a bezpečnou záruku svého trvání pro všecku budoucnost, a proto nás společně onen pán vyzýval, abychom jednáním svým proti onomu říšskému svazku nepřinutili krajanů jeho k tomu, aby k vůli otázce své existence nepustili všecky ostatní ohledy mimo sebe.

Pánové, my jsme tomu pánovi, když své výminky smíření zde pronášel, skoro ve všem všudy sami přizvukovali.

Avšak, pánové, mně se to zdá býti skutečně velmi podivným, když vy od nás žádáte zaručení své národnosti.

Pánové, *jak pak my vám máme nyní něco zaručovati, když my sami ve všem všudy závisíme na vás?*

Ovšem jest nyní snahou vaší, pánové, dokázati světu, jako bychom my všecko měli, co se týče rovnoprávnosti národní, a jako bychom sáhali na práva vaše.

Říci se takového něco velmi snadno dá, ale dokázati nikoli. Nemáte ani jediného příkladu, ani jediného dokladu pro takové naše chování ani pro takový náš úmysl.

My jsme, pánové, ve svém osvědčení, které jsme přede dvěma lety uveřejnili, nezapomněli hlavně na to klásti váhu, že nechceme,

aby kterákoli národnost v naší zemi byla druhou majorisována, a že jsme vždycky ochotni k tomu, a sice hned napřed usjednotiti se s německými krajany na nějakém způsobu ústavního zřízení, kterým by se to docílilo, že by ani jedna, ani druhá národnost ve věcech národních nemohla býti majorisována národností druhou.

Pánové, to jsme my učinili dříve, nežli jsme dostali, ano dříve, nežli jsme měli jenom naději, dostati moc do rukou; to jsme my učinili dříve, nežli jsme vůbec o vyrovnání jakémsi s vámi začali mluviti. A pánové, jak to stojí s námi?

Tři léta už, ba co pravím tři léta, už od r. 1860 mluví se neustále zde ve sněmu, na říšské radě i kdekoli jinde v novinách, pořád mluví se o rovnoprávnosti s vaší strany, vy máte moc v rukou a posledně na říšské radě prosincové jste sami do základních zákonů vzali jeden odstavec, že rovnoprávnost národní je zaručena, a pánové, co jste od té doby udělali, aby to slovo stalo se skutkem? Bylo by bývalo tak těžko, abyste byli na důkaz, že skutečně myslíte, že skutečně chcete provésti rovnoprávnost národní, bylo by to bývalo tak těžké, *abyste byli v těch 3 letech vypracovali nějaký zákon, kterým by to slovo národní rovnoprávnost s papíru bylo přešlo do života?* To jste neměli tolik času, tolik práce jiné bylo, že i při vaší ochotě k smíření a při všem zaručování se, že chcete rovnoprávnost národní, zákon o té rovnoprávnosti jste nemohli vypracovati?

Pánové, *my nechceme vstoupiti do akce dříve, dokud takový zákon nebude vypracován;* my vám to podáváme sami za první krok, za kterým máte s námi jíti; my chceme nejen, aby zákon ten byl vypracován, *my nechováme vám na vůli, abyste si ho sami vypracovali* tak, jak sami uznáváte, že by vašim potřebám vyhověl, že by vaši národnost pro všechnu budoucnost zaručil, to všechno vám ponecháváme, *žádajíce jenom, aby stalo se to v mezích celistvosti koruny České, jen tu výminku klademe.*

Můžeme činiti ještě více? můžeme dáti ještě větší důkaz své upřímnosti, ještě větší důkaz své ochoty, že každou chvíli chceme se s vámi srovnati na základě úplné rovnosti?

Když se nám, pánové, dále mluví o tom, že nemáme rušiti svazek říšský, kdo pak z nás, pánové, ještě pronesl se takovým způsobem, anebo učinil něco, co by tomu nasvědčovalo, že my říšský svazek chceme rušiti? Nebyli my jsme to, pánové, od r. 1860, kteří neustále na to naléhali, aby se ten svazek říšský skutečně na základě svobodomyslném upevnil a utužil tak, aby mohl trvati po všechnu budoucnost a aby nebyl v nebezpečenství nějakou bouří, která by mohla přijíti?

Nechtěli jsme říši od prvopočátku dáti to, co jí přináleží, aby mohla s mocí svou také v rozhodných okamžicích důstojně obstáti, sebe chrániti a nás chrániti?

My jsme k tomu ke všemu byli ochotni a ani nyní nechceme svazek říše rušit. Adresa naše, tuším, jest nejskvělejším a nejzřejmějším toho důkazem. My svazek ten chceme, pánové, ale nemů-

žeme ho nyní chtít v tom způsobu, v jakém jsme ho chtěli snad před 5 nebo 6 lety; že ho nemůžeme tak chtít, není naší vinou, to víte velmi dobře, a já zde nechci dále, pánové, po tom pátrat, kdo má toho vinu, že nyní ten svazek tak pevný nemůžeme chtít, jako jsme ho chtěli tenkrát, ale přece takový svazek, aby byl dosti pevný, by vám mohl býti i v nynější své způsobě zárukou, že my nechceme, a že nebudeme moci, i kdybychom chtěli, jakési příkoří vám činiti. Takový svazek, pánové, ještě vždycky chceme. My vždycky ještě zůstaneme podle nynějšího způsobu říšského spojení, které jest možné nyní, s ostatními zeměmi v takovém spojení, že kdyby nám napadlo, o čemž však nyní prohlašuji, že se nikdy nestane, abychom sáhli na vaše práva, že bratři vaši v Rakousku, na které vy se odvoláváte, budou míti ještě dosti prostředků, aby se vás ujali a aby zabránili takým krokům s naší strany; avšak ještě nyní největší zárukou může býti jen to, že my nikdy takových úmyslů nebudeme míti a na doklad toho nechci opakovat, co včera již zde bylo proneseno, že nejsme tak zpozdilí, abychom chtěli spor začíti s národem vaším sousedním, za jehož část vy se stále považujete, abychom s tím celým národem 40milionovým chtěli přijít do nějakého sporu. Tedy, pánové, ta námitka a záminka, že nemůžete přistoupiti na uznání dávnověké samostatnosti království Českého za tou příčinou, poněvadž byste ve své národnosti se necítili dosti bezpečni, ta námitka asi málo u koho dojde víry. Já nechci zde vykládat a pátrat po tom, co vlastně by se mohlo pokládat za příčinu toho, že předstíráte stále nejistotu svou, kdyby království České nebylo spojeno úplně a slito s ostatními zeměmi rakouskými; avšak, pánové, z toho, co jsem dříve řekl, může se každý domyslit, poněvadž, kdyby k tomu spojení, na kterém vy stojíte, přišlo, pak by konečně došlo na to, že by v době, kde by záleželo na tom, vědět, co jest koruna Česká, se to nevědělo, a kdo by potom rozhodoval, pánové, kam vlastně všecky ty země, které by pak tvořily nerozlučný celek, mají přijíti?

My bychom v tom neměli rozhodného hlasu. Pánové! a proto tak, jak vy tedy se odvoláváte k tomu, ačkoli dle mého zdání bez podstaty, že nemůžete se spustit toho říšského, vlastně cislajtánského svazku, tak i my do něho nikdy nemůžeme vstoupiti, poněvadž to je právě otázka naší samostatnosti, kterážto otázka je flangrantnější, a kterou otázku každý spíše uzná za podstatnou, za odůvodněnou, než otázku existence vaší v samostatném království Českém.

Pánové, já mám za svou povinnost, abych jménem všech nás odmítl od nás všeliké to podezřívání, které od dávných let na nás bylo metáno, a které bohužel ještě včera nalézalo tu ohlasu. *My nechceme nic* středověkého, my nechceme nic zpátečnického, my chceme své zřízení ústavní království Českého a koruny České, ve spojení s říší celou, říší rakouskou. My, pánové, nechceme nikoho potlačovati, my nechceme nikomu práva jeho bráti; my,

pánové, jsme to zkusili po půl třetího sta let, co to znamená býti potlačenu, býti utiskovánu, býti ve své vlastní vlasti otrokem, *takřka nevolníkem.*

Pamětlivi jsouce toho, nemůžeme nikdy chtíti, jiného vrhat tam, kde my jsme sami úpěli, kde my jsme sami tak dlouho musili zkoušeti. *My, pánové, chceme úplnou, upřímnou rovnoprávnost* našeho národa i v zemi, i chceme ji v celém Rakousku, a pokud budeme moci se v tom účastniti, aby v celém Rakousku rovnoprávnost národní, a sice plná rovnoprávnost stala se skutkem, budete nás vždycky míti za své spoluúčinkovatele, budete nás *vždycky míti za své spojence.*

My, pánové, konečně nechceme rušiti svazek říšský, ve kterém, jak víme, posud ještě stojíme a z kterého dle poměrů nynějších nemáme příčiny, abychom úmyslně a nesmyslně snad chtěli se vydrati. My, pánové, ten svazek nechceme rušiti, my ho chceme, pánové, právě zříditi takovým způsobem, aby ten svazek byl nám všem stejnou podporou, stejnou ochranou.

My, pánové, odmítáme tedy od sebe, že spojení říšské nechceme uznávati, a to není prázdné slovo moje, toto slovo má doklad v adrese, kterou nyní hodláme odpověděti na královské poselství. Pánové, právě ono místo, v kterémž jest toto slovo, o kterém včera stala se zmínka, a které zavdalo tak velké pohoršení, je důkazem, že chceme říšský svazek a že nechceme jej rušiti, nebo, pánové, oč se jedná v nynějším okamžení? Jedině a hlavně, aby říše byla zachována, aby říše v blížících se bouřích měla prostředky, kterých jí bude zapotřebí; v tom okamžení jedná se o to, pánové, aby říši dostalo se dostatečných peněžitých prostředků, aby říše nabyla práva dále vybírati daně, i aby snad také v mimořádných finančních operacích bylo povoleno. Nuže, pánové, za touto příčinou nabízíme se v adrese dvojím způsobem, k tomu nabízíme svou ochotnost, že chceme říši pomoc poskytnouti, pokud záleží na nás, ačkoliv jsme dosud byli vyvržení z veškerého ústavního, veřejného života, a nabízíme to dvojím způsobem. První jest ten jejž nazýváme »od starodávna obvyklý způsob«, totiž ten způsob, ve kterémž království až do roku 1848 veškeré potřeby říše požadovalo od sněmu českého, a sice tenkráte od sněmu stavovského; z toho, pánové, nenásleduje, že chceme sněm stavovský, nýbrž chceme, že ten sněm, který se snad obapolným dorozuměním utvoří a sejde, že ten sněm snad by mohl, jestliže to bude po vůli Jeho Veličenstva, přímo potvrditi to, čeho říši bude potřebí. Jestliže by se tento způsob nelíbil, nabízíme způsob ještě druhý; jak vám jest všem povědomo, jest beztoho právo povolení daní a právo povolení všelikých finančních operací vyhrazeno nynější říšské delegaci.

Za tou příčinou, pánové, nabízíme se v adrese, že chceme mimořádně a s patřičným ohrazením voliti do delegace za tou příčinou, abychom svolení své jménem království Českého, jménem národa českého, mohli dáti ke všem finančním operacím, jež se

tam uznají za potřebné. Já myslím, pánové, že patrnějšího důkazu naší upřímnosti, zachránit svazek říše, nemohli jsme dáti. Navzdor tomu, že jsme, jak jsem dříve podotkl, byli ze všech říšských jednání vyloučeni, navzdor tomu — v tomto nynějším okamžení rozhodném a vážném chceme od svého státního práva na okamžik upustiti, v okamžiku tom nechceme naň pamatovati, chceme voliti do delegací, jen abychom říši mohli přispěti ku pomoci, a já myslím, že nikdo nemůže říci, že jsme se neukázali ochotnými, že jsme nechtěli podporovati říši takovým způsobem, jak nám přináleží, že jsme dosud jejími členy. A jestliže způsob ani jeden, ani druhý se nepřijme, pak, pánové, mohou ti, kteří naše nabídnutí zamítnuli, pak mohou ti zodpovědnost převzíti za to, že říši dali v šanc k vůli formě.

Tím, co jsem vyložil, a co, jak mám za to, nachází se v souhlasu se zněním adresy, tím samým dávám na jevo a odůvodnil jsem, proč budu hlasovati pro adresu většiny.

Program nové vlády.

(»Národní Listy« ze dne 22. února 1871.)

Na adresu Českého sněmu ze dne 14. září odpověděla vláda dne 29. září tímto druhým královským reskriptem:

Sněmu Našeho království Českého!

Náhledy a přání v nejponíženější adrese zemského sněmu Našeho království Českého vyslovené přijali jsme s pozorností *a tak vážným uvážením, jak jsme to naproti pronešením národů Našich vždy za povinnost měli.*

Se zalíbením uvítali jsme při tom věrnou oddanost k Nám, a k záležitosti domu Našeho, která v adrese této loyálním způsobem byla pronesena. a živou spokojeností naplňuje Nás uznávání toho, že způsob věcí v nynějším okamžení více než kdy jindy toho vyhledává, aby všichni národové mocnářství jednomyslně spolu působili.

Na to se spoléhajíce, mohli jsme očekávati, že sněm zemský tomuto citu věrné oddanosti skutečně zadost učiní.

Nicméně, sněm zemský táhna se *k státní samosprávě Našeho království Českého*, odmítl vykonání voleb do rady říšské a radil Nám, abychom nastoupili na cesty, *které leží vně ústavního práva království a zemí žezlu Našemu podrobených a jejichžto následování mohlo by vésti toliko k zmatkům s novým otřásáním práv spojeným.*

My jsme sobě *dobře vědomi lesku, jímžto koruna Našeho království Českého obestřela vážnost a moc Našeho mocnářství.*

My jsme se také na tom ustanovili, království tomu znovu **nedílnost a neodcizitelnost** *země nezrušitelně písemně stvrditi, a tak jako u Našich osvícených předků má korunování korunou Českou Našemu vnitřnímu spojení s národem Českým lesknoucí se význam dáti.*

Avšak připomínáme sněmu, že způsob, jak se má země k mocnáři s poměry, v kteréž obzvláště sankcí pragmatickou k veškerému mocnářství nešla, netoliko povinnosti koruny, ale i práva v počtu hojném v sobě zavírá, kteráž výhradně osobou společného mocnáře se vykonávala. S radostí vzdali jsme se výhradnosti tohoto vykonávání, když jsme vyslovili vůli Naši, v srovna-

losti s přáním a potřebami národů Našich uvésti pravidla vlády konstituční v státní právo mocnářství.

Ochrana a záštita, kterou plná Naše moc císařská království Českému vždy poskytovala, nemá změněna býti účastenstvím v nejdůležitějších funkcích života státního, k němuž zastupitelstvo české společně s ostatními národy říše jest povoláno.

My jsme milerádi ochotni, každého času k slušným přáním Naše úplné zření obrátiti, a takto jsme již opět a opět pronesli *ochotnost Naši poměry Našeho království Českého k veškerému mocnářství dáti přehlédnouti. Stížnosti na nedostatky řádu volebního ze dne 26. února 1861 nezůstaly od Nás nepovšimnuty. Postaráme se o to důtklivě, aby se stížnostem těmto vyhovělo, jakož i aby se jiným podstatným požadavkům Našeho království Českého zadost učinilo potud, pokud se dají spojiti s interesy veškeré říše, s bezpečností její a s potřebnou její mocnosti.*

Nic nemůže Nám více na srdci ležeti, jako trvanlivé uspokojení Našeho Českého národa; nic nemůže Nám býti žádoucnějšího, jako věrnou oddanost národa tohoto nejenom k službě vlasti jeho užší, ale i k úlohám veškeré vlasti v nepopíraných formách právních viděti obrácenu.

My nikoli nezneuznáváme, že tu jsou politováníhodné zmatky, kteréž těžkými vnitřními krisemi v právě veřejném mnohonásobně se udály. Avšak ze zmatků a odporů vyniká právě co pevný bod Naše císařské slovo dne 20. října r. 1860 pronesené, slovo státních zákonů základních k diplomu tomu přiřaděných dne 26. února 1861 a dne 21. prosince r. 1867 vydaných. Bylo by jako setříti se slova tohoto posvátnost slavného závazku koruny, bylo by jako změniti pevnou a pojištěnou půdu právní s kolísáním pochybných, popíraných a sobě odporujících požadavků, chtěl-li by kdo žádané od všech srozumění provésti na jiném základu, nežli na základě platné ústavy.

Zastupitelstvu Našeho království Českého dána jest úplná příležitost, přání a potřeby jeho platně vysloviti; sněm zemský budiž tím jist, že mu vláda způsobem loyálním bude pomáhati, jakož i že národové Naši v ústrety mu přijdou.

Odepře-li svého účastenství, opomine-li vstoupiti na půdu, kterou ústava oprávněným požadavkům všech otevřela, uvádí na sebe zodpovědnost, jejížto míra vzrůstá s vážností historického vývoje.

Vskutku ještě jedenkráte, a jest to následků plný význam tohoto okamžení, na které chceme obrátiti zřetel sněmu Našeho království Českého. Tím důtklivější jest Naše přání, tím více oprávněno jest Naše očekávání v této vážné hodině, zákonní zástupce veškerého mocnářství viděti kolem Nás shromážděné.

V tomto smyslu vyzýváme na novo sněm Našeho království Českého, aby bez meškání předsevzal volbu do rady říšské a vzkazujeme členům sněmu zemského Naše císařské a královské pozdravení.

Ve Vídni dne 26. září 1870.

František Josef.
Potocki.

K tomuto reskriptu odpověděl sněm království Českého dne 5. října novou adresou, ve kteréž na svém stanovisku důrazně setrval a byl na to místodržitelem ihned odročen. Následujícího dne pak byly v Čechách vypsány přímé volby do říšské rady. Tak skončila smiřovací výprava hr. Potockého! Přímými volbami zvoleno v Čechách 24 ústavověrných poslanců (11 z měst a obchodních komor, 6 z venkovských obcí a 7 z velkého statku) a tito vstoupili jakožto »zástupcové Českého království« do říšské rady. Deklaranti a konservativní velkostatkáři ovšem do říšské rady nevešli. Úplný nezdar vyrovnacích pokusů hr. Potockého, mocně opět vzplanulý opoziční ruch v Čechách a neurovnané potíže na poli církevně-politickém a školském měly za následek, že hrabě Potocki dne 4. února 1871 jménem celého ministerstva podal žádost za propuštění, kteráž také ihned byla přijata. Sestavení nového ministerstva svěřeno hraběti Hohenwartovi. Dne 7 února uveřejnila »Wiener

Zeitung« jmenování nových ministrů a vyznačila zásadní program nové vlády tímto prohlášením: »Vláda dopřeje všem oprávněným zvláštnostem volného rozvoje, avšak neuzavře žádných větších kompromissů se separatismem na úkor nezbytných attributů státní jednoty. Trvající ústavní právo, jehož kontinuita by nemohla býti přerušena, aniž by veřejný právní stav byl rozpoután, jest půdou, na níž vláda stojí. Na této půdě půjde vstříc oprávněným přáním a vynasnaží se především docíliti smíru tím, že článek 19. ústavy, nejenom dle jeho slovného znění, nýbrž také dle jeho ducha plnou měrou provede. Ve všech sem spadajících otázkách jest mezi členy vlády dokonalá shoda. Učiní tedy vláda sama počin podáním předloh říšské radě i zemským sněmům a přizná zemím všechnu samosprávu, kteráž s jednotou říše srovnati se dá. Vláda ponavrhne přímé volby a rozšíření volebního práva.«

Dne 20. února představil hr. Hohenwart nové ministerstvo říšské radě a učinil prohlášení, jež c. k. korrespondenční kancelář v tomto zkráceném znění po telegrafu rozeslala:

»Ve stručném prohlášení (rozuměj: ve »Wiener Zeitungu« dne 7. února) již označili jsme vznešený úkol, jejž císař nám vytknul a jehož abychom dosáhli, nebudeme žádné oběti a žádnou práci považovat za veliké. Tento účel záleží v obnovení obecného, žádoucího vnitřního míru a obecného blaha. Nikoli oklikami, ale přímou cestou ústavy budeme se snažiti k tomuto cíli. Nemůžeme opustiti a neopustíme půdu, kterou nám císař nejnověji vykázal. Však budeme ochotni spolupůsobiti k ústavní změně oněch ustanovení, kteráž samosprávu jednotlivých zemí obmezují ve vyšší míře, než toho vyžadují prospěchy celku. Učiníme počátek ve věcech zákonodárných i administrativních. Máme za to, že místo dalšího obmezování právomocnosti říšské rady jest vhodno, aby sněmům také v těch věcech, které zůstaveny byly říšské radě, přiznáno bylo, navrhovati zákony, kteréž sněmům poskytují možnost, aby zvláštnosti zemí přivedly k nejúplnější platnosti a kteréž říšské radě zůstavují, aby shodnost takových zákonů s prospěchy celku zkoušela a učinila o tom rozhodnutí. Směrem administrativním zamýšlíme podati návrhy, kteréž čelí k více samosprávnému upravení vládního ústrojí. Máme za to, že tím způsobem podána bude rozličným národnostem nová hradba na dokonalou jistotu proti všelikým utlačením. Zachováme zákonu plnou vážnost, a budeme se snažit, abychom svobodomyslná zřízení v pravém duchu pokroku vyvinovali o oživovali. Vláda bude hleděti k otázkám na poli církevním ještě nevyřízeným s nejúplnější, náležitou pilností a bude se snažit, aby je přivedla k všestrannému, spravedlivému rozřešení. Dokonale známe obtíže své úlohy, budou nám pobídkou, abychom zasadili se o ni svou veškerou, stejnými zásadami sjednocenou silou. Ve vší důvěře nadějeme se spolupůsobení říšské rady, a vážíme tuto důvěru nikoli z důvodů osobních, ale z vlastního, poctivého vědomí, z vlastenectví říšské rady a z přesvědčení, že veškeré občanstvo bude podporovati vládu, která daleka jsouc všelikého jednostranného stanoviska, politiku v pravdě rakouskou činí svým programem. Neomeškáme předstoupiti před říšskou radu s návrhy, jež z našeho programu plynou; však prosíme, aby nám dopřána byla lhůta potřebná k předběžnému, nejpilnějšímu jich uvážení.«

Toto vládní prohlášení jest předmětem následující úvahy.

*

Konečně tedy, vstupujíc před »parlament« vídeňský, nová vláda odestřela poněkud závoj se svých záměrův. Promluvila tentokráte již určitěji a srozumitelněji nežli v prvním programu, jejž uveřejnila při svém nenadálém objevení se na jevišti cislajtánském.

Telegraf již seznámil nás s podstatným obsahem tohoto projevení nové vlády. Však nebude na škodu zaznamenati sobě aspoň

nejdůležitější věty dle autentického znění, neboť jest nám tu činiti s novým prohlášením státoprávním, s ohlášením nové politiky »nové éry« v této polovici monarchie habsburské.

Která že je tedy myšlénka nové vlády?

»Konečným naším cílem, praví ministr Hohenwart, jest obnovení domácího míru. Toho cíle pak nebudeme se domáhat po oklikách, nýbrž půjdeme přímou cestou ústavy, na kterou složili jsme přísahu. Této půdy se nespustíme, nemůžeme se spustit...«

»Však naproti tomu budeme rádi a ochotně napomáhat tomu, aby cestou ústavní změnila se zřízení taková, která obmezují ústavní samosprávu zemí měrou větší, nežli toho společné interesy celku vyžádují...«

K tomu konci předloží prý nová vláda říšské radě návrhy, čelící na změny takové v ohledu zákonodárství i správy veřejné.

A sice pokládá prý vláda za výhodné v ohledu prvnějším: »aby na místě dalšího obmezování právomocnosti rady říšské, jakáž jí vyhrazena jest článkem 11. základního zákona, — přiznána byla sněmům zemským zákonodárná initiativa i v těch věcech, které dosud říšské radě jsou vyhrazeny.«

Tímto způsobem, doufá vláda, byla by prý jednak sněmům zemským podána možnost, »aby zvláštní potřeby zemí svých přivedly k platnosti nejúplnější,« — jednak prý zase »radě říšské zůstalo zachováno právo, aby o tom rozhodovala, srovnávají-li se tyto zákony s prospěchem celé říše.«

V ohledu druhém, pokud se totiž týče správy veřejné, ohlašuje vláda tolik:

»Chceme říšské radě učiniti návrhy, kteréž budou směřovati k tomu, aby organismus správy veřejné nabyl podoby více samosprávné, aby lid větší měrou mohl se účastniti správy veřejné, i aby zároveň odstranila se ona tak velice škodlivá dvojspráva jednak orgánů státních, jednak orgánů samosprávných.«

»Máme za to,« dokládají noví ministři, »že tím spolu poskytnuta bude různým národnostem nová hradba, kteráž by jich bezpečně ochraňovala před všelikým násilnictvím.«

Vůbec jest prý nová vláda proniknuta přesvědčením, »že lze sice každý zákon změniti, avšak pokud zákon trvá, jest se mu podrobiti.«

Pročež bude prý přední její péčí, aby zákonu zabezpečila plnou jeho důstojnost, i aby ho bylo na všechny strany stejnou přísností užíváno.

Svobody občanské bude prý hledět v duchu pravého pokroku »vyvinovat a oživovat«, jakož prý chce podporovat co nejbedlivěji i duševní i hmotné prospěchy, jak celé říše tak i jejích částí. Záhadné dosud otázky v oboru církevním vynasnaží prý se rozřešit způsobem pro všechny strany spravedlivým.

Tyto jsou zásady, o kterých prý je nová vláda úplně sjednocena, i které chce »pod mocnou ochranou« J. V. císaře ve skutek uvésti.

Vyslovili jsme hned v prvním článku, jejž jsme napsali o této vládě, že hlavním a jedině rozhodným momentem při všech proměnách v říši habsburské jest a zůstane nám vždy státoprávní otázka naše. *Podle toho, jak nová vláda přistoupí k otázce českého státu, podle toho, zdali se a kterak podnikne její řešení, že zaříd ime i my chování své naproti ní.*

Stanovisko naše je tušíme zcela přirozené. Nemáť na ten čas, právě jako neměli Uhři do roku 1867, národ náš československý vyšší, pilnější a důležitější úlohy na světě, než aby vydobyl znova sobě samostatnost svoji. *Dříve musíme míti svůj byt, svůj stát a potom teprv můžeme se starat o další potřeby své.*

Nuže, jak vidíme, nová vláda nehodlá přistoupiti k české otázce zvlášť; ona ji nechce řešiti o sobě, nýbrž klade si za úkol rozetnouti rázem gordický uzel všech státoprávních sporů v Cislajtánii a to způsobem zajisté originálním.

Celý ten aparát cislajtanismu, tak jak se vyvinul od uherského narovnání r. 1867, má v ohledu státoprávním na ten čas obstát v plné platnosti.

Svrchovanost parlamentu zůstane nedotknuta. Avšak ze svrchované moci své má parlament tento přiznati všem sedmnácti sněmům Cislajtánska jakési dočasné »právo«, aby směly rokovati a usnášeti se o všech věcech, které prosincovka vyhradila jedinému parlamentu vídeňskému. Každý sněm mohl by tedy vypracovati pro svoji zemi třeba celou ústavu, — avšak čím bude celý ten jeho elaborát? Ničím více, než pouhou resolucí, pouhým návrhem, nebo dobrým zdáním, o němž teprve říšská rada ve Vídni právoplatně rozhoduje.

Tím jest celý ten tajemný klíč, jímž doufá nová vláda otevříti této části monarchie habsburské pěknější budoucnost. Tím způsobem doufá odklidit veškeré státoprávní spory v Cislajtanii, a tudíž i spor, který vede s Vídní národ český.

Nuže, povíme nové vládě upřímně, co o tomto plánu jejím soudíme.

Budeme mluviti toliko o národě českém, neboť toho zajisté nemůže sobě nová vláda tajiti, že všechen zdar i nezdar její myšlénky závisí výhradně na tom, jak se národ český naproti ní postaví.

Nynější správcové této polovice monarchie habsburské bohdá znají, co národ český chce, čeho musí chtíti; nepřisuzujeme jim té zaslepenosti, aby po příkladě svých předchůdcův domnívali se, že lze národ český buď násilím nebo planým slibováním zmásti a zviklati v jeho hlubokém přesvědčení právním, v jeho vůli pevné a svorné. Naše tábory, naše volby mluví samy za sebe.

Vláda nynější tedy zajisté ví, že *veškerý uvědomělý národ český jako jeden muž stojí k praporu samostatnosti české*; že jest mu parlament vídeňský sborem cizím, jejž národ český nikdy neuzná za právní legislativu pro záležitosti českého státu, nýbrž chce a žádá, aby mohl sobě záležitosti své spravovati na řádně zříze-

ných sněmech zemí českých, tak jako si je spravují Uhři na svém sněmu v Pešti.

To jest právní půda naše, které neopustíme, které opustit nemůžeme.

Nuže, dá-liž se toto naše stanovisko právní uvésti ve shodu s tím, čeho vláda obmýšlí pro spásu Cislajtánie? Co by medle znamenalo, kdyby národ český zastoupený na sněmu pražském učinil po úmyslu vlády? *Kdyby na příklad sestavil základní požadavky našeho práva státního ve způsob zákonné předlohy a poslal tento elaborát svůj parlamentu vídeňskému, aby tento o něm rozhodnul?*

Tuť myslíme, každý jen poněkud soudný člověk, znající naši věc, odpověděti musí: tím skutkem *zadali bychom rázem celé svoje právo k samostatnosti politické. Tím skutkem přiznali bychom de facto i de jure parlamentu vídeňskému právo rozhodovat o věcech našich; od té chvíle bylo by veškeré naše právo zemské závislé na vůli cizího nám sboru, na vůli nahodilé většiny lidí, kteří nejsou obyvateli našich vlastí, aniž mají citu a rozumu pro potřeby naše.*

Jakmile bychom dobrovolně přistoupili k tomu, aby usnesení zástupcův našich teprv tehda nabyla platnosti právní, až by došla uznání a schválení od parlamentu vídeňského, vzdali bychom se tím samým i svého přirozeného i svého historického práva k sebeurčení volnému, přiznali bychom, že pramen práva našeho nespočívá již ve vůli národa českého, alebrž ve vůli cizí, jíž se národ náš nevolně podrobuje. A nechť by nám parlament vídeňský na krásně ve všem vyhověl, nechť by nám přiznal plnou svézákonnost i samosprávu, *nebyli bychom přece nikdy více v pravdě samostatnými,* poněvadž vše, co bychom měli, bylo by pouhým darem, pouhou milostí a žádným právem naším. Ale může-li nám parlament vídeňský vůbec kdy povolit, čeho my potřebujeme? *Vždyt jest naše státní právo přímou negací tohoto parlamentu, vždyt jedno vedle druhého nemůže obstáti!*

Tak soudí zajisté s námi veškerý národ český o programu nového ministerstva. Podle toho nechť zodpoví sobě vláda sama, dojde-li velikého cíle svého tou cestou, kterou sobě vytkla — »přímou cestou ústavy« prosincové?

Vůle její, rozšířiti samosprávu lidu naplňuje nás za to upřímným potěšením. I my spatřujeme v plné, nezkrácené samosprávě nejlepší záštitu a hradbu národností proti všelikému násilnictví, i my od let žehráme na tu strašlivě drahou a dle přiznání samé vlády velice škodlivou »dvojsprávu« c. k. okresních hejtmanství vedle našich okresních zastupitelstev, a přejeme z celého srdce, aby se novému ministerstvu podařilo konečně vymésti důkladně to bejlí byrokratické z našeho osení, neboť vedle byrokracie není místa pro svobodu. Všechny tyto snahy nové vlády národ náš zajisté vděčně uzná a spravedlivě ocení. Však aby pro ně zapomněl na životní potřebu svojí: na státní právo své, toho na něm více nevymůže žádná moc lidská.

Nepřejí nám ani samosprávy.

(»Národní Listy« ze dne 25. února 1871.)

Tato důrazná obrana principu samosprávy a samosprávné tendence české politiky, napsaná v době, kdy rozšíření zemské samosprávy prohlášeným vládním programem bylo, nepozbyla prodlením let ani pravdivosti ani přesvědčující síly.

*

Málo najde se dnes již asi lidí vzdělaných, kteří by neznali rozdílu mezi státem absolutistickým, policejním a státem svobodným, státem právním.

Dějiny novověké postaraly se, aby lidstvo mělo na očích velmi makavé příklady státův v pravdě svobodných i státův, kde svoboda pouze jest vylhaná, i státův, kde konečně provozuje se nepokrytý absolutism.

Příklady tyto, jichž netřeba zde věru vypočítávat, vedou přirozeným způsobem každého myslícího člověka k porovnání, to jest k uvažování podstatných těch rozdílův, jimiž se liší stát svobodný od nesvobodného.

A tu shledáno a uznáno vůbec, že nejbezpečnějším měřítkem svobody či nesvobody v každém státě jest nad jiné míra samosprávy obecné; jinými slovy, že pouze ten národ může se zváti vskutku svobodným, který spravuje a řídí si veřejné záležitosti svoje, od nejmenší až do největší sám, totiž skrze muže své důvěry, skrze své zvolence. A že naproti tomu nesvobodný, alebrž uhnětený jest národ, kterémuž odejmuto toto právo přirozené, kterémuž panuje ve všem byrokracie neodvislá od jeho důvěry či nedůvěry, — byrokracie, která není ustanovena od národa, nýbrž od držitelův moci státní.

Pravdu toho stvrzují nám dějiny všech věkův i národův. Proč medle usiloval již anglický král Jakub II. tak horlivě o to, aby v osadách amerických vyplenil žřízení autonomní a zahostil tam byrokracii anglickou? Pověděl zřejmě, že chce zlomiti a zkaziti toho ducha svobodného, jejž dochovali potomci vystěhovavších se Puritánů i ve své nové vlasti za oceánem. Však tito byli sobě na štěstí příliš dobře vědomi, jakou cenu chová v sobě samospráva nezkrácená a tudíž hájili jí až do těch hrdel a statkův a uhájili si jí až po dnešní den. Ve své samosprávě spatřuje Američan i Angličan i Švýcar svobodu svoji i rukojemství její nejbezpečnější.

Samospráva byla drahně věkův i Uhrům tou hradbou jedinou, za kterou bylo jim lze uhájiti zemských svých práv proti absolutismu a centralisaci z Vídně na ně dorážejícím, a dostačí sobě jen připomenouti ty boje uherských komitátů za samostatnost koruny uherské na sklonku minulého století, aby každý pochopil, proč

váží sobě Maďar komitátního zřízení svého jakožto nejdražšího dědictví po otcích svých — i jak s pravdou mohl Perczel roku 1867 říci, že tato samospráva uherských žup jest kořenem a zdrojem veškeré svobody státu uherského. Proto bylo po Solferině přední a nejpilnější starostí Maďarův, aby zbavili se té byrokracie rakouské, kterouž zaplavena koruna uherská po Világoši, proto zasazovali se uherští státníci již před říjnem roku 1860 tak statečně o to, aby vrácena byla Uhrům samospráva komitátní, a právem pokládali se Uhři teprv tehda svobodnými, až když roku 1867 poslední c. k. byrokrat, či jak oni jim oblíbili si říkati »bachovský husar« opouštěl území koruny sv.-Štěpánské na dobro.

My Čechové byli jsme pohříchu i v tom ohledu méně šťastni než Maďaři. Ano právě národu našemu, který, ať tak díme od zrození svého objevoval se co vroucí pěstitel a věrný strážce idey demokratické, národu, který již v šedém dávnověku honosil se samosprávou a řády demokratickými, za jakými touží ještě dnes tak mnohý národ evropský — usouzeno osudem nepříznivým, aby krutěji než kterýkoli z jeho sousedův doznal a zakoušel pro věky jho správy policejně-byrokratické. Již rokem 1547 počíná hubení samosprávy naší, kteréž pak po Világoši našem na Bílé Hoře stalo se základním článkem politiky vídeňské proti nám — oné politiky germanisace a útisku národnosti české, jež s nepatrnými proměnami provozována důsledně až téměř do dnův nynějších. Až do časův Marie Terezie spatřujeme onu neblahou dvojsprávu úřadů vrchnostenských vedle úřadů císařských. Od těch dob ale pořád utužuje se síla rakouské byrokracie v zemích českých a úřadové patrimoniální klesají v podruží c. k. krajských a podkrajských hejtmanů, až posléze r. 1848 úplně mizí, a s bachovským absolutismem počíná plná samovláda c. k. byrokratů v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, vůči kteréž neobstála ani ubohá samosprávička našich obcí, poskytnutá zákonem z roku 1848. Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom chtěli připomenouti zde i jen poněkud utěšené toto panství byrokracie bachovské ve vlastech našich v oněch strašlivých dvanácti letech čirého absolutismu. Ač všichni jsme těch dob pamětníci, přece připadá nám ona perioda dnes jako hrůzný sen, jehož neradi vzpomínáme: tak rouhavý byl ten útisk, jaký páchal se tu nejen na svobodě a přirozeném právu národa, ale přímo na důstojnosti člověka. Každému z nás zajisté známo, čím byl tehda každý nejsprostší policajt, četník nebo úřadní škrabák naproti občanu Čechu!

Jako můra tlačilo nás to hejno všemohoucích, bezohledných byrokratů bachovských, jako jedovatý výpar tísnilo prsa naše to nesměrné, všude slídící, všude týrající policajtství, jakého potřebovalo absolutní Rakousko k svému životu. I jakýž div, že národ poznavší takovou byrokracii, prošedší školou takového utrpení, od první chvíle, kdy bylo mu přáno aspoň oddechnouti si a promluviti, — hlasitě zatoužil po zbavení se toho jařma a po životě samosprávném.

S jakou radostí vítaly obce české první tu »koncessi« r. 1861, když obnoven jim byl alespoň ten zákon z roku 1849 od dvanácti let vyzdvižený! S jakým úsilím zasazovali se poslanci čeští o vymožení alespoň těch okresních zastupitelstev království Českému! Vymohli jsme si jich konečně; netajili jsme sobě, že to v celku praskrovný základ samosprávy, ale přece jsme se chopili i tohoto drobtu a učinili jsme z něho tolik, co se vůbec z takového ústavu bez exekutivy učiniti dalo. Všechno další usilování naše o rozšíření samosprávy naší od těch dob zůstalo marným. Ani Belcredi ani Potocki neměli buď vůle nebo odvahy, obmeziti moc byrokracie v Cislajtánsku, za vlády německých »liberálů« a strůjců prosincovky však dočkali jsme se toliko nových úkladův o život i té ubohé samosprávy, která prošla nám rukama Schmerlingovýma. Jim děkujeme ty nynější hejtmany, jim děkujeme zákony školské, jim děkuje první obec království Českého i za zrušení policie vlastní.

Těmito skutky postavil si u nás »liberalismus« německý pomník nejvýmluvnější. A zvou-li dějiny Jakuba II. tyranem, najdou i pravé jméno pro tyto »muže z lidu německého«, již zneuctili jméno svobody způsobem nejpodlejším.

Nezřízené panství jich pominulo, avšak otravující ten duch nemravnosti, plemenné zášti a pokryteckého násilí, jímž byli po čas tříletého panství živili přívržence své, pohříchu žije dosud v táboře Němectva cislajtánského a žije nad jiné v táboře Němectva po Čechách a na Moravě.

Zpytujeme-li poslední příčiny, z kterých orgány této koterie tak zuřivě brojí proti nynější vládě, shledáme, že jsou to především žhavá zášť proti nám Čechům, a tudíž i smrtelná úzkost, aby snad nynější vláda neučinila ničeho, z čeho by národu českému v Čechách nebo na Moravě plynul nějaký zisk. Již pouhá ta přípověď nové vlády, že chce, aby rovnoprávnost stala se konečně skutkem, již pouhé to opovězení, že bude hledět rozšířit samosprávu a odstranit onu škodlivou dvojsprávu úřadův císařských vedle ústavův samosprávných, — pravíme, již pouhé tyto sliby, které vláda může splnit a nemusí, naplňují šlechetné »liberály« německé vztekem neuhasitelným.

Nač prý ještě hovět odstředivým choutkám jednotlivých »provincií« rozšiřováním samosprávy jejich. Jakoby prosincovka již nedávala jim té samosprávy víc než záhodno. Nač prý ještě mluvit o hradbách pro národnosti všeliké. Je-li nějaká národnost v Rakousku ohrožena, je prý to pouze německá, všem ostatním už dávno děje se příliš velká pohova.

Takto nestydí se mluviti titéž lidé, kteří obratem jazyka jmou se zažehnávati hrozící prý »reakci«, vydávajíce se za přední a jediné strážce všeliké svobody v této říši. Avšak bylo-li vůbec ještě potřebí, aby povaha Němcův cislajtanských byla charakterisována v celé nynější zvrhlosti své, abychom ještě jednou poznali

ten liberalism ústavověrných Němců zdejších v plné jeho kráse: tož postarala se o to pražská »Bohemie« měrou svrchovanou.

Jsouc příliš starou, aby se dovedla ještě zastydět, »Bohemie« přímo odpověděla, proč děsí se a proč nechtějí zdejší Němci naprosto žádnému rozšíření samosprávy. Poněvadž prý by z toho jen Češi měli výhodu, tak jako mají z porot, poněvadž prý by v samosprávných sborech, kde Němci stýkají se s Čechy, — Němci byli menšinou. Češi prý by této svobody hned zneužili a jakože prý utlačují Němce už teď, utlačovali by prý je pak měrou dvojnásobnou — slovem: dejte třeba celému světu samosprávu, ale jenom ne Čechům. Naše zvláštní poměry tomu nedovolují, v Čechách naprosto chybí podmínky k všeliké svobodě.

Ten jest asi obsah dlouhého článku, jímž předevčírem »Bohemie« si ulevila.

Vyznáváme se, že dlouho již nenaplnilo nás nic takou ošklivostí, jako toto přímo cynické vyznání německé sprostoty a plemenné zášti. Nehodláme pouštěti se s »Bohemií« v polemiku. Nesplatíme jí ani tu drzou urážku, učiněnou národu našemu průpovědí, jakoby mu scházelo způsobilosti k životu svobodnému či samosprávnému. Vypadá dosti nejapně v listě, který po nejbližších volbách bude hořekovat na politickou netečnost svých německých sourodáků a který by byl ve smrtelných úzkostech, kdybychom jej vyzvali, aby nám skutky dokázal způsobilost Němců v Čechách k životu samosprávnému, srovnávaje činnost německých zastupitelstev okresních a německých obcí s našimi.

Jestiť skutkem historickým, že Němci jakživi nebojovali za svobodu a samosprávu a jest notoricky známo, že nejméně k ní způsobilí jsou Němci cislajtánští, uvyklí od jakživa na podporu vlády vídeňské, bez níž nedovedli nikdy ničeho. Jestiť tedy drzostí, která se sama odsuzuje, opovažuje-li se některý orgán německý, a dokonce ta stará přisluhovačka všech policajtů a byrokratů, Haasovská »Bohemie«, upírati národu českému způsobilost ku svobodě. Totéž platí o prolhaném naříkání na křivdění Němcům v našich sborech samosprávných. Ať nám poví o jedné křivdě takové!

A co konečně chce s tím nestoudným očerňováním našich porotcův? Věříme, že není jí po chuti, že neodsuzují více český tisk oni »neodvislí« Předákové a Neumannové, nýbrž váží nad ním po právu soud porotcové vybraní z národa českého, kteříž soudí po svědomí svém, po svědomí národa veškerého. I kdož má právo podezřívati a rouhati se výroku poroty, a to bez důvodův, způsobem zcela zákeřnickým?

Ejhle, tu zříme německou tu svobodomyslnost, poctivost a slušnost v celé spanilosti její.

List vycházející v hlavním městě Čech neostýchá se vysloviti: my nepřejeme většině obyvatelstva této země žádné svobody. Orgán »liberálův« německých přimlouvá se za udržení panství byrokracie v Čechách a zrovna jen v Čechách: poněvadž prý zvláštní poměry jinak nedovolují!

Vaše ničemnost tomu nedovoluje, ale poměry skutečné, zdravý rozum lidský a budoucnost této vlasti žírné důrazně za to volají!

Právě v Čechách může jen plná samospráva vrátiti lidu želané blaho a mír!

Narovnání a krajané naši němečtí.

(»Národní Listy« ze dne 5. července 1871.)

V této krátké rozpravě vyznačen a vystižen jasně rozdíl mezi vyrovnáním české koruny s ostatními částmi říše a mezi vyrovnáním Čechů s Němci. Tolikéž oceněna tu plnou měrou důležitost a žádoucnost národnostního vyrovnání v Čechách vedle snahy po vyrovnání státoprávném.

V táboře ústavověrném, zvláště v té části jeho, která sídlí v Čechách, rozprava o narovnání mezi státem českým a korunou vzala na sebe směr velmi pochybený, nepravý. V tomto táboře klade se totiž do otázky české, a tož do samého čela jejího věc, která leží vedle ní Ústaváci pokoušejí se o důkaz, že upravení státoprávního poměru koruny České v monarchii habsburské není vlastně nic jiného, nežli národní otázka mezi Čechy a Němci, v zemích té koruny žijícími; poněvadž pak v posavadním způsobu sousedské pospolitosti obou těch národních kmenův nepřejí sobě žádné změny, opírají se samé myšlence, aby státoprávní spor království Českého v této říši byl konečně vyřízen. Toto stanovisko ústavákův nepostačovalo by na vyřízení otázky české, ani kdyby bylo úplně správné: vyrovnání mezi Čechy a Němci v koruně České není vyrovnáním této koruny s ostatními částmi monarchie habsburské; tito dva kmenové národní mohou žíti v těchto zemích buď v přátelství, neb nepřátelství, a koruna Česká nemusí proto ještě býti v této monarchii na tom místě, kteréž vším právem jí náleží.

Posavadní neurovnaná situace mezi oběma národními společenstvy v koruně České ovšem také nutně vyžaduje brzkého a spravedlivého narovnání; v těch poměrech, v kterých Češi a Němci ve společné vlasti k sobě postaveni jsou a žijí, stát Český béře zajisté veliké poškození a nikdy nemohl by řádně vzkvétati; narovnání s našimi krajany jazyka německého máme zapsáno mezi nejupřímnějšími přáními, ba mezi nejnutnějšími potřebami státního života svého; však velmi ostře rozeznáváme mezi státoprávním narovnáním koruny České s panovníkem a mezi národním narovnáním Čechův a Němcův v té koruně. Při tom nevidíme žádné překážky, pro kterou by v obou otázkách nemohlo neb nemělo býti pracováno zároveň; možná, že krajanům našim jazyka německého, kteř též jako my sobě přejí konečného zavítání vnitřního míru do vlast

naší, ale kteří vidouce dříve jednati o narovnání státoprávním, o potomním řádném a spravedlivém narovnání národním, nechceme již rozeznávati, či z vlastní opatrnosti, neb z cizího, nešlechetného svodu, mají nějaké pochybnosti; právě současným jednáním v obou směrech bude podán nejjasnější důkaz, že samosprávný stát český v monarchii habsburské s dokonalou národní rovností a tudíž i dokonalým přátelstvím Čechův a Němcův v něm žijících, není žádná nemožnost! —

Se strany národa Českého zajisté nebude kladena žádná překážka tomu, aby obojí narovnání dokonáno bylo třeba zároveň. My vědouce se v úplném právu všech posud na sporu postavených požadavků i národních, a mohouce s dobrým svědomím opět a opět prohlásiti o sobě, i očekávati soud příštích dějin, že nejsme ničeho na světě tak dalecí, jako pouhé myšlenky nějakého panství nad krajany svými německými, na upokojení druhé strany nechceme věc obětovati formě, a považovali bychom za veliký krok na dráze k lepší budoucnosti naší vlasti, kdybychom s krajany svými německými vstoupili již smířeni do sněmu nejblíže příštího. Tím vykonán by byl i skutek významu světodějného, i důkaz, že národní narovnání v království Českém jest naprosto odděleno od narovnání státoprávního tohoto království s monarchií habsburskou, že neleží v něm, nýbrž vedle něho, ale že může vésti k němu!

Opakujeme, že národní narovnání v zemích koruny České nabylo by významu světodějného. Nemáme před očima takovou budoucnost v těchto vlastech, aby všechen zápas mezi oběma národními kmeny přestal a potuchl; taková situace nikdy ani není možna, ani by nebyla na prospěch společné vlasti; ale toužíme po takové době, v které by učiněn byl konec posavadnímu tisíciletému zápasení mezi nimi, ježto vedeno mocí hmotnou, znamenalo vždy vítězství strany jedné a útisk neb porobu strany druhé.

Příští zápasení Čechův a Němcův v těchto krásných zemích budiž toliko závodění duchem, přirozenými silami v úplné svobodě a v rovném právu obou stran k zvelebení každé z nich a tím k rozkvětu společné vlasti ve všelikých potřebách jejích! Kdyby věci v zemích koruny České konečně takto urovnány byly — a se strany naší věru jest k tomu nejčistší ochota — kdož by neuznal, že na tomto nejstarším bojišti dvou národův nadešla nová doba, doba míru, a že vykonán tu skutek významu světodějného? A tož netoliko v dějinách politických, ale i kulturních. Němečtí krajané naši nám přisvědčí, že ze snahy jazyka jejich po panství nad jazykem naším osvěta a občanská svoboda v těchto zemích měla časem až hrůza málo užitku. Netušíť, že by bylo bývalo, a že i příště by bylo jinak v těchto věcech, kdyby právo a spravedlnost vyměřily působnost jazykův obou?...

Ústaváci pražští v nešlechetném úsilí svém po dalším panství jazyka německého nad jazykem českým nechtějí žádnému narovnání v království Českém, ani státoprávnímu, ani národnímu, kteréž dle křivého výkladu jejich jest vlastně jedno a totéž. Utí-

kajít se při tom k všelikým důvodům, ovšem na pokrytí svých zámyslův. Mezi těmito důvody dočítáme se také, že jest urážkou postavení Němcův v Rakousku, když s naší strany opováženo (!) se jim nabídnouti, aby nechtějíce dále křivditi jazyku našemu, zařídili sobě na ochranu a zvelebení jazyka svého všechno, cokoliv sami za dobré a zapotřebí uznají; neboť oni prý udělali a udrželi toto Rakousko, a za to prý je chceme po staletích nejmilostivěji ještě trpět. Patrno, že všechna klidná rozvaha již opustila tyto hlavy.

Kdo vůbec Rakousko udělal, jest s dostatek známo; ale toto Rakousko věru nebyl žádný mistrovský kousek, za jehožto vykonání by ústavákům měla být jazykem českým placena věčná pense! Toto Rakousko stalo se již nemožným, a o udržení jeho starají se ústaváci sami již více v theorii než v praxi. Kdyby nám šlo o něco jiného než o právo státu Českého v této monarchii, a než o rovné právo národa našeho vedle práva Němcův, mohli jsme i z tohoto Rakouska kořistit. Neměli jsme k tomu potřebí ničeho jiného, než abychom byli vstoupili do parlamentu cislajtánského, a pak by byla většina tohoto parlamentu — slovanská. Ze jsme tak neučinili, z toho přece mohou ústaváci nejlépe srozumět, že politika naše v celé říši i v koruně České jest jiná než jejich; jejich vlastní aparát byl by vykonal podobné služby také nám, a možná, že oni by nyní byli k narovnání — ochotnější. Však nám jde o právo nad spekulací, a těch koncův, kterých se ústaváci dodělali, snadno můžeme oželeti. Svou theorií, že jest Němcův v monarchii habsburské osm milionův, nic nesvedou. Ani nedokázali proti nám pranic. Vždyť my nepopíráme, že jest jich v té celé říši tolik a tolik; ale pro bůh co mají Němci v arcivévodstvích rakouských, v Solnohradsku v Tyrolsku, ve Štýrsku, atd. atd. do státního práva koruny České a do práva jazyka českého v této koruně? Kdybychom se chtěli počítat k vůli těm otázkám všichni Slované v Rakousku, seženeme počet ještě větší ale musili bychom se vysmát sobě sami. —

V narovnání státoprávním nemáme s nikým jiným na světě co mluvit a vyjednávat, než jedině s korunou; a v narovnání národním jedině s německými krajany svými. Že nad nimi nechceme rozhodovati svým větším počtem, patrno z toho, když co chvíle opětujeme, že do národních věcí jejich nechceme vůbec nic a nic se míchati, aby opatřili život a rozkvět svého jazyka vedle svobodného a stejně oprávněného jazyka našeho sami dle nejlepšího svého uznání. Podobné nabídnutí, které bychom byli přijali vždycky neučinili oni nám nikdy; nejspíše proto, že se zdá mnohým z nich až nepodobným pravdě. Doufejme, že ještě se rozmyslí.

NAD ROVEM DRA. K. SLADKOVSKÉHO.

(»Národní Listy« ze dne 14. března 1880.)

Tento Janem Nerudou napsaný epilog k životu a působení dra. Karla Sladkovského hodí se po našem soudu k výzdobě a závěrce naší sbírky, jako se pořadateli vhodným zdálo, položili v její čelo životopis, jejž v den úmrtí K. Sladkovského napsal jeho přítel Karel Tůma.

*

Týden tam už leží. Ale není s ním jako s tím oblázkem z pořekadla: oblázek padne vodou na dno, voda zavíří, kruhy se šíří, slábnou, mizí, ještě jedno zachvění lehýnké a plocha jest zase zrcadelná, klidná, němá — o ne! zde padla skála do proudu našeho života a bude strmět z něho přes věky dějin českých, a kdykoli zdivočilý proud člunem naším zatočí, až veslo se nám trhne z ruky, o tu skálu budeme se moci zachytit!

Sladkovský umřel a rázem porozuměl významu velkého člověka i ten, kdož takto pravé velikosti pramálo rozumívá. Psalo se o něm mnoho, ale nenapsala se ani jediná fráze. Sto tisíc lidí vyšlo na jeho pohřeb, ale po tom moři lidstva bylo po celé hodiny rozestřeno ticho chrámové.

Přítel nepřítel skládal s obnaženou hlavou věnce na podstavec rakve jeho. Vídeňské časopisy, majíce po více než 20 let pro vše české jen slova sípavá, psaly hymny. Němci politikové, nejrozhodnější odpůrcové naši, snášeli vavříny. Bylo tak, jako mezi dvěma vojenskými tábory, když děje se pohřeb hrdiny, jehož stejně si váží ti, které byl vedl, jako ti, *proti* kterýmž byl řídil pochvu svou. Střelba rázem zmlkla — u rakve s jedné strany my, s druhé strany nepřátelé s kordem skloněným.

Ohlásili se Němci, dávní přátelé Sladkovského, přátelé do r. 1848 a uveřejňovali vzpomínky na dobu svého i jeho mládí.

Zabývali se vzpomínkami svými — to bylo patrno — s velkou rozkoší. Tak něco z roku 1848 chvělo se zase vzduchem, z toho krásného, teplého, zázračného roku, kdy byl co člověk to bratr, a nadšení pro svobodu, pro vše lidské bylo horoucí.

Jako by se byl poslední bílý paprsek toho slavného březnového slunce zachvěl vzduchem.

Ano! — proč pak honem ti mužové vzpomínají? Proč slova jejich zněla tak elegicky? Litovali těch ideálních krásných dob? Proč už není tedy těch Hartmanů, kteří se nadchli velkou českou minulostí? Kterýmž »Husitská píseň« byla čirou, zázračnou, neskonale krásnou říší duchů? Proč nevolá dnes více Meisner o nás ku bratřím německým: »Jen to vždy poznej, že co my *nejvýš ctíme*, zde *z toho* lidu nesmrtelně přešlo v nás.«

Propadla se náhle ta celá slavná naše minulost, jsou rázem zapomenuty ty neskonalé, neslýchané oběti, které náš národ celému lidstvu přinesl? — My vám tak věřili, vy pěvci krajanští! Když pěvci naši nesměli ani hlesnout o slávě minulé, útrapě přítomné, když »sami si kladli ruku na ústa, jen aby nepronesli skleslost matky vlasti«, mohli vy jste zpívat již směle a zpívali jste, ta čest vám budiž, s mužným nadšením. My vás poslouchali v neskonalém roztoužení, my vám důvěřovali — ale v prvním okamžiku, kdy jsme vám podati mohli ruku stejně silnou, když jsme se nabízeli tedy ku společnému boji za svatá lidská práva, byli jsme si náhle cizí a byli jste se odvrátili vy, ne my! My vám tu ruku podáváme opět a opět, pevně, opravdově. Myslíte, že nebije také v našich prsou srdce, schopné velkého nadšení i velké bolesti? Totéž srdce, které bylo v prsou Sladkovského, zanícené, čisté? Což nebyl Sladkovský předním representantem českých myšlének, vojvodou českých snah a nevelebíte ho? Téhož Sladkovského, který r. 1848 s vámi stejné — své přesvědčení ale zachoval, až na smrtelné lože své!

Proud života jde dále. Na nás jest, abychom v něm neutonuli, abychom se osvědčili v případu každém. Dnes po smutečních obřadech rozloučíme se naposled se Sladkovským — totiž s trouchní jeho — ne s jeho památkou, ne s jeho duchem a ne s jeho snahami. Sta věnců položili jsme na rakev jeho — ještě tam musíme položit věnec jeden — *věnec činů.*

Nová důvěra probíhá české žíly. Zase cítíme, že slunko hřeje, že jarní míza stoupá, noha se pruží a ruka pociťuje sílu v svalech svých. Otevřeli jsme oči, a druh volá na druha: »Ku práci!«

K práci v každém směru, k práci neunavné!

DOSLOV.

Sbírka tato obsahuje, jak už nadpis její praví, výbor z řečí a úvah dra. Karla Sladkovského, tedy nikoli všechny jeho řeči a všechny jeho úvahy. Nebylť pořadateli dán úkol, aby vše, co Karel Sladkovský na veřejnosti kdy promluvil a pro veřejný tisk napsal, sebral, a v souborném vydání, do Sborníku politických spisů zařadil, nýbrž aby z řečnických výkonů i literárních a publicistických prací zesnulého vůdce národní strany svobodomyslné to vybral a pro tisk uspořádal, co za nejdůležitější považovati sluší, co Sladkovského jako řečníka a politika nejvíce charakterisuje a co z jeho novinových úvah prodlením času ceny či zajímavosti docela nepozbylo.

Pojaty tudíž do této sbírky řeči, práce a úvahy, jež dle pořadatelova skromného mínění buď absolutní, trvalou cenu mají, ducha a směr Sladkovského jasně vyjádřují, aneb ráz doby, v níž Sladkovský působil, jakož i citové a myšlénkové proudy doby té ukazují, a konečně také způsob tehdejší žurnalistické tvorby znázorňují.

Obsahuje tedy tato sbírka kromě řečí a prací, jež samy o sobě určitou cenu mají, také material ke studiu o Karlu Sladkovském a jeho době. Aby pak i širší obecenstvo v této sbírce nalezlo četbu, doplňující jeho znalost aneb oživující jeho paměť politických bojů našich z let šedesátých a sedmdesátých, jakož také, aby řeči a úvahy ty jasněji vysvitly, opatřeny některé řeči a úvahy kratšími či delšími historickými a situačními úvody.

Od roku 1871 byl Sladkovský starostmi politiky české, pracemi v zemském výboru, ve výboru pro zbudování Národního divadla, v městské radě a ve správě některých hospodářských ústavů tak zaměstnán, že pro noviny už jenom zřídka kdy mohl psáti. Proto končí sbírka jeho novinových článků rokem 1871.

PŘEHLED OBSAHU.

Strana

Dra. Karla Sladkovského život, působení a význam 3
Dra. Karla Sladkovského vstup do veřejného života ústavního 21

Řeči:

Slavnostní řeč dra. Karla Sladkovského při svěcení praporu pražského zpěváckého spolku »Hlahol« dne 13. července 1862 33
Slavnostní řeč při odhalení pamětní desky na rodném domě Havlíčkově v Borové dne 19. srpna 1862 37
Řeč pronesená ve sněmu království Českého při rokování o návrhu Palackého, aby zvolena byla komise, jež by prozkoumala volební řád, zdali činí ve všem zadost požadavkům, spravedlnosti a slibům císařem nám daným 45
Řeč pronesená v povšechném rokování o obecním zřízení na sněmu království Českého dne 20. března 1863 a jednající o návrhu na vyloučení velkých statků ze svazku obcí 61
Řeč při podrobném rokování o obecním řádu dne 20. března 1863 . . . 67
Slavnostní řeč pronesená při odhalení pomníku Jana Amosa Komenského v Brandýse n. O. dne 5. září 1865 72
Řeč pronesená při rokování o podání adresy císaři dne 12. prosince 1865 79
Řeč při generální debatě o adrese k Jeho Veličenstvu v příčině volebního řádu, pronesená ve sněmu dne 19. března 1866 84
Řeč při jednání o podání adresy ve sněmu českém dne 7. prosince 1866 92
Slavnostní řeč pronesená při slavném položení základního kamene k Národnímu divadlu v Praze dne 16. května 1868 105
Slavnostní řeč pronesená při slavnosti 500leté památky narození Mistra Jana Husi v Husinci dne 6. září 1869 115
Řeč pronesená při hostině, kteráž uspořádána byla na oslavu volebního vítězství při lednových říšských volbách na Mělníce dne 1. února 1879 124
Řeč pronesená na veřejné schůzi lidu dne 3. března 1879 o záležitostech pražských 136
Zpráva dra. Karla Sladkovského o jeho jednání s ministerským předsedou hr. Taaffem podaná dne 30. dubna 1879 ve schůzi klubu národní strany svobodomyslné 146

Úvahy.

Výklad voleb zástupců v dle práva a spravedlnosti . . . . . 157—236
I. Nespravedlivost nynějšího složení veřejných zastupitelstev 161
II. Právo menšin na poměrné zastoupení 164
III. Provedení zastoupení poměrného 169
IV. Pravidla pro správné vykládání voleb 174

Strana.

V. Upotřebení správního výkladu voleb zástupců na poměry skutečné 186
VI. Účinky spravedlivého výkladu voleb na povšechný život veřejný . 218
VII. Posouzení posavadních návrhů na zastoupení poměrné 219
Dodatek 280

Drobné úvahy.

Program »Hlasu«. Náš program 239
Nové rozdělení Čech 243
Szalay o otázce národní 245
Všeslovanské směry 249
Historicko-polit. osobnost a vzájemnost slovanských národů v Rakousku . 253
Duchem a rozumem 256
Velký pátek národů 258
»Magyar Sajto« a Čechové 260
Volné myšlenky o vojsku 264
Nový rok 270
Naše budoucnost 272
Židé a my 274
Kde jsme se my rakouští Slované v politice octli? 278
Národnost nebo svoboda 293
Sladkovský o stranách v českém národě 295
Co je strana 297
Strany na sněmu českém r. 1864 300
Definice federace Rakouska 305
»Záležitost národnostní« od svob. pána Eötvöse 308
Jednota říše a ústřední parlament 311
Nepřerušenost práva koruny České 315
Koruna Svatováclavská naše heslo 319
Mravní síla federalismu 321
Generální sněm koruny České 326
Nepromlčitelná naše práva 328
Politické rozhledy před volbami 331
Patent lednový a Němci 336
Náš odpor 339
Soudní rozdělení Čech 343
Máme-li jít nebo nejít na sněm? 346
K otázce sněmovní 351
Veřejné osvědčení 354
České právo zemské 354
Vyrovnání s Čechy 359
Znamení doby 361
Jeho Excellenci baronu Kollerovi! 364
Pozor, vláda mluví! 368
List dra. Riegra a K. Sladkovského ve příčině zamítnutí pozvání pana dra Giskry 374
Nelíbí se jim 379
Vláda promluvila 381
Dr. K. Sladkovský o českém státním právu 386
Program nové vlády 399
Nepřejí nám ani samosprávy 405
Narovnání a krajané naši němečtí 409

Nad rovem dra. Karla Sladkovského.
Doslov.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

WIDENER

JAN 16

SEP 10 2007

CANCELLED